

Chaṭṭhasaṅgītipiṭakam

Suttantapiṭake Khuddakanikāye

MAHĀNIDDESAPĀLI

Buddhavasse 2552

Marammavasse 1370

AD. 2008

Romanized from Myanmar version printed in 2000

© Buddhasāsana Society

Pāḷi Series 24

First published in 2008 by Ministry of Religious Affairs

Yangon, Myanmar

THE PĀLI ALPHABET
IN BURMESE AND ROMAN CHARACTERS

VOWELS

အ a အာ ā ဣ i ဤ ī ဥ u ဦ ū ဧ e ဩ o

CONSONANTS WITH VOWEL "A"

က ka ခ kha ဂ ga ဃ gha င ṅa
 ဇ ca ဈ cha ဇ ja ဈ jha ဠ ṅa
 ဋ ta ဌ tha ဍ ḍa ဎ ḍha ဏ ṇa
 တ ta ထ tha ဒ da ဓ dha န na
 ပ pa ဖ pha ဖ ba ဖ bha မ ma

ယ ya ရ ra လ la ဝ va သ sa ဟ ha ဠ ḷa ၵ ṁ

VOWELS IN COMBINATION

◌ာ = ā ◌ိ = i ◌ီ = ī ◌ု = u ◌ူ = ū ◌ေ = e ◌ေဝ = o

က ka ကာ kā ကိ ki ကီ kī ကု ku ကူ kū ကေ ke ကေဝ ko
 ခ kha ခါ khā ခိ khi ခီ khī ခု khu ခူ khū ခေ khe ခေဝ kho ...

CONJUNCT-CONSONANTS

ကက kka	ဃ ငာ ṅha	ဏ ဏာ ṇha	ဈ သာ dhya	ဠ ပာ pla	ဣ လာ lla
က့ kka	ဇ ငာ cca	ဇာ ṇာ ṇa	ဇာ သာ dhva	ဠ ပာ pba	ဣ လာ lya
ကျ kya	ဇာ ငာ ccha	ဇာ ṇာ ṇa	ဇာ ဏာ nta	ဠာ ဝာ bbha	ဣ လာ lha
ကြ kri	ဇာ ဣာ jja	ဇာ ṇာ ṇa	ဇာ ဏာ ntva	ဣ ဝာ bya	ဣ ဝာ vha
ကလ kla	ဇာ ဣာ jjha	ဇာ တာ tta	ဇာ ဏာ ntha	ဠာ ဝာ bra	ဣ ဝာ sta
က့ kva	ဠာ ဣာ ṅṅa	ဇာ တာ ttha	ဇာ ဏာ nda	ဠာ မာ mpa	ဣ ဝာ stra
ဈာ khya	ဠာ ဣာ ṅṅha	ဇာ တာ tva	ဇာ ဏာ ndra	ဠာ မာ mpha	ဣ ဝာ sna
ဇာ khva	ဠာ ဣာ ṅṅca	ဇာ တာ tya	ဇာ ဏာ ndha	ဠာ မာ mba	ဣ ဝာ sya
ဠာ gga	ဠာ ဣာ ṅṅcha	ဠာ တာ tra	ဇာ ဏာ nna	ဠာ မာ mbha	ဣ ဝာ ssa
ဣာ ggha	ဠာ ဣာ ṅṅja	ဇာ တာ tta	ဇာ ဏာ ndha	ဠာ မာ mma	ဣ ဝာ sma
ဈာ gya	ဠာ ဣာ ṅṅjha	ဇာ တာ ttha	ဇာ ဏာ ndha	ဈာ မာ mya	ဣ ဝာ sva
ဠာ gra	ဠာ တာ tta	ဈာ သာ dya	ဠာ ပာ ppa	ဠာ မာ mha	ဣ ဝာ hma
ဣာ ṅka	ဠာ တာ ttha	ဠာ သာ dra	ဠာ ပာ ppha	ဣ ဝာ yya	ဣ ဝာ hva
ဣာ ṅkha	ဠာ တာ ttha	ဠာ သာ dva	ဈာ ပာ pya	ဣ ဝာ yha	ဠာ ḷha
ဣာ ṅga					

၁ ၂ ၃ ၄ ၅ ၆ ၇ ၈ ၉ ၀
 1 2 3 4 5 6 7 8 9 0

Mahāniddesapāḷi

Mātikā		Piṭṭhaṅka
	Aṭṭhakavagga	
1. Kāmasuttaniddesa	...	1
2. Guhaṭṭhakasuttaniddesa	...	17
3. Duṭṭhaṭṭhakasuttaniddesa	...	47
4. Suddhaṭṭhakasuttaniddesa	...	64
5. Paramaṭṭhakasuttaniddesa	...	78
6. Jarāsuttaniddesa	...	90
7. Tissametteyyasuttaniddesa	...	107
8. Pasūrasuttaniddesa	...	124
9. Māgaṇḍiyasuttaniddesa	...	140
10. Purābhedasuttaniddesa	...	161
11. Kalahavivādasuttaniddesa	...	196
12. Cūḷaviyūhasuttaniddesa	...	220
13. Mahāviyūhasuttaniddesa	...	236
14. Tuvaṭṭakasuttaniddesa	...	263
15. Attadaṇḍasuttaniddesa	...	315
16. Sāriputtasuttaniddesa	...	352

Mahāniddesapāḷimātikā niṭṭhitā.

Khuddakanikāya

Mahāniddeśapāḷi

Namo tassa Bhagavato Arahato Sammāsambuddhassa.

1. Aṭṭhakavagga

1. Kāmasuttaniddesa

1. * Kāmaṃ kāmayamānassa, tassa ce taṃ samijjhati.

Addhā pītimano hoti, laddhā macco yadicchati.

Kāmaṃ kāmayamānassāti kāmāti uddānato dve kāmā vatthukāmā ca kilesakāmā ca. Katame **vatthukāmā**—manāpikā rūpā manāpikā saddā manāpikā gandhā manāpikā rasā manāpikā phoṭṭhabbā, attharaṇā pāvuraṇā¹ dāsīdāsā ajeḷakā kukkuṭasūkarā hatthigavāssavaḷavā khettaṃ vatthu hiraññaṃ suvaṇṇaṃ gāmanigamarājadhāniyo raṭṭhaṇca janapado ca koso ca koṭṭhāgāraṇca, yaṃ kiñci rajanīyaṃ vatthu vatthukāmā.

Api ca atītā kāmā anāgatā kāmā paccuppannā kāmā, ajjhattā kāmā bahiddhā kāmā ajjhattabahiddhā kāmā, hīnā kāmā majjhimā kāmā paṇītā kāmā, āpāyikā kāmā mānāsikā kāmā dibbā kāmā, paccupaṭṭhitā kāmā nimmitā kāmā animmitā kāmā paranimmitā kāmā pariggahitā kāmā apariggahitā kāmā mamāyitā kāmā amamāyitā kāmā, sabbepi kāmāvacarā dhammā sabbepi rūpāvacarā dhammā sabbepi

* Khu 1. 399; Khu 10. 6, 59 piṭṭhesupī.

1. Pāvuraṇā (Sī, Syā) Khu 8. 36 piṭṭhepi passitabbaṃ.

arūpāvacaṛā dhammā taṇhāvattukā taṇhārammaṇā kāmanīyaṭṭhena
rajanīyaṭṭhena madanīyaṭṭhena kāmā, ime vuccanti vatthukāmā.

Katame **kilesakāmā**—chando kāmo rāgo kāmo chandarāgo kāmo,
saṅkappo kāmo rāgo kāmo saṅkapparāgo kāmo, yo kāmesu kāmaccchando
kāmarāgo kāmanandī kāmataṇhā kāmasneho kāmapariḷāho kāmamucchā
kāmajjhosānaṃ kāmogho kāmayogo kāmupādānaṃ
kāmacchandaniṅvaraṇaṃ.

Addasaṃ kāma te mūlaṃ, saṅkappā kāma jāyasi.

Na taṃ saṅkappayissāmi, evaṃ kāma na hehisīti¹—

Ime vuccanti kilesakāmā. . **Kāmayaṃānassāti** kāmayaṃānassa
icchamānassa sādīyamānassa patthayamānassa pihayamānassa
abhijappamānassāti kāmaṃ kāmayaṃānassa.

Tassa ce taṃ samijjhatīti tassa ceti tassa khattiyassa vā brāhmaṇassa vā
vessassa vā suddassa vā gahaṭṭhassa vā pabbajitassa vā devassa vā
manussassa vā. . **Tanti** vatthukāmā vuccanti manāpikā rūpā manāpikā saddā
manāpikā gandhā manāpikā rasā manāpikā phoṭṭhabbā. . **Samijjhatīti** ijjhati
samijjhati labhati paṭilabhati adhigacchati vindaṭīti tassa ce taṃ samijjhati.

Addhā pīṭimano hotīti addhāti ekaṃsavacanaṃ nissāmsayavacanaṃ
nikkaṅkhāvacanaṃ advejjhavacanaṃ adveḷhakavacanaṃ niyogavacanaṃ
apaṇṇakavacanaṃ avatthāpanavacanametam addāti. . **Pīṭīti** yā
pañcakāmaguṇapaṭisaññuttā pīti pāmujjam āmodanā pamodanā hāso pahāso
vitti tuṭṭhi odagyaṃ attamanatā abhipharaṇatā cittassa. . **Manoti** yaṃ cittam
mano mānasam hadayaṃ paṇḍaram mano manāyatanaṃ manindriyaṃ
viññānaṃ viññāṇakkhandho tajaṃ manoviññāṇadhātu, ayaṃ vuccati mano.
Ayaṃ mano imāya pīṭiyā sahaḡato hoti sahaḡato saṃsaṭṭho sampayutto
ekuppādo ekanirodho ekavatthuko ekārammaṇo. . **Pīṭimano hotīti** pīṭimano
hoti tuṭṭhamano haṭṭhamano

1. Na hohisīti (Ka) Khu 8. 37 piṭṭhepi.

pahaṭṭhamano attamano udaggamano muditamano pamoditamano hotīti
addhā pītimano hoti.

Laddhā macco yadicchatīti laddhāti labhitvā paṭilabhitvā adhigantvā
vinditvā. . **Maccoti** satto naro mānavo poso puggalo jīvo jāgu¹ jantu
indagu² manujo. . **Yadicchatīti** yaṃ icchati yaṃ sādīyati yaṃ pattheti yaṃ
piheti yaṃ abhijappati rūpaṃ vā saddaṃ vā gandhaṃ vā rasaṃ vā
phoṭṭhabbaṃ vāti laddhā macco yadicchati. Tenāha Bhagavā—

Kāmaṃ kāmayamānassa, tassa ce taṃ samijjhati.
Addhā pītimano hoti, laddhā macco yadicchatīti.

2. * Tassa ce kāmayānassa, chandajātassa jantuno. Te kāmāparihāyanti, sallaviddhova ruppati.

Tassa ce kāmayānassāti tassa ceti tassa khattiyassa vā brāhmaṇassa vā
vessassa vā suddassa vā gahaṭṭhassa vā pabbajitassa vā devassa vā
manussassa vā. . **Kāmayānassāti** kāme icchamānassa sādīyamānassa
patthayamānassa pihayamānassa abhijappamānassa. . Atha vā kāmataṇhāya
yāyati niyyati vuyhati saṃharīyati, yathā hatthiyānena vā assayānena vā
goyānena vā ajayānena vā meṇḍayānena vā oṭṭhayānena vā kharayānena vā
yāyati niyyati vuyhati saṃharīyati. Evamevaṃ kāmataṇhāya yāyati niyyati
vuyhati saṃharīyatīti tassa ce kāmayānassa.

Chandajātassa jantunoti chandoti yo kāmesu kāmacchando kāmarāgo
kāmanandī kāmataṇhā kāmasneho kāmapariḷāho kāmamucchā
kāmajjhosānaṃ kāmogho kāmayogo kāmupādānaṃ
kāmacchandanivaraṇaṃ, tassa so kāmacchando jāto hoti sañjāto nibbatto
abhinibbatto pātubhūto. . **Jantunoti** sattassa narassa mānavassa posassa
puggalassa jīvassa jāgussa jantussa indagussa manujassāti chandajātassa
jantuno.

Te kāmā parihāyantīti te vā kāmā parihāyanti, so vā kāmehi parihāyati.
Kathaṃ te kāmā parihāyanti—tassa

1. Jātu (Syā), jagu (Ka) 2. Hindagū (Sī, Syā) * Khu 1. 399; Khu 10. 6, 59 piṭṭhesupi.

tiṭṭhantasseva te bhoge rājāno vā haranti, corā vā haranti, aggi vā dahati, udakam vā vahati, appiyā vā dāyādā haranti, nihitam vā nādhigacchati, duppayuttā vā kammantā bhijjanti, kule vā kulaṅgāro uppajjati, yo te bhoge vikirati vidhamati¹ viddhamseti aniccatāyeva aṭṭhamī. Evaṃ te kāmā hāyanti parihāyanti paridhamṣenti paripatanti antaradhāyanti vippalujjanti. Kathaṃ so kāmehi parihāyati—tiṭṭhanteva te bhoge so cavati marati vippalujjati. Evaṃ so kāmehi hāyati parihāyati paridhamṣati paripatati antaradhāyati vippalujjati.

Corā haranti rājāno, aggi dahati nassati.

Atha antenna jahati², sarīram sapariggaham.

Etadaññāya medhāvī, bhuñjetha ca dadetha ca.

Datvā ca bhutvā ca yathānubhāvaṃ, anandito saggamupeti ṭhānanti te kāmā parihāyanti.

Sallaviddhova ruppātīti yathā ayomayena vā sallena viddho, aṭṭhimayena vā sallena dantamayena vā sallena visāṇamayena vā sallena kaṭṭhamayena vā sallena viddho ruppāti kuppāti ghaṭṭiyati pīḷiyati, byādhitō domanassito hoti. Evamevaṃ vatthukāmānaṃ vipariṇāmaññathābhāvā uppajjanti sokaparidevadukkhadomanassupāyāsā. So kāmasallena ca sokasallena ca viddho ruppāti kuppāti ghaṭṭiyati pīḷiyati, byādhitō domanassito hotīti sallaviddhova ruppāti. Tenāha Bhagavā—

Tassa ce kāmāyānassa, chandajātassa jantuno.

Te kāmā parihāyanti, sallaviddhova ruppātīti.

3. * Yo kāme parivajjeti, sappasseva padā siro.

So'maṃ visattikaṃ loke, sato samativattati.

Yo kāme parivajjetīti yoti yo yādiso yathāyutto yathāvihito yathāpakāro yaṃṭhānappatto yaṃdhammasamannāgato khattiyo vā brāhmaṇo vā vesso vā suddo vā gahaṭṭho vā

1. Vidhameti (Syā)

2. Atha antenna jahati (Syā), asahantena dahati (Ka)

* Khu 1. 399; Khu 10. 6, 59 piṭṭhesupi.

pabbajito vā devo vā manusso vā. . **Kāme parivajjetīti kāmāti** uddānato dve kāmā vatthukāmā ca kilesakāmā ca -pa- ime vuccanti vatthukāmā -pa- ime vuccanti kilesakāmā. . **Kāme parivajjetīti** dvīhi kāraṇehi kāme parivajjeti vikkhambhanato vā samucchedato vā. Kathaṃ vikkhambhanato kāme parivajjeti—“aṭṭhikaṅkalūpamā kāmā appassādaṭṭhenā”ti * passanto vikkhambhanato kāme parivajjeti, “maṃsapesūpamā kāmā bahusādhāraṇaṭṭhenā”ti passanto vikkhambhanato kāme parivajjeti, “tiṇṇukūpamā kāmā anudhanaṭṭhenā”ti passanto vikkhambhanato kāme parivajjeti, “aṅgārakāsūpamā kāmā mahāpariḷāhaṭṭhenā”ti passanto vikkhambhanato kāme parivajjeti, “supinakūpamā kāmā ittarapaccupaṭṭhānaṭṭhenā”ti passanto vikkhambhanato kāme parivajjeti, “yācitakūpamā kāmā tāvakālikaṭṭhenā”ti passanto vikkhambhanato kāme parivajjeti, “rukkhaphalūpamā kāmā sambhañjanaparibhañjanaṭṭhenā”ti passanto vikkhambhanato kāme parivajjeti, “asisūnūpamā kāmā adhikuṭṭanaṭṭhenā”ti¹ passanto vikkhambhanato kāme parivajjeti, “sattisūlūpamā kāmā vinivijjhanaṭṭhenā”ti passanto vikkhambhanato kāme parivajjeti, “sappasirūpamā kāmā sappatibhayaṭṭhenā”ti passanto vikkhambhanato kāme parivajjeti, “aggikkhandhūpamā kāmā mahābhitāpanaṭṭhenā”ti passanto vikkhambhanato kāme parivajjeti.

Buddhānussatiṃ bhāventopi vikkhambhanato kāme parivajjeti, dhammānussatiṃ bhāventopi -pa- saṃghānussatiṃ bhāventopi. Silānussatiṃ bhāventopi. Cāgānussatiṃ bhāventopi. Devatānussatiṃ bhāventopi. Ānāpānassatiṃ² bhāventopi. Maraṇassatiṃ bhāventopi. Kāyagatāsatiṃ bhāventopi. Upasamānussatiṃ bhāventopi vikkhambhanato kāme parivajjeti.

Paṭhamāṃ jhānaṃ bhāventopi vikkhambhanato kāme parivajjeti. Dutiyāṃ jhānaṃ bhāventopi -pa-. Tatiyāṃ jhānaṃ bhāventopi. Catutthāṃ jhānaṃ bhāventopi. Ākāsānañcāyatanasamāpattiṃ bhāventopi. Viññāṇañcāyatanasamāpattiṃ bhāventopi. Ākiñcaññāyatanasamāpattiṃ

* Ma 2. 27 piṭṭhādīsopi.

1. Adhikantanaṭṭhenāti (Syā)

2. Ānāpānassatiṃ (Si)

bhāventopi. Nevasaññānāsaññāyatanasamāpattim bhāventopi
vikkhambhanato kāme parivajjeti. Evaṃ vikkhambhanato kāme parivajjeti.

Katham samucchedato kāme parivajjeti—sotāpattimaggaṃ bhāventopi
apāyagamaniye kāme samucchedato parivajjeti, sakadāgāmimaggaṃ
bhāventopi oḷārike kāme samucchedato parivajjeti, anāgāmimaggaṃ
bhāventopi aṇusahagate kāme samucchedato parivajjeti, arahattamaggaṃ
bhāventopi sabbena sabbaṃ sabbathā sabbaṃ asesam nissesaṃ
samucchedato kāme parivajjeti. Evaṃ samucchedato kāme parivajjetīti yo
kāme parivajjeti.

Sappasseva padā siroti sappo vuccati ahi. Kenatthēna sappo.
Samsappanto gacchatīti sappo, bhujanto gacchatīti bhujago, urena gacchatīti
urago, pannasiro gacchatīti pannago, sirena supatīti¹ sarīsapo², bile sayatīti
bilāsayo, guhāyam sayatīti guhāsayo, dāṭhā tassa āvudhoti dāṭhāvudho,
visam tassa ghoranti ghoraviso, jivhā tassa duvidhāti dvijivho, dvīhi jivhāhi
rasam sāyatīti dvirasaññū. Yathā puriso jīvitukāmo amaritukāmo
sukhakāmo dukkhapaṭikkūlo pādena sappasiram vajjeyya vivajjeyya
parivajjeyya abhinivajjeyya. Evamevaṃ sukhakāmo dukkhapaṭikkūlo kāme
vajjeyya vivajjeyya parivajjeyya abhinivajjeyyāti sappasseva padā siro.

So'mam visattikam loke, sato samativattatīti soti yo kāme parivajjeti.
Visattikā vuccati taṇhā. * Yo rāgo sārāgo anunayo anurodho nandī
nandirāgo cittassa sārāgo icchā mucchā ajjhosānam gedho paligedho³ saṅgo
paṅko eja māyā janikā sañjananī sibbinī jālinī saritā visattikā suttaṃ visatā
āyūhinī⁴ dutiyā paṇidhi bhavanetti vanam vanatho sandhavo sneho apekkhā
paṭibandhu āsā āsisanā āsīsitattam rūpāsā saddāsā gandhāsā rasāsā
phoṭṭhabbāsā lābhāsā dhanāsā puttāsā jīvitāsā jappā pajappā abhijappā
jappanā jappitattam loluppaṃ loluppāyanā loluppāyitattam pucchañjikatā
sādhukamyatā adhammarāgo visamalobho

1. Sappatīti (Ka)

2. Sirīmsapo (Sī)

* Abhi 1. 215 piṭṭhepi.

3. Paḷigedho (Sī)

4. Āyūhanī (Sī, Syā)

nikanti nikāmanā patthanā pihanā sampatthanā, kāmatanḥā bhavatanḥā vibhavatanḥā rūpatanḥā arūpatanḥā nirodhatanḥā, rūpatanḥā saddatanḥā gandhatanḥā, rasatanḥā phoṭṭhabbatanḥā dhammatanḥā ogho yogo gantho upādānam āvaraṇam nīvaraṇam chadanam bandhanam uppakkilesa anusayo pariyuṭṭhānam latā veviccham dukkhamūlam dukkhanidānam dukkhappabhavo mārapāso māraḷisam māraḷisayo taṇhānadī taṇhājālam taṇhāgaddūlam taṇhāsamuddo abhijjhā lobho akusalamūlam.

Visattikāti kenatṭhena visattikā. Visatāti visattikā, visālāti visattikā, visaṭāti visattikā, visakkatāti visattikā, visamharatāti visattikā, visamvādikāti visattikā, visamūlāti visattikā, visaphalāti visattikā, visaparibhogoti visattikā, visālā vā pana sā taṇhā rūpe sadde gandhe rase phoṭṭhabbe, kule gaṇe āvāse lābhe yase pasamsāya sukhe cīvare piṇḍapāte senāsane gilānapaccayabhesajjaparikkhāre, kāmadhātuyā rūpadhātuyā arūpadhātuyā, kāmabhavā rūpabhavā arūpabhavā, saññābhavā asaññābhavā nevasaññānāsaññābhavā, ekavokārahavā catuvokārahavā pañcavokārahavā, atīte anāgate paccuppanne, diṭṭhasutamutaviññātabbesu dhammesu visaṭā vitthatāti visattikā.

Loketi apāyaloke manussaloke devaloke, khandhaloke dhātuloke āyatanaloke. . * **Satoti** catūhi kāraṇehi sato, kāye kāyānupassanāsatiṭṭhānam bhāvento sato, vedanāsu. Citte. Dhammesu dhammānupassanāsatiṭṭhānam bhāvento sato.

Aparehipi catūhi kāraṇehi sato asatiṭṭhānam sato, satikaraṇīyānam dhammānam katattā sato, satiparibandhānam dhammānam hatattā sato, satinimittānam dhammānam asammūṭṭhattā sato.

Aparehipi catūhi kāraṇehi sato satiyā samannāgatattā sato, satiyā vasitattā sato, satiyā pāguññātāya sato, satiyā apaccorohaṇātāya¹ sato.

1. Apaccorohanātāya (Sī)

* Khu 8. 38 piṭṭhepi.

Aparehipi catūhi kāraṇehi sato, sattattā sato, santattā sato, samitattā sato, santadhammasamannāgatattā sato. Buddhānussatiyā sato, dhammānussatiyā sato, saṃghānussatiyā sato, sīlānussatiyā sato, cāgānussatiyā sato, devatānussatiyā sato, ānāpānassatiyā sato, maraṇassatiyā sato, kāyagatāsatiyā sato, upasamānussatiyā sato. Yā sati anussati paṭissati sati saraṇatā dhāraṇatā apilāpanatā asammussanatā sati satindriyaṃ satibalaṃ sammāsati satisambojjhaṅgo ekāyanamaggo, ayaṃ vuccati sati. Imāya sati yā upeto hoti samupeto upagato samupagato upapanno samupapanno samannāgato, so vuccati sato.

So'maṃ visattikaṃ loke, sato samativattatīti loke vā sā visattikā, loke vā taṃ visattikaṃ sato tarati uttarati patarati samatikkamati vītivattatīti so'maṃ visattikaṃ loke, sato samativattati. Tenāha Bhagavā—

Yo kāme parivajjeti, sappasseva padā siro.

So'maṃ visattikaṃ loke, sato samativattatīti.

4. * **Khettaṃ vatthum hiraññaṃ vā, gavāssaṃ dāsaporisaṃ.**

Thiyo bandhū puthu kāme, yo naro anugijjhati.

Khettaṃ vatthum hiraññaṃ vāti khettanti sālikkhettaṃ vihikkhettaṃ muggakkhettaṃ māsakkettaṃ yavakkhettaṃ godhumakkhettaṃ tilakkhettaṃ. . **Vatthunti** gharavatthum koṭṭhakavatthum purevatthum pacchāvatthum ārāmaavatthum vihāravatthum. . **Hiraññaṃ** hiraññaṃ vuccati kahāpaṇoti khettaṃ vatthum hiraññaṃ vā.

Gavāssaṃ dāsaporisanti gavanti gavā¹ vuccanti. . **Assāti** pasukādayo vuccanti. . **Dāsāti** cattāro dāsā antojātako dāso dhanakkītako dāso sāmaṃ vā dāsabyaṃ upeti akāmakko vā dāsavisayaṃ upeti.

* Khu 1. 399; Khu 10. 6 piṭṭhesupī.

1. Gāvo (Ka)

Āmāya dāsāpi bhavanti heke,
 Dhanena kītāpi bhavanti dāsā.
 Sāmañca eke upayanti dāsyam,
 Bhayāpanuṇṇāpi bhavanti dāsāti.

Purisāti tayo purisā bhatakā kammakarā upajīvinoti gavāssaṃ dāsaporisaṃ.

Thiyo bandhū puthu kāmeti thiyoti itthipariggaho vuccati. **Bandhūti** cattāro bandhū nātibandhavāpi bandhu, gottabandhavāpi bandhu, mantabandhavāpi bandhu, sippabandhavāpi bandhu. . **Puthu kāmeti** bahū kāme. Ete puthu kāmā manāpikā rūpā -pa- manāpikā phoṭṭhabbāti thiyo bandhū puthu kāme.

Yo naro anugijjhatīti yoti yo yādiso yathāyutto yathāvihito yathāpakāro yaṃṭhānappatto yaṃdhammasamannāgato khattiyo vā brāhmaṇo vā vesso vā suddo vā gahaṭṭho vā pabbajito vā devo vā manusso vā. **Naroti** satto naro mānavo poso puggalo jīvo jāgu jantu indagu manujo. . **Anugijjhatīti** kilesakāmena vatthukāmesu gijjhati anugijjhati paligijjhati palibajjhatīti yo naro anugijjhati. Tenāha Bhagavā—

Khettaṃ vatthum hiraññaṃ vā, gavāssaṃ dāsaporisaṃ.
 Thiyo bandhū puthu kāme, yo naro anugijjhatīti.

5. * Abalā naṃ balīyanti, maddante naṃ parissayā.

Tato naṃ dukkhamanveti, nāvaṃ bhinnamivodakaṃ.

Abalānaṃ balīyantīti abalāti abalā kilesā dubbalā appabalā appathāmakā hīnā nihīnā ()¹ omakā lāmakā chatukkā parittā. Te kilesā taṃ puggalaṃ saṃhanti parisahanti abhibhavanti ajjhottharanti pariyaḍiyanti maddantīti evampi abalā naṃ balīyanti. Atha vā abalaṃ puggalaṃ dubbalaṃ appabalaṃ appathāmakā hīnaṃ nihīnaṃ omakā lāmakā chatukkaṃ parittaṃ. Yassa natthi saddhābalaṃ vīriyabalaṃ satibalaṃ samādhibalaṃ paññābalaṃ hiribalaṃ

* Khu 1. 399; Khu 10. 6 piṭṭhesupi.

1. (Parihīnā) (Sī, Syā)

ottappabalaṃ. Te kilesā taṃ puggalaṃ sahaṃti parisahaṃti abhibhavaṃti
ajjhottharaṃti pariyaḍiyaṃti maddaṃtīti evaṃpi abalā naṃ baliyaṃtīti.

Maddante naṃ parissayāti * dve parissayā pākaṭaparissayā ca
paṭicchanna-parissayā ca. Katame **pākaṭaparissayā**—sihā byagghā dīpī acchā
taracchā kokā mahimsā¹ hatthī ahī vicchikā satapadī, corā vā assu mānavā
vā katakammā vā akatakammā vā, cakkhurogo sotarogo ghānarogo
jihvārogo kāyarogo sīsarogo kaṇṇarogo mukharogo dantarogo kāso sāso
pināso dāho jaro kucchirogo mucchā pakkhandikā sūlā visūcikā kuṭṭhaṃ
gaṇḍo kilāso soso apamāro daddu kaṇḍu kacchu rakhasā² vitacchikā
lohitapittaṃ madhumeho aṃsā piḷakā bhagandalā pitta-samuṭṭhānā ābādhā
semhasamuṭṭhānā ābādhā vātasamuṭṭhānā ābādhā sannipātikā ābādhā
utupariṇāmajā ābādhā visamaparihārajā ābādhā opakkamikā ābādhā
kammavipākajā ābādhā sītaṃ uṇhaṃ jighacchā pipāsā uccāro passāvo
daṃsa makasa vātāpapa sarīsapa samphassā iti vā, ime vuccanti
pākaṭaparissayā.

Katame **paṭicchanna-parissayā**—kāyaduccaritaṃ vacīduccaritaṃ
manoduccaritaṃ, kāmacchandaṇīvaraṇaṃ byāpādaṇīvaraṇaṃ
thinamiddhaṇīvaraṇaṃ uddhaccakukkuccaṇīvaraṇaṃ vicikicchāṇīvaraṇaṃ,
rāgo doso moho, kodho upanāho makkho paḷāso issā macchariyaṃ māyā
sāṭheyyaṃ thambho sārāmbho māno atimāno mado pamādo sabbe kilesā
sabbe duccharitā sabbe darathā sabbe pariḷāhā sabbe santāpā
sabbākusalābhisaṅkhārā, ime vuccanti paṭicchanna-parissayā.

Parissayāti kenaṭṭhena parissayā—parisahaṃtīti parissayā, parihānāya
saṃvattantīti parissayā, tatrāsayaṃti parissayā. Kathaṃ parisahaṃtīti
parissayā—te parissayā taṃ puggalaṃ sahaṃti parisahaṃti abhibhavaṃti
ajjhottharaṃti pariyaḍiyaṃti maddanti. Evaṃ parisahaṃtīti parissayā. .
Kathaṃ parihānāya saṃvattantīti parissayā—te parissayā kusalaṇaṃ
dhammāṇaṃ antarāyāya parihānāya saṃvattanti.

* Khu 8. 249 piṭṭhepi.

1. Mahisā (Sī, Syā)

2. Rakkhasā (Ka)

Katamesaṃ kusalānaṃ dhammānaṃ sammāpaṭipadāya anulomapaṭipadāya apaccanīkapaṭipadāya aviruddhapaṭipadāya anvatthapaṭipadāya dhammānudhammapaṭipadāya sīlesu paripūrikāritāya indriyesu guttadvāratāya bhojane mattaññutāya jāgariyānuyogassa satisampajaññassa catunnaṃ satipaṭṭhānānaṃ bhāvanānuyogassa catunnaṃ sammappadhānānaṃ bhāvanānuyogassa catunnaṃ iddhipādānaṃ bhāvanānuyogassa pañcannaṃ indriyānaṃ bhāvanānuyogassa pañcannaṃ balānaṃ bhāvanānuyogassa sattannaṃ bojjaṅgānaṃ bhāvanānuyogassa ariyassa aṭṭhaṅgikassa maggassa bhāvanānuyogassa imesaṃ kusalānaṃ dhammānaṃ antarāyāya parihānāya saṃvattanti. Evaṃ parihānāya saṃvattantīti parissayā.

Kathaṃ tatrāsayāti parissayā—tathete pāpakā akusalā dhammā uppajjanti attabhāvasannissayā, yathā bile bilāsayā pāṇā sayanti, dake dakāsayā pāṇā sayanti, vane vanāsayā pāṇā sayanti, rukkhe rukkhasayā pāṇā sayanti. Evamevaṃ tathete pāpakā akusalā dhammā uppajjanti attabhāvasannissayā. Evampi tatrāsayāti parissayā.

Vuttaṃ hetuṃ Bhagavatā— * sāntevāsiko bhikkhave bhikkhu sācariyako dukkhaṃ na phāsu viharati. Kathaṅca bhikkhave bhikkhu sāntevāsiko sācariyako dukkhaṃ na phāsu viharati—idha bhikkhave bhikkhuno cakkhunā rūpaṃ disvā uppajjanti ye pāpakā akusalā dhammā sarasaṅkappā saññojaniyā, tyassa anto vasanti anvāsavanti pāpakā akusalā dhammāti tasmā “sāntevāsiko”ti vuccati. Te naṃ samudācaranti, samudācaranti naṃ pāpakā akusalā dhammāti tasmā “sācariyako”ti vuccati.

Puna caparaṃ bhikkhave bhikkhuno sotena saddaṃ sutvā, ghānena gandhaṃ ghāyitvā, jivhāya rasaṃ sāyitvā, kāyena phoṭṭhabbaṃ phusitvā, manasā dhammaṃ viññāya uppajjanti ye pāpakā akusalā dhammā sarasaṅkappā saññojaniyā, tyassa anto vasanti anvāsavanti pāpakā akusalā dhammāti tasmā “sāntevāsiko”ti vuccati. Te naṃ samudācaranti, samudācaranti naṃ pāpakā akusalā dhammāti tasmā “sācariyako”ti vuccati. Evaṃ kho bhikkhave bhikkhu sāntevāsiko sācariyako dukkhaṃ na phāsu viharatīti. Evampi tatrāsayāti parissayā.

* Saṃ 2. 349; Khu 8. 251.

Vuttaṃ hetam̃ Bhagavatā— * tayome bhikkhave antarāmalā antarā-amittā antarāsapattā antarāvadhakā antarāpaccatthikā. Katame tayo— lobho bhikkhave antarāmalō¹ antarā-amitto antarāsapatto antarāvadhako antarāpaccatthiko. Doso -pa-. Moho bhikkhave antarāmalō antarā-amitto antarāsapatto antarāvadhako antarāpaccatthiko. Ime kho bhikkhave tayo antarāmalā antarā amittā antarāsapattā antarāvadhakā antarāpaccatthikā.

* Anattahanano lobho, lobho cittappakopano.

Bhayamantarato jātaṃ, taṃ jano nāvabujjhati.

Luddho atthaṃ na jānāti, luddho dhammaṃ na passati.

Andhantamaṃ² tadā hoti, yaṃ lobho sahate naraṃ.

Anattahanano doso, doso cittappakopano.

Bhayamantarato jātaṃ, taṃ jano nāvabujjhati.

Kuddho atthaṃ na jānāti, kuddho dhammaṃ na passati.

Andhantamaṃ tadā hoti, yaṃ doso sahate naraṃ.

Anattahanano moho, moho cittappakopano.

Bhayamantarato jātaṃ, taṃ jano nāvabujjhati.

Mūḷho atthaṃ na jānāti, mūḷho dhammaṃ na passati.

Andhantamaṃ tadā hoti, yaṃ moho sahate naranti—

Evampi tatrāsāyāti parissayā.

Vuttampi hetam̃ Bhagavatā— + tayo kho mahārāja purisassa dhammā ajjhataṃ uppajjamānā uppajjanti ahitāya dukkhāya aphāsuvihārāya. Katame tayo—lobho kho mahārāja purisassa dhammo ajjhataṃ uppajjamāno uppajjati ahitāya dukkhāya aphāsuvihārāya. Doso kho mahārāja -pa-. Moho kho mahārāja purisassa dhammo ajjhataṃ uppajjamāno uppajjati ahitāya dukkhāya aphāsuvihārāya. Ime kho mahārāja tayo purisassa dhammā ajjhataṃ uppajjamānā uppajjanti ahitāya dukkhāya aphāsuvihārāya.

* Am̃ 2. 471; Khu 1. 252; Khu 8. 251.

2. Andhatamaṃ (Syā, Ka)

1. Antarāmalam̃ (Sī, Ka)

+ Sam̃ 1. 70 piṭṭhepi.

+ Lobho doso ca moho ca, purisaṃ pāpacetasāṃ.
Himsanti attasambhūtā, tacasāraṃva samphalanti.

Evampi tatrāsayaṃ parissayaṃ.

Vuttampi cetāṃ Bhagavatā—

* Rāgo ca doso ca itonidānā,
Arati rati lomahaṃso itojā.
Ito samuṭṭhāya manovitakkā,
Kumārakā dhaṅkamivossajantī¹—

Evampi tatrāsayaṃ parissayaṃ. . **Maddante naṃ parissayaṃ** te parissayaṃ taṃ puggalaṃ saṃhanti parisahanti abhibhavanti ajjhottharanti pariyādiyanti maddantīti maddante naṃ parissayaṃ.

Tato naṃ dukkhamanvetīti tatoti tato tato parissayaṃ taṃ puggalaṃ dukkhaṃ anveti anugacchati anvāyikaṃ hoti, jātidukkhaṃ anveti anugacchati anvāyikaṃ hoti, jarādukkhaṃ anveti anugacchati anvāyikaṃ hoti, byādhidukkhaṃ anveti anugacchati anvāyikaṃ hoti, maraṇadukkhaṃ anveti anugacchati anvāyikaṃ hoti, sokaparidevadukkhadomanassupāyāsadukkhaṃ anveti anugacchati anvāyikaṃ hoti, nerayikaṃ dukkhaṃ tiracchānayanonikaṃ dukkhaṃ pettivisayikaṃ dukkhaṃ anveti anugacchati anvāyikaṃ hoti. Mānusikaṃ dukkhaṃ. Gambhokkantimūlakaṃ dukkhaṃ. Gambhe ṭhitimūlakaṃ dukkhaṃ. Gambhā vuṭṭhānamūlakaṃ dukkhaṃ. Jātassūpanibandhakaṃ dukkhaṃ. Jātassa parādheyyakaṃ dukkhaṃ. Attūpakkamaṃ dukkhaṃ. Parūpakkamaṃ dukkhaṃ anveti anugacchati anvāyikaṃ hoti, dukkhadukkhaṃ anveti anugacchati anvāyikaṃ hoti, saṅkhāradukkhaṃ vipariṇāmadukkhaṃ cakkhurogo sotarogo ghānarogo jivhārogo kāyarogo sīsarogo kaṇṇarogo mukharogo dantarogo kāsō sāso pināso dāho jaro kucchirogo mucchā pakkhandikā sūlā visūcikā kuṭṭhaṃ gaṇḍo kilāso soso apamāro daddu kaṇḍu kacchu rakhasā vitacchikā lohitapittam madhumeho aṃsā piḷakā bhagandalā pittasamuṭṭhānā ābādhā

+ Khu 1. 226; Khu 8. 252 piṭṭhesupī.

* Saṃ 1. 209; Khu 1. 320; Khu 8. 252; Khu 10. 126 piṭṭhesupī.

1. Dhaṅkamivossajanti (Syā)

semhasamuṭṭhānā ābādhā vātasamuṭṭhānā ābādhā sannipātikā ābādhā
 utupariṇāmajā ābādhā visamaparihārajā ābādhā opakkamikā ābādhā
 kammavipākajā ābādhā sītaṃ uṇhaṃ jighacchā pipāsā uccāro passāvo
 daṃsamakasavātātapasarīsapasamphassadukkhaṃ mātumaraṇaṃ dukkhaṃ
 pitumaraṇaṃ dukkhaṃ bhātumaraṇaṃ dukkhaṃ bhaginimaraṇaṃ dukkhaṃ
 puttumaraṇaṃ dukkhaṃ dhītumaraṇaṃ dukkhaṃ nātibyasaṇaṃ dukkhaṃ
 bhogabyasaṇaṃ dukkhaṃ rogabyasaṇaṃ dukkhaṃ sīlabyaṇaṃ dukkhaṃ
 diṭṭhibyaṇaṃ dukkhaṃ anveti anugacchati anvāyikaṃ hotīti tato naṃ
 dukkhamanveti.

Nāvaṃ bhinnamivodakanti yathā bhinnaṃ nāvaṃ dakamesiṃ¹ tato tato
 udakaṃ anveti anugacchati anvāyikaṃ hoti, puratopi udakaṃ anveti
 anugacchati anvāyikaṃ hoti, pacchatopi heṭṭhatopi passatopi udakaṃ anveti
 anugacchati anvāyikaṃ hoti. Evamevaṃ tato tato parissayato taṃ puggalaṃ
 dukkhaṃ anveti anugacchati anvāyikaṃ hoti, jātidukkhaṃ anveti
 anugacchati anvāyikaṃ hoti -pa- diṭṭhibyaṇaṃ dukkhaṃ anveti
 anugacchati anvāyikaṃ hotīti nāvaṃ bhinnamivodakaṃ. Tenāha Bhagavā—

Abalā naṃ balīyanti, maddante naṃ parissayā.

Tato naṃ dukkhamanveti, nāvaṃ bhinnamivodakanti.

6. * Tasmā jantu sadā sato, kāmāni parivajjaye.

Te pahāya tare oghaṃ, nāvaṃ sitvāva pārāgū.

Tasmā jantu sadā satoti tasmāti tasmā taṃkāraṇā taṃhetu tappaccayā
 taṃnidānā etaṃ ādīnavaṃ sampassamāno kāmesūti tasmā. . **Jantūti** satto
 naro mānavo poso puggalo jīvo jāgu jantu indagu manujo. . **Sadāti** sadā
 sabbadā sabbakālaṃ niccakālaṃ dhuvakālaṃ satataṃ samitaṃ abbokiṇṇaṃ
 poṅkhānupoṅkhaṃ udakūmikajātaṃ avīci santati sahitaṃ phassitaṃ²
 purebhattaṃ pacchābhattaṃ purimayāmaṃ majjhimayāmaṃ
 pacchimayāmaṃ kāle juṇhe vasse hemante gimhe purime vayokhandhe
 majjhime vayokhandhe pacchime vayokhandhe. . **Satoti** catūhi kāraṇehi
 sato, kāye kāyānupassanāsati paṭṭhānaṃ bhāvento sato, vedanāsu.

1. Udakadāyito (Sī), udakaṃ anvāyikaṃ (Syā) * Khu 1. 399; Khu 10. 6 piṭṭhesupi.

2. Phusitaṃ (Sī, Syā) Khu 8. 43 piṭṭhepi.

Citte. Dhammesu dhammānupassanāsatiṭṭhānaṃ bhāvento sato. Aparehi catūhi kāraṇehi sato -pa- so vuccati satoti tasmā jantu sadā sato.

Kāmāni parivajjeyeti kāmāti uddānato dve kāmā vatthukāmā ca kilesakāmā ca -pa- ime vuccanti vatthukāmā -pa- ime vuccanti kilesakāmā. **Kāmāni parivajjeyeti** dvīhi kāraṇehi kāme parivajjeyya vikkhambhanato vā samucchadato vā. Kathaṃ vikkhambhanato kāme parivajjeyya— *
 “aṭṭhikaṅkalūpamā kāmā appassādaṭṭhenā”ti passanto vikkhambhanato kāme parivajjeyya, “maṃsapesūpamā kāmā bahusādhāraṇaṭṭhenā”ti passanto vikkhambhanato kāme parivajjeyya, “tiṇukkūpamā kāmā anudhanaṭṭhenā”ti passanto vikkhambhanato kāme parivajjeyya -pa- nevasaññānāsaññāyatanasamāpattiṃ bhāvento vikkhambhanato kāme parivajjeyya. Evaṃ vikkhambhanato kāme parivajjeyya -pa-. Evaṃ samucchadato kāme parivajjeyyāti kāmāni parivajjaye.

Te pahāya tare oghanti teti vatthukāme pariṇānitvā kilesakāme pahāya pajahitvā vinodetvā byantiṃ karitvā anabhāvaṃ gamitvā, kāmaccandanīvaraṇaṃ pahāya pajahitvā vinodetvā byantiṃ karitvā anabhāvaṃ gamitvā, byāpādanīvaraṇaṃ -pa- thinamiddhanīvaraṇaṃ. Uddhaccakukkucanīvaraṇaṃ. Vicikicchānīvaraṇaṃ pahāya pajahitvā vinodetvā byantiṃ karitvā anabhāvaṃ gamitvā kāmoghaṃ bhavoghaṃ diṭṭhoghaṃ avijjoghaṃ tareyya uttareyya patareyya samatikkameyya vīṭivatteyyāti te pahāya tare oghaṃ.

Nāvaṃ sitvāva pārāgūti yathā garukaṃ nāvaṃ bhārikaṃ udakaṃ sitvā¹ osiñcitvā chaḍḍetvā lahuḍāya nāvāya khippaṃ lahuṃ appakasireneva pārāṃ gaccheyya. Evamevaṃ vatthukāme pariṇānitvā kilesakāme pahāya pajahitvā vinodetvā byantiṃ karitvā anabhāvaṃ gamitvā kāmaccandanīvaraṇaṃ. Byāpādanīvaraṇaṃ. Thinamiddhanīvaraṇaṃ. Uddhaccakukkucanīvaraṇaṃ. Vicikicchānīvaraṇaṃ pahāya pajahitvā vinodetvā byantiṃ karitvā anabhāvaṃ gamitvā khippaṃ lahuṃ appakasireneva pārāṃ gaccheyya. Pārāṃ vuccati amataṃ nibbānaṃ. Yo so sabbasaṅkhārasamatho sabbūpadhipaṭṭinissaggo taṇhakkhayo virāgo nirodho nibbānaṃ. **Pārāṃ gaccheyyāti** pārāṃ adhigaccheyya, pārāṃ phuseyya, pārāṃ

* Ma 2. 27 piṭṭhādīsūpi.

1. Siñcitvā (Sī, Syā)

sacchikareyya. . **Pāragū**ti yopi pāraṃ gantukāmo, sopi pāragū, yopi pāraṃ gacchati, sopi pāragū, yopi pāraṃ gato, sopi pāragū. Vuttampi hetam Bhagavatā * —

“Tiṇṇo pāraṅgato thale tiṭṭhati brāhmaṇo”ti kho bhikkhave arahato evaṃ adhivacanaṃ. So abhiññāpāragū pariññāpāragū pahānapāragū bhāvanāpāragū sacchikiriyāpāragū samāpattipāragū. Abhiññāpāragū sabbadhammānaṃ, pariññāpāragū sabbadukkhānaṃ, pahānapāragū sabbakilesānaṃ, bhāvanāpāragū catunnaṃ ariyamaggānaṃ, sacchikiriyāpāragū nirodhassa, samāpattipāragū sabbasamāpattīnaṃ. So vasippatto pāramippatto ariyasmiṃ silasmiṃ, vasippatto pāramippatto ariyasmiṃ samādhismiṃ, vasippatto pāramippatto ariyāya paññāya, vasippatto pāramippatto ariyāya vimuttiyā. So pāraṃ gato pārapatto antagato antappatto koṭigato koṭippatto pariyantagato pariyantappatto vosānagato vosānappatto tāṇagato tāṇappatto leṇagato leṇappatto saraṇagato saraṇappatto abhayagato abhayappatto accutagato accutappatto amatagato amatappatto nibbānagato nibbānappatto, so vuṭṭhavāso ciṇṇacaraṇo gataddho gatadiso gatakoṭiko pālītabrahmacariyo uttamadiṭṭhippato bhāvitamaggo pahīnakilesa paṭividdhākuppo sacchikatanirodho, dukkham tassa pariññātaṃ, samudayo pahīno, maggo bhāvito, nirodho sacchikato, abhiññeyyaṃ abhiññātaṃ, pariññeyyaṃ pariññātaṃ, pahātabbaṃ pahīnaṃ, bhāvetabbaṃ bhāvitaṃ, sacchikātabbaṃ sacchikataṃ.

So ukkhittapaligho saṃkiṇṇaparikkho abbuḷhesiko niraggaḷo ariyo pannaddhajo pannabhāro visaññutto + pañcaṅgavippahīno chaḷaṅgasamannā gato ekārakkho caturāpasseno paṇunnapaccekasacco samavayasatṭhesano anāvīlāsāṅkappo passaddhakāyasaṅkhāro suvimuttacitto suvimuttapañño kevalī vusitavā uttamapuriso paramapuriso paramapattippatto, so nevācinati¹ nāpacinati apacinitvā ṭhito, neva pajahati na upādiyati pajahitvā ṭhito, neva saṃsibbati² na ussineti

* Saṃ 2. 383 piṭṭhe.

1. Neva ācināti (Sī, Syā)

+ Dī 3. 224, 258 piṭṭhesupī.

2. Neva sineti (Sī), neva visīneti (Syā)

visinitvā ṭhito, neva vidhūpeti na sandhūpeti vidhūpetvā ṭhito, asekkhena sīlakkhandhena samannāgatattā ṭhito, asekkhena samādhikkhandhena. Asekkhena paññakkhandhena. Asekkhena vimuttikkhandhena. Asekkhena vimuttiñāṇadassanakkhandhena samannāgatattā ṭhito, saccam sampatipādiyivā ṭhito, ejaṃ samatikkamitvā ṭhito, kilesaggaṃ pariyādiyivā ṭhito, aparigamanatāya ṭhito, kaṭam samādāya ṭhito, muttipaṭisevanatāya ṭhito, mettāya pārisuddhiyā ṭhito, karuṇāya. Muditāya. Upekkhāya pārisuddhiyā ṭhito, accantapārisuddhiyā ṭhito, atammayatāya¹ pārisuddhiyā ṭhito, vimuttattā ṭhito, santussitattā ṭhito, khandhāpariyante ṭhito, dhātupariyante ṭhito, āyatanāpariyante ṭhito, gatipariyante ṭhito, upapattipariyante ṭhito, paṭisandhipariyante ṭhito, (bhavāpariyante ṭhito, saṃsārapariyante ṭhito, vaṭṭāpariyante ṭhito, antime bhava ṭhito,)² antime samussaye ṭhito antimadehadharo arahā.

Tassāyaṃ pacchimako bhavo, carimoyaṃ samussayo.
Jātimaraṇasaṃsāro, natthi tassa punabbhavoti.

Nāvaṃ sitvāva pāragūti. Tenāha Bhagavā—

Tasmā jantu sadā sato, kāmāni parivajjaye.
Te pahāya tare oghaṃ, nāvaṃ sitvāva pāragūti.

Kāmasuttaniddeso paṭhamo.

2. Guhaṭṭhakasuttaniddesa

Atha guhaṭṭhakasuttaniddesaṃ vakkhati—

7. * Satto guhāyaṃ bahunābhichanno,
Tiṭṭhaṃ naro mohanasmim pagālho.
Dūre vivekā hi tathāvidho so,
Kāmā hi loke na hi suppahāyā.

Satto guhāyaṃ bahunābhichannoti sattoti hi kho vuttam, api ca guhā tāva vattabbā. **Guhā** vuccati kāyo, kāyoti vā guhāti vā

1. Akammayatāya (Ka), akammaññatāya (Syā) Am 1. 148 piṭṭhepi passitabbam.

2. () Natthi Sīhaḷa-pothhake.

* Khu 1. 399 piṭṭhepi.

dehoti vā sandehoti vā nāvāti vā rathoti vā dhajoti vā vammikoti vā
nagaranti vā nīlanti¹ vā kuṭīti vā gaṇḍoti vā kumbhoti vā nāgoti vā
kāyassetam̐ adhivacanam̐. **Satto guhāyanti** guhāyam̐ satto visatto āsatto
laggo laggito palibuddho, yathā bhittikhile vā nāgadante vā gaṇḍam̐ sattam̐
visattam̐ āsattam̐ laggam̐ laggitam̐ palibuddham̐. Evamevam̐ guhāyam̐ satto
visatto āsatto laggo laggito palibuddho. Vuttam̐ hetam̐ Bhagavatā—

* Rūpe kho rādha yo chando yo rāgo yā nandī yā taṇhā ye upayūpādānā
cetaso adhiṭṭhānābhīnivesānusayā, tatra satto tatra visatto, tasmā “satto”ti
vuccati. . Vedanāya kho Rādha -pa-. Saññāya kho Rādha. Saṅkhāresu kho
Rādha. Viññāṇe kho Rādha yo chando yo rāgo yā nandī yā taṇhā ye
upayūpādānā cetaso adhiṭṭhānābhīnivesānusayā. Tatra satto tatra visatto,
tasmā “satto”ti vuccati. Sattoti lagganādhivacananti satto guhāyam̐. .
Bahūnābhichannoti bahukehi kilesehi channo rāgena channo dosena channo
mohena channo kodhena channo upanāhena channo makkhena channo
paḷāsena channo issāya channo macchariyena channo māyāya channo
sāṭheyyena channo thambhena channo sārāmbhena channo mānena channo
atimānena channo madena channo pamādena channo sabbakilesehi.
Sabbaduccaritehi. Sabbadarathehi. Sabbapariḷāhehi. Sabbasantāpehi.
Sabbākusalābhisaṅkhārehi channo vichanno ucchanno āvuto nivuto ovuto²
pihito paṭicchanno paṭikujjitoti satto guhāyam̐ bahunābhichanno.

Ṭiṭṭham̐ naro mohanasmim̐ pagāḷhoti ṭiṭṭhanto naro. Ratto rāgavasena
ṭiṭṭhati, dutṭho dosavasena ṭiṭṭhati, mūḷho mohavasena ṭiṭṭhati, vinibaddho
mānavasena ṭiṭṭhati, parāmaṭṭho diṭṭhivasena ṭiṭṭhati, vikkhepagato
uddhaccavasena ṭiṭṭhati, anīṭṭhaṅgato vicikicchāvasena ṭiṭṭhati, thāmagato
anusayavasena ṭiṭṭhati. Evampi ṭiṭṭham̐ naro.

Vuttam̐ hetam̐ Bhagavatā— + santi bhikkhave cakkhuviññeyyā rūpā
iṭṭhā kantā manāpā piyarūpā kāmūpasamhitā rajanīyā, tañce bhikkhu
abhinandati

1. Niḍḍanti (Sī, Syā) * Sam̐ 2. 155 piṭṭhe. 2. Ophuto (Syā) + Sam̐ 2. 311 piṭṭhe.

abhivadati ajjhosāya tiṭṭhati. . Santi bhikkhave sotaviññeyyā saddā. Ghānaviññeyyā gandhā. Jivhāviññeyyā rasā. Kāyaviññeyyā phoṭṭhabbā. Manoviññeyyā dhammā iṭṭhā kantā manāpā piyarūpā kāmūpasamhitā rajanīyā, tañce bhikkhu abhinandati abhivadati ajjhosāya tiṭṭhatīti. Evampi tiṭṭham naro.

Vuttam hetam Bhagavatā— * rūpūpayam vā bhikkhave viññānam tiṭṭhamānam tiṭṭhati, rūpārammaṇam rūpapatiṭṭham nandūpasecanam vuddhim virūḷhim vepullam āpajjati. . Vedanūpayam vā bhikkhave. Saññūpayam. Saṅkhārūpayam vā bhikkhave viññānam tiṭṭhamānam tiṭṭhati, saṅkhārārammaṇam saṅkhārapatiṭṭham nandūpasecanam vuddhim virūḷhim vepullam āpajjatīti. Evampi tiṭṭham naro.

Vuttampi hetam Bhagavatā— + kabalīkāre ce bhikkhave āhāre atthi rāgo atthi nandī atthi taṇhā, patiṭṭhitam tattha viññānam virūḷham. Yattha patiṭṭhitam viññānam virūḷham, atthi tattha nāmarūpassāvakkanti. Yattha atthi nāmarūpassāvakkanti, atthi tattha saṅkhārānam vuddhi. Yattha atthi saṅkhārānam vuddhi, atthi tattha āyatim punabbhavābhiniḅbatti. Yattha atthi āyatim punabbhavābhiniḅbatti, atthi tattha āyatim jātijarāmarānam. Yattha atthi āyatim jātijarāmarānam, sasokam tam bhikkhave sarajam sa-upāyāsanti vadāmīti. Evampi tiṭṭham naro.

Phasse ce bhikkhave āhāre -pa-. Manosañcetanāya ce bhikkhave āhāre. Viññāṇe ce bhikkhave āhāre atthi rāgo atthi nandī atthi taṇhā, patiṭṭhitam tattha viññānam virūḷham. Yattha patiṭṭhitam viññānam virūḷham, atthi tattha nāmarūpassāvakkanti. Yattha atthi nāmarūpassāvakkanti atthi tattha saṅkhārānam vuddhi. Yattha atthi saṅkhārānam vuddhi, atthi tattha āyatim punabbhavābhiniḅbatti. Yattha atthi āyatim punabbhavābhiniḅbatti, atthi tattha āyatim jātijarāmarānam. Yattha atthi āyatim jātijarāmarānam, sasokam tam bhikkhave sarajam sa-upāyāsanti vadāmīti. Evampi tiṭṭham naro.

Mohanasmim pagāḷhoti mohanā vuccanti pañca kāmaguṇā. Cakkhuvīññeyyā rūpā iṭṭhā kantā manāpā piyarūpā kāmūpasamhitā rajanīyā. Sotaviññeyyā saddā. Ghānaviññeyyā gandhā. Jivhāviññeyyā rasā. Kāyaviññeyyā phoṭṭhabbā iṭṭhā kantā manāpā piyarūpā kāmūpasamhitā rajanīyā. Kim kāraṇā mohanā vuccanti pañca kāmaguṇā. Yebhuyyena

* Sam 2. 43, 45 piṭṭhesu.

† Sam 1. 325; Abhi 4. 114 piṭṭhesu.

devamanussā pañcasu kāmagaṇesu muyhanti sammuyhanti sampamuyhanti, mūḷhā sammūḷhā sampamūḷhā avijjāya andhikatā āvutā nivutā ovutā pihitā paṭicchannā paṭikujjitā, taṃkāraṇā mohanā vuccanti pañca kāmagaṇā.

Mohanasmim pagāḷhoti mohanasmim pagāḷho ogāḷho ajjhogāḷho nimuggoti tiṭṭham naro mohanasmim pagāḷho.

Dūre vivekā hi tathāvidho soti vivekāti tayo vivekā kāyaviveko cittaviveko upadhiviveko. Katamo kāyaviveko—idha bhikkhu vivittam senāsanam bhajati araṇṇam rukkhamūlam pabbatam kandaram giriguham susānam vanapattham abbhokāsam palālapuñjam. Kāyena vivitto viharati. So eko gacchati, eko tiṭṭhati, eko nisīdati, eko seyyam kappeti, eko gāmam piṇḍāya pavisati, eko paṭikkamati, eko raho nisīdati, eko caṅkamaṃ adhiṭṭhāti, eko carati viharati iriyati vattati pāleti yapeti yāpeti. Ayam kāyaviveko.

Katamo cittaviveko—paṭhamam jhānam samāpannassa nīvaraṇehi cittam vivittam hoti. Dutiyam jhānam samāpannassa vitakkavicārehi cittam vivittam hoti. Tatiyam jhānam samāpannassa pītiyā cittam vivittam hoti. Catuttham jhānam samāpannassa sukhadukkhehi cittam vivittam hoti. Ākāsaṇācāyatanam samāpannassa rūpaṣaṇṇāya paṭighasaṇṇāya nānattasaṇṇāya cittam vivittam hoti. Viññāṇaṇcāyatanam samāpannassa ākāsaṇācāyatanasaṇṇāya cittam vivittam hoti. Ākiñcaṇṇāyatanam samāpannassa viññāṇaṇcāyatanasaṇṇāya cittam vivittam hoti. Nevasaṇṇānāsaṇṇāyatanam samāpannassa ākiñcaṇṇāyatanasaṇṇāya cittam vivittam hoti. Sotāpannassa sakkāyadiṭṭhiyā vicikicchāya sīlabbataparāmāsā diṭṭhānusayā vicikicchānusayā, tadekaṭṭhehi ca kilesehi cittam vivittam hoti. Sakadāgāmissa oḷārikā kāmarāgasaṇṇojanā paṭighasaṇṇojanā oḷārikā kāmarāgānusayā paṭighānusayā, tadekaṭṭhehi ca kilesehi cittam vivittam hoti. Anāgāmissa aṇusahagatā kāmarāgasaṇṇojanā paṭighasaṇṇojanā aṇusahagatā kāmarāgānusayā paṭighānusayā, tadekaṭṭhehi ca kilesehi cittam vivittam hoti. Arahato rūpārūparāgā mānā uddhaccā avijjāya mānānusayā bhavarāgānusayā

avijjānusayā, tadekaṭṭhehi ca kilesehi bahiddhā ca sabbanimittehi cittaṃ vivittaṃ hoti. Ayaṃ cittaviveko.

Katamo upadhiviveko—**upadhi** vuccanti kilesā ca khandhā ca abhisankhārā ca. Upadhiviveko vuccati amataṃ nibbānaṃ. Yo sabbasankhārasamatho sabbūpadhipaṭṭhinissaggo taṇhakkhayo virāgo nirodho nibbānaṃ, ayaṃ upadhiviveko. Kāyaviveko ca vivekaṭṭhakāyānaṃ¹ nekkhammābhiratānaṃ, cittaviveko ca parisuddhacittānaṃ paramavodānappattānaṃ, upadhiviveko ca nirūpadhīnaṃ puggalānaṃ visankhāragatānaṃ.

Dūre vivekāhī yo so evaṃ guhāyaṃ satto evaṃ bahukehi kilesehi channo evaṃ mohanasmim pagāḷho, so kāyavivekāpi dūre, cittavivekāpi dūre, upadhivivekāpi dūre vidūre suvidūre na santike na sāmantaṃ anāsanne vivekaṭṭhe². **Tathāvidhoti** tādiso tassaṇṭhito tappakāro tappaṭibhāgo yo so mohanasmim pagāḷhoti dūre vivekāhi tathāvidho so.

Kāmā hi loke na hi suppahāyāti * **kāmāti** uddānato dve kāmā vatthukāmā ca kilesakāmā ca. Katame **vatthukāmā**—manāpikā rūpā manāpikā saddā manāpikā gandhā manāpikā rasā manāpikā phoṭṭhabbā attharaṇā pāvuraṇā dāsīdāsā ajeḷakā kukkuṭasūkarā hatthigavāssavaḷavā khettaṃ vatthum hiraññaṃ suvaṇṇaṃ gāmanigamarājadhāniyo raṭṭhañca janapado ca koso ca koṭṭhāgārañca, yaṃ kiñci rajanīyaṃ vatthu vatthukāmā. Api ca atītā kāmā anāgatā kāmā paccuppannā kāmā, ajjhataṃ kāmā bahiddhā kāmā ajjhatabhiddhā kāmā, hīnā kāmā majjhimā kāmā paṇītā kāmā, āpāyikā kāmā mānūsikā kāmā dibbā kāmā, paccupaṭṭhitā kāmā nimmitā kāmā animmitā kāmā paranimmitā kāmā pariggahitā kāmā apariggahitā kāmā mamāyitā kāmā amamāyitā kāmā, sabbepi kāmāvacaṛā dhammā sabbepi rūpāvacaṛā dhammā sabbepi arūpāvacaṛā dhammā taṇhāvattukā taṇhārammaṇā kāmanīyaṭṭhena rajanīyaṭṭhena madanīyaṭṭhena kāmā. Ime vuccanti vatthukāmā.

1. Vūpakaṭṭhakāyānaṃ (Syā) upari 109 piṭṭhepi.

2. Va va kaṭṭhe (Sī), anupakaṭṭhe (Syā)

* Khu 8. 36 piṭṭhepi.

Katame kilesakāmā—chando kāmo rāgo kāmo chanda rāgo kāmo,
 saṅkappo kāmo rāgo kāmo saṅkapparāgo kāmo, yo kāmesu kāmacchando
 kāmarāgo kāmanandī kāmatanḥā kāmasneho kāmapariḷāho kāmamucchā
 kāmajjhosānaṃ kāmogho kāmayogo kāmupādānaṃ
 kāmacchandaniḥvaraṇaṃ.

Addasaṃ kāma te mūlaṃ, saṅkappā kāma jāyasi.
 Na taṃ saṅkappayissāmi, evaṃ kāma na hehisīti—

Ime vuccanti kilesakāmā. . **Loketi** apāyaloke manussaloke devaloke,
 khandhaloke dhātuloke āyatanaloke. . **Kāmā hi loke na hi suppahāyāti**
 kāmā hi loke duppahāyā duccajjā duppariccajjā dunnimmadayā
 dunniveṭṭhayā dubbīniveṭṭhayā duttarā dupparatā dussamatikkamā
 dubbīnivattāti kāmā hi loke na hi suppahāyā. Tenāha Bhagavā—

Satto guhāyaṃ bahunābhichanno,
 Tiṭṭhaṃ naro mohanasmim pagāḷho.
 Dūre vivekā hi tathāvidho so,
 Kāmā hi loke na hi suppahāyāti.

8. * **Icchānidānā bhavasātabaddā,**
Te duppamuñcā na hi aññamokkhā.
Pacchā pure vāpi apekkhamānā,
Ime va kāme purime va jappāṃ.

Icchānidānā bhavasātabaddhāti icchā vuccati taṇhā. + Yo rāgo sārāgo
 anunayo anurodho nandī nandirāgo cittassa sārāgo icchā mucchā
 ajjhosānaṃ gedho paligedho saṅgo paṅko eja māyā janikā sañjananī sibbinī
 jālinī saritā visattikā suttaṃ visaṭṭā āyūhinī dutiyā paṇidhī bhavanetti vanaṃ
 vanatho sandhavo sneho apekkhā paṭibandhu āsā āsīsanā āsīsitattaṃ rūpāsā
 saddāsā gandhāsā rasāsā phoṭṭhabbāsā lābhāsā dhanāsā puttāsā

* Khu 1. 400 piṭṭhepi.

+ Abhi 1. 215 piṭṭhepi.

jīvitāsā jappā pajappā abhijappā jappanā jappitattaṃ loluppaṃ loluppāyanā loluppāyitattaṃ pucchañchikatā sādhuḥkamyatā adhammarāgo visamalobho nikanti nikāmanā patthanā pihanā sampatthanā, kāmataṇhā bhavataṇhā vibhavataṇhā, rūpataṇhā arūpataṇhā nirodhataṇhā, rūpataṇhā saddataṇhā gandhataṇhā rasataṇhā phoṭṭhabbataṇhā dhammataṇhā, ogho yogo gantho upādānaṃ āvaraṇaṃ nīvaraṇaṃ chadanaṃ bandhanaṃ upakkilesa anusayo pariyuṭṭhānaṃ latā vevecchaṃ dukkhamūlaṃ dukkhanidānaṃ dukkhappabhavo mārapāso māraḷisaṃ māraṅvisayo taṇhānādī taṇhājālaṃ taṇhāgaddulaṃ taṇhāsamuddo abhijjhā lobho akusalamūlaṃ. .

Ichchānidānāti icchānidānakā icchāhetukā icchāpaccayā icchākāraṇā icchāpabhavāti icchānidānā.

Bhavasātabaddhāti ekaṃ bhavasātaṃ—sukhā vedanā. Dve bhavasātāni—sukhā ca vedanā iṭṭhañca vatthu. Tīṇi bhavasātāni—yobbaññaṃ ārogyaṃ jīvitaṃ. Cattāri bhavasātāni—lābho yaso pasamsā sukhaṃ. Pañca bhavasātāni—manāpikā rūpā manāpikā saddā manāpikā gandhā manāpikā rasā manāpikā phoṭṭhabbā. Cha bhavasātāni—cakkhusampadā sotasampadā ghānasampadā jivhāsampadā kāyasampadā manosampadā. Bhavasātabaddhā, sukhāya vedanāya sātabaddhā, iṭṭhasmiṃ vatthusmiṃ baddhā, yobbaññebaddhā, ārogye baddhā, jīvite baddhā, lābhe baddhā, yase baddhā, pasamsāyaṃ baddhā, sukhe baddhā, manāpikesu rūpesu baddhā, saddesu. Gandhesu. Rasesu. Manāpikesu phoṭṭhabbesu baddhā, cakkhusampadāya baddhā, sota. Ghāna. Jivhā. Kāya. Manosampadāya baddhā, vibaddhā ābaddhā laggā laggitā palibaddhāti icchānidānā bhavasātabaddhā.

Te duppamuñcā na hi aññaṃokkhāti te vā bhavasātavatthū duppamuñcā, sattā vā etto dummocayā. Kathaṃ te bhavasātavatthū duppamuñcā—sukhā vedanā duppamuñcā, iṭṭhaṃ vatthu duppamuñcaṃ, yobbaññaṃ duppamuñcaṃ, ārogyaṃ duppamuñcaṃ, jīvitaṃ duppamuñcaṃ, lābho duppamuñco, yaso duppamuñco, pasamsā duppamuñcā, sukhaṃ duppamuñcaṃ, manāpikā rūpā duppamuñcā, manāpikā saddā. Gandhā. Rasā. Phoṭṭhabbā duppamuñcā, cakkhusampadā duppamuñcā, sota. Ghāna. Jivhā. Kāya. Manosampadā duppamuñcā dummocayā duppamocayā dunniveṭṭhayā

dubbiniveṭṭhayā duttarā duppatarā dussamatikkamā dubbinivattā. Evaṃ te bhavasātavattḥū duppamuñcā.

Kathaṃ sattā etto dummocayā—sukhāya vedanāya sattā dummocayā, iṭṭhasmā vatthusmā dummocayā, yobbaññā dummocayā, ārogyā dummocayā, jīvītā dummocayā, lābhā dummocayā, yasā dummocayā, pasaṃsāya dummocayā, sukhā dummocayā, manāpikēhi rūpehi dummocayā, manāpikēhi saddehi. Gandhehi. Rasehi. Phoṭṭhabbehi dummocayā, cakkhusampadāya dummocayā, sota. Ghāna. Jivhā. Kāya. Manosampadāya dummocayā. Duruddharā¹ dussamuddharā dubbuṭṭhāpayā dussamuṭṭhāpayā dunniveṭṭhayā dubbiniveṭṭhayā duttarā duppatarā dussamatikkamā dubbinivattā, evaṃ sattā etto dummocayāti te duppamuñcā.

Na hi aññamokkhāti te attanā palipapalipannā na sakkonti paraṃ palipapalipannaṃ uddharitum. Vuttaṃ hetam Bhagavatā— * so vata Cunda attanā palipapalipanno paraṃ palipapalipannaṃ uddharissatīti netam ṭhānam vijjati. So vata Cunda attanā adanto avinīto aparinibbuto paraṃ damessati vinessati parinibbāpessatīti netam ṭhānam vijjatīti. Evampi na hi aññamokkhā.

Atha vā natthañño koci mocetā, te yadi muñceyyum, sakena thāmena sakena balena sakena vīriyena sakena parakkamena sakena purisathāmena sakena purisabalena sakena purisavīriyena sakena purisaparakkamena attanā sammāpaṭipadaṃ anulomapaṭipadaṃ apaccanīkaṭipadaṃ anvatthapaṭipadaṃ dhammānudhammapaṭipadaṃ paṭipajjamānā muñceyyuntī. Evampi na hi aññamokkhā.

Vuttampi hetam Bhagavatā—

+ “Nāhaṃ sahissāmi pamocanāya,
Kathāmkathim dhotaka kiñci loke.
Dhammañca seṭṭhaṃ abhijānamāno,
Evaṃ tuvaṃ oghamimaṃ taresī”ti—

Evampi na hi aññamokkhā.

1. Duddharā (Ka) * Ma 1. 54 piṭṭhe. + Khu 1. 439; Khu 8. 11 piṭṭhādīsipi.

Vuttampi hetam̄ Bhagavatā—

* “Attanā hi kataṃ pāpaṃ, attanā saṃkilissati.

Attanā akataṃ pāpaṃ, attanāva visujjhati.

Suddhī asuddhi paccattaṃ, nāñño aññaṃ visodhaye”ti.

Evampi na hi aññaṃokkhā.

Vuttampi hetam̄ Bhagavatā— + “evamevaṃ kho brāhmaṇa tiṭṭhateva nibbānaṃ, tiṭṭhati nibbānagāmī maggo, tiṭṭhāmahaṃ samādapetā. Atha ca pana mama sāvakaṃ mayā evaṃ ovadiyamānā evaṃ anusāsiyamānā appekacce accantaniṭṭhaṃ nibbānaṃ ārādhenti, ekacce nārādhenti, ettha kyāhaṃ brāhmaṇa karomi, maggakkhāyī brāhmaṇa Tathāgato, maggaṃ Buddho ācikkhati, attanā paṭipajjamānā mucceyyun”ti. Evampi na hi aññaṃokkhāti te duppamuñcā na hi aññaṃokkhā.

Pacchā pure vāpi apekkhamānāti pacchā vuccati anāgataṃ, **pure** vuccati atītaṃ. Api ca atītaṃ upādāya anāgatañca paccuppannañca pacchā, anāgataṃ upādāya atītañca paccuppannañca pure. . Kathaṃ pure apekkhaṃ karoti—“evaṃrūpo ahoṣiṃ atītamaddhānaṃ”ti tattha nandiṃ samannāneti. “Evaṃvedano ahoṣiṃ. Evaṃsañño ahoṣiṃ. Evaṃsaṅkhāro ahoṣiṃ. Evaṃviññāṇo ahoṣiṃ atītamaddhānaṃ”ti tattha nandiṃ samannāneti. Evampi pure apekkhaṃ karoti.

Atha vā “iti me cakkhu ahoṣi atītamaddhānaṃ iti rūpā”ti tattha chandarāgapaṭibaddhaṃ hoti viññāṇaṃ, chandarāgapaṭibaddhattā viññāṇassa tadabhinandati, tadabhinandanto evampi pure apekkhaṃ karoti. . Iti me sotaṃ ahoṣi atītamaddhānaṃ iti saddāti. Iti me ghānaṃ ahoṣi atītamaddhānaṃ iti gandhāti. Iti me jivhā ahoṣi atītamaddhānaṃ iti rasāti. Iti me kāyo ahoṣi atītamaddhānaṃ iti phoṭṭhabbāti. “Iti me mano ahoṣi atītamaddhānaṃ iti dhammā”ti tattha chandarāgapaṭibaddhaṃ hoti viññāṇaṃ, chandarāgapaṭibaddhattā viññāṇassa tadabhinandati, tadabhinandanto evampi pure apekkhaṃ karoti.

* Khu 1. 38; Khu 8. 95; Abhi 4. 381 piṭṭhesupi.

+ Ma 3. 57; Khu 8. 95 piṭṭhesu.

Atha vā yānissa tāni pubbe mātugāmena saddhim hasitalapitakīḷitāni tadassādeti, taṃ nikāmeti, tena ca vittim āpajjati. Evampi pure apekkham karoti.

Katham pacchā apekkham karoti—“evaṃrūpo siyam anāgamaddhānan”ti tattha nandim samannāneti. “Evaṃvedano siyam. Evaṃsañño siyam. Evaṃsaṅkhāro siyam. Evaṃviññāṇo siyam anāgamaddhānan”ti tattha nandim samannāneti. Evampi pacchā apekkham karoti.

Atha vā “iti me cakkhu siyā anāgamaddhānam iti rūpā”ti appaṭiladdhassa paṭilābhāya cittaṃ paṇidahati, cetaso paṇidhānapaccayā tadabhinandati, tadabhinandanto evampi pacchā apekkham karoti. . Iti me sotam siyā anāgamaddhānam iti saddāti. Iti me ghānam siyā anāgamaddhānam iti gandhāti. Iti me jivhā siyā anāgamaddhānam iti rasāti. Iti me kāyo siyā anāgamaddhānam iti phoṭṭhabbāti. “Iti me mano siyā anāgamaddhānam iti dhammā”ti appaṭiladdhassa paṭilābhāya cittaṃ paṇidahati, cetaso paṇidhānapaccayā tadabhinandati, tadabhinandanto evampi pacchā apekkham karoti.

Atha vā “imināham sīlena vā vatena vā tapena vā brahmacariyena vā devo vā bhavissāmi devaññataro vā”ti appaṭiladdhassa paṭilābhāya cittaṃ paṇidahati, cetaso paṇidhānapaccayā tadabhinandati, tadabhinandanto evampi pacchā apekkham karotīti pacchā pure vāpi apekkhamānā.

Ime va kāme purime va jappanti ime va kāmēti paccuppanne pañca kāmagaṇe icchantā sādiyantā patthayantā pihayantā abhijappantā. Purime va jappanti atīte pañca kāmagaṇe jappantā pajappantā abhijappantāti ime va kāme purime va jappam. Tenāha Bhagavā—

“Icchānidānā bhavasātabaddhā,
Te duppamuñcā na hi aññamokkhā.
Pacchā pure vāpi apekkhamānā,
Ime va kāme purime va jappan”ti.

9. * **Kāmesu giddhā pasutā pamūlhā,**
Avadāniyā te visame nivīṭṭhā.
Dukkhūpanitā paridevayanti,
Kirīsū bhavissāma ito cutāse.

Kāmesu giddhā pasutā pamūlhāti kāmāti uddānato dve kāmā vatthukāmā ca kilesakāmā ca -pa- ime vuccanti vatthukāmā -pa- ime vuccanti kilesakāmā. . **Gedho** vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo -pa- abhijjhā lobho akusalamūlaṃ. Kilesakāmena vatthukāmesu rattā giddhā gadhitā mucchitā ajjhosannā¹ laggā laggitā palibuddhāti kāmesu giddhā.

Pasutāti yepi me esanti gavesanti pariyesanti taccaritā tabbahulā taggarukā tanninnā tapponā tappabbhārā tadadhimuttā tadadhipateyyā, tepi kāmapasutā. . Yepi taṇhāvasena rūpe esanti gavesanti pariyesanti. Sadde. Gandhe. Rase. Phoṭṭhabbe -pa- pariyesanti taccaritā tabbahulā taggarukā tanninnā tapponā tappabbhārā tadadhimuttā tadadhipateyyā, tepi kāmapasutā. . Yepi taṇhāvasena rūpe paṭilabhanti. Sadde. Gandhe. Rase. Phoṭṭhabbe paṭilabhanti taccaritā tabbahulā taggarukā tanninnā tapponā tappabbhārā tadadhimuttā tadadhipateyyā, tepi kāmapasutā. . Yepi taṇhāvasena rūpe paribhuñjanti. Sadde. Gandhe. Rase. Phoṭṭhabbe paribhuñjanti taccaritā tabbahulā taggarukā tanninnā tapponā tappabbhārā tadadhimuttā tadadhipateyyā, tepi kāmapasutā. Yathā kalahakārako kalahapasuto, kammakārako kammapasuto, gocare caranto gocarapasuto jhāyī jhānapasuto. Evamevaṃ yepi kāme esanti gavesanti pariyesanti, taccaritā tabbahulā taggarukā tanninnā tapponā tappabbhārā tadadhimuttā tadadhipateyyā, tepi kāmapasutā. . Yepi taṇhāvasena rūpe esanti gavesanti pariyesanti. Sadde. Gandhe. Rase. Phoṭṭhabbe -pa- pariyesanti taccaritā tabbahulā taggarukā tanninnā tapponā tappabbhārā tadadhimuttā tadadhipateyyā, tepi kāmapasutā. . Yepi taṇhāvasena rūpe paṭilabhanti. Sadde. Gandhe. Rase. Phoṭṭhabbe paṭilabhanti taccaritā tabbahulā taggarukā

* Khu 1. 400; Khu 10. 172 piṭṭhe.

1. Ajjhopannā (Sī, Syā)

tanninnā tapponā tappabbhārā tadadhimuttā tadadhipateyyā, tepi kāmāpasutā. . Yepi taṇhāvasena rūpe paribhuñjanti. Sadde. Gandhe. Rase. Phoṭṭhabbe paribhuñjanti taccaṛitā tabbahulā taggarukā tanninnā tapponā tappabbhārā tadadhimuttā tadadhipateyyā, tepi kāmāpasutā.

Pamūḷhāti yebhuyyena devamanussā pañcasu kāmāguṇesu muyhanti sammuyhanti sampamuyhanti mūḷhā sammūḷhā sampamūḷhā, avijjāya andhikāṭā āvutā nivutā ovutā pihitā paṭicchannā paṭikujjitāti kāmesu giddhā pasutā pamūḷhā.

Avadāniyā te visame nivīṭṭhāti avadāniyāti avagacchantītipi avadāniyā, maccharinopi vuccanti avadāniyā, Buddhānaṃ sāvakānaṃ vacanaṃ byappathaṃ desanaṃ anusīṭṭhiṃ nādiyantīti avadāniyā. . Kathaṃ avagacchantīti avadāniyā—nirayaṃ gacchanti, tiracchānayaṇiṃ gacchanti, pettivisaṃ gacchantīti, evaṃ avagacchantīti avadāniyā. . Kathaṃ maccharino vuccanti avadāniyā—

* Pañca macchariyāni āvāsamacchariyaṃ kulamacchariyaṃ lābhamacchariyaṃ vaṇṇamacchariyaṃ dhammacchariyaṃ. Yaṃ evarūpaṃ macchariyaṃ maccharāyaṇā maccharāyitattaṃ vevicchaṃ kadariyaṃ kaṭukañcukatā aggahitattaṃ cittassa. Idaṃ vuccati macchariyaṃ. . Api ca khandhamacchariyampi macchariyaṃ, dhātumacchariyampi macchariyaṃ, āyatanamacchariyampi macchariyaṃ, gāho. Idaṃ vuccati macchariyaṃ. Iminā macchariyena avadaññutāya samannāgatā janā pamattā. Evaṃ maccharino vuccanti avadāniyā. . Kathaṃ Buddhānaṃ sāvakānaṃ vacanaṃ byappathaṃ desanaṃ anusīṭṭhiṃ nādiyantīti avadāniyā—
Buddhānaṃ sāvakānaṃ vacanaṃ byappathaṃ desanaṃ anusīṭṭhiṃ na ādiyanti na sussusanti, na sotā odahanti, na aññā cittaṃ upaṭṭhapenti anassavā avacanakarā paṭilomavuttino, aññeneva mukhaṃ karonti. Evaṃ Buddhānaṃ sāvakānaṃ¹ vacanaṃ byappathaṃ desanaṃ anusīṭṭhiṃ nādiyantīti avadāniyāti avadāniyā.

Te visame nivīṭṭhāti visame kāyakamme nivīṭṭhā, visame vacīkamme nivīṭṭhā, visame manokamme nivīṭṭhā, visame paṇātipāte nivīṭṭhā, visame adinnādāne nivīṭṭhā, visame kāmesumicchācāre nivīṭṭhā, visame musāvāde nivīṭṭhā, visamāya piṣuṇāya vācāya. Visamāya pharusāya vācāya. Visame samphappalāpe. Visamāya abhijjhāya nivīṭṭhā, visame byāpāde. Visamāya micchādiṭṭhiyā nivīṭṭhā, visamesu saṅkhāresu nivīṭṭhā, visamesu pañcasu kāmāguṇesu nivīṭṭhā. Visamesu pañcasu nīvaraṇesu nivīṭṭhā

* Abhi 1. 226 piṭṭhepi.

1. Buddhānaṃ Buddhasāvakānaṃ (Sī, Syā)

viniviṭṭhā patiṭṭhitā allinā upagatā ajjhositā adhimuttā laggā laggitā
palibuddhāti avadāniyā te visame nivīṭṭhā.

Dukkhūpanītā paridevayantīti dukkhūpanītāti dukkhappattā
dukkhasampattā dukkhūpagatā, mārappattā mārasampattā mārūpagatā,
maraṇappattā maraṇasampattā maraṇūpagatā. . **Paridevayantīti** lapanti
lālapanti¹ socanti kilamanti paridevanti urattāḷim kandanti sammohaṃ
āpajjantīti dukkhūpanītā paridevayanti.

Kimsū bhavissāma ito cutāseti ito cutā kim bhavissāma, nerayikā
bhavissāma, tiracchānayanikā bhavissāma, pettivisayikā bhavissāma,
manussā bhavissāma, devā bhavissāma, rūpī bhavissāma, arūpī bhavissāma,
saññī bhavissāma, asaññī bhavissāma, nevasaññīnāsaññī bhavissāma
“**bhavissāma nu kho mayam anāgamaddhānam, na nu kho** bhavissāma
anāgamaddhānam, kim nu kho bhavissāma anāgamaddhānam, katham
nukho bhavissāma anāgamaddhānam, kim hutvā kim bhavissāma nu kho
mayam anāgamaddhānam”ti saṃsayapakkhandā vimatipakkhandā
dveḷhakaḷātā lapanti lālapanti socanti kilamanti paridevanti urattāḷim
kandanti sammohaṃ āpajjantīti kimsū bhavissāma ito cutāse. Tenāha
Bhagavā—

“Kāmesu giddhā pasutā pamūḷhā,
Avadāniyā te visame nivīṭṭhā.
Dukkhūpanītā paridevayanti,
Kimsū bhavissāma ito cutāse”ti.

10. **Tasmā hi sikkhetha idheva jantu,**
Yam kiñci jaññā visamanti loke.
Na tassa hetū visamaṃ careyya,
Appañhim’daṃ jīvitamāhu dhīrā.

Tasmā hi sikkhetha idheva jantūti tasmāti tamkāraṇā tamhetu
tappaccayā tannidānā, etamādīnavam sampassamāno kāmesūti tasmā. .
Sikkhethāti tisso sikkhā adhisīlasikkhā, adhicitasikkhā, adhipaññāsikkhā.
Katamā adhisīlasikkhā—idha bhikkhu sīlavā hoti,

1. Sallapanti (Si)

pātimokkhasaṃvarasaṃvuto viharati ācāragocarasampanno, aṇumattesu vajjesu bhayadassāvī samādāya sikkhati sikkhāpadesu. Khuddako sīlakkhandho mahanto sīlakkhandho sīlaṃ paṭiṭṭhā ādi caraṇaṃ saṃyamo saṃvaro mokkhaṃ pāmokkhaṃ kusalanāṃ dhammānaṃ samāpattiyā. Ayaṃ adhisīlasikkhā.

Katamā adhicittasikkhā—idha bhikkhu vivicceva kāmehi vivicca akusalehi dhammehi savitakkaṃ savicāraṃ vivekajaṃ pītisukhaṃ paṭhamaṃ jhānaṃ upasampajja viharati. Vitakkavicārānaṃ vūpasamā ajjhataṃ sampasādanaṃ cetaso ekodibhāvaṃ avitakkaṃ avicāraṃ samādhijaṃ pītisukhaṃ dutiyaṃ jhānaṃ upasampajja viharati. Pītiyā ca virāgā upekkhako ca viharati, sato ca sampajāno, sukhañca kāyena paṭisaṃvedeti. Yaṃ taṃ ariyā ācikkhanti “upekkhako satimā sukhavihārī”ti tatiyaṃ jhānaṃ upasampajja viharati. Sukhassa ca pahānā dukkhassa ca pahānā pubbeva somanassadomanassānaṃ atthaṅgamā adukkhamasukhaṃ upekkhāsati pārisuddhiṃ catutthaṃ jhānaṃ upasampajja viharati. Ayaṃ adhicittasikkhā.

Katamā adhipaññāsikkhā—idha bhikkhu paññavā hoti udayatthagāminiyā paññāya samannāgato ariyāya nibbedhikāya sammādukkhakkhayagāminiyā, so “idaṃ dukkhaṃ”ti yathābhūtaṃ pajānāti. “Ayaṃ dukkhasamudayo”ti yathābhūtaṃ pajānāti. “Ayaṃ dukkhanirodho”ti yathābhūtaṃ pajānāti. “Ayaṃ dukkhanirodhagāminī paṭipadā”ti yathābhūtaṃ pajānāti. “Ime āsavā”ti yathābhūtaṃ pajānāti. “Ayaṃ āsavasamudayo”ti yathābhūtaṃ pajānāti. “Ayaṃ āsavanirodho”ti yathābhūtaṃ pajānāti. “Ayaṃ āsavanirodhagāminī paṭipadā”ti yathābhūtaṃ pajānāti. Ayaṃ adhipaññāsikkhā. Imā tisso sikkhāyo āvajjanto sikkheyya, jānanto sikkheyya, passanto sikkheyya, paccavekkhanto sikkheyya, cittaṃ adhiṭṭhahanto sikkheyya, saddhāya adhimuccanto sikkheyya, vīriyaṃ paggaṇhanto sikkheyya, satimā upaṭṭhapento sikkheyya, cittaṃ samādahanto sikkheyya, paññāya pajānanto sikkheyya, abhiññeyyaṃ abhijānanto sikkheyya, pariññeyyaṃ pari jānanto sikkheyya, pahātabbaṃ pajahanto sikkheyya, bhāvetabbaṃ bhāvento

sikkheyya, sacchikātabbaṃ sacchikaronto sikkheyya ācareyya samācareyya samādāya vatteyya.

Idhāti imissā diṭṭhiyā imissā khantiyā imissā ruciyā imasmiṃ ādāye imasmiṃ dhamme imasmiṃ vinaye imasmiṃ dhammavinaye imasmiṃ pāvacane imasmiṃ brahmacariye imasmiṃ Satthusāsane imasmiṃ attabhāve imasmiṃ Manussaloke, tena vuccati idhāti. . **Jantūti** satto naro -pa-manujoti tasmā hi sikkhetha idheva jantu.

Yaṃ kiñci jaññā visamanti loketi yaṃ kiñcīti sabbena sabbam sabbathā sabbam asesam nissesam pariyādiyanavacanametam¹ yaṃ kiñcīti. .

Visamanti jaññāti visamaṃ kāyakammaṃ visamanti jāneyya, visamaṃ vacīkammaṃ visamanti jāneyya, visamaṃ manokammaṃ visamanti jāneyya, visamaṃ pāṇātipātāṃ visamoti jāneyya, visamaṃ adinnādānaṃ visamanti jāneyya, visamaṃ kāmesumicchācāraṃ visamoti jāneyya, visamaṃ musāvādaṃ visamoti jāneyya, visamaṃ pisuṇaṃ vācaṃ visamāti jāneyya, visamaṃ pharusāṃ vācaṃ visamāti jāneyya, visamaṃ samphappalāpaṃ visamoti jāneyya, visamaṃ abhijjhaṃ visamāti jāneyya, visamaṃ byāpādaṃ visamoti jāneyya, visamaṃ micchādiṭṭhiṃ visamāti jāneyya, visame saṅkhāre visamāti jāneyya, visame pañca kāmagaṇe visamāti jāneyya, visame pañca nīvaraṇe visamāti jāneyya ājāneyya vijāneyya paṭivijāneyya paṭivijjheyya. . **Loketi** apāyaloke -pa- āyatanaloketi yaṃ kiñci jaññā visamanti loke.

Na tassa hetū visamaṃ careyyāti visamassa kāyakammaṃ hetu visamaṃ na careyya, visamassa vacīkammaṃ hetu visamaṃ na careyya, visamassa manokammaṃ hetu visamaṃ na careyya, visamassa pāṇātipātassa hetu visamaṃ na careyya, visamassa adinnādānassa hetu visamaṃ na careyya, visamassa kāmesumicchācārassa hetu visamaṃ na careyya, visamassa musāvādassa hetu visamaṃ na careyya, visamāya pisuṇāya vācāya hetu visamaṃ na careyya, visamāya pharusāya vācāya hetu visamaṃ na careyya, visamassa samphappalāpassa hetu visamaṃ na careyya, visamāya

1. Paridāyavacanametam (Syā)

abhijjhāya hetu visamaṃ na careyya, visamassa byāpādassa hetu visamaṃ na careyya, visamāya micchādīṭṭhiyā hetu visamaṃ na careyya, visamānaṃ saṅkhārānaṃ hetu visamaṃ na careyya, visamānaṃ pañcannaṃ kāmaguṇānaṃ hetu visamaṃ na careyya, visamānaṃ pañcannaṃ nīvaraṇānaṃ hetu visamaṃ na careyya, visamāya cetanāya hetu visamaṃ na careyya, visamāya patthanāya hetu visamaṃ na **careyya, visamāya paṇidhiyā hetu visamaṃ na careyya, na ācareyya na samācareyya** na samādāya vatteyyāti na tassa hetū visamaṃ careyya.

Appaṇhi'daṃ jīvitamāhu dhīrāti jīvanti * āyu ṭṭhiti yapaṇā yāpaṇā iriyanā vattanā pālanā jīvitam jīvitindriyaṃ. Api ca dvīhi kāraṇehi appakaṃ jīvitam ṭṭhiparittatāya vā appakaṃ jīvitam, sarasaparittatāya vā appakaṃ jīvitam. Kathaṃ ṭṭhiparittatāyā appakaṃ jīvitam—atīte cittakkhaṇe jīvittha na jīvati na jīvissati, anāgate cittakkhaṇe jīvissati, na jīvati na jīvittha, paccuppanne cittakkhaṇe jīviti, na jīvittha na jīvissati.

Jīvitam attabhāvo ca, sukhadukkhā ca kevalā.
Ekacittasamāyuttā, lahuso vattate khaṇo.

Cullāsītisahassāni, kappā tiṭṭhanti ye marū.
Natveva tepi jīvanti, dvīhi cittehi samyutā.

Ye niruddhā marantassa, tiṭṭhamānassa vā idha.
Sabbepi sadisā khandhā, gatā appaṭisandhikā.

Anantarā ca ye bhaggā¹, ye ca bhaggā¹ anāgatā.
Tadantare niruddhānaṃ, vesamaṃ natthi lakkhaṇe.

Anibbattena na jāto, paccuppannena jīvati.
Cittabhaggā mato loko, paññatti paramatthiyā.

Yathā ninnā pavattanti, chandena pariṇāmitā.
Acchinnadhārā vattanti, saḷāyatanapaccayā.

Anidhānagatā bhaggā, puñjo natthi anāgate.
Nibbattā ye ca² tiṭṭhanti, āragge sāsapūpamā.

* Abhi 1. 20, 168 piṭṭhesu. 1. Bhaṅgā (Sī, Syā) 2. Nibbattāyeva (sabbattha)

Nibbattānañca dhammānaṃ, bhaṅgo nesaṃ purakkhato.
Palokadhammā tiṭṭhanti, purāṇehi amissitā.

Adassanato āyanti, bhaṅgā gacchantyadassanaṃ.
Vijjuppādova ākāse, uppajjanti vayanti cāti—

Evam ṭhitiparittatāya appakaṃ jīvitam.

Katham sarasaparittatāya appakaṃ jīvitam—assāsūpanibandham jīvitam, passāsūpanibandham jīvitam, assāsapassāsūpanibandham jīvitam, mahābhūtūpanibandham jīvitam, kabaḷikārāhārūpanibandham jīvitam, usmūpanibandham jīvitam, viññāṇūpanibandham jīvitam, mūlampi imesaṃ dubbalaṃ, pubbahetūpi imesaṃ dubbalā, ye paccayā tepi dubbalā, yepi pabhāvikā tepi dubbalā, sahabhūmi imesaṃ dubbalā sampayogāpi imesaṃ dubbalā sahaḷāpi imesaṃ dubbalā, yāpi payojikā, sāpi dubbalā, aññamaññaṃ ime niccadubbalā, aññamaññaṃ anavaṭṭhitā ime, aññamaññaṃ paripātayanti ime, aññamaññaṃ hi natthi tāyitā, na cāpi ṭhapenti aññamaññaṃ ime, yopi nibbattako so na vijjati.

Na ca kenaci koci hāyati,
Gandhabbā ca ime hi sabbaso.
Purimehi pabhāvikā ime,
Yepi pabhāvikā te pure matā.
Purimāpi ca pacchimāpi ca,
Aññamaññaṃ na kadāci maddasaṃsūti.

Evam sarasaparittatāya appakaṃ jīvitam.

Api ca Cātumahārājikānaṃ devānaṃ jīvitam upādāya manussānaṃ appakaṃ jīvitam parittakaṃ jīvitam thokaṃ¹ jīvitam khaṇikaṃ jīvitam lahukaṃ jīvitam ittaraṃ jīvitam anaddhanīyaṃ jīvitam naciraṭṭhitikaṃ jīvitam, Tāvatisānaṃ devānaṃ. Yāmānaṃ devānaṃ. Tusitānaṃ devānaṃ. Nimmānaratīnaṃ devānaṃ. Paranimmitavasavattīnaṃ devānaṃ. Brahmakāyikānaṃ devānaṃ jīvitam upādāya manussānaṃ appakaṃ jīvitam parittakaṃ jīvitam thokaṃ jīvitam khaṇikaṃ jīvitam lahukaṃ jīvitam ittaraṃ jīvitam anaddhanīyaṃ jīvitam naciraṭṭhitikaṃ jīvitam. Vuttaṃ hetam Bhagavatā—

1. Thokakaṃ (Ka) upari 91 piṭṭhepi.

* Appamidaṃ bhikkhave manussānaṃ āyu, gamaniyo samparāyo, mantāya boddhabbaṃ, kattabbaṃ kusalaṃ, caritabbaṃ brahmacariyaṃ, natthi jātassa amaraṇaṃ. Yo bhikkhave ciraṃ jīvati, so vassasataṃ, appaṃ vā bhīyyo.

* Appamāyu manussānaṃ, hīleyya naṃ suporiso.
Careyyādittasīsova, natthi maccussanāgamo.

Accayanti ahorattā, jīvitaṃ uparujjhati.
Āyu khiyyati maccānaṃ, kunnadīnaṃva odakanti.

Appaṇhi daṃ jīvitamāhu dhīrāti dhīrāti dhīrā, dhitimāti dhīrā, dhitisampamnnāti dhīrā, dhīkatapāpāti dhīrā, **dhī** vuccati paṇṇā, + yā paṇṇā pajānaṃ vicayo pavicayo dhammavicayo sallakkhaṇā upalakkhaṇā paccupalakkhaṇā paṇḍiccaṃ kosallaṃ nepuṇṇaṃ vebhabyā cintā upaparikkhā bhūri medhā pariṇāyikā vipassanā sampajaṇṇaṃ patodo paṇṇā paṇṇīndriyaṃ paṇṇābalaṃ paṇṇāsattaṃ paṇṇāpāsādo paṇṇā-āloko paṇṇā-obhāso paṇṇāpajjoto paṇṇāratanaṃ amoho dhammavicayo sammādiṭṭhi, tāya paṇṇāya samannāgatattā dhīrā. . Api ca khandhadhīrā dhātudhīrā āyatanadhīrā paṭiccasamuppādadhīrā satipaṭṭhānadhīrā sammappadhānadhīrā iddhipādadhīrā indriyadhīrā baladhīrā bojjhaṅgadhīrā maggadhīrā phaladhīrā nibbānadhīrā, te dhīrā evamāhaṃsu “manussānaṃ appakaṃ jīvitaṃ, parittakaṃ jīvitaṃ, thokaṃ jīvitaṃ, khaṇikaṃ jīvitaṃ, lahukaṃ jīvitaṃ, ittaraṃ jīvitaṃ, anaddhanīyaṃ jīvitaṃ, naciraṭṭhitikaṃ jīvitaṃ”ti evamāhaṃsu evaṃ kathenti evaṃ bhaṇanti evaṃ dīpayanti evaṃ voharantīti appaṇhidaṃ jīvitamāhu dhīrā. Tenāha Bhagavā—

Tasmā hi sikkhetha idheva jantu,
Yaṃ kiñci jaṇṇā visamanti loke.
Na tassa hetū visamaṃ careyya,
Appaṇhi’daṃ jīvitamāhu dhīrāti.

11. ++ Passāmi loke pariphandaṃānaṃ,
Pajaṃ imaraṃ taṇhagataṃ bhavesu.
Hīnā narā maccumukhe lapanti,
Avītataṇhāse bhavābhavesu.

* Saṃ 1. 109, 110 piṭṭhesu. + Abhi 1. 20 piṭṭhādīsopi. ++ Khu 1. 400 piṭṭhepi.

Passāmi loke pariphandamānanti passāmīti maṃsacakkhunāpi passāmi, dibbacakkhunāpi passāmi, paññācakkhunāpi passāmi, Buddhacakkhunāpi passāmi, samantacakkhunāpi passāmi dakkhāmi olokemi nijjhāyāmi upaparikkhāmi. . **Loketi** apāyaloke manussaloke devaloke, khandhaloke dhātuloke āyatanaloke.

Pariphandamānanti taṇhāphandanāya phandamānaṃ diṭṭhiphandanāya phandamānaṃ kilesaphandanāya phandamānaṃ payogaphandanāya phandamānaṃ vipākaphandanāya phandamānaṃ duccharitaphandanāya phandamānaṃ, rattamā rāgena phandamānaṃ duṭṭham dosena phandamānaṃ mūlham mohena phandamānaṃ, vinibaddham mānena phandamānaṃ parāmaṭṭham diṭṭhiyā phandamānaṃ vikkhepagataṃ uddhaccena phandamānaṃ anīṭṭhaṅgataṃ vicikicchāya phandamānaṃ thāmagataṃ anusayehi phandamānaṃ, lābhena phandamānaṃ alābhena phandamānaṃ yasena phandamānaṃ ayasena phandamānaṃ pasāmsāya phandamānaṃ nindāya phandamānaṃ sukhena phandamānaṃ dukkhena phandamānaṃ, jātiyā phandamānaṃ jarāya phandamānaṃ byādhinā phandamānaṃ maraṇena phandamānaṃ sokaparidevadukkhadomanassupāyāsehi phandamānaṃ, nerayikena dukkhena phandamānaṃ tiracchānayanonikena dukkhena phandamānaṃ pettivisayikena dukkhena phandamānaṃ mānusikena dukkhena phandamānaṃ, gabbhokkantimūlakena dukkhena phandamānaṃ gabbhe ṭhitimūlakena dukkhena phandamānaṃ gabbhā vuṭṭhānamūlakena dukkhena phandamānaṃ jātassūpanibandhakena dukkhena phandamānaṃ jātassa parādheyyakena dukkhena phandamānaṃ attūpakkamena dukkhena phandamānaṃ parūpakkamena dukkhena phandamānaṃ, dukkhadukkhena phandamānaṃ saṅkhāradukkhena phandamānaṃ vipariṇāmadukkhena phandamānaṃ, cakkhurogena dukkhena phandamānaṃ sotarogena dukkhena phandamānaṃ ghānarogena dukkhena. Jivhārogena. Kāyarogena. Sīsarogena. Kaṇṇarogena. Mukharogena. Dantarogena. Kāsenā. Sāsenā. Pināsenā. Dāhena. Jarena. Kucchirogena. Mucchāya. Pakkhandikāya. Sūlāya. Visucikāya. Kuṭṭhena. Gaṇḍena. Kilāsenā. Sosena. Apamārena. Dadduyā. Kaṇḍuyā. Kacchuyā. Rakhasāya. Vitacchikāya. Lohitena. Pittena. Madhumehena. Aṃsāya. Piḷakāya. Bhagandalāya¹. Pittasamuṭṭhānena ābādhena. Semhasamuṭṭhānena ābādhena. Vātasamuṭṭhānena ābādhena. Sannipātikena ābādhena. Utupariṇāmajena ābādhena. Visamaparihārajena ābādhena. Opakkamikena

1. Bhagandalena (Sī, Ka)

ābādhena. Kammavipākajena ābādhena. Sītena. Uṇhena. Jighacchāya. Pipāsāya. Uccārena. Passāvena. Daṃsamakasavātātapasarīsapasamphassena dukkhena. Mātumaraṇena dukkhena. Pitumaraṇena dukkhena. Bhātumaraṇena dukkhena. Bhaginimaraṇena dukkhena. Puttamaraṇena dukkhena. Mītumaraṇena dukkhena. Ñātibyasanena. Bhogabyasanena. Rogabyasanena. Sīlabyasanena. Diṭṭhibyasanena dukkhena phandamānaṃ samphandamānaṃ vipphandamānaṃ vedhamānaṃ pavedhamānaṃ sampavedhamānaṃ passāmi dakkhāmi olokemi nijjhāyāmi upaparikkhāmīti passāmi loke pariphandamānaṃ.

Pajam imam taṇhagataṃ bhavesūti pajāti sattādhivacanaṃ. . **Taṇhāti** rūpataṇhā saddataṇhā gandhataṇhā rasataṇhā phoṭṭhabbataṇhā dhammataṇhā. . **Taṇhagatanti** taṇhāgataṃ taṇhānugataṃ taṇhāyānusaṭam taṇhāyāsannaṃ taṇhāya pātitaṃ abhibhūtaṃ pariyādinnaṭtaṃ. . **Bhavesūti** kāmaḥhave rūpaḥhave arūpaḥhaveti pajam imam taṇhagataṃ bhavesu.

Hīnā narā maccumukhe lapantīti hīnā narāti hīnā narā. Hīnena kāyakkammaṇa samannāgatāti hīnā narā, hīnena vacīkkammaṇa samannāgatāti hīnā narā, hīnena manokammaṇa samannāgatāti hīnā narā. . Hīnena pāṇātipātena samannāgatāti hīnā narā, hīnena adinnādānena. Hīnena kāmesumicchācārena. Hīnena musāvādena. Hīnāya piṣuṇāya vācāya. Hīnāya pharusāya vācāya. Hīnena samphappalāpena. Hīnāya abhiḥhāya. Hīnena byāpādena. Hīnāya micchādiṭṭhiyā. Hīnehi saṅkhārehi. Hīnehi pañcahi kāmaguṇehi nīvaraṇehi. Hīnāya cetanāya. Hīnāya patthanāya. Hīnāya paṇidhiyā samannāgatāti hīnā narā. . Hīnā nihīnā ohīnā omakā lāmakā chatukkā parittāti hīnā narā. . **Maccumukhe lapantīti maccumukheti** māramukhe maraṇamukhe, maccuppattā maccusampattā maccūpāgatā, mārappattā mārasampattā mārūpāgatā, maraṇappattā maraṇasampattā maraṇūpāgatā lapanti lālapanti socanti kilamanti paridevanti urattālim kandanti sammohaṃ āpajjantīti hīnā narā maccumukhe lapanti.

Avītataṇhāse bhavābhavesūti taṇhāti rūpataṇhā -pa- dhammataṇhā. **Bhavābhavesūti** bhavābhave kammaḥhave punabbhave kāmaḥhave, kammaḥhave kāmaḥhave punabbhave rūpaḥhave, kammaḥhave rūpaḥhave punabbhave arūpaḥhave,

kammabhavē arūpabhavē punabbhavē punappunabbhavē, punappunagatiyā punappuna-upapattiyā punappunapatisandhiyā punappuna-
attabhāvābhiniḅbattiyā, avītataṇhā avigatataṇhā acattataṇhā avantataṇhā
amuttataṇhā appahīnataṇhā appaṭṭinissaṭṭhataṇhāti avītataṇhāse
bhavābhavesu. Tenāha Bhagavā—

Passāmi loke pariphandamānaṃ,
Pajamaṃ imaṃ taṇhagataṃ bhavesu.
Hīnaṃ narā maccumukhe lapanti,
Avītataṇhāse bhavābhavesūti.

12. * **Mamāyite passatha phandamāne,
Maccheva¹ appodake khiṇasote.
Etampi disvā amamo careyya,
Bhavesu āsattimakubbamāno.**

Mamāyite passatha phandamāneti mamattāti dve mamattā
taṇhāmamattaṅca diṭṭhimamattaṅca. Katamaṃ taṇhāmamattaṃ—yāvataṃ
taṇhāsaṅkhātena sīmakataṃ mariyādikataṃ odhikataṃ pariyantakataṃ
pariggahitaṃ mamāyitaṃ, idaṃ mamaṃ, etaṃ mamaṃ, ettakaṃ mamaṃ,
ettāvataṃ mamaṃ, mama rūpā saddā gandhā rasā phoṭṭhabbā, attharaṇā
pāvuraṇā dāsīdāsā ajeḷakā kukkuṭasūkarā hatthigavāssavaḷavā khettaṃ
vatthu hiraṇṇaṃ suvaṇṇaṃ gāmanigamarājadhāniyo raṭṭhaṅca janapado ca
koso ca koṭṭhāgāraṅca, kevalampi mahāpathaviṃ taṇhāvasena mamāyati.
Yāvataṃ aṭṭhasataṃ taṇhāvīcaritaṃ, idaṃ taṇhāmamattaṃ.

Katamaṃ diṭṭhimamattaṃ—vīsativatthukā sakkāyadiṭṭhi, dasavatthukā
micchādiṭṭhi, dasavatthukā antaggāhikā diṭṭhi, + yā evarūpā diṭṭhi
diṭṭhigataṃ diṭṭhigahanaṃ diṭṭhikantaro diṭṭhivīsūkāyikaṃ
diṭṭhivipphandikaṃ diṭṭhisāṅgajanaṃ, gāho paṭiggāho abhiniveso parāmāso
kummaggo micchāpatho micchattaṃ titthāyatanaṃ vipariyesaggāho
viparītaggāho vipallāsaggāho micchāgāho “ayāthāvakaṃ yāthāvakaṃ”²ti
gāho, yāvataṃ dvāsaṭṭhidiṭṭhigatāni, idaṃ diṭṭhimamattaṃ. .

Mamāyitepassatha phandamāneti mamāyitaṃ vatthum acchedasaṃkinopi
phandanti, acchindanteṃ phandanti, acchinneṃ phandanti, mamāyitaṃ
vatthum vipariṇāmasaṃkinopi phandanti, vipariṇāmateṃ phandanti,
vipariṇateṃ phandanti paphandanti samphandanti vipphandanti vedhanti²
pavedhanti sampavedhanti. Evaṃ phandamāne paphandamāne
samphandamāne vipphandamāne vedhamāne pavedhamāne
sampavedhamāne

* Khu 1. 400 piṭṭhe. 1. Macchova (Sī) + Abhi 1. 222 piṭṭhe. 2. Vedhenti (Syā)

passatha dakkhatha oloketha nijjhāyatha upaparikkhathāti mamāyite
passatha phandamāne.

Maccheva appodake khīṇasoteti yathā macchā appodake parittodake
udakapariyādāne kākehi vā kulalehi vā balākāhi vā paripātiyamānā
ukkipiyamānā khajjamānā phandanti paphandanti samphandanti
vipphandanti vedhanti pavedhanti sampavedhanti. Evamevaṃ pajā
mamāyitaṃ vatthum acchedasaṃkinopi phandanti, acchindantepi phandanti,
acchinnepi phandanti, mamāyitaṃ vatthum vipariṇāmasaṃkinopi phandanti,
vipariṇāmantepi phandanti, vipariṇātepi phandanti paphandanti
samphandanti vipphandanti vedhanti pavedhanti sampavedhantīti maccheva
appodake khīṇasote.

Etampi disvā amamo careyyāti etaṃ ādīnavaṃ disvā passitvā tulayitvā
tīrayitvā¹ vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā mamattesūti etampi disvā. **Amamo
careyyāti mamattāti** dve mamattā taṇhāmamattañca diṭṭhimamattañca -pa-
idaṃ taṇhāmamattaṃ -pa- idaṃ diṭṭhimamattaṃ. Taṇhāmamattaṃ pahāya
diṭṭhimamattaṃ paṭinissajjitvā cakkhum amamāyanto sotaṃ amamāyanto
ghānaṃ amamāyanto jivhaṃ amamāyanto kāyaṃ amamāyanto manaṃ
amamāyanto, rūpe. Sadde. Gandhe. Rase. Phoṭṭhabbe. Dhamme. Kulaṃ.
Gaṇaṃ. Āvāsaṃ. Lābhaṃ. Yasaṃ. Pasaṃsaṃ. Sukhaṃ. Cīvaraṃ.
Piṇḍapātaṃ. Senāsanaṃ. Gilānapaccayabhesajjaparikkhāraṃ. Kāmadhātuṃ.
Rūpadhātuṃ. Arūpadhātuṃ. Kāmabhavaṃ. Rūpabhavaṃ. Arūpabhavaṃ.
Saññābhavaṃ. Asaññābhavaṃ. Nevasaññānāsaññābhavaṃ.
Ekavokārabhavaṃ. Catuvokārabhavaṃ. Pañcavokārabhavaṃ. Atītaṃ.
Anāgataṃ. Paccuppannaṃ. Diṭṭhasutamutaviññātabbe dhamme amamāyanto
agaṇhanto aparāmasanto anabhinivisanto careyya vihareyya iriyeyya
vatteyya pāleyya yapeyya yāpeyyāti etampi disvā amamo careyya.

Bhavesu āsattimakubbamānoti bhavesūti kāmabhava rūpabhava
arūpabhava. **Āsatti** vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo -pa- abhijjhā lobho
akusalamūlaṃ. **Bhavesu āsattimakubbamānoti** bhavesu āsattiṃ akubbamāno,
chandaṃ pemaṃ rāgaṃ khantiṃ akubbamāno ajanayamāno asaṅjanayamāno
anibbattayamāno anabhinibbattayamānoti bhavesu āsattimakubbamāno.
Tenāha Bhagavā—

1. Tirayitvā (Ka)

Mamāyite passatha phandamāne,
 Maccheva appodake khīṇasote.
 Etampi disvā amamo careyya,
 Bhavesu āsattimakubbamānoti.

13. * **Ubhosu antesu vineyya chandaṃ,**
Phassaṃ pariññāya anānugiddho.
Yadattagarahī tadakubbamāno,
Na limpatī¹ diṭṭhasutesu dhīro.

Ubhosu antesu vineyya chandanti antāti phasso eko anto phassasamudayo dutiyo anto, atīto eko anto anāgato dutiyo anto, sukhā vedanā eko anto dukkhā vedanā dutiyo anto, nāmaṃ eko anto rūpaṃ dutiyo anto, cha ajjhattikāni āyatanāni eko anto cha bāhirāni āyatanāni dutiyo anto, sakkāyo eko anto sakkāyasamudayo dutiyo anto. . **Chandoti** yo kāmesu kāmaccchando kāmarāgo kāmanandī kāmataṇhā kāmasneho kāmapiṇṇāho kāmamucchā kāmajjhosānaṃ kāmogho kāmayogo kāmupādānaṃ kāmaccchandaniṇvaraṇaṃ. . **Ubhosu antesu vineyya chandanti** ubhosu antesu chandaṃ vineyya paṭivineyya pajaheyya vinodeyya byantiṃ kareyya anabhāvaṃ gameyyāti ubhosu antesu vineyya chandaṃ.

Phassaṃ pariññāya anānugiddhoti phassoti cakkhusamphasso sotassamphasso ghānasamphasso jivhāsamphasso kāyasamphasso manosamphasso, adhivacanasamphasso paṭighasamphasso sukhavedanīyo samphasso dukkhavedanīyo samphasso adukkhamasukhavedanīyo samphasso, kusalo phasso akusalo phasso abyākato phasso, kāmāvacaro phasso rūpāvacaro phasso arūpāvacaro phasso, suññato phasso animitto phasso appaṇihito phasso, lokiyo phasso lokuttaro phasso, atīto phasso anāgato phasso

* Khu 1. 400 piṭṭhe.

1. Na lippati (Sī)

paccuppanno phasso, yo evarūpo phasso phusanā samphusanā
samphusitattaṃ, ayaṃ vuccati phasso.

Phassaṃ pariññāyāti phassaṃ tīhi pariññāhi pari jānitvā ñātapariññāya
tīraṇapariññāya¹ pahānapariññāya. * Katamā ñātapariññā—phassaṃ jānāti
“ayaṃ cakkhusamphasso ayaṃ sotasamphasso ayaṃ ghānasamphasso ayaṃ
jivhāsamphasso ayaṃ kāyasamphasso ayaṃ manosamphasso, ayaṃ
adhivacanasamphasso ayaṃ paṭighasamphasso, ayaṃ sukhavedanīyo phasso
ayaṃ dukkhavedanīyo phasso ayaṃ adukkhamasukhavedanīyo phasso,
ayaṃ kusalo phasso ayaṃ akusalo phasso ayaṃ abyākato phasso, ayaṃ
kāmvāvacaro phasso ayaṃ rūpāvāvacaro phasso ayaṃ arūpāvāvacaro phasso,
ayaṃ suññato phasso ayaṃ animitto phasso ayaṃ appaṇihito phasso, ayaṃ
lokiyo phasso ayaṃ lokuttaro phasso, ayaṃ atīto phasso ayaṃ anāgato
phasso ayaṃ paccuppanno phasso”ti jānāti passati. Ayaṃ ñātapariññā.

* Katamā tīraṇapariññā—evaṃ ñātaṃ katvā phassaṃ tīreti aniccato
dukkhato rogato gaṇḍato sallato aghato ābādhatto parato palokato itīto
upaddavato bhayato upasaggato calato pabhaṅguto adhuvato atāṇato aleṇato
asaraṇato rittato tucchato suññato anattato ādīnavato vipariṇāmadhammato
asārakato aghamūlato vadhakato vibhavato sāsavato saṅkhatato mārāmisato
jātījarābyādhimaraṇadhammato
sokaparidevadukkhadomanassupāyāsadhammato saṅkilesadhammato
samudayato atthaṅgamato assādato ādīnavato nissaraṇato tīreti. Ayaṃ
tīraṇapariññā.

Katamā pahānapariññā—evaṃ tīrayitvā phasse chandarāgaṃ pajahati
vinodeti byantiṃ karoti anabhāvaṃ gameti. Vuttaṃ hettaṃ Bhagavatā—⁺
yo bhikkhave phassesu chandarāgo, taṃ pajahatha. Evaṃ so phasso pahīno
bhavissati ucchinnamūlo tālavatthukato anabhāvaṃ kato

1. Tīraṇapariññāya (Syā)

* Khu 8. 38, 121 piṭṭhesupi.

⁺ Saṃ 2. 23 piṭṭhe thokaṃ visadisāṃ.

āyatim anuppādadhammoti. Ayaṃ pahānapariññā. . **Phassaṃ pariññāyāti** phassaṃ imāhi tīhi pariññāhi parijānitvā. **Anānugiddhoti gedho** vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo -pa- abhijjhā lobho akusalamūlaṃ yassesō gedho pahīno samucchinnō vūpasanto paṭipassaddho abhabbuppattiko ñāṇagginā daḍḍho, so vuccati agiddho. So rūpe agiddho, sadde agiddho, gandhe agiddho, rase agiddho, phoṭṭhabbe agiddho, kule. Gaṇe. Āvāse. Lābhe. Yase. Pasaṃsāya. Sukhe. Cīvare. Piṇḍapāte. Senāsane. Gilānapaccayabhesajjaparikkhāre. Kāmadhātuyā. Rūpadhātuyā. Arūpadhātuyā. Kāmaḥhave. Rūpaḥhave. Arūpaḥhave. Saññāḥhave. Asaññāḥhave. Nevasaññānāsaññāḥhave. Ekavokāraḥhave. Catuvokāraḥhave. Pañcavokāraḥhave. Atīte. Anāgate. Paccuppanne. Diṭṭhasutamutaviññātabbesu dhammesu agiddho agadhito amucchito anajjhosanno, vītagedho vigatagedho cattagedho vantagedho muttagedho, pahīnagedho paṭinissaṭṭhagedho, vītarāgo vigatarāgo cattarāgo vantarāgo muttarāgo pahīnarāgo paṭinissaṭṭharāgo, nicchāto nibbuto sītibhūto sukhaṭṭisaṃvedī brahmabhūtena attanā viharatīti phassaṃ pariññāya anānugiddho.

Yadattagarahī tadakubbamānoti yaditi yaṃ. **Attagarahīti** dvīhi kāraṇehi attānaṃ garahati katattā ca akatattā ca. Kathaṃ katattā ca akatattā ca attānaṃ garahati—kataṃ me kāyaduccaritaṃ, akataṃ me kāyasucaritanti attānaṃ garahati. Kataṃ me vacīduccaritaṃ, akataṃ me vacīsucaritanti attānaṃ garahati. Kataṃ me manoduccaritaṃ, akataṃ me manosucaritanti attānaṃ garahati. Kato me paṇātipāto, akatā me paṇātipātā veramaṇīti attānaṃ garahati. Kataṃ me adinnādānaṃ, akatā me adinnādānā veramaṇīti attānaṃ garahati. Kato me kāmesumicchācāro, akatā me kāmesumicchācārā veramaṇīti attānaṃ garahati. Kato me musāvādo, akatā me musāvādā veramaṇīti attānaṃ garahati. Katā me pisuṇā vācā, akatā me pisuṇāya vācāya veramaṇīti attānaṃ garahati. Katā me pharusā vācā, akatā me pharusāya vācāya veramaṇīti attānaṃ garahati. Kato me samphappalāpo, akatā me samphappalāpā veramaṇīti

attānaṃ garahati. Katā me abhijjhā, akatā me anabhijjhāti attānaṃ garahati. Kato me byāpādo, akato me abyāpādoti attānaṃ garahati. Katā me micchādīṭṭhi, akatā me sammādīṭṭhīti attānaṃ garahati. Evaṃ katattā ca akatattā ca attānaṃ garahati. Atha vā sīlesu'mhi na paripūrakārīti attānaṃ garahati. Indriyesu'mhi aguttadvāroti attānaṃ garahati, bhojane'mhi¹ amattaññūti attānaṃ garahati, jāgariyaṃ ananuyuttoti attānaṃ garahati, satisampajañña asamannāgatoti attānaṃ garahati, abhāvitā me cattāro satipaṭṭhānāti attānaṃ garahati. Abhāvitā me cattāro sammappadhānāti attānaṃ garahati, abhāvitā me cattāro iddhipādāti attānaṃ garahati, abhāvitāni me pañcendriyānīti attānaṃ garahati, abhāvitāni me pañca balānīti attānaṃ garahati, abhāvitā me satta bojjhaṅgāti attānaṃ garahati, abhāvito me ariyo aṭṭhaṅgiko maggoti attānaṃ garahati. Dukkhaṃ me apariññātanti attānaṃ garahati, samudayo me appahīnoti attānaṃ garahati, maggo me abhāvitoti attānaṃ garahati, nirodho me asacchikatoti attānaṃ garahati. Evaṃ katattā ca akatattā ca attānaṃ garahati. . Evaṃ attagarahitaṃ kammaṃ akubbamāno ajanayamāno asañjanayamāno anibbattayamāno anabhinibbattayamānoti yadattagarahī tadakubbamāno. **Na limpatī diṭṭhasutesu dhīroti lepoti** dve lepā taṇhālepo ca diṭṭhilepo ca -pa-ayaṃ taṇhālepo -pa-ayaṃ diṭṭhilepo. **Dhīroti** paṇḍito paññavā buddhimā ñāṇī vibhāvī medhāvī, dhīro taṇhālepaṃ pahāya diṭṭhilepaṃ paṇinissajjitvā diṭṭhe na limpati sute na limpati mute na limpati viññāte na limpati na palimpatī² na upalimpatī, alitto apalitto³ anupalitto nikkhanto nissaḷo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā viharatīti na limpatī diṭṭhasutesu dhīroti. Tenāha Bhagavā—

Ubhosu antesu vineyya chandaṃ,
Phassaṃ pariññāya anānugiddho.
Yadattagarahī tadakubbamāno,
Na limpatī diṭṭhasutesu dhīroti.

1. Bhojane (Syā)

2. Na saṃlimpati (Syā)

3. Asaṃlitto (Syā)

14. * **Saññaṃ pariññā vitareyya oghaṃ,**
Pariggahesu muninopalitto.
Abbūlhasallo cara'mappamatto,
Nāsīsati lokamimaṃ parañca.

Saññaṃ pariññā vitareyya oghanti saññāti kāmasaññā byāpādasaññā vihiṃsāsaññā, nekkhammasaññā abyāpādasaññā avihimsāsaññā, rūpasaññā saddasāññā gandhasaññā rasasāññā phoṭṭhabbasaññā dhammasaññā, yā evarūpā saññā sañcananā sañcānitattā, ayaṃ vuccati saññā. . **Saññaṃ pariññāti** saññaṃ tīhi pariññāhi pari jānitvā nātāpariññāya tīraṇāpariññāya pahānapariññāya. . Katamā nātāpariññā—saññaṃ jānāti “ayaṃ kāmasaññā ayaṃ byāpādasāññā ayaṃ vihiṃsāsāññā, ayaṃ nekkhammasāññā ayaṃ abyāpādasāññā ayaṃ avihimsāsāññā, ayaṃ rūpasāññā ayaṃ saddasāññā ayaṃ gandhasāññā ayaṃ rasasāññā ayaṃ phoṭṭhabbasāññā ayaṃ dhammasāññā”ti jānāti passati, ayaṃ nātāpariññā.

Katamā tīraṇāpariññā—evaṃ nātāṃ katvā saññaṃ tīreti aniccato dukkhato rogato gaṇḍato sallato aghato ābādhato parato palokato itito upaddavato bhayato upasaggato calato pabhaṅguto -pa- samudayato atthaṅgamato assādato ādīnavato nissaraṇato tīreti, ayaṃ tīraṇāpariññā.

Katamā pahānapariññā—evaṃ tīrayitvā saññāya chandarāgaṃ pajahati vinodeti anabhāvaṃ gameti. Vuttampi hetāṃ Bhagavatā— + yo bhikkhave saññāya chandarāgo, taṃ pajahatha. Evaṃ sā saññā pahīnā bhavissati ucchinnamūlā tālāvathukatā anabhāvaṃ katā āyatim anuppādadhammāti, ayaṃ pahānapariññā. . **Saññaṃ pariññāti** saññaṃ imāhi tīhi pariññāhi pari jānitvā. . **Vitareyya oghanti** kāmoghaṃ bhavoghaṃ diṭṭhoghaṃ avijjoghaṃ tareyya uttareyya patareyya samatikkameyya vītivatteyyāti saññaṃ pariññā vitareyya oghaṃ.

Pariggahesu muni nopalittoti pariggahāti dve pariggahā taṇhāpariggaho ca diṭṭhipariggaho ca -pa- ayaṃ taṇhāpariggaho -pa- ayaṃ diṭṭhipariggaho. . **Munīti** monaṃ vuccati ñāṇaṃ. Yā paññā pajānanā amoho

* Khu 1. 400 piṭṭhepi.

+ Saṃ 2. 23 piṭṭhe.

dhammavicayo sammādiṭṭhi, tena ñāṇena samannāgato muni monappattoti. Tīṇi moneyyāni kāyamoneyyaṃ vacīmoneyyaṃ manomoneyyaṃ.

Katamaṃ kāyamoneyyaṃ—tividhānaṃ kāyaduccaritānaṃ pahānaṃ kāyamoneyyaṃ, tividhaṃ kāyasucaritaṃ kāyamoneyyaṃ, kāyārammaṇe ñāṇaṃ kāyamoneyyaṃ, kāyapariññā kāyamoneyyaṃ, pariññāsaḥagato maggo kāyamoneyyaṃ, kāye chandarāgassa pahānaṃ kāyamoneyyaṃ, kāyasaṅkhāranirodho catutthajjhānasamāpatti kāyamoneyyaṃ, idaṃ kāyamoneyyaṃ.

Katamaṃ vacīmoneyyaṃ—catubbidhānaṃ vacīduccaritānaṃ pahānaṃ vacīmoneyyaṃ, catubbidhaṃ vacīsucaritaṃ vacīmoneyyaṃ, vācārammaṇe ñāṇaṃ vacīmoneyyaṃ, vācāpariññā vacīmoneyyaṃ, pariññāsaḥagato maggo vacīmoneyyaṃ, vācāya chandarāgassa pahānaṃ vacīmoneyyaṃ, vacīsaṅkhāranirodho dutiyajjhānasamāpatti vacīmoneyyaṃ, idaṃ vacīmoneyyaṃ.

Katamaṃ manomoneyyaṃ—tividhānaṃ manoduccaritānaṃ pahānaṃ manomoneyyaṃ, tividhaṃ manosucariyaṃ manomoneyyaṃ, cittārammaṇe ñāṇaṃ manomoneyyaṃ, cittapariññā manomoneyyaṃ, pariññāsaḥagato maggo manomoneyyaṃ, citte chandarāgassa pahānaṃ manomoneyyaṃ, cittasaṅkhāranirodho saññāvedayitanirodhaṃ manomoneyyaṃ, idaṃ manomoneyyaṃ.

Kāyamuniṃ vācāmuniṃ, manomunimanāsavaṃ.

Muniṃ moneyyasampannaṃ, āhu sabbappahāyinaṃ.

Kāyamuniṃ vācāmuniṃ, manomunimanāsavaṃ.

Muniṃ moneyyasampannaṃ, āhu ninhātapāpakanti¹.

Imehi tīhi moneyyehi dhammehi samannāgatā cha munino² agāramunino anagāramunino sekhamunino asekkhamunino Paccekamunino Munimuninoti. Katame agāramunino—ye te agārikā diṭṭhapadā viññātasāsanā, ime agāramunino. . Katame anagāramunino—ye te pabbajitā diṭṭhapadā viññātasāsanā, ime anagāramunino. . Satta sekhaṃ sekhamunino. . Arahanto asekkhamunino. . Paccekabuddhā Paccekamunino. Munimunino vuccanti Tathāgatā Arahanto Sammāsambuddhā.

1. Nīṃhātapāpakanti (Syā) Aṃ 1. 277; Khu 1. 234; Khu 8. 73 piṭṭhesupī.

2. Cha munayo (Syā)

* Na monena munī hoti, mūḷharūpo aviddasu.
 Yo ca tulaṃva paggayha, varamādāya paṇḍito.
 Pāpāni parivajjeti, sa munī tena so muni.
 Yo munāti ubho loke, “muni” tena pavuccati.
 Asatañca satañca ñatvā dhammaṃ,
 Ajjhattaṃ bahiddhā ca sabbaloke.
 Devamanussehi pūjito yo,
 Saṅgajālamaticca so munīti.

Lepāti dve lepā taṇhālepo ca diṭṭhilepo ca -pa- ayaṃ taṇhālepo -pa- ayaṃ diṭṭhilepo. Muni taṇhālepaṃ pahāya diṭṭhilepaṃ paṭinissajjitvā pariggahesu na limpāti na palimpāti na upalimpāti, alitto apalitto anupalitto nikkhanto nissaṭṭo vippamutto visaññutto, vimariyādikatena cetasā viharatīti pariggahesu muni nopalitto.

Abbūḷhasallo cara'mappamattoti sallanti satta sallāni rāgasallaṃ dosasallaṃ mohasallaṃ mānasallaṃ diṭṭhisallaṃ sokasallaṃ kataṃkathāsallaṃ¹, yassete sallā pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhabbuppattikā ñāṇagginā daḍḍhā, so vuccati abbūḷhasallo abbahitasallo uddhahasallo samuddhahasallo uppāṭitasallo samuppāṭitasallo cattasallo vantasallo muttasallo pahīnasallo paṭinissaṭṭhasallo nicchāto nibbuto sītibhūto sukhapaṭisaṃvedī brahmabhūtena attanā viharatīti abbūḷhasallo.

Caranti caranto viharanto iriyanto vattanto pāleno yapento yāpento. .
Appamattoti + sakkaccakārī sātaccakārī aṭṭhitakārī anolīnavuttiko anikkhittacchando anikkhittadhuro kusalesu dhammesu “kathāhaṃ aparipūraṃ vā sīlakkhandhaṃ paripūreyyaṃ, paripūraṃ vā sīlakkhandhaṃ tattha tattha paññāya anuggaṇḥeyyaṃ”ti yo tattha chando ca vāyāmo ca ussāho ca usselhī ca appaṭivānī ca sati ca sampajaññañca ātappaṃ padhānaṃ adhiṭṭhānaṃ anuyogo appamādo kusalesu dhammesu. . Kathāhaṃ aparipūraṃ vā samādhikkhandhaṃ paripūreyyaṃ, paripūraṃ vā samādhikkhandhaṃ tattha tattha

* Khu 1. 51; Khu 8. 74 piṭṭhesupī.

+ Khu 8. 80; upari 293 piṭṭhesupī.

1. Duccaritasallaṃ (Sī)

paññāya anuggaṇeyyaṃ -pa- kusalesu dhammesu. Kathāhaṃ aparipūraṃ vā paññākkhandhaṃ paripūreyyaṃ, vimuttikkhandhaṃ.

Vimuttiñāḍadassanakkhandhaṃ paripūreyyaṃ. Paripūraṃ vā vimuttiñāḍadassanakkhandhaṃ tattha tattha paññāya anuggaṇheyyanti yo tattha chando ca vāyāmo ca ussāho ca usselhī ca appaṭivānī ca sati ca sampajaññaṅca ātappaṃ padhānaṃ adhiṭṭhānaṃ anuyogo appamādo kusalesu dhammesu. . “Kathāhaṃ pariññātaṃ vā dukkhaṃ parijāneyyaṃ, appahīne vā kilese pajaheyyaṃ, abhāvitaṃ vā maggaṃ bhāveyyaṃ. Asacchikataṃ vā nirodhaṃ sacchikareyyaṃ”ti yo tattha chando ca vāyāmo ca ussāho ca usselhī ca appaṭivānī ca sati ca sampajaññaṅca ātappaṃ padhānaṃ adhiṭṭhānaṃ anuyogo appamādo kusalesu dhammesūti abbūḷhasallo cara’ mappamatto.

Nāsīsati lokamimaṃ parañcāti imaṃ lokaṃ nāsīsati sakattabhāvaṃ, paralokaṃ nāsīsati, parattabhāvaṃ. Imaṃ lokaṃ nāsīsati sakarūpavedanāsaññāsaṅkhāraviññāṇaṃ, paraṃ lokaṃ nāsīsati pararūpavedanāsaññāsaṅkhāraviññāṇaṃ. Imaṃ lokaṃ nāsīsati cha ajjhattikāni āyatanāni, paraṃ lokaṃ nāsīsati cha bāhirāni āyatanāni. Imaṃ lokaṃ nāsīsati manussalokaṃ, paraṃ lokaṃ nāsīsati devalokaṃ. Imaṃ lokaṃ nāsīsati kāmadhātuṃ, paraṃ lokaṃ nāsīsati rūpadhātuṃ arūpadhātuṃ. Imaṃ lokaṃ nāsīsati kāmadhātuṃ rūpadhātuṃ, paraṃ lokaṃ nāsīsati arūpadhātuṃ. Puna gatiṃ vā upapattiṃ vā paṭisandhiṃ vā bhavaṃ vā saṃsāraṃ vā vaṭṭaṃ vā nāsīsati na icchati na sādīyati na pattheti na piheti nātijappatīti nāsīsati lokamimaṃ parañcāti. Tenāha Bhagavā—

Saññaṃ pariññā vitareyya oghaṃ,
Pariggahesu muni nopalitto.
Abbūḷhasallo cara’ mappamatto,
Nāsīsati lokamimaṃ parañcāti.

Guhaṭṭhakasuttaniddeso dutiyo.

3. Duṭṭhaṭṭhakasuttaniddesa

Atha duṭṭhaṭṭhakasuttaniddesaṃ vakkhati—

15. * **Vadanti ve duṭṭhamanāpi eke,**
Athopi¹ ve saccamanā vadanti.
Vādañca jātaṃ muni no upeti,
Tasmā munī natthi khilo kuhiñci.

Vadanti ve duṭṭhamanāpi eke te titthiyā duṭṭhamanā paduṭṭhamanā viruddhamanā paṭiviruddhamanā āhatamanā paccāhatamanā āghātītanā paccāghātītanā vadanti upavadanti Bhagavantañca bhikkhusaṃghañca abhūtenāti vadanti ve duṭṭhamanāpi eke.

Athopi ve saccamanā vadantīti ye tesam titthiyānaṃ saddahantā okappentā adhimuccantā saccamanā saccasaññino bhūtanā bhūtasāññino tathanā tathasaññino yāthāvamanā yāthāvasaññino, aviparītanā aviparītasāññino vadanti upavadanti Bhagavantañca bhikkhusaṃghañca abhūtenāti athopi ve saccamanā vadanti.

Vādañca jātaṃ muni no upetīti so vādo jāto hoti sañjāto nibbatto abhinibbatto pātubhūto paratoghoso akkoso upavādo Bhagavato ca bhikkhusaṃghassa ca abhūtenāti vādañca jātaṃ. . **Muni no upetīti munī**ti monaṃ vuccati ñāṇaṃ. Yā paññā pajānanā amoho dhammavicayo sammādiṭṭhi tena ñāṇena samannāgato muni monappatto -pa-saṅgajālamaticca so muni. . Yo vādaṃ upeti, so dvīhi kāraṇehi vādaṃ upeti kārako kārakatāya vādaṃ upeti. . Atha vā vuccamāno upavadiyamāno kuppati byāpajjati patitṭhiyati, kopañca dosañca appaccayañca pātukaroti akāraṅkomaṇi yo vādaṃ upeti, so imehi dvīhi kāraṇehi vādaṃ upeti. Muni dvīhi kāraṇehi vādaṃ na upeti. Akārako muni akārakatāya vādaṃ na upeti. . Atha vā vuccamāno upavadiyamāno na kuppati na byāpajjati na patitṭhiyati², na kopañca dosañca appaccayañca pātukaroti akāraṅkomaṇi muni imehi dvīhi kāraṇehi vādaṃ na upeti na

* Khu 1. 401 piṭṭhepi.

2. Patitṭhiyati (Sī, Syā) Am 1. 122 piṭṭhepi.

1. Aññepi te (Sī), aññepi (Syā)

upagacchati na gaṇhāti na parāmasati na abhinivisatīti vādañca jātaṃ muni no upeti.

Tasmā munī natthi khilo kuhiñcīti tasmāti tasmā taṅkāraṇā taṅhetu tappaccayā taṅnidānaṃ munino āhatacittatā khilajātataṃ natthi. Pañcapi cetokhilā natthi, tayopi khilā natthi, rāgakhilo dosakhilo mohakhilo natthi na santi na saṃvijjati nupalabbhati pahīno samucchinnō vūpasanto paṭipassaddho abhabbuppattiko nāṇagginā daḍḍho. . **Kuhiñcīti** kuhiñci kimhici katthaci ajjhataṃ vā bahiddhā vā ajjhatabhiddhā vāti tasmā muni natthi khilo kuhiñcīti. Tenāha Bhagavā—

Vadanti ve duṭṭhamanāpi eke,
Athopi ve saccamanā vadanti.
Vādañca jātaṃ muni no upeti,
Tasmā munī natthi khilo kuhiñcīti.

16. * **Sakañhi diṭṭhiṃ kathamaccayeyya,**
Chandānuniṭo ruciyā nivīṭṭho.
Sayaṃ samattāni pakubbamāno,
Yathā hi jāneyya tathā vadeyya.

Sakañhi diṭṭhiṃ kathamaccayeyyāti yaṃ te titthiyā **sundariparibbājikaṃ hantvā** samaṇānaṃ Sakyaputtiyānaṃ avaṇṇaṃ pakāsayitvā evaṃ etaṃ lābhaṃ yasaakkāraṃ sammānaṃ paccāharissāmāti. Te evaṃdiṭṭhikā evaṃkhantikā evaṃrucikā evaṃladdhikā evaṃajjhāsayaṃ evaṃadhippāyā. Te nāsakkhimsu sakaṃ diṭṭhiṃ sakaṃ khantiṃ sakaṃ ruciṃ sakaṃ laddhiṃ sakaṃ ajjhāsayaṃ sakaṃ adhippāyaṃ atikkamituṃ, atha kho sveva ayaso te paccāgatoti. Evampi sakañhi diṭṭhiṃ kathamaccayeyya. . Atha vā “sassato loko idameva saccaṃ moghamaññaṃ”ti yo so evaṃvādo, so sakaṃ diṭṭhiṃ sakaṃ khantiṃ sakaṃ ruciṃ sakaṃ laddhiṃ sakaṃ ajjhāsayaṃ sakaṃ adhippāyaṃ katham accayeyya atikkameyya samatikkameyya vītivatteyya. Taṃ kissa hetu, tassa sā diṭṭhi tathā samattā samādinnaṃ gahitā parāmatṭhā abhinivīṭṭhā ajjhositā adhimuttāti. Evampi sakañhi diṭṭhiṃ kathamaccayeyya. . Asassato loko. Antavā loko. Anantavā loko. Taṃ jīvaṃ taṃ sarīraṃ.

* Khu 1. 401 piṭṭhe.

Aññaṃ jīvaṃ aññaṃ sarīraṃ, hoti tathāgato paraṃ maraṇā. Na hoti tathāgato paraṃ maraṇā. Hoti ca na ca hoti tathāgato paraṃ maraṇā. Neva hoti na na hoti tathāgato paraṃ maraṇā. “Idameva saccaṃ moghamaññaṃ”ti yo so evaṃ vādo, so sakaṃ diṭṭhiṃ sakaṃ khantiṃ sakaṃ ruciṃ sakaṃ laddhiṃ sakaṃ ajjhāsayaṃ sakaṃ adhippāyaṃ kathaṃ accayeyya atikkameyya samatikkameyya vītivatteyya. Taṃ kissa hetu, tassa sā diṭṭhi tathā samattā samādinna gahitā parāmaṭṭhā abhiniviṭṭhā ajjhositā adhimuttāti evampi sakañhi diṭṭhiṃ kathamaccayeyya.

Chandānunīto ruciyā nivīṭṭhoti chandānunītoti sakāya diṭṭhiyā sakāya khantiyā sakāya ruciyā sakāya laddhiyā yāyati niyyati vuyhati saṃharīyati, yathā hatthiyānena vā assayānena vā rathayānena vā goyānena vā ajayānena vā meṇḍayānena vā oṭṭhayānena vā kharayānena vā yāyati niyyati vuyhati saṃharīyati. Evameva sakāya diṭṭhiyā sakāya khantiyā sakāya ruciyā sakāya laddhiyā yāyati niyyati vuyhati saṃharīyatīti chandānunīto. . Ruciyā nivīṭṭhoti sakāya diṭṭhiyā sakāya ruciyā sakāya laddhiyā nivīṭṭho patiṭṭhito allīno upagato ajjhosito adhimuttoti chandānunīto ruciyā nivīṭṭho.

Sayaṃ samattāni pakubbamānoti sayam samattaṃ karoti, paripuṇṇaṃ karoti, anomaṃ karoti, aggaṃ seṭṭhaṃ visiṭṭhaṃ pāmokkhaṃ uttamaṃ pavaraṃ karoti, “ayaṃ satthā sabbaññū”ti sayam samattaṃ karoti, paripuṇṇaṃ karoti, anomaṃ karoti, aggaṃ seṭṭhaṃ visiṭṭhaṃ pāmokkhaṃ uttamaṃ pavaraṃ karoti, ayam dhammo svākkhāto, ayam gaṇo suppaṭipanno, ayam diṭṭhi bhaddikā, ayam paṭipadā supaññattā, ayam maggo niyyānikoti sayam samattaṃ karoti, paripuṇṇaṃ karoti, anomaṃ karoti, aggaṃ seṭṭhaṃ visiṭṭhaṃ pāmokkhaṃ uttamaṃ pavaraṃ karoti janeti sañjaneti nibbatteti abhinibbattetīti sayam samattāni pakubbamāno.

Yathā hi jāneyya tathā vadeyyāti yathā jāneyya, tathā vadeyya katheyya bhaṇeyya dīpayeyya vohareyya “sassato loko idameva saccaṃ moghamaññaṃ”ti. Yathā jāneyya, tathā vadeyya katheyya bhaṇeyya dīpayeyya vohareyya “asassato loka -pa- neva

hoti na na hoti tathāgato param̄ maraṇā idameva saccaṁ moghamaññaṁ”ti.
Yathā jāneyya, tathā vadeyya katheyya bhaṇeyya dīpayeyya vohareyyāti
yathā hi jāneyya tathā vadeyya. Tenāha Bhagavā—

Sakañhi diṭṭhiṁ kathamaccayeyya,
Chandānuniṭo ruciyā niviṭṭho.
Sayaṁ samattāni pakubbamāno,
Yathā hi jāneyya tathā vadeyyāti.

17. * Yo attano sīlavatāni jantu,
Anānupuṭṭhova¹ paresa pāva².
Anariyadhammaṁ kusalā tamāhu,
Yo ātumānaṁ sayameva pāva².

Yo attano sīlavatāni jantūti yoti yo yādiso yathāyutto yathāvihito
yathāpakāro yaṁṭhānappatto yaṁdhammasamannāgato khattiyo vā
brāhmaṇo vā vesso vā suddo vā gahaṭṭho vā pabbajito vā devo vā manusso
vā. . Sīlavatānīti atthi sīlañceva vatañca³, atthi vataṁ na sīlaṁ. Katamaṁ
sīlañceva vatañca—idha bhikkhu sīlavā hoti pātimokkhasaṁvarasaṁvuto
viharati ācāragocarasaṁpanno aṇumattesu vajjesu bhayadassāvī, samādāya
sikkhati sikkhāpadesu. Yo tattha saṁyamo saṁvaro avītikkamo, idaṁ sīlaṁ.
Yaṁ samādānaṁ taṁ vataṁ, saṁvaraṭṭhena sīlaṁ, samādānaṭṭhena vataṁ,
idaṁ vuccati sīlañceva vatañca. Katamaṁ vataṁ na sīlaṁ—atṭha dhutaṅgāni
āraññikaṅgaṁ piṇḍapātikaṅgaṁ paṁsukūlikaṅgaṁ tecīvarikaṅgaṁ
sapaḍānacārikaṅgaṁ khalupacchābhattikaṅgaṁ nesajjikaṅgaṁ
yathāsanthatikaṅgaṁ idaṁ vuccati vataṁ, na sīlaṁ. . Vīriya samādānampi
vuccati vataṁ, na sīlaṁ. + Kāmaṁ taco ca nhāru⁴ ca aṭṭhi ca avasissatu⁵
sarīre upassussatu maṁsalohitaṁ. Yaṁ taṁ purisathāmena purisabalena
purisavīriyena purisaparakkamena pattabbaṁ, na taṁ apāpuṇitvā vīriyassa
saṅṭhānaṁ bhavissatīti cittaṁ paggaṇhāti padahati. Evarūpaṁ
vīriyasamādānaṁ idaṁ vuccati vataṁ, na sīlaṁ.

* Khu 1. 401 piṭṭhepi.

2. Pāvā (Sī, Syā)

+ Ma 2. 146; Saṁ 1. 267; Am̄ 1. 52; Khu 8. 297 piṭṭhesupi.

4. Nahāru (Sī, Syā)

1. Anānupuṭṭho ca (Syā)

3. Vattañca (Syā), evamuparipi.

5. Avasussatu (Syā)

“Nāsissam̐ na pivissāmi, vihārato na nikkhame.
Napi passam̐ nipātesam̐, taṇhāsalle anūhate”ti.

Cittam̐ paggaṇhāti padahati. Evarūpampi vīriyasamādānam̐ vuccati vataṃ, na sīlam̐. . “Na tāvāham̐ imam̐ pallaṅkam̐ bhindissāmi, yāva me na anupādāya āsavehi cittam̐ vimuccissati”ti cittam̐ paggaṇhāti padahati. Evarūpampi vīriyasamādānam̐ vuccati vataṃ, na sīlam̐. . “Na tāvāham̐ imamhā āsanā vuṭṭhahissāmi. Caṅkamā orohissāmi. Vihārā nikkhamissāmi. Aḍḍhayogā nikkhamissāmi. Pāsādā nikkhamissāmi. Hammiyā nikkhamissāmi. Guhāya nikkhamissāmi. Leṇā nikkhamissāmi. Kuṭiyā nikkhamissāmi. Kūṭāgarā nikkhamissāmi. Aṭṭā nikkhamissāmi. Mālā nikkhamissāmi. Uddaṇḍā¹ nikkhamissāmi. Upaṭṭhānasālāya nikkhamissāmi. Maṇḍapā nikkhamissāmi. Rukkhamūlā nikkhamissāmi, yāva me na anupādāya āsavehi cittam̐ vimuccissati”ti cittam̐ paggaṇhāti padahati. Evarūpampi vīriyasamādānam̐ vuccati vataṃ, na sīlam̐. . “Imasmiññeva pubbaṇhasamayam̐ ariyadhammam̐ āharissāmi samāharissāmi adhigacchissāmi phassayissāmi sacchikarissāmi”ti cittam̐ paggaṇhāti padahati. Evarūpampi vīriyasamādānam̐ vuccati vataṃ, na sīlam̐. “Imasmiññeva majjhanhikasamayam̐. Sāyanhasamayam̐. Purebhattam̐. Pacchābhattam̐. Purimam̐ yāmam̐. Majjhimam̐ yāmam̐. Pacchimam̐ yāmam̐. Kāle. Juṇhe. Vasse. Hemante. Gimhe. Purime vayokhandhe. Majjhime vayokhandhe. Pacchime vayokhandhe ariyadhammam̐ āharissāmi samāharissāmi adhigacchissāmi phassayissāmi sacchikarissāmi”ti cittam̐ paggaṇhāti padahati. Evarūpampi vīriyasamādānam̐ vuccati vataṃ, na sīlam̐. . **Jantū**ti satto naro mānavo² poso puggalo jīvo jāgu jantu indagu manujoti yo attano sīlavatāni jantu.

Anānupuṭṭhova paresa pāvāti paresanti paresam̐ khattiyānam̐ brāhmaṇānam̐ vessānam̐ suddānam̐ gahaṭṭhānam̐ pabbajitānam̐ devānam̐ manussānam̐. . **Anānupuṭṭhoti** apuṭṭho apucchito ayācito anajjesito apasādito. . **Pāvāti** attano sīlam̐ vā vataṃ vā sīlabbatam̐ pāvadati. “Ahamasmi sīlasampanno”ti vā “vatasampanno”ti vā “sīlabbatasampanno”ti vā jātiyā vā gottena vā kolaputtiyena vā vaṇṇapokkharatāya vā dhanena vā ajjhenena vā kammāyatanena vā

1. Uṭṭaṇḍā (Ka) Khu 8. 286, 297 piṭṭhesupi.

2. Mānavo (Ka)

sippāyatanena vā vijjāṭṭhānena¹ vā sutena vā paṭibhānena² vā aññataraññatarena vā vatthunā, “uccā kulā pabbajito”ti vā “mahākulā pabbajito”ti vā “mahābhogakulā pabbajito”ti vā “uḷārabhogakulā pabbajito”ti vā, “ñāto yasassī sagahaṭṭhapabbajitānan”ti vā “lābhimhi cīvarapiṇḍapātāsenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhārānan”ti vā “suttantiko”ti vā “vinayadharo”ti vā “dhammakathiko”ti vā “āraññiko”ti vā “piṇḍapātiko”ti vā paṃsukūliko”ti vā “tecīvariko”ti vā “sapidānacāriko”ti vā khalupacchābhattiko”ti vā “nesajjiko”ti vā “yathāsanthatiko”ti vā “paṭhamassa jhānassa lābhī”ti vā “dutiyaassa jhānassa lābhī”ti vā “tatiyaassa jhānassa lābhī”ti vā “catutthassa jhānassa lābhī”ti vā “ākāsānañcāyatana-samāpattiyā lābhī”ti vā “viññāṇañcāyatana-samāpattiyā lābhī”ti vā “ākāñcāñcāyatana-samāpattiyā lābhī”ti vā “nevasaññānāsāññāyatana-samāpattiyā lābhī”ti vā pāvadati katheti bhaṇati dīpayati voharantīti anānupuṭṭhova paresaṃ pāva.

Anariyadhammaṃ kusalā tamāhūti kusalāti ye te khandhakusalā dhātukusalā āyatanakusalā paṭiccasamuppādakusalā satipaṭṭhānakusalā sammappadhānakusalā iddhipādakusalā indriyakusalā balakusalā bojjhaṅgakusalā maggakusalā phalākusalā nibbānakusalā, te kusalā evamāhaṃsu “anariyānaṃ eso dhammo, neso dhammo ariyānaṃ”. “Bālānaṃ eso dhammo, neso dhammo paṇḍitānaṃ”. “Asappurisānaṃ eso dhammo, neso dhammo sappurisānaṃ”ti evamāhaṃsu evaṃ kathenti evaṃ bhaṇanti evaṃ dīpayanti evaṃ voharantīti anariyadhammaṃ kusalā tamāhu.

Yo ātumānaṃ sayameva pāvāti ātumā vuccati attā. . **Sayameva pāvāti** sayameva attānaṃ pāvadati “ahamasmi silasampanno”ti vā “vatasampanno”ti vā “silabbatasampanno”ti vā jātiyā vā gottena vā kolaputtīyena vā vaṇṇapokkharatāya vā dhanena vā ajjhenena vā kammāyatanena vā sippāyatanena vā vijjāṭṭhānena vā sutena vā paṭibhānena vā aññataraññatarena vā vatthunā, “uccā kulā

1. Vijjāṭṭhānena (Syā)

2. Paṭibhānena (Sī, Syā, Ka)

pabbajito”ti vā “mahākulā pabbajito”ti vā “mahābhogakulā pabbajito”ti vā
 “uḷārabhogakulā pabbajito”ti vā “ñāto yasassī sagahaṭṭhapabbajitānan”ti vā,
 “lābhimhi cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhārānan”ti
 vā “suttantiko”ti vā “vinayadharo”ti vā “dhammakathiko”ti vā “āraññiko”ti
 vā “piṇḍapātiko”ti vā “paṃsukūliko”ti vā “tecīvariko”ti vā
 “sapadānacāriko”ti vā “khalupacchābhattiko”ti vā “nesajjiko”ti vā
 “yathāsanthatiko”ti vā paṭhamassa jhānassa lābhī”ti vā “dutiyaṃ jhānassa
 lābhī”ti vā “tatiyaṃ jhānassa lābhī”ti vā “catutthassa jhānassa lābhī”ti vā
 “ākāsānañcāyatanasamāpattiyā lābhī”ti vā “viññāṇañcāyatanasamāpattiyā
 lābhī”ti vā ākiñcaññāyatanasamāpattiyā lābhī”ti vā
 “nevasaññānāsaññāyatanasamāpattiyā lābhī”ti vā pāvadati katheti bhaṇati
 dīpayati voharatīti yo ātumānaṃ sayameva pāvāti. Tenāha Bhagavā—

Yo attano sīlavatāni jantu,
 Anānupuṭṭhova paresa pāva.
 Anariyadhammaṃ kusalā tamāhu,
 Yo ātumānaṃ sayameva pāvāti.

**18. * Santo ca bhikkhu abhinibbutatto,
 Iti’hanti sīlesu akatthamāno.
 Tamariyadhammaṃ kusalā vadanti,
 Yassussadā natthi kuhiñci loke.**

Santo ca bhikkhu abhinibbutattoti santoti + rāgassa samitattā santo,
 dosassa samitattā santo, mohassa samitattā santo, kodhassa. Upanāhassa.
 Makkhassa. Paḷāsassa¹. Issāya. Macchariyassa. Māyāya. Sāṭṭheyyassa.
 Thambhassa. Sārambhassa. Mānassa. Atimānassa. Madassa. Pamādassa.
 Sabbakilesānaṃ. Sabbaduccaritānaṃ. Sabbadarathānaṃ. Sabbapariḷhānaṃ.
 Sabbasantāpānaṃ. Sabbakusalābhisañkhārānaṃ santattā samitattā
 vūpasamitattā vijjhātattā nibbutattā vigatattā paṭipassaddhattā santo

* Khu 1. 401 piṭṭhepi.

1. Paḷāsassa (Sī, Ka)

+ Khu 8. 59 piṭṭhepi.

upasanto vūpasanto nibbuto paṭipassaddhoti santo. . * **Bhikkhū**ti sattannaṃ dhammaṃ bhinnattā bhikkhu, sakkāyadiṭṭhi bhinnā hoti, vicikicchā bhinnā hoti, sīlabbataparāmāso bhinno hoti, rāgo bhinno hoti, doso bhinno hoti, moho bhinno hoti, māno bhinno hoti, bhinnāssa honti pāpakā akusalā dhammā saṅkilesikā ponobhavikā¹ sadarā dukkhavipākā āyatim jātijarāmarañiyā.

Pajjena katena attanā, (Sabhiyāti Bhagavā,)

Parinibbānagato vitṭṭhakaṅkho.

Vibhavañca² bhavañca vippahāya,

Vusitavā khīṇapunabbhavo sa bhikkhūti.

Santo ca bhikkhu abhinibbutattoti rāgassa nibbāpitattā abhinibbutatto, dosassa nibbāpitattā abhinibbutatto, mohassa nibbāpitattā abhinibbutatto, kodhassa. Upanāhassa. Makkhassa. Paḷāsassa. Issāya. Macchariyassa. Māyāya. Sāṭṭheyassa. Thambhassa. Sārambhassa. Mānassa. Atimānassa. Madassa. Pamādassa. Sabbakilesānaṃ. Sabbaduccaritānaṃ. Sabbadarathānaṃ. Sabbapariḷāhānaṃ. Sabbasantāpānaṃ. Sabbākusalābhisāṅkhārānaṃ nibbāpitattā abhinibbutatto ti santo ca bhikkhu abhinibbutatto.

Iti’hanti sīlesu akatthamānoti itīti padasandhī padasaṃsaggo padapāripūrī akkharasamavāyo byañcanasiliṭṭhatā padānupubbatā metam³ itī’hanti. **Sīlesu akatthamānoti** idhekacco katthī hoti vikatthī, so katthati vikatthati. “Ahamasmi sīlasampanno”ti vā “vatasampanno”ti vā “sīlabbatasampanno”ti vā jātiyā vā gottena vā kolaputtiyena vā vaṇṇapokkharatāya vā -pa- “nevasaññānāsaññāyatanaṃ samāpattiyā lābhi”ti vā katthati vikatthati. Evaṃ na katthati na vikatthati, katthanā ārato virato paṭivirato nikkhanto nissaṭṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā viharatīti itī’hanti sīlesu akatthamāno.

* Khu 8. 39 piṭṭhepi.

2. Vibhavaṃ (Sī, Ka) Khu 1. 357 piṭṭhepi.

1. Ponobbhavikā (Syā, Ka)

3. Padānupubbatā petam (Sī, Ka)

Tamariyadhammaṃ kusalā vadantīti kusalāti ye te khandhakusalā dhātukusalā āyatanakusalā paṭiccasamuppādakusalā satipaṭṭhānakusalā sammappadhānakusalā iddhipādakusalā indriyakusalā balakusalā bojjaṅgakusalā maggakusalā phalakusalā nibbānakusalā, te kusalā evaṃ vadanti “ariyānaṃ eso dhammo, neso dhammo anariyānaṃ”. “Paṇḍitānaṃ eso dhammo, neso dhammo bālānaṃ”. “Sappurisānaṃ eso dhammo, neso dhammo asappurisānaṃ”ti evaṃ vadanti ariyānaṃ evaṃ kathenti evaṃ bhaṇanti evaṃ dīpayanti evaṃ voharantīti tamariyadhammaṃ kusalā vadanti.

Yassussadā natthi kuhiñci loketi yassāti arahato khīṇāsavassa. **Ussadāti** sattussadā rāgussado dosussado mohussado mānussado diṭṭhussado kilesussado kammussado, yassime¹ ussadā natthi na santi na vijjanti nupalabbhanti, pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhabbuppattikā nāṇagginā daḍḍhā. . **Kuhiñcīti** kuhiñci kimhici katthaci ajjhattaṃ vā bahiddhā vā ajjhatabhiddhā vā. . **Loketi** apāyaloke manussaloke devaloke khandhaloke dhātuloke āyatanaloketi yassussadā natthi kuhiñci loke. Tenāha Bhagavā—

Santo ca bhikkhu abhinibbutatto,
Iti’hanti sīlesu akatthamāno.
Tamariyadhammaṃ kusalā vadanti,
Yassussadā natthi kuhiñci loketi.

19. * **Pakappitā saṅkhatā yassa dhammā,
Purakkhatā² santi avīvadātā.
Yadattani passati ānisaṃsaṃ,
Taṃ nissito kuppapaṭiccasantiṃ.**

Pakappitā saṅkhatā yassa dhammāti pakappanāti dve pakappanā taṇhāpakappanā ca diṭṭhipakappanā ca -pa- ayaṃ taṇhāpakappanā -pa- ayaṃ diṭṭhipakappanā. **Saṅkatāti** saṅkhatā abhisāṅkhatā saṅghapitātipi saṅkhatā. Atha vā aniccā saṅkhatā paṭiccasamuppannā khayadhammā vayadhammā virāgadhammā nirodhadhammātipi

1. Tassime (Sī, Syā)

* Khu 1. 401 piṭṭhepi.

2. Purekkhatā (Sī, Ka)

saṅkhatā. . **Yassāti** diṭṭhigatikassa. **Dhammā** vuccanti dvāsaṭṭhi diṭṭhigatānīti pakappitā saṅkhatā yassa dhammā.

Purakkhatā santi avivadātāti purakkhatāti dve purekkhārā taṇhāpurekkhāro ca diṭṭhipurekkhāro ca -pa- ayaṃ taṇhāpurekkhāro -pa- ayaṃ diṭṭhipurekkhāro. Tassa taṇhāpurekkhāro appahīno, diṭṭhipurekkhāro appaṭinissaṭṭho, tassa taṇhāpurekkhārassa appahīnattā, diṭṭhipurekkhārassa appaṭinissaṭṭhattā so taṇhaṃ vā diṭṭhiṃ vā pureto katvā carati taṇhādhaḥo taṇhāketu taṇhādhipateyyo, diṭṭhidhaḥo diṭṭhiketu diṭṭhādhipateyyo, taṇhāya vā diṭṭhiyā vā parivārito caratīti purakkhatā. . **Santīti** santi saṃvijjanti atthi upalabbhanti. . **Avivadātāti** avevadātā avodātā aparisuddhā saṃkiliṭṭhā saṃkilesikāti purakkhatā santi avivadātā.

Yadattani passati ānisaṃsanti yadattanīti yaṃ attani. **Attā** vuccati diṭṭhigataṃ. Attano diṭṭhiyā dve ānisaṃse passati diṭṭhadhammikaṇca ānisaṃsaṃ samparāyikaṇca ānisaṃsaṃ. Katamo diṭṭhiyā diṭṭhadhammiko ānisaṃso, yaṃdiṭṭhiko sathā hoti, taṃdiṭṭhikā sāvakā honti. Taṃdiṭṭhikaṃ sathāraṃ sāvakā sakkaronti garuṃ karonti¹ mānenti pūjenti apacitīm karonti, labhati ca tatonidānaṃ cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccaya-bhesajjaparikkhāraṃ. Ayaṃ diṭṭhiyā diṭṭhadhammiko ānisaṃso. . Katamo diṭṭhiyā samparāyiko ānisaṃso, ayaṃ diṭṭhi alaṃ nāgattāya vā supaṇṇattāya vā yakkhattāya vā asurattāya vā gandhabbattāya vā mahārājattāya vā indattāya vā brahmattāya vā devattāya vā ayaṃ diṭṭhi suddhiyā visuddhiyā parisuddhiyā, muttiyā vimuttiyā parimuttiyā, imāya diṭṭhiyā sujjhanti visujjhanti parisujjhanti, muccanti vimuccanti parimuccanti, imāya diṭṭhiyā sujjhissāmi visujjhissāmi parisujjhissāmi, muccissāmi vimuccissāmi parimuccissāmīti āyatīm phalapāṭikaṅkhī hoti. Ayaṃ diṭṭhiyā samparāyiko ānisaṃso. . Attano diṭṭhiyā ime dve ānisaṃse passati dakkhati oloketi nijjhāyati upaparikkhatīti yadattani passati ānisaṃsaṃ.

1. Garukaronti (Sī, Syā)

Taṃ nissito kuppapaṭiccasantinti tisso santiyo accantasanti tadaṅgasanti sammutisanti. Katamā **accantasanti**, accantasanti vuccati amataṃ nibbānaṃ. Yo so sabbasaṅkhārasamatho sabbūpadhipaṭinissaggo taṇhakkhayo virāgo nirodho nibbānaṃ, ayaṃ accantasanti. . Katamā **tadaṅgasanti**, paṭhamāṃ jhānaṃ samāpannassa nīvaraṇā santā honti, dutiyāṃ jhānaṃ samāpannassa vitakkavicārā santā honti, tatiyāṃ jhānaṃ samāpannassa pīti santā hoti, catutthāṃ jhānaṃ samāpannassa sukhadukkhā santā honti, ākāsaṇāñcāyatanāṃ samāpannassa rūpaṣaṇṇā paṭighasaṇṇā nānattasaṇṇā santā hoti, viññāṇaṇcāyatanāṃ samāpannassa ākāsaṇāñcāyatanasaṇṇā santā hoti, ākiñcaṇṇāyatanāṃ samāpannassa viññāṇaṇcāyatanasaṇṇā santā hoti, nevaṣaṇṇānāsaṇṇāyatanāṃ samāpannassa ākiñcaṇṇāyatanasaṇṇā santā hoti. Ayaṃ tadaṅgasanti. . Katamā **sammutisanti**, sammutisantiyo vuccanti dvāsaṭṭhi diṭṭhigatāni diṭṭhisantiyo. Api ca sammutisanti imasmim atthe adhippetā santīti. . **Taṃ nissito kuppapaṭiccasantinti** kuppasantiṃ pakuppasantiṃ eritasantiṃ sameritasantiṃ calitasantiṃ ghaṭṭitasantiṃ kappitasantiṃ pakappitasantiṃ aniccaṃ saṅkhataṃ paṭiccasamuppannaṃ khayadhammaṃ vayadhammaṃ virāgadhammaṃ nirodhadhammaṃ, santiṃ nissito assito allīno upagato ajjhosito adhimuttoti taṃ nissito kuppapaṭiccasanti. Tenāha Bhagavā—

Pakappitā saṅkhatā yassa dhammā,
Purakkhatā santi avīvadātā.
Yadattani passati ānisaṃsaṃ,
Taṃ nissito kuppapaṭiccasantinti.

20. * **Diṭṭhīnivesā na hi svātivattā,**
Dhammesu niccheyya samuggahītaṃ.
Tasmā naro tesu nivesanesu,
Nirassatī ādiyatī ca dhammaṃ.

Diṭṭhīnivesā na hi svātivattāti diṭṭhīnivesāti “sassato loko idameva saccāṃ moghamaññaṃ”ti abhinivesaparāmāso diṭṭhīnivesanaṃ. “Asassato loko. Antavā loko. Anantavā

* Khu 1. 401 piṭṭhepi.

loko. Taṃ jīvaṃ taṃ sarīraṃ. Aññaṃ jīvaṃ aññaṃ sarīraṃ. Hoti tathāgato paraṃ maraṇā. Na hoti tathāgato paraṃ maraṇā. Hoti ca na ca hoti tathāgato paraṃ maraṇā. Neva hoti na na hoti tathāgato paraṃ maraṇā idameva saccam moghamaññaṃ”ti abhinivesaparāmāso diṭṭhinivesananti. .

Diṭṭhīnevesā na hi svātivattāti diṭṭhinivesā na hi svātivattā durativattā duttarā dupparā dussamatikkamā dubbinivattā¹ diṭṭhinivesā na hi svātivattā.

Dhammesu niccheyya samuggahīnti dhammesūti

dvāsaṭṭhidiṭṭhigatesu. . **Niccheyyā**ti nicchinitvā vicchinitvā vicitvā pavicitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā. .

Samuggahīnti nivesanesu odhiggāho bilaggāho varaggāho koṭṭhāsaggāho uccayaggāho samuccayaggāho, idaṃ saccam tacchaṃ tathaṃ bhūtaṃ yāthāvaṃ aviparīnti gahitaṃ parāmaṭṭhaṃ abhinivīṭṭhaṃ ajjhositaṃ adhimuttanti dhammesu niccheyya samuggahītaṃ.

Tasmā naro tesu nivesanesūti tasmāti tasmā taṃkāraṇā taṃhetu tappaccayā taṃnidānaṃ. . **Naroti** satto naro mānavaṃ poso puggalo jīvo jāgu jantu indagu manujo. . **Tesu nivesanesūti** tesu diṭṭhinivesanesūti tasmā naro tesu nivesanesu.

Nirassatī ādiyāti ca dhammanti nirassatīti dvīhi kāraṇehi nirassati, paravicchindanāya vā nirassati, anabhisambhūnto vā nirassati. Kathaṃ paravicchindanāya nirassati—paro vicchindeti, so sathā na sabbaññū, dhammo na svākkhāto, gaṇo na suppaṭipanno, diṭṭhi na bhaddikā, paṭipadā na supaññattā, maggo na niyyāniko, natthettha suddhi vā visuddhi vā parisuddhi vā, mutti vā vimutti vā parimutti vā, natthettha sujjhanti vā visujjhanti vā parisujjhanti vā, muccanti vā vimuccanti vā parimuccanti vā, hīnā nihīnā omakā lāmakā chatukkā² parittāti evaṃ paro vicchindeti. Evaṃ vicchindiyamāno sathāraṃ nirassati, dhammakkhānaṃ nirassati, gaṇaṃ nirassati, diṭṭhim nirassati, paṭipadaṃ nirassati, maggaṃ nirassati. Evaṃ paravicchindanāya nirassati. Kathaṃ anabhisambhūnto nirassati—sīlaṃ anabhisambhūnto sīlaṃ nirassati, vataṃ anabhisambhūnto vataṃ nirassati,

1. Dubbītivattāti (Sī, Syā, Ka)

2. Jatukkā (Sī, Syā)

sīlabbatam anabhisambhūṇanto sīlabbatam nirassati. Evaṃ anabhisambhūṇanto nirassati. **Ādiyati ca dhammanti** satthāram gaṇhāti, dhammakkhānam gaṇhāti, gaṇam gaṇhāti, diṭṭhim gaṇhāti, paṭipadam gaṇhāti, maggam gaṇhāti parāmasati abhinivisatīti nirassati ādiyati ca dhammam. Tenāha Bhagavā—

Diṭṭhīnivesā na hi svātivattā,
Dhammesu niccheyya samuggahītam.
Tasmā naro tesu nivesanesu,
Nirassati ādiyati ca dhammanti.

21. * **Dhonassa hi natthi kuhiñci loke,
Pakappitā diṭṭhi bhavābhavesu.
Māyañca māñañca pahāya dhono,
Sa kena gaccheyya, anūpayo so.**

Dhonassa hi natthi kuhiñci loke, pakappitā diṭṭhi bhavābhavesūti dhonoti dhonā vuccati paññā. Yā paññā pajānanā vicayo pavicayo dhammavicayo sallakkhaṇā upalakkhaṇā paccupalakkhaṇā paṇḍiccam kosallam nepuñnam vebhabyā cintā upaparikkhā bhūri medhā pariṇāyikā vipassanā sampajañnam patodo paññā paññindriyam paññābalaṃ paññāsattam paññāpāsādo paññā-āloko paññā-obhāso paññāpajjoto paññāratanam amoho dhammavicayo sammādiṭṭhi. Kimkāraṇā dhonā vuccati paññā, tāya paññāya kāyaduccaritam dhutañca dhotañca sandhotañca niddhotañca, vacīduccaritam. Manoduccaritam dhutañca dhotañca sandhotañca niddhotañca. Rāgo dhuto ca dhoto ca sandhoto ca niddhoto ca, doso. Moho. Kodho. Upanāho. Makkho. Paḷāso dhuto ca dhoto ca sandhoto ca niddhoto ca, issā dhutā ca dhotā ca sandhotā ca niddhotā ca, macchariyam dhutañca dhotañca sandhotañca niddhotañca, māyā dhutā ca dhotā ca sandhotā ca niddhotā ca, sāṭṭheyyam dhutañca dhotañca sandhotañca niddhotañca, thambho dhutā ca dhoto ca sandhoto ca niddhoto ca, sārambho. Māno. Atimāno. Mado. Pamādo dhuto ca dhoto ca sandhoto ca niddhoto ca, sabbe kilesā. Sabbe duccharitā. Sabbe darathā. Sabbe pariḷāhā. Sabbe santāpā.

* Khu 1. 402 piṭṭhepi.

Sabbākusalābhisaṅkhārā dhutā ca dhotā ca sandhotā ca niddhotā ca, taṅkāraṇā dhonā vuccati paññā.

Atha vā sammādiṭṭhiyā micchādiṭṭhi dhutā ca dhotā ca sandhotā ca niddhotā ca, sammāsaṅkappena micchāsaṅkappo dhuto ca dhoto ca sandhoto ca niddhoto ca, sammāvācāya micchāvācā dhutā ca dhotā ca -pa-sammākammantena micchākammanto dhuto ca. Sammā-ājīvena micchā-ājīvo dhuto ca. Sammāvāyāmena micchāvāyāmo dhuto ca. Sammāsatiyā micchāsati dhutā ca. Sammāsamādhinā micchāsamādhi dhuto ca dhoto ca sandhoto ca niddhoto ca, sammāñāṇena micchāñāṇaṃ dhutaṅca. Sammāvimuttisā micchāvimutti dhutā ca dhotā ca sandhotā ca niddhotā ca.

Atha vā ariyena aṭṭhaṅgikena maggena sabbe kilesā. Sabbe duccharitā. Sabbe darathā. Sabbe pariḷāhā. Sabbe santāpā. Sabbākusalābhisaṅkhārā dhutā ca dhotā ca sandhotā ca niddhotā ca. Arahā imehi dhoneyyehi dhammehi upeto samupeto upagato samupagato upapanno samupapanno samannāgato, tasmā arahā dhono. So dhutarāgo dhutapāpo dhutakilesa dhutapariḷāhoti dhono. . **Kuhiñcīti** kuhiñci kimhici katthaci ajjhataṃ vā bahiddhā vā ajjhatabhiddhā vā. **Loketi** apāyaloke -pa- āyatanaloke.

Pakappitāti dve pakappanā taṅhāpakappanā ca diṭṭhipakappanā ca -pa-ayam taṅhāpakappanā -pa- ayam diṭṭhipakappanā. . **Bhavābhavesūti** bhavābhava kammabhava punabbhava kāmabhava, kammabhava kāmabhava punabbhava rūpabhava, kammabhava rūpabhava punabbhava arūpabhava, kammabhava arūpabhava punabbhava punappunabhava, punappunagatiyā punappuna-upapattiyā punappunapaṭisandhiyā punappuna-attabhāvābhiniḅbattiyā. . **Dhonassa hi natthi kuhiñci loke, pakappitā diṭṭhi bhavābhavesūti** dhonassa kuhiñci loke bhavābhavesu ca kappitā pakappitā abhisaṅkhatā saṅghapitā diṭṭhi natthi na santi na saṃvijjati nupalabbhati, pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhabbuppattikā ñāṇagginā daḍḍhāti dhonassa hi natthi kuhiñci loke, pakappitā diṭṭhi bhavābhavesu.

Māyaṅca mānaṅca pahāya dhonoti māyā vuccati vañcanikā cariyā. *
Idhekacco kāyena duccharitaṃ caritvā vācāya duccharitaṃ caritvā manasā

* Abhi 2. 372 piṭṭhepi.

duccaritaṃ caritvā tassa paṭicchādanahetu pāpikaṃ iccham paṇidahati—“mā maṃ jaññā”ti icchati, “mā maṃ jaññā”ti saṅkappeti, “mā maṃ jaññā”ti vācam bhāsati, “mā maṃ jaññā”ti kāyena parakkamati, yā evarūpā māyā māyāvitā accāsarā vañcanā nikati nikiraṇā pariharaṇā gūhanā parigūhanā chādanā paricchādanā anuttānikammaṃ anāvikkammaṃ vocchādanā pāpakiriyā, ayaṃ vuccati māyā.

Mānoti ekavidhena māno, yā cittassa unnati¹. . Duvidhena māno, attukkaṃsanamāno paravambhanamāno. . Tividhena māno, “seyyohamasmī”ti māno “sadiśohamasmī”ti māno “hīnohamasmī”ti māno. . Catubbidhena māno, lābhena mānaṃ janeti, yasena mānaṃ janeti, paśamsāya mānaṃ janeti, sukhena mānaṃ janeti. . Pañcavidhena māno, “lābhimhi maṇāpikānaṃ rūpānaṃ”ti mānaṃ janeti, “lābhimhi maṇāpikānaṃ saddānaṃ. Gandhānaṃ. Rasānaṃ. Phoṭṭhabbānaṃ”ti mānaṃ janeti. . Chabbidhena māno, cakkhusampadāya mānaṃ janeti, sotasampadāya. Ghānasampadāya. Jivhāsampadāya. Kāyasampadāya. Manosampadāya mānaṃ janeti. . Sattavidhena māno, māno atimāno mānātimāno omāno adhimāno asmimāno micchāmāno. . Aṭṭhavidhena māno, lābhena mānaṃ janeti, alābhena omānaṃ janeti, yasena mānaṃ janeti, ayasena omānaṃ janeti, paśamsāya mānaṃ janeti, nindāya omānaṃ janeti, sukhena mānaṃ janeti, dukkhena omānaṃ janeti. . Navavidhena māno, seyyassa * “seyyohamasmī”ti māno, seyyassa “sadiśohamasmī”ti māno, seyyassa “hīnohamasmī”ti māno. Sadiśassa “seyyohamasmī”ti māno, sadiśassa “sadiśohamasmī”ti māno, sadiśassa “hīnohamasmī”ti māno. Hīnassa “seyyohamasmī”ti māno, hīnassa “sadiśohamasmī”ti māno, hīnassa “hīnohamasmī”ti māno. . Dasavidhena māno, idhekacco mānaṃ janeti jātiyā vā gottena vā kolaputtiiyena vā vaṇṇapokkharatāya vā dhanena vā ajjhenena vā kammāyatanena vā sippāyatanena vā vijjāṭṭhānena vā sutena vā paṭibhānena vā aññataraññatarena vā vatthunā. + Yo evarūpo māno maññānā maññitattaṃ unnati unnamo² dhajo

1. Uṇṇati (Syā, Ka)

+ Abhi 1. 225 piṭṭhepi.

* Abhi 2. 359 piṭṭhādīsipi.

2. Uṇṇamo (Syā, Ka)

sampaggāho ketukamyatā cittassa. Ayaṃ vuccati māno. . **Māyañca mānañca pahāya dhonoti** dhono māyañca mānañca pahāya pajahitvā vinodetvā byantiṃ karitvā anabhāvaṃ gametvāti māyañca mānañca pahāya dhono.

Sa kena gaccheyya, anūpayo soti upayāti dve upayā taṇhūpayo ca diṭṭhūpayo ca -pa- ayaṃ taṇhūpayo -pa- ayaṃ diṭṭhūpayo. Tassa taṇhūpayo pahīno, diṭṭhūpayo paṭinissaṭṭho. Taṇhūpayassa pahīnattā, diṭṭhūpayassa paṭinissaṭṭhattā anūpayo puggalo kena rāgena gaccheyya, kena dosena gaccheyya, kena mohena gaccheyya, kena mānena gaccheyya, kāya diṭṭhiyā gaccheyya, kena uddhaccena gaccheyya, kāya vicikicchāya gaccheyya, kehi anusayehi gaccheyya “ratto”ti vā “duṭṭho”ti vā “mūḷho”ti vā “vinibaddho”ti vā “parāmaṭṭho”ti vā “vikkhepagato”ti vā “aniṭṭhaṅgato”ti vā “thāmagato”ti vā. Te abhisāṅkhārā pahīnā, abhisāṅkhārānaṃ pahīnattā gatiyo kena gaccheyya “nerayiko”ti vā “tiracchānayaniko”ti vā “pettivisayiko”ti vā “manusso”ti vā “devo”ti vā “rūpī”ti vā “arūpī”ti vā “saññī”ti vā “asaññī”ti vā “nevasaññīnāsaññī”ti vā. So hetu natthi, paccayo natthi, kāraṇaṃ natthi, yena gaccheyyāti sa kena gaccheyya, anūpayo so. Tenāha Bhagavā—

Dhonassa hi natthi kuhuñci loke,
Pakappitā diṭṭhi bhavābhavesu.
Māyañca mānañca pahāya dhono,
Sa kena gaccheyya, anūpayo soti.

**22. * Upayo hi dhammesu upeti vādaṃ,
Anūpayam̐ kena katham̐ vadeyya.
Attā nirattā na hi tassa atthi,
Adhosi so diṭṭhimidheva sabbam̐.**

Upayo hi dhammesu upeti vādanti upayāti dve upayā taṇhūpayo ca diṭṭhūpayo ca -pa- ayaṃ taṇhūpayo -pa- ayaṃ diṭṭhūpayo. Tassa taṇhūpayo appahīno, diṭṭhūpayo appaṭinissaṭṭho. Taṇhūpayassa

appahīnattā, diṭṭhūpayassa appaṭinissaṭṭhattā dhammesu vādaṃ upeti “ratto”ti vā “duṭṭho”ti vā “mūḷho”ti vā “vinibaddho”ti vā “parāmaṭṭho”ti vā “vikkhepagato”ti vā “aniṭṭhaṅgato”ti vā “thāmagato”ti vā. Te abhisāṅkhārā appahīnā, abhisāṅkhārānaṃ appahīnattā gatiyā vādaṃ upeti “nerayiko”ti vā “tiracchānayaniko”ti vā “pettivisayiko”ti vā “manusso”ti vā “devo”ti vā “rupī”ti vā “arūpī”ti vā “saññī”ti vā “asaññī”ti vā “nevasaññīnāsaññī”ti vā vādaṃ upeti upagacchati gaṇhāti parāmasati abhinivisaṭṭi upayo hi dhammesu upeti vādaṃ.

Anūpayam kena katham vadeyyāti upayāti dve upayā taṇhūpayo ca diṭṭhūpayo ca -pa- ayaṃ taṇhūpayo -pa- ayaṃ diṭṭhūpayo. Tassa taṇhūpayo pahīno diṭṭhūpayo paṭinissaṭṭho. Taṇhūpayassa pahīnattā, diṭṭhūpayassa paṭinissaṭṭhattā anūpayam puggalaṃ kena rāgena vadeyya, kena dosena vadeyya, kena mohena vadeyya, kena mānena vadeyya, kāya diṭṭhiyā vadeyya, kena uddhaccena vadeyya, kāya vicikicchāya vadeyya, kehi anusayehi vadeyya “ratto”ti vā “duṭṭho”ti vā “mūḷho”ti vā “vinibaddho”ti vā “parāmaṭṭho”ti vā “vikkhepagato”ti vā “aniṭṭhaṅgato”ti vā “thāmagato”ti vā. Te abhisāṅkhārā pahīnā, abhisāṅkhārānaṃ pahīnattā gatiyo kena vadeyya “nerayiko”ti vā -pa- “nevasaññīnāsaññī”ti vā. So hetu natthi, paccayo natthi, kāraṇaṃ natthi, yena vadeyya katheyya bhaṇeyya dīpayeyya vohareyyāti anūpayam kena katham vadeyya.

Attā nirattā na hi tassa atthīti attāti attānudiṭṭhi natthi. **Nirattāti** ucchedadiṭṭhi natthi. **Attāti** gahitaṃ natthi. **Nirattāti** muñcitabbaṃ natthi. Yassatthi gahitaṃ, tassatthi muñcitabbaṃ, yassatthi muñcitabbaṃ, tassatthi gahitaṃ, gahaṇaṃ muñcanā samatikkanto arahā buddhiparihānivītivatto. So vuṭṭhavāso ciṇṇacaraṇo gataddho gatadiso jātimaraṇasaṃsāro natthi tassa punabbhavoti attā nirattā na hi tassa atthi.

Adhosi so diṭṭhimidheva sabbanti tassa dvāsaṭṭhi diṭṭhigatāni pahīnāni samucchinnāni vūpasantāni paṭipassaddhāni abhabbuppattikāni nīṇagginā daḍḍhāni. So sabbadiṭṭhigatam idheva adhosi dhuni sandhuni niddhuni pajahi vinodesi

byantiṃ akāsi anabhāvaṃ gamesīti adhosi so diṭṭhimidheva sabbam. Tenāha Bhagavā—

Upayo hi dhammesu upeti vādam.
Anūpayam kena katham vadeyya.
Attā nirattā na hi tassa atthi.
Adhosi so diṭṭhimidheva sabbanti.

Duṭṭhaṭṭhakasuttaniddeso tatiyo.

4. Suddhaṭṭhakasuttaniddesa

Atha Suddhaṭṭhakasuttaniddesaṃ vakkhati—

23. * Passāmi suddham paramam arogam,
Diṭṭhena saṃsuddhi narassa hoti.
Evābhijānam “paraman”ti ñatvā,
Suddhānupassīti pacceṭi ñāṇam.

Passāmi suddham paramam aroganti passāmi suddhanti passāmi suddham, dakkhāmi suddham olokemi suddham nijjhāyāmi suddham upaparikkhāmi suddham. **Paramam aroganti** paramam ārogyappattam tāṇappattam leṇappattam saraṇappattam abhayappattam accutappattam amatappattam nibbānappattanti passāmi suddham paramam arogam.

Diṭṭhena saṃsuddhi narassa hotīti cakkhuvīññāṇam¹ rūpadassanena narassa suddhi visuddhi parisuddhi, mutti vimutti parimutti hoti, naro sujjhati visujjhati parisujjhati, muccati vimuccati parimuccatīti diṭṭhena saṃsuddhi narassa hoti.

Evābhijānam “paraman”ti ñatvāti evam abhijānanto ājānanto vijānanto paṭivijānanto paṭivijjhanto “idam paramam aggam seṭṭham viṣiṭṭham pāmokkham uttamaṃ pavaran”ti ñatvā jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtam katvāti evābhijānam “paraman”ti ñatvā.

* Khu 1. 402 piṭṭhepi.

1. Cakkhuvīññāṇena (Sī, Syā)

Suddhānupassīti pacceti ñāṇanti yo suddham passati, so suddhānupassī, **pacceti ñāṇanti** cakkhuviññāṇam rūpadassanena ñāṇanti pacceti, maggoti pacceti, pathoti pacceti, niyyānanti paccetīti suddhānupassī pacceti ñāṇam. Tenāha Bhagavā—

Passāmi suddham paramam arogam,
Ditṭhena saṁsuddhi narassa hoti.
Evābhijānam “paraman”ti ñatvā,
Suddhānupassīti pacceti ñāṇanti.

24. * **Ditṭhena ce suddhi narassa hoti,
Ñāṇena vā so pajahāti dukkham.
Aññena so sujjhati sopadhiko,
Ditṭhī hi nam pāva tathā vadānam.**

Ditṭhena ce suddhi narassa hotīti cakkhuviññāṇam rūpadassanena ce narassa suddhi visuddhi parisuddhi, mutti vimutti parimutti hoti, naro sujjhati visujjhati parisujjhati, muccati vimuccati parimuccatīti ditṭhena ce suddhi narassa hoti.

Ñāṇena vā so pajahāti dukkhanti cakkhuviññāṇam rūpadassanena ce naro jātidukkham pajahati, jarādukkham pajahati, byādhidukkham pajahati, maraṇadukkham pajahati, sokaparidevadukkhadomanassupāyāsadukkham pajahatīti ñāṇena vā so pajahāti dukkham.

Aññena so sujjhati sopadhikoti aññena asuddhimaggena micchāpaṭipadāya aniyyānikapathena aññatra satipaṭṭhānehi aññatra sammappadhānehi aññatra iddhipādehi aññatra indriyehi aññatra balehi aññatra bojhaṅgehi aññatra ariyā aṭṭhaṅgikā maggānaro sujjhati visujjhati parisujjhati, muccati vimuccati parimuccati. . **Sopadhikoti** sarāgo sadoso samoho samāno sataṅho sadiṭṭhi sakilesa sa-upādānoti aññena so sujjhati sopadhiko.

Ditṭhī hi nam pāva tathā vadānanti sāva ditṭhi tam puggalam pāvadati, iti vāyam puggalo micchādītṭhiko viparītadassano. . **Tathā vadānanti** tathā vadantaṁ kathentaṁ bhaṇantaṁ dīpayantaṁ voharantaṁ, “sassato

* Khu 1. 402 piṭṭhepi.

loko, idameva saccaṃ moghamaññaṃ”ti tathā vadantaṃ kathentaṃ
bhaṇantaṃ dīpayantaṃ voharantaṃ, “asassato loko. Antavā loko. Anantavā
loko. Taṃ jīvaṃ taṃ sarīraṃ. Aññaṃ jīvaṃ aññaṃ sarīraṃ. Hoti tathāgato
paraṃ maraṇā. Na hoti tathāgato paraṃ maraṇā. Hoti ca na ca hoti tathāgato
paraṃ maraṇā. Neva hoti na na hoti tathāgato paraṃ maraṇā, idameva
saccaṃ moghamaññaṃ”ti tathā vadantaṃ kathentaṃ bhaṇantaṃ dīpayantaṃ
voharantanti diṭṭhī hi naṃ pāva tathā vadānaṃ. Tenāha Bhagavā—

Diṭṭhena ce suddhi narassa hoti,
Ñāṇena vā so pajahāti dukkhaṃ.
Aññaṇa so sujjhāti sopadhīko,
Dīṭṭhī hi naṃ pāva tathā vadānanti.

**25. * Na brāhmaṇo aññaṇato suddhimāha,
Diṭṭhe sute sīlavate mute vā.
Puññaṇe ca pāpe ca anūpalitto,
Attañjaho nayidha pakubbamāno.**

Na brāhmaṇo aññaṇato suddhimāha, diṭṭhe sute sīlavate mute vāti nāti
paṭikkhepo, brāhmaṇoti sattannaṃ dhammānaṃ bāhitattā brāhmaṇo,
sakkāyadiṭṭhī bāhitā hoti, vicikicchā bāhitā hoti, sīlabbataparāmāso bāhito
hoti, rāgo bāhito hoti, doso bāhito hoti, moho bāhito hoti, māno bāhito hoti,
bāhitāssa honti pāpakā akusalā dhammā saṃkilesikā ponobhaviṇā sadarā
dukkhavipākā āyatimā jātijarāmarāṇiyā—

+ Bāhitvā sabbapāpakāni, (Sabhiyāti Bhagavā,
Vimalo sādhusamāhito ṭhitatto.
Samsāramaticca kevalī so,
Asito¹ tādi pavuccate sa brahmā.

* Khu 1. 402 piṭṭhepi. + Khu 1. 358; Khu 8. 84 piṭṭhesupi. 1. Anissito (Syā)

Na brāhmaṇo aññato suddhimāhāti brāhmaṇo aññena asuddhimaggena micchāpaṭipadāya aniyyānikapathena aññatra satipaṭṭhānehi aññatra sammappadhānehi aññatra iddhipādehi aññatra indriyehi aññatra balehi aññatra bojjhaṅgehi aññatra ariyena aṭṭhaṅgikena maggena suddhim visuddhim parisuddhim, muttim vimuttim parimuttim, nāha na katheti na bhaṇati na dīpayati na voharātīti na brāhmaṇo aññato suddhimāha.

Diṭṭhe sute sīlavate mute vāti santeke samaṇabrāhmaṇā diṭṭhisuddhikā, te ekaccānaṃ rūpānaṃ dassanaṃ maṅgalaṃ paccenti, ekaccānaṃ rūpānaṃ dassanaṃ amaṅgalaṃ paccenti. Katamesaṃ rūpānaṃ dassanaṃ maṅgalaṃ paccenti, te kālato vuṭṭhahitvā abhimaṅgalagatāni rūpāni passanti, cāṭakasakuṇaṃ¹ passanti, phussaveḷuvalaṭṭhim passanti, gabbhinittim passanti, kumārakaṃ khandhe āropetvā gacchantam passanti, puṇṇaghaṭam passanti, rohitamaccharaṃ passanti, ājaññaṃ passanti, ājaññarathaṃ passanti, usabhaṃ passanti, gokapilaṃ passanti, evarūpānaṃ rūpānaṃ dassanaṃ maṅgalaṃ paccenti. Katamesaṃ rūpānaṃ dassanaṃ amaṅgalaṃ paccenti, palālapuñjaṃ passanti, takkaghaṭam passanti, rittaghaṭam passanti, naṭam passanti, naggasamaṇakaṃ passanti, kharaṃ passanti, kharayānaṃ passanti, ekayuttayānaṃ passanti, kāṇaṃ passanti, kuṇim passanti, khañjaṃ passanti, pakkhahataṃ² passanti, jiṇṇakaṃ passanti, byādhikaṃ³ passanti, mataṃ passanti, evarūpānaṃ rūpānaṃ dassanaṃ amaṅgalaṃ paccenti. Ime te samaṇabrāhmaṇā diṭṭhisuddhikā. Te diṭṭhena suddhim visuddhim parisuddhim, muttim vimuttim parimuttim paccenti.

Santeke samaṇabrāhmaṇā sutasuddhikā, te ekaccānaṃ saddānaṃ savanaṃ maṅgalaṃ paccenti, ekaccānaṃ saddānaṃ savanaṃ amaṅgalaṃ paccenti. Katamesaṃ saddānaṃ savanaṃ maṅgalaṃ paccenti, te kālato vuṭṭhahitvā abhimaṅgalagatāni saddāni suṇanti “vaḍḍhā”ti vā “vaḍḍhamānā”ti vā “puṇṇā”ti vā “phussā”ti vā “asokā”ti vā “sumanā”ti vā “sunakkhattā”ti vā “sumaṅgalā”ti vā “sirī”ti vā “sirīvaḍḍhā”ti vā evarūpānaṃ saddānaṃ savanaṃ maṅgalaṃ paccenti. . Katamesaṃ saddānaṃ savanaṃ amaṅgalaṃ paccenti, “kāṇo”ti vā “kuṇī”ti vā “khañjo”ti vā “pakkhahato”ti vā “jiṇṇako”ti vā “byādhiko”ti vā “mato”ti vā “chindan”ti vā “bhindan”ti vā “daḍḍhan”ti vā “naṭṭhan”ti vā “natthī”ti vā evarūpānaṃ saddānaṃ

1. Vātasakuṇaṃ (Syā), cāpasakuṇaṃ (Ka)

2. Pakkhapādaṃ (Ka)

3. Byādhitaṃ (Sī)

savaṇaṃ amaṅgalaṃ paṇṇenti. Ime te samaṇabrāhmaṇā sutasuddhikā, te sutena suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ, muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ paṇṇenti.

Santeke samaṇabrāhmaṇā sīlasuddhikā, te sīlamattena saṃyamamattena saṃvaramattena avītikkamamattena suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ, muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ paṇṇenti. Samaṇamuṇḍikāputto¹ evamāha—
catūhi kho ahaṃ gahapati² dhammehi samannāgataṃ purisapuggalaṃ paññāpemi sampannakusalaṃ paramakusalaṃ uttamapattippattaṃ samaṇaṃ ayojjhaṃ. Katamehi catūhi—idha gahapati na kāyena pāpakaṃ kammaṃ karoti, na pāpikaṃ vācaṃ bhāsati, na pāpakaṃ saṅkappaṃ saṅkappeti, na pāpakaṃ ājīvaṃ ājīvati. Imehi kho ahaṃ gahapati catūhi dhammehi samannāgataṃ purisapuggalaṃ paññāpemi sampannakusalaṃ paramakusalaṃ uttamapattippattaṃ samaṇaṃ ayojjhaṃ. Evamevaṃ santeke samaṇabrāhmaṇā sīlasuddhikā, te sīlamattena saṃyamamattena saṃvaramattena avītikkamamattena suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ, muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ paṇṇenti.

Santeke samaṇabrāhmaṇā vatasuddhikā, te hatthivatikā vā honti, assavatikā vā honti, govatikā vā honti, kukkuravatikā vā honti, kākavatikā vā honti, vāsudevavatikā vā honti, baladevavatikā vā honti, puṇṇabhaddavatikā vā honti, maṇibhaddavatikā vā honti, aggivatikā vā honti, nāgavatikā vā honti, supaṇṇavatikā vā honti, yakkhavatikā vā honti, asuravatikā vā honti, gandhabbavatikā vā honti, mahārājavatikā vā honti, candavatikā vā honti, sūriyavatikā vā honti, indavatikā vā honti, brahmavatikā vā honti, devavatikā vā honti, disāvatikā vā honti. Ime te samaṇabrāhmaṇā vatasuddhikā, te vatena suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ, muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ paṇṇenti.

Santeke samaṇabrāhmaṇā mutasuddhikā, te kālato uṭṭhahitvā pathaviṃ āmasanti, haritaṃ āmasanti, gomayaṃ āmasanti, kacchapaṃ āmasanti, phālaṃ akkamanti, tilavāhaṃ āmasanti, phussatilaṃ khādanti

1. Samaṇo muṇḍikāputto (Sī), Ma 2. 215 piṭṭhe passitabbaṃ.

2. Thapati (Sī, Syā) evamuparipi.

phussatelaṃ makkhenti, phussadantakaṭṭhaṃ khādanti, phussamattikāya nhāyanti, phussasāṭakaṃ nivāsentī, phussaveṭṭhanaṃ veṭṭhenti. Ime te samaṇabrāhmaṇā mutasuddhikā, te mutena suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ, muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ paccenti na brāhmaṇo aññato suddhimāha.

Diṭṭhe sute sīlavate mute vāti brāhmaṇo diṭṭhasuddhiyāpi suddhiṃ nāha, sutasuddhiyāpi suddhiṃ nāha, sīlasuddhiyāpi suddhiṃ nāha, vatasuddhiyāpi suddhiṃ nāha, mutasuddhiyāpi suddhiṃ nāha na katheti na bhaṇati na dīpayati na voharatīti na brāhmaṇo aññato suddhimāha, diṭṭhe sute sīlavate mute vā.

Puññe va pāpe ca anūpalitto puññaṃ vuccati yaṃ kiñci tedhātukaṃ kusalābhisaṅkhāraṃ, **apuññaṃ** vuccati sabbaṃ akusalaṃ. Yato puññābhisaṅkhāro ca apuññābhisaṅkhāro ca āneñjābhisaṅkhāro ca pahīnā honti ucchinnamūlā tālavatthukatā anabhāvaṃkatā āyatim anuppādadhammā. Ettāvata puññe ca pāpe ca na limpāti na palimpāti na upalimpāti, alitto apalitto anūpalitto nikkhanto nissaṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā viharatīti puññe ca pāpe ca anūpalitto.

Attañjaho nayidha pakubbamānoti attañjahoti attadiṭṭhiyaho. **Attañjahoti** gāhaṃ jaho¹. **Attañjahoti** taṇhāvasena diṭṭhivasena gahitaṃ parāmaṭṭhaṃ abhiniviṭṭhaṃ ajjhositāṃ adhimuttaṃ. Sabbaṃ taṃ cattaṃ hoti vantaṃ muttaṃ pahīnaṃ paṭinissaṭṭhaṃ. . **Nayidha pakubbamānoti** puññābhisaṅkhāraṃ vā apuññābhisaṅkhāraṃ vā āneñjābhisaṅkhāraṃ vā apakubbamāno ajanayamāno asañjanayamāno anibbattayamāno anabhinibbattayamānoti attañjaho nayidha pakubbamāno. Tenāha Bhagavā—

Na brāhmaṇo aññato suddhimāha,
Diṭṭhe sute sīlavate mute vā.
Puññe ca pāpe ca anūpalitto,
Attañjaho nayidha pakubbamānoti.

1. Gāhajaho (Sī, Syā), attagāhaṃ jaho (Ka)

26. * Purimaṃ pahāya aparaṃ sitāse,
 Ejānugā te na taranti saṅgaṃ.
 Te uggahāyanti nirassajanti,
 Kapīva sākhaṃ pamuñcaṃ¹ gahāya.

Purimaṃ pahāya aparaṃ sitāseti purimaṃ satthāraṃ pahāya paraṃ satthāraṃ nissitā, purimaṃ dhammakkhānaṃ pahāya aparaṃ dhammakkhānaṃ nissitā, purimaṃ gaṇaṃ pahāya aparaṃ gaṇaṃ nissitā, purimaṃ diṭṭhiṃ pahāya aparaṃ diṭṭhiṃ nissitā, purimaṃ paṭipadaṃ pahāya aparaṃ paṭipadaṃ nissitā, purimaṃ maggaṃ pahāya aparaṃ maggaṃ nissitā sannissitā allīnā upagatā ajjhositā adhimuttāti purimaṃ pahāya aparaṃ sitāse.

Ejānugā te na taranti saṅganti eja vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo -pa-abhihjhā lobho akusalamūlaṃ. **Ejānugāti** ejānugā ejānugatā ejānusaṭā ejāya pannā patitā abhibhūtā pariyādinnacittā. . **Te na taranti saṅganti** rāgasāṅgaṃ dosasāṅgaṃ mohasāṅgaṃ mānasāṅgaṃ diṭṭhisāṅgaṃ kilesasāṅgaṃ duccaritasāṅgaṃ na taranti na uttaranti na pataranti na samatikkamanti na vītivattantīti ejānugā te na taranti saṅgaṃ.

Te uggahāyanti nirassajantīti satthāraṃ gaṇhanti, taṃ muñcitvā aññaṃ satthāraṃ gaṇhanti. Dhammakkhānaṃ gaṇhanti, taṃ muñcitvā aññaṃ dhammakkhānaṃ gaṇhanti. Gaṇaṃ gaṇhanti, taṃ muñcitvā aññaṃ gaṇaṃ gaṇhanti. Diṭṭhiṃ gaṇhanti, taṃ muñcitvā aññaṃ diṭṭhiṃ gaṇhanti. Paṭipadaṃ gaṇhanti, taṃ muñcitvā aññaṃ paṭipadaṃ gaṇhanti. Maggaṃ gaṇhanti, taṃ muñcitvā aññaṃ maggaṃ gaṇhanti, gaṇhanti ca muñcanti ca ādiyanti ca nirassajanti cāti te uggahāyanti nirassajanti.

Kapīva sākhaṃ pamuñcaṃ gahāyāti yathā makkaṭṭo araṇṇe pavane caramāno sākhaṃ gaṇhāti, taṃ muñcitvā aññaṃ sākhaṃ gaṇhāti. Evamevaṃ puthusamaṇabrāhmaṇā puthudiṭṭhigatāni gaṇhanti ca muñcanti ca ādiyanti nirassajanti cāti kapīva sākhaṃ pamuñcaṃ gahāya. Tenāha Bhagavā—

Purimaṃ pahāya aparaṃ sitāse,
 Ejānugā te na taranti saṅgaṃ.
 Te uggahāyanti nirassajanti,
 Kapīva sākhaṃ pamuñcaṃ gahāyāti.

* Khu 1. 402 piṭṭhepi.

1. Pamukhaṃ (Sī, Syā)

27. * **Sayaṃ samādāya vatāni jantu,**
Uccāvacaṃ gacchati saññasatto.
Vidvā ca vedehi samecca dhammaṃ,
Na uccāvacaṃ gacchati bhūripañño.

Sayaṃ samādāya vatāni jantūti sayaṃ samādāyāti sāmaṃ samādāya.
Vatānīti hatthivataṃ vā assavataṃ vā govataṃ vā kukkūravataṃ vā
kākavataṃ vā vāsudevavataṃ vā baladevavataṃ vā puṇṇabhaddavataṃ vā
maṇibhaddavataṃ vā aggivataṃ vā nāgavataṃ vā supaṇṇavataṃ vā
yakkhavataṃ vā asuravataṃ vā -pa- disāvataṃ vā ādāya samādāya ādiyitvā
samādiyitvā gaṇhitvā paramasitvā abhinivisitvā. . **Jantūti** satto naro -pa-
manujoti sayaṃ samādāya vatāni jantu.

Uccāvacaṃ gacchati saññasattoti sathhārato sathhāraṃ gacchati,
dhammakkhānato dhammakkhānaṃ gacchati, gaṇato gaṇaṃ gacchati,
diṭṭhiyā diṭṭhiṃ gacchati, paṭipadāya paṭipadaṃ gacchati, maggato maggaṃ
gacchati. . **Saññasattoti** kāmasaññāya byāpādasaññāya vihimsāsaññāya
diṭṭhisaññāya satto visatto āsatto laggo laggito palibuddho. Yathā bhittikhile
vā nāgadante vā bhaṇḍaṃ sattaṃ visattaṃ āsattaṃ laggaṃ laggitaṃ
palibuddhaṃ, evamevaṃ kāmasaññāya byāpādasaññāya vihimsāsaññāya
diṭṭhisaññāya satto visatto āsatto laggo laggito palibuddhoti uccāvacaṃ
gacchati saññasatto.

Vidvā ca vedehi samecca dhammanti vidvāti vidvā vijjāgato ñāṇī
vibhāvī medhāvī. **Vedehīti vedā** vuccanti catūsu maggesu ñāṇaṃ, paññā
paññindriyaṃ paññābalaṃ dhammavicayasambojjhaṅgo vīmaṃsā vipassanā
sammādiṭṭhi. Tehi vedehi jātijarāmarāṇassa antagato antappatto, koṭigato
koṭippatto, pariyantagato pariyantappatto, vosānagato vosānappatto,
tāṇagato tāṇappatto, leṇagato leṇappatto, saraṇagato saraṇappatto,
abhayagato abhayappatto, accutagato accutappatto, amatagato amatappatto,
nibbānagato nibbānappatto, vedānaṃ vā antagatoti **vedagū**, vedehi vā
antagatoti vedagū, sattannaṃ vā dhammānaṃ viditattā vedagū, sakkāyadiṭṭhi
viditā hoti, vicikicchā viditā hoti, sīlabbataparāmāso

vidito hoti, rāgo vidito hoti, doso vidito hoti, moho vidito hoti, māno vidito hoti, viditāssa honti pāpakā akusalā dhammā saṅkilesikā ponobhavikā sadarā dukkhavipākā āyatiṃ jātijarāmarañiyā.

Vedāni viceyya kevalāni, (Sabhiyāti Bhagavā),
 Samaṇānaṃ yānidhatthi¹ brāhmaṇānaṃ.
 Sabbavedanāsu vītarāgo,
 Sabbaṃ vedamaticca vedagū soti.

Vidvā ca vedehi samecca dhammanti samecca abhisamecca dhammaṃ, “sabbe saṅkhārā aniccā”ti samecca abhisamecca dhammaṃ, “sabbe saṅkhārā dukkhā”ti samecca abhisamecca dhammaṃ, “sabbe dhammā anattā”ti samecca abhisamecca dhammaṃ. “Avijjāpaccayā saṅkhārā”ti samecca abhisamecca dhammaṃ, “saṅkhārapaccayā viññāṇan”ti samecca abhisamecca dhammaṃ, “viññāṇapaccayā nāmarūpan”ti. “Nāmarūpapaccayā saḷāyatanan”ti. “Saḷāyatanapaccayā phasso”ti. “Phassapaccayā vedanā”ti. “Vedanāpaccayā taṇhā”ti. “Taṇhāpaccayā upādānan”ti. “Upādānapaccayā bhavo”ti. “Bhavapaccayā jāti”ti. “Jātipaccayā jarāmarañan”ti samecca abhisamecca dhammaṃ. “Avijjānirodhā saṅkhāranirodho”ti samecca abhisamecca dhammaṃ, “saṅkhāranirodhā viññāṇanirodho”ti samecca abhisamecca dhammaṃ, “viññāṇanirodhā nāmarūpanirodho”ti. “Nāmarūpanirodhā saḷāyatananirodho”ti. “Saḷāyatananirodhā phassanirodho”ti. “Phassanirodhā vedanānirodho”ti. “Vedanānirodhā taṇhānirodho”ti. “Taṇhānirodhā upādānanirodho”ti. Upādānanirodhā bhavanirodho”ti. “Bhavanirodhā jātinirodho”ti. “Jātinirodhā jarāmarañanirodho”ti samecca abhisamecca dhammaṃ. “Idaṃ dukkhan”ti samecca abhisamecca dhammaṃ, “ayaṃ dukkhasamudayo”ti. “Ayaṃ dukkhanirodho”ti. “Ayaṃ dukkhanirodhagāminī paṭipadā”ti samecca abhisamecca dhammaṃ. “Ime āsavā”ti samecca abhisamecca dhammaṃ, “ayaṃ āsavaśamudayo”ti. “Ayaṃ āsavanirodho”ti. “Ayaṃ āsavanirodhagāminī paṭipadā”ti samecca abhisamecca dhammaṃ. “Ime dhammā abhiññeyyā”ti samecca abhisamecca dhammaṃ, “ime dhammā pariññeyyā”ti. “Ime dhammā pahātabbā”ti. “Ime dhammā

1. Yānipatthi (Sī, Syā) Khu 1. 360; Khu 8. 64 piṭṭhesupi.

bhāvetabbā”ti. “Ime dhammā sacchikātabbā”ti samecca abhisamecca dhammaṃ. Channaṃ phassāyatanānaṃ samudayañca atthaṅgamañca assādañca ādīnavañca nissaraṇaṃ samecca abhisamecca dhammaṃ, pañcannaṃ upādānakkhandhānaṃ samudayañca atthaṅgamañca assādañca ādīnavañca nissaraṇaṃ samecca abhisamecca dhammaṃ, catunnaṃ mahābhūtānaṃ samudayañca atthaṅgamañca assādañca ādīnavañca nissaraṇaṃ samecca abhisamecca dhammaṃ, “yaṃ kiñci samudayadhammaṃ sabbaṃ taṃ nirodhadhammaṃ”ti samecca abhisamecca dhammanti vidvā ca vedehi samecca dhammaṃ.

Na uccāvacaṃ gacchati bhūripaññoti na satthārato satthāraṃ gacchati, na dhammakkhānato dhammakkhānaṃ gacchati, na gaṇato gaṇaṃ gacchati, na diṭṭhiyā diṭṭhiṃ gacchati, na paṭipadāya paṭipadaṃ gacchati, na maggato maggaṃ gacchati. . **Bhūripañño**ti bhūripañño mahāpañño puthupañño hāsapañño javanapañño tikkhapañño nibbedhikapañño. **Bhūri** vuccati pathavī, tāya pathavisamāya paññāya vipulāya vitthatāya samannāgatoti na uccāvacaṃ gacchati bhūripañño. Tenāha Bhagavā—

Sayaṃ samādāya vatāni jantu,
Uccāvacaṃ gacchati saññasatto.
Vidvā ca vedehi samecca dhammaṃ,
Na uccāvacaṃ gacchati bhūripañño.

**28. * Sa sabbadhammesu visenibhūto,
Yaṃ kiñci diṭṭhaṃ va suttaṃ mutaṃ vā.
Tameva dassiṃ vivaṭaṃ carantaṃ,
Kenīdha lokasmi vikappayeyya.**

Sa sabbadhammesu visenibhūto, yaṃ kiñci diṭṭhaṃ va suttaṃ mutaṃ vāti **senā** vuccati mārasenā. Kāyaduccaritaṃ mārasenā, vacīduccaritaṃ mārasenā, manoduccaritaṃ mārasenā, rāgo mārasenā, doso mārasenā, moho mārasenā, kodho. Upanāho -pa- sabbākusalābhisaṅkhārā mārasenā. Vuttaṃ hettaṃ Bhagavatā—

+ Kāmā te paṭhamā senā, dutiyā arati vuccati.
Tatiyā khuppiṭṭhā te, catutthī taṇhā vuccati.

* Khu 1. 403 piṭṭhepi.

+ Khu 1. 342; Khu 8. 114 piṭṭhesupi.

Pañcamī thinamiddham te, chaṭṭhā bhīrū pavuccati.

Sattamī vicikicchā te, makkho thambho te aṭṭhamo.

Lābho siloko sakkāro,

Micchāladdho ca yo yaso.

Yo cattānam samukkamse, pare ca avajānati.

Esā namuci te senā, kaṇhāssābhīppahārīnī.

Na nam asūro jināti, jetvāva labhate sukhanti.

Yato catūhi ariyamaggehi sabbā ca mārasenā sabbe ca paṭisenikarā kilesā jītā ca parājītā ca bhaggā vippluggā parammukhā, so vuccati visenibhūto. So diṭṭhe visenibhūto, sute visenibhūto, mute visenibhūto, viññāte visenibhūtoti sa sabbadhammesu vesenibhūto, yaṃ kiñci diṭṭham va sutam mutam vā.

Tameva dassim vivaṭam carantanti tameva suddhadassim visuddhadassim parisuddhadassim vodātadassim pariyodātadassim. Atha vā suddhadassanam visuddhadassanam parisuddhadassanam vodātadassanam pariyodātadassanam. . **Vivaṭanti** taṇhāchadanam diṭṭhichadanam kilesachadanam duccaritachadanam avijjāchadanam. Tāni chadanāni vivaṭāni honti viddhamsitāni ugghāṭitāni samugghāṭitāni pahīnāni samucchinnāni vūpasantāni paṭipassaddhāni abhabbuppattikāni nāṇagginā daḍḍhāni. . **Carantanti** carantam vicarantam viharantam iriyantam vattentam pālentam yāpentam yāpentanti tameva dassim vivaṭam carantam.

Kenīdha lokasmi vikappayeyyāti kappāti dve kappā taṇhākappo ca diṭṭhikappo ca -pa- ayaṃ taṇhākappo -pa- ayaṃ diṭṭhikappo. Tassa taṇhākappo pahīno, diṭṭhikappo paṭinissatṭho, taṇhākappassa pahīnattā, diṭṭhikappassa paṭinissatṭhattā kena rāgena kappeyya, kena dosena kappeyya, kena mohena kappeyya, kena mānena kappeyya, kāya diṭṭhiyā kappeyya, kena uddhaccena kappeyya, kāya vicikicchāya kappeyya, kehi anusayehi kappeyya “ratto”ti vā “duṭṭho”ti vā “mūḷho”ti vā “vinibaddho”ti vā “parāmatṭho”ti vā “vikkhepagato”ti vā “aniṭṭhaṅgato”ti vā “thāmagato”ti vā. Te abhisāṅkhārā pahīnā, abhisāṅkhārānam

pahīnattā gatiyo kena kappeyya “nerayiko”ti vā “tiracchānayaniko”ti vā “pettivisayiko”ti vā “manusso”ti vā “devo”ti vā “rūpi”ti vā “arūpi”ti vā “saññi”ti vā “asaññi”ti vā “nevasaññināsaññi”ti vā. So hetu natthi, paccayo natthi, kāraṇaṃ natthi, yena kappeyya vikappeyya vikappaṃ āpajjeyya. **Lokasminti** apāyaloke manussaloke devaloke khandhaloke dhātuloke āyatanaloketi kenīdha lokasmiṃ vikappayeyya. Tenāha Bhagavā—

Sa sabbadhammesu visenibhūto,
Yam kiñci diṭṭhaṃ va sutam mutam vā.
Tameva dassim vivaṭam carantaṃ,
Kenīdha lokasmi vikappayeyyāti.

29. * Na kappayanti na purekkharonti,
“Accantasuddhī”ti na te vadanti.
Ādānaganthaṃ gathitaṃ visajja,
Āsaṃ na kubbanti kuhiñci loke.

Na kappayanti na purekkharontīti kappāti dve kappā taṇhākappo ca diṭṭhikappo ca -pa- ayaṃ taṇhākappo -pa- ayaṃ diṭṭhikappo. Tesam taṇhākappo pahīno, diṭṭhikappo paṇissatṭho, taṇhākappassa pahīnattā, diṭṭhikappassa paṇissatṭhattā taṇhākappaṃ vā diṭṭhikappaṃ vā na kappenti na janenti na sañjanenti na nibbattenti nābhinibbattentīti na kappayanti. .
Na purekkharontīti purekkhārāti dve purekkhārā taṇhāpurekkhāro ca diṭṭhipurekkhāro ca -pa- ayaṃ taṇhāpurekkhāro -pa- ayaṃ diṭṭhipurekkhāro. Tesam taṇhāpurekkhāro pahīno, diṭṭhipurekkhāro paṇissatṭho, taṇhāpurekkhārassa pahīnattā, diṭṭhipurekkhārassa paṇissatṭhattā na taṇhaṃ vā na diṭṭhiṃ vā purato katvā caranti, na taṇhādhaṃ na taṇhāketū na taṇhādhipateyyā, na diṭṭhidhaṃ na diṭṭhiketū na diṭṭhādhipateyyā, na taṇhāya vā na diṭṭhiyā vā parivāritā carantīti na kappayanti na purekkharonti.

“Accantasuddhī”ti na te vadantīti accantasuddhiṃ saṃsārasuddhiṃ akiriyaḍṭhiṃ sassatavādaṃ na vadanti na kathenti na bhaṇanti na dīpayanti na voharantīti “accantasuddhī”ti na te vadanti.

* Khu 1. 403 piṭṭhepi.

Ādānagantham gathitam visajjāti ganthāti * cattāro ganthā abhijjhākāyagantho byāpādo kāyagantho sīlabbataparāmāso kāyagantho idaṃsaccābhiniveso kāyagantho. Attano diṭṭhiyā rāgo abhijjhākāyagantho, paravādesu āghāto appaccayo byāpādo kāyagantho. Attano sīlam vā vataṃ vā sīlavataṃ vā parāmasantīti sīlabbataparāmāso kāyagantho. Attano diṭṭhi idaṃsaccābhiniveso kāyagantho. Kimkāraṇā vuccati ādānagantho, tehi ganthehi rūpaṃ ādiyanti upādiyanti gaṇhanti parāmasanti abhinivisanti. Vedanaṃ. Saññaṃ. Saṅkhāre. Viññāṇaṃ. Gatiṃ. Upapattiṃ. Paṭisandhiṃ. Bhaṃ. Saṃsāravatṭaṃ ādiyanti upādiyanti gaṇhanti parāmasanti abhinivisanti, taṃkāraṇā vuccati ādānagantho. . **Visajjāti** ganthe vosajjitvā vā visajja. Atha vā ganthe gathite ganthite bandhe vibandhe ābandhe lagge laggite palibuddhe bandhane poṭayitvā¹ visajja. Yathā vāyaṃ vā rathaṃ vā sakaṭaṃ vā sandamānikaṃ vā sajjaṃ karonti vikopenti. Evamevaṃ ganthe vosajjitvā visajja. Atha vā ganthe gathite ganthite bandhe vibandhe ābandhe lagge laggite palibuddhe bandhane poṭayitvā visajjāti ādānagantham gathitam visajja.

Āsaṃ na kubbanti kuhiñci loketi āsā vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo -pa-abhijjhā lobho akusalamūlaṃ. . **Āsaṃ na kubbantīti** āsaṃ na kubbanti na janenti na sañjanenti na nibbattenti na abhinibbattenti. . **Kuhiñcīti** kuhiñci kimhici katthaci ajjhataṃ vā bahiddhā vā ajjhatabahiddhā vā. . **Loketi** apāyaloke -pa- āyatana-loketi āsaṃ na kubbanti kuhiñci loke. Tenāha Bhagavā—

Na kappayanti na purekkharonti,
 “Accantasuddhī”ti na te vadanti.
 Ādānagantham gathitam visajja,
 Āsaṃ na kubbanti kuhiñci loketi.

30. † **Sīmātigo brāhmaṇo tassa natthi,
 ņatvā va disvā va samuggahītaṃ.
 Na rāgarāgī navirāgaratto,
 Tassīdha natthi paramuggahītaṃ.**

* Abhi 1. 229, 281 piṭṭhesupi.

1. Poṭayitvā (Si, Ka)

† Khu 1. 403 piṭṭhepi.

Sīmātigo brāhmaṇo tassa natthi, ñatvā va disvā va samuggahīnti sīmāti catasso sīmāyo sakkāyadīṭṭhi vicikicchā silabbataparāmāso dīṭṭhānusayo vicikicchānusayo tadekaṭṭhā ca kilesā, ayaṃ paṭhamā sīmā. Oḷārikaṃ kāmarāgasaññojanaṃ paṭighasaññojanaṃ oḷāriko kāmarāgānusayo paṭighānusayo tadekaṭṭhā ca kilesā, ayaṃ dutiyā sīmā. Aṇusahagataṃ kāmarāgasaññojanaṃ paṭighasaññojanaṃ aṇusahagato kāmarāgānusayo paṭighānusayo tadekaṭṭhā ca kilesā, ayaṃ tatiyā sīmā. Rūparāgo arūparāgo māno uddhaccaṃ avijjā mānānusayo bhavarāgānusayo avijjānusayo tadekaṭṭhā ca kilesā, ayaṃ catutthā sīmā. Yato ca catūhi ariyamaggehi imā catasso sīmāyo atikkanto hoti samatikkanto vītivatto, so vuccati sīmātigo. . **Brāhmaṇoti** sattannaṃ dhammānaṃ bāhitattā brāhmaṇo, sakkāyadīṭṭhi bāhitā hoti, vicikicchā bāhitā hoti, silabbataparāmāso bāhito hoti -pa- asito tādi pavuccate sabrahmā. . **Tassāti** arahato khīṇāsavassa.

Ñatvāti paracittañāṇena vā ñatvā pubbenivāsānussatiñāṇena vā ñatvā. **Disvāti** maṃsacakkhunā vā disvā dibbacakkhunā vā disvā. **Sīmātigo brāhmaṇo tassa natthi, ñatvā va disvā va samuggahīnti** tassa idaṃ paramaṃ aggaṃ seṭṭhaṃ viṣiṭṭhaṃ¹ pāmokkhaṃ uttamaṃ pavaranti gahitaṃ parāmaṭṭhaṃ abhiniviṭṭhaṃ ajjhositaṃ adhimuttaṃ natthi na santi na saṃvijjati nupalabbhati pahīnaṃ samucchinnaṃ vūpasantaṃ paṭipassaddhaṃ abhabbuppattikaṃ ñāṇagginaṃ daḍḍhanti sīmātigo brāhmaṇo tassa natthi, ñatvā va disvā va samuggahītaṃ.

Na rāgarāgī na virāgarattoti rāgarattā vuccanti ye pañcasu kāmaguṇesu rattā giddhā gadhitā mucchitā ajjhosannā laggā laggitā palibuddhā. Virāgarattā vuccanti ye rūpāvacara-arūpāvacarasamāpattīsu rattā giddhā gadhitā mucchitā ajjhosannā laggā laggitā palibuddhā. **Na rāgarāgī na virāgarattoti** yato kāmarāgo ca rūparāgo ca arūparāgo ca pahīnā honti ucchinnamūlā tālavatthukatā anabhāvaṃkatā² āyatim anuppādadhammā. Ettāvatā na rāgarāgī na virāgaratto.

1. Viṣeṭṭhaṃ (Sī, Syā)

2. Anabhāvakatā (Sī), anabhāvaṃgatā (Syā)

Tassīdha natthi paramuggahīnti tassāti arahato khīṇāsavassa tassa idaṃ paramaṃ aggaṃ seṭṭhaṃ viṣiṭṭhaṃ pāmokkhaṃ uttamaṃ pavaranti gahitaṃ parāmaṭṭhaṃ abhiniviṭṭhaṃ ajjhositaṃ adhimuttaṃ natthi na santi na saṃvijjati nupalabbhati pahīnaṃ samucchinnaṃ vūpasantaṃ paṭipassaddhaṃ abhabbuppattikaṃ ñāṇagginā daḍḍhanti tassīdha natthi paramuggahītaṃ. Tenāha Bhagavā—

Sīmātigo brāhmaṇo tassa natthi,
 Ñatvā va disvā va samuggahītaṃ.
 Na rāgarāgī na virāgaratto,
 Tassīdha natthi paramuggahīnti.

Suddhaṭṭhakaṣuttaniddeso catuttho.

5. Paramaṭṭhakaṣuttaniddesa

Atha Paramaṭṭhakaṣuttaniddesaṃ vakkhati—

**31. * Paramanti diṭṭhīsu paribbasāno,
 Yaduttariṃ kurute jantu loke.
 Hīnāti aññe tato sabbamāha,
 Tasmā vivādāni avītivatto.**

Paramanti diṭṭhīsu paribbasānoti santeke samaṇabrāhmaṇā diṭṭhigatikā, te dvāsaṭṭhiyā diṭṭhigatānaṃ aññataraññataraṃ diṭṭhigataṃ “idaṃ paramaṃ aggaṃ seṭṭhaṃ viṣiṭṭhaṃ pāmokkhaṃ uttamaṃ pavaranti”ti gahetvā uggahetvā gaṇhitvā parāmasitvā abhinivisitvā sakāya sakāya diṭṭhiyā vasanti pavasanti¹ āvasanti parivasanti. Yathā āgārikā vā gharesu vasanti, sāpattikā vā āpattīsu vasanti, sakilesā vā kilesesu vasanti. Evamevaṃ santeke samaṇabrāhmaṇā diṭṭhigatikā, te dvāsaṭṭhiyā diṭṭhigatānaṃ aññataraññataraṃ diṭṭhigataṃ “idaṃ paramaṃ aggaṃ seṭṭhaṃ viṣiṭṭhaṃ pāmokkhaṃ uttamaṃ pavaranti”ti gahetvā uggahetvā gaṇhitvā parāmasitvā abhinivisitvā sakāya sakāya diṭṭhiyā vasanti pavasanti¹ āvasanti parivasanti¹ paramanti diṭṭhīsu paribbasāno.

* Khu 1. 403 piṭṭhe.

1. Saṃvasanti (Syā) natthi Sīhaḷa-potthake.

Yaduttariṃ kurute jantu loketi yadīti yaṃ. Uttariṃ kuruteti uttariṃ karoti, aggam seṭṭham visiṭṭham pāmokkham uttamaṃ pavaram karoti. “Ayaṃ satthā sabbaññū”ti uttariṃ karoti, aggam seṭṭham visiṭṭham pāmokkham uttamaṃ pavaram karoti, “ayaṃ dhammo svākkhāto, ayaṃ gaṇo suppaṭipanno, ayaṃ diṭṭhi bhaddikā, ayaṃ paṭipadā supaññattā, ayaṃ maggo niyyāniko”ti uttariṃ karoti, aggam seṭṭham visiṭṭham pāmokkham uttamaṃ pavaram karoti nibbatteti abhinibbatteti. **Jantūti** satto naro -pa-manujo. **Loketi** apāyaloke -pa- āyatanaloketi yaduttariṃ kurute jantu loke.

Hīnāti aññe tato sabbamāhāti attano satthāraṃ dhammakkhānaṃ gaṇaṃ diṭṭhiṃ paṭipadaṃ maggaṃ ṭhapetvā sabbe parappavāde khipati ukkhipati parikkhipati. “So satthā na sabbaññū, dhammo na svākkhāto, gaṇo na suppaṭipanno, diṭṭhi na bhaddikā, paṭipadā na supaññattā, maggo na niyyāniko, natthettha suddhi vā visuddhi vā parisuddhi vā mutti vā vimutti vā parimutti vā, natthettha sujjhanti vā visujjhanti vā parisujjhanti vā muccanti vā vimuccanti vā parimuccanti vā, hīnā nihīnā omakā lāmakā chatukkā parittā”ti evamāha evaṃ katheti evaṃ bhaṇati evaṃ dīpayati evaṃ voharatīti hīnāti aññe tato sabbamāha.

Tasmā vivādāni avītivattoti tasmāti taṃkāraṇā taṃhetu tappaccayā taṃnidānā. **Vivādānīti** diṭṭhikalahāni diṭṭhibhaṇḍanāni diṭṭhiviggahāni diṭṭhivivādāni diṭṭhimedhagāni ca. **Avītivattoti** anatikkanto asamatikkanto avītivattoti tasmā vivādāni avītivatto. Tenāha Bhagavā—

Paramanti diṭṭhīsu paribbasāno,
Yaduttariṃ kurute jantu loke.
Hīnāti aññe tato sabbamāha,
Tasmā vivādāni avītivattoti.

32. * **Yadattanī passati ānisaṃsaṃ,**
Diṭṭhe sute sīlavate mute vā.
Tadeva so tattha samuggahāya,
Nihīnato passati sabbamaññaṃ.

Yadattanī passati ānisaṃsaṃ, diṭṭhe sute sīlavate mute vāti yadattanīti yaṃ attani. **Attā** vuccati diṭṭhigataṃ. Attano diṭṭhiyā dve ānisaṃse passati diṭṭhadhammikaṅca ānisaṃsaṃ samparāyikaṅca ānisaṃsaṃ. Katamo diṭṭhiyā diṭṭhadhammiko ānisaṃso, yaṃdiṭṭhiko satthā hoti, taṃdiṭṭhikā sāvakā honti. Taṃdiṭṭhikaṃ satthāraṃ sāvakā sakkaronti garuṃ karonti mānenti pūjenti, labhati ca tatonidānaṃ cīvarapiṇḍapātasenāsanagilāna-paccayabhesajjarikkhāraṃ. Ayaṃ diṭṭhiyā diṭṭhadhammiko ānisaṃso. Katamo diṭṭhiyā samparāyiko ānisaṃso, ayaṃ diṭṭhi alaṃ nāgattāya vā supaṇṇattāya vā yakkhattāya vā asurattāya vā gandhabbattāya vā mahārājattāya vā indattāya vā brahmattāya vā devattāya vā, ayaṃ diṭṭhi alaṃ suddhiyā visuddhiyā parisuddhiyā, muttiyā vimuttiyā parimuttiyā, imāya diṭṭhiyā sujjhanti visujjhanti parisujjhanti, muccanti vimuccanti parimuccanti, imāya diṭṭhiyā sujjhissāmi visujjhissāmi parisujjhissāmi, muccissāmi vimuccissāmi parimuccissāmi, āyatiṃ phalapāṭikaṅkhī hoti. Ayaṃ diṭṭhiyā samparāyiko ānisaṃso. Attano diṭṭhiyā ime dve ānisaṃse passati, diṭṭhasuddhiyāpi dve ānisaṃse passati, sutasuddhiyāpi dve ānisaṃse passati, sītasuddhiyāpi dve ānisaṃse passati, vatasuddhiyāpi dve ānisaṃse passati, mutasuddhiyāpi dve ānisaṃse passati, diṭṭhadhammikaṅca ānisaṃsaṃ samparāyikaṅca ānisaṃsaṃ. Katamo mutasuddhiyā diṭṭhadhammiko ānisaṃso, yaṃdiṭṭhiko satthā hoti, taṃdiṭṭhikā sāvakā honti -pa-. Ayaṃ mutasuddhiyā diṭṭhadhammiko ānisaṃso. Katamo mutasuddhiyā samparāyiko ānisaṃso, ayaṃ diṭṭhi alaṃ nāgattāya vā -pa-. Ayaṃ mutasuddhiyā samparāyiko ānisaṃso. Mutasuddhiyāpi ime dve ānisaṃse passati dakkhati oloketi nijjhāyati upaparikkhatīti yadattanī passati ānisaṃsaṃ, diṭṭhe sute sīlavate mute vā.

Tadeva so tattha samuggahāyāti tadevāti taṃ diṭṭhigataṃ. **Tatthāti** sakāya diṭṭhiyā sakāya khantiyā sakāya ruciyā sakāya laddhiyā. **Samuggahāyāti** idaṃ paramaṃ aggaṃ seṭṭhaṃ viṣiṭṭhaṃ pāmokkhaṃ uttamaṃ pavaranti gahetvā uggahetvā gaṇhitvā parāmasitvā abhinivisitvāti tadeva so tattha samuggahāya.

Nihīnato passati sabbamaññanti aññaṃ satthāraṃ dhammakkhānaṃ gaṇaṃ diṭṭhiṃ paṭipadaṃ maggaṃ hīnato nihīnato omakato lāmakato chatukkato parittato dissati passati dakkhati oloketi nijjhāyati upaparikkhatīti nihīnato passati sabbamaññaṃ. Tenāha Bhagavā—

Yadattāni passati ānisaṃsaṃ,
Diṭṭhe sute sīlavate mute vā.
Tadeva so tāttha samuggahāya,
Nihīnato passati sabbamaññanti.

33. * **Taṃ vāpi¹ ganthaṃ kusalā vadanti,**
Yaṃ nissito passati hīnamaññaṃ.
Tasmā hi diṭṭhaṃ va sutāṃ mutāṃ vā,
Sīlabbataṃ bhikkhu na nissayeyya.

Taṃ vāpi ganthaṃ kusalā vadantīti kusalāti ye te khandhakusalā dhātukusalā āyatanakusalā paṭiccasamuppādakusalā satipaṭṭhānakusalā sammappadhānakusalā iddhipādakusalā indriyakusalā balakusalā bojjaṅgakusalā maggakusalā phalakusalā nibbānakusalā, te kusalā evaṃ vadanti “gantho eso, laggaṇaṃ etaṃ, bandhanaṃ etaṃ, palibodho eso”ti evaṃ vadanti evaṃ kathenti evaṃ bhaṇanti evaṃ dīpayanti evaṃ voharantīti taṃ vāpi ganthaṃ kusalā vadanti.

Yaṃ nissito passati hīnamaññanti yaṃ nissitoti yaṃ satthāraṃ dhammakkhānaṃ gaṇaṃ diṭṭhiṃ paṭipadaṃ maggaṃ nissito sannissito allīno upagato ajjhositto adhimutto. **Passati hīnamaññanti** aññaṃ satthāraṃ dhammakkhānaṃ gaṇaṃ diṭṭhiṃ paṭipadaṃ maggaṃ hīnato nihīnato omakato lāmakato chatukkato parittato dissati passati dakkhati oloketi nijjhāyati upanijjhāyati upaparikkhatīti yaṃ nissito passati hīnamaññaṃ.

Tasmā hi diṭṭhaṃ va sutāṃ mutāṃ vā, sīlabbataṃ bhikkhu na nissayeyyāti tasmāti tasmā taṃkāraṇā taṃhetu tappaccayā taṃnidānā diṭṭhaṃ vā diṭṭhasuddhiṃ vā sutāṃ vā sutasuddhiṃ vā mutāṃ vā mutasuddhiṃ vā sīlaṃ

* Khu 1. 404 piṭṭhepi.

vā sīlasuddhiṃ vā vataṃ vā vatasuddhiṃ vā na nissayeyya na gaṇeyya na parāmaseyya nābhiniveseyyāti tasmā hi diṭṭhaṃ va suttaṃ mutaṃ vā, sīlabbataṃ bhikkhu na nissayeyya. Tenāha Bhagavā—

Taṃ vāpi gantaṃ kusalā vadanti,
Yaṃ nissito passati hīnamaññaṃ.
Tasmā hi diṭṭhaṃ va suttaṃ mutaṃ vā,
Sīlabbataṃ bhikkhu na nissayeyyāti.

34. * **Diṭṭhimpī lokasmiṃ na kappayeyya,
Ñāṇena vā sīlavatena vāpi.
Samoti attānāmanūpaneyya,
Hīno na maññetha vīsesi vāpi.**

Diṭṭhimpī lokasmiṃ na kappayeyya, ñāṇena vā sīlavatena vāpīti aṭṭhasamāpattiñāṇena vā pañcābhīṇāñāṇena vā micchāñāṇena vā, sīlena vā vatena vā sīlabbatena vā diṭṭhiṃ na kappayeyya na jāneyya na sañjāneyya na nibbatteyya na abhinibbatteyya. . **Lokasminti** apāyaloke -pa- āyatana-loketi diṭṭhimpī lokasmiṃ na kappayeyya, ñāṇena vā sīlavatena vāpi.

Samoti attānāmanūpaneyyāti “sadiśohamasmi”ti attānaṃ na upaneyya jātiyā vā gottena vā kolaputtiyena vā vaṇṇapokkharatāya vā dhanena vā ajjhenena vā kammāyatanena vā sippāyatanena vā vijjāṭṭhānena vā sutena vā paṭibhānena vā aññataraññatarena vā vatthunāti samoti attānāmanūpaneyya.

Hīno na maññetha vīsesi vāpīti “hīnohamasmi”ti attānaṃ na upaneyya jātiyā vā gottena vā -pa- aññataraññatarena vā vatthunā. “Seyyohamasmi”ti attānaṃ na upaneyya jātiyā vā gottena vā -pa- aññataraññatarena vā vatthunāti hīno na maññetha vīsesi vāpi. Tenāha Bhagavā—

* Khu 1. 404 piṭṭhepi.

Diṭṭhimpi lokasmim na kappayeyya,
 Ñāṇena vā sīlavatena vāpi.
 Samoti attānamanūpaneyya,
 Hīno na maññetha visesi vāpīti.

35. * Attam pahāya anupādiyāno,
 Ñāṇenapi so nissayam no karoti.
 Sa ve viyattesu na vaggasārī,
 Diṭṭhimpi so na pacceci kiñci.

Attam pahāya anupādiyānoti attam pahāyāti attadiṭṭhim pahāya. Attam pahāyāti gāham¹ pahāya. Attam pahāyāti taṇhāvasena diṭṭhivasena gahitam parāmattham abhiniviṭṭham ajjhositam adhimuttam pahāya pajahitvā vinodetvā byantiṃ karitvā anabhāvaṃ gametvāti attam pahāya. .
 Anupādiyānoti catūhi upādānehi anupādiyamāno agaṇhamāno aparāmāsamāno anabhinivisamānoti attam pahāya anupādiyāno.

Ñāṇenapi so nissayam no karotīti aṭṭhasamāpattiñāṇena vā pañcābhiññāṇena vā micchāñāṇena vā taṇhānissayam vā diṭṭhinissayam vā na karoti na janeti na sañjaneti na nibbatteti na abhinibbatteṭīti ñāṇenapi so nissayam no karoti.

Sa ve viyattesu na vaggasārīti sa ve viyattesu bhinnesu dvejjhāpannesu dvelhakajātesu nānādiṭṭhikesu nānākantikesu nānārucikesu nānāladdhikesu nānādiṭṭhinissayam nissitesu chandāgatiṃ gacchantesu, dosāgatiṃ gacchantesu, mohāgatiṃ gacchantesu, bhayāgatiṃ gacchantesu na chandāgatiṃ gacchati, na dosāgatiṃ gacchati, na mohāgatiṃ gacchati, na bhayāgatiṃ gacchati, na rāgavasena gacchati, na dosavasena gacchati, na mohavasena gacchati, na mānavasena gacchati, na diṭṭhivasena gacchati, na uddhaccavasena gacchati, na vicikicchāvasena gacchati, na anusayavasena gacchati, na vaggehi dhammehi yāyati niyyati vuyhati saṃharīyatīti sa ve viyattesu na vaggasārī.

* Khu 1. 404 piṭṭhepi.

1. Attagāham (Sī, Ka)

Diṭṭhimpi so na pacceṭi kiñcīti tassa dvāsaṭṭhi diṭṭhigatāni pahīnāni samucchinnāni vūpasantāni paṭipassaddhāni abhappattikāni nāṇagginā daḍḍhāni. So kiñci diṭṭhigatam na pacceṭi na paccāgacchatīti diṭṭhimpi so na pacceṭi kiñci. Tenāha Bhagavā—

Attam pahāya anupādiyāno,
 Ñāṇenapi so nissayam no karoti.
 Sa ve viyattesu na vaggasārī,
 Diṭṭhimpi so na pacceṭi kiñcīti.

36. * **Yassūbhayante paṇidhīdha natthi,**
Bhavābhavāya idha vā huram vā.
Nivesanā tassa na santi keci,
Dhammesu niccheyya samuggahītam.

Yassūbhayante paṇidhīdha natthi, bhavābhavāya idha vā huram vāti yassāti arahato khīṇāsavassa. **antoti**¹ phasso eko anto, phassasamudayo dutiyo anto, atīto eko anto, anāgato dutiyo anto, sukhā vedanā eko anto, dukkhā vedanā dutiyo anto, nāmaṃ eko anto, rūpaṃ dutiyo anto, cha ajjhātikāni āyatanāni eko anto, cha bāhirāni āyatanāni dutiyo anto, sakkāyo eko anto, sakkāyasamudayo dutiyo anto. **Paṇidhi** vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo -pa- abhijjhā lobho akusalamūlaṃ.

Bhavābhavāyāti bhavābhavāya kammabhavāya punabbhavāya kāmabhavāya, kammabhavāya kāmabhavāya punabbhavāya rūpabhavāya, kammabhavāya rūpabhavāya punabbhavāya arūpabhavāya, kammabhavāya arūpabhavāya punabbhavāya punappunabhavāya, punappunagatiyā punappuna-upapattiyā punappunapaṭisandhiyā punappuna-attabhāvābhiniḅbattiyā. . **Idhāti** sakattabhāvo. **Hurāti** parattabhāvo. **Idhāti** sakarūpavedanāsaññāsankhāraviññānam. **Hurāti** pararūpavedanāsaññāsankhāraviññānam. **Idhāti** cha ajjhātikāni āyatanāni. **Hurāti** cha bāhirāni āyatanāni. **Idhāti** manussaloko. **Hurāti**

* Khu 1. 404 piṭṭhepi.

1. Antāti (Syā) Khu 8. 44 piṭṭhepi.

devaloko. **Idhāti** kāmādhātu. **Hurāti** rūpadhātu arūpadhātu. **Idhāti** kāmādhātu rūpadhātu. **Hurāti** arūpadhātu. . **Yassūbhayante paṇidhīdha natthi, bhavābhavāya idha vā huram vāti** yassa ubho ante ca bhavābhavāya ca idha huram ca paṇidhi taṇhā natthi na santi na saṁvijjati nupalabbhati pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhabbuppattikā ñāṇagginā daḍḍhāti yassūbhayante paṇidhīdha natthi, bhavābhavāya idha vā huram vā.

Nivesanā tassa na santi kecīti nivesanāti dve nivesanā taṇhānivesanā ca diṭṭhinivesanā ca -pa- ayaṁ taṇhānivesanā -pa- ayaṁ diṭṭhinivesanā. **Tassāti** arahato khīṇāsavassa. . **Nivesanā tassa na santi kecīti** nivesanā tassa na santi keci natthi na santi na saṁvijjanti nupalabbhanti pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhabbuppattikā ñāṇagginā daḍḍhāti nivesanā tassa na santi keci.

Dhammesu niccheyya samuggahītanti dhammesūti dvāsaṭṭhiyā diṭṭhigatesu. **Niccheyyāti** nicchinitvā vinicchinitvā vicinitvā pavicinitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṁ katvā. **Samuggahītanti** odhiggāho bilaggāho varaggāho koṭṭhāsaggāho uccayaggāho samuccayaggāho, idaṁ saccam tacchaṁ tathaṁ bhūtaṁ yāthāvaṁ aviparītanti gahitaṁ parāmaṭṭhaṁ, abhiniviṭṭhaṁ ajjhositam adhimuttaṁ natthi na santi na saṁvijjati nupalabbhati, pahīnaṁ samucchinnaṁ vūpasantaṁ paṭipassaddhaṁ abhabbuppattikaṁ ñāṇagginā daḍḍhanti dhammesu niccheyya samuggahītaṁ. Tenāha Bhagavā—

Yassūbhayante paṇidhīdha natthi,
Bhavābhavāya idha vā huram vā.
Nivesanā tassa na santi keci,
Dhammesu niccheyya samuggahītanti.

37. * **Tassīdha diṭṭhe va sute mute vā,
Pakappitā natthi aṇūpi saññā.
Taṁ brāhmaṇaṁ diṭṭhimanādiyānaṁ,
Kenīdha lokasmiṁ vikappayeyya.**

Tassīdha diṭṭhe va sute mute vā, pakappitā natthi añūpi saññāti tassāti arahato khiṇāsavassa tassa diṭṭhe vā diṭṭhasuddhiyā vā sute vā sutasuddhiyā vā mute vā mutasuddhiyā vā saññāpubbaṅgamatā saññāvikappayeyyatā saññāviggahena saññāya utṭhapitā samuṭṭhapitā kappitā pakappitā saṅkhatā abhisāṅkhatā saṅṭhapitā, diṭṭhi natthi na santi na saṁvijjati nupalabbhati, pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhabbuppattikā nāṇagginā daḍḍhāti tassīdha diṭṭhe va sute mute vā, pakappitā natthi añūpi saññā.

Taṁ brāhmaṇaṁ diṭṭhimanādiyānanti brāhmaṇoti sattannaṁ dhammānaṁ bāhitattā brāhmaṇo sakkhāyadiṭṭhi bāhitā hoti -pa- asito tādi pavuccate sa brahmā. Taṁ brāhmaṇaṁ diṭṭhimanādiyānanti taṁ brāhmaṇaṁ diṭṭhimanādiyantaṁ agaṇhantaṁ aparāmasantaṁ anabhinivesantaṁ taṁ brāhmaṇaṁ diṭṭhimanādiyānaṁ.

Kenīdha lokasmiṁ vikappayeyyāti kappāti dve kappā taṇhākappo ca diṭṭhikappo ca -pa- ayaṁ taṇhākappo -pa- ayaṁ diṭṭhikappo. Tassa taṇhākappo pahīno, diṭṭhikappo paṭinissatṭho, taṇhākappassa pahīnattā, diṭṭhikappassa paṭinissatṭhattā kena rāgena kappeyya, kena dosena kappeyya, kena mohena kappeyya, kena mānena kappeyya, kāya diṭṭhiyā kappeyya kena uddhaccena kappeyya, kāya vicikicchāya kappeyya, kehi anusayehi kappeyya “ratto”ti vā “duṭṭho”ti vā “mūḷho”ti vā “vinibaddho”ti vā “parāmatṭho”ti vā “vikkhepagato”ti vā “aniṭṭhaṅgato”ti vā “thāmagato”ti vā. Te abhisāṅkhārā pahīnā, abhisāṅkhārānaṁ pahīnattā gatiyo kena kappeyya “nerayiko”ti vā “tiracchānayaniko”ti vā “pettivisayiko”ti vā “manusso”ti vā “devo”ti vā “rūpī”ti vā “arūpī”ti vā “saññī”ti vā “asaññī”ti vā “nevasaññīnāsaññī”ti vā. So hetu natthi, paccayo natthi, kāraṇaṁ natthi, yena kappeyya vikappeyya vikappaṁ āpajjeyya. . **Lokasminti** apāyaloke -pa- āyatana-loketi kenīdha lokasmiṁ vikappayeyya. Tenāha Bhagavā—

Tassīdha diṭṭhe va sute mute vā,

Pakappitā natthi añūpi saññā.

Taṁ brāhmaṇaṁ diṭṭhimanādiyānaṁ,

Kenīdha lokasmiṁ vikappayeyyāti.

38. * Na kappayanti na purekkharonti,
 Dhammāpi tesam na paṭicchitāse.
 Na brāhmaṇo sīlavatena neyyo,
 Pāraṅgato na pacceṭi tādi.

Na kappayanti na purakkharontīti kappāti dve kappā taṇhākappo ca diṭṭhikappo ca. Katamo taṇhākappo, yāvatā taṇhāsaṅkhātena sīmakataṃ mariyādikataṃ odhikataṃ pariyantakataṃ pariggahitaṃ mamāyitaṃ, idaṃ mamaṃ, etaṃ mamaṃ, ettakaṃ mamaṃ, ettāvatā mamaṃ, mama rūpā saddā gandhā rasā phoṭṭhabbā attharaṇā pāvuraṇā dāsīdāsā¹ ajeḷakā kukkuṭasūkarā hatthigavāssavaḷavā khettaṃ vatthu hiraññaṃ suvaṇṇaṃ gāmanigamarājadhāniyo raṭṭhañca janapado ca koso ca koṭṭhāgārañca kevalampi mahāpathaviṃ taṇhāvasena mamāyati, yāvatā aṭṭhasatataṇhāvicaritaṃ, ayaṃ taṇhākappo. . Katamo diṭṭhikappo, vīsativatthukā sakkāyadiṭṭhi, dasavatthukā micchādiṭṭhi, dasavatthukā antaggāhikā diṭṭhi. + Yā evarūpā diṭṭhi diṭṭhigataṃ diṭṭhigahaṇaṃ diṭṭhikantāraṃ diṭṭhivisūkāyikaṃ diṭṭhivipphanditaṃ diṭṭhisaññojanaṃ gāho paṭiggāho abhiniveso parāmāso kummaggo micchāpatho micchattaṃ titthāyatanam vipariyesaggāho² viparītaggāho vipallāsaggāho micchāgāho, ayāthāvakaṃmiṃ yāthāvakaṃti gāho, yāvatā dvāsaṭṭhi diṭṭhigatāni ayaṃ diṭṭhikappo. Tesam taṇhākappo pahīno, diṭṭhikappo paṭinissaṭṭho, taṇhākappassa pahīnattā, diṭṭhikappassa paṭinissaṭṭhattā taṇhākappaṃ vā diṭṭhikappaṃ vā na kappenti na janenti na sañjanenti na nibbattenti na abhinibbattenti na kappayanti.

Na purekkharontīti purekkhārāti dve purekkhārā taṇhāpurekkhāro ca diṭṭhipurekkhāro ca -pa- ayaṃ taṇhāpurekkhāro -pa- ayaṃ diṭṭhipurekkhāro. Tesam taṇhāpurekkhāro pahīno, diṭṭhipurekkhāro paṭinissaṭṭho, taṇhāpurekkhārassa pahīnattā, diṭṭhipurekkhārassa paṭinissaṭṭhattā na taṇhaṃ vā na diṭṭhiṃ vā purato katvā caranti, na taṇhādhaḷā na taṇhāketū na taṇhādhipateyyā na diṭṭhidhaḷā na diṭṭhiketū na diṭṭhādhipateyyā na taṇhāya vā na diṭṭhiyā vā parivāretvā carantīti na kappayanti na purekkharonti.

* Khu 1. 404 piṭṭhepi.

+ Abhi 1. 93 piṭṭhe.

1. Dāsīdāsā (Syā, Ka)

2. Vipariyāsaggāho (Ka)

Dhammāpi tesam na paṭicchitāseti dhammā vuccanti dvāsaṭṭhi diṭṭhigatāni. **Tesanti** tesam arahantānaṃ khīṇāsavānaṃ. **Na paṭicchitāseti** “sassato loko, idameva saccam moghamaññaṃ”ti na paṭicchitāse, “asassato loko. Antavā loko. Anantavā loko. Tam jīvaṃ tam sarīraṃ. Aññaṃ jīvaṃ aññaṃ sarīraṃ. Hoti tathāgato param maraṇā. Na hoti tathāgato param maraṇā. Hoti ca na ca hoti tathāgato param maraṇā, neva hoti na na hoti tathāgato param maraṇā, idameva saccam moghamaññaṃ”ti na paṭicchitāseti dhammāpi tesam na paṭicchitāse.

Na brāhmaṇo sīlavatena neyyoti nāti paṭikkhepo. Brāhmaṇoti sattannaṃ dhammānaṃ bāhitattā brāhmaṇo. Sakkāyadiṭṭhi bāhitā hoti -pasito tādī vuccate sa brahmā. . **Na brāhmaṇo sīlavatena neyyoti** brāhmaṇo sīlena vā vatena vā sīlabbatena vā na yāyati na niyyati na vuyhati na saṃhariyatīti na brāhmaṇo sīlavatena neyyo.

Pāraṅgato na pacceti tādīti pāram vuccati amataṃ nibbānaṃ. Yo so sabbasaṅkhārasamatho sabbūpadhipaṭṭinissaggo taṇhakkhayo virāgo nirodho nibbānaṃ, so pāraṅgato pārapatto antagato antappatto koṭigato koṭippatto (vitthāro) jātimaraṇasaṃsāro, natthi tassa punabbhavoti pāraṅgato. **Na paccetīti** * sotāpattimaggena ye kilesā pahīnā, te kilese na puneti na pacceti na paccāgacchati. Sakadāgāmaggena ye kilesā pahīnā, te kilese na puneti na pacceti na paccāgacchati. Anāgāmaggena ye kilesā pahīnā, te kilese na puneti na pacceti na paccāgacchati. Arahattamaggena ye kilesā pahīnā, te kilese na puneti na pacceti na paccāgacchatīti pāraṅgato na pacceti. . **Tādīti** arahā pañcahākārehi tādī iṭṭhāniṭṭhe tādī, cattāvīti tādī, tiṇṇāvīti tādī, muttāvīti tādī, tamniddeśā tādī.

Kathaṃ arahā iṭṭhāniṭṭhe tādī, arahā lābhēpi tādī, alābhēpi tādī, yasepi tādī, ayasepi tādī, pasamsāyapi tādī, nindāyapi tādī, sukhepi tādī, dukkhepi tādī, ekañce bāham¹ gandhena limpeyyum,

* Khu 8. 83 piṭṭhepi.

1. Aṅgaṃ (Sī)

ekañce bāhaṃ¹ vāsiyā taccheyyūṃ, amusmiṃ natthi rāgo, amusmiṃ natthi paṭighaṃ, anunayapaṭighavippahīno, ugghātinighātivivatto, anurodhavirodhasamatikkanto, evaṃ arahā iṭṭhāniṭṭhe tādi.

Kathaṃ arahā cattāvīti tādi, arahato rāgo catto vanto mutto pahīno paṭinissaṭṭho, doso. Moho. Kodho. Upanāho. Makkho. Paḷaso. Issā. Macchariyaṃ. Mayā. Sāṭheyyaṃ. Thambho. Sārambho. Māno. Atimāno. Mado. Pamādo. Sabbe kilesā. Sabbe duccharitā. Sabbe darathā. Sabbe pariḷāhā. Sabbe santāpā. Sabbākusalābhisāṅkhārā cattā vantā muttā pahīnā paṭinissaṭṭhā, evaṃ arahā cattāvīti tādi.

Kathaṃ arahā tiṇṇāvīti tādi, arahā kāmoghaṃ tiṇṇo bhavoghaṃ tiṇṇo diṭṭhogaṃ tiṇṇo avijjogaṃ tiṇṇo sabbaṃ saṃsārapathaṃ tiṇṇo uttiṇṇo nittiṇṇo atikkanto samatikkanto vītivatto, so vuṭṭhavāso ciṇṇacaraṇo jātimaraṇasaṃsāro, natthi tassa punabbhavoti, evaṃ arahā tiṇṇāvīti tādi.

Kathaṃ arahā muttāvīti tādi, arahato rāgā cittaṃ muttaṃ vimuttaṃ suvimuttaṃ, dosā cittaṃ muttaṃ vimuttaṃ suvimuttaṃ, mohā cittaṃ muttaṃ vimuttaṃ suvimuttaṃ, kodhā. Upanāhā. Makkhā. Paḷāsā. Issāya. Macchariyā. Māyāya. Sāṭheyyā. Thambhā. Sārambhā. Māna. Atimānā. Madā. Pamādā. Sabbakilesehi. Sabbaduccharitehi. Sabbadarathehi. Sabbapariḷāhehi. Sabbasantāpehi. Sabbākusalābhisāṅkhārehi cittaṃ muttaṃ vimuttaṃ suvimuttaṃ, evaṃ arahā muttāvīti tādi.

Kathaṃ arahā taṃniddesā tādi, arahā sīle sati sīlavāti taṃniddesā tādi, saddhāya sati saddhoti taṃniddesā tādi, vīriye sati vīriyavāti taṃniddesā tādi, satiyā sati satimāti taṃniddesā tādi, samādhimhi sati samāhito taṃniddesā tādi, paññāya sati paññāvāti taṃniddesā tādi, vijjāya sati tevijjoti taṃniddesā tādi, abhiññāya sati chaḷabhiññoti taṃniddesā tādi, evaṃ arahā taṃniddesā tādi pāraṅgato na pacceti tādi. Tenāha Bhagavā—

Na kappanti na purekkharonti,
 Dhammāpi tesam na paṭicchitāse.
 Na brāhmaṇo sīlavatena neyyo,
 Pāraṅgato na pacceṭi tāḍīti.

Paramatṭhakasuttaniddeso pañcamao.

6. Jarāsuttaniddesa

Atha Jarāsuttaniddesaṃ vakkhati—

39. * Appaṃ vata jīvitam idaṃ,
 Oraṃ vassasatāpi miyyati¹.
 Yo cepi aticca jīvati,
 Atha kho so jarasāpi miyyati¹.

Appaṃ vata jīvitam idanti jīvanti + āyuṭṭhi yapanā yāpanā iriyanā vattanā pālanā jīvitam jīvitindriyam. Api ca dvīhi kāraṇehi appakaṃ jīvitam thokaṃ jīvitam ṭhitiparittatāya vā appakaṃ jīvitam, sarasaparittatāya vā appakaṃ jīvitam. Kathaṃ ṭhitiparittatāya vā appakaṃ jīvitam, atīte cittaḅhaṇe jīvittha, na jīvati na jīvissati, anāgate cittaḅhaṇe jīvissati, na jīvati na jīvittha, paccuppanne cittaḅhaṇe jīvati, na jīvittha na jīvissati.

Jīvitam attabhāvo ca, sukhadukkhā ca kevalā.

Ekacittasamāyuttā, lahuso vattate khaṇo.

Cullāsītisahassāni, kappā tiṭṭhanti ye marū.

Na tveva tepi jīvanti, dvīhi cittehi saṃyutā².

Ye niruddhā marantassa, tiṭṭhamānassa vā idha.

Sabbepi sadisā khandhā, gatā appaṭisandhikā.

Anantarā ca ye bhaggā, ye ca bhaggā anāgatā.

Tadantare niruddhānaṃ, vesamaṃ natthi lakkaṇe.

Anibbattena na jāto, paccuppannena jīvati.

Cittabhaggā mato loko, paññatti paramatthiyā.

* Khu 1. 405 piṭṭhe.

+ Abhi 1. 20, 168 piṭṭhādīsipi.

1. Mīyati (Sī)

2. Samohitā (Sī, Syā, Ka)

Yathā ninnā pavattanti, chandena pariṇāmitā.

Acchinnadhārā vattanti, saḷāyatanapaccayā.

Anidhānagatā bhaggā, puñjo natthi anāgate.

Nibbattā ye ca tiṭṭhanti, āragge sāsapūpamā.

Nibbattānañca dhammānaṃ, bhaṅgo nesaṃ purakkhato.

Palokadhammā tiṭṭhanti, purāṇehi amissitā.

Adassanato āyanti, bhaṅgā gacchantudassanaṃ.

Vijjuppādova ākāse, uppajjanti vayanti cāti—

Evam ṭhitiparittatāya appakaṃ jīvitam.

Katham sarasaparittatāya appakaṃ jīvitam—assāsūpanibaddham¹ jīvitam, passāsūpanibaddham jīvitam, assāsapassāsūpanibaddham jīvitam, mahābhūtūpanibaddham jīvitam, kabaḷikārāhārūpanibaddham jīvitam, usmūpanibaddham jīvitam, viññāṇūpanibaddham jīvitam, mūlampi imesaṃ dubbalam, pubbahetūhi imesaṃ dubbalā, ye paccayā, tepi dubbalā, yepi pabhāvikā, tepi dubbalā, sahabhūpi imesaṃ dubbalā, sampayogāpi imesaṃ dubbalā, sahaḷāpi imesaṃ dubbalā, yāpi payojikā, sāpi dubbalā, aññamaññaṃ ime niccadubbalā, aññamaññaṃ anavaṭṭhitā ime, aññamaññaṃ paripātayanti ime, aññamaññaṃ hi natthi tāyitā, na cāpi ṭhapenti aññamaññaṃ ime, yopi nibbattako, so na vijjati.

Na ca kenaci koci hāyati,

Gandhabbā ca ime hi sabbaso.

Purimehi pabhāvikā ime,

Yepi pabhāvikā te pure matā.

Purimāpi ca pacchimāpi ca,

Aññamaññaṃ na kadāci maddasaṃsūti—

Evam sarasaparittatāya appakaṃ jīvitam.

Api ca Cātumahārājikānam² devānam jīvitam upādāya manussānam appakaṃ jīvitam parittam jīvitam thokam jīvitam khaṇikam jīvitam lahukam jīvitam ittaram

1. Assāsūpanibandham (Ka)

2. Cātummahārājikānam (Sī, Syā) heṭṭhā 33 piṭṭhepi.

jīvitam anaddhaniyam jīvitam naciraṭṭhitikam jīvitam. Tāvatiṃsānam devānam -pa-. Yāmānam devānam. Tusitānam devānam. Nimmānaratīnam devānam. Paranimmitavasavattīnam devānam. Brahmakāyikānam devānam jīvitam upādāya manussānam appakam jīvitam parittam jīvitam thokam jīvitam khaṇikam jīvitam lahukam jīvitam ittaram jīvitam anaddhaniyam jīvitam naciraṭṭhitikam jīvitam. Vuttam hetam Bhagavatā— * appamidam bhikkhave manussānam āyu, gamaniyo samparāyo, mantāya boddhabbam, kattabbam kusalam, caritabbam brahmacariyam, natthi jātassa amaraṇam. Yo bhikkhave ciram jīvati, so vassasatam, appam vā bhīyyo.

* Appamāyu manussānam, hīleyya nam suporiso.

Careyyādittasīsova, natthi maccussanāgamo.

Accayanti ahorattā, jīvitam uparujjhati.

Āyu khiyyati maccānam, kunnadīnamva odakanti—

Appam vata jīvitam idam.

Oram vassasatāpi miyyatī kalalakālepi cavati marati antaradhāyati vipvalujjati, abbudakālepi cavati marati antaradhāyati vipvalujjati, pesikālepi cavati marati antaradhāyati vipvalujjati, ghanakālepi cavati marati antaradhāyati vipvalujjati, pasākhakālepi cavati marati antaradhāyati vipvalujjati, jātamattope cavati marati antaradhāyati vipvalujjati. Sūtigharepi¹ cavati marati antaradhāyati vipvalujjati, addhamāsikopi cavati marati antaradhāyati vipvalujjati, māsikopi cavati marati antaradhāyati vipvalujjati, dvemāsikopi. Temāsikopi. Catumāsikopi. Pañcamāsikopi cavati marati antaradhāyati vipvalujjati, chamāsikopi. Sattamāsikopi. Aṭṭhamāsikopi. Navamāsikopi. Dasamāsikopi. Samvaccharikopi cavati marati antaradhāyati vipvalujjati, dvevassikopi. Tivassikopi. Catuvassikopi. Pañcavassikopi. Chavassikopi. Sattavassikopi. Aṭṭhavassikopi. Navavassikopi. Dasavassikopi. Vīsativassikopi. Timsavassikopi. Cattārīsavassikopi. Paññāsavassikopi. Saṭṭhivassikopi. Sattativassikopi. Asītivassikopi. Na vutivassikopi cavati marati antaradhāyati vipvalujjatī oram vassasatāpi miyyati.

* Sam 1. 109, 110 piṭṭhesu.

1. Pasūtighare (Syā), sūtikaghare (Ka)

Yo cepi aticca jīvatīti yo vassasataṃ atikkamitvā jīvati, so ekaṃ vā vassaṃ jīvati. Dve vā vassāni jīvati. Tīṇi vā vassāni jīvati. Cattāri vā vassāni jīvati. Pañca vā vassāni jīvati -pa-. Dasa vā vassāni jīvati. Vīsati vā vassāni jīvati. Tiṃsaṃ vā vassāni jīvati. Cattārīsaṃ vā vassāni jīvati so cepi aticca jīvati. **Atha kho so jarasāpi miyyatīti** yadā jinṇo hoti vuddho mahallako addhagato vayo-anuppatto khaṇḍadanto palitakeso vilūnaṃ khalitasiro¹ valinaṃ tilakāhatagatto vaṅko bhoggo daṇḍaparāyaṇo so jarāyapi cavati marati antaradhāyati vippalujjati, natthi maraṇamhā makkho.

Phalānamiva pakkānaṃ, pāto patanato² bhayaṃ.

Evam jātāna maccānaṃ, niccaṃ maraṇato bhayaṃ.

Yathāpi kubbhakārassa, kataṃ mattikabhājanaṃ.

Sabbaṃ bhedanapariyantaṃ, evam maccāna jīvitam.

Daharā ca mahantā ca, ye bālā ye ca paṇḍitā.

Sabbe maccuvasaṃ yanti, sabbe maccuparāyaṇā.

Tesaṃ maccuparetānaṃ, gacchataṃ paralokato.

Na pitā tāyate puttaṃ, ñātī vā pana ñātike.

Pekkhataññeva ñātīnaṃ, passa lālappataṃ puthu.

Ekamekova maccānaṃ, govajjho viya niyyati.

Evamabbhāhato loko, maccunā ca jarāya cāti.

Atha kho so jarasāpi miyyati. Tenāha Bhagavā—

Appaṃ vata jīvitam idaṃ,

Oraṃ vassasatāpi miyyati.

Yo cepi aticca jīvati,

Atha kho so jarasāpi miyyatīti.

1. Khalitāṃ siro (Sī)

2. Papatato (Sī) Khu 1. 371 piṭṭhe.

40. * Socanti janā mamāyite,
 Ña hi santi niccā pariggahā.
 Vinābhāvaṃ santamevidam,
 Iti disvā nāgāramāvase.

Socanti janā mamāyiteti janāti khattiyā ca brāhmaṇā ca vessā ca suddā ca gahaṭṭhā ca pabbajitā ca devā ca manussā ca. **Mamattāti** dve mamattā taṇhāmamattañca diṭṭhimamattañca -pa- idaṃ taṇhāmamattaṃ -pa- idaṃ diṭṭhimamattaṃ. Mamāyitaṃ vatthum acchedasaṅkinopi socanti, acchijjantepi socanti, acchinnepi socanti. Mamāyitaṃ vatthum vipariṇāmasaṅkinopi socanti, vipariṇāmantepi socanti, vipariṇatepi socanti kilamanti paridevanti urattāḷim kandanti sammohaṃ āpajjantīti socanti janā mamāyite.

Na hi santi niccā pariggahāti dve pariggahā taṇhāpariggaho ca diṭṭhipariggaho ca -pa- ayaṃ taṇhāpariggaho -pa- ayaṃ diṭṭhipariggaho. Taṇhāpariggaho anicco saṅkhato paṭiccasamuppanno khayadhammo vayadhammo virāgadhammo nirodhadhammo vipariṇāmadhammo. Diṭṭhipariggahopi anicco saṅkhato paṭiccasamuppanno khayadhammo vayadhammo virāgadhammo nirodhadhammo vipariṇāmadhammo. Vuttaṃ hetam Bhagavatā—⁺ passatha no tumhe bhikkhave taṃ pariggahaṃ, yvāyaṃ pariggaho nicco dhuvo sassato avipariṇāmadhammo, sassatisamaṃ tatheva tiṭṭheyyāti. No hetam bhante. Sādhu bhikkhave ahampi kho taṃ bhikkhave pariggahaṃ na samanupassāmi, yvāyaṃ pariggaho nicco dhuvo sassato avipariṇāmadhammo, sassatisamaṃ tatheva tiṭṭheyyāti. Pariggahā niccā dhuvā sassatā avipariṇāmadhammā natthi na santi na saṃvijjanti na labbhantīti na hi santi niccā pariggahā.

Vinābhāvaṃ santamevidanti nānābhāve vinābhāve aññathābhāve sante saṃvijjamāne upalabbhiyamāne. Vuttaṃ hetam Bhagavatā—alam Ānanda mā soci mā paridevi, nanu etaṃ Ānanda mayā paṭikacceva¹ akkhātam “sabbeheva piyehi manāpehi nānābhāvo vinābhāvo aññathābhāvo, taṃ kutettha Ānanda labbhā. Yaṃ taṃ

* Khu 1. 405 piṭṭhe. ⁺ Ma 1. 190 piṭṭhe. 1. Paṭigacceva (Sī) Dī 2. 119 piṭṭhepi.

jātaṃ bhūtaṃ saṅkhatāṃ palokadhammaṃ, taṃ vata mā palujjī”ti, netāṃ
 ṭhānaṃ vijjati. Purimānaṃ purimānaṃ khandhānaṃ dhātūnaṃ āyatanānaṃ
 vipariṇāmaññathābhāvā pacchimā pacchimā khandhā ca dhātuyo ca
 āyatanāni ca pavattantīti vinābhāvaṃ santamevidaṃ.

Iti disvā nāgāramāvaseti itīti padasandi padasaṃsaggo padapāripūrī
 akkharasamavāyo byañjanasiliṭṭhatā padānupubbatā metaṃ itīti. **Iti disvā**
 passitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā mamattesūti iti
 disvā. **Nāgāramāvaseti** sabbaṃ gharāvāsapalibodhaṃ chinditvā
 puttadārapalibodhaṃ chinditvā ñātipalibodhaṃ chinditvā
 mittāmaccapalibodhaṃ chinditvā sannidhipalibodhaṃ chinditvā
 kesamassuṃ ohāretvā kāsāyāni vattāni acchādetvā agārasmā anagāriyaṃ
 pabbajitvā akiñcanabhāvaṃ upagantvā eko careyya vihareyya iriyeyya
 vatteyya pāleyya yapeyya yāpeyyāti iti disvā nāgāramāvase. Tenāha
 Bhagavā—

Socanti janā mamāyite,
 Na hi santi niccā pariggahā.
 Vinābhāvaṃ santamevidaṃ,
 Iti disvā nāgāramāvaseti.

41. * Maraṇenapi taṃ pahīyati¹,
 Yaṃ puriso mamidanti maññati.
 Etampi viditvāna² paṇḍito,
 Na mamattāya nametha māmako.

Maraṇenapi taṃ pahīyatīti maraṇanti + yā tesāṃ tesāṃ sattānaṃ tamhā
 tamhā sattanikāyā cuti cavanatā bhedo antaradhānaṃ maccumaraṇaṃ
 kālaṃkiriyaṃ khandhānaṃ bhedo kaḷavarassa nikkhepo
 jīvitindriyassupacchedo. **Tanti** rūpagataṃ vedanāgataṃ saññāgataṃ
 saṅkhāragataṃ viññāgataṃ. **Pahīyatīti** pahīyati jahīyati vijahīyati
 antaradhāyati vippalujjati, bhāsitampi hetāṃ—

* Khu 1. 405 piṭṭhe.

2. Etaṃ disvāna (Sī, Ka)

1. Pahiyati (Ka)

+ Dī 2. 244; Ma 1. 82; Abhi 2. 104 piṭṭhesupi.

* Pubbeva maccaṃ vijahanti bhogā,
 Macco va ne pubbataraṃ jahāti.
 Asassatā bhogino kāmakāmī,
 Tsmā na socāmahaṃ sokakāle.
 Udeti āpūrati veti cando,
 Attaṃ tapetvāna paleti sūriyo.
 Veditā mayā sattuka lokadhammā,
 Tasmā na socāmahaṃ sokakāleti.

Marañenapi taṃ pahīyati, yaṃ puriso mamidanti maññatīti yanti
 rūpagataṃ vedanāgataṃ saññāgataṃ saṅkhāragataṃ viññāṇagataṃ. **Purisoti**
 saṅkhā samaññā paññatti vohāro¹ nāmaṃ nāmakammaṃ nāmadheyyaṃ
 nirutti byañjanaṃ abhilāpo. **Mamidanti maññatīti** taṇhāmaññanāya maññati,
 diṭṭhimaññanāya maññati, mānamaññanāya maññati, kilesamaññanāya
 maññati, duccharitamaññanāya maññati, payogamaññanāya maññati,
 vipākamaññanāya maññatīti yaṃ puriso mamidanti maññati.

Etampi veditvāna paṇḍitoti etaṃ ādīnavaṃ ñatvā jānitvā tulayitvā
 tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā mamattesūti etampi veditvā.
Paṇḍitobhi dhīro paṇḍito paññavā buddhimā ñāṇī vibhāvī medhāvīti etampi
 veditvāna paṇḍito.

Na mamattāya nametha māmakoṭi mamattāti dve mamattā
 taṇhāmamattañca diṭṭhimamattañca -pa- idaṃ taṇhāmamattaṃ -pa- idaṃ
 diṭṭhimamattaṃ. **Māmakoṭi** Buddhamāmako dhammamāmako
 saṅghamāmako. So Bhagavantaṃ mamāyati, Bhagavā taṃ puggalaṃ
 pariggaṇhāti. Vuttaṃ hetam Bhagavatā—ye te bhikkhave bhikkhu kuhā
 thaddhā² lapā siṅgī unnaḷā asamā hitā, na me te bhikkhave bhikkhū
 māmakā. Apagatā ca te bhikkhave bhikkhū imasmā dhammavinayā, na ca te
 imasmiṃ dhammavinaye vuddhiṃ virūḷhiṃ vepullaṃ āpajjanti. Ye ca kho
 te bhikkhave bhikkhū nikkuhā nillapā dhīrā atthaddhā susamāhitā, te kho me
 bhikkhave bhikkhū māmakā, anapagatā ca te bhikkhave bhikkhū imasmā
 dhammavinayā, te ca imasmiṃ dhammavinaye vuddhiṃ virūḷhiṃ vepullaṃ
 āpajjanti.

* Khu 5. 120 piṭṭhe Jātake.

1. Lokavohāro (Syā) Abhi 1. 256 piṭṭhepi.

2. Baddhā (Ka) Khu 1. 270 piṭṭhe.

Kuhā thaddhā lapā siṅgī, unnaḷā asamāhitā.
 Na te dhamme virūhanti, Sammāsambuddhadesite.
 Nikkuhā nillapā dhīrā, atthaddhā susamāhitā.
 Te ve dhamme virūhanti, Sammāsambuddhadesite.

Na mamattāya nametha māmako māmake taṅhāmamattaṃ pahāya
 diṭṭhimamattaṃ paṇinissajjitvā mamattāya na nameyya na onameyya, na
 taṃninno assa, na tappoṇo na tappabbhāro na tadadhimutto na
 tadadhipateyyoti na mamattāya nametha māmako, tenāha Bhagavā—

Maraṇenapi taṃ pahīyati,
 Yaṃ puriso mamidanti maññanti.
 Etampi viditvāna paṇḍito,
 Na mamattāya nametha māmako.

42. * **Supinena yathāpi saṅgataṃ,**
Paṭibuddho puriso na passati.
Evampi piyāyitaṃ janāṃ,
Petaṃ kālakataṃ¹ na passati.

Supinena yathāpi saṅgataṃ saṅgataṃ samāgataṃ samāhitaṃ
 sannipatitanti supinena yathāpi saṅgataṃ. . **Paṭibuddho puriso na passatīti**
 yathā puriso supinagato candaṃ passati, sūriyaṃ passati, mahāsamuddaṃ
 passati, sineruṃ pabbatarājānaṃ passati, hatthiṃ passati, assaṃ passati,
 rathaṃ passati, pattiṃ passati, senābyūhaṃ passati, āramāraṇeyyakaṃ
 passati, vanarāmaṇeyyakaṃ. Bhūmirāmaṇeyyakaṃ.
 Pokkharāṇīrāmaṇeyyakaṃ passati. Paṭibuddho na kiñci passatīti paṭibuddho
 puriso na passati.

Evampi piyāyitaṃ jananti evanti opammasampañjānaṃ. **Piyāyitaṃ**
jananti mamāyitaṃ janāṃ mātaraṃ vā pitaraṃ vā bhātaraṃ vā bhaginiṃ vā
 puttaṃ vā dhītaraṃ vā mittāṃ vā amaccāṃ vā ñātiṃ vā sālohitāṃ vāti
 evampi piyāyitaṃ janāṃ.

* Khu 1. 405; Khu 10. 173 piṭṭhesu.

1. Kālakataṃ (Sī, Syā)

Petaṃ kālaṅkataṃ na passatīti peto vuccati mato. Kālaṅkataṃ na passati na dakkhati nādhigacchati na vindati na paṭilabhatīti petaṃ kālaṅkataṃ na passati. Tenāha Bhagavā—

Supinena yathāpi saṅgataṃ,
Paṭibuddho puriso na passati.
Evampi piyāyitaṃ jaṇaṃ,
Petaṃ kālaṅkataṃ na passatīti.

43. * **Diṭṭhāpi sutāpi te janā,**
Yesaṃ nāmamidaṃ pavuccati.
Nāmaṃyevā'vasissati¹,
Akkheyyaṃ petassa jantuno.

Diṭṭhāpi sutāpi te janāti diṭṭhāti cakkhuviññāṇābhisambhūtā. **Sutāti** ye sotaviññāṇābhisambhūtā. **Te janāti** khattiyā ca brāhmaṇā ca vessā ca suddā ca gahaṭṭhā ca pabbajitā ca devā ca manussā cāti diṭṭhāpi sutāpi te janā.

Yesāṃ nāmamidaṃ pavuccatīti yesanti yesāṃ khattiyānaṃ brāhmaṇānaṃ vessānaṃ suddānaṃ gahaṭṭhānaṃ pabbajitānaṃ devānaṃ manussānaṃ. **Nāmanti** saṅkhā samaññā paññatti vohāro nāmaṃ nāmakammaṃ nāmadheyyaṃ nirutti byañjanaṃ abhilāpo. **Pavuccatīti** vuccati pavuccati kathīyati bhaṇīyati dīpīyati voharīyatīti yesāṃ nāmamidaṃ pavuccati.

Nāmaṃyevā'vasissati akkheyyanti rūpagataṃ vedanāgataṃ saññāgataṃ saṅkhāragataṃ viññāṇagataṃ pahīyati jahīyati vijahīyati antaradhāyati vippalujjati nāmaṃyevā'vasissati. **Akkheyyanti** akkhātuṃ kathetuṃ bhaṇituṃ dīpayituṃ voharitunti nāmaṃ evāvasissati akkheyyaṃ. **Petassa jantunoti petassāti** matassa kālaṅkatassa. **Jantunoti** sattassa narassa mānavassa posassa puggalassa jīvassa jāgussa jantussa indagussa manujassāti petassa jantuno. Tenāha Bhagavā—

* Khu 1. 405 piṭṭhe.

1. Nāmaṃyevā'vasissati (Sī, Syā)

Diṭṭhāpi sutāpi te janā,
 Yesaṃ nāmamidaṃ pavuccati.
 Nāmaṃyevā'vasissabhi,
 Akkheyyaṃ petassa jantunoti.

44. * Sokapparidevamaccharaṃ,
 Na pajahanti gidhā mamāyite.
 Tasmā munayo pariggahaṃ,
 Hitvā acarimsu khemadassino.

Sokapparidevamaccharaṃ, na pajahanti gidhā mamāyiteti sokoti
 ñātibyasanena vā phuṭṭhassa bhogabyasanena vā phuṭṭhassa rogabyasanena
 vā phuṭṭhassa silabyasanena vā phuṭṭhassa diṭṭhibyasanena vā phuṭṭhassa
 aññataraññatarena byasanena samannāgatassa aññataraññatarena
 dukkhadhammena phuṭṭhassa soko socanā socitattaṃ antosoko antoparisoko
 antodāho antopariḍāho¹ cetaso pariḍhāyanā domanassaṃ sokasallaṃ.
Paridevoti ñātibyasanena vā phuṭṭhassa -pa- diṭṭhibyasanena vā phuṭṭhassa
 aññataraññatarena byasanena samannāgatassa aññataraññatarena
 dukkhadhammena phuṭṭhassa ādevo paridevo ādevanā paridevanā
 ādevitattaṃ paridevitattaṃ vācā palāpo vippalāpo lālappo lālappāyanā
 lālappāyitattaṃ. . **Macchariyanti** pañca macchariyāni āvāsamacchariyaṃ
 kulamacchariyaṃ lābhamacchariyaṃ vaṇṇamacchariyaṃ
 dhammacchariyaṃ. Yaṃ evarūpaṃ macchariyaṃ maccharāyanā
 maccharāyitattaṃ veviccaṃ kadariyaṃ kaṭukañcukatā aggahitattaṃ
 cittassa. Idaṃ vuccati macchariyaṃ. . Api ca khandhamacchariyampi
 macchariyaṃ, dhātumacchariyampi macchariyaṃ, āyatanamacchariyampi
 macchariyaṃ gāho, idaṃ vuccati macchariyaṃ. Gedho vuccati taṇhā. Yo
 rāgo sārāgo -pa- abhiḍḍhā lobho akusalamūlaṃ. **Mamattāti** dve mamattā
 taṇhāmamattañca diṭṭhimamattañca -pa- idaṃ taṇhāmamattaṃ -pa- idaṃ
 diṭṭhimamattaṃ. Mamāyitaṃ vatthuṃ acchedasaṅkinopi socanti,
 acchijjantepi socanti, acchinnepi socanti, mamāyitaṃ vatthuṃ
 vipariṇāmasaṅkinopi socanti, vipariṇāmantepi socanti, vipariṇatepi socanti,
 mamāyitaṃ vatthuṃ acchedasaṅkinopi paridevanti,

* Khu 1. 405 piṭṭhe.

1. Antodāho antopariḍāho (Syā)

acchiḷjantepi paridevanti, acchinnepi paridevanti. Mamāyitaṃ vatthum vipariṇāmasaṅkinopi paridevanti, vipariṇāmantepi paridevanti, vipariṇatepi paridevanti, mamāyitaṃ vatthum rakkhanti gopenti pariggaṇhanti mamāyanti maccharāyanti, mamāyitasmiṃ vatthusmiṃ sokaṃ na jahanti, paridevaṃ na jahanti, macchariyaṃ na jahanti, gedhaṃ na jahanti nappajahanti na vinodenti na byantiṃ karonti na anabhāvaṃ gamentīti sokapparidevamaccharaṃ, nappajahanti giddhā mamāyite.

Tasmā munayo pariggahaṃ, hitvā acarimsu khemadassinoti tasmāti tasmā taṃkāraṇā taṃhetu tappaccayā taṃnidānā etaṃ ādīnavaṃ sampassamānā mamattesūti tasmā. **Munayoti monaṃ** vuccati ṇāṇaṃ. Yā paṇṇā pajānaṃ -pa- amoho dhammavicayo sammādiṭṭhi. Tena ṇāṇena samannāgatā munayo monappattā. Tīṇi moneyyāni kāyamoneyyaṃ vacīmoneyyaṃ manomoneyyaṃ -pa- saṅgajālamaticca so muni. **Pariggahoti** dve pariggahā taṇhāpariggaho ca diṭṭhipariggaho ca -pa- ayaṃ taṇhāpariggaho -pa- ayaṃ diṭṭhipariggaho. Munayo taṇhāpariggahaṃ pariccajitvā diṭṭhipariggahaṃ paṭinissajjitvā cajitvā pajahitvā vinodetvā byantiṃ karitvā anabhāvaṃ gametvā acarimsu viharimsu iriyimsu vattimsu pālīmsu yapīmsu yāpīmsu. . **Khemadassinoti khemaṃ** vuccati amataṃ nibbānaṃ. Yo so sabbasaṅkhārasamatho sabbūpadhipaṭinissaggo taṇhakkhayo virāgo nirodho nibbānaṃ. **Khemadassinoti khemadassino** tāṇadassino leṇadassino saraṇadassino abhayadassino accutadassino amatadassino nibbānadassinoti tasmā munayo pariggahaṃ, yitvā acarimsu khemadassino. Tenāha Bhagavā—

Sokapparidevamaccharaṃ,
Na jahanti giddhā mamāyite.
Tasmā munayo pariggahaṃ,
Hitvā acarimsu khemadassinoti.

45. * Patilīnacarassa bhikkhuno,
Bhajaṃānassa vivittamāsaṇaṃ.
Sāmaggiyamāhu tassa taṃ,
Yo attānaṃ bhavane na dassaye.

Patilīnacarassa bhikkhunoti patilīnacarā vuccanti satta sekkhā¹, arahā patilīno. Kimkāraṇā patilīnacarā vuccanti satta sekkhā, te tato tato cittaṃ patilīnentā patikuṭentā pativaṭṭentā sanniruddhantā² sanniggaṇhantā sannivārentā rakkhantā gopentā caranti vicaranti viharanti iriyanti vattenti pārenti yapenti yāpenti, cakkhudvāre cittaṃ patilīnentā patikuṭentā pativaṭṭentā sanniruddhantā sanniggaṇhantā sannivārentā rakkhantā gopentā caranti vicaranti viharanti iriyanti vattenti pārenti yapenti yāpenti. Sotadvāre cittaṃ -pa-. Ghānavāre cittaṃ. Jivhādvāre cittaṃ. Kāyadvāre cittaṃ. Manodvāre cittaṃ patilīnentā patikuṭentā pativaṭṭentā sanniruddhantā sanniggaṇhantā sannivārentā rakkhantā gopentā caranti vicaranti viharanti iriyanti vattenti pārenti yapenti yāpenti. Yathā kukkuṭapattaṃ vā nhārudaddulaṃ vā aggimhi pakkhittaṃ patilīyati patikuṭati pativaṭṭati na sampasāriyati. Evamevaṃ tato tato cittaṃ patilīnentā patikuṭentā pativaṭṭentā sanniruddhantā sanniggaṇhantā sannivārentā rakkhantā gopentā caranti vicaranti viharanti iriyanti vattenti pārenti yapenti yāpenti. . Cakkhudvāre cittaṃ. Sotadvāre cittaṃ. Ghānavāre cittaṃ. Jivhādvāre cittaṃ. Kāyadvāre cittaṃ. Manodvāre cittaṃ patilīnentā patikuṭentā pativaṭṭentā sanniruddhantā sanniggaṇhantā sannivārentā rakkhantā gopentā caranti vicaranti viharanti iriyanti vattenti pārenti yapenti yāpenti, taṃkāraṇā patilīnacarā vuccanti satta sekkhā. **Bhikkhunoti** puthujjanakalyāṇakassa vā bhikkhuno, sekkhassa vā bhikkhunoti patilīnacarassa bhikkhuno.

Bhājamānassa vivittamāsananti āsanam vuccati yattha nisīdanti. Mañco pīṭhaṃ bhisi taṭṭikā cammakhaṇḍo tiṇasanthāro paṇṇasanthāro palālasanthāro. Taṃ āsanam asappāyarūpadassanena rittam vivittam pavivittam, asappāyasaddassavanena rittam vivittam pavivittam, asappāyagandhaghāyanena. Asappāyarasasāyanena. Asappāyaphoṭṭhabbaphusanena. Asappāyehi pañcahi kāmaguṇehi rittam vivittam pavivittam, taṃ vivittam āsanam bhajato sambhajato sevato nisevato saṃsevato paṭisevatoti bhājamānassa vivittamāsanam.

1. Sekhā (Sī, Syā, Ka)

2. Sannirumbhentā (Sī)

Sāmaggiyamāhu tassa taṃ, yo attānaṃ bhavane na dassayeti
sāmaggiyoti tisso sāmaggiyo gaṇasāmaggī dhammasāmaggī
 anabhinibbattisāmaggī. Katamā gaṇasāmaggī, bahū cepi bhikkhū samaggā
 sammodamānā avivadamānā khīrodakībhūtā aññamaññaṃ piyacakkhūhi
 sampasantā viharanti, ayaṃ gaṇasāmaggī. . Katamā dhammasāmaggī,
 cattāro satipaṭṭhānā cattāro sammappadhānā cattāro iddhipādā pañcindriyāni
 pañca balāni satta bojjhaṅgā ariyo aṭṭhiṅgiko maggo. Te ekato pakkhandanti
 pasīdanti sampatiṭṭhanti vimuccanti. Na tesāṃ dhammānaṃ vivādo pavivādo
 atthi, ayaṃ dhammasāmaggī. . Katamā anabhinibbattisāmaggī, bahū cepi
 bhikkhū anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbāyanti, na tesāṃ¹
 nibbānadhātuyā ūnattaṃ vā puṇṇattaṃ vā paññāyati, ayaṃ
 anabhinibbattisāmaggī. . **Bhavaneti** nerayikānaṃ nirayo bhavanaṃ,
 tiracchānayanikānaṃ tiracchānayani bhavanaṃ, pettivisayikānaṃ
 pettivisayo bhavanaṃ, manussānaṃ manussaloko bhavanaṃ, devānaṃ
 devaloko bhavanti. **Sāmaggiyamāhu tassa taṃ, yo attānaṃ bhavane na**
dassayeti tassesā sāmaggī etaṃ channaṃ etaṃ patirūpaṃ etaṃ
 anucchavikaṃ etaṃ anulomaṃ. Yo evaṃ paṭicchanne niraye attānaṃ na
 dasseyya, tiracchānayanīyaṃ attānaṃ na dasseyya, pettivisaye attānaṃ na
 dasseyya, manussaloke attānaṃ na dasseyya, devaloke attānaṃ na
 dasseyyāti evamāhaṃsu evaṃ kathenti evaṃ bhaṇanti evaṃ dīpayanti evaṃ
 voharantīti sāmaggiyamāhu tassa taṃ, yo attānaṃ bhavane na dassaye.
 Tenāha Bhagavā—

Patilīnacarassa bhikkhuno,
 Bhajamānassa vivittamāsaṇaṃ.
 Sāmaggiyamāhu tassa taṃ,
 Yo attānaṃ bhavane na dassayeti.

46. * **Sabbattha munī anissito,**
Na piyaṃ kubbati nopi appiyaṃ.
Tasmīṃ paridevamaccharaṃ,
Paṇṇe vāri yathā na limpati.

1. Tena (Si)

* Khu 1. 406 piṭṭhe.

Sabbattha munī anissitoti sabbam vuccati dvādasāyatanāni cakkhuñceva rūpā ca, sotañca saddā ca, ghānañca gandhā ca, jivhā ca rasā ca, kāyo ca phoṭṭhabbā ca, mano ca dhammā ca. **Munīti monam** vuccati ñāṇam -pa-saṅgajālamaticca so muni. **Anissitoti** dve nissayā taṇhānissayo ca diṭṭhinissayo ca -pa- ayaṃ taṇhānissayo -pa- ayaṃ diṭṭhinissayo. Muni taṇhānissayaṃ pahāya diṭṭhinissayaṃ paṇinissajjitvā cakkhum anissito, sotaṃ anissito, ghānaṃ anissito, jivhaṃ anissito, kāyaṃ anissito, manaṃ anissito, rūpe. Sadde. Gandhe. Rase. Phoṭṭhabbe. Dhamme. Kulam. Gaṇam. Āvāsam. Lābham. Yasam. Pasamsam. Sukham. Cīvaram. Piṇḍapātam. Senāsanam. Gilānapaccayabhesajjaparikkhāram. Kāmadhātuṃ. Rūpadhātuṃ. Arūpadhātuṃ. Kāmabhavaṃ. Rūpabhavaṃ. Arūpabhavaṃ. Saññābhavaṃ. Asaññābhavaṃ. Nevasaññānāsaññābhavaṃ. Ekavokārabhavaṃ. Catuvokārabhavaṃ. Pañcavokārabhavaṃ. Atītam. Anāgataṃ. Paccuppannam. Diṭṭham. Sutam. Mutam. Viññātam. Sabbe dhamme anissito anallīno anupagato anajjhosito anadhimutto nikkhanto nissaṇṇo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā viharatīti sabbattha muni anissito.

Na piyaṃ kubhati nopi appiyanti piyāti dve piyā sattā vā saṅkhārā vā. Katame sattā piyā, idha ya'ssa te honti atthakāmā hitakāmā phāsukāmā yogakkhemakāmā mātā vā pitā vā bhātā vā bhaginī vā puttā vā dhītārā vā mittā vā amaccā vā ñātī vā sālohitā vā, ime sattā piyā. Katame saṅkhārā piyā, manāpikā rūpā manāpikā saddā manāpikā gandhā manāpikā rasā manāpikā phoṭṭhabbā, ime saṅkhārā piyā. **Appiyāti** dve appiyā sattā vā saṅkhārā vā. Katame sattā appiyā, idha ya'ssa te honti anathakāmā ahitakāmā aphāsukāmā ayogakkhemakāmā jīvitā voropetukāmā, ime sattā appiyā. . Katame saṅkhārā appiyā, amanāpikā rūpā amanāpikā saddā amanāpikā gandhā amanāpikā rasā amanāpikā phoṭṭhabbā, ime saṅkhārā appiyā. . **Na piyaṃ kubhati nopi appiyanti** “ayaṃ me satto piyo, ime ca saṅkhārā manāpā”ti rāgavasena piyaṃ na karoti, “ayaṃ me satto appiyo, ime ca saṅkhārā amanāpā”ti

paṭighavasena appiyaṃ na karoti na janeti na sañjaneti na nibbatteti
nābhinibbattetīti na piyaṃ kubbati nopi appiyaṃ.

Tasmim̄ paridevamaccharaṃ, paṇṇe vāri yathā na limpatīti tasminti
tasmim̄ puggale arahante khīṇāsave. **Paridevoti** ñātibyaśanena vā phuṭṭhassa
bhogabyāśanena vā phuṭṭhassa rogabyāśanena vā phuṭṭhassa sīlabyāśanena
vā phuṭṭhassa diṭṭhibyaśanena vā phuṭṭhassa aññataraññatarena byāśanena
samannāgatassa aññataraññatarena dukkhadhammena phuṭṭhassa ādevo
paridevo ādevanā paridevanā ādevitattaṃ paridevitattaṃ vācā palāpo
vippalāpo lālappo lālappāyanā lālappāyitattaṃ. . **Macchariyanti** pañca
macchariyāni āvāsamacchariyaṃ kulamacchariyaṃ lābhamacchariyaṃ
vaṇṇamacchariyaṃ dhammacchariyaṃ. Yaṃ evarūpaṃ macchariyaṃ
maccharāyanā maccharāyitattaṃ vecchaṃ kadariyaṃ katukañcukatā
aggahitattaṃ cittassa, idaṃ vuccati macchariyaṃ. Api ca
khandhamacchariyampi macchariyaṃ, dhātumacchariyampi macchariyaṃ,
āyatanamacchariyampi macchariyaṃ gāho, idaṃ vuccati macchariyaṃ.

Paṇṇe vāri yathā na limpatīti paṇṇaṃ vuccati padumapattaṃ. **Vāri**
vuccati udakaṃ. Yathā vāri padumapattaṃ na limpati na palimpati, na
upalimpati alittaṃ apalittaṃ anupalittaṃ. Evamevaṃ tasmim̄ puggale
arahante khīṇāsave paridevo macchariyañca na limpati na palimpati na
upalimpati, alittā apalittā anupalittā. So ca puggalo Arahanto tehi kilesehi na
lippati na palippati na upalippati, alitto apalitto anupalitto nikkhanto nissaṭṭo
vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā viharatīti tasmim̄
paridevamaccharaṃ, paṇṇe vāri yathā na limpati. Tenāha Bhagavā—

Sabbattha munī anissito, na piyaṃ kubbati nopi appiyaṃ.

Tasmim̄ paridevamaccharaṃ, paṇṇe vāri yathā na limpatīti.

47. * **Udabindu yathāpi pokkhare, padume vāri yathā na limpati.**

Evaṃ muni nopalimpati, yadidaṃ diṭṭhasutaṃ mutesu¹ vā.

Udabindu yathāpi pokkhareti udabindu vuccati udakathevo. Pokkharaṃ
vuccati padumapattaṃ. Yathā udabindu padumapatte na limpati na palimpati
na

* Khu 1. 406 piṭṭhe.

1. Diṭṭhasute mutesu (Sī), diṭṭhasutamutesu (Ka)

upalimpati, alittam apalittam anupalittanti udabindu yathāpi pokkhare. .
Padume vāri yathā na limpatīti padumam vuccati padumapuppham. Vāri
 vuccati udakam. Yathā vāri padumapuppham na palimpati na palimpati na
 upalimpati alittam apalittam anupalittanti padume vāri yathā na limpati.

Evam muni nopalimpati, yadidam diṭṭhasutam mutesu vāti evanti
 opammasampañipādanam. **Munīti monam** vuccati nāṇam -pa-
 saṅgajālamaticca so muni. **Lepāti** dve lepā taṅhālepo ca diṭṭhilepo ca -pa-
 ayam taṅhālepo -pa- ayam diṭṭhilepo. Muni taṅhālepaṃ pahāya diṭṭhilepaṃ
 paṭinissajjitvā diṭṭhe na limpati, sute na limpati, mute na limpati viññāte na
 limpati na palimpati, na upalimpati, alitto apalitto anupalitto nikkhanto
 nissaṭo vipbamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā viharatīti evam muni
 nopalimpati, yadidam diṭṭhasutam mutesu vā. Tenāha Bhagavā—

Udabindu yathāpi pokkhare,
 Pdume vāri yathā na limpati.
 Evam muni nopalimpati,
 Ydidam diṭṭhasutam mutesu vāti.

48. * Dhono na hi tena maññati,
 Yadidam diṭṭhasutam mutesu vā.
 Nāññaena visuddhimicchati,
 Na hi so rajjati no virajjati.

Dhono na hi tena maññati, yadidam diṭṭhasutam mutesu vāti dhonoti
dhonā vuccati paññā. Yā paññā pajānanā -pa- amoho dhammavicayo
 sammādiṭṭhi. Kim kāraṇā dhonā vuccati paññā. Tāya paññāya
 kāyaduccaritam dhutañca dhotañca sandhotañca niddhotañca,
 vacīduccaritam manoduccaritam dhutañca dhotañca sandhotañca
 niddhotañca, rāgo dhuto ca dhoto ca sandhoto ca niddhoto ca, doso. Moho.
 Kodho. Upanāho. Makkho. Paḷaso. Issā. Macchariyam. Māyā. Sāṭheyam.
 Thambho. Sārambho. Māno. Atimāno. Mado. Pamādo. Sabbe kilesā. Sabbe
 duccharitā. Sabbe darathā. Sabbe pariḷāhā. Sabbe santāpā.
 Sabbākusalābhisankhārā dhutā ca dhotā ca sandhotā ca niddhotā ca.
 Tamkāraṇā dhonā vuccati paññā.

* Khu 1. 406 piṭṭhe.

Atha vā sammādiṭṭhiyā micchādiṭṭhi dhutā ca dhotā ca sandhotā ca niddhotā ca, sammāsaṅkappena micchāsaṅkappo dhuto ca dhoto ca sandhoto ca niddhoto ca, sammāvācāya micchāvācā dhutā ca. Sammākammantena micchākammanto dhuto ca. Sammā-ājīvena micchā-ājīvo dhuto ca. Sammāvāyāmena micchāvāyāmo dhuto ca. Sammāsatiyā micchāsati dhutā ca. Sammāsamādhinā micchāsamādhi dhuto ca. Sammāñāṇena micchāñāṇaṃ dhutaṅca. Sammāvimuttiyā micchāvimutti dhutā ca dhotā ca sandhotā ca niddhotā ca.

Atha vā ariyena aṭṭhaṅgikena maggena sabbe kilesā. Sabbe duccharitā. Sabbe darathā. Sabbe pariḷāhā. Sabbe santāpā. Sabbākusalābhisaṅkhārā dhutā ca dhotā ca sandhotā ca niddhotā ca. Arahā imehi dhonehi dhammehi upeto samupeto upagato samupagato upapanno samupapanno samannāgato. Tasmā arahā dhono. So dhutarāgo dhutaṅgāpo dhutakilesa dhutaṅgāhoti dhono.

Dhono na hi tena maññati, yadidaṃ diṭṭhasutaṃ mutesu vāti dhono diṭṭhaṃ na maññati, diṭṭhasamiṃ na maññati, diṭṭhato na maññati, “diṭṭhā me”ti na maññati. Sutaṃ na maññati, sutasmiṃ na maññati, sutato na maññati, “sutaṃ me”ti na maññati. Mutāṃ na maññati, mutasmiṃ na maññati, mutato na maññati, “mutāṃ me”ti na maññati. Viññātaṃ na maññati, viññātasmiṃ na maññati, viññātato na maññati, “viññātaṃ me”ti na maññati. Vuttampi hetāṃ Bhagavatā— * “asmī”ti bhikkhave maññitametaṃ, “ayamahasmī”ti maññitametaṃ. “Bhavissan”ti maññitametaṃ, “na bhavissan”ti maññitametaṃ. “Rūpī bhavissan”ti maññitametaṃ, “arūpī bhavissan”ti maññitametaṃ. “Saññī bhavissan”ti maññitametaṃ, “asaññī bhavissan”ti maññitametaṃ, “nevasaññīnāsaññī bhavissan”ti maññitametaṃ. Maññitaṃ¹ bhikkhave rogo, maññitaṃ gaṇḍo, maññitaṃ sallaṃ, maññitaṃ upaddavo. Tasmātiha bhikkhave amaññamānena cetasā viharissāmāti evaṃhi vo bhikkhave sikkhitabbanti dhono na hi tena maññati, yadidaṃ diṭṭhasutaṃ mutesu vā.

* Ma 3. 289; Saṃ 2. 405 piṭṭhesu.

1. Maññitaṃ hi (Sī)

Nāññena visuddhimicchatīti dhono aññena asuddhimaggena micchāpaṭipadāya aniyyānikapathena aññatra satipaṭṭhānehi aññatra sammappadhānehi aññatra iddhipādehi aññatra indriyehi aññatra balehi aññatra bojjhaṅgehi aññatra ariyā aṭṭhaṅgikā maggā suddhim visuddhim parisuddhim muttim vimuttim parimuttim na icchati na sādiyati na pattheti na piheti nābhijappatīti nāññena visuddhimicchati.

Na hi so rajjati no virajjatiti sabbe bālaputhujjanā rajjanti, puthujjanakalyaṇakaṃ upādāya satta sekkhā virajjanti, arahā neva rajjati no virajjati. Viratto so khayā rāgassa vītarāgattā, khayā dosassa vītadosattā, khayā mohassa vītamohattā, so vuṭṭhavāso ciṅṅacaraṇo -pa-. Jātiarāmarāṇasaṃsāro, natthi tassa punabbhavoti na hi so rajjati no virajjati. Tenāha Bhagavā—

Dhono na hi tena maññati,
Yadidaṃ diṭṭhasutaṃ mutesu vā.
Nāññena visuddhimicchati,
Na hi so rajjati no virajjati.

Jarāsuttaniddeso chaṭṭho.

7. Tissametteyyasuttaniddesa

Atha Tissametteyyasuttaniddesaṃ vakkhati—

49. * **Methunamanuyuttassa, (iccāyasmā Tisso Metteyyo,)**
Vighātaṃ brūhi mārisa.
Sutvāna tava sāsanaṃ,
Viveke sikkhissāmase.

Methunamanuyuttassāti + **methunadhammo** nāma yo so asaddhammo gāmadhammo vasaladhammo duṭṭullo odakantiko rahasso dvayaṃdvayasamāpatti. Kiṃ kāraṇā vuccati methunadhammo, ubhinnaṃ rattānaṃ sārattānaṃ avassutānaṃ pariyuṭṭhitānaṃ pariyādinnacittānaṃ ubhinnaṃ sadisānaṃ dhammoti, taṃkāraṇā vuccati methunadhammo. Yathā ubho kalahakārakā

* Khu 1. 406 piṭṭhe.

+ Vi 1. 24 piṭṭhe.

methunakāti vuccati. Ubho bhaṇḍanakārakā methunakāti vuccanti. Ubho bhassakārakā methunakāti vuccanti. Ubho vivādakārakā methunakāti vuccanti. Ubho adhikaraṇakārakā methunakāti vuccanti. Ubho vādino methunakāti vuccanti. Ubho sallāpakā methunakāti vuccanti, evamevaṃ ubhinnaṃ rattānaṃ sārattānaṃ avassutānaṃ pariyuṭṭhitānaṃ pariyādinnaṃ ubhinnaṃ sadisānaṃ dhammoti taṃkāraṇā vuccati methunadhammo.

Methunamanuyuttassāti methunadhamme yuttassa payuttassa āyuttassa samāyuttassa taccaritassa tabbahulassa taggarukassa tanninnassa tapponassa tappabbhārassa tadadhimuttassa tadadhipateyyassāti methunamanuyuttassa.

Iccāyasmā Tisso Metteyyoti iccāti padasandhī padasaṃsaggo padapāripūrī akkharasamavāyo byañjanasiliṭṭhatā padānupubbatāpetā iccāti. . **Āyasmāti** piyavacanaṃ garuvacanaṃ sagāravavacanaṃ sappatissavacanametāṃ āyasmāti. . **Tissoti** tassa therassa nāmaṃ saṅkhā samaññā paññatti vohāro nāmaṃ nāmakammaṃ nāmadheyyaṃ nirutti byañjanaṃ abhilāpo. . **Metteyyoti** tassa therassa gottāṃ saṅkhā samaññā paññatti vohāro iccāyasmā Tisso Metteyyo.

Vighātaṃ brūhi mārisāti vighātanti vighātaṃ upaghātaṃ pīḷanaṃ ghaṭṭanaṃ upaddavaṃ upasaggaṃ brūhi ācikkha desehi paññapehi paṭṭhapehi vivara vibhaja uttānikarohi¹ pakāsehi. . **Mārisāti** piyavacanaṃ garuvacanaṃ sagāravavacanaṃ sappatissavacanametāṃ mārisāti vighātaṃ brūhi mārisa.

Sutvāna tava sāsanaṃ tuyhaṃ vacanaṃ byappathaṃ desanaṃ anusāsanaṃ anusitṭhiṃ sutvā suṇitvā uggahetvā upadhārayitvā upalakkhayitvāti sutvāna tava sāsanaṃ.

Viveke sikkhissāmaseti vivekoti * tayo vivekā kāyaviveko cittaviveko upadhiviveko. Katamo kāyaviveko—idha bhikkhu vivittaṃ senāsanaṃ bhajati araññaṃ rukkhamaṃ pabbataṃ kandaraṃ giriguhaṃ susānaṃ vanapatthaṃ abbhokāsaṃ palāsapuñjaṃ, kāyena vivitto viharati. So eko gacchati, eko tiṭṭhati, eko nisīdati, eko seyyaṃ kappeti, eko gāmaṃ piṇḍāya pavisati, eko paṭikkamati, eko raho

1. Uttāniṃ karohi (Ka)

* Heṭṭhā 20 piṭṭhepi.

nisīdati, eko caṅkamaṃ adhiṭṭhāti, eko carati, eko viharati iriyati vattati pāleti yapeti yāpeti, ayaṃ kāyaviveko.

Katamo cittaviveko—paṭhamaṃ jhānaṃ samāpannassa nīvaraṇehi cittaṃ vivittaṃ hoti, dutiyaṃ jhānaṃ samāpannassa vitakkavicārehi cittaṃ vivittaṃ hoti, tatiyaṃ jhānaṃ samāpannassa pītiyā cittaṃ vivittaṃ hoti, catutthaṃ jhānaṃ samāpannassa sukhadukkhehi cittaṃ vivittaṃ hoti, ākāsaṇācāyatanaṃ samāpannassa rūpaṣaṇṇāya paṭighasaṇṇāya nānattasaṇṇāya cittaṃ vivittaṃ hoti, viññāṇaṇcāyatanaṃ samāpannassa ākāsaṇācāyatanaṣaṇṇāya cittaṃ vivittaṃ hoti, ākiṇcaṇṇāyatanaṃ samāpannassa viññāṇaṇcāyatanaṣaṇṇāya cittaṃ vivittaṃ hoti, nevaṣaṇṇānāsaṇṇāyatanaṃ samāpannassa ākiṇcaṇṇāyatanaṣaṇṇāya cittaṃ vivittaṃ hoti. Sotāpannassa sakkāyadiṭṭhiyā vicikicchāya sīlabbataparāmāsā diṭṭhānusayā vicikicchānusayā tadekaṭṭhehi ca kilesehi cittaṃ vivittaṃ hoti. Sakadāgāmiṣṣa oḷārikā kāmarāgasaṇṇojanā paṭighasaṇṇojanā oḷārikā kāmarāgānusayā paṭighānusayā tadekaṭṭhehi ca kilesehi cittaṃ vivittaṃ hoti, anāgāmiṣṣa aṇusahagatā kāmarāgasaṇṇojanā paṭighasaṇṇojanā aṇusahagatā kāmarāgānusayā paṭighānusayā tadekaṭṭhehi ca kilesehi cittaṃ vivittaṃ hoti, arahato rūparāgā arūparāgā mānā uddhaccā avijjāya mānānusayā bhavarāgānusayā avijjānusayā tadekaṭṭhehi ca kilesehi bahiddhā ca sabbanimittehi cittaṃ vivittaṃ hoti. Ayaṃ cittaviveko.

Katamo upadhiviveko—**upadhi** vuccanti kilesā ca khandhā ca abhiṣaṅkhārā ca. Upadhiviveko vuccati amataṃ nibbānaṃ. Yo so sabbasaṅkhārasamatho sabbūpadhipaṭinissaggo taṇhakkhayo virāgo nirodho nibbānaṃ, ayaṃ upadhiviveko. Kāyaviveko ca vivekaṭṭhakāyānaṃ nekkhammābhiraṭānaṃ, cittaviveko ca parisuddhacittānaṃ paramavodānapattānaṃ, upadhiviveko ca nirūpadhīnaṃ puggalānaṃ viṣaṅkhāragatānaṃ. . **Viveke sikkhissāmaseti** so thero pakatiyā sikkhitasikkho. Api ca dhammadesanaṃ upādāya dhammadesanaṃ sāvento¹ evamāha viveke sikkhissāmaseti. Tenāha thero Tissametteyyo—

1. Yācanto (Si, Syā)

Methunamanuyuttassa, (iccāyasmā Tisso Metteyyo,)
 Vighātaṃ brūhi mārisa.
 Sutvāna tava sāsaṇaṃ,
 Viveke sikkhissāmaseti.

50. * Methunamanuyuttassa, (Metteyyāti Bhagavā,)
Mussate vāpi sāsaṇaṃ.
Micchā ca paṭipajjati,
Etaṃ tasmīṃ anāriyaṃ.

Methunamanuyuttassāti + **methunadhammo** nāma yo so asaddhammo gāmadhammo vasaladhammo duṭṭhullo odakantiko rahasso dvayaṃdvayasamāpatti. Kimkāraṇā vuccati methunadhammo, ubhinnaṃ rattānaṃ sārattānaṃ avassutānaṃ pariyuṭṭhitānaṃ pariyādinnacittānaṃ ubhinnaṃ sadisaṇaṃ dhammoti taṃkāraṇā vuccati methunadhammo. Yathā ubho kalahakāraṇā methunakāti vuccanti. Ubho bhaṇḍanakāraṇā methunakāti vuccanti. Ubho bhassakāraṇā methunakāti vuccanti. Ubho vivādakāraṇā methunakāti vuccanti. Ubho adhikaraṇakāraṇā methunakāti vuccanti. Ubho vādino methunakāti vuccanti. Ubho sallāpakā methunakāti vuccanti, evamevaṃ ubhinnaṃ rattānaṃ sārattānaṃ avassutānaṃ pariyuṭṭhitānaṃ pariyādinnacittānaṃ ubhinnaṃ sadisaṇaṃ dhammoti taṃkāraṇā vuccati methunadhammo.

Methunamanuyuttassāti methunadhamme yuttassa payuttassa āyuttassa samāyuttassa taccaritassa tabbahulassa taggarukassa tanninnassa tapponassa tappabbhārassa tadadhimuttassa tadadhipateyyassāti methunamanuyuttassa.

Metteyyāti Bhagavā taṃ therāṃ gottena ālapati. . **Bhagavāti** gāravādhivacaṇaṃ. Api ca bhaggarāgoti Bhagavā, bhaggadosoti Bhagavā, bhaggamohoti Bhagavā, bhaggamānoti Bhagavā, bhaggidiṭṭhīti Bhagavā, bhaggakaṇḍakoti¹ Bhagavā, bhaggakilesoti Bhagavā, bhaji vibhaji pavibhaji dhammaratananti Bhagavā, bhavānaṃ antakaroti Bhagavā, bhāvitakāyo, bhāvitasīlo, bhāvitacitto, bhāvitapaññoti Bhagavā, bhaji vā Bhagavā araññavanapattāni² pantāni senāsaṇāni appasaddāni appanigghosāni

* Khu 1. 406 piṭṭhepi.

1. Bhaggakaṇḍakoti (Sī, Syā)

+ Vi 1. 24 piṭṭhe.

2. Araññe vanapattāni (Sī)

vijanavātāni manussārāhasseyyakāni¹ paṭisallānasāruppānīti Bhagavā, bhāgī vā Bhagavā cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhārānanti Bhagavā, bhāgī vā Bhagavā attharasassa dhammarasassa vimuttirasassa, adhīsīlassa adhicittassa adhipaññāyāti Bhagavā, bhāgī vā Bhagavā catunnaṃ jhānānaṃ catunnaṃ appamaññānaṃ catunnaṃ arūpasamāpattīnanti Bhagavā, bhāgī vā Bhagavā aṭṭhannaṃ vimokkhānaṃ aṭṭhannaṃ abhibhāyatanānaṃ navannaṃ anupubbavihārasamāpattīnanti Bhagavā, bhāgī vā Bhagavā dasannaṃ saññābhāvanānaṃ dasannaṃ kaṣiṇasamāpattīnaṃ ānāpānassatisamādhissa asubhasamāpattiyāti Bhagavā, bhāgī vā Bhagavā catunnaṃ satipaṭṭhānānaṃ catunnaṃ sammappadhānānaṃ catunnaṃ iddhipādānaṃ pañcannaṃ indriyānaṃ pañcannaṃ balānaṃ sattannaṃ bojjhaṅgānaṃ ariyassa aṭṭhaṅgikassa maggassāti Bhagavā, bhāgī vā Bhagavā dasannaṃ Tathāgatabalānaṃ catunnaṃ vesārajjanaṃ catunnaṃ paṭisambhidānaṃ channaṃ abhiññānaṃ² channaṃ Buddhadhammānanti Bhagavā. Bhagavāti netaṃ nāmaṃ mātarā kataṃ, na pītarā kataṃ, na bhātārā kataṃ, na bhaginiyā kataṃ, na mittāmaccehi kataṃ, na ñātisālohitehi kataṃ, na samaṇabrāhmaṇepi kataṃ, na devatāhi kataṃ, vimokkhantikametaṃ Buddhānaṃ Bhagavantānaṃ bodhiyā mūle saha sabbaññutaññānaṃsa paṭilābhā sacchikā paññatti yadidaṃ Bhagavāti Metteyyāti Bhagavā.

Mussate vāpi sāsanaṃ dvīhi kāraṇehi sāsanaṃ mussati pariyaṭṭisāsanaṃpi mussati, paṭipattisāsanaṃpi mussati. Katamaṃ pariyaṭṭisāsanaṃ, yaṃ tassa pariyaṭṭaṃ Suttaṃ Geyyaṃ Veyyākaraṇaṃ Gāthā Udānaṃ Itivuttakaṃ Jātaṃ Abbhutadhammaṃ Vedallaṃ, idaṃ pariyaṭṭisāsanaṃ. Tampi mussati sammussati sampamussati paribāhiro hotīti evampi mussate vāpi sāsanaṃ.

Katamaṃ paṭipattisāsanaṃ. Sammāpaṭipadā anulomapaṭipadā apaccanīkapaṭipadā anvatthapaṭipadā dhammānudhammapaṭipadā sīlesu paripūrakāritā indriyesu guttadvāratā bhojane mattaññūtā jāgariyānuyogo satisampajaññaṃ cattāro satipaṭṭhānā cattāro sammappadhānā cattāro iddhipadā pañcindriyāni pañca balāni satta bojjhaṅgā ariyo aṭṭhaṅgiko maggo, idaṃ paṭipattisāsanaṃ. Tampi mussati sammussati pamussati sampamussati paribāhiro hotīti evampi mussate vāpi sāsanaṃ.

1. Manussarāhaseyyakāni (Sī, Syā)

2. Abhiññānaṃ (Sī)

Micchā ca paṭipajjatiti pāṇampi hanati, adinnampi ādiyati, sandhimpī chindati, nillopampi harati, ekāgārikampi karoti, paripanthepi tiṭṭhati, paradārampi gacchati, musāpi bhaṇatīti micchā ca paṭipajjati.

Etam tasmim anāriyanti etam tasmim puggale anariyadhammo bāladhammo mūḷhadhammo aññāṇadhammo amarāvikkhepadhammo yadidaṃ micchāpaṭipadāti etam tasmim anāriyam. Tenāha Bhagavā—

Methunamanuyuttassa, (Metteyyāti Bhagavā,)
Mussate vāpi sāsanaṃ.
Micchā ca paṭipajjati,
Etam tasmim anāriyanti.

51. * Eko pubbe caritvāna, methunaṃ yo nisevati.

Yānaṃ bhantaṃva taṃ loke, hīnamāhu puthujjanaṃ.

Eko pubbe caritvānāti dvīhi kāraṇehi eko pubbe caritvāna pabbajjāsāṅkhātena vā gaṇāvavassaggaṭṭhena vā. Kathaṃ pabbajjāsāṅkhātena eko pubbe caritvāna. Sabbam gharāvāsapalibodham chinditvā puttadārapalibodham chinditvā ñātipalibodham chinditvā mittāmaccapalibodham chinditvā sannidhipalibodham chinditvā kesamassuṃ ohāretvā kāsāyāni vatthāni acchādetvā agārasmā anagāriyam pabbajitvā akiñcanabhāvaṃ upagantvā eko carati viharati iriyati vattati pāleti yapeti yāpeti evaṃ pabbajjāsāṅkhātena eko pubbe caritvāna.

Kathaṃ gaṇāvavassaggaṭṭhena eko pubbe caritvāna. So evaṃ pabbajito samāno eko araṇṇavanapatthāni pantāni senāsanāni paṭisevati appasaddāni appanigghosāni vijanavātāni manussarāhasseyyakāni paṭisallānasārubbāni. So eko gacchati, eko tiṭṭhati, eko nisīdati, eko seyyaṃ kappeti, eko gāmaṃ piṇḍāya pavisati, eko paṭikkamati, eko raho nisīdati, eko caṅkamaṃ adhiṭṭhāti, eko carati viharati iriyati vattati pāleti yapeti yāpeti, evaṃ gaṇāvavassaggaṭṭhena eko pubbe caritvāna.

Methunaṃ yo nisevatīti methunadhammo nāma yo so asaddhammo -pa- taṅkāraṇā vuccati methunadhammo. . **Methunaṃ yo**

nīsevatīti yo aparena samayena Buddhāṃ dhammāṃ saṃghāṃ sikkhāṃ paccakkhāya hīnāyāvattitvā methunāṃ dhammāṃ sevati nisevati saṃsevati paṭisevatīti methunāṃ yo nisevati.

Yānaṃ bhantaṃva taṃ loketi yānanti hatthiyānaṃ assayānaṃ goyānaṃ ajayānaṃ meṇḍayānaṃ oṭṭhayānaṃ kharayānaṃ bhantaṃ adantaṃ akāritaṃ avinītaṃ uppathaṃ gaṇhāti, visamaṃ khāṇumpi pāsāṇampi abhiruhati, yānampi ārohanakampi bhañjati, papātepi papatati. . Yathā taṃ bhantaṃ yānaṃ adantaṃ akāritaṃ avinītaṃ uppathaṃ gaṇhāti, evamevaṃ so vibbhantako bhantayānapaṭibhāgo uppathaṃ gaṇhāti, micchādiṭṭhiṃ gaṇhāti -pa- micchāsamādhim gaṇhāti. . Yathā taṃ bhantaṃ yānaṃ adantaṃ akāritaṃ avinītaṃ visamaṃ khāṇumpi pāsāṇampi abhiruhati, evamevaṃ so vibbhantako bhantayānapaṭibhāgo visamaṃ kāyakammaṃ abhiruhati, visamaṃ vacīkammaṃ abhiruhati, visamaṃ manokammaṃ abhiruhati, visamaṃ pāṇātipātaṃ abhiruhati, visamaṃ adinnādānaṃ abhiruhati, visamaṃ kāmesumicchācāraṃ abhiruhati, visamaṃ musāvādaṃ abhiruhati, visamaṃ piṣuṇavācaṃ abhiruhati, visamaṃ pharusavācaṃ abhiruhati, visamaṃ samphappalāpaṃ abhiruhati, visamaṃ abhijjhaṃ abhiruhati, visamaṃ byāpādaṃ abhiruhati, visamaṃ micchādiṭṭhiṃ abhiruhati, visame saṅkhāre abhiruhati, visame pañca kāmaguṇe abhiruhati, visame nīvaraṇe abhiruhati. . Yathā taṃ bhantaṃ yānaṃ adantaṃ akāritaṃ avinītaṃ yānampi ārohanakampi bhañjati, evamevaṃ so vibbhantako bhantayānapaṭibhāgo niraye attānaṃ bhañjati, tiracchānayaniyaṃ attānaṃ bhañjati, pettivisaye attānaṃ bhañjati, manussaloke attānaṃ bhañjati, devaloke attānaṃ bhañjati. . Yathā taṃ bhantaṃ yānaṃ adantaṃ akāritaṃ avinītaṃ papāte papatati, evamevaṃ so vibbhantako bhantayānapaṭibhāgo jātipapātampi papatati, jarāpapātampi papatati, byādhipapātampi papatati, maraṇapapātampi papatati, sokaparidevadukkhadomanassupāyāsapapātampi papatati. **Loketi** apāyaloke manussaloketi yānaṃ bhantaṃva taṃ loke.

Hīnamāhu puthujjananti puthujjanāti kenatṭhena puthujjanā. Puthukilese janentīti puthujjanā, puthu avihatasakkāyadiṭṭhikāti puthujjanā, puthu satthārānaṃ mukhullokikāti puthujjanā, puthu sabbagatīhi avuṭṭhitāti

puthujjanā, puthu nānābhisaṅkhāre¹ abhisaṅkharontīti puthujjanā, puthu nānā-oghehi vuyhantīti puthujjanā, puthu nānāsantāpehi santapantīti puthujjanā, puthu nānāpariḷāhehi paridayhantīti puthujjanā, puthu pañcasu kāmaguṇesu rattā giddhā gadhitā mucchitā ajjhosannā² laggā laggitā palibuddhātī puthujjanā, puthu pañcahi nīvaraṇehi āvutā nivutā ovutā pihitā paṭicchannā paṭikujjitātī puthujjanā. . **Hīnamāhu puthujjananti** puthujjanam hīnam nihīnam omakam lāmakam chatukkam parittanti evamāhamsu evam kathenti evam bhaṇanti evam dīpayanti evam voharantīti hīnamāhu puthujjanam. Tenāha Bhagavā—

Eko pubbe caritvāna, methunam yo nisevati.

Yānam bhantaṃva taṃ loke, hīnamāhu puthujjananti.

52. * Yaso kitti ca yā pubbe, hāyate vāpi tassa sā.

Etampi disvā sikkhetha, methunam vipphātave.

Yaso kitti ca yā pubbe, hāyate vāpi tassa sātī katamo yaso. Idhekacco pubbe samaṇabhāve sakkato hoti garukato mānito pūjito apacito, lābhī cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhārānam, ayam yaso. . Katamā **kitti** idhekacco pubbe samaṇabhāve kittivaṇṇagato hoti, paṇḍito viyatto medhāvī bahussuto cittakathī kalyāṇapaṭibhāno “suttantiko”ti vā “vinayadharo”ti vā “dhammakathiko”ti vā “āraññiko”ti vā “piṇḍapātiko”ti vā “paṃsukūliko”ti vā “tecīvariko”ti vā “sapaḍānacāriko”ti vā “khalupacchābhattiko”ti vā “nesajjiko”ti vā “yathāsanthatiko”ti vā “paṭhamassa jhānassa lābhī”ti vā “dutiyaṃssa jhānassa lābhī”ti vā “tatiyaṃssa jhānassa lābhī”ti vā “catutthassa jhānassa lābhī”ti vā “ākāsānañcāyatanasamāpattiyā lābhī”ti vā “viññāṇañcāyatanasamāpattiyā lābhī”ti vā “ākīñcaññāyatanasamāpattiyā lābhī”ti vā “nevasaññānāsaññāyatanasamāpattiyā lābhī”ti vā, ayam kittīti yaso kitti ca yā pubbe.

1. Nānābhisaṅkhārehi (Syā) upari 192 piṭṭhepi.

2. Ajjhoppannā (Sī, Syā)

* Khu 1. 407 piṭṭhe.

Hāyate vāpi tassa sāti tassa aparena samayena Buddhaṃ dhammaṃ saṅghaṃ sikkhaṃ paccakkhāya hīnāyāvattassa so ca yaso sā ca kitti hāyati parihāyati paridhaṃsati paripatati antaradhāyati vippalujjati yaso kitti ca yā pubbe, hāyate vāpi tassa sā.

Etampi disvā sikkhetha, methunaṃ vippahātaveti etanti pubbe samaṇabhāve yaso kitti ca, aparabhāge Buddhaṃ dhammaṃ saṅghaṃ sikkhaṃ paccakkhāya hīnāyāvattassa ayaso ca akitti ca, etaṃ sampattiṃ vipattiṃ. . **Disvāti** passitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvāti etampi disvā. . **Sikkhethāti** tisso sikkhā adhisīlasikkhā adhicittasikkhā adhipaññāsikkhā. Katamā adhisīlasikkhā. . Idha bhikkhu sīlavā hoti pātimokkhasaṃvarasaṃvuto viharati ācāragocarasampanno aṇumattesu vajjesu bhayadassāvī samādāya sikkhati sikkhāpadesu. Khuddako sīlakkhandho, mahanto sīlakkhandho, sīlaṃ paṭiṭṭhā ādi caraṇaṃ saṃyamo saṃvaro mukhaṃ pamukhaṃ kusalanāṃ dhammānaṃ samāpattiyā. Ayaṃ adhisīlasikkhā.

Katamā adhicittasikkhā. Idha bhikkhu vivicceva kāmehi vivicca akusalehi dhammehi savitakkaṃ savicāraṃ vivekajaṃ pītisukhaṃ paṭhamāṃ jhānaṃ upasampajja viharati -pa- dutiyāṃ jhānaṃ. Tatiyaṃ jhānaṃ. Catutthaṃ jhānaṃ upasampajja viharati. Ayaṃ adhicittasikkhā.

Katamā adhipaññāsikkhā. Idha bhikkhu paññavā hoti udayatthagāminiyā paññāya samannāgato ariyāya nibbedhikāya sammā dukkhakkhayagāminiyā. So “idaṃ dukkhaṃ”ti yathābhūtaṃ pajānāti, “ayaṃ dukkha samudayo”ti yathābhūtaṃ pajānāti, “ayaṃ dukkhanirodho”ti yathābhūtaṃ pajānāti, “ayaṃ dukkhanirodhagāminī paṭipadā”ti yathābhūtaṃ pajānāti, “ime āsavā”ti yathābhūtaṃ pajānāti, “ayaṃ āvasasamudayo”ti yathābhūtaṃ pajānāti, “ayaṃ āsavanirodho”ti yathābhūtaṃ pajānāti, “ayaṃ āsavanirodhagāminī paṭipadā”ti yathābhūtaṃ pajānāti. Ayaṃ adhipaññāsikkhā. . **Methunadhammo** nāma yo so asaddhammo -pa-taṃkāraṇā vuccati methunadhammo.

Etampi disvā sikkhetha, methunaṃ vippahātaveti methunadhammassa pahānāya vūpasamāya paṭinissaggāya paṭipassaddhiyā adhisīlampi sikkheyya, adhicittampi sikkheyya, adhipaññampi sikkheyya. Imā tisso sikkhāyo āvajjanto sikkheyya, jānanto sikkheyya, passanto sikkheyya, paccavekkhanto sikkheyya, cittaṃ adhiṭṭhahanto sikkheyya, saddhāya adhimuccanto sikkheyya, vīriyaṃ paggaṇhanto sikkheyya, satim upaṭṭhapento sikkheyya, cittaṃ samādahanto sikkheyya, paññāya pajānanto sikkheyya, abhiññeyyaṃ abhijānanto sikkheyya, pariññeyyaṃ parijānanto sikkheyya, pahātabbaṃ pajahanto sikkheyya, bhāvetabbaṃ bhāvento sikkheyya, sacchikātabbaṃ sacchikaronto sikkheyya ācareyya samācareyya samādāya vatteyyāti etampi disvā sikkhetha, methunaṃ vippahātave. Tenāha Bhagavā—

Yaso kitti ca yā pubbe, hāyate vāpi tassa sā.

Etampi disvā sikkhetha, methunaṃ vippahātaveti.

53. * Saṅkappehi pareto so, kapaṇo viya jhāyati.

Sutvā paresaṃ nigghosaṃ, maṅku hoti tathāvidho.

Saṅkappehi pareto so, kapaṇo viya jhāyatīti kāmasaṅkappena byāpādasāṅkappena vihiṃsāsaṅkappena diṭṭhisāṅkappena phuṭṭho pareto samohito samannāgato pihito kapaṇo viya mando viya momūho viya jhāyati pajjhāyati nijjhāyati apajjhāyati¹. Yathā ulūko rukkhasākhāyaṃ mūsikaṃ magayamāno jhāyati pajjhāyati nijjhāyati apajjhāyati. Yathā kotthu nadītīre macche magayamāno jhāyati pajjhāyati nijjhāyati apajjhāyati. Yathā bilāro sandhisamalasaṅkaṭīre mūsikaṃ magayamāno jhāyati pajjhāyati nijjhāyati apajjhāyati. Yathā gadrabho vahacchinno sandhisamalasaṅkaṭīre jhāyati pajjhāyati nijjhāyati apajjhāyati, evamevaṃ so vibbhantako kāmasaṅkappena byāpādasāṅkappena vihiṃsāsaṅkappena diṭṭhisāṅkappena phuṭṭho pareto samohito samannāgato pihito kapaṇo viya mando viya momūho viya jhāyati pajjhāyati nijjhāyati apajjhāyatīti saṅkappeti pareto so, kapaṇo viya jhāyati.

* Khu 1. 407; Khu 10. 173 piṭṭhesu.

1. Avajjhāyati (Syā)

Sutvā paresaṃ nigghosaṃ, maṅku hoti tathāvidhoti paresanti upajjhāyā vā ācariyā vā samānupajjhāyakā vā samānācariyakā vā mittā vā sandiṭṭhā vā sambhattā vā sahāyā vā codenti “tassa te āvuso alābhā, tassa te dulladdhaṃ, yaṃ tvaṃ evarūpaṃ uḷāraṃ satthāraṃ labhitvā evaṃ svākkhāte dhammavinaye pabbajitvā evarūpaṃ ariyagaṇaṃ labhitvā hīnassa methunadhammassa kāraṇā Buddhaṃ dhammaṃ saṃghaṃ sikkhaṃ paccakkhāya hīnāyāvattosi, saddhāpi nāma te nāhosi kusalesu dhammesu, hirīpi nāma te nāhosi kusalesu dhammesu, ottappampi nāma te nāhosi kusalesu dhammesu, vīriyampi nāma te nāhosi kusalesu dhammesu, satīpi nāma te nāhosi kusalesu dhammesu, paññāpi nāma te nāhosi kusalesu dhammesu”ti. Tesāṃ vacanaṃ byappathaṃ desanaṃ anusāsaṇaṃ anusīṭṭhiṃ sutvā suṇitvā uggahetvā upadhārayitvā upalakkhayitvā maṅku hoti, pīḷito ghaṭṭito byādhitto domanassito hoti. . **Tathāvidhoti** tathāvidho tādiso tassaṅghito tappakāro tappaṭibhāgo yo so vibbhantakoti sutvā paresaṃ nigghosaṃ maṅku hoti tathāvidho. Tenāha Bhagavā—

Saṅkappehi pareto so, kapaṇo viya jhāyati.

Sutvā paresaṃ nigghosaṃ, maṅku hoti tathāvidhoti.

54. * **Atha satthāni kurute, paravādehi codito.**

Esa khvassa mahāgedho, mosavajjaṃ pagāhati¹.

Atha satthāni kurute, paravādehi coditoti athāti padasandhī padasaṃsaggo padapāripūrī akkharasamavāyo byañjanasiliṭṭhatā padānupubbatāpetāṃ athāti. . **Satthānīti** tīṇi satthāni kāyasatthaṃ vacīsatthaṃ manosatthaṃ. Tividhaṃ kāyaduccaritaṃ kāyasatthaṃ, catubbidhaṃ vacīduccaritaṃ vacīsatthaṃ, tividhaṃ manoduccaritaṃ manosatthaṃ. . **Paravādehi coditoti** upajjhāyeyhi vā ācariyeyhi vā samānupajjhāyakehi vā samānācariyakehi vā mittehi vā sandiṭṭhehi vā sambhattehi vā sahāyeyhi vā codito sampajānamusā bhāsati “abhirato ahaṃ bhante ahoṣiṃ pabbajjāya, mātā me posetabbā, tenamhi vibbhanto”ti

* Khu 1. 407 piṭṭhe.

1. Saṃgāhati (Ka)

bhaṇati. “Pitā me posetabbo, tenamhi vibbhanto”ti bhaṇati. “Bhātā me posetabbo. Bhaginī me posetabbā. Putto me posetabbo. Dhītā me posetabbā. Mittā me posetabbā. Amaccā me posetabbā. Ñātakā me posetabbā. Sālohitā me posetabbā, tenamhi vibbhanto”ti bhaṇati vacīsattham karoti saṅkaroti janeti sañjaneti nibbatteti abhinibbattetīti atha satthāni kurute, paravādehi codito.

Esa khvassa mahāgedhoti eso tassa mahāgedho mahāvanam mahāgahanam mahākantāro mahāvisamo mahākuṭilo mahāpaṅko mahāpalipo mahāpalibodho mahābandhanam yadidam sampajānamusāvādoti esa khvassa mahāgedho.

Mosavajjam pagāhatīti mosavajjam vuccati musāvādo. Idhekacco sabhaggato vā parisaggato vā ñātimajjhagato vā pūgamajjhagato vā rājakulamajjhagato vā abhinīto sakkhipuṭṭho “ehambho purisa yaṃ jānāsi, taṃ vadehī”ti so ajānam vā āha “jānāmī”ti, jānam vā āha “na jānāmī”ti, apassam vā āha “passāmī”ti, passam vā āha “na passāmī”ti. Iti attahetu vā parahetu vā āmisakiñcikkahetu vā sampajānamusā bhāsati, idam vuccati mosavajjam.

Api ca tīhākārehi musāvādo hoti, * pubbevassa hoti “musā bhaṇissan”ti, bhaṇantassa hoti “musā bhaṇāmī”ti, bhaṇitassa hoti “musā mayā bhaṇitan”ti imehi tīhākārehi musāvādo hoti. . Api ca catūhākārehi musāvādo hoti, pubbevassa hoti “musā bhaṇissan”ti, bhaṇantassa hoti “musā bhaṇāmī”ti, bhaṇitassa hoti “musā mayā bhaṇitan”ti vinidhāya diṭṭhim. Imehi catūhākārehi musāvādo hoti. . Api ca pañcahākārehi. Chahākārehi. Sattahākārehi. Aṭṭhahākārehi musāvādo hoti, pubbevassa hoti “musā bhaṇissan”ti, bhaṇantassa hoti “musā bhaṇāmī”ti, bhaṇitassa hoti “musā mayā bhaṇitan”ti vinidhāya diṭṭhim, vinidhāya khantim, vinidhāya rucim, vinidhāya saññam, vinidhāya bhāvam. Imehi aṭṭhahākārehi musāvādo hoti. .

Mosavajjam pagāhatīti

* Vi 1. 119; Vi 2. 2 piṭṭhādīsu.

mosavajjam pagāhati ogāhati ajjhogāhati pavisatīti mosavajjam pagāhati.
Tenāha Bhagavā—

Atha sathāni kurute, paravādehi codito.

Esa khvassa mahāgedho, mosavajjam pagāhatīti.

55. * Paṇḍitoti samaññāto, ekacariyam¹ adhiṭṭhito.

Sa cāpi methune yutto, mandova parikissati.

Paṇḍitoti samaññātoti idhekacco pubbe samaṇabhāve kitti vaṇṇagato hoti paṇḍito viyatto medhāvī bahussuto cittakathī kalyāṇapaṭibhāno “suttantiko”ti vā “vinayadharo”ti vā “dhammakathiko”ti vā -pa- “nevasaññānāsaññāyatanasamāpattiyā lābhī”ti vā evaṃ ñāto hoti paññāto samaññāto hotīti paṇḍitoti samaññāto.

Ekacariyam adhiṭṭhitoti dvīhi kāraṇehi ekacariyam adhiṭṭhito pabbajjāsāṅkhātena gaṇāvavassaggaṭṭhena vā. Kathaṃ pabbajjāsāṅkhātena ekacariyam adhiṭṭhito. Sabbaṃ gharāvāsapalibodhaṃ chinditvā -pa- evaṃ pabbajjāsāṅkhātena ekacariyam adhiṭṭhito. Kathaṃ gaṇāvavassaggaṭṭhena ekacariyam adhiṭṭhito. So evaṃ pabbajito samāno eko araññavanapatthāni pantāni -pa- evaṃ gaṇāvavassaggaṭṭhena ekacariyam adhiṭṭhitoti ekacariyam adhiṭṭhito.

Sa cāpi methune yuttoti methunadhammo nāma yo so asaddhammo gāmadhammo -pa- taṃkāraṇā vuccati methunadhammo. . **Sa cāpi methune yuttoti** so aparena samayena Buddhaṃ dhammaṃ saṅghaṃ sikkhaṃ paccakkhāya hīnāyāvattitvā methunadhamme yutto² payutto āyutto samāyuttoti sa cāpi methune yutto.

Mandova parikissatīti kapaṇo viya mando viya momūho viya kissati parikissati parikilissati pāṇampi hanati, adinnampi ādiyati, sandhimpī chindati, nillopampi harati, ekāgārikampi karoti, paripanthepi tiṭṭhati, paradārampi gacchati, musāpi bhaṇati. Evampi kissati parikissati parikilissati. Tameṇaṃ rājāno gahetvā vividhā kammakāraṇā

* Khu 1. 407 piṭṭhe.

1. Ekaccariyam (Ka)

2. Yutto saṃyutto (Si)

kārenti, * kasāhipi tālenti, vetthehipi tālenti, addhadaṇḍakehipi tālenti, hatthampi chindinti, pādampi chindanti, hatthapādampi chindanti, kaṇṇampi chindanti, nāsampi chindanti, kaṇṇanāsampi chindanti, bilaṅgathālikampi karonti, saṅkhamuṇḍikampi karonti, rāhumukhampi karonti, jotimālikampi karonti, hatthapajjotikampi karonti, erakavattikampi karonti, cīrakavāsikampi karonti, eṇeyyakampi karonti, baḷisamaṁsikampi karonti, kahāpaṇikampi karonti, khārāpatacchikampi¹ karanti, palighaparivattikampi karonti, palālapīṭhakampi karonti, tattenapi telena osiṅcanti, sunakhehipi khādāpenti, jīvantampi sūle uttāsenti, asināpi sīsam chindanti. Evampi kissati parikissati parikilissati.

Atha vā kāmataṇhāya abhibhūto pariyādinnaṅcitto bhoge pariyesanto nāvāya mahāsamuddaṁ pakkhandati, sītassa purakkhato uṇhassa purakkhato ḍaṁsa makasa vātāpa sarīsapa samphassehi pīḷiyamāno khuppipāsāya miyyamāno tigumbhaṁ gacchati, takkolaṁ gacchati, takkasīlaṁ gacchati, kālamukhaṁ gacchati, purapūraṁ gacchati, vesuṅgaṁ gacchati, verāpathaṁ gacchati, javam gacchati, tāmalim² gacchati, vaṅgaṁ gacchati, eḷabandhanaṁ gacchati, suvaṇṇakūṭam gacchati, suvaṇṇabhūmiṁ gacchati, tambapāṇim gacchati, supparakaṁ gacchati, bhārukacchaṁ gacchati, suraṭṭhaṁ gacchati, bhaṅgalokaṁ gacchati, bhaṅgaṇam gacchati, paramabhaṅgaṇam gacchati, yonaṁ gacchati, paramayonaṁ³ gacchati, vinakaṁ⁴ gacchati, mūlapadaṁ gacchati, marukantāraṁ gacchati, jaṇṇupathaṁ gacchati, ajapathaṁ gacchati, meṇḍapathaṁ gacchati, saṅkupathaṁ gacchati, chattapathaṁ gacchati, vaṁsapathaṁ gacchati, sakuṇapathaṁ gacchati, mūsikapathaṁ gacchati, daripathaṁ gacchati, vettācāraṁ gacchati. Evampi kissati parikissati parikilissati.

Gavesanto na vindati, alābhamūlakampi dukkhaṁ domanassaṁ paṭisaṁvedeti. Evampi kissati parikissati parikilissati.

Gavesanto vindati, laddhāpi ārakkhamūlakampi dukkhaṁ domanassaṁ paṭisaṁvedeti, “kinti me bhoge neva rājāno hareyyuṁ, na corā hareyyuṁ, na aggi daheyya, na udakaṁ vaheyya, na apiyā dāyādā hareyyuṁ”ti tassa evaṁ ārakkhato gopayato te bhogā vippalujjanti, so

* Ma 1. 122; Ma 3. 202; Am 1. 50; Khu 8. 190 piṭṭhādisupi.

1. Khārāpaṭicchakampi (Ka) upari 316 piṭṭhepi.

2. Kamalim (Syā), taṁmalim (Ka)

3. Pinaṁ (Syā)

4. Navakaṁ (Si)

vippayogamūlakampi dukkhaṃ domanassaṃ paṭisaṃvedeti. Evampi kissati parikissati parikilissatīti sa cāpi methune yutto mandova parikissati. Tenāha Bhagavā—

Paṇḍitoti samaññāto, ekacariyaṃ adhiṭṭhito.
Sa cāpi methune yutto, mandova parikissatīti.

**56. * Etamādīnavaṃ ñatvā, muni pubbāpare idha.
Ekacariyaṃ daḷhaṃ kayirā, na nisevetha methunaṃ.**

Etamādīnavaṃ ñatvā, muni pubbāpare idhāti etanti pubbe samaṇabhāve yaso ca kitti ca. Aparabhāge Buddhaṃ dhammaṃ saṅghaṃ sikkhaṃ paccakkhāya hīnāyāvattassa ayaso ca akitti ca, etaṃ sampattiṃ vipattiṃca. **Ñatvāti** jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā. **Munīti monaṃ** vuccati ñāṇaṃ. Yā paññā pajānaṇā -pa- saṅgajālamaticca so muni. **Idhāti** imissā diṭṭhiyā imissā khantiyā imissā ruciyā imasmiṃ ādāye imasmiṃ dhamme imasmiṃ vinaye imasmiṃ dhammavinaye imasmiṃ pāvacane imasmiṃ brahmacariye imasmiṃ Satthusāsane imasmiṃ attabhāve imasmiṃ manussaloketi etamādīnavaṃ ñatvā, muni pubbāpare idha.

Ekacariyaṃ daḷhaṃ kayirāti dvīhi kāraṇehi ekacariyaṃ daḷhaṃ kareyya pabbajjāsāṅkhātena vā gaṇāvavassaggaṭṭhena vā. Kathaṃ pabbajjāsāṅkhātena ekacariyaṃ daḷhaṃ kareyya. Sabbaṃ gharāvāsapalibodhaṃ chinditvā puttadārapalibodhaṃ chinditvā ñātipalibodhaṃ chinditvā mittāmaccapalibodhaṃ chinditvā sannidhipalibodhaṃ chinditvā kesamassuṃ ohāretvā kāsāyāni vatthāni acchādetvā agārasmā anagāriyaṃ pabbajitvā akiñcanabhāvaṃ upagantvā eko careyya vihareyya iriyeyya vatteyya pāleyya yapeyya yāpeyya. Evaṃ pabbajjāsāṅkhātena ekacariyaṃ daḷhaṃ kareyya.

Kathaṃ gaṇāvavassaggaṭṭhena ekacariyaṃ daḷhaṃ kareyya. So evaṃ pabbajito samāno eko araññavanapatthāni pantāni senāsanāni paṭiseveyya appasaddāni appanigghosāni vijanavātāni manussarāhasseyyakāni paṭisallānasāruppāni. So eko gaccheyya, eko tiṭṭheyya, eko nisīdeyya, eko seyyaṃ kappeyya, eko gāmaṃ piṇḍāya paviseyya,

eko paṭikkameyya, eko raho nisīdeyya, eko caṅkamaṃ adhiṭṭheyya, eko careyya, vihareyya iriyeyya vatteyya pāleyya, yapeyya yāpeyya. Evaṃ gaṇāvavassaggaṭṭhena. . **Ekacariyaṃ daḷhaṃ kareyyāti** ekacariyaṃ daḷhaṃ kareyya, thiraṃ kareyya, daḷhaṃ samādāno assa, avatṭhitasamādāno assa kusalesu dhammesūti ekacariyaṃ daḷhaṃ kayirā.

Na nisevetha methunanti methunadhammo nāma yo so asaddhammo gāmadhammo. Taṅkāraṇā vuccati methunadhammo. Methunadhammaṃ na seveyya na niseveyya na saṃseveyya na paṭiseveyya na careyya na samācareyya na samādāya vatteyyāti na nisevetha methunaṃ. Tenāha Bhagavā—

Etamādīnavaṃ ñatvā, muni pubbāpare idha.

Ekacariyaṃ daḷhaṃ kayirā, na nisevetha methunanti.

57. * **Vivekaññeva sikkhetha, etaṃ ariyānamuttamaṃ.**

Na tena seṭṭho maññetha, sa ve nibbānasantike.

Vivekaññeva sikkhethāti vivekoti tayo vivekā kāyaviveko cittaviveko upadhiviveko. Katamo kāyaviveko -pa- ayaṃ upadhiviveko. Kāyaviveko ca vivekaṭṭhakāyānaṃ nekkhammābhiraṭānaṃ. Cittaviveko ca parisuddhacittānaṃ paramavodānappattānaṃ. Upadhiviveko ca nirūpadhīnaṃ puggalānaṃ visaṅkhāragatānaṃ. . **Sikkhāti** tisso sikkhā adhisīlasikkhā adhicitasikkhā adhipaññāsikkhā -pa- ayaṃ adhipaññāsikkhā. . **Vivekaññeva sikkhethāti** vivekaññeva sikkheyya ācareyya samācareyya samādāya vatteyyāti vivekaññeva sikkhetha.

Etaṃ ariyānamuttamanti ariyā vuccanti Buddhā ca Buddhasāvaka ca Paccekabuddhā ca ariyānaṃ etaṃ aggaṃ seṭṭhaṃ visiṭṭhaṃ pāmokkhaṃ uttamaṃ pavaraṃ yadidaṃ vivekacariyāti etaṃ ariyānamuttamaṃ.

Na tena seṭṭho maññethāti kāyavivekacariyāya unnatīṃ na kareyya, unnamāṃ na kareyya, mānaṃ na kareyya, thāmaṃ na kareyya, thambhaṃ na kareyya, na tena mānaṃ janeyya, na tena thaddho assa patthaddho paggahitasiroti tena seṭṭho na maññetha.

Sa ve nibbānasantiketi so nibbānassa santike sāmantā āsanne avidūre upakaṭṭheti sa ve nibbānasantike. Tenāha Bhagavā—

Vivekaññeva sikkhetha, etaṃ ariyānamuttamaṃ.
Na tena seṭṭho maññetha, sa ve nibbānasantiketi.

**58. * Rittassa munino carato, kāmesu anapekkhino.
Oghatiṇṇassa pihayanti, kāmesu gadhitā pajā.**

Rittassa munino caratoti rittassa vivittassa pavivittassa, kāyaduccaritena rittassa vivittassa pavivittassa. Vacīduccaritena. Manoduccaritena. Rāgena. Dosena. Mohena. Kodhena. Upanāhena. Makkhena. Paḷāsena. Issāya. Macchariyena. Māyāya. Sāṭheyena. Thambhena. Sārambhena. Mānena. Atimānena. Madena. Pamādena. Sabbakilesehi sabbaduccaritehi. Sabbadarathehi. Sabbapariḷāhehi. Sabbasantāpehi. Sabbākusalābhisaṅkhārehi rittassa vivittassa pavivittassa. . **Muninoti monaṃ** vuccati ñāṇaṃ -pa-saṅgajālamaticca so muni. . **Caratoti** carato viharato iriyato vattato pālayato yapayato yāpayatoti rittassa munino carato.

Kāmesu anapekkhinoti kāmāti uddānato dve kāmā vatthu kāmā ca kilesakāmā ca -pa- ime vuccanti vatthukāmā -pa- ime vuccanti kilesakāmā. Vatthukāme parijānitvā kilesakāme pahāya pajahitvā vinodetvā byantiṃ karitvā anabhāvaṃ gametvā kāmesu anapekkhamāno cattakāmo vantakāmo muttakāmo pahīnakāmo paṭinissaṭṭhakāmo, vītarāgo cattarāgo vantarāgo muttarāgo pahīnarāgo paṭinissaṭṭharāgo nicchāto nibbuto sītībhūto¹ sukhappaṭisaṃvedī brahmabhūtena attanā viharatīti kāmesu anapekkhino.

Oghatiṇṇassa pihayanti, kāmesu gadhitā pajāti pajāti sattādhivacanaṃ, pajā kāmesu rattā giddhā gadhitā mucchitā ajjhosannā laggā laggitā palibuddhā. Te kāmoghaṃ tiṇṇassa bhavoghaṃ tiṇṇassa diṭṭhogaṃ tiṇṇassa avijjogaṃ tiṇṇassa sabbasaṅkhārapathaṃ tiṇṇassa uttiṇṇassa nittiṇṇassa atikkantassa samatikkantassa vītivattassa pāraṃ gatassa pāraṃ

* Khu 1. 407 piṭṭhe.

1. Sītībhūto (Si)

pattassa antaṃ gatassa antaṃ pattassa koṭṭim gatassa koṭṭim pattassa
 pariyaṃtaṃ gatassa pariyaṃtaṃ pattassa vosānaṃ gatassa vosānaṃ pattassa
 tāṇaṃ gatassa tāṇaṃ pattassa leṇaṃ gatassa leṇaṃ pattassa saraṇaṃ gatassa
 saraṇaṃ pattassa abhayaṃ gatassa abhayaṃ pattassa accutaṃ gatassa
 accutaṃ pattassa amataṃ gatassa amataṃ pattassa nibbānaṃ gatassa
 nibbānaṃ pattassa icchanti sādiyanti patthayanti pihayanti abhijāppanti.
 Yathā iṇāyikā āṇaṇyaṃ¹ patthenti pihayanti. Yathā ābādhikā ārogyaṃ
 patthenti pihayanti. Yathā bandhanaḥbandhā bandhanamokkhaṃ patthenti
 pihayanti. Yathā dāsā bhujissaṃ patthenti pihayanti. Yathā
 kantāraddhānapakkhandā² khemantabhūmiṃ patthenti pihayanti. Evamevaṃ
 pajā kāmesu rattā giddhā gadhitā mucchitā ajjhosannā laggā laggitā
 palibuddhā. Te kāmoghaṃ tiṇṇassa bhavoghaṃ tiṇṇassa -pa- nibbānaṃ
 gatassa nibbānaṃ pattassa icchanti sādiyanti patthayanti pihayanti
 abhijāppantīti oghatiṇṇassa pihayanti kāmesu gadhitā pajā. Tenāha
 Bhagavā—

Rittassa munino carato, kāmesu anapekkhino.
 Oghatiṇṇassa pihayanti, kāmesu gadhitā pajāti.

Tassametteyyasuttaniddeso sattamo.

8. Pasūrasuttaniddesa

Atha Pasūrasuttaniddesaṃ vakkhati—

59. * **Idheva suddhiṃ iti vādayanti,**
Nāññesu dhammesu visuddhimāhu.
Yaṃ nissitā tattha suttaṃ vadānā,
Paccekasaccesu puthū niviṭṭhā.

Idheva suddhiṃ iti vādayantīti idheva suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ,
 muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharanti,
 “sassato loko, idameva saccāṃ moghamaññaṃ”ti suddhiṃ visuddhiṃ
 parisuddhiṃ, muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ vadanti kathenti bhaṇanti
 dīpayanti voharanti, “asassato

1. Āṇaṇyaṃ (Tṭha)

2. Kantāraddhānapakkhandā (Sī), kantāraddhānapakkhannā (Syā)

* Khu 1. 407 piṭṭhe.

loko. Antavā loko. Anantavā loko. Taṃ jīvaṃ taṃ sarīraṃ. Aññaṃ jīvaṃ aññaṃ sarīraṃ. Hoti tathāgato paraṃ maraṇā. Na hoti tathāgato paraṃ maraṇā. Hoti ca na ca hoti tathāgato paraṃ maraṇā. Neva hoti na na hoti tathāgato paraṃ maraṇā, idameva saccaṃ moghamaññaṃ”ti suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ, muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharantīti idheva suddhiṃ iti vādayanti.

Nāññesu dhammesu visuddhimāhūti attano satthāraṃ dhammakkhānaṃ gaṇaṃ diṭṭhiṃ paṭipadaṃ maggaṃ ṭhapetvā sabbe paravāde khipanti ukkhipanti parikkhipanti, “so satthā na sabbaññū, dhammo na svākkhāto, gaṇo na suppaṭipanno, diṭṭhi na bhaddikā, paṭipadā na supaññattā, maggo na niyyāniko, natthettha suddhi vā visuddhi vā parisuddhi vā, mutti vā vimutti vā parimutti vā, na tattha sujjhanti vā visujjhanti vā parisujjhanti vā, muccanti vā vimuccanti vā parimuccanti vā, hīnā nihīnā omakā lāmakā chatukkā parittā”ti evamāhamsu evaṃ vadanti evaṃ kathenti evaṃ bhaṇanti evaṃ dīpayanti evaṃ voharantīti nāññesu dhammesu visuddhimāhu.

Yaṃ nissitā tattha subhaṃ vadānāti yaṃ nissitāti satthāraṃ dhammakkhānaṃ gaṇaṃ diṭṭhiṃ paṭipadaṃ maggaṃ nissitā sannissitā¹ allīnā, upagatā ajjhositā adhimuttā. . **Tatthāti** sakāya diṭṭhiyā sakāya khantiyā sakāya ruciyā sakāya laddhiyā. . **Sutaṃ vadānāti** subhavādā sobhanavādā paṇḍitavādā thiravādā² nāyavādā hetuvādā lakkhaṇāvādā kāraṇavādā ṭhānavādā sakāya laddhiyāti yaṃ nissitā tattha subhaṃ vadānā.

Paccekasaccesu puthū nivīṭṭhāti puthū samaṇabrāhmaṇā puthū paccekasaccesu nivīṭṭhā patiṭṭhitā allīnā upagatā ajjhositā adhimuttā “sassato loko, idameva saccaṃ moghamaññaṃ”ti nivīṭṭhā patiṭṭhitā allīnā upagatā ajjhositā adhimuttā. “Asassato loko -pa- neva hoti na na hoti tathāgato paraṃ maraṇā, idameva saccaṃ moghamaññaṃ”ti nivīṭṭhā patiṭṭhitā allīnā upagatā ajjhositā adhimuttāti paccekasaccesu puthū nivīṭṭhā. Tenāha Bhagavā—

1. Patiṭṭhitā (Sī), ānissitā (Ka) heṭṭhā 70 piṭṭhepi.

2. Dhīravādā (Syā)

Idheva suddhiṃ iti vādayanti,
 Nāññesu dhammesu visuddhimāhu.
 Yaṃ nissitā tattha subhaṃ vadānā,
 Paccekasaccesu puthū nivīṭṭhāti.

60. * Te vādakāmā parisam vigayha,
 Bālam dahantī mithu aññamaññam.
 Vadanti te aññasitā kathojjam,
 Pasamsakāmā kusalāvadānā.

Te vādakāmā parisam vigayhāti te vādakāmāti te vādakāmā vādatthikā vādādhippāyā vādapurekkhārā vādapariyesanam carantā. . **Parisam vigayhāti** khattiyaparisam brāhmaṇaparisam gahapatiparisam samaṇaparisam vigayha ogayha ajjhogāhetvā pavisitvāti te vādakāmā parisam vigayha.

Bālam dahantī mithu aññamaññanti mithūti dve janā dve kalahakārakā dve bhaṇḍanakārakā dve bhassakārakā dve vivādakārakā dve adhikaraṇakārakā dve vādino dve sallāpakā te aññamaññam bālato hīnato nihīnato omakato lāmakato chatukkato parittato dahanti passanti dakkhanti olokenī nijjhāyanti upaparikkhantīti bālam dahantī mithu aññamaññam.

Vadanti te aññasitā kathojjanti aññam satthāram dhammakkhānam gaṇam diṭṭhim paṭipadam maggam nissitā sannissitā allīnā upagatā ajjhositā adhimuttā. . **Kathojjam** vuccati kalaho bhaṇḍanam viggaho vivādo medhagam. Atha vā **kathojjanti** anojavantī sā kathā. Kathojjam vadanti, kalaham vadanti, bhaṇḍanam vadanti, viggaham vadanti, vivādam vadanti, medhagam vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharantīti vadanti te aññasitā kathojjam.

Pasamsakāmā kusalāvadānāti pasamsakāmāti pasamsakāmā pasamsatthikā pasamsādhippāyā pasamsapurekkhārā pasamsapariyesanam carantā. **Kusalāvadānāti** kusalavādā paṇḍitavādā thiravādā ñāyavādā hetuvādā lakkhaṇavādā kāraṇavādā ṭhānavādā sakāya laddhiyāti pasamsakāmā kusalāvadānā. Tenāha Bhagavā—

Te vādakāmā parisam̐ vigayha,
 Pālam̐ dahantī mithu aññamaññam̐.
 Vadanti te aññasitā kathojjam̐,
 Pasaṃsakāmā kusalāvadānāti.

**61. * Yutto kathāyaṃ parisāya majjhe,
 Pasaṃsamicchaṃ vinighāti hoti.
 Apāhatasmim̐ pana maṅku hoti,
 Nindāya so kuppati randhamesī.**

Yutto kathāyaṃ parisāya majjheti khattiyaparisāya vā
 brāhmaṇaparisāya vā gahapatiparisāya vā samaṇaparisāya vā majjhe attano
 kathāyaṃ yutto payutto āyutto samāyutto sampayutto kathetunti yutto
 kathāyaṃ parisāya majjhe.

Pasaṃsamicchaṃ vinighāti hotīti pasaṃsamicchanti pasaṃsam̐
 thomanam̐ kittim̐ vaṇṇahāriyam̐ icchanto sādiyanto patthayanto pihayanto
 abhijappanto. **Vinighāti hotīti** pubbeva sallāpā katham̐kathī vinighāti hoti
 “jayo nu kho me bhavissati, parājayo nu kho me bhavissati, katham̐
 niggahaṃ karissāmi, katham̐ paṭikammaṃ karissāmi, katham̐ visesaṃ
 karissāmi, katham̐ paṭivisesaṃ karissāmi, katham̐ āveṭhiyam̐¹ karissāmi,
 kataṃ nibbeṭhiyam̐² karissāmi, katham̐ chedaṃ karissāmi, katham̐
 maṇḍalam̐ karissāmi”ti evaṃ pubbeva sallāpā katham̐kathī vinighāti hotīti
 pasaṃsamicchaṃ vinighāti hoti.

Apāhatasmim̐ pana maṅku hotīti ye te pañhavīmaṃsakā parisā pārisajjā
 pāsārikā³, te apaharanti, “atthāpagataṃ bhaṇitan”ti atthato apaharanti,
 “byañjanāpagataṃ bhaṇitan”ti byañjanato apaharanti,
 “atthabyañjanāpagataṃ bhaṇitan”ti atthabyañjanato apaharanti, attho te
 dunnīto, byañjanam̐ te duropitam̐, atthabyañjanam̐ te dunnītam̐ duropitam̐,
 niggaho te akato, paṭikammaṃ te dukkaṭam̐, viseso te akato, paṭiviseso te
 dukkaṭo, āveṭhiyā te akatā, nibbeṭhiyā te dukkaṭā, chedo te akato, maṇḍalam̐
 te dukkaṭam̐, visamakatham̐ dukkathitam̐ dubbhaṇitam̐ dullapitam̐ duruttam̐
 dubbhāsītanti apaharanti. . **Apāhatasmim̐ pana maṅku**

* Khu 1. 408 piṭṭhe.

2. Nibbedhiyam̐ (Syā, Ka)

1. Āvedhiyam̐ (Syā)

3. Pāsānikā (Syā)

hotīti apāhatasmim maṅku hoti piḷito ghaṭṭito byādhito domanassito hotīti apāhatasmim pana maṅku hoti.

Nindāya so kuppati randhamesīti nindāya garahāya akittiyā avaṇṇahārikāya kuppati byāpajjati patitthīyati, kopaṇca dosaṇca appaccayaṇca pātukarotīti nindāya so kuppati. . **Randhamesīti** virandhamesī aparaddhamesī khalitamesī gaḷitamesī vivaramesīti nindāya so kuppati randhamesī. Tenāha Bhagavā—

Yutto kathāyaṃ parisāya majjhe,
Pasamsamicchaṃ vinighāti hoti.
Apāhatasmim pana maṅku hoti,
Nindāya so kuppati randhamesīti.

**62. * Yamassa vādaṃ parihīnamāhu,
Apāhataṃ pañhavimaṃsakāse¹.
Paridevati socati hīnavādo.
“Upaccagā man”ti anutthunāti.**

Yamassa vādaṃ parihīnamāhūti yaṃ tassa vādaṃ hīnaṃ nihīnaṃ parihīnaṃ parihāpitaṃ na paripūritaṃ evamāhaṃsu evaṃ kathenti evaṃ bhaṇanti evaṃ dīpayanti evaṃ voharantīti yamassa vādaṃ parihīnamāhu.

Apāhataṃ pañhavimaṃsakāseti ye te pañhavīmaṃsakā parisā pārisajjā pāsārikā, te apaharanti, “atthāpagataṃ bhaṇitaṃ”ti atthato apaharanti, “byañjanāpagataṃ bhaṇitaṃ”ti byañjanato apaharanti, “atthabyañjanāpagataṃ bhaṇitaṃ”ti atthabyañjanato apaharanti, attho te dunnīto, byañjanaṃ te duropitaṃ, atthabyañjanaṃ te dunnītaṃ duropitaṃ, niggaho te akato, paṭikammaṃ te dukkaṭaṃ, viseso te akato, paṭiviseso te dukkaṭo, āveṭhiyā te akatā, nibbeṭhiyā te dukkaṭā, chedo te akato, maṇḍalaṃ te dukkaṭaṃ, visamakathaṃ dukkathitaṃ dubbhaṇitaṃ dullapitaṃ duruttaṃ dubbhāsitaṃ apaharantīti apāhataṃ pañhavimaṃsakāse.

* Khu 1. 408 piṭṭhe.

1. Pañhavimaṃsakā ye (Syā)

Paridevati socati hīnavādoti paridevatīti aññaṃ mayā āvajjitaṃ aññaṃ cintitaṃ, aññaṃ upadhāritaṃ, aññaṃ upalakkhitaṃ, so mahāpakkho mahāpariso mahāparivāro, parisā cāyaṃ vaggā na samaggā, samaggāya parisāya hetu kathāsallāpo puna bhañjissāmīti yā evarūpā¹ vācā palāpo vippalāpo lālappo lālappāyanā lālappāyitattanti paridevati. . **Socatīti** “tassa jayo”ti socati, “mayhaṃ parājayo”ti socati, “tassa lābho”ti socati, “mayhaṃ alābho”ti socati, “tassa yaso”ti socati. “Mayhaṃ ayaso”ti socati, “tassa pasamsā”ti socati, “mayhaṃ nindā”ti socati, “tassa sukhan”ti socati, “mayhaṃ dukkhan”ti socati, sosakkato garukato mānito pūjito apacito lābhī cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhārānaṃ, “ahamasmi asakkato agarukato amānito apūjito anapacito na lābhī cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhārānaṃ”ti socati kilamati paridevati urattālim kandati sammohaṃ āpajjatīti paridevati socati. . **Hīnavādoti** hīnavādo nihīnavādo parihīnavādo parihāpitavādo na paripūravādoti paridevati socati hīnavādo.

“Upaccagā man”ti anutthunātiti so maṃ vādena vādaṃ accagā upaccagā atikkanto samatikkanto vītivattoti evampi upaccagā manti. . Atha vā maṃ vādena vādaṃ abhibhavitvā ajjhottharivā pariyādiyitvā maddayitvā carati viharati iriyati vattati pāleti yapeti yāpetīti evampi upaccagā manti. . **Anutthunā** vuccati vācāpalāpo vippalāpo lālappo lālappāyanā lālappāyitattanti upaccagā manti anutthunāti. Tenāha Bhagavā—

Yamassa vādaṃ parihīnamāhu,
 Apāhataṃ pañhavimaṃsakāse.
 Paridevati socati hīnavādo,
 “Upaccagā man”ti anutthunāti.

1. Yo evarūpo (Syā)

63. * Ete vivādā samaṇesu jātā,
 Etesu ugghāti nighāti hoti.
 Etampi disvā virame kathojjam,
 Na ha'ññadattha'tthi pasamsalābhā.

Ete vivādā samaṇesu jātāti samaṇāti ye keci ito bahiddhā paribbajūpagatā paribbajasamāpannā, ete diṭṭhikalāhā diṭṭhibhaṇḍanā diṭṭhiviggahā diṭṭhivivādā diṭṭhimedhagā samaṇesu jātā sañjātā nibbattā abhinibbattā pātubhūtāti ete vivādā samaṇesu jātā.

Etesu ugghātinighāti hotīti jayaparājayo hoti lābhālābho hoti, yasāyaso hoti, nindāpasamsā hoti, sukhadukkham hoti, somanassadomanassam hoti, iṭṭhāniṭṭham hoti, anunayapaṭiḅham hoti, ugghātitanigghātitaṃ hoti, anurodhavirodho hoti, jayena cittaṃ ugghātitaṃ hoti, parājayena cittaṃ nigghātitaṃ hoti, lābhena cittaṃ ugghātitaṃ hoti, alābhena cittaṃ nigghātitaṃ hoti, yasena cittaṃ ugghātitaṃ hoti, ayasena cittaṃ nigghātitaṃ hoti, pasamsāya cittaṃ ugghātitaṃ hoti, nindāya cittaṃ nigghātitaṃ hoti, sukhena cittaṃ ugghātitaṃ hoti, dukkhena cittaṃ nigghātitaṃ hoti, somanassena cittaṃ ugghātitaṃ hoti, domanassena cittaṃ nigghātitaṃ hoti, unnatiyā¹ cittaṃ ugghātitaṃ hoti, onatiyā² cittaṃ nigghātitaṃ hotīti etesu ugghāti nighāti hoti.

Etampi disvā virame kathojjanti etampi disvāti etaṃ ādīnavam disvā passitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā diṭṭhikalāhesu diṭṭhibhaṇḍanesu diṭṭhiviggahesu diṭṭhivivādesu diṭṭhimedhagesūti. . **Etampi disvā virame kathojjanti** kathojjam vuccati kalaho bhaṇḍanam viggaho vivādo medhagam. Atha vā **kathojjanti** anojavantī sā kathā kathojjam na kareyya, kalāham na kareyya, bhaṇḍanam na kareyya, viggaham na kareyya, vivādam na kareyya, medhagam na kareyya, kalahabhaṇḍanaviggahavivādamedhagam pajaheyya vinodeyya byantiṃ kareyya anabhāvam gameyya, kalahabhaṇḍanaviggahavivādamedhagā ārato assa virato paṭivirato

* Khu 1. 408 piṭṭhe.

1. Uṇṇatiyā (Syā, Ka)

2. Oṇatiyā (Syā, Ka)

nikkhanto nissaṭṭo vippayutto visaññutto vimariyādikatena cetasā vihareyyāti etampi disvā virame kathojjam.

Na ha'ññadattha'tthi pasamsalābhāti pasamsalābhā añño attho natthi attattho vā parattho vā ubhayattho vā diṭṭhadhammiko vā attho, samparāyiko vā attho, uttāno vā attho, gambhīro vā attho, gūḷho vā attho, paṭicchanno vā attho, neyyo vā attho, nīto vā attho, anavajjo vā attho, nikkilesa vā attho, vodāno vā attho, paramattho vā attho, natthi na santi na samvijjanti nupalabbhantīti na ha'ññadattha'tthi pasamsalābhā. Tenāha Bhagavā—

Ete vivādā samaṇesu jātā,
Etesu ugghāti nighāti hoti.
Etampi disvā virame kathojjam,
Na ha'ññadattha'tthi pasamsalābhāti.

**64. * Pasamsito vā pana tattha hoti,
Akkhāya vādaṃ parisāya majjhe.
So¹ hassatī unnamatī² ca tena,
Pappuyya tamattham yathā mano ahu.**

Pasamsito vā pana tattha hotīti tatthāti sakāya diṭṭhiyā sakāya khantiyā sakāya ruciyā sakāya laddhiyā pasamsito thomito kittito vaṇṇito hotīti pasamsito vā pana tattha hoti.

Akkhāya vādaṃ parisāya majjheti khattiyaparisāya vā brāhmaṇaparisāya vā gahapatiparisāya vā samaṇaparisāya vā majjhe attano vādaṃ akkhāya ācikkhitvā anuvādaṃ akkhāya ācikkhitvā thambhayitvā brūhayitvā dīpayitvā jotayitvā voharitvā pariggaṇhitvāti akkhāya vādaṃ parisāya majjhe.

So hassatī unnamatī ca tenāti so tena jayatthena tuṭṭho hoti haṭṭho pahaṭṭho attamano paripuṇṇasaṅkappo. Atha vā dantavidamsakam hasamāno. **So hassatī unnamatī ca tenāti** so tena

* Khu 1. 408 piṭṭhe.

1. So tam (Sī)

2. Uṇṇamatī (Syā, Ka)

jayatthena unnato hoti unnamo dhajo sampaggāho ketukamyatā cittassāti so hassatī unnamatī ca tena.

Pappuyya tamattham yathā mano ahūti tam jayattham pappuyya pāpuṇivā adhigantvā vinditvā paṭilabhitvā. . **Yathā mano ahūti** yathā mano ahu, yathā citto ahu, yathā saṅkappo ahu, yathā viññāṇo ahūti pappuyya tamattham mano ahu. Tenāha Bhagavā—

Pasaṁsito vā pana tattha hoti,
Akkhāya vādam parisāya majjhe.
So hassatī unnamatī ca tena,
Pappuyya tamattham yathā mano ahūti.

65. * Yā unnatī sā'ssa vighātabhūmi,
Mānātimānam vadate paneso.
Etampi disvā na vivādayetha,
Na hi tena suddhim kusalā vadanti.

Yā unnatī sā'ssa vighātabhūmīti yā unnati unnamo dhajo sampaggāho ketukamyatā cittassāti yā unnati. **Sā'ssa vighātabhūmīti** sā tassa vighātabhūmi upaghātabhūmi pīlanabhūmi ghaṭṭanabhūmi upaddavabhūmi upasaggabhūmīti yā unnatī sā'ssa vighātabhūmi.

Mānātimānam vadate panesoti so puggalo mānaṅca vadati atimānaṅca vadatīti mānātimānam vadate paneso.

Etampi disvā na vivādayethāti etaṁ ādīnavam disvā passitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtam katvā diṭṭhikalahesu diṭṭhibhaṇḍanesu diṭṭhiviggahesu diṭṭhivivādesu diṭṭhimedhagesūti etampi disvā. **Na vivādayethāti** na kalaham kareyya, na bhaṇḍanam kareyya, na viggaham kareyya, na vivādam kareyya, na medhagam kareyya, kalahabhaṇḍanaviggahavivādamedhagam pajaheyya vinodeyya byantim kareyya anabhāvam gameyya, kalahabhaṇḍanaviggahavivādamedhagā ārato assa virato paṭivirato nikkhanto nissaṭṭo vippayutto visaññutto vimariyādikatena cetasā vihareyyāti etampi disvā na vivādayetha.

Na hi tena suddhiṃ kusalā vadantīti kusalāti ye te khandhakusalā dhātukusalā āyatanakusalā paṭiccasamuppādakusalā satipaṭṭhānakusalā sammappadhānakusalā iddhipādakusalā indriyakusalā balakusalā bojjhaṅgakusalā maggakusalā phalakusalā nibbānakusalā, te kusalā diṭṭhikalahena diṭṭhibhaṇḍanena diṭṭhiviggahena diṭṭhivivādena diṭṭhimedhagena suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ, muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ na vadanti na kathenti na bhaṇanti na dīpayanti na voharantīti na hi tena suddhiṃ kusalā vadanti. Tenāha Bhagavā—

Yā unnaṭī sā'ssa vighātabhūmi,
Mānātimānaṃ vadate paneso.
Etampi disvā na vivādayetha,
Na hi tena suddhiṃ kusalā vadantīti.

**66. * Sūro yathā rājakhādāya puṭṭho,
Abhigajja'meti paṭisūra'miccham.
Yeneva so, tena palehi sūra,
Pubbeva natthi yadidaṃ yudhāya.**

Sūro yathā rājakhādāya puṭṭhoti sūroti sūro vīro vikkanto abhīrū achambhī anutrāsī apalāyī. . **Rājakhādāya puṭṭhoti** rājakhādāniyena rājabhojanīyena puṭṭho posito āpādito vaḍḍhitoti sūro yathā rājakhādāya puṭṭho.

Abhigajja'meti paṭisūra'micchanti so gajjanto uggajjanto abhigajjanto eti upeti upagacchati paṭisūraṃ paṭipurisaṃ paṭisattum paṭimallaṃ icchanto sādiyanto patthayanto pihayanto abhijappantoti abhigajja'meti paṭisūra'miccham.

Yeneva so, tena palehi sūrāti yeneva so diṭṭhigatiko, tena palehi, tena vaja, tena gaccha, tena atikkama, so tuyham paṭisūro paṭipuriso paṭisattu paṭimalloti yeneva so, tena palehi sūra.

Pubbeva natthi yadidaṃ yudhāyāti pubbeva bodhiyā mūle ye paṭisenikarā kilesā paṭilomakarā paṭikaṇḍakakarā paṭipakkhakarā, te natthi

na santi na saṁvijjanti nupalabbhanti, pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhabbuppattikā nāṇagginā daḍḍhā. . **Yadidaṃ yudhāyāti** yadidaṃ yuddhatthāya kalahatthāya bhaṇḍanathāya viggahatthāya vivādatthāya medhagatthāyāti pubbeva natthi yadidaṃ yudhāya. Tenāha Bhagavā—

Sūro yathā rājakhādāya puṭṭho,
Abhigajja'meti paṭisūra'miccham.
Yeneva so, tena palehi sūra,
Pubbeva natthi yadidaṃ yudhāyāti.

67. * **Ye diṭṭhimuggayha vivādayanti,**
“**Idameva saccan**”ti ca vādayanti.
Te tvaṃ vadassū na hi tedha atthi,
Vādamhi jāte paṭisenikattā.

Ye diṭṭhimuggayha vivādayantīti ye dvāsattḥiditṭhigatānaṃ aññataraññataraṃ diṭṭhigataṃ gahetvā gaṇhitvā uggaṇhitvā parāmasitvā abhinivisitvā vivādayanti, kalaham karonti, bhaṇḍanaṃ karonti, viggahaṃ karonti, vivādaṃ karonti, medhagaṃ karonti “na tvaṃ imaṃ dhammavinayaṃ ājānāsi, ahaṃ imaṃ dhammavinayaṃ ājānāmi, kiṃ tvaṃ imaṃ dhammavinayaṃ ājānissasi, micchāpaṭipanno tvamasi, ahamasmi sammāpaṭipanno, sahitaṃ me, asahitaṃ te, pure vacanīyaṃ pacchā avaca, pacchā vacanīyaṃ pure avaca, adhiciṇṇaṃ te viparāvattaṃ, āropito te vādo, niggahito tvamasi, cara vādappamokkhāya, nibbeḷhehi vā sace pahosī”ti ye diṭṭhimuggayha vivādayanti.

“**Idameva saccan**”ti ca vādayantīti “sassato loko, idameva saccam moghamaññan”ti vādayanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharanti. Asassato loko -pa- neva hoti na na hoti tathāgato paraṃ maraṇā, idameva saccam moghamaññan”ti vādayanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharantīti “idameva saccan”ti ca vādayanti.

Te tvaṃ vadassū na hi tedha atthi, vādamhi jāte paṭisenikattāti te tvaṃ diṭṭhigatike vadassu vādena vādaṃ niggahena niggahaṃ paṭikammaṃ paṭikammaṃ visesena visesaṃ paṭivisesena paṭivisesaṃ āveṭhiyāya

āveṭhiyaṃ nibbeṭhiyāya nibbeṭhiyaṃ chedena chedaṃ maṇḍalena maṇḍalam, te tvaṃ paṭisūrā paṭipurisā paṭisattū paṭimallāti te tvaṃ vadassū na hi tedha atthi. **Vādamhi jāte paṭisenikattāti** vāde jāte sañjāte nibbatte abhinibbatte pātubhūteyeva paṭisenikattā¹ paṭilomakattā paṭikaṇḍakakattā paṭipakkhakattā kalahāṃ kareyyuṃ, bhaṇḍanaṃ kareyyuṃ, viggahaṃ kareyyuṃ, medhagaṃ kareyyuṃ, te natthi na santi na saṃvijjanti nupalabbhanti pahinā -pa- nāṇagginā daḍḍhāti te tvaṃ vadassū na hi tedha atthi, vādamhi jāte paṭisenikattā. Tenāha Bhagavā—

Ye diṭṭhimuggayha vivādayanti,
 “Idameva saccaṃ”ti ca vādayanti.
 Te tvaṃ vadassū na hi tedha atthi,
 Vādamhi jāte paṭisenikattāti.

68. * **Visenikatvā pana ye caranti,
 Diṭṭhīhi diṭṭhiṃ avirujjhāmanā.
 Tesu tvaṃ kiṃ labhetho pasūra,
 Yesīdha natthi paramuggahitaṃ.**

Visenikatvā pana ye carantīti senā vuccati mārasenā. Kāyaduccaritaṃ mārasenā, vacīduccaritaṃ mārasenā, manoduccaritaṃ mārasenā, lobho mārasenā, doso mārasenā, moho mārasenā, kodho. Upanāho. Makkho. Paḷaso. Issā. Macchariyaṃ. Māyā. Sāṭheyyaṃ. Thambho. Sārambho. Māno. Atimāno. Mado. Pamādo. Sabbe kilesā. Sabbe duccharitā. Sabbe darathā. Sabbe pariḷāhā. Sabbe santāpā. Sabbākusalābhisaṅkhārā mārasenā. Vuttaṃ hetam Bhagavatā—

+ Kāmā te paṭhamā senā, dutiyā arati vuccati -pa-.
 Na naṃ asūro jināti, jetvāva labhate sukhanti.

Yato catūhi ariyamaggehi sabbā ca mārasenā sabbe ca paṭisenikarā kilesā jitā ca parājitā ca bhaggā vippluggā parammukhā, tena vuccati visenikatvāti. . **Yeti** arahanto khīṇāsavā. **Carantīti** caranti

1. Paṭisenikatā (Ka), evaṃ sesesu tīsu padesupi.

* Khu 1. 409 piṭṭhe.

+ Khu 1. 342; Khu 8. 114 piṭṭhesupi.

viharanti iriyanti vattenti pārenti yapenti yāpentīti visenikatvā pana ye caranti.

Diṭṭhīhi diṭṭhim avirujjhamānāti yesaṃ dvāsaṭṭhi diṭṭhigatāni pahīnāni samucchinnāni vūpasantāni paṭipassaddhāni abhābuppattikāni nāṇagginā daḍḍhāni, te diṭṭhīhi diṭṭhim avirujjhamānā appaṭivirujjhamānā appahīyamānā appaṭihaññamānā appaṭihatamānāti diṭṭhīhi diṭṭhim avirujjhamānā.

Tesu tvaṃ kiṃ labhetho pasūrāti tesu arahantesu khīṇāsavesu kiṃ labhetho paṭisūraṃ paṭipurisaṃ paṭisattum paṭimallanti tesu tvaṃ kiṃ labhetho pasūra.

Yesīdha natthi paramuggahīnti yesaṃ arahantānaṃ khīṇāsavānaṃ “idaṃ paramaṃ aggaṃ seṭṭhaṃ viṣiṭṭhaṃ pāmokkhaṃ uttamaṃ pavaraṃ”ti gahitaṃ parāmaṭṭhaṃ abhiniviṭṭhaṃ ajjhositaṃ adhimuttaṃ natthi na santi na saṃvijjati nupalabbhati, pahīnaṃ samucchinnaṃ vūpasantaṃ paṭipassaddhaṃ abhābuppattikaṃ nāṇagginā daḍḍhanti yesīdha natthi paramuggahītaṃ. Tenāha Bhagavā—

Visenikatvā pana ye caranti,
Diṭṭhīhi diṭṭhim avirujjhamānā.
Tesu tvaṃ kiṃ labhetho pasūra,
Yesīdha natthi paramuggahīnti.

**69. * Atha tvaṃ pavitakkamāgamā¹,
Manasā diṭṭhigatāni cintayanto.
Dhonena yugaṃ samāgamā,
Na hi tvaṃ sakkhasi sampayātave.**

Atha tvaṃ pavitakkamāgamāti athāti padasandhi padasaṃsaggo padapāripūrī akkharasamavāyo byañjanasiliṭṭhatā padānupubbatāpetamā athāti. . **Pavitakkamāgamāti** takkento vitakkento saṅkappento jayo nu kho me bhavissati, parājayo nu kho me bhavissati, kathaṃ niggahaṃ karissāmi, kathaṃ paṭikammaṃ karissāmi, kathaṃ visesaṃ karissāmi, kathaṃ paṭivisesaṃ karissāmi, kathaṃ āveṭṭhiyaṃ karissāmi, kathaṃ nibbeṭṭhiyaṃ

* Khu 1. 409 piṭṭhe.

1. Pavitakkamāgama (Sī), savitakkamāgamā (Ka)

karissāmi, kathaṃ chedaṃ karissāmi, kathaṃ maṇḍalaṃ karissāmi, evaṃ takkento vitakkento saṅkappento āgatosi upagatosi sampattosi mayā saddhiṃ samāgatosīti atha tvaṃ pavitakkamāgamā.

Manasā diṭṭhigatāni cintayantoti manoti * yaṃ cittaṃ mano mānasam hadayaṃ paṇḍaraṃ mano manāyatanaṃ manindriyaṃ viññāṇaṃ viññāṇakkhandho tajjā manoviññāṇadhātu. Cittena diṭṭhiṃ cintento vicintento “sassato loko”ti vā, “asassato loko”ti vā -pa- “neva hoti na na hoti tathāgato paraṃ maraṇā”ti vāti manasā diṭṭhigatāni cintayanto.

Dhonena yugaṃ samāgamā, na hi tvaṃ sakkhasi sampayātaveti dhonā vuccati paññā. Yā paññā pajānanā -pa- amoho dhammavicayo sammādiṭṭhi kimkāraṇā dhonā vuccati paññā, tāya paññāya kāyaduccaritaṃ dhutañca dhotañca sandhotañca niddhotañca, vacīduccaritaṃ -pa- sabbākusalābhisaṅkhārā dhutā ca dhotā ca sandhotā ca niddhotā ca. Atha vā sammādiṭṭhiyā micchādiṭṭhi. Sammāsaṅkappena micchāsaṅkappo -pa- sammāvimuttiyā micchāvimutti dhutā ca dhotā ca sandhotā ca niddhotā ca. Atha vā ariyena aṭṭhaṅgikena maggena sabbe kilesā. Sabbe duccaritā. Sabbe darathā. Sabbe pariḷāhā. Sabbe santāpā. Sabbākusalābhisaṅkhārā dhutā ca dhotā ca sandhotā ca niddhotā ca. Bhagavā imehi dhoneyyehi dhammehi upeto samupeto upagato samupagato upapanno samupapanno samannāgato, tasmā Bhagavā dhono. So dhutarāgo dhutapāpo dhutakilesa dhutapariḷāhoti dhonoti.

Dhonena yugaṃ samāgamā, na hi tvaṃ sakkhasi sampayātaveti pasūro paribbājako na paṭibalo dhonena Buddhena Bhagavatā saddhiṃ yugaṃ samāgamaṃ samāgantvā yugaggāhaṃ gaṇhitvā sākacchetuṃ sallapituṃ sākacchaṃ samāpajjituṃ. Taṃ kissa hetu, pasūro paribbājako hīno nihīno omako lāmaṅko chatukko paritto. So hi Bhagavā aggo ca seṭṭho ca visiṭṭho ca pāmokkho ca uttamo ca pavaro ca. Yathā saso na paṭibalo mattena mātaṅgena saddhiṃ yugaṃ samāgamaṃ samāgantvā yugaggāhaṃ gaṇhituṃ. . Yathā kotthuko na paṭibalo sīhena migaraññā saddhiṃ yugaṃ samāgamaṃ samāgantvā yugaggāhaṃ gaṇhituṃ. . Yathā vacchako taruṅako

* Abhi 1. 18 piṭṭhe.

dhenupako na paṭibalo usabhena calakakunā¹ saddhiṃ yugaṃ samāgamaṃ samāgantvā yugaggāhaṃ gaṇhituṃ. . Yathā dhaṅko na paṭibalo gaṇḍeṇa venateyyena saddhiṃ yugaṃ samāgamaṃ samāgantvā yugaggāhaṃ gaṇhituṃ. . Yathā caṇḍālo na paṭibalo raññā cakkavattinā saddhiṃ yugaṃ samāgamaṃ samāgantvā yugaggāhaṃ gaṇhituṃ. . Yathā paṃsupisācako na paṭibalo indena devaraññā saddhiṃ yugaṃ samāgamaṃ samāgantvā yugaggāhaṃ gaṇhituṃ, evamevaṃ pasūro paribbājako na paṭibalo dhonena Buddhena Bhagavatā saddhiṃ yugaṃ samāgamaṃ samāgantvā yugaggāhaṃ gaṇhitvā sākacchetuṃ sallapituṃ sākacchaṃ samāpajjitūṃ. Tam kissa hetu, pasūro paribbājako hīnapañño nihīnapañño omakapañño lāmakapañño chatukkapañño parittapañño. So hi Bhagavā mahāpañño puthupañño hāsapañño javanapañño tikkhapañño nibbedhikapañño paññāpabhedakusalo pabhinnañño adhiḡatapaṭisambhido catuvesārajjappatto dasabaladhārī purisāsabho purisasiho purisanāgo purisājañño purisadhorayho anantañño anantatejo anantayasa aḡḡho mahaddhano dhanavā netā vinetā anunetā paññāpetā nijjhāpetā pekkhetā pasādetā. So hi Bhagavā anuppannassa maggassa uppādetā asaṇḡātassa maggassa saṇḡanetā anakkhātassa maggassa akkhātā maggaññū maggavidū maggakovidū maggānugā ca panassa etarahi sāvakā viharanti pacchā samannāgatā.

So hi Bhagavā jānaṃ jānāti passaṃ passati cakkhubhūto ñāṇabhūto dhammabhūto brahmabhūto vattā pavattā atthassa ninnetā amatassa dātā Dhammassāmī Tathāgato, natthi tassa Bhagavato aññātaṃ adiṭṭhaṃ aviditaṃ asacchikataṃ aphasitaṃ² paññāya. Atītaṃ anāgataṃ paccuppannaṃ upādāya sabbe dhammā sabbākārena Buddhassa Bhagavato ñāṇamukhe āpāthaṃ āgacchanti, yaṃ kiñci neyyaṃ nāma atthi jānitabbaṃ attattho vā parattho vā ubhayattho vā diṭṭhadhammiko vā attho samparāyiko vā attho uttāno vā attho gambhīro vā attho gūḷho vā attho paṭicchanno vā attho neyyo vā attho nīto vā attho anavajjo vā attho nikkilesso vā attho vodāno vā attho paramattho vā attho, sabbaṃ taṃ antobuddhaññe parivattati.

1. Balakkakunā (Syā)

2. Aphusitaṃ (Syā) Khu 8. 175; Khu 9. 375 piṭṭhesupi.

Sabbaṃ kāyakammaṃ Buddhassa Bhagavato ñāṇānuparivatti, sabbaṃ vacīkammaṃ ñāṇānuparivatti, sabbaṃ manokammaṃ ñāṇānuparivatti. Atīte Buddhassa Bhagavato appaṭihataṃ ñāṇaṃ, anāgate appaṭihataṃ ñāṇaṃ, paccuppanne appaṭihataṃ ñāṇaṃ. Yāvatakaṃ neyyaṃ, tāvatakaṃ ñāṇaṃ, yāvatakaṃ ñāṇaṃ, tāvatakaṃ neyyaṃ, neyyapariyantikaṃ ñāṇaṃ, ñāṇapariyantikaṃ neyyaṃ, neyyaṃ atikkamitvā ñāṇaṃ nappavattati, ñāṇaṃ atikkamitvā neyyapatho natthi. Aññamaññāpariyantaṭṭhāyino te dhammā. Yathā dvinnāṃ samuggapaṭalānaṃ sammā phusitānaṃ heṭṭhimaṃ samuggapaṭalaṃ uparimaṃ nātivattati, uparimaṃ samuggapaṭalaṃ heṭṭhimaṃ nātivattati, aññamaññāpariyantaṭṭhāyino. Evamevaṃ Buddhassa Bhagavato neyyaṃca ñāṇaṃca aññamaññāpariyantaṭṭhāyino. Yāvatakaṃ neyyaṃ tāvatakaṃ ñāṇaṃ, yāvatakaṃ ñāṇaṃ, tāvatakaṃ neyyaṃ, neyyapariyantikaṃ ñāṇaṃ, ñāṇapariyantikaṃ neyyaṃ, neyyaṃ atikkamitvā ñāṇaṃ nappavattati, ñāṇaṃ atikkamitvā neyyapatho natthi. Aññamaññāpariyantaṭṭhāyino te dhammā. Sabbadhammesu Buddhassa Bhagavato ñāṇaṃ pavattati.

Sabbe dhammā Buddhassa Bhagavato āvajjanapaṭibaddhā ākaṅkhaṭibaddhā manasikārapaṭibaddhā cittuppādaṭibaddhā. Sabbasattesu Buddhassa Bhagavato ñāṇaṃ pavattati, sabbesaṅca sattānaṃ Bhagavā āsayāṃ jānāti anusayāṃ jānāti, caritaṃ jānāti, adhimuttiṃ jānāti. Apparajakkhe mahārajakkhe tikkhindriye mudindriye svākāre dvākāre suviññāpaye duviññāpaye bhābbābhabbe satte pajānāti. Sadevako loko samārako sabrahmako sassamaṇabrāhmaṇī pajā sadevamanussā antobuddhañāṇe parivattati.

Yathā ye keci macchakacchapā antamaso Timitimiṅgalaṃ upādāya antomahāsamudde parivattanti. Evamevaṃ sadevako loko samārako sabrahmako sassamaṇabrāhmaṇī pajā sadevamanussā antobuddhañāṇe parivattati. . Yathā ye keci pakkhī antamaso garuḷaṃ venateyyaṃ upādāya ākāssa padese parivattanti. Evamevaṃ yepi te Sāriputtasamā paññāya, tepi Buddhañāṇassa padese parivattanti. Buddhañāṇaṃ devamanussānaṃ paññaṃ pharivā abhibhavivā tiṭṭhati.

Yepi te khattiyapaṇḍitā brāhmaṇapaṇḍitā gahapatipaṇḍitā samaṇapaṇḍitā nipuṇā kataparappavādā vāavedhirūpā vobhindantā¹ maññe caranti

1. Te bhindantā (Ka)

paññāgatena diṭṭhigatāni. Te pañhe abhisaṅkharitvā abhisaṅkharitvā
Tathāgate upasaṅkamtivā pucchanti gūḷhāni ca paṭicchannāni ca, kathitā
visajjitāvate pañhā Bhagavatā honti niddiṭṭhakāraṇā, upakkhittakā ca te
Bhagavato sampajjanti. Atha kho Bhagavāva tattha atirocati yadidaṃ
paññāyāti dhonena yugaṃ samāgamā na hi tvaṃ sakkhati sampayātave.
Tenāha Bhagavā—

Atha tvaṃ pavitakkamāgamā, manasā diṭṭhigatāni cintayanto.
Dhonena yugaṃ samāgamā, na hi tvaṃ sakkhasi sampayātaveti.

Pasūrasuttaniddeso aṭṭhamo.

9. Māgaṇḍiyasuttaniddesa

Atha Māgaṇḍiyasuttaniddesaṃ vakkhati—

70. * **Disvāna taṇhaṃ aratiṃ ragañca,
Nāhosi chando api methunasmiṃ.
Kimevidaṃ muttakarīsapuṇṇaṃ,
Pādāpi naṃ samphusituṃ na icche.**

Disvāna taṇhaṃ aratiṃ ragañca, nāhosi chando api methunasminti
taṇhañca aratiñca ragañca māradhītarō disvā passitvā methunadhamme
chando vā rāgo vā pemaṃ vā nāhosīti disvāna taṇhaṃ aratiṃ ragañca,
nāhosi chando api methunasmiṃ.

Kimevidaṃ muttakarīsapuṇṇaṃ, pādāpi naṃ samphusituṃ na iccheti
kimevidaṃ sarīraṃ muttapuṇṇaṃ karīsapuṇṇaṃ semhapuṇṇaṃ
ruhirapuṇṇaṃ aṭṭhisaṅghātanhārusambandhaṃ rudhiramaṃsāvālepanaṃ
cammavinaddhaṃ chaviyā paṭicchannaṃ chiddāvachiddaṃ uggharantaṃ
paggharantaṃ kimisaṅghanisevitaṃ nānākalimalaparipūraṃ pādena
akkamituṃ na iccheyya, kuto pana saṃvāso vā samāgamo vāti kimevidaṃ
muttakarīsapuṇṇaṃ, pādāpi naṃ samphusituṃ na icche. Anacchariyañcetaṃ
manusso dibbe kāme patthayanto mānusake kāme na iccheyya, mānusake vā
kāme

* Khu 1. 409 piṭṭhe.

patthayanto dibbe kāme iccheyya, yaṃ tvaṃ ubhopi na icchasi na sādīyasi
na patthesi na pihesi nābhijappasi, kiṃ te dassanaṃ katamāya tvaṃ diṭṭhiyā
samannāgatoti pucchatīti. Tenāha Bhagavā—

Disvāna taṇhaṃ aratiṃ ragañca,
Nāhosi chando api methunasmiṃ.
Kimevidaṃ muttakarīsapuṇṇaṃ,
Pādāpi naṃ samphusituṃ na iccheti.

71. * Etādisaṃ ce ratanaṃ na icchasi,
Nāriṃ narindehi bahūhi patthitaṃ.
Diṭṭhigataṃ sīlavataṃ nu jīvitaṃ,
Bhavūpapattiñca vadesi kīdisaṃ.

72. * Idam vadāmīti na tassa hoti, (Māgaṇḍiyāti¹ Bhagavā,
Dhammesu niccheyya samuggahītaṃ.
Passaṇca diṭṭhīsu anuggahāya,
Ajhattasantiṃ pacinaṃ adassaṃ.

Idam vadāmīti na tassa hotīti idam vadāmīti idam vadāmi, etaṃ
vadāmi, ettakaṃ vadāmi, ettāvataṃ vadāmi, idam diṭṭhigataṃ vadāmi “sassato
loko”ti vā -pa- “neva hoti na na hoti tathāgato paraṃ maraṇā”ti vā. . **Na
tassa hotīti** na mayhaṃ hoti, “ettāvataṃ vadāmī”ti na tassa hotīti idam
vadāmīti na tassa hoti.

Māgaṇḍiyāti Bhagavā taṃ brāhmaṇaṃ nāmena ālapati. **Bhagavāti**
gāravādhivacanaṃ -pa- sacchikā paññatti yadidaṃ Bhagavāti Māgaṇḍiyāti
Bhagavā.

Dhammesu niccheyya samuggahītanti dhammesūti dvāsaṭṭhiyā
diṭṭhigatesu. **Niccheyyāti** nicchinitvā vinicchinitvā vicinitvā pavicinitvā
tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā. **Samuggahītanti** odhiggāho
bilaggāho varaggāho koṭṭhāsaggāho uccayaggāho samuccayaggāho, “idam
saccaṃ tacchaṃ tathaṃ bhūtaṃ yāthāvaṃ aviparītaṃ”ti gahitaṃ
parāmaṭṭhaṃ abhiniviṭṭhaṃ

* Khu 1. 409 piṭṭhe.

1. Māgaṇḍiyāti (Sī, Syā)

ajjhositam adhimuttam natthi na santi na samvijjati nupalabbhati, pahīnam samucchinnam vūpasantam paṭipassaddham abhabbuppattikam nāṇagginā daḍḍhanti dhammesu niccheyya samuggahītam.

Passañca diṭṭhīsu anuggahāyāti diṭṭhīsu ādīnavam passanto diṭṭhiyo na gaṇhāmi na parāmasāmi nābhīnīvisāmi. Atha vā na gaṇhitabbā na parāmasitabbā nābhīnīvisitabbāti evampi passañca diṭṭhīsu anuggahāya.

Atha vā “sassato loko, idameva saccam moghamaññan”ti diṭṭhigatametam diṭṭhigahanam diṭṭhikantāro diṭṭhīvisūkāyikam diṭṭhīvipphanditam diṭṭhisaññojanam sadukkham savighātam sa-upāyāsam sapaṭilāham na nibbidāya na virāgāya na nirodhāya na upasamāya na abhiññāya na sambodhāya na nibbānāya samvattatīti diṭṭhīsu ādīnavam passanto diṭṭhiyo na gaṇhāmi na parāmasāmi nābhīnīvisāmi. Atha vā na gaṇhitabbā na parāmasitabbā nābhīnīvitabbāti evampi passañca diṭṭhīsu anuggahāya.

Atha vā “asassato loko, antavā loko, anantavā loko, tam jīvam tam sarīram, aññam jīvam aññam sarīram, hoti tathāgato param maraṇā, na hoti tathāgato param maraṇā, hoti ca na ca hoti tathāgato param maraṇā, neva hoti na na hoti tathāgato param maraṇā, idameva saccam moghamaññan”ti diṭṭhigatametam diṭṭhigahanam diṭṭhikantāro diṭṭhīvisūkāyikam diṭṭhīvipphanditam diṭṭhisaññojanam sadukkham savighātam sa-upāyāsam sapaṭilāham na nibbidāya na virāgāya na nirodhāya na upasamāya na abhiññāya na sambodhāya na nibbānāya samvattatīti diṭṭhīsu ādīnavam passanto diṭṭhiyo na gaṇhāmi na parāmasāmi nābhīnīvisāmi. Atha vā na gaṇhitabbā na parāmasitabbā nābhīnīvisitabbāti evampi passañca diṭṭhīsu anuggahāya.

Atha vā imā diṭṭhiyo evamgaḥitā evamparāmaṭṭhā evamgatikā bhavissanti evamabhisamparāyāti diṭṭhīsu ādīnavam passanto diṭṭhiyo na gaṇhāmi na parāmasāmi nābhīnīvisāmi. Atha vā na gaṇhitabbā na parāmasitabbā nābhīnīvisitabbāti evampi passañca diṭṭhīsu anuggahāya.

Atha vā imā diṭṭhiyo nirayasamvattanikā tiracchānāyonisamvattanikā pettivisayasamvattanikāti diṭṭhīsu ādīnavam passanto diṭṭhiyo na

gaṇhāmi na parāmasāmi nābhinivīsāmi. Atha vā na gaṇhitabbā na parāmasitabbā nābhinivisitabbāti evampi passaṅca diṭṭhīsu anuggahāya.

Atha vā imā diṭṭhiyo aniccā saṅkhatā paṭiccasamuppannā khayadhammā vayadhammā virāgadhammā nirodhadhammāti diṭṭhīsu ādīnavaṃ passanto diṭṭhiyo na gaṇhāmi na parāmasāmi nābhinivīsāmi. Atha vā na gaṇhitabbā na parāmasitabbā nābhinivisitabbāti evampi passaṅca diṭṭhīsu anuggahāya.

Ajjhattasantim pacinaṃ adassanti ajjhattasantim ajjhattaṃ rāgassa santim, dosassa santim, mohassa santim. Kodhassa. Upanāhassa. Makkhassa. Paḷāsassa. Issāya. Macchariyassa. Māyāya. Sāṭheyassa. Thambhassa. Sārambhassa. Mānassa. Atimānassa. Madassa. Pamādassa. Sabbakilesānaṃ. Sabbaduccaritānaṃ. Sabbadarathānaṃ. Sabbapariḷāhānaṃ. Sabbasantāpānaṃ. Sabbākusalābhisaṅkhārānaṃ santim upasantim vūpasantim nibbutim paṭipassaddhim santim. **Pacinantī** pacinanto vicinanto pavicinanto tulayanto tīrayanto vibhāvayanto vibhūtaṃ karonto”sabbe saṅkhārā aniccā”ti pacinanto vicinanto pavicinanto tulayanto tīrayanto vibhāvayanto vibhūtaṃ karonto “sabbe saṅkhārā dukkhā”ti. “Sabbe dhammā anattā”ti pacinanto vicinanto pavicinanto, “yaṃ kiñci samudayadhammaṃ, sabbaṃ taṃ nirodhadhammaṃ”ti pacinanto vicinanto pavicinanto tulayanto tīrayanto vibhāvayanto vibhūtaṃ karonto. **Adassanti** adassaṃ adakkhim apassim paṭivijjhinti ajjhattasantim pacinaṃ adassaṃ. Tenāha Bhagavā—

Idaṃ vadāmīti na tassa hoti, (Māgaṇḍiyāti Bhagavā,)

Dhammesu niccheyya samuggahītaṃ.

Passaṅca diṭṭhīsu anuggahāya,

Ajjhattasantim pacinaṃ adassanti.

73. * Vinicchayā yāni pakappitāni, (iti Māgaṇḍiyo,)

Te ve munī brūsi anuggahāya.

Ajjhattasantīti yametamattaṃ,

Kathaṃ nu dhīrehi paveditaṃ taṃ.

Vinicchayā yāni pakappitānīti vinicchayā vuccanti dvāsaṭṭhi diṭṭhigatāni diṭṭhivinicchayā. . **Pakappitānī**ti kappitā pakappitā abhisāṅkhatā saṅghapitātipi

pakappitā. Atha vā aniccā saṅkhatā paṭiccasamuppannā khayadhammā
vayadhammā virāgadhammā nirodhadhammā vipariṇāmadhammātipi
pakappitāti vinicchayā yāni pakappitāni.

Iti Māgaṇḍiyoti itīti padasandhi padasaṃsaggo padapāripūrī
akkharasamavāyo byañjanasiliṭṭhatā padānupubbatāpetam itīti. .
Māgaṇḍiyoti tassa brāhmaṇassa nāmaṃ saṅkhā samaññā paññatti vohāro iti
Māgaṇḍiyoti.

Te ve munī brūsi anuggahāya, ajjhattasantīti yametamatthanti teveti
dvāsaṭṭhi diṭṭhigatāni. **Munīti monaṃ** vuccati ñāṇaṃ -pa- saṅgajālamaticca
so munīti. **Anuggahāyāti** diṭṭhīsu ādīnavaṃ passanto diṭṭhiyo na gaṇhāmi na
parāmasāmi nābhinivisāmīti ca bhaṇasi, ajjhattasantīti ca bhaṇasi. .
Yametamatthanti yaṃ paramatthanti te ve munī brūsi anuggahāya
ajjhattasantīti yametamatthaṃ.

Kathaṃ nu dhīrehi paveditaṃ tantikathaṃ nūti padaṃ saṃsayapucchā
vimatipucchā dvelhakapucchā anekasaṃsapucchā, evaṃ nu kho nanu kho kiṃ
nu kho kathaṃ nu khoti kathaṃ nu. . **Dhīrehīti** dhīrehi paṇḍitehi
paññavantehi¹ buddhimantehi ñāṇīhi vibhāvīhi medhāvīhi. **Paveditanti**
veditaṃ paveditaṃ ācikkhitaṃ desitaṃ paññāpitaṃ paṭṭhapitaṃ vivaṭaṃ
vibhattaṃ uttānīkataṃ pakāsitaṃ kathaṃ nu dhīrehi paveditaṃ taṃ. Tenāha
so brāhmaṇo—

Vinicchayā yāni pakappitāni, (iti Māgaṇḍiyo),
Te ve munī brūsi anuggahāya.
Ajjhattasantīti yametamatthaṃ,
Kathaṃ nu dhīrehi paveditaṃ tanti.

74. * Na diṭṭhiyā na sutiyā na ñāṇena, (Māgaṇḍiyāti Bhagavā.)
Sīlabbatenāpi na suddhimāha.
Adiṭṭhiyā assutiyā añāṇā,
Asīlatā abbatā nopi tena.
Ete ca nissajja anuggahāya,
Santo anissaya bhavaṃ na jappe.

1. Paññavantehi (Sī, Syā)

* Khu 1. 410 piṭṭhe.

Na diṭṭhiyā na sutiyā na ñāṇenāti diṭṭhenāpi suddhim visuddhim parisuddhim, muttim vimuttim parimuttim nāha na kathesi na bhaṇasi na dīpayasi na voharasi, sutenāpi suddhim visuddhim parisuddhim, muttim vimuttim parimuttim nāha na kathesi na bhaṇasi na dīpayasi na voharasi, diṭṭhasutenāpi suddhim visuddhim parisuddhim, muttim vimuttim parimuttim nāha na kathesi na bhaṇasi na dīpayasi na voharasi, ñāṇenāpi suddhim visuddhim parisuddhim, muttim vimuttim parimuttim nāha nakathesi na bhaṇasi na dīpayasi na voharasīti na diṭṭhiyā na sutiyā na ñāṇena.

Māgaṇḍiyāti Bhagavā taṃ brāhmaṇaṃ nāmena ālapati. **Bhagavā**ti gāravādhivacanaṃ -pa- sacchikā paññatti yadidaṃ Bhagavāti Māgaṇḍiyāti Bhagavā.

Sīlabbatenāpi na suddhimāhāti sīlenāpi suddhim visuddhim parisuddhim, muttim vimuttim parimuttim nāha na kathesi na bhaṇasi na dīpayasi na voharasi, vatenāpi suddhim visuddhim parisuddhim, muttim vimuttim parimuttim nāha na kathesi na bhaṇasi na dīpayasi na voharasi, sīlabbatenāpi suddhim visuddhim parisuddhim, muttim vimuttim parimuttim nāha na kathesi na bhaṇasi na dīpayasi na voharasīti sīlabbatenāpi na suddhimāha.

Adiṭṭhiyā assutiyā añāṇā, asīlatā abbatā nopi tenāti diṭṭhipi icchitabbā dasavatthukā sammādiṭṭhi “atthi dinnam, atthi yiṭṭham, atthi hutam, atthi sukata dukkaṭāṇam¹ kammānaṃ phalaṃ vipāko, atthi ayaṃ loko, atthi paro loko, atthi mātā, atthi pitā, atthi sattā opapātikā, atthi loke samaṇabrāhmaṇā sammagatā² sammāpaṭipannā, ye imaṅca lokaṃ paraṅca lokaṃ sayam abhiññā sacchikatvā pavedentī”ti, savanampi icchitabbaṃ parato ghoso, Suttaṃ Geyyaṃ Veyyākaraṇaṃ Gāthā Udānaṃ Itivuttakaṃ Jātakaṃ Abbhutadhammaṃ Vedallaṃ, ñāṇampi icchitabbaṃ kammassakatañāṇaṃ saccānulomikañāṇaṃ³ abhiññāñāṇaṃ samāpattiñāṇaṃ, sīlampi icchitabbaṃ pātimokkhasaṃvaro, vatampi icchitabbaṃ aṭṭha dhutaṅgāni āraññikaṅgaṃ piṇḍapātikaṅgaṃ paṃsukūlikaṅgaṃ tecīvarikaṅgaṃ sapadānacārikaṅgaṃ khalupacchābhattikaṅgaṃ nesajjikaṅgaṃ yathāsanthatikaṅganti.

1. Sukaṭadukkaṭāṇaṃ (Sī) Abhi 1. 241 piṭṭhepi.

2. Samagatā (Ka)

3. Kammassakataṃ ñāṇaṃ saccānulomikaṃ ñāṇaṃ (Sī, Ka) ñāṇavibhaṅgepi.

Adiṭṭhiyā assutiyā añāṇā, asīlatā abbatā nopi tenāti nāpi sammādiṭṭhimattena, nāpi savanamattena, nāpi ñāṇamattena, nāpi sīlamattena, nāpi vatamattena ajjhattasantim patto hoti, nāpi vinā etehi dhammehi ajjhattasantim pāpuṇāti. Api ca sambhārā ime dhammā honti ajjhattasantim pāpuṇitum adhigantum phassitum sacchikātunti adiṭṭhiyā assutiyā añāṇā, asīlatā abbatā nopi tena.

Ete ca nissajja anuggahāyāti eteti kaṇhapakkhikānaṃ dhammānaṃ samugghātato pahānaṃ icchitabbaṃ, tedhātukesu kusalesu dhammesu atammayatā¹ icchitabbā, yato kaṇhapakkhiyā dhammā samugghātapahānena pahinā honti ucchinnamulā tālavatthukatā anabhāvaṃkatā āyatim anuppādadhammā, tedhātukesu ca kusalesu dhammesu atammayatā hoti, ettāvatāpi na gaṇhāti na parāmasati nābhinivisati. atha vā na gaṇhitabbā na parāmasitabbā nābhinivisitabbāti evampi ete ca nissajja anuggahāya. Yato taṇhā ca diṭṭhi ca māno ca pahinā honti ucchinnamulā tālavatthukatā anabhāvaṃkatā āyatim anuppādadhammāti, ettāvatāpi na gaṇhāti na parāmasati nābhinivisatīti evampi ete ca nissajja anuggahāya.

Yato puññābhisaṅkhāroca apuññābhisaṅkhāro ca āneñjābhisaṅkhāro ca pahinā honti ucchinnamulā tālavatthukatā anabhāvaṃkatā āyatim anuppādadhammāti, ettāvatāpi na gaṇhāti na parāmasati nābhinivisatīti evampi ete ca nissajja anuggahāya.

Santo anissāya bhavaṃ na jappeti santoti rāgassa samitattā santo, dosassa samitattā santo, mohassa samitattā santo, kodhassa. Upanāhassa. Makkhassa. Paḷāsassa. Issāya. Macchariyassa. Māyāya. Sāṭṭheyassa. Thambhassa. Sārambhassa. Mānassa. Atimānassa. Madassa. Pamādassa. Sabbakilesānaṃ. Sabbaduccaritānaṃ. Sabbadarathānaṃ. Sabbapariḷāhānaṃ. Sabbasantāpānaṃ. Sabbākusalābhisaṅkhārānaṃ santattā samitattā vūpasamitattā vijjhātattā nibbutattā vīgatattā paṭipassaddhattā santo upasanto vūpasanto nibbuto paṭipassaddhoti santo.

1. Akammayathā (Sī, Ka)

Anissāyāti dve nissayā taṇhānissayo ca diṭṭhinissayo ca -pa- ayaṃ taṇhānissayo -pa- ayaṃ diṭṭhinissayo. Taṇhānissayaṃ pahāya diṭṭhinissayaṃ paṭinissajjitvā cakkhuṃ anissāya, sotaṃ anissāya, ghānaṃ anissāya, jivhaṃ anissāya, kāyaṃ anissāya, manaṃ anissāya. Rūpe. Sadde. Gandhe. Rase. Phoṭṭhabbe. Kulaṃ. Gaṇaṃ. Āvāsaṃ. Lābhaṃ. Yasaṃ. Pasaṃsaṃ. Sukhaṃ. Cīvaraṃ. Piṇḍapātaṃ. Senāsaṃ. Gilānapaccayabhesajjaparikkhāraṃ. Kāmadhātuṃ. Rūpadhātuṃ. Arūpadhātuṃ. Kāmabhavaṃ. Rūpabhavaṃ. Arūpabhavaṃ. Saññābhavaṃ. Asaññābhavaṃ. Nevasaññānāsaññābhavaṃ. Ekavokārabhavaṃ. Catuvokārabhavaṃ. Pañcavokārabhavaṃ. Atītaṃ. Anāgataṃ. Paccuppannaṃ. Diṭṭhasutamutaviññātabbe dhamme anissāya aggaṇhitvā aparāmasitvā anabhinivisitvāti santo anissāya. . **Bhavaṃ na jappeti** kāmabhavaṃ na jappeyya, rūpabhavaṃ na jappeyya, arūpabhavaṃ na jappeyya nappajappeyya na abhijappeyyāti santo anissāya bhavaṃ na jappe. Tenāha Bhagavā—

Na diṭṭhiyā na sutiyā na ñāṇena, (Māgaṇḍiyāti Bhagavā,
Sīlabbatenāpi na suddhimāha.
Adiṭṭhiyā assutiyā añāṇā,
Asīlatā abbatā nopi tena.
Ete ca nissajja anuggahāya,
Santo anissāya bhavaṃ na jappeti.

75. * No ce kira diṭṭhiyā na sutiyā na ñāṇena, (iti Māgaṇḍiyo.)
Sīlabbatenāpi na suddhimāha.
Adiṭṭhiyā assutiyā añāṇā,
Asīlatā abbatā nopi tena.
Maññāmaḥaraṃ momuhameva dhammaṃ,
Diṭṭhiyā eke paccenti suddhiṃ.

No ce kira diṭṭhiyā na sutiyā na ñāṇenāti diṭṭhiyāpi suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ, muttīṃ vimuttīṃ parimuttīṃ nāha na kathesi na bhaṇasi na dīpayasi na voharasi, sutenāpi suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ, muttīṃ vimuttīṃ parimuttīṃ. Diṭṭhasutenāpi suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ, muttīṃ vimuttīṃ parimuttīṃ. Ñāṇenāpi suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ, muttīṃ vimuttīṃ parimuttīṃ nāha na kathesi

na bhaṇasi na dīpayasi na voharasīti no ce kira diṭṭhiyā na sutiyā na ñāṇena.

Iti Māgaṇḍiyoti itīti padasandhi -pa-. Māgaṇḍiyoti tassa brāhmaṇassa nāmaṃ -pa- iti Māgaṇḍiyo.

Sīlabbatenāpi na suddhimāhāti sīlenāpi suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ -pa- vatenāpi suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ -pa- sīlabbatenāpi suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ, muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ nāha na kathesi na bhaṇasi na dīpayasi navoharasīti sīlabbatenāpi na suddhimāha.

Adiṭṭhiyā assutiyā añāṇā, asīlatā abbatā nopi tenāti diṭṭhipi icchitabbāti evaṃ bhaṇasi, savanampi icchitabbanti evaṃ bhaṇasi, ñāṇampi icchitabbanti evaṃ bhaṇasi, na sakkosi ekamsena anujānitum, napi sakkosi ekamsena paṭikkhipitunti adiṭṭhiyā assutiyā añāṇā, asīlatā abbatā nopi tena.

Maññāmaḥaṃ momuhameva dhammanti momūhadhammo ayam tuiyaṃ bāladhammo mūḷhadhammo aññāṇadhammo amarāvikkhepadhammoti evaṃ maññāmi evaṃ jānāmi evaṃ ājānāmi evaṃ vijānāmi evaṃ paṭivijānāmi evaṃ paṭivijjhāmīti maññāmaḥaṃ momuhameva dhammaṃ.

Diṭṭhiyā eke paccenti suddhinti suddhidiṭṭhiyā eke samaṇabrāhmaṇā suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ, muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ paccenti, “sassato loko, idameva saccam moghamaññan”ti diṭṭhiyā eke samaṇabrāhmaṇā suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ, muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ paccenti, “asassato loko -pa- neva hoti na na hoti tathāgato param maraṇā, idameva saccam moghamaññan”ti diṭṭhiyā eke samaṇabrāhmaṇā suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ, muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ paccenti diṭṭhiyā eke paccenti suddhiṃ. Tenāha so brāhmaṇo—

No ce kira diṭṭhiyā na sutiyā na ñāṇena, (iti Māgaṇḍiyo.)

Sīlabbatenāpi na suddhimāha.

Adiṭṭhiyā assutiyā añāṇā,

Asīlatā abbatā nopi tena.

Maññāmaḥaṃ momuhameva dhammaṃ,

Diṭṭhiyā eke paccenti suddhinti.

76. * **Diṭṭhiṅca**¹ nissāyanupucchamāno, (Māgaṇḍiyāti Bhagavā,)
Samuggahītesu pamohamāgā².
Ito ca nāddakkhi aṇumpi saññaṃ,
Tasmā tuvaṃ momuhato dahāsi.

Diṭṭhiṅca nissāyanupucchamānoti Māgaṇḍiyo brāhmaṇo diṭṭhiṃ nissāya diṭṭhiṃ pucchati, lagganam nissāya lagganam pucchati, bandhanam nissāya bandhanam pucchati, palibodham nissāya palibodham pucchati. .
Anupucchamānoti punappunam pucchatīti diṭṭhiṅca nissāyanupucchamāno.

Māgaṇḍiyāti Bhagavā tam brāhmaṇam nāmena ālapati. **Bhagavāti** gāravādhivacanam -pa- sacchikā paññatti yadidaṃ Bhagavāti Māgaṇḍiyāti Bhagavā.

Samuggahītesu pamohamāgāti yā sā diṭṭhi tayā gahitā parāmaṭṭhā abhiniviṭṭhā ajjhositā adhimuttā, tāyeva tvaṃ diṭṭhiyā mūḷhosi pamūḷhosi sammūḷhosi moham āgatosi pamoham āgatosi sammoham āgatosi andhakāram pakkhandosīti samuggahītesu pamohamāgā.

Ito ca nāddakkhi aṇumpi saññaṃ ito ajjhattasantito vā paṭipadāto vā dhammadesanāto vā yuttasaññaṃ pattasaññaṃ lakkhaṇasaññaṃ kāraṇasaññaṃ ṭhānasaññaṃ na paṭilabhati, kuto ñāṇanti, evampi ito ca nāddakkhi aṇumpi saññaṃ. . Atha vā aniccaṃ vā aniccasaññaṇulomaṃ vā dukkham vā dukkhasaññaṇulomaṃ vā anattaṃ vā anattasaññaṇulomaṃ vā saññuppādamattaṃ vā sañjānitamattaṃ vā na paṭilabhati kuto ñāṇanti, evampi ito ca nāddakkhi aṇumpi saññaṃ.

Tasmā tuvaṃ momuhato dahāsīti tasmāti tasmā tamkāraṇā tamhetu tappaccayā tamnidānā momūhadhammato bāladhammato mūḷhadhammato aññaṇadhammato amarāvikkhepadhammato dahāsi passasi dakkhasi olokesi nijjhāyasi upaparikkhasīti tasmā tuvaṃ momuhato dahāsi. Tenāha Bhagavā—

1. Diṭṭhiṅca (Si, Syā, Ka) Khu 1. 410 piṭṭhepi passitabbam.

2. Samohamāgā (Ka)

Diṭṭhiñca nissāyanupucchamāno, (Māgaṇḍiyāti Bhagavā,
 Samuggahītesu pamohamāgā.
 Ito ca nāddakkhi aṇumpi saññaṃ,
 Tasmā tvaṃ momuhato dahāsīti.

**77. * Samo vivesī uda vā nihīno,
 Yo maññati so vivadetha tena.
 Tīsu vidhāsu avikampamāno,
 Samo vivesīti na tassa hoti.**

Samo vivesī uda vā nihīno, yo maññati so vivadetha tenāti
 “sadisohamasmī”ti vā “seyyohamasmī”ti vā “hīnohamasmī”ti vā yo
 maññati, so tena mānena tāya diṭṭhiyā tena vā puggalena kalahaṃ kareyya
 bhaṇḍanaṃ kareyya viggahaṃ kareyya vivādaṃ kareyya medhagaṃ
 kareyya “na tvaṃ imaṃ dhammavinayaṃ ājānāsi, ahaṃ imaṃ
 dhammavinayaṃ ājānāmi, kiṃ tvaṃ imaṃ dhammavinayaṃ ājānissasi,
 micchāpaṭipanno tvamasi, ahamasmi sammāpaṭipanno, sahitaṃ me,
 asahitaṃ te. Pure vacanīyaṃ pacchā avaca, pacchā vacanīyaṃ pure avaca,
 adhiciṇṇaṃ te viparāvattaṃ, āropito te vādo, niggahito tvamasi, cara
 vādappamokkhāya, nibbeṭhehi vā sace pahosī”ti samo vivesī uda vā nihīno,
 yo maññati so vivadetha tena.

Tīsu vidhāsu avikampamāno, samo vivesīti na tassa hotīti yassetā tisso
 vidhā pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhabbuppattikā
 nāṇagginā daḍḍhā. So tīsu vidhāsu na kampati na vikampati,
 avikampamānassa puggalassa “sadisohamasmī”ti vā “seyyohamasmī”ti vā
 “hīnohamasmī”ti vā **na hotīti** tīsu vidhāsu avikampamāno samo vivesīti na
 tassa hoti. Tenāha Bhagavā—

Samo vivesī uda vā nihīno,
 Yo maññati so vivadetha tena.
 Tīsu vidhāsu avikampamāno,
 Samo vivesīti na tassa hotīti.

78. * **Saccanti so brāhmaṇo kiṃ vadeyya,
Musāti vā so vivadetha kena.
Yasmim̄ samaṃ visamaṃ vāpi natthi,
Sa kena vādaṃ paṭisaṃyujeyya.**

Saccanti so brāhmaṇo kiṃ vadeyyāti brāhmaṇoti sattannaṃ dhammānaṃ bāhitattā brāhmaṇo -pa- asito tādi pavuccate sa brahmā. **Saccanti so brāhmaṇo kiṃ vadeyyāti** “sassato loko, idameva saccam̄ moghamaññan”ti brāhmaṇo kiṃ vadeyya kiṃ katheyya kiṃ bhaṇeyya kiṃ dīpayeyya kiṃ vohareyya. “Asassato loko -pa- neva hoti na na hoti tathāgato paraṃ maraṇā, idameva saccam̄ moghamaññan”ti brāhmaṇo kiṃ vadeyya kiṃ katheyya kiṃ bhaṇeyya kiṃ dīpayeyya kiṃ vohareyyāti saccanti so brāhmaṇo kiṃ vadeyya.

Musāti vā so vivadetha kenāti brāhmaṇo mayham̄va saccam̄, tuyham̄ musāti kena mānena, kāya diṭṭhiyā, kena vā puggalena kalahaṃ kareyya bhaṇḍanaṃ kareyya viggahaṃ kareyya vivādaṃ kareyya medhagaṃ kareyya “na tvaṃ imaṃ dhammavinayaṃ ājānāsi -pa- nibbeṭhehi vā sace pahosī”ti musāti vā so vivadetha kena.

Yasmim̄ samaṃ visamaṃ vāpi natthīti yasminti yasmim̄ puggale arahante khīṇāsava “sadiśohamasmi”ti māno natthi. “Seyyohamasmi”ti māno natthi, “hīnohamasmi”ti omāno natthi na santi na saṃvijjati nupalabbhati, pahīnaṃ samucchinnaṃ vūpasantaṃ paṭipassaddhaṃ abhabbuppattikaṃ nāṇagginā daḍḍhanti yasmim̄ samaṃ visamaṃ vāpi natthi.

Sa kena vādaṃ paṭisaṃyujeyyāti so kena mānena kāya diṭṭhiyā kena vā puggalena vādaṃ paṭisaññojeyya paṭibaleyya kalahaṃ kareyya bhaṇḍanaṃ kareyya viggahaṃ kareyya vivādaṃ kareyya medhagaṃ kareyya “na tvaṃ imaṃ dhammavinayaṃ ājānāsi -pa- nibbeṭhehi vā sace pahosī”ti sa kena vādaṃ paṭisaṃyujeyya. Tenāha Bhagavā—

Saccanti so brāhmaṇo kiṃ vadeyya,
Musāti vā so vivadetha kena.
Yasmim̄ samaṃ visamaṃ vāpi natthi,
Sa kena vādaṃ paṭisaṃyujeyyāti.

79. * Okam pahāya aniketasārī,
 Gāme akubbam muni santhavāni¹.
 Kāmehi ritto apurakkharāno,
 Katham na viggayha janena kayirā.

* Atha kho Hālidakāni² gahapati yenāyasmā Mahākaccāno tenupasaṅkami, upasaṅkamtivā āyasmantaṃ Mahākaccānaṃ abhivādetvā ekamantaṃ nisīdi, ekamantaṃ nisinno kho Hālidakāni gahapati āyasmantaṃ Mahākaccānaṃ etadavoca—vuttamidaṃ bhante Kaccāna Bhagavatā aṭṭhakavaggiye Māgaṇḍiyapaṇhe—

“Okam pahāya aniketasārī,
 Gāme akubbam muni santhavāni.
 Kāmehi ritto apurekkharāno,
 Katham na viggayha janena kayirā”ti.

Imassa nu kho bhante Kaccāna Bhagavatā saṅkhittena bhāsītassa katham vitthārena attho daṭṭhabboti.

Rūpadhātu kho gahapati viññāṇassa oko rūpadhāturāgavinibaddhañca³ pana viññāṇaṃ “okasārī”ti vuccati. Vedanādhātu kho gahapati. Saññādhātu kho gahapati. Saṅkhārādhātu kho gahapati viññāṇassa oko saṅkhārādhāturāgavinibaddhañca pana viññāṇaṃ “okasārī”ti vuccati. Evaṃ kho gahapati okasārī hoti.

Kathaṅca gahapati anokasārī hoti, rūpadhātuyā kho gahapati yo chando yo rāgo yā nandī yā taṇhā ye upāyupādānā⁴ cetaso adhiṭṭhānābhinivesānusayā, te Tathāgatassa pahīnā ucchinnamūlā tālāvatthukatā anabhāvaṃkatā āyatim anuppādadhammā, tasmā Tathāgato “anokasārī”ti vuccati. Vedanādhātuyā kho gahapati. Saññādhātuyā kho gahapati. Saṅkhārādhātuyā kho gahapati. Viññāṇādhātuyā kho gahapati yo chando yo rāgo yā nandī yā taṇhā ye upāyupādāna cetaso adhiṭṭhānābhinivesānusayā,

* Khu 1. 411; Saṃ 2. 8 piṭṭhesu.

1. Sandhavāni (Ka)

2. Haliddakāni (Sī)

3. Rāgavinibandhañca (Syā, Ka)

4. Upāyupādānā (Ka)

te Tathāgatassa pahīnā ucchinnamūlā tālāvattukatā anabhāvaṅkatā āyatim̄ anuppādadhammā, tasmā Tathāgato “anokasārī”ti vuccati. Evaṃ kho gahapati anokasārī hoti.

Kathaṅca gahapati nīketasārī hoti, rūpanimittanīketavisāravīnībandhā kho gahapati “nīketasārī”ti vuccati. Saddanīmitta. Gandhanīmitta. Rasanīmitta. Phoṭṭhabbanīmitta. Dhammanīmittanīketavisāravīnībandhā kho gahapati “nīketasārī”ti vuccati. Evaṃ kho gahapati nīketasārī hoti.

Kathaṅca gahapati anīketasārī hoti, rūpanimittanīketavisāravīnībandhā kho gahapati Tathāgatassa pahīnā ucchinnamūlā tālāvattukatā anabhāvaṅkatā āyatim̄ anuppādadhammā, tasmā Tathāgato “anīketasārī”ti vuccati. Saddanīmitta. Gandhanīmitta. Rasanīmitta. Phoṭṭhabbanīmitta. Dhammanīmittanīketavisāravīnībandhā kho gahapati Tathāgatassa pahīnā ucchinnamūlā tālāvattukatā anabhāvaṅkatā āyatim̄ anuppādadhammā, tasmā Tathāgato “anīketasārī”ti vuccati. Evaṃ kho gahapati anīketasārī hoti.

Kathaṅca gahapati gāme santhavajāto hoti, idha gahapati ekacco bhikkhu gihīhi saṃsaṭṭho viharati sahanandī sahasokī sukhitesu sukhito dukkhitesu dukkhito uppannesu kīccakaraṅīyesu attanā voyogaṃ āpajjati. Evaṃ kho gahapati gāme santhavajāto hoti.

Kathaṅca gahapati gāme na santhavajāto hoti, idha gahapati ekacco bhikkhu gihīhi asaṃsaṭṭho viharati na sahanandī na sahasokī na sukhitesu sukhito na dukkhitesu dukkhito uppannesu kīccakaraṅīyesu na attanā voyogaṃ āpajjati. Evaṃ kho gahapati gāme na santhavajāto hoti.

Kathaṅca gahapati kāmehi aritto hoti, idha gahapati ekacco bhikkhu kāmesu avītarāgo hoti avīgatacchando avīgatapemo avīgatapīpāso avīgataparīlāho avīgatataṅho. Evaṃ kho gahapati kāmehi aritto hoti.

Kathañca gahapati kāmehi ritto hoti, idha gahapati ekacco bhikkhu kāmesu vītarāgo hoti vigatacchando vigatapemo vigatapipāso vigataparilāho vigatataṇho. Evaṃ kho gahapati kāmehi ritto hoti.

Kathañca gahapati purakkharāno hoti, idha gahapati ekaccassa bhikkhuno evaṃ hoti * “evaṃrūpo siyaṃ anāgamaddhānaṃ”ti “evaṃvedano siyaṃ. Evaṃsañño siyaṃ. Evaṃsaṅkhāro siyaṃ. Evaṃviññāṇo siyaṃ anāgamaddhānaṃ”ti evaṃ kho gahapati purakkharāno hoti.

Kathañca gahapati apurakkharāno hoti, idha gahapati ekaccassa bhikkhuno na evaṃ hoti “evaṃrūpo siyaṃ anāgamaddhānaṃ”ti “evaṃvedano siyaṃ. Evaṃsañño siyaṃ. Evaṃsaṅkhāro siyaṃ. Evaṃviññāṇo siyaṃ anāgamaddhānaṃ”ti evaṃ kho gahapati apurakkharāno hoti.

Kathañca gahapati kathaṃ viggayha janena kattā hoti, idha gahapati ekacco evarūpiṃ kathaṃ kattā hoti “na tvaṃ imaṃ dhammavinayaṃ ājānāsi, ahaṃ imaṃ dhammavinayaṃ ājānāmi, kiṃ tvaṃ imaṃ dhammavinayaṃ ājānissasi, micchāpaṭipanno tvamasi, ahamasmi sammāpaṭipanno, sahitaṃ me, asahitaṃ te, pure vacanīyaṃ pacchā avaca, pacchā vacanīyaṃ pure avaca, adhiciṅṇaṃ te viparāvattaṃ, āropito te vādo, niggahito tvamasi, caravādappamokkhāya, nibbeṭhehi vā sace pahosī”ti. Evaṃ kho gahapati kathaṃ viggayha janena kattā hoti.

Kathañca gahapati kathaṃ na viggayha janena kattā hoti, idha gahapati ekacco na evarūpiṃ kathaṃ kattā hoti “na tvaṃ imaṃ dhammavinayaṃ ājānāsi -pa- nibbeṭhehi vā sace pahosī”ti. Evaṃ kho gahapati na viggayha janena kattā hoti. Iti kho gahapati yaṃ taṃ vuttaṃ Bhagavatā aṭṭhakavaggiye Māgaṇḍiyapañhe—

“Okāṃ pahāya aniketasārī,
Gāme akubbaṃ muni santhavāni.
Kāmehi ritto apurakkharāno,
Kathaṃ na viggayha janena kariyā”ti.

Imassa kho gahapati Bhagavatā saṅkhittena bhāsītassa evaṃ vitthārena
attho daṭṭhabboti. Tenāha Bhagavā—

Okam pahāya aniketasārī,
Gāme akubbam muni santhavāni.
Kāmehi ritto apurakkharāno,
Katham na viggayha janena kariyāti.

80. * Yehi vivitto vicareyya loke,
Na tāni uggayha vadeyya nāgo.
Elambujam kaṇḍakavārijam¹ yathā,
Jalena paṅkena canūpalittam.
Evaṃ munī santivādo agiddho,
Kāme ca loke ca anūpalitto.

Yehi vivitto vicareyya loketi yehīti yehi diṭṭhigatehi. Vivittoti
kāyaduccaritena ritto vivitto pavivitto, vacīduccaritena. Manoduccaritena.
Rāgena -pa- sabbākusalābhisaṅkhārehi ritto vivitto pavivitto. . **Vicareyyāti**
vicareyya vihareyya iriyeyya vatteyya pāleyya yapeyya yāpeyya. . **Loketi**
manussaloketi yehi vivitto vicareyya loke.

Na tāni uggayha vadeyya nāgoti nāgoti āguṃ na karotīti nāgo, na
gacchatīti nāgo, nāgacchatīti nāgo. Katham āguṃ na karotīti nāgo, **āgū**
vuccanti pāpakā akusalā dhammā saṅkilesikā ponobhavikā sadarā
dukkhavipākā āyatim jātijarāmarañiyā.

+ Āguṃ na karoti kiñci loke, (Sabhiyāti Bhagavā,
Sabbasaññoge visajja bandhanāni.
Sabbattha na sajjatī vimutto,
Nāgo tādi pavuccate tathattā.

Evaṃ āguṃ na karotīti nāgo.

* Khu 1. 411 piṭṭhe.

+ Khu 1. 359; Khu 8. 83 piṭṭhesupi.

1. Kaṇḍakam vārijam (Sī)

Katham̄ na gacchatīti nāgo, na chandāgatim̄ gacchati, na dosogatim̄ gacchati, na mohāgatim̄ gacchati, na bhayāgatim̄ gacchati, na rāgavasena gacchati, na dosavasena gacchati, na mohavasena gacchati, na mānavasena gacchati, na diṭṭhivasena gacchati, na uddhaccavasena gacchati, na vicikicchāvasena gacchati, nānusatthavasena gacchati, na vaggehi dhammehi yāyati nīyati vuyhati saṃharīyati. Evaṃ na gacchatīti nāgo.

Katham̄ nāgacchatīti nāgo, sotāpattimaggena ye kilesā pahīnā, te kilese na puneti na pacceti na pacchāgacchati. Sakadāgāmimaggena. Anāgāmimaggena. Arahattamaggena ye kilesā pahīnā. Te kilese na puneti na pacceti na paccāgacchati. Evaṃ nāgacchatīti nāgo.

Na tāni uggayha vadeyya nāgoti nāgo na tāni diṭṭhigatāni gahetvā uggahetvā gaṇitvā parāmasitvā abhinivisitvā vadeyya katheyya bhaṇeyya dīpayeyya vohareyya, “sassato loko -pa- neva hoti na na hoti tathāgato param̄ maraṇā, idameva saccam̄ moghamaññan”ti vadeyya katheyya bhaṇeyya dīpayeyya vohareyyāti na tāni uggayha vadeyya nāgo.

Elambujam̄ kaṇḍakavārijam̄ yathā, jalena paṅkena canūpalittanti elam̄ vuccati udakam̄, ambujam̄ vuccati padumam̄, kaṇḍako vuccati kharadaṇḍo, vāri vuccati udakam̄, vārijam̄ vuccati padumam̄ vārisambhavam̄, jalam̄ vuccati udakam̄, paṅko vuccati kaddamo, yathā padumam̄ vārijam̄ vārisambhavam̄ jalena ca paṅkena ca na limpati na palimpati na upalimpati, alittam̄ asam̄littam̄ anupalittanti elambujam̄ kaṇḍakavārijam̄ yathā, jalena paṅkena canūpalittam̄.

Evaṃ munī santivādo agiddho, kāme ca loke ca anupalittoti evanti opammasaṃpaṭipādanam̄. **Munīti monam̄** vuccati nāṇam̄ -pa- saṅgajālamaticca so muni. **Santivādoti** santivādo munī taṇavādo leṇavādo saraṇavādo abhayavādo accutavādo amatavādo nibbānavādoti evam̄ muni santivādo. . **Agiddhoti gedho** vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo -pa- abhijjhā lobho akusalamūlam̄. Yasseso gedho pahīno samucchinnō vūpasanto paṭipassaddho abhabbuppattiko nāṇagginā daḍḍho, so vuccati agiddho. So rūpe agiddho, sadde. Gandhe. Rase. Phoṭṭhabbe. Kule. Gaṇe. Āvāse. Lābhe. Yase. Pasamsāya. Sukhe. Cīvare.

Piṇḍapāte. Senāsane. Gilānapaccayabhesajjaparikkhāre. Kāmadhātuyā. Rūpadhātuyā. Arūpadhātuyā. Kāmabhavē. Rūpabhavē. Arūpabhavē. Saññābhavē. Asaññābhavē. Nevasaññānāsaññābhavē. Ekavokārabhavē. Catuvokārabhavē. Pañcavokārabhavē. Atīte. Anāgate. Paccuppanne. Diṭṭha suta muta viññātabbesu dhammesu agiddho agadhito amucchito anajjhosanno¹ vītagedho vigatagedho cattagedho vantagedho muttagedho pahīnagedho paṭinissaṭṭhagedho, vitarāgo vigatarāgo cattarāgo vantarāgo muttarāgo pahīnarāgo paṭinissaṭṭharāgo nicchāto nibbuto sītibhūto sukhappaṭisaṃvedī brahmabhūtena attanā viharatīti evaṃ muni santivādo agiddho.

Kāme ca loke ca anūpalittoti kāmāti udānato dve kāmā vatthukāmā ca kilesakāmā ca -pa- ime vuccanti vatthukāmā -pa- ime vuccanti kilesakāmā. **Loketi** apāyaloke manussaloke devaloke, khandhaloke dhātuloke āyatanaloke. **Lepāti** dve lepā taṇhālepo ca diṭṭhilepo ca -pa- ayaṃ taṇhālepo -pa- ayaṃ diṭṭhilepo. Muni taṇhālepaṃ pahāya diṭṭhilepaṃ paṭinissajjitvā kāme ca loke ca na limpati na palimpati na upalimpati, alitto apalitto anupalitto nikkhanto nissaṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā viharatīti evaṃ muni santivādo agiddho, kāme ca loke ca anūpalitto, tenāha Bhagavā—

Yehi vivitto vicareyya loke,
Na tāni uggayha vadeyya nāgo.
Elambujam kaṇḍakavāriyam yathā,
Jalena paṅkena canūpalittam.
Evaṃ muni santivādo agiddho,
Kāme ca loke ca anūpalittoti.

81. Na vedagū diṭṭhiyāyako² na mutiyā,
Sa mānameti na hi tammayo so.
Na kammunā nopi sutena neyyo,
Anūpanīto sa nivesanesu.

1. Anajjhāpanno (Sī), anajjhopanno (Syā) 2. Diṭṭhiyā (Sī, Syā) Khu 1. 411 piṭṭhepi.

Na vedagū diṭṭhiyāyako na mutiyā, samānametīti nāti paṭikkhepo.

* **Vedagūti vedo** vuccati catūsu maggesu ñāṇaṃ, paññā paññindriyaṃ paññābalaṃ dhammavicayasambojjhaṅgo vīmaṃsā vipassanā sammādiṭṭhi. Tehi vedehi jātijarāmarañassa antagato antappatto, koṭigato koṭippatto pariyantagato pariyantappatto, vosānagato vosānappatto, tāṇagato tāṇappatto, leṇagato leṇappatto, saraṇagato saraṇappatto, abhayagato abhayappatto, accutagato accutappatto, amatagato amatappatto, nibbānagato nibbānappatto, vedānaṃ vā antaṃ gatoti vedagū, vedahi vā antaṃ gatoti vedagū, sattannaṃ vā dhammānaṃ viditattā vedagū, sakkāyadiṭṭhi viditā hoti, vicikicchā viditā hoti, sīlabbataparāmāso vidito hoti, rāgo vidito hoti, doso vidito hoti, moho vidito hoti, māno vidito hoti, viditāssa honti pāpakā akusalā dhammā saṃkilesikā ponobhavikā sadarā dukkhavipākā āyatim jātijarāmarañiyā.

+ Vedāni viceyya kevalāni, (Sabhīyāti Bhagavā),
Samaṇānaṃ yānīdhatthi brāhmaṇānaṃ.
Sabbavedanāsu vītarāgo,
Sabbāṃ vedamaticca vedagū soti.

Na diṭṭhiyāti tassa dvāsaṭṭhi diṭṭhigatāni pahīnāni samucchinnāni vūpasantāni paṭipassaddhāni abhabbuppattikāni ñāṇagginā daḍḍhāni. So diṭṭhiyā na yāyati na nīyati na vuyhati na saṃharīyati. Napi taṃ diṭṭhigataṃ sārato pacceti na paccāgacchatīti na vedagū diṭṭhiyā. . **Na mutiyāti** mutarūpena vā parato ghosena vā mahājanasammutiya vā mānaṃ neti na upeti na upagacchati na gaṇhāti na parāmasati nābhīnīvisatīti na vedagū diṭṭhiyāyako na mutiyā sa mānameti.

Na hi tammayo soti na taṇhāvasena diṭṭhivasena tammayo hoti tapparamo tapparāyaṇo. Yato taṇhā ca diṭṭhi ca māno cassa pahīnā honti ucchinnamūlā tālavatthukatā anabhāvaṃkatā āyatim anuppādadhammā. Ettāvātā na tammayo hoti na tapparamo na tapparāyaṇoti sa mānameti na hi tammayo so.

* Khu 8. 87 piṭṭhepi.

+ Khu 1. 360 piṭṭhepi.

Na kammunā nopi sutena neyyoti na kammunāti puññābhisaṅkhārena vā apuññābhisaṅkhārena vā āneñjābhisaṅkhārena vā na yāyati na nīyati na vuyhati na saṃharīyatīti na kammunā. . **Nopi sutena neyyoti** sutasuddhiyā vā parato ghosena vā mahājanasammutiyā vā na yāyati na nīyati na vuyhati na saṃharīyatīti na kammunā nopi sutena neyyo.

Anūpanīto sa nivesanesūti upayāti dve upayā taṇhūpayo ca diṭṭhūpayo ca -pa- ayaṃ taṇhūpayo -pa- ayaṃ diṭṭhūpayo. Tassa taṇhūpayo pahīno, diṭṭhūpayo paṭinissaṭṭho. Taṇhūpayassa pahīnattā, diṭṭhūpayassa paṭinissaṭṭhattā so nivesanesu anupanīto anupalitto anupagato anajjhosito anadhimutto nikkhanto nissaṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā viharatīti anupanīto sa nivesanesu. Tenāha Bhagavā—

Na vedagū diṭṭhiyāyako na mutiyā,
Sa mānameti na hi tammayo so.
Na kammunā nopi sutena neyyo,
Anupanīto sa nivesanesūti.

82. * **Saññāvirattassa na santi ganthā,**
Paññāvimuttassa na santi mohā.
Saññañca diṭṭhiñca ye aggahesum,
Te ghaṭṭayantā¹ vicaranti loke.

Saññāvirattassa na santi ganthāti yo samathapubbaṅgamaṃ ariyamaggaṃ bhāveti, tassa ādito upādāya ganthā vikkhambhitā honti, arahatte patte arahato ganthā ca mohā ca nīvaraṇā ca kāmasaññā byāpādasaññā vihiṃsāsaññā diṭṭhisaññā ca pahīnā honti ucchinnamūlā tālāvatthukatā anabhāvaṃkatā āyatim anuppādadhammāti saññāvirattassa na santi ganthā.

Paññāvimuttassa na santi mohāti yo vipassanāpubbaṅgamaṃ ariyamaggaṃ bhāveti, tassa ādito upādāya mohā vikkhambhitā honti,

1. Ghaṭṭamānā (Sī, Ka) Khu 1. 411 piṭṭhepi.

arahatte patte arahato mohā ca ganthā ca nīvaraṇā ca kāmasaññā
byāpādasaññā vihiṃsāsāññā diṭṭhisāññā ca pahīnā honti ucchinnamūlā
tālāvattukatā anabhāvaṃkatā āyatim anuppādadhammāti paññāvimuttassa
na santi mohā.

Saññañca diṭṭhiñca ye aggahesum, te ghaṭṭayantā vicaranti loketi ye
saññaṃ gaṇhanti kāmasaññaṃ byāpādasaññaṃ vihiṃsāsāññaṃ, te
saññāvasena ghaṭṭenti saṃghaṭṭenti. Rājānopi rājūhi vivadanti, khattiyāpi
khattiyehi vivadanti, brāhmaṇāpi brāhmaṇehi vivadanti, gahapatīpi
gahapatīhi vivadanti, mātāpi puttana vivadati, puttapi mātārā vivadati, pitāpi
puttana vivadati, puttapi pitarā vivadati, bhātāpi bhātarā vivadati, bhaginīpi
bhaginiyā vivadati, bhātāpi bhaginiyā vivadati, bhaginīpi bhātarā vivadati,
sahāyopi sahāyena vivadati. Te tattha kalahaviggahavivādamāpannā
aññaṃaññaṃ paṇīhipi upakkamanti, leḍḍūhipi¹ upakkamanti, daṇḍehipi
upakamanti, satthehipi upakkamanti. Te tattha maraṇampi nigacchanti
maraṇamattampi dukkhaṃ. Ye diṭṭhiṃ gaṇhanti “sassato loko”ti vā -pa-
“neva hoti na na hoti tathāgato paraṃ maraṇā”ti vā, te diṭṭhivasena ghaṭṭenti
saṃghaṭṭenti, satthārato satthāraṃ ghaṭṭenti, dhammakkhānato
dhammakkhānaṃ ghaṭṭenti, gaṇato gaṇaṃ ghaṭṭenti, diṭṭhiyā diṭṭhi ghaṭṭenti,
paṭipadāya paṭipadaṃ ghaṭṭenti, maggato maggaṃ ghaṭṭenti.

Atha vā te vivadanti, kalahāṃ karonti, bhaṇḍanaṃ karonti, viggahaṃ
karonti, vivādaṃ karonti, medhagaṃ karonti “na tvaṃ imaṃ
dhammavinayaṃ ājānāsi -pa- nibbeḷhehi vā sace pahosī”ti. Tesāṃ
abhisankhārā appahīnā, abhisankhārānaṃ appahīnattā gatiyā ghaṭṭenti,
niraye ghaṭṭenti, tiracchānāyoniyā ghaṭṭenti, pettivisaye ghaṭṭenti,
manussaloke ghaṭṭenti, devaloke ghaṭṭenti, gatiyā gatiṃ. Upapattiyā
upapattiṃ. Paṭisandhiyā paṭisandhiṃ. Bhavena bhavaṃ. Saṃsārena
saṃsāraṃ. Vaṭṭena vaṭṭaṃ ghaṭṭenti saṃghaṭṭenti vadanti vicaranti viharanti
iriyanti vattenti pārenti yapenti yāpenti. **Loketi** apāyaloke -pa- āyatanaloketi
saññañca diṭṭhiñca ye aggahesum, te ghaṭṭayantā vicaranti loke. Tenāha
Bhagavā—

1. Leḍḍūhipi (Ka)

Saññāvirattassa na santi ganthā,
 Paññāvimuttassa na santi mohā.
 Saññañca diṭṭhiñca ye aggahesum,
 Ke ghaṭṭayantā vicaranti loketi.

Māgaṇḍiyasuttaniddeso navamo.

10. Purābhedasuttaniddesa

Atha Purābhedasuttaniddesaṃ vakkhati—

83. * **Kathaṃdassī kathaṃsīlo, upasantoti vuccati.**

Taṃ me Gotama pabrūhi, pucchito uttamaṃ naraṃ.

Kathaṃdassī kathaṃsīlo, upasantoti vuccatīti kathaṃdassīti kīdisena dassanena samannāgato kiṃsaṅghitena kiṃpakārena kiṃpaṭibhāgenāti kathaṃdassī. . **Kathaṃsīloti** kīdisena sīlena samannāgato kiṃsaṅghitena kiṃpakārena kiṃpaṭibhāgenāti kathaṃdassī kathaṃsīlo. . **Upasantoti vuccatīti** santo upasanto vūpasanto nibbuto paṭipassaddhoti vuccati pavuccati kathīyati bhaṇīyati dīpīyati voharīyati. . Kathaṃdassīti adhipaññaṃ pucchati, kathaṃsīloti adhisīlaṃ pucchati. Upasantoti adhicittaṃ pucchatīti kathaṃdassī kathaṃsīlo upasantoti vuccati.

Taṃ me Gotama pabrūhīti tanti yaṃ pucchāmi, yaṃ yācāmi, yaṃ ajjhesāmi, yaṃ pasādemī. **Gotamāti** so nimmito Buddhaṃ Bhagavantaṃ gottena ālapati. **Pabrūhīti** brūhi ācikkha desehi paññaṃpehi paṭṭhapehi vivara vibhaja uttānīkarohi pakāsehīti taṃ me Gotama pabrūhi.

Pucchito uttamaṃ naranti pucchitoti puṭṭho pucchito yācito ajjhesito pasādito. **Uttamaṃ naranti** aggaṃ seṭṭhaṃ visiṭṭhaṃ pāmokkhaṃ uttamaṃ pavaraṃ naranti pucchito uttamaṃ naraṃ. Tenāha so nimmito—

Kathaṃdassī kathaṃsīlo, upasantoti vuccati.

Taṃ me Gotama pabrūhi, pucchito uttamaṃ naranti.

84. * **Vītataṇho purābhedā, (iti Bhagavā,) Pubbamanta'manissito. Vemajjhe nupasaṅkheyyo, Tassa natthi purakkhatam.**

Vītataṇho purābhedāti purā kāyassa bhedā, purā attabhāvassa bhedā purā kaḷevarassa nikkhepā purā jīvitindriyassa upacchedā vītataṇho vigatataṇho cattataṇho vantataṇho muttataṇho pahīnataṇho paṭinissaṭṭhataṇho, vītarāgo vigatarāgo cattarāgo vantarāgo muttarāgo pahīnarāgo paṭinissaṭṭharāgo, nicchāto nibbuto sītibhūto sukhappaṭisaṃvedī brahmabhūtena attanā viharati.

Bhagavāti gāravādhivacanam. Api ca bhaggarāgoti Bhagavā, bhaggadosoti Bhagavā, bhaggamohoti Bhagavā, bhaggamānoti Bhagavā, bhaggadiṭṭhīti Bhagavā, bhaggataṇhoti Bhagavā, bhaggakilesoti Bhagavā, bhaji vibhaji pavibhaji dhammaratananti Bhagavā, bhavānam antakaroti Bhagavā, bhāvitakāyo bhāvitasīlo bhāvitacitto bhāvitapaññoti Bhagavā, bhaji vā Bhagavā araṅṅavanapatthāni pantāni senāsanāni appasaddāni appanigghosāni vijanavātāni manussarāhasseyyakāni paṭisallānasārubbānīti Bhagavā. Bhāgī vā Bhagavā cīvarapaṇḍapātasenāsanagilānapaccaya-bhesajjaparikkharānanti Bhagavā. Bhāgī vā Bhagavā attharasassa dhammarasassa vimuttirasassa adhisīlassa adhicittassa adhipaññāyāti Bhagavā. Bhāgī vā Bhagavā catunnam jhānānam catunnam appamaññānam catunnam arūpasamāpattīnanti Bhagavā. Bhāgī vā Bhagavā aṭṭhannam vimokkhānam aṭṭhannam abhibhāyatanānam navannam anupubbavīhārasamāpattīnanti Bhagavā. Bhāgī vā Bhagavā dasannam paññābhāvanānam dasannam kaṣiṇasamāpattīnam ānāpānassatisamādhissa asubhasamāpattiyāti Bhagavā. Bhāgī vā Bhagavā catunnam satipaṭṭhānānam catunnam sammappadhānānam catunnam iddhipādānam pañcannam indriyānam pañcannam balānam sattannam bojjhaṅgānam ariyassa aṭṭhaṅgikassa maggassāti Bhagavā. Bhāgī vā Bhagavā dasannam Tathāgatabalānam catunnam vesārajjanaṃ catunnam paṭisambhidānam channam abhiññānam channam Buddhadhammānanti Bhagavā. Bhagavāti netam nāmam mātārā kataṃ, na pitarā kataṃ, na bhātārā kataṃ, na bhaginiyā kataṃ, na mittāmaccehi kataṃ, na nātisālohitehi

katam, na samaṇabrāhmaṇehi katam, na devatāhi katam,
vimokkhantikametaṃ Buddhānaṃ Bhagavantānaṃ bodhiyā mūle saha
sabbaññūtaññaṇassa paṭilābhā sacchikā paññāti yadidaṃ Bhagavāti vītataṇho
purābhedaṭi Bhagavā.

Pubbamantamanissitoti pubbanto vuccati atīto addhā. Atītaṃ addhānaṃ
ārabha taṇhā pahīnā, diṭṭhi paṭinissaṭṭhā, taṇhāya pahīnattā, diṭṭhiyā
paṭinissaṭṭhattā evampi pubbamantamanissito. . Atha vā * “evaṃrūpo
ahosiṃ atītamaddhānaṃ”ti tattha nandiṃ na samannāneti, “evaṃ vedano
ahosiṃ. Evaṃsañño ahosiṃ. Evaṃsaṅkhāro ahosiṃ. Evaṃviññāṇo ahosiṃ
atītamaddhānaṃ”ti tattha nandiṃ na samannāneti, evampi
pubbamantamanissito. . Atha vā iti me cakkhu¹ ahosi atītamaddhānaṃ, iti
rūpāti, tattha na chandarāgapaṭibaddhaṃ hoti viññāṇaṃ, na
chandarāgapaṭibaddhattā viññāṇassa na tadabhinandati, na tadabhinandanto
evampi pubbamantamanissito. Iti me sotaṃ ahosi atītamaddhānaṃ, iti
saddāti. Iti me ghānaṃ ahosi atītamaddhānaṃ, iti gandhāti. Iti me jivhā
ahosi atītamaddhānaṃ, iti rasāti. Iti me kāyo ahosi atītamaddhānaṃ, iti
phoṭṭhabbāti. Iti me mano ahosi atītamaddhānaṃ, iti dhammāti tattha na
chandarāgapaṭibaddhaṃ hoti viññāṇaṃ. Na chandarāgapaṭibaddhattā
viññāṇassa na tadabhinandati, na tadabhinandanto evampi
pubbamantamanissito. . Atha vā yāni tāni pubbe mātugāmena saddhiṃ
hasitalapitakīlitāni na tadassādeti, na taṃ nikāmeti, na ca tena vitthiṃ āpajjati
evampi pubbamantamanissito.

Vemajjhe nupasaṅkheyyoti vemajjhaṃ vuccati paccuppanno addhā.
Paccuppannaṃ addhānaṃ ārabha taṇhā pahīnā, diṭṭhi paṭinissaṭṭhā, taṇhāya
pahīnattā, diṭṭhiyā paṭinissaṭṭhattā rattoti nupasaṅkheyyo, duṭṭhoti
nupasaṅkheyyo, mūḷhoti nupasaṅkheyyo, vinibaddhoti nupasaṅkheyyo,
parāmaṭṭhoti nupasaṅkheyyo, vikkhepagatoti nupasaṅkheyyo, aniṭṭhaṅgatoti
nupasaṅkheyyo, thāmagatoti nupasaṅkheyyo. Te abhisāṅkhārā pahīnā,
abhisāṅkhārānaṃ pahīnattā gatiyā nupasaṅkheyyo “nerayiko”ti vā
“tiracchānayaniko”ti vā “pettivisayiko”ti vā “manusso”ti

* Ma 3. 226 piṭṭhe.

1. Cakkhuṃ (Sī, Ka) Ma 3. 236 piṭṭhepi.

vā “devo”ti vā “rūpī”ti vā “arūpī”ti vā “saññī”ti vā “asaññī”ti vā
 “nevasaññīnāsaññī”ti vā. So hetu natthi, paccayo natthi, kāraṇaṃ natthi,
 yena saṅkhaṃ gaccheyyāti vemajjhe nupasaṅkheyyo.

Tassa natthi purakkhatanti tassāti arahato khīṇāsavassa. **Purekkhārāti**
 dve purekkhārā taṇhāpurekkhāro ca diṭṭhipurekkhāro ca -pa- ayaṃ
 taṇhāpurekkhāro -pa- ayaṃ diṭṭhipurekkhāro. Tassa taṇhāpurekkhāro
 pahīno, diṭṭhipurekkhāro paṭinissaṭṭho, taṇhāpurekkhārassa pahīnattā,
 diṭṭhipurekkhārassa paṭinissaṭṭhattā na taṇhaṃ vā diṭṭhiṃ vā purato katvā
 carati, na taṇhādhaḥjo, na taṇhāketu, na taṇhādhipateyyo, na diṭṭhidhaḥjo, na
 diṭṭhiketū, na diṭṭhādhipateyyo, na taṇhāya vā diṭṭhiyā vā parivārito carati,
 evampi tassa natthi purakkhataṃ. . Atha vā * “evaṃrūpo siyaṃ
 anāgatamaddhānaṃ”ti tattha nandiṃ na samannāneti, “evaṃvedano siyaṃ.
 Evamsañño siyaṃ. Evamsaṅkhāro siyaṃ. Evaṃviññāṇo siyaṃ
 anāgatamaddhānaṃ”ti tattha nandiṃ na samannāneti. Evampi tassa natthi
 purakkhataṃ. . Atha vā + “iti me cakkhu siyā anāgatamaddhānaṃ, iti
 rūpā”ti appaṭiladdhassa paṭilābhāya cittaṃ na paṇidahati, cetaso
 appaṇidhānappaccayā na tadabhinandati, na tadabhinandanto evampi tassa
 natthi purakkhataṃ. “Iti me sotaṃ siyā anāgatamaddhānaṃ, iti saddā”ti. “Iti
 me ghānaṃ siyā anāgatamaddhānaṃ, iti gandhā”ti. “Iti me jivhā siyā
 anāgatamaddhānaṃ, iti rasā”ti. “Iti me kāyo siyā anāgatamaddhānaṃ, iti
 phoṭṭhabbā”ti. “Iti me mano siyā anāgatamaddhānaṃ, iti dhammā”ti
 appaṭiladdhassa paṭilābhāya cittaṃ na paṇidahati, cetaso
 appaṇidhānappaccayā na tadabhinandati, na tadabhinandanto evampi tassa
 natthi purakkhataṃ. . Atha vā “imināhaṃ sīlena vā vatena vā tapena vā
 brahmacariyena vā devo vā bhavissāmi devaññataro”ti vā appaṭiladdhassa
 paṭilābhāya cittaṃ na paṇidahati, cetaso appaṇidhānappaccayā na
 tadabhinandati, na tadabhinandanto evampi tassa natthi purakkhataṃ.
 Tenāha Bhagavā—

Vītataṇho purābheda, (iti Bhagavā,)

Pubbamantamanissito.

Ve majjhe nupasaṅkheyyo,

Tassa natthi purakkhatanti.

* Ma 3. 227 piṭṭhe.

+ Ma 3. 237 piṭṭhepi.

85. * Akkodhano asantāsī, avikatthī akukkuco.

Mantabhāṇī anuddhato, sa ve vācāyato muni.

Akkodhano asantāsīti akkodhanoti yaṃ hi kho vuttaṃ. Api ca kodho tāva vattabbo. Dasahākārehi kodho jāyati + “anattamaṃ me acari”ti kodho jāyati, “anattamaṃ me carati”ti “kodho jāyati, “anattamaṃ me carissati”ti kodho jāyati. “Piyassa me manāpassa anattamaṃ acari. Anattamaṃ carati. Anattamaṃ carissati”ti kodho jāyati, “appiyassa me amanāpassa atthamaṃ acari. Atthamaṃ carati. Atthamaṃ carissati”ti kodho jāyati, atthāne vā pana kodho jāyati. Yo evarūpo cittassa āghāto paṭighāto paṭighamaṃ paṭivirodho kopo pakopo sampakopo doso padoso sampadoso cittassa byāpatti manopadoso kodho kujjhanā kujjhitattaṃ doso dussanā dussitattaṃ byāpatti byāpajjanā byāpajjitattaṃ virodho paṭivirodho caṇḍikkamaṃ asuro¹ anattamanatā cittassa. Ayaṃ vuccati kodho.

Api ca kodhassa adhimattaparittatā veditabbā, atthi kañci² kālaṃ kodho cittāvilakaraṇamatto hoti, na ca tāva mukhakulānavikulāno hoti. Atthi kañci kālaṃ kodho mukhakulānavikulānamatto hoti, na ca tāva hanusañcopano hoti. Atthi kañci kālaṃ kodho hanusañcopanamatto hoti, na ca tāva pharusavācaṃ nicchāraṇo³ hoti. Atthi kañci kālaṃ kodho pharusavācaṃ nicchāraṇamatto hoti, na ca tāva disāvidisānuvilokano hoti. Atthi kañci kālaṃ kodho disāvidisānuvilokanamatto hoti, na ca tāva daṇḍasatthaparāmasano hoti. Atthi kañci kālaṃ kodho daṇḍasatthaparāmasanamatto hoti, na ca tāva daṇḍasattha-abbhukkiraṇo hoti. Atthi kañci kālaṃ kodho daṇḍasatthabbhukkiramatto hoti, na ca tāva daṇḍasattha-abhinipātano hoti. Atthi kañci kālaṃ kodho daṇḍasattha-abhinipātanamatto hoti, na ca tāva chinnavicchinnakaraṇo hoti. Atthi kañci kālaṃ kodho chinnavicchikaraṇamatto hoti, na ca tāva sambhañjanapalibhañjano hoti. Atthi kañci kālaṃ

* Khu 1. 412 piṭṭhe.

+ Abhi 1. 224; Abhi 2. 405; Am 3. 375 piṭṭhesu.

1. Assuro (Sī, Ka)

2. Kiñci (Ka)

3. Pharusavācanicchāraṇo (Syā) Khu 8. 68 piṭṭhepi.

kodho sambhañjanapalibhañjanamatto hoti, na ca tāva aṅgamaṅga-apakaḍḍhano hoti, atthi kañci kālaṃ kodho aṅgamaṅga-apakaḍḍhanamatto hoti, na ca tāva jīvitāvoropano¹ hoti. Atthi kañci kālaṃ kodho jīvitāvoropanamatto hoti, na ca tāva sabbacāgapariccāgāya saṅghito hoti. Yato kodho parapuggalaṃ ghātetvā attānaṃ ghāteti, ettāvataḥ kodho paramussadagato paramavepullappatto hoti. Yassa so kodho pahīno samucchinno vūpasanto paṭipassaddho abhabbuppattiko ñāṇagginā daḍḍho, so vuccati akkodhano kodhassa pahīnattā akkodhano, kodhavatthussa pariññātattā akkodhano, kodhahetussa upacchinnattā akkodhanoti akkodhano.

Asantāsīti idhekacco tāsī hoti uttāsī parittāsī, so tasati uttasati parittasati bhāyati santāsaṃ āpajjati. Kulaṃ vā na labhāmi, gaṇaṃ vā na labhāmi, āvāsaṃ vā na labhāmi, lābhaṃ vā na labhāmi, yasaṃ vā na labhāmi, pasaṃsaṃ vā na labhāmi, sukhaṃ vā na labhāmi, cīvaraṃ vā na labhāmi, piṇḍapātaṃ vā na labhāmi, senāsaṃ vā na labhāmi, gilānapaccayabhesajjaparikkhāraṃ vā na labhāmi, gilānupaṭṭhākaṃ vā na labhāmi, “appaññātomhī”ti tasati uttasati parittasati bhāyati santāsaṃ āpajjati.

Idha bhikkhu asantāsī hoti anuttāsī aparittāsī, so na tasati na uttasati na parittasati na bhāyati na santāsaṃ āpajjati. Kulaṃ vā na labhāmi, gaṇaṃ vā na labhāmi, āvāsaṃ vā na labhāmi, lābhaṃ vā na labhāmi, yasaṃ vā na labhāmi, pasaṃsaṃ vā na labhāmi, sukhaṃ vā na labhāmi, cīvaraṃ vā na labhāmi, piṇḍapātaṃ vā na labhāmi, senāsaṃ vā na labhāmi, gilānapaccayabhesajjaparikkhāraṃ vā na labhāmi, gilānupaṭṭhākaṃ vā na labhāmi, “appaññātomhī”ti na tasati na uttasati na parittasati na bhāyati na santāsaṃ āpajjatīti akkodhano asantāsī.

Avikatthī akukkucoti idhekacco katthī hoti vikatthī, so katthati vikatthati “ahamasmi sīlasampanno”ti vā “vatasampanno”ti vā “sīlabbatasampanno”ti vā jātiyā vā gottena vā kolaputtiyena vā

1. Jīvitapanāsaṃ (Syā) Khu 8. 61 piṭṭhepi.

vaṇṇapokkharatāya vā dhanena vā ajjhenena vā kammāyatanena vā
 sippāyatanena vā vijjāṭṭhānena vā sutena vā paṭibhānena vā
 aññataraññatarena vā vatthunā “uccā kulā pabbajito”ti vā “mahākulā
 pabbajito”ti vā “mahābhogakulā pabbajito”ti vā “uḷārabhogakulā
 pabbajito”ti vā “ñāto yasassī gahaṭṭhapabbajitānan”ti vā “lābhimhi
 cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhārānan”ti vā,
 “suttantiko”ti vā “vinayadharo”ti vā “dhammakathiko”ti vā, “āraññiko”ti vā
 “piṇḍapātiko”ti vā “paṃsukūliko”ti vā “tecīvariko”ti vā “sapaḍānacāriko”ti
 vā “khalupacchābhattiko”ti vā “nesajjiko”ti vā “yathāsanthatiko”ti vā,
 “paṭhamassa jhānassa lābhī”ti vā “dutiyaassa jhānassa lābhī”ti vā “tatiyaassa
 jhānassa lābhī”ti vā “catutthassa jhānassa lābhī”ti vā
 “ākāsānañcāyatanasamāpattiyā. Viññāṇañcāyatanasamāpattiyā.
 Ākiñcaññāyatanasamāpattiyā. Nevasaññānāsaññāyatanasamāpattiyā lābhī”ti
 vā katthati vikatthati. Evaṃ na katthati na vikatthati, katthanā vikatthanā
 ārato virato paṭivirato, nikkhanto nissaṭo vippamutto visaññutto
 vimariyādikatena cetasā viharatīti avikatthī.

Akukkucoti kukkucanti hatthakukkucampi kukkucam
 pādakukkucampi kukkucam hatthapādakukkucampi kukkucam,
 akappiye kappiyasaññitā, kappiye akappiyasaññitā, vikāle kālasaññitā, kāle
 vikālasaññitā, avajje vajjasaññitā, vajje avajjasaññitā, yaṃ evarūpaṃ
 kukkucam kukkucāyanā kukkucāyitattam cetaso vipphaṭṭisāro
 manovilekho. Idaṃ vuccati kukkucam.

Api ca dvīhi kāraṇehi uppajjati kukkucam cetaso vipphaṭṭisāro
 manovilekho katattā ca akatattā ca. Kathaṃ katattā ca akatattā ca uppajjati
 kukkucam cetaso vipphaṭṭisāro manovilekho—“kataṃ me kāyaduccaritaṃ,
 akataṃ me kāyasucaritaṃ”ti uppajjati kukkucam cetaso vipphaṭṭisāro
 manovilekho, “kataṃ me vacīduccaritaṃ, akataṃ me vacīsucaritaṃ. Kataṃ
 me manoduccaritaṃ, akataṃ me manosucaritaṃ”ti uppajjati kukkucam
 cetaso vipphaṭṭisāro manovilekho, “kato me paṇātipāto, akatā me paṇātipātā
 veramaṇī”ti uppajjati

kukkuccaṃ cetaso vippaṭṭisāro manovilekko, “kataṃ me adinnādānaṃ, akatā me adinnādānā veramaṇī”ti uppajjati kukkuccaṃ cetaso vippaṭṭisāro manovilekko, “kato me kāmesumicchācāro, akatā me kāmesumicchācārā veramaṇī”ti uppajjati kukkuccaṃ cetaso vippaṭṭisāro manovilekko. “Kato me musāvādo, akatā me musāvādā veramaṇī”ti. “Katā me pisuṇā vācā, akatā me pisuṇāya vācāya veramaṇī”ti. “Katā me pharusā vācā, akatā me pharusāya vācāya veramaṇī”ti. “Kato me samphappalāpo, akatā me samphappalāpā veramaṇī”ti. “Katā me abhijjhā, akatā me anabhijjhā”ti. “Kato me byāpādo, akato me abyāpādo”ti. “Katā me micchādīṭṭhi, akatā me sammādīṭṭhi”ti uppajjati kukkuccaṃ cetaso vippaṭṭisāro manovilekko. Evaṃ katattā ca akatattā ca uppajjati kukkuccaṃ cetaso vippaṭṭisāro manovilekko.

Atha vā “sīlesu’ mhi na paripūrakārī”ti uppajjati kukkuccaṃ cetaso vippaṭṭisāro manovilekko, “indriyesu’ mhi aguttadvāro”ti. “Bhojane amattaññu’ mhi”ti. “Jāgariyaṃ ananuyutto’ mhi”ti. “Na satisampajaññena samannāgato’ mhi”ti. “Abhāvitā me cattāro satipaṭṭhānā”ti. “Abhāvitā me cattāro sammappadhānā”ti. “Abhāvitā me cattāro iddhipādā”ti. “Abhāvitāni me pañcindriyānī”ti. “Abhāvitāni me pañca balānī”ti. “Abhāvitā me satta bojjhaṅgā”ti. “Abhāvito me ariyo aṭṭhaṅgiko maggo”ti. “Dukkhaṃ me apariññātan”ti. “Samudayo me appahīno”ti. “Maggo me abhāvito”ti. “Nirodho me asacchikato”ti uppajjati kukkuccaṃ cetaso vippaṭṭisāro manovilekko. Yassetāṃ kukkuccaṃ pahīnaṃ samucchinnaṃ vūpasantaṃ paṭipassaddhaṃ abhappattikaṃ nāṇagginā daḍḍhaṃ. So vuccati akukkucoti avikatthī akukkuco.

Mantabhāṇī anuddhatoti mantā vuccati paññā. Yā paññā pajānanā -pa-amoho dhammavicayo sammādīṭṭhi. Mantāya pariggahetvā pariggahetvā vācaṃ bhāsati bahumpi kathento bahumpi bhaṇanto bahumpi dīpayanto bahumpi voharanto dukkathitaṃ dubbhaṇitaṃ dullapitaṃ duruttaṃ dubbhāsitaṃ vācaṃ na bhāsātīti mantabhāṇī. . **Anuddhatoti** tattha katamaṃ uddhaccaṃ, yaṃ cittassa

uddhaccaṃ avūpasamo cetaso vikkhepo bhantattaṃ cittassa, idaṃ vuccati uddhaccaṃ. Yassettaṃ uddhaccaṃ pahīnaṃ samucchinnaṃ vūpasantaṃ paṭipassaddhaṃ abhabbuppattikaṃ ñāṇagginā daḍḍhaṃ, so vuccati anuddhatoti mantabhāṇī anuddhato.

Sa ve vācāyato munīti * idha bhikkhu musāvādaṃ pahāya musāvādā paṭivirato hoti saccavādī saccasandho theto paccayiko avisaṃvādako lokassa, piṣuṇaṃ vācaṃ pahāya piṣuṇāya vācāya paṭivirato hoti ito sutvā na amutra akkhātā imesaṃ bhedāya, amutra vā sutvā na imesaṃ akkhātā amūsaṃ bhedāya, iti bhinnānaṃ vā sandhātā, sahitānaṃ vā anuppadātā, samaggārāmo samaggarato samagganandī samaggakaraṇiṃ vācaṃ bhāsītā hoti. Pharusāṃ vācaṃ pahāya pharusāya vācāya paṭivirato hoti, yā sā vācā nelā kaṇṇasukhā pemaṇiyā hadayaṅgamā porī bahujanakantā bahujanamanāpā, tathārūpiṃ vācaṃ bhāsītā hoti. Samphappalāpaṃ pahāya samphappalāpaṃ paṭivirato hoti kālavādī bhūtavādī atthavādī dhammavādī vinayavādī nidhānavatiṃ vācaṃ bhāsītā hoti kālena sāpadesaṃ pariyantavatiṃ atthasaṃhitaṃ. Catūhi vacīsucaritehi samannāgato catuddosāpagataṃ vācaṃ bhāsati, bāttimsāya tiracchānakathāya ārato assa virato paṭivirato nikkhanto nissaṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā viharati.

+ Dasa kathāvattḥūni kathesi. Seyyathidaṃ, appicchakathaṃ katheti, santuṭṭhikathaṃ katheti, pavivekakathaṃ. Asaṃsaggakathaṃ. Vīriyārambhakathaṃ. Silakathaṃ. Samādhikathaṃ. Paññākathaṃ. Vimuttikathaṃ. Vimuttiñāḍassanakathaṃ. Satipaṭṭhānakathaṃ. Sammappadhānakathaṃ. Iddhipādakathaṃ. Indriyakathaṃ. Balakathaṃ. Bojjhaṅgakathaṃ. Maggkathaṃ. Phalakathaṃ. Nibbānakathaṃ katheti. . **Vācāyatoti** yatto pariyatto gutto gopito rakkhito vūpasanto. **Munīti monaṃ** vuccati ñāṇaṃ. Yā paññā pajānaṇā -pa- amoho dhammavicayo sammādiṭṭhi -pa- saṅgajālamaticca so munīti sa ve vācāyato muni. Tenāha Bhagavā—

Akkodhano asantāsī, avikatthī akukkuco.

Mantabhāṇī anuddhato, sa ve vācāyato munīti.

* Dī 1. 4 piṭṭhe.

+ Am 3. 359 piṭṭhe.

86. * Nirāsatti anāgate, atītaṃ nānusocati.

Vivekadassī phassesu, diṭṭhīsu ca na nīyati.

Nirāsatti anāgeti āsatti vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo -pa- abhijjhā lobho akusalamūlaṃ. Yassesā āsatti taṇhā pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhabbuppattikā nāṇagginā daḍḍhāti evampi nirāsatti anāgate. . Atha vā + “evaṃrūpo siyaṃ anāgatamaddhānaṃ”ti tattha nandim na samannāneti, “evaṃvedano siyaṃ. Evaṃsañño siyaṃ. Evaṃsaṅkhāro siyaṃ. Evaṃviññāṇo siyaṃ anāgatamaddhānaṃ”ti tattha nandim na samannāneti. Evampi nirāsatti anāgate. . Atha vā iti me cakkhu siyā anāgatamaddhānaṃ, iti rūpā”ti appaṭiladdhassa paṭilābhāya cittaṃ na paṇidahati, cetaso appaṇidhānappaccayā natadabhinandati, na tadabhinandanto evampi nirāsatti anāgate. Iti me sotam siyā anāgatamaddhānaṃ, iti saddā”ti -pa- “iti me mano siyā anāgatamaddhānaṃ, iti dhammā”ti appaṭiladdhassa paṭilābhāya cittaṃ na paṇidahati, cetaso appaṇidhānappaccayā na tadabhinandati, na tadabhinandanto evampi nirāsatti anāgate. . Atha vā “imināhaṃ sīlena vā vatena vā tapena vā brāhmacariyena vā devo vā bhavissāmi devaṅṅataro vā”ti appaṭiladdhassa paṭilābhāya cittaṃ na paṇidahati, cetaso appaṇidhānappaccayā na tadabhinandati, na tadabhinandanto evampi nirāsatti anāgate.

Atītaṃnānusocatīti vipariṇataṃ vā vatthuṃ na socati, vipariṇatasmiṃ vā vatthusmiṃ na socati, “cakkhu me vipariṇatan”ti na socati, “sotaṃ me. Ghānaṃ me. Jivhā me. Kāyo me. Rūpā me. Saddā me. Gandhā me. Rasā me. Phoṭṭhabbā me. Kulaṃ me. Gaṇo me. Āvāso me. Lābho me. Yaso me. Pasaṃsā me. Sukhaṃ me. Cīvaraṃ me. Piṇḍapāto me. Senāsanaṃ me. Gilānapaccayabhesajjaparikkhāro me. Mātā me. Pitā me. Bhātā me. Bhaginī me. Putto me. Dhītā me. Mittā me. Amaccā me. Ñātakā me. Sālohitā me vipariṇatā”ti na socati na kilamati na paridevati na urattāḷim kandati na sammohaṃ āpajjatīti atītaṃ nānusocati.

* Khu 1. 412 piṭṭhe.

+ Ma 3. 227 piṭṭhādīsu.

Vivekadassī phassesūti cakkhusamphasso sotasamphasso ghānasamphasso jivhāsamphasso kāyasamphasso manosamphasso adhivacanasamphasso paṭighasamphasso, sukhavedanīyo phasso dukkhavedanīyo phasso adukkhamasukhavedanīyo phasso, kusalo phasso akusalo phasso abyākato phasso, kāmāvacaro phasso rūpāvacaro phasso arūpāvacaro phasso, suññato phasso animitto phasso appaṇihito phasso, lokiyo phasso lokuttaro phasso, atīto phasso anāgato phasso paccuppanno phasso, yo evarūpo phasso phusanā samphusanā samphusitattam, ayam vuccati phasso.

Vivekadassī phassesūti cakkhusamphasam vivittam passati attena vā attaniyena vā niccena vā dhuvena vā sassatena vā avipariṇāmadhammena vā, sotasamphasam vivittam passati. Ghānasamphasam vivittam passati. Jivhāsamphasam vivittam passati. Kāyasamphasam vivittam passati. Manosamphasam vivittam passati. Adhivacanasamphasam vivittam passati. Paṭighasamphasam vivittam passati. Sukhavedanīyam phasam. Dukkavedanīyam phasam. Adukkhamasukhavedanīyam phasam. Kusalam phasam. Akusalam phasam. Abyākataṃ phasam. Kāmāvacaram phasam. Rūpāvacaram phasam. Arūpāvacaram phasam. Lokiyam phasam vivittam passati attena vā attaniyena vā niccena vā dhuvena vā sassatena vā avipariṇāmadhammena vā.

Atha vā atītam phasam anāgatehi ca paccuppannehi ca phassehi vivittam passati, anāgataṃ phasam atītehi ca paccuppannehi ca phassehi vivittam passati, paccuppannam phasam atītehi ca anāgatehi ca phassehi vivittam passati. . Atha vā ye te phassā ariyā anāsavā lokuttarā suññatapaṭisaññuttā, te phasse vivitte passati rāgena dosena mohena, kodhena upanāhena makkhena paḷāsena issāya macchariyena māyāya sāṭheyyena thambhena sārāmbhena mānena atimānena madena pamādena sabbakilesehi sabbaduccaritehi sabbadarathehi sabbapariḷāhehi sabbasantāpehi sabbākusalābhisaṅkhārehi vivitte passatīti vivekadassī phassesu.

Diṭṭhīsu ca na nīyatīti tassa dvāsaṭṭhi diṭṭhigatāni pahīnāni samucchinnāni vūpasantāni paṭipassaddhāni abhabbuppattikāni nāṇagginā daḍḍhāni. So diṭṭhiyā

na yāyati na nīyati na vuyhati na saṁhariyati. Napi taṁ diṭṭhigataṁ sārato pacceti na paccāgacchatīti diṭṭhīsu ca na nīyati. Tenāha Bhagavā—

Nirāsatti anāgate, atītaṁ nānusocati.
Vivekadassī phassesu, diṭṭhīsu ca na nīyatīti.

87. * Patilīno akuhako, apihālu amaccharī.

Appagambho ajeguccho, pesuṇeyya ca no yuto.

Patilīno akuhakoti patilīnoti rāgassa pahīnattā patilīno, dosassa pahīnattā patilīno, mohassa pahīnattā patilīno, kodhassa. Upanāhassa. Makkhassa. Paḷāsassa. Issāya. Macchariyassa -pa- sabbākusalā-bhisaṅkhārānaṁ pahīnattā patilīno. Vuttaṁ hetāṁ Bhagavatā— + kathaṅca bhikkhave bhikkhu patilīno hoti, idha bhikkhave bhikkhuno asmimāno pahīno hoti ucchinnamūlo tālāvattukato anabhāvaṁkato āyatim anuppādadammo. Evaṁ kho bhikkhave bhikkhu patilīno hotīti patilīno.

Akuhakoti ++ tīṇi kuhanavattūni paccayapaṭisevanasaṅkhātāṁ kuhanavattu iriyāpathasaṅkhātāṁ kuhanavattu sāmantaḷappanasaṅkhātāṁ kuhanavattu.

Katamaṁ paccayapaṭisevanasaṅkhātāṁ kuhanavattu, idha gahapatikā bhikkhuṁ nimantenti cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajja-parikkhārehi, so pāpiccho icchāpakato atthiko cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhārānaṁ bhīyyokamyatāṁ upādāya cīvaram paccakkhāti, piṇḍapātaṁ paccakkhāti, senāsaṅgaṁ paccakkhāti, gilānapaccayabhesajjaparikkhāraṁ paccakkhāti. So evamaḷha “kiṁ samaṇassa mahagghena cīvarena, etaṁ sāruppaṁ, yaṁ samaṇo susānā vā saṅkārakūṭā vā pāpaṅikā vā nantakāni uccinitvā saṅghāṭim katvā dhāreyya. Kiṁ samaṇassa mahagghena piṇḍapātena, etaṁ sāruppaṁ, yaṁ samaṇo uñchācariyāya piṇḍiyālopena jīvikaṁ kappeyya. Kiṁ samaṇassa mahagghena senāsaṅgaṁ, etaṁ sāruppaṁ, yaṁ samaṇo rukkhamūlika vā assa sosānika vā abbhokāsika vā. Kiṁ samaṇassa mahagghena gilānapaccayabhesajjaparikkhārena, etaṁ sāruppaṁ, yaṁ samaṇo pūtimuttana vā haritakīkhaṇḍena vā osadhaṁ kareyya”ti. Tadupādāya lūkhaṁ cīvaram dhāreti, lūkhaṁ piṇḍapātaṁ paribhuṅgati,

* Khu 1. 412 piṭṭhe.

+ Am 1. 350 piṭṭhe.

++ Khu 8. 272 piṭṭhepi.

lūkhaṃ senāsanam paṭisevati, lūkhaṃ gilānapaccayabhesajjaparikkhāraṃ paṭisevati, tamenam gahapatikā evaṃ jānanti “ayaṃ samaṇo appiccho santuṭṭho pavivitto asaṃsaṭṭho āraddhavīriyo dhutavādo”ti bhiiyo bhiiyo nimantenti cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānagilānapaccayabhesajja-parikkhārehi. So evamāha “tiṇṇam sammukhībhāvā saddho kulaputto bahum puññam pasavati. Saddhāya sammukhībhāvā saddho kulaputto bahum puññam pasavati, deyyadhammassa sammukhībhāvā saddho kulaputto bahum puññam pasavati, dakkhiṇeyyānam sammukhībhāvā saddho kulaputto bahum pasavati. Tumhākañcevāyam saddhā atthi, deyyadhammo ca saṃvijjati, ahañca paṭiggāhako, saceham na paṭiggahessāmi, evaṃ tumhe puññena paribāhirā bhavissatha, na mayham iminā attho, api ca tumhākaṃyeva anukampāya paṭiggaṇhāmi”ti tadupādāya bahumpi cīvaram paṭiggaṇhāti, bahumpi piṇḍapātam paṭiggaṇhāti, bahumpi senāsanam paṭiggaṇhāti, bahumpi gilānapaccayabhesajjaparikkhāraṃ paṭiggaṇhāti. Yā evarūpā bhākuṭikā bhākuṭiyam kuhanā kuhāyanā kuhitattam, idam paccayapaṭisevanasaṅkhātam kuhanavatthu.

Katamam iriyāpathasaṅkhātam kuhanavatthu, idhekacco pāpiccho icchāpakato sambhāvanādhippāyo “evaṃ mam jano sambhāvessati”ti gamanam saṅthapeti, ṭhānam saṅthapeti, nisajjam saṅthapeti, sayanam saṅthapeti, paṇidhāya gacchati, paṇidhāya tiṭṭhati, paṇidhāya nisīdati, paṇidhāya seyyam kappeti, samāhito viya gacchati, samāhito viya tiṭṭhati, samāhito viya nisīdati, samāhito viya seyyam kappeti, āpāthakajjhāyīva hoti. Yā evarūpā iriyāpathassa āṭhapanā¹ ṭhapanā saṅthapanā bhākuṭikā bhākuṭiyam kuhanā kuhāyanā kuhitattam, idam iriyāpathasaṅkhātam kuhanavatthu.

Katamam sāmantaṭṭhapanasaṅkhātam kuhanavatthu, idhekacco pāpiccho icchāpakato sambhāvanādhippāyo “evaṃ mam jāno sambhovessati”ti ariyadhammasannissitam vācam bhāsati, “yo evarūpam cīvaram dhāreti, so samaṇo mahesakkho”ti bhaṇati. “Yo evarūpam pattam dhāreti. Lohathālakam dhāreti. Dhammakaraṇam dhāreti. Parisāvanam dhāreti. Kuñcikaṃ dhāreti. Upāhanam dhāreti. Kāyabandhanam dhāreti. Āyogam dhāreti, so

1. Aṭṭhapanā (Sī)

samaṇo mahesakkho”ti bhaṇāti. “Yassa evarūpo upajjhoyo, so samaṇo mahesakkho”ti bhaṇāti. “Yassa evarūpo ācariyo. Evarūpā samānupajjhāyakā. Samānācariyakā. Mittā. Sandiṭṭhā. Sambhattā. Sahāyā, so samaṇo mahesakkho”ti bhaṇāti. “Yo evarūpe vihāre vasati, so samaṇo mahesakkho”ti bhaṇāti. “Yo evarūpe aḍḍhayoge vasati. Pāsāde vasati. Hammiye vasati. Guhāyaṃ vasati. Leṇe vasati. Kuṭiyā vasati. Kūṭāgāre vasati. Aṭṭe vasati. Māle vasati. Uddaṇḍe vasati. Upaṭṭhānasālāyaṃ vasati. Maṇḍape vasati. Rūkkhamūle vasati, so samaṇo mahesakkho”ti bhaṇāti.

Atha vā korajjikakoraṅjiko¹ bhākuṭīkabhākuṭīko kuhakakuhako lapakalapako mukhasambhāviko “ayaṃ samaṇo imāsaṃ evarūpānaṃ santānaṃ vihārasamāpattīnaṃ lābhī”ti tādisaṃ gambhīraṃ gūḷhaṃ nipuṇaṃ paṭicchannaṃ lokuttaraṃ suññatāpaṭisaṃyuttaṃ kathaṃ kathesi. Yā evarūpā bhākuṭīkā bhākuṭiyaṃ kuhanā kuhāyanā kuhitattaṃ, idaṃ sāmantaṃ jappanaṃ saṅkhātāṃ kuhanavattū. Yassimāni tīṇi kuhanavattūni pahīnāni samucchinnāni vūpasantāni paṭipassaddhāni abhappattikāni nāṇagginā daḍḍhāni, so vuccati akuhakoti patilīno akuhako.

Apihālu amaccharīti pihā vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo -pa- abhijjhā lobho akusalamūlaṃ. Yassesā pihā taṇhā pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhappattikā nāṇagginā daḍḍhā, so vuccati apihālu. So rūpe na piheti. Sadde. Gandhe. Rase. Phoṭṭhabbe. Kulāṃ. Gaṇaṃ. Āvāsaṃ. Lābhaṃ. Yasaṃ. Pasaṃsaṃ. Sukhaṃ. Cīvaraṃ. Piṇḍapātaṃ. Senāsanaṃ. Gilānapaccayabhesajjaparikkhāraṃ. Kāmadhātuṃ. Rūpadhātuṃ. Arūpadhātuṃ. Kāmabhavaṃ. Rūpabhavaṃ. Arūpabhavaṃ. Saññābhavaṃ. Asaññābhavaṃ. Nevasaññānāsaññābhavaṃ. Ekavokārabhavaṃ. Catuvokārabhavaṃ. Pañcavokārabhavaṃ. Atītaṃ. Anāgataṃ. Paccuppannaṃ. Diṭṭhasutamutaviññātabbe dhamme na piheti na icchati na sādīyati na pattheti nābhijjappatīti apihālu. . **Amaccharīti** pañca macchariyāni āvāsamacchariyaṃ kulamacchariyaṃ lābhamacchariyaṃ vaṇṇamacchariyaṃ dhammacchariyaṃ. Yaṃ evarūpaṃ maccheraṃ maccharāyaṇā maccharāyitattaṃ vevicchaṃ kadariyaṃ

1. Korañjikakoraṅjiko (Si) Khu 8. 274 piṭṭhe.

kaṭukañcukatā aggahitattaṃ cittassa, idaṃ vuccati macchariyaṃ. Api ca khandhamacchariyampi macchariyaṃ, dhātumacchariyampi macchariyaṃ, āyatanamacchariyampi macchariyaṃ gāho, idaṃ vuccati macchariyaṃ. Yassetāṃ macchariyaṃ pahīnaṃ samucchinnaṃ vūpasantaṃ paṭipassaddhaṃ abhabbuppattikaṃ nāṇagginā daḍḍhaṃ, so vuccati amaccharīti apihālu amaccharī.

Appagabbho ajegucchoti pāgabbhiyanti tīni pāgabbhiyāni kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ vācasikaṃ pāgabbhiyaṃ cetasikaṃ pāgabbhiyaṃ. Katamaṃ kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ. Idhekacco saṃghagatopi kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti, gaṇagatopi kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti, bhojanasālāyampi kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti, jantāgharepi kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti, udakatiṭṭhepi kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti, antaragharaṃ pavisantopi kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti, antaragharaṃ pavitṭhopi kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti.

Kathaṃ saṃghagato kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti, idhekacco saṃghagato acittikārakato¹ there bhikkhū ghaṭṭayantopi tiṭṭhati, ghaṭṭayantopi nisīdati, puratopi tiṭṭhati, puratopi nisīdati, uccepi āsane nisīdati, sasīsaṃ pārupitvāpi nisīdati, ṭhitakopi bhaṇati, bāhāvikkhepakopi bhaṇati. Evaṃ saṃghagato kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti.

Kathaṃ gaṇagato kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti, idhekacco gaṇagato acittikārakato therānaṃ bhikkhūnaṃ anupāhanānaṃ caṅkamantānaṃ sa-upāhano caṅkamati, nīce caṅkame caṅkamantānaṃ ucce caṅkame caṅkamati, chamāya caṅkamantānaṃ caṅkame caṅkamati, ghaṭṭayantopi tiṭṭhati, ghaṭṭayantopi nisīdati, puratopi tiṭṭhati, puratopi nisīdati, uccepi āsane nisīdati, sasīsaṃ pārupitvā nisīdati, ṭhitakopi bhaṇati, bāhāvikkhepakopi bhaṇati, evaṃ gaṇagato kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti.

Kathaṃ bhojanasālāyaṃ kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti, idhekacco bhojanasālāyaṃ acittikārakato there bhikkhū anupakhajja nisīdati, navepi bhikkhū āsanena paṭibāhati, ghaṭṭayantopi tiṭṭhati, ghaṭṭayantopi nisīdati, puratopi tiṭṭhati, puratopi nisīdati, uccepi āsane nisīdati, sasīsaṃ pārupitvāpi nisīdati, ṭhitakopi bhaṇati,

1. Acittikārakato (Syā, Ka)

bāhāvikkhepakopi bhaṇati. Evaṃ bhojanasālāyaṃ kāyitaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti.

Kathaṃ jantāghare kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti, idhekacco jantāghare acittikāarakato there bhikkhū ghaṭṭayantopi tiṭṭhati, ghaṭṭayantopi nisīdati, puratopi tiṭṭhati, puratopi nisīdati, uccepi āsane nisīdati, anāpucchampi anajjhīṭṭhopi kaṭṭhaṃ pakkhipati, dvārampi pidahati, bāhāvikkhepakopi bhaṇati. Evaṃ jantāghare kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti.

Kathaṃ udakatitthe kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti, idhekacco udakatitthe acittikāarakato there bhikkhū ghaṭṭayantopi otarati, puratopi otarati, ghaṭṭayantopi nhāyati¹, puratopi nhāyati, uparitopi nhāyati, ghaṭṭayantopi uttarati, puratopi uttarati, uparitopi uttarati. Evaṃ udakatitthe kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti.

Kathaṃ antaragharaṃ pavisanto kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti, idhekacco antaragharaṃ pavisanto acittikāarakato there bhikkhū ghaṭṭayantopi gacchati, puratopi gacchati, vakkammāpi therānaṃ bhikkhūnaṃ purato purato gacchati. Evaṃ antaragharaṃ pavisanto kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti.

Kathaṃ antaragharaṃ paviṭṭho kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti, idhekacco antaragharaṃ paviṭṭho “na pavisa² bhante”ti vuccamāno pavisati, “na tiṭṭha bhante”ti vuccamāno tiṭṭhati, “na nisīda bhante”ti vuccamāno nisīdati, anokāsampi pavisati, anokāsepi tiṭṭhati, anokāsepi nisīdati, yānipi tāni honti kulānaṃ ovarakāni gūḷhāni ca paṭicchannāni ca, yattha kulitthiyo kuladhītarō kulasuṇḥayo kulakumāriyo nisīdanti, tatthapi sahasā pavisati, kumārakassapi siram parāmasati. Evaṃ antaragharaṃ paviṭṭho kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti. Idam kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti.

Katamaṃ vācasikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti, idhekacco saṃghagatopi vācasikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti, gaṇagathopi vācasikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti, antaragharaṃ paviṭṭhopi vācasikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti.

1. Nahāyati (Sī)

2. Pavisatha (Sī) evamaññesu padadvayesupi.

Katham saṅghagato vācasikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti, idhekacco saṅghagato acittikāarakato there bhikkhū anāpucchāṃ vā anajjhīṭṭho vā āramagatānaṃ bhikkhūnaṃ dhammaṃ bhaṇati, pañhaṃ visajjeti, pātimokkhaṃ uddisati, ṭhitakopi bhaṇati, bāhāvikkhepakopi bhaṇati. Evaṃ saṅghagato vācasikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti.

Katham gaṇagato vācasikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti, idhekacco gaṇagato acittikāarakato there bhikkhū anāpucchāṃ vā anajjhīṭṭho vā āramagatānaṃ bhikkhūnaṃ dhammaṃ bhaṇati, pañhaṃ visajjeti, ṭhitakopi bhaṇati, bāhāvikkhepakopi. Āramagatānaṃ bhikkhunīnaṃ upāsakānaṃ upāsikānaṃ dhammaṃ bhaṇati, pañhaṃ visajjeti, ṭhitakopi bhaṇati, bāhāvikkhepakopi bhaṇati. Evaṃ gaṇagato vācasikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti.

Katham antaragharaṃ pavīṭṭho vācasikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti, idhekacco antaragharaṃ pavīṭṭho itthiṃ vā kumāriṃ vā evamāha “itthamñāme itthamgotte kiṃ atthi, yāgu atthi, bhattaṃ atthi, khādaniyaṃ atthi. Kiṃ pivissāma, kiṃ bhuñjissāma, kiṃ khādissāma. Kiṃ vā atthi, kiṃ vā me dassāthā”ti vippalapati. Yā evarūpā vācā palāpo vippalāpo lālappo lālappanā lālappittamaṃ. Evaṃ antaragharaṃ pavīṭṭho vācasikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti. Idaṃ vācasikaṃ pāgabbhiyaṃ.

Katamaṃ cetasikaṃ pāgabbhiyaṃ, idhekacco na uccā kulā pabbajito samāno uccā kulā pabbajitena saddhiṃ sadisaṃ attānaṃ dahati cittena, na mahākulā pabbajito samāno mahākulā pabbajitena saddhiṃ sadisaṃ attānaṃ dahati cittena, na mahābhogakulā pabbajito samāno mahābhogakulā pabbajitena saddhiṃ sadisaṃ attānaṃ dahati cittena, na uḷārabhogakulā pabbajito samāno. Na suttantiko samāno suttantikena saddhiṃ sadisaṃ attānaṃ dahati cittena. Na vinayadharo samāno. Na dhammakathiko samāno. Na āraññiko samāno. Na piṇḍapātiko samāno. Na paṃsukūliko samāno. Na tecīvariko samāno. Na sapadānacāriko samāno. Na khalupacchābhattiko samāno. Na nesajjiko samāno. Na yathāsanthatiko samāno. Na paṭhamassa jhānassa lābhī samāno paṭhamassa jhānassa lābhinaṃ saddhiṃ sadisaṃ attānaṃ dahati cittena -pa-. Na nevasaññānāsaññāyatanaṃ samāpattiyā

lābhī samāno nevasaññānāsaññāyatanaśamāpattiyā lābhina sādḍhiṃ sadisaṃ attānaṃ dahati cittaena. Idaṃ cetasiṃ pāgabbhiyaṃ. Yaśsimāni tīṇi pāgabbhiyāni pahīnāni samucchinnāni vūpasantāni paṭipassaddhāni abhabbuppattikāni nāṇagginā daḍḍhāni. So vuccati appagabbhoti appagabbho.

Ajegucchoti atthi puggalo jeguccho, atthi ajeguccho. Katamo ca puggalo jeguccho, idhekacco puggalo dussīlo hoti pāpadhammo asucisaṅkassarasamācāro paṭicchannakammanto assamaṇo samaṇapaṭiñño abrahmacārī brahmacāripaṭiñño antopūti avassuto kasambujāto, ayaṃ vuccati puggalo jeguccho. . Atha vā kodhano hoti upāyāsabahulo, appampi vutto samāno abhisajjati kuppati byāpajjati patitthīyati, kopaṅca dosaṅca appaccayaṅca pātukaroti, ayaṃ vuccati puggalo jeguccho. . Atha vā kodhano hoti upanāhī, makkhī hoti paḷāsī, issukī hoti maccharī, saḥho hoti māyāvī, thaddho hoti atimānī, pāpiccho hoti micchādiṭṭhi¹, sandiṭṭhiparāmāsī hoti ādhānaggāhī duppaṭinissaggī, ayaṃ vuccati puggalo jeguccho.

Katamo ca puggalo ajeguccho, idha bhikkhu sīlavā hoti, pātīmokkhasaṃvarasaṃvuto viharati ācāragocarasampanno aṇumattesu vajjesu bhayadassāvī, samādāya sikkhati sikkhāpadesu, ayaṃ vuccati puggalo ajeguccho. . Atha vā akkodhano hoti anupāyāsabahulo, bahumpi vutto samāno na abhisajjati na kuppati na byāpajjati na patitthīyati, na kopaṅca dosaṅca appaccayaṅca pātukaroti, ayaṃ vuccati puggalo ajeguccho. . Atha vā akkodhano hoti anupanāhī, amakkhī hoti apaḷāsī, anissukī hoti amaccharī, asaḥho hoti amāyāvī, athaddho hoti anatimānī, na pāpiccho hoti na micchādiṭṭhi, asandiṭṭhiparāmāsī hoti anādhānaggāhī suppaṭinissaggī, ayaṃ vuccati puggalo ajeguccho. Sabbe bālaputhujjanā jegucchā, puthujjanakalyaṇakaṃ upādāya aṭṭha ariyapuggalā ajegucchāti appagabbho ajeguccho.

Pesuṇeyye ca no yutoti pesuññanti idhekacco piṣuṇavāco hoti ito sutvā amutra akkhātā imesaṃ bhedāya, amutra vā

1. Micchādiṭṭhi (Si)

sutvā imesaṃ akkhātā amūsaṃ bhedāya, iti samaggānaṃ vā bhettā¹ bhinnānaṃ vā anuppadātā, vaggārāmo vaggarato vagganandī vaggakaraṇiṃ vācam bhāsītā hoti. Idaṃ vuccati pesuññaṃ.

Api ca dvīhi kāraṇehi pesuññaṃ upasaṃharati piyakamyatāya vā bhedādhippāyena² vā. Kathaṃ piyakamyatāya pesuññaṃ upasaṃharati, “imassa piyo bhavissāmi, manāpo bhavissāmi, vissāsiko bhavissāmi, abbhantariko bhavissāmi, suhadayo bhavissāmi”ti evaṃ piyakamyatāya pesuññaṃ upasaṃharati. . Kathaṃ bhedādhippāyena pesuññaṃ upasaṃharati, ‘kathaṃ ime nānā assu, vinā assu, vaggā assu, dvedhā assu, dvejjhā assu, dve pakkhā assu, bhijjeyyūṃ na samāgaccheyyūṃ, dukkhaṃ na phāsu³ vihareyyun’ti evaṃ bhedādhippāyena pesuññaṃ upasaṃharati. Yassetāṃ pesuññaṃ pahīnaṃ samucchinnaṃ vūpasantaṃ paṭipassaddhaṃ abhappattikāṃ nāṇagginā daḍḍhaṃ. So pesuñṇe no yuto na yutto na payutto na sammāyuttoti pesuñṇe ca no yuto. Tenāha Bhagavā—

Patilīno akuhako, apihālu amaccharī.

Appagabbho ajeguccho, pesuñṇe ca no yutoti.

88. * Sātiyesu anassāvī, atimāne ca no yuto.

Ṣaṇho ca paṭibhānavā, na saddho na virajjati.

Sātiyesu anassāvīti sātiyā vuccanti pañca kāmagaṇā. Kimkāraṇā sātiyā vuccanti pañca kāmagaṇā. Yebhuyyena devamanussā pañca kāmagaṇe icchanti sātiyanti patthayanti pihayanti abhijappanti, taṃkāraṇā sātiyā vuccanti pañca kāmagaṇā. Yesaṃ esā sātiyā taṇhā appahīnā, tesaṃ cakkhuto rūpataṇhā savati āsavati⁴ sandati pavattati. Sotato saddataṇhā. Ghānato gandhataṇhā. Jivhāto rasataṇhā. Kāyato phoṭṭhabbataṇhā. Manato dhammataṇhā savati āsavati sandati pavattati. Yesaṃ esā sātiyā taṇhā pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhappattikā nāṇagginā daḍḍhā, tesaṃ cakkhuto rūpataṇhā na savati nāsavati⁵ na sandati na

1. Bhedo (Ka)

2. Bhedādhippāyo (bahūsu)

3. Aphāsuṃ (Sī)

* Khu 1. 412 piṭṭhe.

4. Pasavabhi (Syā)

5. Na pasavati (Syā)

pavattati. Sotato saddataṅhā -pa-. Manato dhammataṅhā na savati nāsavati na sandati na pavattatīti sātiyesu anassāvī.

Atimāne ca no yutoti katamo atimāno, idhekacco paraṃ atimaññati jātiyā vā gottena vā -pa- aññataraññatarena vā vatthunā, yo evarūpo māno maññanā maññitattam unnaṭi unnamo dhajo sampaggāho ketukamyatā cittassa. Ayaṃ vuccati atimāno. Yassesō atimāno pahīno samucchinnō vūpasanto paṭipassaddho abhabbuppattiko ñāṇagginā daḍḍho. So atimāne ca no yuto na yutto nappayutto na sammāyuttoti atimāne ca no yuto.

Sanho ca paṭibhānavāti sanhoti sanhena kāyakammena samannāgatoti sanho. Sanhena vacīkammena. Sanhena manokammena samannāgatoti sanho, sanhehi satipaṭṭhānehi samannāgatoti sanho, sanhehi sammappadhānehi. Sanhehi iddhipādehi. Sanhehi indriyehi. Sanhehi balehi. Sanhehi bojjhaṅgehi samannāgatoti sanho. Sanhena ariyena aṭṭhaṅgikena maggena samannāgatoti sanho.

Paṭibhānavāti tayo paṭibhānavanto pariyattipaṭibhānavā paripucchāpaṭibhānavā adhigamapaṭibhānavā. Katamo pariyattipaṭibhānavā, idhekaccassā pakatiyā pariyāpuṭam hoti Suttam Geyyam Veyyākaraṇam Gāthā Udānam Itivuttakam Jātakam Abbhutadhammam Vedallam, tassa pariyattim nissāya paṭibhāyati, ayaṃ pariyattipaṭibhānavā. . Katamo paripucchāpaṭibhānavā, idhekacco paripucchitā¹ hoti attatthe ca ñāyatthe ca lakkhaṇe ca kāraṇe ca ṭhānāṭhāne ca. Tassa tam paripuccham nissāya paṭibhāyati, ayaṃ paripucchāpaṭibhānavā. . Katamo adhigamapaṭibhānavā, idhekaccassa adhigatā honti cattāro satipaṭṭhānā cattāro sammappadhānā cattāro iddhipādā pañcindriyāni pañca bālāni satta bojjhaṅgā ariyo aṭṭhaṅgiko maggo cattāro ariyamaggā cattāri sāmāññaphalāni catasso paṭisambhidāyo cha abhiññāyo, tassa attho ñāto, dhammo ñāto, nirutti ñātā, atthe ñāte attho paṭibhāyati, dhamme ñāte dhammo paṭibhāyati, niruttiyā ñātāya nirutti paṭibhāyati, imesu

1. Paripucchitam (Sī), paripucchako (Syā)

tīsu nāṇesu nāṇaṃ paṭibhānapaṭisambhidā. Imāya paṭibhānapaṭisambhidāya upeto samupeto upagato samupagato upapanno samupapanno samannāgato, so vuccati paṭibhānavā. Yassa pariyatti natthi, paripucchā natthi, adhigamo natthi, kiṃ tassa paṭibhāyissatīti saṅho ca paṭibhānavā.

Na saddho na virajjatīti na saddhoti sāmaṃ sayam abhiññātaṃ attapaccakkhaṃ dhammaṃ, na kassaci saddhahati aññassa samaṇassa vā brāhmaṇassa vā devassa vā mārasa vā brahmuno vā. “Sabbe saṅkhārā aniccā”ti sāmaṃ sayam abhiññātaṃ -pa- “sabbe saṅkhārā dukkhā”ti. “Sabbe dhammā anattā”ti. “Avijjāpaccayā saṅkhārā”ti -pa- “jātipaccayā jarāmaṇaṇaṃ”ti. “Avijjānirodhā saṅkhāraṇirodho”ti -pa- “jātinirodhā jarāmaṇaṇirodho”ti. “Idaṃ dukkhaṃ”ti -pa- “ayaṃ dukkhaṇirodhagāminī paṭipadā”ti. “Ime āsavā”ti -pa- “ayaṃ āsavaṇirodhagāminī paṭipadā”ti. “Ime dhammā abhiññeyyā”ti -pa- “ime dhammā sacchikātabbā”ti sāmaṃ sayam abhiññātaṃ -pa- channaṃ phassāyatanānaṃ samudayaṇca atthaṅgamaṇca assādaṇca ādīnavaṇca nissaraṇaṇca. Pañcannaṃ upādānakkhandhānaṃ samudayaṇca -pa- catunnaṃ mahābhūtānaṃ samudayaṇca atthaṅgamaṇca assādaṇca ādīnavaṇca nissaraṇaṇca sāmaṃ sayam abhiññātaṃ -pa- “yaṃ kiñci samudayadhammaṃ, sabbaṃ taṃ nirodhadhammaṃ”ti sāmaṃ sayam abhiññātaṃ attapaccakkhaṃ dhammaṃ, na kassaci saddahati aññassa samaṇassa vā brāhmaṇassa vā devassa vā mārasa vā brahmuno vā¹.

Vuttaṃ hetam Bhagavatā— * saddahasi tvaṃ Sāriputta saddhindriyaṃ bhāvitaṃ bahulīkataṃ amatogadhamṃ hoti amataparāyaṇaṃ amatapariyosānaṃ. Vīriyindriyaṃ. Satindriyaṃ. Samādhindriyaṃ. Paññindriyaṃ bhāvitaṃ bahulīkataṃ amato gadhamṃ hoti amataparāyaṇaṃ amatapariyosānanti.

Na khvāhaṃ ettha bhante Bhagavato saddhāya gacchāmi saddhindriyaṃ. Vīriyindriyaṃ. Satindriyaṃ. Samādhindriyaṃ. Paññindriyaṃ bhāvitaṃ bahulīkataṃ amatogadhamṃ hoti amataparāyaṇaṃ amatapariyosānaṃ. Yesam hetam bhante aññātaṃ assa adiṭṭhaṃ aviditaṃ asacchikataṃ aphassitaṃ paññāya, te tatha paresam saddhāya gaccheyyūṃ saddhindriyaṃ bhāvitaṃ bahulīkataṃ amatogadhamṃ hoti amataparāyaṇaṃ amatapariyosānaṃ. Vīriyindriyaṃ. Satindriyaṃ.

1. Brahmuno vā -pa- (Sī, Ka)

* Saṃ 3. 194 piṭṭhe.

Samādhindriyaṃ. Paññindriyaṃ bhāvitaṃ bahulīkataṃ amatogadhaṃ hoti amataparāyaṇaṃ amatapariyosānaṃ. Yesañca kho etaṃ bhante ñātaṃ diṭṭhaṃ viditaṃ sacchikataṃ phassitaṃ paññāya, nikkaṅkhā te tattha nibbicikicchā, saddhindriyaṃ. Vīriyindriyaṃ. Satindriyaṃ.

Samādhindriyaṃ. Paññindriyaṃ bhāvitaṃ bahulīkataṃ amatogadhaṃ hoti amataparāyaṇaṃ amatapariyosānaṃ. Mayhañca kho etaṃ bhante ñātaṃ diṭṭhaṃ viditaṃ sacchikataṃ phassitaṃ paññāya, nikkaṅkhohaṃ tattha nibbicikiccho. Saddhindriyaṃ. Vīriyindriyaṃ. Satindriyaṃ.

Samādhindriyaṃ. Paññindriyaṃ bhāvitaṃ bahulīkataṃ amatogadhaṃ hoti amataparāyaṇaṃ amatapariyosānanti.

Sādhu sādhu Sāriputta yesaṃ hetāṃ Sāriputta aññātaṃ assa adiṭṭhaṃ aviditaṃ asacchikataṃ aphasitaṃ paññāya, te tattha paresaṃ saddhāya gaccheyyūṃ saddhindriyaṃ -pa- paññindriyaṃ bhāvitaṃ bahulīkataṃ amatogadhaṃ hoti amataparāyaṇaṃ amatapariyosānanti.

* Assaddho akataññū ca, sandhicchedo ca yo naro.

Hatāvakāso vantaṃso, sa ve uttamaporisoti.

Na saddho na virajjatiti sabbe bālaputhujjanā rajjanti puthujjanakalyāṇakaṃ upādāya satta sekkhā virajjanti. Arahā neva rajjati no virajjati, viratto so khayā rāgassa vītarāgattā, khayā dosassa vītadosattā, khayā mohassa vītamohattā, so vuṭṭhavāso ciṅṅacaraṇo -pa-. Jātimaraṇasaṃsāro natthi tassa punabbhavoti na saddho na virajjati. Tenāha Bhagavā—

Sātiyesu anassāvī, atimāne ca no yuto.

Saṅho ca paṭibhānavā, na saddho na virajjati.

89. + Lābhakamyā na sikkhati, alābhe ca na kuppati.

Aviruddho ca taṇhāya, rasesu¹ nānugijjhati.

Lābhakamyā na sikkhati, alābhe ca na kuppatiti kathaṃ lābhakamyā sikkhati, idha bhikkhave bhikkhu bhikkhuṃ passati lābhiṃ cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhārānaṃ, tassa evaṃ hoti “kena

* Khu 1. 27 Dhammapade.

+ Khu 1. 412 piṭṭhe.

1. Rase ca (Sī, Syā)

nu kho ayamāyasmā lābhī cīvarapiṇḍapātāsenāsanagilānapaccayabhesajja-parikkhārānan”ti. Tassa evaṃ hoti “ayam kho āyasmā suttantiko, tenāyamāyasmā lābhī cīvarapiṇḍapātāsenāsanagilānapaccayabhesajja-parikkhārānan”ti. So lābhahetu lābhapaccayā lābhakāraṇā lābhābhiniḅbattiyā lābham paripācento suttantaṃ pariyāpuṇāti. Evampi lābhakamyā sikkhati.

Atha vā bhikkhu bhikkhum passati lābhim cīvarapiṇḍapātāsenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhārānam, tassa evaṃ hoti “kena nu kho ayamāyasmā lābhī cīvarapiṇḍapātāsenāsanagilānapaccayabhesajja-parikkhārānan”ti. Tassa evaṃ hoti “ayam kho āyasmā vinayadharo -padhammakathiko. Ābhidhammiko. Tenāyamāyasmā lābhī cīvarapiṇḍapātāsenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhārānan”ti. So lābhahetu lābhapaccayā lābhakāraṇā lābhābhiniḅbattiyā lābham paripācento abhidhammaṃ pariyāpuṇāti. Evampi lābhakamyā sikkhati.

Atha vā bhikkhu bhikkhum passati lābhim cīvarapiṇḍapātāsenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhārānam, tassa evaṃ hoti “kena nu kho ayamāyasmā lābhī cīvarapiṇḍapātāsenāsanagilānapaccayabhesajja-parikkhārānan”ti. Tassa evaṃ hoti “ayam kho āyasmā ārañṇiko. Piṇḍapātiko. Paṃsukūliko. Tecīvariko. Sapadānacāriko. Khalupacchābhattiko. Nesajjiko. Yathāsanthatiko, tenāyamāyasmā lābhī cīvarapiṇḍapātāsenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhārānan”ti. So lābhahetu lābhapaccayā lābhakāraṇā lābhābhiniḅbattiyā lābham paripācento ārañṇiko hoti -pa- yathāsanthatiko hoti. Evampi lābhakamyā sikkhati.

Kathaṃ na lābhakamyā sikkhati, idha bhikkhu na lābhahetu na lābhapaccayā na lābhakāraṇā na lābhābhiniḅbattiyā na lābham paripācento yāvadeva attadamatthāya attasamatthāya attapariniḅbāpanatthāya suttantaṃ pariyāpuṇāti, vinayaṃ pariyāpuṇāti, abhidhammaṃ pariyāpuṇāti. Evampi na lābhakamyā sikkhati.

Atha vā bhikkhu na lābhahetu na lābhapaccayā na lābhakāraṇā na lābhābhiniḅbattiyā na lābhaṃ paripācento yāvadeva appicchaññeva¹ nissāya santuṭṭhiññeva nissāya sallekhaññeva nissāya pavivekaññeva nissāya idamatthitaññeva² nissāya āraññiko hoti. Piṇḍapātiko hoti. Paṃsukūliko hoti. Tecīvariko hoti. Sapaḍānacāriko hoti. Khalupacchābhattiko hoti. Nesajjiko hoti. Yathāsanthatiko hoti. Evampi na lābhakamyā sikkhatīti lābhakamyā na sikkhati.

Alābhe ca na kuppātīti kathaṃ alābhe kuppati, idhekacco “kulaṃ vā na labhāmi, gaṇaṃ vā na labhāmi, āvāsaṃ vā na labhāmi, lābhaṃ vā na labhāmi, yasaṃ vā na labhāmi, paṃsaṃsaṃ vā na labhāmi, sukhaṃ vā na labhāmi, cīvaraṃ vā na labhāmi, piṇḍapātaṃ vā na labhāmi, senāsaṃ vā na labhāmi, gilānapaccayabhesajjaparikkhāraṃ vā na labhāmi, gilānupaṭṭhakaṃ vā na labhāmi appaṇṇātomhī”ti kuppati byāpajjati patitthīyati, kopaṇca dosaṇca appaccayaṇca pātukaroti. Evaṃ alābhe kuppati.

Kathaṃ alābhe na kuppati, idha bhikkhu “kulaṃ vā na labhāmi, gaṇaṃ vā na labhāmi -pa- appaṇṇātomhī”ti na kuppati na byāpajjati na patitthīyati, na kopaṇca dosaṇca appaccayaṇca pātukaroti. Evaṃ alābhe na kuppātīti lābhakamyā na sikkhati, alābhe ca na kuppati.

Aviruddho ca taṇhāya, rasesu nānugijjhatīti viruddhoti * yo cittassa āghāto paṭighāto paṭighaṃ paṭivirodho kopo pakopo sampakopo doso padoso sampadoso cittassa byāpatti manopadoso kodho kujjhanā kujjhitattaṃ doso dussanā dussitattaṃ byāpatti byāpajjanā byāpajjitattaṃ virodho paṭivirodho caṇḍikkaṃ asuro po anattamanatā cittassa, ayaṃ vuccati virodho. Yasseso virodho pahīno samucchinnō vūpasanto paṭipassaddho abhabbuppattiko ñāṇagginā daḍḍho, so vuccati aviruddho. . **Taṇhāti** rūpaṇhā saddaṇhā gandhaṇhā rasaṇhā phoṭṭhabbaṇhā dhammaṇhā. . **Rasoti** mūlaraso khandharaso tacaraso pattaraso puppharaso phalaraso

1. Appicchaṃyeva (Sī)

2. Idamatthikataññeva (Sī)

* Abhi 1. 225 piṭṭhe.

ambilaṃ madhuraṃ tittakaṃ kaṭukaṃ loṇikaṃ khārikaṃ lambikaṃ¹ kasāvo sādu asādu sītaṃ uṇhaṃ. Santeke samaṇabrāhmaṇā rasagiddhā, te jivhaggena rasaggāni pariyesantā āhiṇḍanti. Te ambilaṃ labhitvā anambilaṃ pariyesanti, anambilaṃ labhitvā ambilaṃ pariyesanti, madhuraṃ labhitvā amadhuraṃ pariyesanti, amadhuraṃ labhitvā madhuraṃ pariyesanti, tittakaṃ labhitvā atittakaṃ pariyesanti, atittakaṃ labhitvā tittakaṃ pariyesanti, kaṭukaṃ labhitvā akaṭukaṃ pariyesanti, akaṭukaṃ labhitvā kaṭukaṃ pariyesanti, loṇikaṃ labhitvā aloṇikaṃ pariyesanti, aloṇikaṃ labhitvā loṇikaṃ pariyesanti. Khārikaṃ labhitvā akhārikaṃ pariyesanti, akhārikaṃ labhitvā khārikaṃ pariyesanti, lambikaṃ labhitvā kasāvaṃ pariyesanti, kasāvaṃ labhitvā lambikaṃ pariyesanti. Sāduṃ labhitvā asāduṃ pariyesanti, asāduṃ labhitvā sāduṃ pariyesanti, sītaṃ labhitvā uṇhaṃ pariyesanti, uṇhaṃ labhitvā sītaṃ pariyesanti. Te yaṃ yaṃ labhitvā tena tena na santussanti, aparāparaṃ pariyesanti. Manāpikesu rasesu rattā giddhā gadhitā mucchitā ajjhosannā laggā laggitā palibuddhā. Yassesā rasataṇhā pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhabbuppattikā nāṇagginā daḍḍhā. So paṭisaṅkhā yoniso āhāraṃ āhāreti neva davāya na madāya na maṇḍanāya na vibhūsanāya yāvadeva imassa kāyassa ṭhitiyā yāpanāya vihimsūparatīyā brahmacariyānuggahāya iti purāṇaṅca vedanaṃ paṭihaṅkhāmi, navaṅca vedanaṃ na uppādessāmi, yātrā ca me bhavissati anavajjātā ca phāsuvihāro ca.

Yathā vanaṃ ālimpeyya yāvadeva ropanatthāya. Yathā vā pana akkhaṃ abbhañjeyya yāvadeva bhārassa nittharaṇatthāya. Yathā vā pana puttamaṃsaṃ āhāraṃ āhareyya yāvadeva kantārassa nittharaṇatthāya. Evamevaṃ bhikkhu paṭisaṅkhā yoniso āhāraṃ āhāreti neva davāya -pa-phāsuvihāro cāti rasataṇhaṃ pajahati vinodeti byantiṃ karoti anabhāvaṃ gameti, rasataṇhāya ārato assa virato paṭivirato nikkhanto nissaṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā viharatīti aviruddho ca taṇhāya, rasesu nānugijjhati. Tenāha Bhagavā—

1. Lapilāṃ (Sī) lambilāṃ (Syā), labilāṃ (Ka); Abhi 1. 167; Āyatanavibhaṅge 73 piṭṭhe.

Lābhakamyā na sikkhati, alābhe ca na kuppati.
Aviruddho ca taṇhāya, rasesu nānugijjhatīti.

**90. * Upekkhako sadā sato, na loke maññate samam.
Na visesī na nīceyyo, tassa no santi ussādā.**

Upekkhako sadā satoti upekkhakoti chaḷaṅgupekkhāya samannāgato.
+ Cakkhunā rūpaṃ disvā neva sumano hoti na dummano, upekkhako viharati sato sampajāno. Sotena saddaṃ sutvā -pa-. Manasā dhammaṃ viññāya neva sumano hoti na dummano, upekkhako viharati sato sampajāno. Cakkhunā rūpaṃ disvā manāpaṃ nābhigijjhati nābhihaṃsati¹, na rāgaṃ janeti, tassa ṭhitova kāyo hoti, ṭhitaṃ cittaṃ ajjhattaṃ susaṅṭhitaṃ suvimuttaṃ, cakkhunā kho paneva rūpaṃ disvā amanāpaṃ na maṅku hoti appatiṭṭhitacitto² alīnamanaso³ abyāpannacetaso, tassa ṭhitova kāyo hoti, ṭhitaṃ cittaṃ ajjhattaṃ susaṅṭhitaṃ suvimuttaṃ. Sotena saddaṃ sutvā. Ghānena gandhaṃ ghāyitvā. Jivhāya rasaṃ sāyitvā. Kāyena phoṭṭhabbaṃ phusitvā. Manasā dhammaṃ viññāya manāpaṃ nābhigijjhati nābhihaṃsati na rāgaṃ janeti, tassa ṭhitova kāyo hoti, ṭhitaṃ cittaṃ ajjhattaṃ susaṅṭhitaṃ suvimuttaṃ. Manasā kho paneva dhammaṃ viññāya amanāpaṃ na maṅku hoti appatiṭṭhitacitto alīnamanaso abyāpannacetaso, tassa ṭhitova kāyo hoti, ṭhitaṃ cittaṃ ajjhattaṃ susaṅṭhitaṃ suvimuttaṃ.

Cakkhunā rūpaṃ disvā manāpāmanāpesu rūpesu tassa ṭhitova kāyo hoti, ṭhitaṃ cittaṃ ajjhattaṃ susaṅṭhitaṃ suvimuttaṃ. Sotena saddaṃ sutvā -pa-. Manasā dhammaṃ viññāya manāpāmanāpesu dhammesu tassa ṭhitova kāyo hoti, ṭhitaṃ cittaṃ ajjhattaṃ susaṅṭhitaṃ suvimuttaṃ.

Cakkhunā rūpaṃ disvā rajanīye na rajjati, dussanīye⁴ na dussati, mohanīye na muyhati, kopanīye na kuppati, madanīye na majjati, kilesanīye na kilissati. Sotena saddaṃ sutvā -pa-. Manasā dhammaṃ viññāya rajanīye na rajjati, dussanīye na dussati, mohanīye na muyhati, kopanīyena na kuppati, madanīye na majjati, kilesanīye na kilissati.

* Khu 1. 412 piṭṭhe.

+ Dī 3. 207; Am 2. 247; Khu 8. 64; Khu 9. 390 piṭṭhesupi.

1. Nābhihasati (Sī, Syā)

2. Appatiṭṭhina citto (Syā), appatiṭṭhanacitta (Ka)

3. Ādinamanaso (Syā)

4. Dosanīye (bahūsu)

Diṭṭhe diṭṭhamatto, sute sutamatto, mute mutamatto, viññāte viññātamatto.
 Diṭṭhe na limpati, sute na limpati, mute na limpati, viññāte na limpati.
 Diṭṭhe anūpayo anapāyo anissito appaṭibaddho vippamutto visaññutto
 vimariyādikatena cetasā viharati. Sute. Mute. Viññāte anūpayo anapāyo
 anissito appaṭibaddho vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā
 viharati.

Samvijjati arahato cakkhu, passati arahā cakkhunā rūpaṃ, chandarāgo
 arahato natthi, suvimuttacitto arahā. Samvijjati arahato sotaṃ, suṇāti arahā
 sotena saddaṃ, chandarāgo arahato natthi, suvimuttacitto arahā. Samvijjati
 arahato ghānaṃ, ghāyati arahā ghānena gandhaṃ, chandarāgo arahato
 natthi, suvimuttacitto arahā. Samvijjati arahato jivhā, sāyati arahā jivhāya
 rasaṃ -pa-. Samvijjati arahato kāyo, phusati arahā kāyena phoṭṭhabbaṃ -pa-.
 Samvijjati arahato mano, vijānāti arahā manasā dhammaṃ, chandarāgo
 arahato natthi, suvimuttacitto arahā.

Cakkhu rūpārāmaṃ rūparataṃ rūpasammuditaṃ, taṃ arahato dantaṃ
 guttaṃ rakkhitaṃ saṃvutaṃ, tassa ca saṃvarāya dhammaṃ deseti. Sotaṃ
 saddārāmaṃ -pa-. Ghānaṃ gandhārāmaṃ. Jivhā rasārāmā rasaratā
 rasantammuditā, sā arahato dantā guttā rakkhitā saṃvutā, tassā ca saṃvarāya
 dhammaṃ deseti. Kāyo phoṭṭhabbārāmo -pa-. Mano dhammārāmo
 dhammarato dhammasammudito, so arahato danto gutto rakkhito saṃvuto,
 tassa ca saṃvarāya dhammaṃ deseti.

Dantaṃ nayanti samitiṃ, dantaṃ rājābhirūhati.

Danto seṭṭho manussesu, yo'tivākyaṃ titikkhati.

Varamassatarā dantā, ājānīyā ca¹ sindhavā.

Kuñjarā ca mahānāgā, attadanto tato varaṃ.

Na hi etehi yānehi, gaccheyya agataṃ disaṃ.

Yathā'ttanā sudantena, danto dantena gacchati.

1. Ājānīyāva (Syā) Khu 1. 59; Khu 8. 66 piṭṭhesupi.

Vidhāsu na vikampanti, vippamuttā punabbhavā.

Dantabhūmimanuppattā, te loke vijitāvino.

Yassindriyāni bhāvitāni¹,

Ajjhattaṃ bahiddhā ca² sabbaloke.

Nibbijjha imaṃ³ parañca lokam,

Kālam kaṅkhati bhāvito sa dantoti.

Upekkhako sadāti sadā sabbadā sabbakālam niccakālam dhuvakālam -pa- pacchime vayokhandhe. **Satoti** catūhi kāraṇehi sato, kāye kāyānupassanāsati paṭṭhānaṃ bhāvento sato. Vedanāsu. Citte. Dhammesu dhammānupassanāsati paṭṭhānaṃ bhāvento sato -pa- so vuccati satoti upekkhako sadā sato.

Na loke maññate samanti “sadiśohamasmi”ti mānaṃ na janeti jātiyā vā gottena vā -pa- aññataraññatarena vā vatthunāti na loke maññate samaṃ.

Na visesī na nīceyyoti “seyyohamasmi”ti atimānaṃ na janeti jātiyā vā gottena vā -pa- aññataraññatarena vā vatthunā. “Hīnohamasmi”ti omānaṃ na janeti jātiyā vā gottena vā -pa- aññataraññatarena vā vatthunāti na visesī na nīceyyo.

Tassa no santi ussadāti tassāti arahato khīṇāsavassa. **Ussadāti** sattussadā rāgussado dosussado mohussado mānussado diṭṭhussado kilesussado kammussado. Tassime ussadā natthi na santi na saṃvijjanti nupalabbhanti, pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhabbuppattikā nāṇagginā daḍḍhāti tassa no santi ussadā. Tenāha Bhagavā—

Upekkhako sadā sato, na loke maññate samaṃ.

Na visesī na nīceyyo, tassa no santi ussadāti.

1. Vibhāvitāni (Sī)

2. Ajjhattabahiddhā ca (Sī), ajjhattañca bahiddhā ca (Syā, Ka) Khu 1. 358; Khu 8. 67 piṭṭhesu.

3. Nibbijjhimam (Syā), nibbijja imaṃ (Ka)

91. * **Yassa nissayatā¹ natthi, ñatvā dhammaṃ anissito.**

Bhavāya vibhavāya vā, taṇhā yassa na vijjati.

Yassa nissayatā natthīti yassāti arahato khīṇāsavassa. **Nissayāti** dve nissayā taṇhānissayo ca diṭṭhinissayo ca -pa- ayaṃ taṇhānissayo -pa- ayaṃ diṭṭhinissayo. Tassa taṇhānissayo pahīno, diṭṭhinissayo paṭinissaṭṭho, taṇhānissayassa pahīnattā diṭṭhinissayassa paṭinissaṭṭhattā nissayatā yassa natthi na santi na saṃvijjati nupalabbhati, pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhappattikā nāṇagginā daddhāti yassa nissayatā natthi.

Ñatvā dhammaṃ anissitoti ñatvāti ñatvā jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā, “sabbe saṅkhārā aniccā”ti ñatvā jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā, “sabbe saṅkhārā dukkhā”ti. “Sabbe dhammā anattā”ti -pa- “yaṃ kiñci samudayadhammaṃ, sabbaṃ taṃ nirodhadhammaṃ”ti ñatvā jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā. . **Anissitoti** dve nissayā taṇhānissayo ca diṭṭhinissayo ca -pa- ayaṃ taṇhānissayo -pa- ayaṃ diṭṭhinissayo. Taṇhānissayaṃ pahāya diṭṭhinissayaṃ paṭinissajjitvā cakkhuṃ anissito. Sotaṃ anissito. Ghānaṃ anissito. Jivhaṃ anissito. Kāyaṃ anissito. Manaṃ anissito. Rūpe. Sadde. Gandhe. Rase. Phoṭṭhabbe. Kulaṃ. Gaṇaṃ. Āvāsaṃ -pa-. Diṭṭhasutamutaviññātabbe dhamme anissito anallīno anupagato anajjhosito anadhimutto nikkhanto nissaṭṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā viharatīti ñatvā dhammaṃ anissito.

Bhavāya vibhavāya vā, taṇhā yassa na vijjatiti taṇhāti rūpataṇhā saddataṇhā gandhataṇhā rasataṇhā phoṭṭhabbataṇhā dhammataṇhā. **Yassāti** arahato khīṇāsavassa. **Bhavāyāti** bhavadiṭṭhiyā. **Vibhavāyāti** vibhavadiṭṭhiyā. **Bhavāyāti** sassatadiṭṭhiyā. **Vibhavāyāti** ucchedadiṭṭhiyā. **Bhavāyāti** punappunabhavāya punappunagatiyā punappuna-upapattiyā punappunaapaṭisandhiyā punappuna-attabhāvābhiniḍḍiyā. Taṇhā yassa natthi na

* Khu 1. 412 piṭṭhe.

1. Nissayanā (Ka)

santi na saṁvijjati nupalabbhati, pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhappattikā nāṇagginā daḍḍhāti bhavāya vibhavāya vā, taṇhā yassa na vijjati. Tenāha Bhagavā—

Yassa nissayatā natthi, ñatvā dhammaṁ anissito.
Bhavāya vibhavāya vā, taṇhā yassa na vijjatīti.

**92. * Taṁ brūmi upasantoti, kāmesu anapekkhināṁ.
Ganthā tassa na vijjanti, atarī so visattikāṁ.**

Taṁ brūmi upasantoti upasanto vūpasanto nibbuto paṭipassaddhoti taṁ brūmi taṁ kathemi taṁ bhaṇāmi taṁ dīpayāmi taṁ voharāmīti taṁ brūmi upasantoti.

Kāmesu anapekkhinanti kāmāti uddānato dve kāmā vatthukāmā ca kilesakāmā ca -pa- ime vuccanti vatthukāmā -pa- ime vuccanti kilesakāmā. Vatthukāme parijānitvā kilesakāme pahāya pajahitvā vinodetvā byantiṁ karitvā anabhāvaṁ gametvā kāmesu anapekkhino vītakāmo cattakāmo vantakāmo muttakāmo pahīnakāmo paṭinissaṭṭhakāmo, kāmesu vītarāgo vigatarāgo cattarāgo vantarāgo muttarāgo pahīnarāgo paṭinissaṭṭharāgo nicchāto nibbuto sītībhūto sukhappaṭisaṁvedī brahmabhūtena attanā viharatīti kāmesu anapekkhināṁ.

Ganthā tassa na vijjantīti ganthāti cattāro ganthā abhijjhākāyagantho byāpādo kāyagantho silabbataparāmāso kāyagantho idaṁsaccābhiniveso kāyagantho. Attano diṭṭhiyā rāgo abhijjhākāyagantho, paravādesu āghāto appaccayo byāpādo kāyagantho, attano sīlaṁ vā vataṁ vā sīlabbatāṁ vā parāmāso silabbataparāmāso kāyagantho, attano diṭṭhi idaṁsaccābhiniveso kāyagantho. . **Tassāti** arahato khīṇāsavassa. **Ganthā tassa na vijjantīti** ganthā tassa natthi na santi na saṁvijjanti nupalabbhanti, pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhappattikā nāṇagginā daḍḍhāti ganthā tassa na vijjanti.

Atarī so visattikanti visattikā vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo -pa- abhijjhā lobho akusalamūlaṁ. **Visattikāti** kenatṭhena

visattikā. Visatāti visattikā, visālāti visattikā, visaṭāti visattikā, visamāti visattikā, visakkaṭīti visattikā, visamharatīti visattikā, visamvādikāti visattikā, visamūlāti visattikā, visaphalāti visattikā, visaparibhogāti visattikā, visālā vā pana sā taṇhā rūpe. Sadde. Gandhe. Rase. Phoṭṭhabbe. Kule. Gaṇe. Āvāse -pa-. Diṭṭhasutamutaviññātabbesu dhammesu visaṭā vitthatāti visattikā. . **Atarī so visattikanti** so imaṃ visattikaṃ taṇhaṃ atari uttari patari samatikkami vītivattīti atarī so visattikaṃ. Tenāha Bhagavā—

Taṃ brūmi upasantoti, kāmesu anapekkhinaṃ.
Ganthā tassa na vijjanti, atarī so visattikanti.

**93. * Na tassa puttā pasavo, khettaṃ vatthuñca vijjati.
Attā vāpi nirattā vā, na tasmim̄ upalabbhati.**

Na tassa puttā pasavo, khettaṃ vatthuñca vijjatīti nāti paṭikkhepo. **Tassāti** arahato khīṇāsavassa. **Puttāti** cattāro puttā attajo putto, khettajo putto, dinnako putto, antevāsiko putto. **Pasavoti** ajeḷakā kukkuṭasūkarā hatthigāvāssavaḷavā. **Khettanti** sālikhettaṃ vīhikhettaṃ muggakhettaṃ māsakhettaṃ yavakhettaṃ godhumakhettaṃ tilakhettaṃ. **Vatthunti** gharavatthum̄ koṭṭhavatthum̄ purevatthum̄ pacchāvatthum̄ āramavatthum̄ vihāravatthum̄. . **Na tassa puttā pasavo, khettaṃ vatthuñca vijjatīti** tassa puttapariggaho vā pasupariggaho vā khettpariggaho vā vatthupariggaho vā natthi na santi na samvijjanti nupalabbhanti, pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhappattikā ñāṇagginā daḍḍhāti na tassa puttā pasavo, khettaṃ vatthuñca vijjati.

Attā vāpi nirattā vā, na tasmim̄ upalabbhatīti attāti attadiṭṭhi. **Nirattāti** ucchedadiṭṭhi. **Attāti** gahitaṃ natthi. **Nirattāti** muñcitabbaṃ natthi. Yassa natthi gahitaṃ, tassa natthi muñcitabbaṃ. Yassa natthi muñcitabbaṃ, tassa natthi gahitaṃ. Gāhamuñcanasamatikkanto arahā vuddhiparihānivītivatto, so vuṭṭhavāso ciṇṇacaraṇo -pa-. Jātimaraṇasaṃsāro natthi tassa punabbhavoti attā vāpi nirattā vā, na tasmim̄ upalabbhati. Tenāha Bhagavā—

* Khu 1. 412 piṭṭhe.

Na tassa puttā pasavo, khettaṃ vatthuñca vijjati.

Attā vāpi nirattā vā, na tasmim upalabbhatīti.

94. * Yena naṃ vajjuṃ puthujjanā, atho samaṇabrāhmaṇā.

Taṃ tassa apurakkhataṃ, tasmā vādesu ne’jati.

Yena naṃ vajjuṃ puthujjanā, atho samaṇabrāhmaṇāti puthujjanāti puthu kilese janentīti puthujjanā, puthu avihatasakkāyaditthikāti puthujjanā, puthu satthārānaṃ mukhullokikāti¹ puthujjanā, puthu sabbagatīhi avuṭṭhitāti puthujjanā, puthu nānābhisaṅkhāre abhisaṅkharontīti puthujjanā, puthu nānā-oghehi vuyhantīti puthujjanā, puthu nānāsantāpehi santappentīti puthujjanā, puthu nānāpariḷāhehi pariḍayhantīti puthujjanā, puthu pañcasu kāmagaṇesu rattā giddhā gadhitā mucchitā ajjhosannā laggā laggitā palibuddhāti puthujjanā, puthu pañcahi nīvaraṇehi āvutā nivutā ovutā pihitā paṭicchannā paṭikujjitāti puthujjanā. **Samaṇāti** ye keci ito bahiddhā paribbajūpagatā paribbajasamāpannā. **Brāhmaṇāti** ye keci bhovādikā. . **Yena naṃ vajjuṃ puthujjanā, atho samaṇabrāhmaṇāti** puthujjanā yena taṃ rāgena vadeyyuṃ, yena dosena vadeyyuṃ, yena mohena vadeyyuṃ, yena mānena vadeyyuṃ, yāya diṭṭhiyā vadeyyuṃ, yena uddhaccena vadeyyuṃ, yāya vicikicchāya vadeyyuṃ, yehi anusayehi vadeyyuṃ “ratto”ti vā “duṭṭho”ti vā “mūḷho”ti vā “vinibaddho”ti vā “parāmatṭho”ti vā “vikkhepagato”ti vā “aniṭṭhaṅgato”ti vā “thāmagato”ti vā. Te abhisaṅkhārā pahīnā, abhisaṅkhārānaṃ pahīnattā gatiyā² yena taṃ vadeyyuṃ “nerayiko”ti vā “tiracchānayaniko”ti vā “pettivisayiko”ti vā “manusso”ti vā “devo”ti vā “rūpi”ti vā “arūpi”ti vā “saññī”ti vā “asaññī”ti vā “nevasaññīnāsaññī”ti vā. So hetu natthi, paccayo natthi, kāraṇaṃ natthi. Yena naṃ vadeyyuṃ katheyyuṃ bhaṇeyyuṃ dīpayeyyuṃ vohareyyunti yena naṃ vajjuṃ puthujjanā, atho samaṇabrāhmaṇā.

Taṃ tassa apurakkhatanti tassāti arahato khīṇāsavassa **purekkhārāti** dve purekkhārā taṇhāpurekkhāro ca diṭṭhipurekkhāro ca -pa-

* Khu 1. 412 piṭṭhe. 1. Mukhullokakāti (Si) heṭṭhā 113 piṭṭhepi. 2. Gatiyo (Syā)

ayaṃ taṇhāpurekkhāro -pa- ayaṃ diṭṭhipurekkhāro. Tassa taṇhāpurekkhāro pahīno, diṭṭhipurekkhāro paṭinissaṭṭho, taṇhāpurekkhārassa pahīnattā, diṭṭhipurekkhārassa paṭinissaṭṭhattā na taṇhaṃ vā diṭṭhiṃ vā purato katvā carati, na taṇhādhaḥjo na taṇhāketu na taṇhādhipateyyo na diṭṭhidhaḥjo na diṭṭhiketū na diṭṭhādhipateyyo na taṇhāya vā na diṭṭhiyā vā parivārito caratīti taṃ tassa apurakkhataṃ.

Tasmā vādesu ne’jatīti tasmāti tasmā taṃkāraṇā taṃhetu tappaccayā tannidānā vādesu upavādesu nindāya garahāya akittiyā avaṇṇahārikāya ne’jati na iñjati na calati na vedhati nappavedhati na sampavedhatīti tasmā vādesu ne’jati. Tenāha Bhagavā—

Yena naṃ vajjuṃ puthujjanā, atho samaṇabrāhmaṇā.
Taṃ tassa apurakkhataṃ, tasmā vādesu ne’jatīti.

95. * Vītagedho amaccharī, na ussesu vadate muni.

Na samesu na omesu, kappam ne’ti akappiyo.

Vītagedho amaccharīti gedho vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo -pa- abhijjhā lobho akusalamūlaṃ. Yasseto gedho pahīno samucchinnō vūpasanto paṭipassaddho ababbuppattiko ñāṇagginā daḍḍho. So vuccati vītagedho. So rūpe agiddho -pa- diṭṭhasutamutaviññātabbesu dhammesu agiddho agadhito amucchito anajjhositō vītagedho vīgatagedho cattagedho vantagedho muttagedho pahīnagedho paṭinissaṭṭhagedho nicchāto -pa- brahmabhūtena attanā viharatīti vītagedho. .

Amaccharīti macchariyanti pañca macchariyāni āvāsamacchariyaṃ kulamacchariyaṃ lābhamacchariyaṃ vaṇṇamacchariyaṃ dhammamacchariyaṃ. Yaṃ evarūpaṃ -pa- gāho, idaṃ vuccati macchariyaṃ. Yassetam macchariyaṃ pahīnam samucchinnam vūpasantam paṭipassaddham abhabbuppattikam ñāṇagginā daḍḍham, so vuccati amaccharīti vītagedho amaccharī.

Na ussesu vadate muni. Na samesu na omesūti munīti monam vuccati ñāṇam -pa- saṅgajālamaticca so muni. “Seyyohamasmī”ti vā “sadisohamasmī”ti vā “hīnohamasmī”ti vā na vadati na katheti na bhaṇati na dīpayati na voharatīti na ussesu vadate muni. Na samesu na omesu.

Kappaṃ ne'ti akappiyoti kappāti dve kappā taṇhākappo ca diṭṭhikappo ca -pa- ayaṃ taṇhākappo -pa- ayaṃ diṭṭhikappo. Tassa taṇhākappo pahīno, diṭṭhikappo paṭinissaṭṭho, taṇhākappassa pahīnattā, diṭṭhikappassa paṭinissaṭṭhattā taṇhākappaṃ vā diṭṭhikappaṃ vā ne'ti na upeti na upagacchati na gaṇhāti na parāmasati nābhinivisaṭṭi kappaṃ ne'ti.

Akappiyoti kappāti dve kappā taṇhākappo ca diṭṭhikappo ca -pa- ayaṃ taṇhākappo -pa- ayaṃ diṭṭhikappo. Tassa taṇhākappo pahīno, diṭṭhikappo paṭinissaṭṭho, tassa taṇhākappassa pahīnattā diṭṭhikappassa paṭinissaṭṭhattā taṇhākappaṃ vā diṭṭhikappaṃ vā na kappeti na janeti na sañjaneti na nibbatteti nābhinibbattetīti kappaṃ ne'ti akappiyō. Tenāha Bhagavā—

Vītagedho amaccharī, na ussesu vadate muni.

Na samesu na omesu, kappaṃ ne'ti akappiyoti.

96. * **Yassa loke sakaṃ natthi, asatā ca na socati.**

Dhammesu ca na gacchati, sa ve santoti vuccati.

Yassa loke sakaṃ natthīti yassāti arahato khīṇāsavassa. **Loke sakaṃ natthīti** tassa mayhaṃ vā idaṃ, paresaṃ vā idanti kiñci rūpagataṃ vedanāgataṃ saññāgataṃ saṅkhāragataṃ viññāgataṃ gahitaṃ parāmaṭṭhaṃ abhiniviṭṭhaṃ ajjhositāṃ adhimuttaṃ natthi na santi -pa-ñāgginā daḍḍhanti yassa loke sakaṃ natthi. . **Asatā ca na socatīti** vipariṇataṃ vā vatthum na socati, vipariṇatasmiṃ vā vatthusmiṃ na socati. “Cakkhu me vipariṇatan”ti na socati, “sotaṃ me. Ghānaṃ me. Jivhā me. Kāyo me. Mano me. Rūpā me. Saddā me. Gandhā me. Rasā me. Phoṭṭhabbā me. Kulaṃ me. Gaṇo me. Āvāso me. Labho me. Yaso me. Pasamsā me. Sukhaṃ me. Cīvaraṃ me. Piṇḍapāto me. Senāsanāṃ me. Gilānapaccayabhesajjaparikkhāro me. Mātā me. Pitā me. Bhātā me. Bhaginī me. Putto me. Dhītā me. Mittāme. Amaccā me. Ñātakā me. Sālohitā me vipariṇatā”ti na socati na kilamati na paridevati na urattāḷim kandati na sammohaṃ āpajjatīti evampi asatā ca na socati.

Atha vā asantāya¹ dukkhāya vedanāya phuṭṭho pareto samohito samannāgato na socati na kilamati na paridevati na

* Khu 1. 412 piṭṭhe.

1. Asatāya (Sī), asātāya (Syā)

urattāḷim kandati na sammohaṃ āpajjati. Cakkhurogena phuṭṭho pareto samohito samannāgato na socati na kilamati na paridevati na urattāḷim kandati na sammohaṃ āpajjati. Sotarogena. Ghānarogena. Jivhārogena. Kāyarogena. Sīsarogena. Kaṇṇarogena. Mukharogena. Dantarogena. Kāsenā. Sāsenā. Pināsenā. Dāhena. Jarena. Kucchirogena. Mucchāya. Pakkhandikāya. Sūlena. Visūcīkāya. Kuṭṭhena. Gaṇḍena. Kilāsenā. Sosena. Apamārena. Dadduyā. Kaṇḍuyā. Kacchuyā. Rakhasāya. Vitacchīkāya. Lohitena. Pittena. Madhumehena. Aṃsāya. Piḷakāya. Bhagandalāya¹. Pittasamuṭṭhānena ābādhena. Semhasamuṭṭhānena ābādhena. Vātasamuṭṭhānena ābādhena. Sannipātīkena ābādhena. Utupariṇāmajena ābādhena. Visamaparihārajena ābādhena. Opakkamikena ābādhena. Kammavipākajena ābādhena. Sītena. Uṇhena. Jighacchāya. Pipāsāya. Ḍaṃsamakasavātātapasarīsapasamphassehi phuṭṭho pareto samohito samannāgato na socati na kilamati na paridevati na urattāḷim kandati na sammohaṃ āpajjatīti evampi asatā ca na socati.

Atha vā asante asaṃvijjamāne anupalabbhamāne² “aho vata me taṃ natthi, siyā vata me taṃ, taṃ vatāhaṃ na ca labhāmi”ti na socati na kilamati na paridevati na urattāḷim kandati na sammohaṃ āpajjatīti evampi asatā ca na socati. **Dhammesu ca na gacchatīti** na chandāgatim gacchati, na dosāgatim gacchati, na mohāgatim gacchati, na bhayāgatim gacchati, na rāgavasena gacchati, na dosavasena gacchati, na mohavasena gacchati, na mānavasena gacchati, na diṭṭhivasena gacchati, na uddhaccavasena gacchati, na vicīcchāvasena gacchati, na anusayavasena gacchati, na ca vaggehi dhammehi yāyati nīyati vuyhati saṃharīyatīti dhammesu ca na gacchati.

Sa ve santoti vuccatīti so santo upasanto vūpasanto nibbuto paṭipassaddhoti vuccati pavuccati kathīyati bhaṇīyati dīpīyati voharīyatīti sa ve santoti vuccati. Tenāha Bhagavā—

1. Bhagandalena (Ka)

2. Anupalabbhiyamāne (Syā, Ka)

Yassa loke sakaṃ natthi, asatā ca na socati.
Dhammesu ca na gacchati, sa ve santoti vuccatīti.

Purābhedaśuttaniddeśo dasamo.

11. Kalahavivādaśuttaniddeśa

Atha Kalahavivādaśuttaniddeśaṃ vakkhati—

97. * Kutopahūtā kalahā vivādā,
Paridevasokā sahamaccharā ca.
Mānātimānā sahapesuṇā ca,
Kutopahūtā te tadin̄gha brūhi.

Kutopahūtā kalahā vivādāti kalahoti ekena ākārena kalaho. **Vivādotipi** taññeva. Yo kalaho, so vivādo, yo vivādo, so kalaho. Atha vā aparena ākārena vivādo vuccati kalahassa pubbhāgo vivādo, rājānopi rājūhi vivadanti, khattiyāpi khattiyehi vivadanti, brāhmaṇāpi brāhmaṇehi vivadanti, gahapatīpi gahapatīhi vivadanti, mātāpi puttana vivadati, puttopi mātārā vivadati, pitāpi puttana vivadati, puttopi pitarā vivadati, bhātāpi bhātārā vivadati, bhātāpi bhaginiyā vivadati, bhaginipi bhātārā vivadati, sahāyopi sahāyena vivadati, ayam vivādo. . Katamo kalaho, āgārikā daṇḍapasutā kāyena vācāya kalaham karonti, pabbajitā āpattim āpajjantā kāyena vācāya kalaham karonti. Ayam kalaho.

Kutopahūtā kalahā vivādāti kalahā ca vivādā ca kutopahūtā kutojātā kutosañjātā kutonibbattā kuto-abhinibbattā kutopātubhūtā kimnidānā kimsamudayā kimjātikā kimpabhavāti kalahassa ca vivādassa ca mūlaṃ pucchati, hetuṃ pucchati, nidānaṃ pucchati, sambhavaṃ pucchati, pabhavaṃ pucchati, samuṭṭhānaṃ pucchati, āhāraṃ pucchati, ārammaṇaṃ pucchati, paccayaṃ pucchati, samudayaṃ pucchati,

* Khu 1. 413 piṭṭhe.

papucchati yācati ajjhesati¹ pasādetīti kutopahūtā kalahā vivādā.

Paridevasokā sahamaccharā cāti paridevoti nātibyasanena vā phuṭṭhassa bhogabyasanena vā phuṭṭhassa rogabyasanena vā phuṭṭhassa sīlabyanena vā phuṭṭhassa diṭṭhibyanena vā phuṭṭhassa aññataraññatarena vā byasanena samannāgatassa aññataraññatarena vā dukkhadhammena phuṭṭhassa ādevo paridevo ādevanā paridevanā ādevitattaṃ paridevitattaṃ vācā palāpo vippalāpo lālappo lālappāyanā lālappāyitattaṃ. . **Sokoti** nātibyasanena vā phuṭṭhassa bhoga roga sīla diṭṭhibyanena vā phuṭṭhassa aññataraññatarena vā byasanena samannāgatassa aññataraññatarena vā dukkhadhammena phuṭṭhassa soko socanā socitattaṃ antosoko antoparisoko antodāho antoparidāho cetaso parijjhāyanā domanassaṃ sokasallaṃ. . **Maccharanti** pañca macchariyāni āvāsamacchariyaṃ kulamacchariyaṃ lābhamacchariyaṃ vaṇṇamacchariyaṃ dhammacchariyaṃ. Yaṃ evarūpaṃ macchariyaṃ maccharāyanāṃ maccharāyitattaṃ vevicchaṃ kadariyaṃ kaṭukañcukatā aggahitattaṃ cittassa, idaṃ vuccati macchariyaṃ. Api ca khandhamacchariyampi macchariyaṃ, dhātumacchariyampi macchariyaṃ, āyatanamacchariyampi macchariyaṃ, gāho idaṃ vuccati macchariyanti paridevasokā sahamaccharā ca.

Mānātimānā sahapesuṇā cāti mānoti idhekacco mānaṃ janeti jātiyā vā gottena vā kolaputtiyena vā vaṇṇapokkharatāya vā dhanena vā ajjhenena vā kammāyatanena vā sippāyatanena vā vijjāṭṭhānena vā sutena vā paṭibhānena vā aññataraññatarena vā vatthunā. **Atimānoti** idhekacco paraṃ atimaññati jātiyā vā gottena vā -pa- aññataraññatarena vā vatthunā. **Pesuññanti** idhekacco pisuṇāvāco hoti ito sutvā amutra akkhātā imesaṃ bhedāya, amutra vā sutvā imesaṃ akkhātā amūsaṃ bhedāya. Iti samaggānaṃ vā bhettā, bhinnānaṃ vā anuppādātā, vaggārāmo vaggarato vagganandī vaggakaraṇiṃ vācaṃ bhāsītā hoti, idaṃ vuccati pesuññaṃ. Api ca dvīhi kāraṇehi pesuññaṃ upasaṃharati piyakamyatāya vā bhedādhippāyena vā. Kathaṃ piyakamyatāya pesuññaṃ upasaṃharati, “imassa

1. Ajjhosati (Sī)

piyo bhavissāmi, manāpo bhavissāmi, vissāsiko bhavissāmi, abbhantariko bhavissāmi, suhadayo bhavissāmī”ti evaṃ piyakamyatāya pesuññaṃ upasamharahi. . Kathaṃ bhedādhippāyena pesuññaṃ upasamharati, “kathaṃ ime nānā assu, vinā assu, vaggā assu, dvidhā assu, dvejjhā assu, dve pakkhā assu bhijjeyyūṃ na samāgaccheyyūṃ, dukkhaṃ na phāsu vihareyyun”ti evaṃ bhedādhippāyena pesuññaṃ upasamharatīti mānātimānā sahapesuṇā ca.

Kutopahūtā te tadin̄gha brūhīti kalaho ca vivādo ca paridevo ca soko ca macchariyaṇca māno ca atimāno ca pesuññaṇcāti ime aṭṭha kilesā kutopahūtā kutojātā kutosañjātā kutonibbattā kuto-abhinibbattā kutopātubhūtā kimnidānā kimsamudayā kimjātikā kimpabhavāti imesaṃ aṭṭhannaṃ kilesānaṃ mūlaṃ pucchati, hetuṃ pucchati, nidānaṃ pucchati, sambhavaṃ pucchati, pabhavaṃ pucchati, samuṭṭhānaṃ pucchati, āhāraṃ pucchati, ārammaṇaṃ pucchati, paccayaṃ pucchati, samudayaṃ pucchati papucchati yācati ajjhesati pasādetīti kutopahūtā te tadin̄gha brūhīti in̄gha brūhi ācikkha desehi paññapehi paṭṭhapehi vivara vibhaja uttānīkarohi pakāsehīti kutopahūtā te tadin̄gha brūhi. Tenāha so nimmito—

Kutopahūtā kalahā vivādā,
Paridevasokā sahamaccharā ca.
Mānātimānā sahapesuṇā ca,
Kutopahūtā te tadin̄gha brūhīti.

98. * Piyappahūtā kalahā vivādā,
Paridevasokā sahamaccharā ca.
Mānātimānā sahapesuṇā ca,
Maccherayuttā kalahā vivādā.
Vivādajātesu ca pesuṇāni.

Piyappahūtā kalahā vivādā, paridevasokā sahamaccharā cāti piyāti dve piyā sattā vā saṅkhārā vā. Katame sattā piyā, idha

yassa te honti atthakāmā hitakāmā phāsukāmā yogakkhemakāmā mātā vā pitā vā bhātā vā bhaginī vā putto vā dhītā vā mittā vā amaccā vā ñātī vā sālōhitā vā, ime sattā piyā. Katame saṅkhārā piyā, manāpikā rūpā manāpikā saddā manāpikā gandhā manāpikā rasā manāpikā phoṭṭhabbā, ime saṅkhārā piyā.

Piyaṃ vatthum acchedasaṅkinopi kalaham karonti, acchijjantepi kalaham karonti, acchinnepi kalaham karonti. Piyam vatthum vipariṇāmasaṅkinopi kalaham karonti, vipariṇāmantepi kalaham karonti, vipariṇatepi kalaham karonti. . Piyam vatthum acchedasaṅkinopi vivadanti, acchijjantepi vivadanti, acchinnepi vivadanti. Piyam vatthum vipariṇāmasaṅkinopi vivadanti, vipariṇāmantepi vivadanti, vipariṇatepi vivadanti. . Piyam vatthum acchedasaṅkinopi paridevanti, acchijjantepi paridevanti, acchinnepi paridevanti. Piyam vatthum vipariṇāmasaṅkinopi paridevanti, vipariṇāmantepi paridevanti, vipariṇatepi paridevanti. . Piyam vatthum acchedasaṅkinopi socanti, acchijjantepi socanti, acchinnepi socanti. Piyam vatthum vipariṇāmasaṅkinopi socanti, vipariṇāmantepi socanti, vipariṇatepi socanti. Piyam vatthum rakkhanti gopenti pariggaṇhanti mamāyanti maccharāyanti.

Mānātimānā sahapesuṇā cāti piyaṃ vatthum nissāya mānaṃ janenti, piyaṃ vatthum nissāya atimānaṃ janenti. Kathaṃ piyaṃ vatthum nissāya mānaṃ janenti, “mayam lābhino manāpikānaṃ rūpānaṃ saddānaṃ gandhānaṃ rasānaṃ phoṭṭhabbānaṃ”ti evaṃ piyaṃ vatthum nissāya mānaṃ janenti. Kathaṃ piyaṃ vatthum nissāya atimānaṃ janenti, “mayam lābhino manāpikānaṃ rūpānaṃ saddānaṃ gandhānaṃ rasānaṃ phoṭṭhabbānaṃ, ime panaññe na lābhino manāpikānaṃ rūpānaṃ saddānaṃ gandhānaṃ rasānaṃ phoṭṭhabbānaṃ”ti evaṃ piyaṃ vatthum nissāya atimānaṃ janenti.

Pesuññanti idhekacco pisuṇavāco hoti ito sutvā amutra akkhātā imesaṃ bhedāya -pa- evaṃ bhedādhippāyena pesuññaṃ upasaṃharatīti mānātimānā sahapesuṇā ca.

Maccherayuttā kalahā vivādāti kalaho ca vivādo ca paridevo ca soko ca māno ca atimāno ca pesuññañcāti ime satta kilesā macchariye yuttā payuttā āyuttā samāyuttāti maccherayuttā kalahā vivādā.

Vivādajātesu ca pesuṇānīti vivāde jāte sañjāte nibbatte abhinibbatte pātubhūte pesuṇṇaṃ upasaṃharanti ito sutvā amutra akkhāyanti imesaṃ bhedāya, amutra vā sutvā imesaṃ akkhāyanti amūsaṃ bhedāya. Iti samaggānaṃ vā bhettāro, bhinnānaṃ vā anuppadātāro, vaggārāmā vaggaratā vagganandī vaggakaraṇiṃ vācaṃ bhāsītāro honti, idaṃ vuccati pesuṇṇaṃ. . Api ca dvīhi kāraṇehi pesuṇṇaṃ upasaṃharanti piyakamyatāya vā bhedādhippāyena vā. Kathaṃ piyakamyatāya pesuṇṇaṃ upasaṃharanti, “imassa piyā bhavissāma, manāpā bhavissāma, vissāsikā bhavissāma, abbhantarikā bhavissāma, suhadayā bhavissāmā”ti evaṃ piyakamyatāya pesuṇṇaṃ upasaṃharanti. Kathaṃ bhedādhippāyena pesuṇṇaṃ upasaṃharanti. “Kathaṃ ime nānā assu, vinā assu, vaggā assu, dvedhā assu, dvejjhā assu, dve pakkhā assu bhijjeyyūṃ na samāgaccheyyūṃ, dukkhaṃ na phāsu vihareyyūṃ”ti evaṃ bhedādhippāyena pesuṇṇaṃ upasaṃharantīti vivādajātesu ca pesuṇāni. Tenāha Bhagavā—

Piyappahūtā kalahā vivādā,
Paridevasokā sahamaccharā ca.
Manātimānā sahapesuṇā ca,
Maccherayuttā kalahā vivādā.
Vivādajātesu ca pesuṇānīti.

99. * Piyā su lokasmiṃ kutonidānā,
Ye cāpi lobhā vicaranti loke.
Āsā ca niṭṭhā ca kutonidānā,
Ye samparāyāya narassa honti.

Piyā su lokasmiṃ kutonidānāti piyā kutonidānā kutojātā kutosañjātā kutonibbattā kuto-abhinibbattā kutopātubhūtā, kiṃnidānā kiṃsamudayā kiṃjātikā kiṃpabhavāti piyānaṃ mūlaṃ pucchati -pa- samudayaṃ pucchati papucchati yācati ajjhesati pasādetīti piyā su lokasmiṃ kutonidānā.

Ye cāpi lobhā vicaranti loketi ye cāpīti khattiyā ca brāhmaṇā ca vessā ca suddā ca gahaṭṭhā ca pabbajitā ca devā ca

* Khu 1. 413 piṭṭhe.

manussā ca. **Lobhā**ti yo lobho lubbhanā lubbhitattaṃ sārāgo sārājjanā sārājjitattaṃ abhihjhā lobho akusalamūlaṃ. **Vicarantī**ti vicaranti viharanti iriyanti vattani pālenti yapenti yāpenti. **Loketi** apāyaloke manussaloke devaloke khandhaloke dhātuloke āyatanaloketi ye cāpi lobhā vicaranti loke.

Āsā ca niṭṭhā ca kutonidānāti āsā ca niṭṭhā ca kuto nidānā kutojātā kutosañjātā kutonibbattā kuto-abhinibbattā kutopātubhūtā, kimnidānā kimsamudayā kimjātikā kimpabhavāti āsāya ca niṭṭhāya ca mūlaṃ pucchati -pa- samudayaṃ pucchati papucchati yācati ajjhesati pasādetīti āsā ca niṭṭhā ca kutonidānā. **Ye samparāyāya narassa hontī**ti ye narassa parāyaṇā honti dīpā honti tāṇā honti leṇā honti saraṇā honti niṭṭhā parāyaṇā hontīti ye samparāyāya narassa honti. Tenāha so nimmito—

Piyā su lokasmim kutonidānā,
Ye cāpi lobhā vicaranti loke.
Āsā ca niṭṭhā ca kutonidānā,
Ye samparāyāya narassa hontīti.

100. * **Chandānidānāni piyāni loke,**
Ye cāpi¹ lobhā vicaranti loke.
Āsā ca niṭṭhā ca itonidānā,
Ye samparāyāya narassa honti.

Chandanidāni piyāni loketi chandoti yo kāmesu kāmacchando kāmarāgo kāmanandī kāmataṇhā kāmasneho kāmapariḷāho kāmamucchā kāmajhosānaṃ kāmogho kāmayogo kāmupādānaṃ kāmacchandaniṅvaraṇaṃ. . Api ca pañca chandā pariyesanacchando paṭilābhacchando paribhogacchando sannidhicchando visajjanacchando. Katamo pariyesanacchando, idhekacco ajjhositoyeva atthiko chandajāto rūpe pariyesati. Sadde. Gandha. Rase. Phoṭṭhabbe pariyesati,

* Khu 1. 413 piṭṭhe.

1. Ye vāpi (Syā)

ayaṃ pariyesanacchando. Katamo paṭilābhacchando, idhekacco
 ajjhositoyeva atthiko chandajāto rūpe paṭilabhati. Sadde. Gandhe. Rase.
 Phoṭṭhabbe paṭilabhati, ayaṃ paṭilābhacchando. Katamo paribhogacchando,
 idhekacco ajjhositoyeva atthiko chandajāto rūpe paribhuñjati. Sadde.
 Gandhe. Rase. Phoṭṭhabbe paribhuñjati, ayaṃ paribhogacchando. Katamo
 sannidhicchando, idhekacco ajjhositoyeva atthiko chandajāto
 dhanasannicayaṃ karoti “āpadāsu bhavissatī”ti, ayaṃ sannidhicchando.
 Katamo visajjanacchando, idhekacco ajjhositoyeva atthiko chandajāto
 dhanam visajjeti hatthārohānam assārohānam rathikānam dhanuggahānam
 pattikānam “ime maṃ rakkhissanti gopissanti samparivārissanti”ti, ayaṃ
 visajjanacchando. **Piyānīti** dve piyā sattā vā saṅkhārā vā -pa- ime sattā piyā
 -pa- ime saṅkhārā piyā. **Chandānidānāni piyāni loketi** piyā chandanidānā
 chandasamudayā chandajātikā chandapabhavāti chandānidānāni piyāni loke.

Ye cāpi lobhā vicaranti loketi ye cāpīti khattiyā ca brāhmaṇā ca vessā
 ca suddā ca gahaṭṭhā ca pabbajitā ca devā ca manussā ca. **Lobhāti** yo lobho
 lubbhanā lubbhitattam sārāgo sārājjanā sārājjitattam abhijjhā lobho
 akusalamūlam. **Vicarantīti** vicaranti viharanti iriyanti vattanti pārenti yapenti
 yāpenti. **Loketi** apāyaloke -pa- āyakanaloketi ye cāpi lobhā vicaranti loke.

Āsā ca niṭṭhā ca itonidānāti āsā vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo -pa-
 abhijjhā lobho akusalamūlam. **Niṭṭhāti** idhekacco rūpe pariyesanto rūpaṃ
 paṭilabhati, rūpaniṭṭho hoti, sadde. Gandhe. Rase. Phoṭṭhabbe. Kulam.
 Gaṇam. Āvāsam. Lābham. Yasam. Pasamsam. Sukham. Cīvaram.
 Piṇḍapātam. Senāsanam. Gilānapaccayabhesajjaparikkhāram. Suttantam.
 Vinayam. Abhidhammam. Āraññikaṅgam. Piṇḍapātikaṅgam.
 Paṃsukūlikaṅgam. Tecīvarikaṅgam. Sapadānacārīkaṅgam.
 Khalupacchābhattikaṅgam. Nesajjikaṅgam. Yathāsanthatikaṅgam.
 Paṭhamam jhānam. Dutiyam jhānam. Tatiyam jhānam. Catuttham jhānam.
 Ākāsānañcāyatanasamāpattim. Viññāṇañcāyatanasamāpattim.

Ākiñcaññāyatanasamāpattim. Nevasaññānāsaññāyatanasamāpattim
pariyesanto nevasaññānāsaññāyatanasamāpattim paṭilabhati,
nevasaññānāsaññāyatanasamāpattiniṭṭho hoti.

Āsāya kasate khattam, bijaṃ āsāya vappati.
Āsāya vāṇijā yanti, samuddam dhanahārakā.
Yāya āsāya tiṭṭhāmi, sā me āsā samijjhatīti—

Āsāya samiddhi vuccate niṭṭhā. . **Āsā ca niṭṭhā ca itonidānāti** āsā ca
niṭṭhā ca ito chandanidānā chandasamudayā chandajātikā chandapabhavāti
āsā ca niṭṭhā ca itonidānā.

Ye samparāyāya narassa hontīti ye narassa parāyaṇā hontī dīpā hontī
tāṇā hontī leṇā hontī saraṇā hontī niṭṭhā parāyaṇā hontīti ye samparāyāya
narassa hontī. Tenāha Bhagavā—

Chandānidānāni piyāni loke,
Ye cāpi lobhā vicaranti loke.
Āsā ca niṭṭhā ca itonidānā,
Ye samparāyāya narassa hontīti.

101. * Chando nu lokasmim kutonidāno,
Vinicchayā cāpi¹ kutopahūtā.
Kodho mosavajjañca kathamkathā ca,
Ye cāpi dhammā samaṇena vuttā.

Chando nu lokasmim kutonidānoti chando kutonidāno kutojāto
kutosañjāto kutonibbato kuto-abhinibbato kutopātubhūto, kimnidāno
kimsamudayo kimjātiko kimpabhavoti chandassa mūlam pucchati -pa-
samudayaṃ pucchati papucchati yācati ajjhesati pasādetīti chando nu
lokasmim kutonidāno.

Vinicchayā cāpi kutopahūtāti vinicchayā kutopahūtā kutojātā
kutosañjātā kutonibbattā kuto-abhinibbattā

* Khu 1. 411 piṭṭhe.

1. Vāpi (Sī, Syā)

kutopātubhūtā, kiṃnidānā kiṃsamudayā kiṃjātikā kiṃpabhavāti
vinicchayānaṃ mūlaṃ pucchati -pa- samudayaṃ pucchati papucchati yācati
ajjhesati pasādetīti vinicchayā cāpi kutopahūtā.

Kodho mosavajjaṅca kathamkathā cāti kodhoti yo evarūpo cittaṣa
āghāto paṭighāto paṭighaṃ paṭivirodho kopo pakopo sampakopo doso
padoso sampadoso cittaṣa byāpatti manopadoso kodho kujjhanā
kujjhitattaṃ doso dussanā dussittattaṃ byāpatti byāpajjanā byāpajjitattaṃ
virodho paṭivirodho caṇḍikkaṃ asuro po anattamanatā cittaṣa, **mosavajjaṃ**
vuccati musāvādo. **Kathamkathā** vuccati vicikicchāti kodho mosavajjaṅca
kathamkathā ca.

Ye cāpi dhammā samaṇena vuttāti ye cāpīti ye kodhena ca mosavajjena
ca kathamkathāya ca sahaḡatā sahaḡatā saṃsaṭṭhā sampayuttā ekuppādā
ekanirodhā ekavatthukā ekārammaṇā, ime vuccanti ye cāpi dhammā. . Atha
vā ye te kilesā aññajātikā aññavihitakā, ime vuccanti ye cāpi dhammā.

Samaṇena vuttāti samaṇena samitapāpena brāhmaṇena
bāhitapāpadhammena bhikkhunā bhinnakilesamūlena
sabbākusalamūlabandhanā pamuttena vuttā pavuttā ācikkhitā desitā
paññāpitā paṭṭhapitā vivaṭā vibhattā uttānīkatā pakāsītāti ye cāpi dhammā
samaṇena vuttā. Tenāha so nimmito—

Chando nu lokasmiṃ kutonidāno,
Vinicchayā cāpi kutopahūtā.
Kodho mosavajjaṅca kathamkathā ca,
Ye cāpi dhammā samaṇena vuttāti.

102. * **Sātaṃ asātanti yamāhu loke,**
Tamūpanissāya pahoti chando.
Rūpesu disvā vibhavaṃ bhavaṅca,
Vinicchayaṃ kubbati¹ jantu loke.

Sātaṃ asātanti yamāhu loketi sātanti sukhā ca vedanā iṭṭhaṅca vatthu².
Asātanti dukkhā ca vedanā aniṭṭhaṅca vatthu. **Yamāhu**

* Khu 1. 413 ppiṭṭhe.

1. Kūrute (Syā)

2. Vatthum (Si, Ka)

loketi yaṃ āhaṃsu yaṃ kathenti yaṃ bhaṇanti yaṃ dīpenti yaṃ voharantīti sātāṃ asātanti yamāhu loke.

Tamūpanissāya pahoti chandoti sātāsātāṃ nissāya sukhadukkhaṃ nissāya somanassadomanassaṃ nissāya iṭṭhāniṭṭhaṃ nissāya anunayapaṭighaṃ nissāya chando pahoti pabhavati jāyati sañjāyati nibbattati abhinibbattaṭīti tamūpanissāya pahoti chando.

Rūpesu disvā vibhavaṃ bhavañcāti rūpesūti cattāro ca mahābhūtā catunnañca mahābhūtānaṃ upādāya rūpaṃ. Katamo rūpānaṃ bhavo, yo rūpānaṃ bhavo jāti sañjāti nibbatti abhinibbatti pātubhāvo, ayaṃ rūpānaṃ bhavo. Katamo rūpānaṃ vibhavo, yo rūpānaṃ khayō vayo bhedo paribhedo aniccatā antaradhānaṃ, ayaṃ rūpānaṃ vibhavo. . **Rūpesu disvā vibhavaṃ bhavañcāti** rūpesu bhavañca vibhavañca disvā passitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvāti rūpesu disvā vibhavaṃ bhavañca.

Vinicchayaṃ kubbati jantu loketi vinicchayāti dve vinicchayā taṇhāvinicchayo ca diṭṭhivinicchayo ca. Kathaṃ taṇhāvinicchayaṃ karoti, idhekaccassa anuppannā ceva bhogā na uppajjanti, uppannā ca bhogā parikkhayaṃ gacchanti, tassa evaṃ hoti “kena nu kho me upāyena anuppannā ceva bhogā na uppajjanti, uppannā ca bhogā parikkhayaṃ gacchantī”ti, tassa pana evaṃ hoti “surāmerayamajjappamādaṭṭhānānuyogaṃ anuyuttassa me anuppannā ceva bhogā na uppajjanti, uppannā ca bhogā parikkhayaṃ gacchanti. Vikālavisikhācariyānuyogaṃ anuyuttassa me anuppannā ceva bhogā na uppajjanti, uppannā ca bhogā parikkhayaṃ gacchanti. Samajjābhicaraṇaṃ anuyuttassa me. Jutappamādaṭṭhānānuyogaṃ anuyuttassa me. Pāpamittānuyogaṃ anuyuttassa me anuppannā ceva bhogā na uppajjanti, uppannā ca bhogā parikkhayaṃ gacchanti. Ālasyānuyogaṃ anuyuttassa me anuppannā ceva bhogā na uppajjanti, uppannā ca bhogā parikkhayaṃ gacchantī”ti evaṃ nāṇaṃ katvā cha bhogānaṃ apāyamukhāni na sevati, cha bhogānaṃ āyamukhāni sevati. Evampi taṇhāvinicchayaṃ karoti.

Atha vā kasiyā vā vaṇijjāya vā gorakkhena vā issatthena¹ vā rājaporisena vā sippaññatarena vā paṭipajjati. Evampi taṇhāvinicchayaṃ karoti. Kathaṃ diṭṭhivinicchayaṃ karoti, cakkhusmim uppanne jānāti “attā me uppanno”ti, cakkhusmim antarahite jānāti “attā me antarahito, vigato me attā”ti. Evampi diṭṭhivinicchayaṃ karoti. Sotasmin. Ghānasmin. Jivhāya. Kāyasmin. Rūpasmin. Saddasmin. Gandhasmin. Rasasmin. Phoṭṭhabbasmin uppanne jānāti “attā me uppanno”ti, phoṭṭhabbasmin antarahite jānāti “attā me antarahito, vigato me attā”ti. Evampi diṭṭhivinicchayaṃ karoti janeti sañjaneti nibbatteti abhinibbatteti. **Jantūti** satto naro mānava -pa- manujo. **Loketi** apāyaloke -pa- āyatanaloketi vinicchayaṃ kubbati jantu loke. Tenāha Bhagavā—

Sātaṃ asātanti yamāhu loke,
 Tamūpanissāya pahoti chando.
 Rūpesu disvā vibhavaṃ bhavañca,
 Vinicchayaṃ kubbati jantu loketi.

103. * **Kodho mosavajjañca kathaṃkathā ca,
 Etepi dhammā dvayameva sante.
 Kathaṃkathā nāṇapathāya sikkhe,
 Ñatvā pavuttā samaṇena dhammā.**

Kodho mosavajjañca kathaṃkathā cāti kodhoti yo evarūpo cittassa āghāto paṭighāto -pa-. **Mosavajjam** vuccati musāvādo, **kathaṃkathā** vuccati vicikicchā. Itthaṃ vatthum nissāyapi kodho jāyati, anitthaṃ vatthum nissāyapi kodho jāyati. Itthaṃ vatthum nissāyapi musāvādo uppajjati, anitthaṃ vatthum nissāyapi musāvādo uppajjati. Itthaṃ vatthum nissāyapi kathaṃkathā uppajjati, anitthaṃ vatthum nissāyapi kathaṃkathā uppajjati.

Kathaṃ anitthaṃ vatthum nissāya kodho jāyati, pakatiyā anitthaṃ vatthum nissāya kodho jāyati “anattam me acarī”ti kodho jāyati, “anattam me caratī”ti kodho jāyati, “anattam me

1. Issattena (Ka-Sī, Ka) isu + sattha.

* Khu 1. 414 piṭṭhe.

carissatī”ti kodho jāyati, “piyassa me manāpassa anattamaṃ acari. Anattamaṃ carati. Anattamaṃ carissatī”ti kodho jāyati. “Appiyassa me amanāpassa atthamaṃ acari. Atthamaṃ carati. Atthamaṃ carissatī”ti kodho jāyati. Evaṃ anittamaṃ vatthumaṃ nissāya kodho jāyati.

Kathamaṃ itthamaṃ vatthumaṃ nissāya kodho jāyati, itthamaṃ vatthumaṃ acchedasaṅkinopi kodho jāyati, acchijjantepi kodho jāyati, acchinnepi kodho jāyati. Itthamaṃ vatthumaṃ vipariṇāmasaṅkinopi kodho jāyati, vipariṇāmantepi kodho jāyati, vipariṇatepi kodho jāyati. Evaṃ itthamaṃ vatthumaṃ nissāya kodho jāyati.

Kathamaṃ anittamaṃ vatthumaṃ nissāya musāvādo uppajjati, idhekacco andubandhanena¹ vā baddho², tassa bandhanassa mokkhatthāya sampajānamusā bhāsati. Rajjubandhanena vā baddho. Saṅkhalikabandhanena vā baddho. Vettabandhanena vā baddho. Latābandhanena vā baddho. Pakkhepabandhanena vā baddho. Parikkhepabandhanena vā baddho. Gāma nigama nagara raṭṭhabandhanena vā baddho. Janapadabandhanena vā baddho, tassa bandhanassa mokkhatthāya sampajānamusā bhāsati. Evaṃ anittamaṃ vatthumaṃ nissāya musāvādo uppajjatīti.

Kathamaṃ itthamaṃ vatthumaṃ nissāya musāvādo uppajjati, idhekacco manāpikānaṃ³ rūpānaṃ hetu sampajānamusā bhāsati. Manāpikānaṃ saddānaṃ. Gandhānaṃ. Rasānaṃ. Phoṭṭhabbānaṃ hetu. Cīvarahetu. Piṇḍapātahetu. Senāsanahetu. Gilānapaccayabhesajjaparikkhārahetu sampajānamusā bhāsati. Evaṃ itthamaṃ vatthumaṃ nissāya musāvādo uppajjati.

Kathamaṃ anittamaṃ vatthumaṃ nissāya kathamaṃkathā uppajjati, “muccissāmi⁴ nu kho cakkhurogato, na nu kho muccissāmi cakkhurogato. Muccissāmi nu kho sotarogato. Ghānarogato. Jivhārogato. Kāyarogato. Sīsarogato. Kaṇṇarogato. Mukharogato. Muccissāmi nu kho dantarogato, na nu kho muccissāmi dantarogato”ti evaṃ anittamaṃ vatthumaṃ nissāya kathamaṃkathā uppajjati.

1. Addubandhanena (Syā, Ka)

3. Manāpānaṃ (Si)

2. Bandho (Syā, Ka)

4. Muñcissāmi (Si)

Kathaṃ iṭṭhaṃ vatthuṃ nissāya kathaṃkathā uppajjati, “labhissāmi nu kho manāpīke¹ rūpe, na nu kho labhissāmi manāpīke rūpe. Labhissāmi nu kho manāpīke sadde. Gandhe. Rase. Phoṭṭhabbe. Kulaṃ. Gaṇaṃ. Āvāsaṃ. Lābhaṃ. Yasaṃ. Pasaṃsaṃ. Sukhaṃ. Cīvaraṃ. Piṇḍapātaṃ. Senāsaṇaṃ. Gilānapaccayabhesajjaparikkhāraṇaṃ”ti. Evaṃ iṭṭhaṃ vatthuṃ nissāya kathaṃkathā uppajjatīti kodho mosavajjañca kathaṃkathā ca.

Etepi dhammā dvayameva santeti sātāsāte sante, sukhadukkhe sante, somanassadomanasse sante, iṭṭhāniṭṭhe sante, anunayapaṭighe sante saṃvijjamāne atthi upalabbhamāneti etepi dhammā dvayameva sante.

Kathaṃkathā nāṇapathāya sikkheti nāṇampi nāṇapatho, nāṇassa ārammaṇampi nāṇapatho, nāṇasahabhunopi dhammā nāṇapatho. Yathā ariyamaggo ariyapatho, devamaggo devapatho, brahmamaggo brahmapatho, evamevaṃ nāṇampi nāṇapatho, nāṇassa ārammaṇampi nāṇapatho, nāṇasahabhunopi dhammā nāṇapatho.

Sikkheti tisso sikkhā adhisīlasikkhā adhicitasikkhā adhipaññāsikkhā. Katamā adhisīlasikkhā, idha bhikkhu sīlavā hoti, pātimokkhasaṃvarasaṃvuto viharati ācāragocarasamanno aṇumattesu vajjesu bhayadassāvī, samādāya sikkhati sikkhāpadesu, khuddako sīlakkhandho mahanto sīlakkhandho sīlaṃ patiṭṭhā ādi caraṇaṃ saṃyamo saṃvaro mukhaṃ pamukhaṃ kusalānaṃ dhammānaṃ samāpattiyā. Ayaṃ adhisīlasikkhā. Katamā adhicitasikkhā, idha bhikkhu vivicceva kāmehi -pacatutthaṃ jhānaṃ upasampajja viharati, ayaṃ adhicitasikkhā. . Katamā adhipaññāsikkhā, idha bhikkhu paññavā hoti udayatthagāminiyā paññāya samannāgato ariyāya nibbedhikāya sammādukkhakkhayagāminiyā. “So idaṃ dukkhaṃ”ti yathābhūtaṃ pajānāti -pa- “ayaṃ dukkhanirodhagāminī paṭipadā”ti yathābhūtaṃ pajānāti, “ime āsavā”ti yathābhūtaṃ pajānāti -pa- “ayaṃ āsavanirodhagāminī paṭipadā”ti yathābhūtaṃ pajānāti, ayaṃ adhipaññāsikkhā.

1. Manāpiye (Sī, Ka)

Kathamkathī nāṇapathāya sikkheti kathamkathī puggalo sakaṅkho savilekho sadvelhako savicikiccho nāṇādhigamāya nāṇaphusanāya nāṇasacchikiriyāya, adhisīlampi sikkheyya, adhiccittampi sikkheyya, adhipaññampi sikkheyya, imā tisso sikkhāyo āvajjanto sikkheyya, jānanto sikkheyya, passanto sikkheyya, paccavekkhanto sikkheyya, cittaṃ adhiṭṭhahanto sikkheyya, saddhāya adhimuccanto sikkheyya, vīriyaṃ paggaṇhanto sikkheyya, satim upaṭṭhahanto sikkheyya, cittaṃ samādahanto sikkheyya, paññāya pajānanto sikkheyya, abhiññeyyaṃ abhijānanto sikkheyya, pariññeyyaṃ parijānanto sikkheyya, pahātabbaṃ pajahanto sikkheyya, bhāvetabbaṃ bhāvento sikkheyya, sacchikātabbaṃ sacchikaronto sikkheyya ācareyya samācareyya samādāya vatteyyāti kathamkathī nāṇapathāya sikkhe.

Ñatvā pavuttā samaṇena dhammāti ñatvāti ñatvā jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā vuttā pavuttā ācikkhitā desitā paññapitā paṭṭhapitā vivaṭā vibhattā uttānīkatā¹ pakāsītā, “sabbe saṅkhārā aniccā”ti ñatvā jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā vuttā pavuttā ācikkhitā desitā paññapitā paṭṭhapitā vivaṭā vibhattā uttānīkatā pakāsītā, “sabbesaṅkhārā dukkhā”ti. “Sabbe dhammā anattā”ti. “Avijjāpaccayā saṅkhārā”ti -pa- “jātipaccayā jarāmaṇaṇaṃ”ti. “Avijjānirodhā saṅkhāranirodho”ti -pa- “jātinirodhā jarāmaṇaṇanirodho”ti. “Idaṃ dukkhaṃ”ti -pa- “ayaṃ dukkhanirodhagāminī paṭipadā”ti. “Ime āsavā”ti -pa- “ayaṃ āsavanirodhagāminī paṭipadā”ti. “Ime dhammā abhiññeyyā”ti. “Ime dhammā pariññeyyā”ti. “Ime dhammā pahātabbā”ti. “Ime dhammā bhāvetabbā”ti. Ime dhammā sacchikātabbā”ti. Channaṃ phassāyatanānaṃ samudayaṅca atthaṅgamaṅca assādaṅca ādīnavaṅca nissaraṅca. Pañcannaṃ upādānakkhandhānaṃ. Catunnaṃ mahābhūtānaṃ. “Yaṃ kiñci samudayadhammaṃ, sabbaṃ taṃ nirodhadhammaṃ”ti ñatvā jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā vuttā pavuttā ācikkhitā desitā paññapitā paṭṭhapitā vivaṭā vibhattā uttānīkatā pakāsītā.

1. Uttānīm katā (Ka)

Vuttaṃ hetam̐ Bhagavatā— * abhiññāyāham̐ bhikkhave dhammaṃ desemi, no anabhiññāya, sanidānaṃ bhikkhave dhammaṃ desemi, no anidānaṃ, sappāṭihāriyāham̐ bhikkhave dhammaṃ desemi, no appāṭihāriyam̐. Tassa mayham̐ bhikkhave abhiññāya dhammaṃ desayato, no anabhiññāya, sanidānaṃ dhammaṃ desayato, no anidānaṃ, sappāṭihāriyam̐ dhammaṃ desayato, no appāṭihāriyam̐ karaṇīyo ovādo, karaṇīyā anusāsānī. Alañca pana bhikkhave vo tuṭṭhiyā alaṃ pāmojjāya alaṃ somanassāya “Sammāsambuddho Bhagavā, svākkhāto dhammo, suppaṭipanno saṃgho”ti -pa-. Imasmim̐ ca pana veyyākaraṇasmim̐ bhaññamāne dasasahassī lokadhātu akampitthāti ṇatvā pavuttā samaṇena dhammā. Tenāha Bhagavā—

Kodho mosavajjañca katham̐kathā ca,
Etepi dhammā dvayameva sante.
Katham̐kathī ñāṇapathāya sikkhe,
Ñatvā pavuttā samaṇena dhammāti.

**104. + Sātaṃ asātañca kutonidānā,
Kismim̐ asante na bhavanti hete.
Vibhavaṃ bhavañcāpi yametamattham̐,
Etaṃ me pabrūhi yatonidānaṃ.**

Sātaṃ asātañca kutonidānāti sātā asātā kutonidānā kutojātā kutosañjātā kutonibbattā kuto-abhinibbattā kutopātubhūtā, kimnidānā kimsamudayā kimjātikā kimpabhavāti sātāsātānaṃ mūlaṃ pucchati -pa- samudayaṃ pucchati papucchati yācati ajjhesati pasādetīti sātānaṃ asātañca kutonidānā.

Kismim̐ asante na bhavanti heteti kismim̐ asante asaṃvijjamāne natthi anupalabbhamāne sātāsātā na bhavanti nappabhavanti na jāyanti na sañjāyanti na nibbattanti na abhinibbattantīti kismim̐ asante na bhavanti hete.

Vibhavaṃ bhavañcāpi yametamatthanti katamo sātāsātānaṃ bhavo, yo sātāsātānaṃ bhavo pabhavo jāti sañjāti nibbatti abhinibbatti pātubhāvo, ayaṃ sātāsātānaṃ bhavo. Katamo sātāsātānaṃ vibhavo, yo sātāsātānaṃ khayō vayo bhedo paribhedo

* Am̐ 1. 280; Abhi 4. 407 piṭṭhesu.

+ Khu 1. 414 piṭṭhe.

aniccatā antaradhānaṃ, yaṃ sātāsātānaṃ vibhavo. . **Yametamatthanti** yaṃ paramatthanti vibhavaṃ bhavañcāpi yametamatthaṃ.

Etaṃ me pabrūhi yatonidānanti etanti yaṃ pucchāmi, yaṃ yācāmi, yaṃ ajjhesāmi, yaṃ pasādemī. **Pabrūhīti** brūhi vadehi ācikkha desehi paññapehi paṭṭhapehi vivara vibhaja uttānikarohi pakāsehīti etaṃ me pabrūhi. **Yatonidānanti** yaṃnidānaṃ yaṃsamudayaṃ yaṃjātikaṃ yaṃpabhavanti etaṃ me pabrūhi yatonidānaṃ. Tenāha so nimmito—

Sātaṃ asātañca kutonidānā,
Kismiṃ asante na bhavanti hete.
Vibhavaṃ bhavañcāpi yametamatthaṃ,
Etaṃ me pabrūhi yatonidānanti.

105. * **Phassanidānaṃ sātāṃ asātāṃ,**
Phasse asante na bhavanti hete.
Vibhavaṃ bhavañcāpi yametamatthaṃ,
Etaṃ te pabrūmi itonidānaṃ.

Phassanidānaṃ sātāṃ asātānti sukhavedanīyaṃ phassaṃ paṭicca uppajjati sukhā vedanā. Yā tasseva sukhavedanīyassa phassassa nirodhā yaṃ tajjaṃ vedayitaṃ sukhavedanīyaṃ phassaṃ paṭicca paṭicca uppannā sukhā vedanā, sā nirujjhati, sā vūpasammati. Dukkavedanīyaṃ phassaṃ paṭicca uppajjati dukkhā vedanā. Yā tasseva dukkhavedanīyassa phassassa nirodhā yaṃ tajjaṃ vedayitaṃ dukkhavedanīyaṃ phassaṃ paṭicca uppannā dukkhā vedanā, sā nirujjhati, sā vūpasammati. Adukkhamasukhavedanīyaṃ phassaṃ paṭicca uppajjati adukkhamasukhā vedanā. Yā tasseva adukkhamasukhavedanīyassa phassassa nirodhā yaṃ tajjaṃ vedayitaṃ adukkhamasukhavedanīyaṃ phassaṃ paṭicca uppannā adukkhamasukhā vedanā, sā nirujjhati vūpasammati. . **Phassanidānaṃ sātāṃ asātānti** sātāsātā phassanidānā phassasamudayā phassajātikā phassappabhavāti phassanidānaṃ sātāṃ asātāṃ.

Phasse asante na bhavanti heteti phasse asante asaṃvijjamāne natthi anupalabbhamāne sātāsātā na bhavanti nappabhavanti na jāyanti na sañjāyanti na nibbattanti nābhinibbattanti na pātubhavanti phasse asante na bhavanti hete.

Vibhavaṃ bhavañcāpi yametamatthanti bhavadiṭṭhipi phassanidānā, vibhavadiṭṭhipi phassanidānā. **Yametamatthanti** yaṃ paramatthanti vibhavaṃ bhavañcāpi yametamattham.

Etaṃ te pabrūmi itonidānanti etanti yaṃ pucchasi, yaṃ yācasi, yaṃ ajjhesasi, yaṃ pasādesi. . **Pabrūmīti** brūmi ācikkhāmi desemi paññapemi paṭṭhapemi vivarāmi vibhajāmi uttānīkaromi pakāsemīti etaṃ te pabrūmi. **Itonidānanti** ito phassanidānaṃ phassasamudayaṃ phassajātikaṃ phassappabhavanti etaṃ te pabrūmi itonidānaṃ. Tenāha Bhagavā—

Phassanidānaṃ sātamaṃ asātamaṃ,
Phasse asante na bhavanti hete.
Vibhavaṃ bhavañcāpi yametamattham,
Etaṃ te pabrūmi itonidānanti.

106. * **Phasso nu lokasmiṃ kutonidāno,**
Pariggahā cāpi¹ kutopahūtā.
Kismiṃ asante na mamattamatthi,
Kismiṃ vibhūte na phusanti phassā.

Phasso nu lokasmiṃ kutonidānoti phasso kutonidāno kutojāto kutosañjāto kutonibbatto kuto-abhinibbatto kutopātubhūto, kiṃnidāno kiṃsamudayo kiṃjātiko kiṃpabhavoti phassassa mūlaṃ pucchati, hetuṃ pucchati -pa- samudayaṃ pucchati papucchati yāceti ajjhesati pasādetīti phasso nu lokasmiṃ kutonidāno.

Pariggahā cāpi kutopahūtāti pariggahā kutopahūtā kutojātā kutosañjātā kutonibbattā kuto-abhinibbattā kutopātubhūtā, kiṃnidānā kiṃsamudayā kiṃjātikā kiṃpabhavāti pariggahānaṃ mūlaṃ pucchati, hetuṃ pucchati -pa- samudayaṃ pucchati papucchati yāceti ajjhesati pasādetīti pariggahā cāpi kutopahūtā.

* Khu 1. 414 piṭṭhe.

1. Vāpi (Sī, Syā)

Kismim asante na mamattamatthi kismim asante samvijjamāne natthi anupalabbhamāne mamattā natthi na santi na samvijjanti nupalabbhanti, pahinā samucchinnā vūpasantā paṭipassaddho abhabbuppattikā nāṇagginā daḍḍhāti kismim asante na mamattamatthi.

Kismim vibhūte na phusanti phassāti kismim vibhūte vibhavite atikkante samatikkante vītivatte phassā na phusantīti kismim vibhūte na phusanti phassā. Tenāha so nimmito—

Phasso nu lokasmim kutonidāno,
Pariggahā cāpi kutopahūtā.
Kismim asante na mamattamatthi,
Kismim vibhūte na phusanti phassāti.

107. * **Nāmañca rūpañca paṭicca phasso,
Icchānidānāni pariggahāni.
Icchāya'santya na mamattamatthi,
Rūpe vibhūte na phusanti phassā.**

Nāmañca rūpañca paṭicca phassoti ⁺ cakkhuñca paṭicca rūpe ca uppajjati cakkhuviññāṇam, tiṇṇam saṅgati phasso. Cakkhu ca¹ rūpā ca rūpasim cakkhusamphassam ṭhapetvā sampayuttakā dhammā nāmasim, evampi nāmañca rūpañca paṭicca phasso. Sotañca paṭicca sadde ca uppajjati sotaviññāṇam, tiṇṇam saṅgati phasso. Sotañca saddā ca rūpasim sotasamphassam ṭhapetvā sampayuttakā dhammā nāmasim, evampi nāmañca rūpañca paṭicca phasso. Ghānañca paṭicca gandhe ca uppajjati ghānaviññāṇam, tiṇṇam saṅgati phasso. Ghānañca gandhā ca rūpasim ghānasamphassam ṭhapetvā sampayuttakā dhammā nāmasim, evampi nāmañca rūpañca paṭicca phasso. Jivhañca paṭicca rase ca uppajjati jivhaviññāṇam, tiṇṇam saṅgati phasso. Jivhā ca rasā ca rūpasim jivhāsamphassam ṭhapetvā sampayuttakā dhammā nāmasim, evampi nāmañca rūpañca paṭicca phasso. Kāyañca paṭicca phoṭṭhabbe ca uppajjati kāyaviññāṇam, tiṇṇam saṅgati phasso. Kāyo ca phoṭṭhabbā ca rūpasim kāyasamphassam ṭhapetvā sampayuttakā dhammā nāmasim. Evampi nāmañca rūpañca paṭicca phasso. Manañca paṭicca dhamme ca uppajjati manoviññāṇam, tiṇṇam saṅgati phasso.

* Khu 1. 414 piṭṭhe. ⁺ Ma 1. 158; Sam 2. 261 piṭṭhādīsu. 1. Cakkhuñca (bahūsu)

vatthu rūpaṃ rūpasmiṃ, dhammā rūpino rūpasmiṃ manosamphassaṃ
 ṭhapetvā sampayuttakā dhammā nāmasmiṃ, evampi nāmañca rūpañca
 paṭicca phasso.

Ichhānidānāni pariggahānīti icchā vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo -pa-
 abhijjhā lobho akusalamūlaṃ. **Pariggahāti dve** pariggahā taṇhāpariggaho ca
 diṭṭhipariggaho ca -pa- ayaṃ taṇhāpariggaho -pa- ayaṃ diṭṭhipariggaho.
Ichhānidānāni pariggahānīti pariggahā icchānidānā icchahetukā
 icchāpaccayā icchākāraṇā icchāpabhavāti icchānidānāni pariggahāni.

Ichhāya'santya na mamattamatthīti icchā vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo
 -pa- abhijjhā lobho akusalamūlaṃ. **Mamattāti dve** mamattā
 taṇhāmamattañca diṭṭhimamattañca -pa- idaṃ taṇhāmamattaṃ -pa- idaṃ
 diṭṭhimamattaṃ. **Ichhāya'santya na mamattamatthīti** icchāya asantya
 asaṃvijjamānāya natthi anupalabbhamānāya mamattā natthi na santi na
 saṃvijjanti nupalabbhanti, pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭipassaddhā
 abhabbuppattikā nāṇagginā daḍḍhāti icchāya'santya na mamattamatthi.

Rūpe vibhūte na phusanti phassāti rūpeti cattāro ca mahābhūtā
 catunnañca mahābhūtānaṃ upādāya rūpaṃ. **Rūpe vibhūte**ti catūhākārehi¹
 rūpaṃ vibhūtaṃ hoti nātavibhūtena² tīraṇavibhūtena pahānavibhūtena
 samatikkamavibhūtena. Kathaṃ nātavibhūtena rūpaṃ vibhūtaṃ hoti, rūpaṃ
 jānāti “yaṃ kiñci rūpaṃ, sabbaṃ rūpaṃ cattāri ca mahābhūtāni catunnañca
 mahābhūtānaṃ upādāya rūpaṃ”ti jānāti passati. Evaṃ nātavibhūtena rūpaṃ
 vibhūtaṃ hoti.

Kathaṃ tīraṇavibhūtena rūpaṃ vibhūtaṃ hoti, evaṃ nātāṃ katvā rūpaṃ
 tīreti, aniccato dukkhato rogato gaṇḍato sallato aghato ābādhato parato
 palokato itito upaddavato bhayato upasaggato calato pabhaṅguto adhuvato
 atāṇato aḷeṇato asaraṇato rittato tucchato suññato anattato ādīnavato
 vipariṇāmadhammato asārakato aghamūlato

1. Catūhi kāraṇehi (Syā)

2. Nāṇavibhūtena (Sī), tadaṭṭhakathāyaṃ pana nātavīvattenāti dissati.

vadhakato vibhavato sāsavato saṅkhatato mārāmisato jātidhammato
jarādhhammato byādhidhammato maraṇadhhammato
sokaparidevadukkhadomanassupāyāsadhhammato saṅkilesikadhhammato
samudayato atthaṅgamato assādato ādīnavato nissaraṇato tīreti. Evaṃ
tīraṇavibhūtena rūpaṃ vibhūtaṃ hoti.

Kathaṃ pahānavibhūtena rūpaṃ vibhūtaṃ hoti, evaṃ tīrayitvā rūpe
chandarāgaṃ pajahati vinodeti byantiṃ karoti anabhāvaṃ gameti,
vuttaṃhettaṃ Bhagavatā— * yo bhikkhave rūpasmiṃ chandarāgo, taṃ
pajahatha. Evaṃ taṃ rūpaṃ pahīnaṃ bhavissati ucchinnamūlaṃ
tālāvatthukataṃ anabhāvaṃkataṃ āyatiṃ anuppādadhammanti. Evaṃ
pahānavibhūtena rūpaṃ vibhūtaṃ hoti.

Kathaṃ samatikkamavibhūtena rūpaṃ vibhūtaṃ hoti, catasso
arūpasamāpattiyo paṭiladdhassa rūpā vibhūtā honti vibhāvītā atikkantā
samatikkantā vītivattā. Evaṃ samatikkamavibhūtena rūpaṃ vibhūtaṃ hoti.
Imehi catūhi kāraṇehi rūpaṃ vibhūtaṃ hoti.

Rūpe vibhūte na phusanti phassāti rūpe vibhūte vibhāvīte atikkante
samatikkante vītivatte pañca phassā na phusanti cakkhusamphasso
sotasamphasso ghānasamphasso jivhāsamphasso kāyasamphassoti rūpe
vibhūte na phusanti phassā. Tenāha Bhagavā—

Nāmañca rūpañca paṭicca phasso,
Icchānidānāni pariggahāni.
Icchāya'santyā na mamattamatthi,
Rūpe vibhūte na phusanti phassāti.

108. † **Kathaṃ sametassa vibhoti rūpaṃ,
Sukhaṃ dukhañcāpi¹ kathaṃ vibhoti.
Etaṃ me pabrūhi yathā vibhoti,
Taṃ jāniyāmāti² me mano ahu.**

Kathaṃ sametassa vibhoti rūpanti kathaṃ sametassāti kathaṃ
sametassa kathaṃ paṭipannassa kathaṃ iriyantassa kathaṃ vattentassa
kathaṃ pālentassa kathaṃ yapentassa kathaṃ yāpentassa rūpaṃ vibhoti
vibhāvīyati

* Saṃ 2. 23 piṭṭhe.

1. Dukkhaṃ vāpi (Syā)

† Khu 1. 414 piṭṭhe.

2. Jāniyāmāti (Si, Ka)

atikkamīyati samatikkamīyati¹ vītivattīyatīti katham sametassa vibhoti rūpaṃ.

Sukhaṃ dukhañcāpi katham vibhotīti sukhañca dukkhañca katham vibhoti vibhāvīyati atikkamīyati samatikkamīyati vītivattīyatīti sukhaṃ dukhañcāpi katham vibhoti.

Etam me pabrūhi yathā vibhotīti etanti yaṃ pucchāmi, yaṃ yācāmi, yaṃ ajjhesāmi, yaṃ pasādemīti etam. **Me pabrūhīti** me pabrūhi ācikkha desehi paññapehi paṭṭhapehi vivara vibhaja uttānīkarohi pakāsehīti etam me pabrūhi. **Yathā vibhotīti** yathā vibhoti vibhāvīyati atikkamīyati samatikkamīyati vītivattīyatīti etam me pabrūhi yathā vibhoti.

Tam jāniyāmāti me mano ahūti tam jāniyāmāti tam jāneyyāma ājāneyyāma vijāneyyāma paṭivijāneyyāma paṭivijjheyāmāti tam jāniyāma. **Iti me mano ahūti** iti me mano ahu, iti me cittaṃ ahu, iti me saṅkappo ahu, iti me viññāṇaṃ ahūti tam jāniyāma iti me mano ahu. Tenāha so nimmito—

Katham sametassa vibhoti rūpaṃ,
Sukhaṃ dukhañcāpi katham vibhoti.
Etam me pabrūhi yathā vibhoti,
Tam jāniyāmāti me mano ahūti.

109. * **Na saññasaññī na visaññasaññī,
Nopi asaññī na vibhūtasaññī.
Evaṃ sametassa vibhoti rūpaṃ,
Saññānidānā hi papañcasaṅkhā.**

Na saññasaññī na visaññasaññīti saññasaññīno vuccanti ye pakatisaññāya ṭhitā, napi so pakatisaññāya ṭhito. Visaññasaññīno vuccanti ummattakā ye ca khittacittā², napi so ummattako, nopi khittacittoti na saññasaññī na visaññasaññī.

1. Vibhāvīyati atikkamiyyati samatikkamiyyati (bahūsu)

* Khu 1. 414 piṭṭhe.

2. Ukkhittacittā (Syā)

Nopi asaṅṅī na vibhūtasāṅṅīti asaṅṅīno vuccanti nirodhasamāpannā ye ca asaṅṅīasattā. Napi so nirodhasamāpanno, napi asaṅṅīasatto. Vibhūtasāṅṅīno vuccanti ye catunnaṃ arūpasamāpattīnaṃ lābhino. Napi so catunnaṃ arūpasamāpattīnaṃ lābhīti nopi asaṅṅī na vibhūtasāṅṅī.

Evaṃ sametassa vibhoti rūpanti idha bhikkhu sukhasa ca pahānā -pacatuttham jhānaṃ upasampajja viharati, so evaṃ samāhite citte parisuddhe pariyodāte anaṅgaṇe vigatūpakkilese mudubhūte kammaniye ṭhite āneṅjappatte ākāsaṅcāyatanasamāpattipaṭilābhatthāya cittaṃ abhinīharati abhininnāmeti āruppamaggasamaṅgīti evaṃ sametassa evaṃ paṭipannassa evaṃ iriyantassa evaṃ vattentassa evaṃ pālentassa evaṃ yapentassa evaṃ yāpentassa rūpaṃ vibhoti vibhāvīyati atikkamīyati samatikkamīyati vītivattīyatīti evaṃ sametassa vibhoti rūpaṃ.

Saññānidānā hi papañcasāṅkhāti papañcāyeva papañcasāṅkhā. Taṇhāpapañcasāṅkhā diṭṭhipapañcasāṅkhā mānapapañcasāṅkhā saññānidānā saññāsamudayā saññājātikā saññāpabhavāti saññānidānā hi papañcasāṅkhā. Tenāha Bhagavā—

Na saññāsaṅṅī na visaññāsaṅṅī,
Nopi asaṅṅī na vibhūtasāṅṅī.
Evaṃ sametassa vibhoti rūpaṃ,
Saññānidānā hi papañcasāṅkhāti.

**110. * Yaṃ taṃ apucchimha akittayī no,
Aññaṃ taṃ pucchāma tadiṅgha brūhi.
Ettāvata' ggaṃ nu vadanti heke,
Yakkhassa suddhim idha paṇḍitāse.
Udāhu aññaṃpi vadanti etto.**

Yaṃ taṃ apucchimha akittayī noti yaṃ taṃ apucchimha ayācimha ajjhesimha pasādayimha. **Akittayī** noti kittitaṃ pakittitaṃ ācikkhitaṃ desitaṃ paññapitaṃ paṭṭhapitaṃ vivaṇaṃ vibhattaṃ uttānīkataṃ pakāsitaṃ yaṃ taṃ apucchimha akittayī no.

Aññaṃ taṃ pucchāma tadiṅgha brūhīti aññaṃ taṃ pucchāma, aññaṃ taṃ yācāma, aññaṃ taṃ ajjhesāma, aññaṃ taṃ pasādema, uttariṃ taṃ pucchāma. . **Tadiṅgha brūhīti**

* Khu 1. 415; Khu 8. 71 piṭṭhesupi.

iṅgha brūhi ācikkha desehi paññapehi paṭṭhapehi vivara vibhaja uttānīkarohi pakāsehīti aññaṃ taṃ pucchāma tadiṅgha brūhi.

Ettāvata’ggam nu vadanti heke, yakkhassa suddhim idha paṇḍitāseti eke samaṇabrāhmaṇā etā arūpasamāpattiyo aggam seṭṭham viṣiṭṭham pāmokkham uttamaṃ pavaram vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharanti. **Yakkhassāti** sattassa narassa mānavassa posassa puggalassa jīvassa jāgussa jantussa indagussa manujassa. . **Suddhinti** suddhim visuddhim parisuddhim, muttim vimuttim parimuttim. . **Idha paṇḍitāseti** idha paṇḍitavādā thiravādā ñāyavādā hetuvādā lakkhaṇavādā kāraṇavādā ṭhānavādā sakāya laddhiyāti ettāvata’ggam nu vadanti heke, yakkhassa suddhim idha paṇḍitāse.

Udāhu aññaṃpi vadanti ettoti udāhu eke samaṇabrāhmaṇā etā arūpasamāpattiyo atikkamitvā samatikkamitvā vītivattetvā etto arūpasamāpattito aññaṃ uttarim yakkhassa suddhim visuddhim parisuddhim muttim vimuttim parimuttim vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharantīti udāhu aññaṃpi vadanti etto. Tenāha so nimmito—

Yaṃ taṃ apucchimha akittayī no,
Aññaṃ taṃ pucchāma tadiṅgha brūhi.
Ettāvata’ggam nu vadanti heke,
Yakkhassa suddhim idha paṇḍitāse.
Udāhu aññaṃpi vadanti ettoti.

111. * **Ettāvata’ggampi vadanti heke,
Yakkhassa suddhim idha paṇḍitāse.
Tesaṃ paneke samayaṃ vadanti,
Anupādisese kusalāvadānā.**

Ettāvata’ggampi vadanti heke, yakkhassa suddhim idha paṇḍitāseti santeke samaṇabrāhmaṇā sassatavādā etā arūpasamāpattiyo aggam seṭṭham viṣiṭṭham pāmokkham uttamaṃ pavaram vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharanti. **Yakkhassāti** sattassa narassa mānavassa posassa puggalassa jīvassa jāgussa jantussa indagussa manujassa. . **Suddhinti** suddhim visuddhim parisuddhim, muttim vimuttim parimuttim. . **Idha paṇḍitāseti** idha paṇḍitavādā thiravādā ñāyavādā

* Khu 1. 415 piṭṭhe.

hetuvādā lakkhaṇavādā kāraṇavāda, ṭhānavādā sakāya laddhiyāti
ettāvata’ggampi vadanti heke, yakkhassa suddhim idha paṇḍitāse.

Tesaṃ paneke samayaṃ vadanti, anupādisese kusalāvadānāti
tesaṃyeva samaṇabrāhmaṇānaṃ eke samaṇabrāhmaṇā ucchedavādā
bhavatajjitā vibhavaṃ abhinandanti, te sattassa samaṃ upasamaṃ
vūpasamaṃ nirodhaṃ paṭipassaddhanti vadanti, yato kiṃ bho ayaṃ attā
kāyassa bhedaṃ ucchijjati vinassati na hoti paraṃ maraṇā, ettāvata
anupādisesoti. **Kusalāvadānāti** kusalavādā paṇḍitavādā thiravādā ṇāyavādā
hetuvādā lakkhaṇavādā kāraṇavādā ṭhānavādā sakāya laddhiyāti tesaṃ
paneke samayaṃ vadanti, anupādisese kusalāvadānā. Tenāha Bhagavā—

Ettāvata’ggampi vadanti heke,
Yakkhassa suddhim idha paṇḍitāse.
Tesaṃ paneke samayaṃ vadanti,
Anupādisese kusalāvadānāti.

112. * Ete ca ña tvā upanissitāti,
Ñatvā munī nissaye so vimaṃsī.
Ñatvā vimutto na vivāda’meti,
Bhavābhavāya na sameti dhīro.

Ete ca ñatvā upanissitāti eteti diṭṭhigatike. Upanissitāti
“sassatadiṭṭhinissitā”ti ñatvā, “ucchedadiṭṭhinissitā”ti ñatvā,
“sassatucchedadiṭṭhinissitā”ti ñatvā jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā
vibhūtaṃ katvāti ete ca ñatvā upanissitāti.

Ñatvā munī nissaye so vimaṃsīti munīti monaṃ vuccati ñāṇaṃ -pa-
saṅgajālamaticca so muni. Muni “sassatadiṭṭhinissitā”ti ñatvā,
“ucchedadiṭṭhinissitā”ti ñatvā, “sassatucchedadiṭṭhinissitā”ti ñatvā jānitvā
tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā. . **So vimaṃsīti** paṇḍito
paññavā buddhimā ñāṇī vibhāvī medhāvīti ñatvā muni nissaye so vimaṃsī.
. **Ñatvā vimutto na vivāda metīti** ñatvā jānitvā tulayitvā tīrayitvā
vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā. **Vimuttoti** mutto vimutto parimutto suvimutto
accanta-anupādāvimokkheṇa, “sabbe saṅkhārā aniccā”ti ñatvā jānitvā
tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ

* Khu 1. 415 piṭṭhe.

katvā mutto vimutto parimutto suvimutto accanta-anupādāvimokkhena,
 “sabbe saṅkhārā dukkhā”ti. “Sabbe dhammā anattā”ti -pa- “yaṃ kiñci
 samudayadhammaṃ, sabbaṃ taṃ nirodhadhammaṃ”ti ñatvā jānitvā
 tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā mutto vimutto parimutto
 suvimutto accanta-anupādāvimokkhenāti ñatvā vimutto. . **Na vivādametī**
 na kalahaṃ karoti. Na bhaṇḍanaṃ karoti. Na viggahaṃ karoti, na vivādaṃ
 karoti, na medhagaṃ karoti, vuttaṃ hettaṃ Bhagavatā— * evaṃ vimuttacitto
 kho aggivessana bhikkhu na kenaci samvadati, na kenaci vivadati. Yañca
 loke vuttaṃ, tena ca voharati aparāmasanti ñatvā vimutto na vivādameti.

Bhavābhavāya na sameti dhīroti bhavābhavāyāti bhavāya
 kammabhavāya punabbhavāya kāmabhavāya, kammabhavāya kāmabhavāya
 punabbhavāya rūpabhavāya, kammabhavāya rūpabhavāya punabbhavāya
 arūpabhavāya, kammabhavāya arūpabhavāya punabbhavāya
 punappunabbhavāya punappunagatiyā punappuna-upapattiyā
 punappunapaṭisandhiyā punappuna-attabhāvāya punappunābhiniḅbattiyā na
 sameti na samāgacchati na gaṇhāti na parāmasati nābhiniḅvisati. **Dhīroti**
 dhīro paṇḍito pañṇavā buddhimā ñāṇī vibhāvī medhāvīti bhavābhavāya na
 sameti dhīro. Tenāha Bhagavā—

Ete ca ñatvā upanissitāti,
 Ñatvā munī nissaye so vimaṃsī.
 Ñatvā vimutto na vivādameti,
 Bhavābhavāya na sameti dhīroti.
 Kalahavivādasuttaniddeso ekādasamo.

12. Cūḷavyūhasuttaniddesa

Atha Cūḷavyūhasuttaniddesaṃ¹ vakkhati—

113. + **Sakaṃ sakaṃ diṭṭhiparibbasānā,**
Viggayha nānā kusalā vadanti.
Yo evaṃ jānāti² sa vedi dhammaṃ,
Idaṃ paṭikkosa ’makevalī so.

* Ma 2. 168 piṭṭhe.

+ Khu 1. 415 piṭṭhe.

1. Cūḷavyūhasuttaniddesaṃ (Sī, Syā)

2. Evaṃ pajānāti (Sī)

Sakaṃ sakaṃ diṭṭhiparibbasānāti santeke samaṇabrāhmaṇā diṭṭhigatikā, te dvāsaṭṭhiyā diṭṭhigatānaṃ aṅṅataraṅṅataraṃ diṭṭhigataṃ gahetvā uggahetvā gaṇhitvā parāmasitvā abhinivisitvā sakāya sakāya diṭṭhiyā vasanti saṃvasanti āvasanti parivasanti, yathā agārikā ghāresu vasanti sāpattikā vā āpattīsu vasanti, sakilesā vā kilesesu vasanti. Evamevaṃ santeke samaṇabrāhmaṇā diṭṭhigatikā, te dvāsaṭṭhiyā diṭṭhigatānaṃ aṅṅataraṅṅataraṃ diṭṭhigataṃ gahetvā uggahetvā gaṇhitvā parāmasitvā abhinivisitvā sakāya sakāya diṭṭhiyā vasanti saṃvasanti āvasanti parivasantīti sakaṃ sakaṃ diṭṭhiparibbasānā.

Viggayha nānā kusalā vadantīti viggayhati gahetvā uggahetvā gaṇhitvā parāmasitvā abhinivisitvā nānā vadanti vividhaṃ vadanti aṅṅoṅṅaṃ vadanti puthu¹ vadanti, na ekaṃ vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharanti. **Kusalā**ti kusalavādā paṇḍitavādā thiravādā nāyavādā hetuvādā lakkhaṇavādā kāraṇavādā ṭhānavādā sakāya laddhiyāti viggayha nānā kusalā vadanti.

Yo evaṃ jānāti saveli dhammanti yo imaṃ² dhammaṃ diṭṭhiṃ paṭipadaṃ maggaṃ jānāti. So dhammaṃ vedi aṅṅāsi apassi paṭivijjhīti yo evaṃ jānāti sa vedi dhammaṃ.

Idaṃ paṭikkosa' makevalī soti yo imaṃ dhammaṃ diṭṭhiṃ paṭipadaṃ maggaṃ paṭikkosati. Akevalī so asamatto so aparipuṇṇo so hīno nihīno omako lāmaḥ chatukko parittoti idaṃ paṭikkosa' makevalī so. Tenāha so nimmito—

Sakaṃ sakaṃ diṭṭhiparibbasānā,
Viggayha nānā kusalā vadanti.
Yo evaṃ jānāti sa vedi dhammaṃ,
Idaṃ paṭikkosa' makevalī soti.

114. * Evampi viggayha vivādayanti,
Bālo paro akkusaloti cāhu.
Sacco nu vādo katamo imesaṃ,
Sabbeva hīme kusalāvadānā.

1. Puthuṃ (Sī)

2. Idaṃ (Sī, Ka)

* Khu 1. 415 piṭṭhe.

Evampi viggayha vivādayantīti evaṃ gahetvā uggahetvā gaṇhitvā parāmasitvā abhinivisitvā vivādayanti kalaham karonti, bhaṇḍanam karonti, viggaham karonti, vivadam karonti, medhagam karonti. “Na tvaṃ imam dhammavinayam ājānāsi -pa- nibbeḥhehi vā sace pahosī”ti viggayha vivādayanti.

Bālo paro akkusaloti cāhūti paro bālo hīno nihīno omako lāmako chatukko paritto akusalo avidvā avijjāgato aññānī avibhāvī duppaññoti evamāhamsu evaṃ kathenti evaṃ bhaṇanti evaṃ dīpayanti evaṃ voharantīti bālo paro akkusaloti cāhu.

Sacco nu vādo katamo imesanti imesam samaṇabrāhmaṇānam vādo katamo sacco taccho tatho bhūto yāthāvo aviparītoti sacco nu vādo katamo imesam.

Sabbeva hīme kusalāvadānāti sabbevime samaṇabrāhmaṇā kusalavādā paṇḍitavādā thiravādā ñāyavādā hetuvādā lakkhaṇavādā kāraṇavādā ṭhānavādā sakāya laddhiyāti sabbeva hīme kusalāvadānā. Tenāha so nimmito—

Evampi viggayha vivādayanti,
Bālo paro akkusaloti cāhu.
Sacco nu vādo katamo imesam,
Sabbeva hīme kusalāvadānāti.

115. * Parassa ce dhammamanānujānam,
Bālo’ mako hoti nihīnapañño.
Sabbeva bālāsu nihīnapaññā,
Sabbevime diṭṭhiparibbanā.

Parassa ce dhammamanānujānanti parassa dhammam diṭṭhim paṭipadam maggam anānujānanto anānupassanto anānumananto anānumaññanto anānumodantoti parassa ce dhammamanānujānam.

Bālo'mako hoti nihīnapaññoti paro bālo hoti hīno nihīno omako
lāmako chatukko paritto hīnapañño nihīnapañño omakapañño lāmakapañño
chatukkapañño parittapañño**ti** bālo'mako hoti nihīnapañño.

Sabbeva bālā sunihīnapaññāti sabbevime samaṇabrāhmaṇā bālā hīnā
nihīnā omakā lāmakā chatukkā parittā, sabbeva hīnapaññā nihīnapaññā
omakapaññā lāmakapaññā chatukkapaññā parittapaññā**ti** sabbeva bālā
sunihīnapaññā.

Sabbevime diṭṭhiparibbasānāti sabbevime samaṇabrāhmaṇā diṭṭhigatikā,
te dvāsaṭṭhiyā diṭṭhigatānaṃ aññataraññataraṃ diṭṭhigataṃ gahetvā
uggahetvā gaṇhitvā parāmasitvā abhinivisitvā sakāya sakāya diṭṭhiyā vasanti
saṃvasanti āvasanti parivasanti. Yathā agārikā vā gharesu vasanti, sāpattikā
vā āpattīsu vasanti, sakilesā vā kilesesu vasanti, evamevaṃ sabbevime
samaṇabrāhmaṇā diṭṭhigatikā -pa- parivasantīti sabbevime diṭṭhiparibbasānā.
Tenāha Bhagavā—

Parassa ce dhammamanānujānaṃ,
Bālo'mako hoti nihīnapañño.
Sabbeva bālā sunihīnapaññā,
Sabbevime diṭṭhiparibbasānāti.

116. Sandiṭṭhiyā ceva navīvadātā¹,
Saṃsuddhapaññā kusalā mutīmā.
Na tesāṃ koci parihīnapañño,
Diṭṭhī hi tesampi tathā samattā.

Sandiṭṭhiyā ceva navīvadātāti sakāya diṭṭhiyā sakāya khantiyā sakāya
ruciya sakāya laddhiyā anavīvadātā avodātā apariyodātā saṃkiliṭṭhā
saṃkilesikāti sandiṭṭhiyā ceva navīvadātā.

Saṃsuddhapaññā kusalā mutīmāti suddhapaññā visuddhapaññā
parisuddhapaññā vodātapaññā pariyodātapaññā. Atha vā suddhadassanā
visuddhadassanā

1. Cevanavevadātā (Sī), ce pana vivadātā (Syā) Khu 1. 416 piṭṭhepi.

parisuddhadassanā vodātadassanā pariyodātadassanāti saṃsuddhapaññā.

Kusalāti kusalā paṇḍitā paññavanto iddhimanto ñāṇino vibhāvino medhāvinoti saṃsuddhapaññā kusalā. **Mutīmā**ti mutimā paṇḍitā paññavanto iddhimanto ñāṇino vibhāvino medhāvinoti saṃsuddhapaññā kusalā mutīmā.

Tesaṃ na koci parihīnapaññoti tesaṃ samaṇabrāhmaṇānaṃ na koci hīnapañño nihīnapañño omakapañño lāmakapañño chatukkapañño parittapañño atthi. Sabbeva seṭṭhapaññā viṣiṭṭhapaññā pāmokkapaññā uttamapaññā pavarapaññāti tesaṃ na koci parihīnapañño.

Diṭṭhī hi tesampitathā samattāti tesaṃ samaṇabrāhmaṇānaṃ diṭṭhī tathā samattā samādinnā gahitā parāmaṭṭhā abhiniviṭṭhā ajjhositā adhimuttāti diṭṭhī hi tesampi tathā samattā. Tenāha Bhagavā—

Sandiṭṭhiyā ceva navīvadātā,
Saṃsuddhapaññā kusalā mutīmā.
Tesaṃ na koci parihīnapañño,
Diṭṭhī hi tesampi tathā samattāti.

117. Na vāhametaṃ tathiyanti¹ brūmi,
Yamāhu bālā mithu aññamaññaṃ.
Sakaṃ sakaṃ diṭṭhimakaṃsu saccam,
Tasmā hi bāloti paraṃ dahanti.

Na vāhametaṃ tathiyanti brūmīti nāti paṭikkhepo. Etanti dvāsaṭṭhidiṭṭhigatāni nāhaṃ etaṃ tacchaṃ tathaṃ bhūtaṃ yāthavaṃ aviparītanti brūmi ācikkhāmi desemi paññapemi paṭṭhapemi vivarāmi vibhajāmi uttānīkaromi pakāsemīti na vāhametaṃ tathiyanti brūmi.

Yamāhu bālā mithu aññamaññanti mithūti dve janā dve kalahakārakā dve bhaṇḍanakārakā dve bhassakārakā dve vivādakārakā dve adhikaraṇakārakā dve vādino dve sallapakā, te aññamaññaṃ “bālo² hīno nihīno omako lāmaḥ chatukko paritto”ti

1. Tathiyanti (Syā) Khu 1. 416 piṭṭhepi.

2. Bālato (Sī, Ka) evamaññesu chappadesupi topaccayantavasena.

evamāhaṃsu evaṃ kathenti evaṃ bhaṇanti evaṃ dīpayanti evaṃ voharantīti yamātu bālā mithu aññamaññaṃ.

Sakaṃ sakaṃ diṭṭhimakaṃsu saccanti “sassato loko, idameva saccam moghamaññaṃ”ti, sakaṃ sakaṃ diṭṭhimakaṃsu saccam, “asassato loko, idamevasaccam moghamaññaṃ”ti -pa- “neva hoti na na hoti tathāgato param maraṇā, idameva saccam moghamaññaṃ”ti sakaṃ sakaṃ diṭṭhimakaṃsu saccam.

Tasmā hi bālōti param dahantīti tasmāti tasmā tamkāraṇā tamhetu tappaccayā tamnidānā param “bālo hīno nihīno omako lāmakō chatukko paritto”ti dahanti passanti dakkhanti olokeṇti nijjhāyanti upaparikkhantīti tasmā hi bālōti param dahanti. Tenāha Bhagavā—

Na vāhametaṃ tathiyanti brūmi,
Yamāhu bālā mithu aññamaññaṃ.
Sakaṃ sakaṃ diṭṭhimakaṃsu saccam,
Tasmā hi bālōti param dahantīti.

**118. Yamāhu saccam tathiyanti eke,
Tamāhu aññepi¹ tuccham musāti.
Evampi viggayha vivādayanti,
Kasmā na ekaṃ samaṇā vadanti.**

Yamāhu saccam tathiyanti eketi yaṃ dhammaṃ diṭṭhiṃ paṭipadaṃ maggaṃ eke samaṇabrāhmaṇā “idaṃ saccam taccham tatham bhūtaṃ yāthavaṃ aviparītan”ti evamāhaṃsu evaṃ kathenti evaṃ bhaṇanti evaṃ dīpayanti evaṃ voharantīti yamāhu saccam tathiyanti eke.

Tamāhu aññepi tuccham musātiti tameva dhammaṃ diṭṭhiṃ paṭipadaṃ maggaṃ eke samaṇabrāhmaṇā “tuccham etaṃ, musā etaṃ, abhūtaṃ etaṃ, alikaṃ etaṃ, ayāthavaṃ etaṃ”ti evamāhaṃsu evaṃ kathenti evaṃ bhaṇanti evaṃ dīpayanti evaṃ voharantīti tamāhu aññepi tuccham musāti.

1. Aññe (Sī, Ka) Khu 1. 416 piṭṭhe.

Evampi viggayha vivādayantīti evaṃ gaheṭvā uggahetvā gaṇhitvā parāmasitvā abhinivisitvā vivādayanti, kalaham karonti bhaṇḍanam karonti viggaham karonti, vivadam karonti, medhagam karonti “na tvaṃ imam dhammavinayam ājānāsi -pa- nibbeṭhehi vā sace pahosī”ti evampi viggayha vivādayanti.

Kasmā na ekaṃ samaṇā vadantīti kasmāti kasmā kimkāraṇā kimhetu kimpaccayā kimnidānā kimsamudayā kimjātikā kimpabhavā na ekaṃ vadanti nānā vadanti vividham vadanti aññoññaṃ¹ vadanti puthu vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharantīti kasmā na ekaṃ samaṇā vadanti. Tenāha so nimmito—

Yamāhu saccam tathiyanti eke,
Tamāhu aññepi tuccham musāti.
Evampi viggayha vivādayanti,
Kasmā na ekaṃ samaṇā vadantīti.

119. * **Ekaṃ hi saccam na dutīyamatthi,
Yasmiṃ pajā no vivade pajānam.
Nānā te saccāni sayam thunanti,
Tasmā na ekaṃ samaṇā vadanti.**

Ekaṃ hi saccam na dutīyamatthīti ekaṃ saccam vuccati dukkhanirodho nibbānam. Yo so sabbasaṅkhārasamatho sabbūpadhipaṭṭinissaggo taṇhakkhayo virāgo nirodho nibbānam. Atha vā ekaṃ saccam vuccati maggasaccam niyyānasaccam dukkhanirodhagāminī paṭipadā ariyo aṭṭhaṅgiko maggo. Seyyathidaṃ. Sammādiṭṭhi sammāsaṅkappo sammāvācā sammākammanto sammā-ājīvo sammāvāyāmo sammāsati sammāsamādhīti ekaṃ hi saccam na dutīyamatthi.

Yasmiṃ pajā no vivade pajānanti yasminti yasmiṃ sacce. **Pajāti** sattādhivacanam. **Pajānanti**² yaṃ saccam pajānantā ājānantā vijānantā paṭivijānantā paṭivijjhantā na kalaham kareyyum, na bhaṇḍanam kareyyum, na viggaham kareyyum, na vivadam kareyyum, na medhagam kareyyum, kalaham bhaṇḍanam viggaham vivadam medhagam pajaheyyum vinodeyyum byantiṃ kareyyum³ anabhāvaṃ gameyyunti yasmiṃ pajā no vivade pajānam.

1. Aññoñṇe (Ka)

2. Pajānam (Sī, Ka), pajā (Syā)

* Khu 1. 416 piṭṭhe.

3. Byantikareyyum (Sī, Syā)

Nānā te saccāni sayam thunantīti nānā te saccāni sayam thunanti vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharanti “sassato loko, idameva saccam moghamaññaṇ”ti sayam thunanti vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharanti, “asassato loko -pa- neva hoti na na hoti tathāgato param maraṇā, idameva saccam moghamaññaṇ”ti sayam thunanti vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharantīti nānā te saccāni sayam thunanti.

Tasmā na ekaṁ samaṇā vadantīti tasmāti tasmā tamkāraṇā tamhebhū tappaccayā tamnidānā na ekaṁ vadanti nānā vadanti vividham vadanti aññoññaṇ vadanti puthu vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharantīti tasmā na ekaṁ samaṇā vadanti. Tenāha Bhagavā—

Ekaṁ hi saccam na dutiyamatthi,
Yasmiṁ pajā no vivade pajānaṁ.
Nānā te saccāni sayam thunanti,
Tasmā na ekaṁ samaṇā vadantīti.

120. * **Kasmā nu saccāni vadanti nānā,**
Pavādiyāse kusalāvadānā.
Saccāni sutāni bahūni nānā,
Udāhu te takkamanussaranti.

Kasmā nu saccāni vadanti nānāti kasmāti kasmā kimkāraṇā kimhetu kimppaccayā kimnidānā saccāni nānā¹ vadanti, vividhāni vadanti, aññoññaṇ vadanti, puthūni vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharantīti kasmā nu saccāni vadanti nānā.

Pavādiyāse kusalāvadānāti pavādiyāseti vippavadantītipi pavādiyāse. Atha vā sakaṁ sakaṁ diṭṭhigataṁ pavadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharanti “sassato loko, idameva saccam moghamaññaṇ”ti pavadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharanti, “asassato loko -pa- neva hoti na na hoti tathāgato param maraṇā, idameva saccam moghamaññaṇ”ti pavadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharanti.

* Khu 1. 416 piṭṭhe.

1. Nānāni (Ka)

Kusalāvādānāti kusalavādā paṇḍitavādā thiravādā nāyavādā hetuvādā lakkhaṇavādā kāraṇavādā ṭhānavādā sakāya laddhiyāti pavādiyāse kusalāvādānā.

Saccāni sutāni bahūni nānāti saccāni sutāni bahukāni nānāni vividhāni aññōññāni puthūnīti saccāni sutāni bahūni nānā.

Udāhu te takkamanussarantīti udāhu takkena saṅkappena yāyanti nīyanti vuyhanti saṃharīyantīti evampi udāhu te takkamanussaranti. Atha vā takkariyāhataṃ vīmaṃsānucaritaṃ sayāṃ paṭibhānaṃ vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharantīti evampi udāhu te takkamanussaranti. Tenāha so nimmito—

Kasmā nu saccāni vadanti nānā,
Pavādiyāse kusalāvādānā.
Saccāni sutāni bahūni nānā,
Udāhu te takkamanussarantīti.

121. * Na heva saccāni bahūni nānā,
Aññatra saññāya niccāni loke.
Takkañca diṭṭhīsu pakappayitvā,
Saccāni musāti dvayadhammāhu.

Na heva saccāni bahūni nānāti na heva saccāni bahukāni nānāni vividhāni aññōññāni puthūnīti na heva saccāni bahūni nānā.

Aññatra saññāya niccāni loketi aññatra saññāya niccaggāhā ekaññeva saccāni loke kathiyati bhaṇiyati dīpiyati vohariyati. Dukkhanirodho nibbānaṃ, yo so sabbasaṅkhārasamatho sabbūpadhipaṭinissaggo taṇhakkhayo virāgo nirodho nibbānaṃ. Atha vā ekaṃ saccāni vuccati maggasaccāni niyyānasaccāni dukkhanirodhagāminī paṭipadā ariyo aṭṭhaṅgiko maggo. Seyyathidaṃ, sammādiṭṭhi -pa- sammāsamādhīti aññatra saññāya niccāni loke.

Takkañca diṭṭhīsu pakappayitvā, saccāni musāti dvayadhammāhūti takkaṃ vitakkaṃ saṅkappaṃ takkayitvā vitakkayitvā saṅkappayitvā diṭṭhigatāni janenti

sañjanenti nibbattenti abhinibbattenti diṭṭhigatāni janetvā sañjanetvā nibbattetvā abhinibbattetvā “mayhaṃ saccaṃ, tuyhaṃ musā”ti evamāhaṃsu evaṃ kathenti evaṃ bhaṇanti evaṃ dīpayanti evaṃ voharantīti takkañca diṭṭhīsu pakappayitvā, saccaṃ musāti dvayadhammāhu. Tenāha Bhagavā—

Na heva saccāni bahūni nānā,
Aññatra saññāya niccāni loke.
Takkañca diṭṭhīsu pakappayitvā,
Saccaṃ musāti dvayadhammāhūti.

122. * Diṭṭhe sute sīlavate mute vā,
Ete ca¹ nissāya vimānadassī.
Vinicchaye ṭhatvā pahassamāno,
Bālo paro akkusaloti cāha.

Diṭṭhe sute sīlavate mute vā, ete ca nissāya vimānadassīti diṭṭhaṃ vā diṭṭhasuddhiṃ vā sutāṃ vā sutasuddhiṃ vā sīlāṃ vā sīlasuddhiṃ vā vataṃ vā vatasuddhiṃ vā mutāṃ vā mutasuddhiṃ vā nissāya upanissāya gaṇhitvā parāmasitvā abhinivisitvāti diṭṭhe sute sīlavate mute vā, ete ca nissāya. **Vimānadassīti** na sammānetītipi vimānadassī. Atha vā domanassāṃ janetītipi vimānadassīti diṭṭhe sute sīlavate mute vā, ete ca nissāya vimānadassī.

Vinicchaye ṭhatvā pahassamānoti vinicchayā vuccanti dvāsaṭṭhi diṭṭhigatāni. Diṭṭhivinicchaye vinicchayadiṭṭhiyā ṭhatvā patitṭhahitvā gaṇhitvā parāmasitvā abhinivisitvāti vinicchaye ṭhatvā. **Pahassamānoti** tuṭṭho hoti haṭṭho pahaṭṭho attamano paripuṇṇasaṅkappo. Atha vā dantavidāmsakāṃ pahassamānoti vinicchaye ṭhatvā pahassamāno.

Bālo paro akkusaloti cāhāti paro “bālo hīno nihīno omako lāmako chatukko paritto akusalo avidvā avijjāgato aññāṇī avibhāvī amedhāvī duppañño”ti evamāha evaṃ katheti evaṃ bhaṇati evaṃ dīpayati evaṃ voharantīti bālo paro akkusaloti cāha. Tenāha Bhagavā—

* Khu 1. 417 piṭṭhe.

1. Etesu (Si)

Diṭṭhe sute sīlavate mute vā,
 Ete ca nissāya vimānadassī.
 Vinicchaye ṭhatvā pahassamāno,
 Bālo paro akkusaloti cāhāti.

123. * **Yeneva bāloti param dahāti,**
Tenā'tumānaṃ kusaloti cāha.
Saya'mattanā so kusalāvadāno,
Aññaṃ vimāneti tadeva pāva.

Yeneva bāloti param dahātīti yeneva hetunā yena paccayena yena kāraṇena yena pabhavena param bālato hīnato nihīnato omakato lāmakato chatukkato parittato dahati passati dakkhati oloketi nijjhāyati upaparikkhatīti yeneva bāloti param dahāti.

Tenā'tumānaṃ kusaloti cāhāti ātumāno vuccati attā. Sopi teneva hetunā tena paccayena tena kāraṇena tena pabhavena attānaṃ ahamasmi kusalo paṇḍito paññavā buddhimā ñāṇī vibhāvī medhāvī tenā'tumānaṃ kusaloti cāha.

Saya'mattanā so kusalāvadānoti sayameva attānaṃ kusalavādo paṇḍitavādo thiravādo ñāyavādo hetuvādo lakkhaṇavādo kāraṇavādo ṭhānavādo sakāya laddhiyāti saya'mattanā so kusalāvadāno.

Aññaṃ vimāneti tadeva pāvāti na sammānetītipi aññaṃ vimāneti. Atha vā domanassaṃ janetītipi aññaṃ vimāneti. **Tadeva pāvāti** tadeva taṃ diṭṭhigataṃ pāvadati, “itipāyaṃ puggalo micchādiṭṭhiko viparītadassano”ti aññaṃ vimāneti tadeva pāvada. Tenāha Bhagavā—

Yeneva bāloti param dahāti,
 Tenā'tumānaṃ kusaloti cāha.
 Saya'mattanā so kusalāvadāno,
 Aññaṃ vimāneti tadeva pāvāti.

124. * **Atisāradiṭṭhiyā so samatto,**
Mānena matto paripuṇṇamānī.
Sayameva sāmaṃ manasābhisitto,
Diṭṭhī hi sā tassa tathā samattā.

Atisāradiṭṭhiyā so samattoti atisāradiṭṭhiyo vuccanti dvāsaṭṭhi diṭṭhigatāni. Kimkāraṇā atisāradiṭṭhiyo vuccanti dvāsaṭṭhi diṭṭhigatāni, sabbā tā diṭṭhiyo kāraṇātikkantā lakkhaṇātikkantā ṭhānātikkantā, taṃkāraṇā atisāradiṭṭhiyo vuccanti dvāsaṭṭhi diṭṭhigatāni. Sabbepi titthiyā atisāradiṭṭhiyā¹. Kimkāraṇā sabbepi titthiyā atisāradiṭṭhiyā², te³ aññamaññaṃ atikkamitvā samatikkamitvā vītivattitvā diṭṭhigatāni janenti sañjanenti nibbattenti abhinibbattenti, taṃkāraṇā sabbepi titthiyā atisāradiṭṭhiyā². **Atisāradiṭṭhiyā so samattoti** atisāradiṭṭhiyā samatto paripuṇṇo anomoti atisāradiṭṭhiyā so samatto.

Mānena matto paripuṇṇamānīti sakāya diṭṭhiyā diṭṭhimānena matto pamatto ummatto atimattoti mānena matto. **Paripuṇṇamānīti** paripuṇṇamānī samattamānī anomamānīti mānena matto paripuṇṇamānī.

Sayameva sāmaṃ manasābhisittoti sayameva attānaṃ cittaṇa abhiñcāti “ahamasmi kusalo paṇḍito paññavā buddhimā ñāṇī vibhāvī medhāvī”ti sayameva sāmaṃ manasābhisitto.

Diṭṭhī hi sā tassa tathā samattāti tassa sā diṭṭhi tathā samattā samādinna gahitā parāmatṭhā abhiniviṭṭhā ajjhositā adhimuttāti diṭṭhī hi sā tassa tathā samattā. Tenāha Bhagavā—

Atisāradiṭṭhiyā so samatto,
 Manena matto paripuṇṇamānī.
 Sayameva sāmaṃ manasābhisitto,
 Diṭṭhī hi sā tassa tathā samattāti.

1. Sabbāpi diṭṭhiyo atisāradiṭṭhiyo (Sī, Ka)

2. Sabbāpi diṭṭhiyo vuccanti atisāradiṭṭhiyo (Sī, Ka) 3. Tā (Ka) * Khu 1. 417 piṭṭhe.

125. * Parassa ce hi vacasā nihīno,
 Tumo sahā hoti nihīnapañño.
 Atha ce sayam vedagū hoti dhīro,
 Na koci bālo samaṇesu atthi.

Parassa ce hi vacasā nihīnoti parassa ce vācāya vacanena ninditakāraṇā garahitakāraṇā upavaditakāraṇā paro bālo hoti hīno nihīno omako lāmako chatukko parittoti parassa ce hi vacasā nihīno. **Tumo sahā hoti nihīnapañnoti** sopi teneva saha hoti hīnapañño nihīnapañño omakapañño lāmakapañño chatukkapañño parittapañnoti tumo sahā hoti nihīnapañño.

Atha ce sayam vedagū hoti dhīroti atha ce sayam vedagū hoti dhīro paṇḍito paññavā buddhimā ñāṇī vibhāvī medhāvīti atha ce sayam vedagū hoti dhīro.

Na koci bālo samaṇesu atthīti samaṇesu na koci bālo hīno nihīno omako lāmako chatukko paritto atthi, sabbeva seṭṭhapaññā¹ viṣiṭṭhapaññā pāmokkhapaññā uttamapaññā pavarapaññāti na koci bālo samaṇesu atthi. Tenāha Bhagavā—

Parassa ce hi vacasā nihīno,
 Tumo sahā hoti nihīnapañño.
 Atha ce sayam vedagū hoti dhīro,
 Na koci bālo samaṇesu atthīti.

126. * Aññaṃ ito yā'bhivadanti dhammaṃ,
 Aparaddhā suddhi'makevalī te.
 Evampi titthyā puthuso vadanti,
 Sandiṭṭhirāgena hi te'bhirattā.

Aññaṃ ito yā'bhivadanti dhammaṃ, aparaddhā suddhi'makevalī teti ito aññaṃ dhammaṃ diṭṭhiṃ paṭipadaṃ maggaṃ ye abhivadanti, te suddhimaggaṃ visuddhimaggaṃ parisuddhimaggaṃ vodātamaggaṃ pariyoḍātamaggaṃ viraddhā aparaddhā khalitā galitā aññāya

1. Aggapaññā seṭṭhapaññā (Syā)

* Khu 1. 417 piṭṭhe.

aparaddhā akevalī te, asamattā te, aparipuṇṇā te, hīnā nihīnā omakā lāmakā chatukkā parittāti aññaṃ ito yā’bhivadanti dhammaṃ, aparaddā suddhi’makevalī te.

Evampi titthyā puthuso vadantīti titthaṃ vuccati diṭṭhigatam. Titthiyā vuccanti diṭṭhigatikā. Puthudiṭṭhiyā puthudiṭṭhigatāni vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharantīti evampi titthyā puthuso vadanti.

Sandiṭṭhirāgena hi te’bhirattāti sakāya diṭṭhiyā diṭṭhirāgena rattā abhirattāti sandiṭṭhirāgena hi te’bhirattā. Tenāha Bhagavā—

Aññaṃ ito yā’bhivadanti dhammaṃ,
Aparaddhā suddhi’makevalī te.
Evampi titthyā puthuso vadanti,
Sandiṭṭhirāgena hi te’bhirattāti.

**127. * Idheva suddhiṃ iti vādayanti,
Nāññesu dhammesu visuddhimāhu.
Evampi titthyā puthuso nivīṭṭhā,
Sakāyane tattha daḷhaṃ vadānā.**

Idheva suddhiṃ iti vādayantīti idha suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ, muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharanti, “sassato loko, idameva saccam moghamaññaṃ”ti idha suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharanti, “asassato loko -pa- neva hoti na na hoti tathāgato paraṃ maraṇā, idameva saccam moghamaññaṃ”ti idha suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ, muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharantīti idheva suddhiṃ iti vādayanti.

Nāññesu dhammesu visuddhimāhūti attano satthāraṃ dhammakkhānaṃ gaṇaṃ diṭṭhiṃ paṭipadaṃ maggaṃ ṭhapetvā sabbe paravāde khipanti ukkhipanti parikkhipanti, so satthā na sabbaññū, dhammo na svākkhāto, gaṇo na suppaṭipanno, diṭṭhi na bhaddikā, paṭipadā na supaññattā, maggo na niyyāniko, natthettha suddhi vā visuddhi vā parisuddhi vā, mutti vā vimutti vā parimutti vā, natthettha sujjhanti vā visujjhanti vā parisujjhanti vā, muccanti vā vimuccanti vā parimuccanti vā,

* Khu 1. 417 piṭṭhe.

hīnā nihīnā omakā lāmakā chatukkā parittāti evamāhaṃsu evaṃ kathenti
evaṃ bhaṇanti evaṃ dīpayanti evaṃ voharantīti nāññesu dhammesu
visuddhimāhu.

Evampi titthyā puthuso nivīṭṭhāti titthaṃ vuccati diṭṭhigatā, titthyā
vuccanti diṭṭhigatikā, puthudiṭṭhiyā¹ puthudiṭṭhigatesu nivīṭṭhā patiṭṭhitā
allīnā upagatā ajjhositā adhimuttāti evampi titthyā puthuso nivīṭṭhā.

Sakāyane tattha daḷhaṃ vadānāti dhammo sakāyanāṃ diṭṭhi sakāyanāṃ
paṭipadā sakāyanāṃ maggo sakāyanāṃ, sakāyane daḷhavādā thiravādā
balikavādā avatṭhitavādāti sakāyane tattha daḷhaṃ vadānā. Tenāha
Bhagavā—

Idheva suddhiṃ iti vādayanti,
Nāññesu dhammesu visuddhimāhu.
Evampi titthyā puthuso nivīṭṭhā,
Sakāyane tattha daḷhaṃ vadānāti.

128. Sakāyane vāpi daḷhaṃ vadāno,
Kamettha² bālota param daheyya.
Sayaṃva³ so medhagamāvaheyya,
Param vadaṃ bālamasuddhidhammaṃ.

Sakāyane vāpi daḷhaṃ vadānoti dhammo sakāyanāṃ diṭṭhi sakāyanāṃ
paṭipadā sakāyanāṃ maggo sakāyanāṃ, sakāyane daḷhavādo thiravādo
balikavādo avatṭhitavādota sakāyane vāpi daḷhaṃ vadāno.

Kamettha bālota param daheyyāti etthāti sakāya diṭṭhiyā sakāya
khantiyā sakāya ruciyā sakāya laddhiyā param bālato hīnato nihīnato
omakato lāmakato chatukkato parittato kaṃ daheyya, kaṃ passeyya, kaṃ
dakkheyya, kaṃ olokeyya, kaṃ nijjhāyeyya, kaṃ upaparikkheyyāti
kamettha bālota param daheyya.

1. Puthutiṭṭhiyā (Sī, Ka) purimagāthāya pāṭhabhedo natthi.

2. Kaṃ tattha (Sī, Ka) Khu 1. 417 piṭṭhepi.

3. Sayameva (Syā)

Sayaṃva so medhagamāvaheyya, paraṃ vadaṃ

bālamasuddhidhammanti parobālo hīno nihīno omako lāmako chatukko paritto asuddhidhammo avisuddhidhammo aparisuddhidhammo avodātadhammoti evaṃ vadanto evaṃ kathento evaṃ bhaṇanto evaṃ dīpayanto evaṃ voharanto sayameva kalahāṃ bhaṇḍanaṃ viggahaṃ vivādaṃ medhagaṃ āvaheyya samāvaheyya āhareyya samāhareyya ākaḍḍheyya samākaḍḍheyya gaṇheyya parāmaseyya abhiniviseyyāti sayaṃva so medhagamāvaheyya, paraṃ vadaṃ bālamasuddhidhammaṃ. Tenāha Bhagavā—

Sakāyane vāpi daḷhaṃ vadāno,
Kamettha bālota paraṃ daheyya.
Sayaṃva so medhagamāvaheyya.
Paraṃ vadaṃ bālamasuddhidhammanti.

**129. * Vinicchaye ṭhatvā sayaṃ pamāya,
Uddhaṃ sa¹ lokasmiṃ vivādameti.
Hitvāna sabbāni vinicchayāni,
Na medhagaṃ kubbati jantu loke.**

Vinicchaye ṭhatvā sayaṃ pamāyāti vinicchayā vuccanti dvāsaṭṭhi diṭṭhigatāni. Vinicchayadiṭṭhiyā ṭhatvā paṭiṭṭhahitvā gaṇhitvā parāmasitvā abhinivisitvāti vinicchaye ṭhatvā. **Sayaṃ pamāyāti** sayaṃ pamāya paminitvā “ayaṃ satthā sabbaññū”ti sayaṃ pamāya paminitvā “ayaṃ dhammo svākkhāto, ayaṃ gaṇo suppaṭipanno, ayaṃ diṭṭhi bhaddikā, ayaṃ paṭipadā supaññattā, ayaṃ maggo niyyāniko”ti sayaṃ pamāya paminitvāti vinicchaye ṭhatvā sayaṃ pamāya.

Uddhaṃ sa lokasmiṃ vivādametīti uddhaṃ so vuccati anāgataṃ. Attano vādaṃ uddhaṃ ṭhapetvā sayameva kalahāṃ bhaṇḍanaṃ viggahaṃ vivādaṃ medhagaṃ eti upeti upagacchati gaṇhāti parāmasati abhinivisatīti evampi uddhaṃ sa lokasmiṃ vivādameti. Atha vā aññena uddhaṃ vādena saddhiṃ kalahāṃ karoti, bhaṇḍanaṃ karoti, viggahaṃ karoti, vivādaṃ karoti, medhagaṃ karoti. “Na tvaṃ imaṃ dhammavinayaṃ ājānāsi -pa-nibbeṭṭhehi vā sace pahosī”ti evampi uddhaṃ sa lokasmiṃ vivādameti.

1. Uddhaṃ so (Syā)

* Khu 1. 418 piṭṭhe.

Hitvāna sabbāni vinicchayānīti vinicchayā vuccanti dvāsaṭṭhi diṭṭhigatāni. Diṭṭhivinicchayā sabbe vinicchaye¹ hitvā cajiṭvā pariccajiṭvā jahitvā pajahitvā vinodetvā byantim karitvā anabhāvaṃ gametvāti hitvāna sabbāni vinicchayāni.

Na medhagaṃ kubbati jantu loketi na kalahaṃ karoti, na bhaṇḍanaṃ karoti, na viggahaṃ karoti, na vivādaṃ karoti, na medhagaṃ karoti. Vuttaṃ hetam Bhagavatā— * evaṃ vimuttacitto kho aggivessana bhikkhu na kenaci saṃvadati, na kenaci vivadati. Yañca loke vuttaṃ, tena ca voharati aparāmasanti. . **Jantūti** satto naro mānavaṃ poso puggalo jīvo jāgu jantu indagu manujo. **Loketi** apāyaloke -pa- āyatanaloketi na medhagaṃ kubbati jantu loketi. Tenāha Bhagavā—

Vinicchaye ṭhatvā sayam pamāya,
Uddhaṃsa lokasmiṃ vivādameti.
Hitvāna sabbāni vinicchayāni,
Na medhagaṃ kubbati jantu loketi.

Cūḷaviyūhasuttaniddeso dvādasamo.

13. Mahāviyūhasuttaniddesa

Atha Mahāviyūhasuttaniddesaṃ vakkhati—

130. Ye kecime diṭṭhiparibbasānā,
Idameva saccanti ca vādayanti².
Sabbeva te nindamanvānanti,
Atho pasamsampi labhanti tattha.

Ye kecime diṭṭhiparibbasānāti ye kecīti sabbena sabbam sabbathā sabbam asesam nissesam pariyādiyanavacanametam ye kecīti.

Diṭṭhiparibbasānāti santeke samaṇabrāhmaṇā diṭṭhigatikā, te dvāsaṭṭhiyā diṭṭhigatānaṃ aññataraññataraṃ diṭṭhigataṃ gahetvā uggahetvā gaṇhitvā

1. Sabbā vinicchitadiṭṭhiyo (Syā), sabbā vinicchayadiṭṭhiyo (Ka)

* Ma 2. 168 piṭṭhe.

2. Saccanti pavādayanti (Syā) Khu 1. 418 piṭṭhe.

parāmasitvā abhinivisitvā sakāya sakāya diṭṭhiyā vasanti samvasanti āvasanti parivasanti. Yathā agārikā vā gharesu vasanti, sāpattikā vā āpattīsu vasanti, sakilesā vā kilesesu vasanti, evamevaṃ santeke -pa- parivasantīti ye kecime diṭṭhiparibbasānā.

Idameva saccanti ca vādayantīti “sassato loko, idameva saccam moghamaññan”ti vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharanti, “asassato loko -pa- neva hoti na na hoti tathāgato param maraṇā, idameva saccam moghamaññan”ti vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharantīti idameva saccanti ca vādayanti.

Sabbeva te nindamanvānayanantīti sabbeva te samaṇabrāhmaṇā nindameva anventi, garahameva anventi, akittimeva anventi, sabbe ninditāyeva honti, garahitāyeva honti, akittitāyeva hontīti sabbeva te nindamanvānayananti.

Atho pasamsampi labhanti tatthāti tattha sakāya diṭṭhiyā sakāya khantiyā sakāya ruciyā sakāya laddhiyā pasamsam thomanam kittim vaṇṇahārikam labhanti paṭilabhanti upagacchanti vindantīti atho pasamsampi labhanti tattha. Tenāha so nimmito—

Ye kecime diṭṭhiparibbasānā.
Idameva saccanti ca vādayanti.
Sabbeva te nindamanvānayananti,
Atho pasamsampi labhanti tatthāti.

131. * Appam hi etam na alam samāya,
Duve vivādassa phalāni brūmi.
Etampi disvā na vivādayetha,
Khemā’bhipassam avivādabhūmiri.

Appam hi etam na alam samāyāti appam hi etanti appakam etam, omakam etam, thokakam etam, lāmakam etam, chatukkam etam, parittakam etanti appam hi etam. **Na alam samāyāti** nālam rāgassa samāya, dosassa samāya, mohassa

samāya, kodhassa. Upanāhassa. Makkhassa. Paḷāsassa. Issāya.
 Macchariyassa. Māyāya. Sāṭheyyassa. Thambhassa. Sārambhassa. Mānassa.
 Atimānassa. Madassa. Pamādassa. Sabbakilesānaṃ. Sabbaduccaritānaṃ.
 Sabbadarathānaṃ. Sabbapariḷāhānaṃ. Sabbasantāpānaṃ.
 Sabbākusalābhisaṅkhārānaṃ samāya upasamāya vūpasamāya nibbānāya
 paṭinissaggāya paṭipassaddhiyāti appaṃ hi etaṃ na alaṃ samāya.

Duve vivādassa phalāni brūmīti diṭṭhikalahassa diṭṭhibhaṇḍanassa
 diṭṭhiviggahassa diṭṭhivivādassa diṭṭhimedhagassa dve phalāni honti.
 Jayaparājayo hoti, lābhālābho hoti, yasāyaso hoti, nindāpasamso hoti,
 sukhadukkhāṃ hoti, somanassadomanassaṃ hoti, iṭṭhāniṭṭhāṃ hoti,
 anunayapaṭighāṃ hoti, ugghātinigghāti hoti, anurodhavirodho hoti. Atha vā
 taṃ kammaṃ nirayasamvattanikaṃ tiracchānayanisamvattanikaṃ
 pettivisayasamvattanikanti brūmi ācikkhāmi desemi paññapemi paṭṭhapemi
 vivarāmi vibhajāmi uttānīkaromi pakāsemīti duve vivādassa phalāni brūmi.

Etampi disvā na vivādayethāti etampi disvāti etaṃ ādīnavam disvā
 passitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā diṭṭhikalahesu
 diṭṭhibhaṇḍanesu diṭṭhiviggahesu diṭṭhivivādesu diṭṭhimedhagesūti etampi
 disvā. **Na vivādayethāti** na kalahāṃ kareyya, na bhaṇḍanaṃ kareyya, na
 viggahāṃ kareyya, na vivādāṃ kareyya, na medhagāṃ kareyya, kalahāṃ
 bhaṇḍanaṃ viggahāṃ vivādāṃ medhagāṃ pajaheyyavinodeyya byantim
 kareyya anabhāvaṃ gameyya, kalahā bhaṇḍanā viggahā vivādā medhagā
 ārato assa virato paṭivirato nikkhanto nissaṭṭo vippamutto visaññutto
 vimariyādikatena cetasā vihareyyāti etampi disvā na vivādayetha.

Khemā’bhipassaṃ avivādabhūminti avivādabhūmi vuccati amataṃ
 nibbānaṃ. Yo so sabbasaṅkhārasamatho sabbūpadhipaṭinissaggo
 taṇhakkhayo virāgo nirodho nibbānaṃ, etaṃ avivādabhūmiṃ khemato
 tāṇato leṇato saraṇato abhayato accutato amatato nibbānato passanto
 dakkhanto olokento nijjhāyanto upaparikkhantoti khemā’bhipassaṃ
 avivādabhūmiṃ. Tenāha Bhagavā—

Appaṃ hi etaṃ na alaṃ samāya,
 Duve vivādassa phalāni brūmi,
 Etampi disvā na vivādayetha,
 Khemā'bhīpassaṃ avivādabhūminti.

132. * **Yā kācimā sammutiyo puthujjā,**
Sabbāva etā na upeti vidvā.
Anūpayo so upayaṃ kimeyya,
Diṭṭhe sute khantimakubbamāno.

Yā kācimā sammutiyo puthujjāti yā kācīti sabbena sabbāṃ sabbathā sabbāṃ asesāṃ nissesāṃ pariyādiyanavacanametāṃ yā kācīti. **Sammutiyoti** sammutiyo vuccanti dvāsaṭṭhi diṭṭhigatāni diṭṭhisammutiyo. **Puthujjāti** puthujjanehi janitā sammutiyoti puthujjā, puthu nānājanehi janitā vā sammutiyoti puthujjāti yā kācimā sammutiyo puthujjā.

Sabbāva etā na upeti vidvāti vidvā vijjāgato ñāṇī vibhāvī medhāvī sabbāva etā diṭṭhisammutiyo neti na upeti na upagacchati na gaṇhāti na parāmasati nābhīnīvisatīti sabbāva etā na upeti vidvā.

Anupayo so upayaṃ kimeyyāti upayoti dve upayā taṇhūpayo ca diṭṭhūpayo ca -pa- ayaṃ taṇhūpayo -pa- ayaṃ diṭṭhūpayo. Tassa taṇhūpayo pahīno, diṭṭhūpayo paṭinissaṭṭho, taṇhūpayassa pahīnattā, diṭṭhūpayassa paṭinissaṭṭhattā anūpayo puggalo kiṃ rūpaṃ upeyya upagaccheyya gaṇheyya parāmaseyya abhiniveseyya “attā me”ti. Kiṃ vedanaṃ. Kiṃ saññaṃ. Kiṃ saṅkhāre. Kiṃ viññāṇaṃ. Kiṃ gatim. Kiṃ upapattim. Kiṃ paṭisandhim. Kiṃ bhavaṃ. Kiṃ saṃsāraṃ. Kiṃ vaṭṭaṃ upeyya upagaccheyya gaṇheyya parāmaseyya abhiniveseyyāti anupayo so upayaṃ kimeyya.

Diṭṭhe sute khantimakubbamānoti diṭṭhe vā diṭṭhasuddhiyā vā sute vā sutasuddhiyā vā mute vā mutasuddhiyā vā khantim akubbamāno chandaṃ akubbamāno pemaṃ akubbamāno rāgaṃ akubbamāno ajanayamāno asaṅjanayamāno anibbattayamāno anabhinibbattayamānoti diṭṭhe sute khantimakubbamāno. Tenāha Bhagavā—

* Khu 1. 418 piṭṭhe.

Yā kācimā sammutiyo puthujjā,
Sabbāva etā na upeti vidvā.
Anūpayo so upayaṃ kimeyya,
Diṭṭhe sute khantimakubbamānoti.

133. * **Sīluttamā saññamenāhu suddhiṃ,
Vataṃ samādāya upaṭṭhitāse.
Idheva sikkhema athassa suddhiṃ,
Bhavūpanītā kusalāvadānā.**

Sīluttamā saññamenāhu suddhinti santeke samaṇabrāhmaṇā sīluttamavādā, te sīlamattena saññamamattena saṃvaramattena avītikkamamattena suddhiṃ visuddhiṃ parivissuddhiṃ, muttiṃ vimuttiṃ parivimuttiṃ āhaṃsu¹ vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharanti.

† Samaṇamuṇḍikāputto evamāha—catūhi kho ahaṃ gahapati dhammehi samannāgataṃ purisapuggalaṃ paññapemi sampannakusalaṃ paramakusalaṃ uttamapattipattaṃ samaṇaṃ ayojjhaṃ. Katamehi catūhi, idha gahapati na kāyena pāpakammaṃ karoti, na pāpikaṃ² vācaṃ bhāsati, na pāpakaṃ saṅkappaṃ saṅkappeti, na pāpakaṃ ājīvaṃ ājīvati, imehi kho ahaṃ gahapati catūhi dhammehi samannāgataṃ purisapuggalaṃ paññapemi sampannakusalaṃ paramakusalaṃ uttamapattipattaṃ samaṇaṃ ayojjhaṃ. Evamevaṃ santeke samaṇabrāhmaṇā sīluttamavādā, te sīlamattena saññamamattena saṃvaramattena avītikkamamattena suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ, muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ āhaṃsu vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharantīti sīluttamā saññamenāhu suddhiṃ.

Vataṃ samādāya upaṭṭhitāseti vatanti hatthivataṃ vā assavataṃ vā govataṃ vā kukkuravataṃ vā kākavataṃ vā vāsudevavataṃ vā baladevavataṃ vā puṇṇabhaddavataṃ vā maṇibhaddavataṃ vā aggivataṃ vā nāgavataṃ vā supaṇṇavataṃ vā yakkhavataṃ vā asuravataṃ vā gandhabbavataṃ vā mahārājavataṃ vā candavataṃ vā sūriyavataṃ vā indavataṃ vā brahmavataṃ vā devavataṃ vā disāvataṃ vā ādāya samādāya ādiyitvā samādiyitvā gaṇhitvā parāmasitvā

1. Āhu (Syā)

2. Pāpakaṃ (St)

* Khu 1. 418 piṭṭhe.

† Ma 2. 215 piṭṭhe.

abhinivisitvā upaṭṭhitā paccupaṭṭhitā allinā upagatā ajjhositā adhimuttāti vataṃ samādāya upaṭṭhitāse.

Idheva sikkhema athassa suddhinti idhāti sakāya diṭṭhiyā sakāya khantiyā sakāya ruciyā sakāya laddhiyā. **Sikkhemāti** sikkhema ācarema samācarema samādāya vattemāti idheva sikkhema. **Athassa suddhinti** athassa suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ, muttiṃ vimuttiṃ parimuttinti idheva sikkhema athassa suddhiṃ.

Bhavūpanītā kusalāvadānāti bhavūpanītāti bhavūpanītā bhavūpagatā bhavajjhositā bhavādhimuttāti bhavūpanītā. **Kusalāvadānāti** kusalavādā paṇḍitavādā thiravādā ñāyavādā hetuvādā lakkhaṇavādā kāraṇavādā ṭhānavādā sakāya laddhiyāti bhavūpanītā kusalāvadānā. Tenāha Bhagavā—

Sīluttamā saññamenāhu suddhiṃ,
Vataṃ samādāya upaṭṭhitāse.
Idheva sikkhema athassa suddhiṃ,
Bhavūpanītā kusalāvadānāti.

134. **Sace cuto sīlavatato hoti,**
Pavedhatī¹ kamma virādhayitvā.
Pajjapati² patthayati ca suddhiṃ,
Satthāva hīno pavasaṃ gharamhā.

Sace cuto sīlavatato hotīti dvīhi kāraṇehi sīlavatato cavati, paravicchindanāya vā cavati, anabhisambhuṇanto vā cavati. Kathaṃ paravicchindanāya cavati, paro vicchindati so satthā na sabbaññū, dhammo na svākkhāto, gaṇo na suppaṭipanno, diṭṭhi na bhaddikā, paṭipadā na supaññattā, maggo na niyyāniko, natthettha suddhi vā visuddhi vā parisuddhi vā, mutti vā vimutti vā parimutti vā, natthettha sujjhanti vā visujjhanti vā parisujjhanti vā, muccanti vā vimuccanti vā parimuccanti vā, hīnā nihīnā omakā lāmakā chatukkā parittāti evaṃ paro vicchindati. Evaṃ vicchindiyamāno satthārā cavati, dhammakkhānā cavati, gaṇā cavati, diṭṭhiyā cavati, paṭipadāya cavati, maggato cavati. Evaṃ

1. Sa vedhatī (Sī, Syā) Khu 1. 418 piṭṭhe.

2. Sa jappatī (Sī, Syā)

paravicchindanāya cavati. Kathaṃ anabhisambhuṇanto cavati, sīlaṃ anabhisambhuṇanto sīlato cavati, vataṃ anabhisambhuṇanto vatato cavati, sīlabbataṃ anabhisambhuṇanto sīlabbatato cavati. Evaṃ anabhisambhuṇanto cavatīti sace cuto sīlavatato hoti.

Pavedhati kamma virādhayitvāti pavedhatīti sīlaṃ vā vataṃ vā sīlabbataṃ vā “viraddhaṃ mayā, aparaddhaṃ mayā, khalitaṃ mayā, galitaṃ mayā, aññāya aparaddho ahan”ti vedhati pavedhati sampavedhatīti pavedhati. . **Kamma virādhayitvāti** puññābhisaṅkhāraṃ vā apuññābhisaṅkhāraṃ vā āneñjābhisaṅkhāraṃ vā “viraddhaṃ mayā, aparaddhaṃ mayā, khalitaṃ mayā, galitaṃ mayā, aññāya aparaddho ahan”ti vedhati pavedhati sampavedhatīti pavedhati kamma virādhayitvā.

Pajappatī patthayatī ca suddhinti pajappatīti sīlaṃ vā jappati, vataṃ vā jappati, sīlabbataṃ vā jappati pajappati abhijappatīti pajappati. **Patthayatī ca suddhinti** sīlasuddhiṃ vā pattheti, vatasuddhiṃ vā pattheti, sīlabbataśuddhiṃ vā pattheti piheti abhijappatīti pajappatī patthayatī ca suddhiṃ.

Satthāva hīno pavasaṃ gharamhāti yathā puriso gharato nikkhanto satthena pavasaṃ vasanto satthā ohīno. Taṃ vā satthaṃ anubandhati, sakaṃ vā gharaṃ paccāgacchati. Evamevaṃ so diṭṭhigatiko taṃ vā satthāraṃ gaṇhāti, aññaṃ vā satthāraṃ gaṇhāti. Taṃ vā dhammakkhānaṃ gaṇhāti, aññaṃ vā dhammakkhānaṃ gaṇhāti. Taṃ vā gaṇaṃ gaṇhāti, aññaṃ vā gaṇaṃ gaṇhāti. Taṃ vā diṭṭhiṃ gaṇhāti, aññaṃ vā diṭṭhiṃ gaṇhāti. Taṃ vā paṭipadaṃ gaṇhāti, aññaṃ vā paṭipadaṃ gaṇhāti. Taṃ vā maggaṃ gaṇhāti, aññaṃ vā maggaṃ gaṇhāti parāmasati abhinivisatīti satthāva hīno pavasaṃ gharamhā. Tenāha Bhagavā—

Sace cuto sīlavatato hoti,
Pavedhatī kamma virādhayitvā.
Pajappatī patthayatī ca suddhiṃ,
Satthāva hīno pavasaṃ gharamhāti.

135. * **Sīlabbatam vāpi pahāya sabbam,
Kammañca sāvajjanavajjametam.
Suddhim asuddhinti apatthayāno,
Virato care santimanuggahāya.**

Sīlabbatam vāpi pahāya sabbanti sabbā sīlasuddhiyo pahāya pajahitvā vinodetvā byantim karitvā anabhāvam gametvā, sabbā vatasuddhiyo pahāya pajahitvā vinodetvā byantim karitvā anabhāvam gametvā, sabbā sīlabbatasuddhiyo pahāya pajahitvā vinodetvā byantim karitvā anabhāvam gametvāti sīlabbatam vāpi pahāya sabbam.

Kammañca sāvajjanavajjametanti sāvajjakammam vuccati kaṇham kaṇhavipākam. **Anavajjakammam** vuccati sukkaṃ sukkavipākam. Sāvajjañca kammam, anavajjañca kammam pahāya pajahitvā vinodetvā byantim karitvā anabhāvam gametvāti kammañca sāvajjanavajjametam.

Suddhim asuddhinti apatthayānoti asuddhinti asuddhim patthenti. Akusale dhamme patthenti, **suddhinti** suddhim patthenti. Pañca kāmagaṇe patthenti, asuddhim patthenti, akusale dhamme patthenti, pañca kāmagaṇe patthenti, suddhim patthenti, dvāsaṭṭhi diṭṭhigatāni patthenti, asuddhim patthenti, akusale dhamme patthenti, pañca kāmagaṇe patthenti, dvāsaṭṭhi diṭṭhigatāni patthenti, suddhim patthenti. Tedhātuke kusale dhamme patthenti, asuddhim patthenti, akusale dhamme patthenti. Pañca kāmagaṇe patthenti, dvāsaṭṭhi diṭṭhigatāni patthenti. Tedhātuke kusale dhamme patthenti, suddhim patthenti, puthujjanakalyāṇakā¹ niyāmāvakkantim² patthenti, sekkhā aggadhammam arahattam patthenti, arahatte patte arahā neva akusale dhamme pattheti, napi pañca kāmagaṇe pattheti, napi dvāsaṭṭhi diṭṭhigatāni pattheti, napi tedhātuke kusale dhamme pattheti, napi niyāmāvakkantim pattheti, napi aggadhammam arahattam pattheti. Patthanā samatikkanto arahā vuddhipārihānivīvatto³, so vuṭṭhavāso ciṇṇacaraṇo -pa-. Jātijarāmarāṇasaṃsāro, natthi tassa punabbhavoti suddhim asuddhinti apatthayāno.

1. Kalyāṇaputhujjanā (Syā) evamīdisesu ṭhānesu.

3. Vuddhipārihānim vīvatto (Sī)

2. Niyāmāvattantim (Ka)

* Khu 1. 419 piṭṭhe.

Virato care santimanuggahāyāti viratoti suddhi-asuddhiyā ārato assa virato paṭivirato nikkhanto nissaṭo vippamutto visaññutto, vimariyādikatena cetasā viharatīti virato. **Careti** careyya vicareyya vihareyya iriyeyya vatteyya pāleyya yaṭeyya yāpeyyāti virato care. **Santimanuggahāyāti santiyo** vuccanti dvāsaṭṭhi diṭṭhigatāni. Diṭṭhisantiyo aḡaṇhanto aparāmasanto anabhinivisantoti virato care santimanuggahāya. Tenāha Bhagavā—

Sīlabbatam vāpi pahāya sabbam,
Kammañca sāvajjanavajjametaṃ.
Suddhim asuddhinti apatthayāno,
Virato care santimanuggahāyāti.

136. * **Tamūpanissāya jigucchitam vā,**
Atha vāpi diṭṭhim va sutam mutam vā.
Uddhamsarā suddhi'manutthunanti,
Avītataṇhāse bhavābhavesu.

Tamūpanissāya jigucchitam vāti santeke samaṇabrāhmaṇā tapojigucchavādā tapojigucchasarā tapojigucchānissitā ānissitā allīnā upagatā ajjhositā adhimuttāti tamūpanissāya jigucchitam vā.

Atha vāpi diṭṭham va sutam mutam vāti diṭṭham vā diṭṭhasuddhim vā sutam vā sutasuddhim vā mutam vā mutasuddhim vā nissāya upanissāya gaṇhitvā parāmasitvā abhinivisitvāti atha vāpi diṭṭham va sutam mutam vā.

Uddhamsarā suddhimanutthunantīti santeke samaṇabrāhmaṇā uddhamsarāvādā. Katame te samaṇabrāhmaṇā uddhamsarāvādā, ye te samaṇabrāhmaṇā accantasuddhikā saṃsārasuddhikā akiriyadiṭṭhikā sassatavādā, ime te samaṇabrāhmaṇā uddhamsarāvādā, te saṃsāre suddhim visuddhim parisuddhim, muttīm vimuttīm parimuttīm thunanti vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharantīti uddhamsarā suddhimanutthunanti.

Avītataṇhāse bhavābhavesūti taṇhāti rūpataṇhā saddataṇhā gandhataṇhā rasataṇhā phoṭṭhabbataṇhā dhammataṇhā. **Bhavābhavesūti** bhavābhave kammabhave punabbhave kāmabhave, kammabhave kāmabhave punabbhave

rūpabhava, kammabhava rūpabhava punabbhava arūpabhava, kammabhava arūpabhava punabbhava punappunabbhava, punappunagatiyā punappuna-upapattiyā punappunapaṭisandhiyā punappuna-attabhāvābhinibbattiyā avīтатаṇhā avigatataṇhā acattataṇhā avantataṇhā amuttataṇhā appahīnataṇhā appaṭinissaṭṭhataṇhāti avīтатаṇhāse bhavābhavesu. Tenāha Bhagavā—

Tamūpanissāya jigucchitaṃ vā,
Atha vāpi diṭṭhiṃ va sutam mutam vā.
Uddhamsarā suddhimanutthunanti,
Avīтатаṇhāse bhavābhavesūti.

137. * **Patthayamānassa hi jappitāni,
Pavedhitaṃ vāpi pakappitesu.
Cutūpapāto idha yassa natthi,
Sa kena vedheyya kuhiṃ va jappe.**

Patthayamānassa hi jappitānīti patthanā vuccati taṇhā, yo rāgo sārāgo -pa- abhihjhā lobho akusalamūlaṃ. **Patthayamānassāti** patthayamānassa icchamānassa sādīyamānassa pīhayamānassa abhijappayamānassāti patthayamānassa hi. **Jappitānīti jappanā** vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo -pa- abhihjhā lobho akusalamūlanti patthayamānassa hi jappitāni.

Pavedhitaṃ vāpi pakappitesūti pakappanātidve pakappanā taṇhāpakappanā ca diṭṭhipakappanā ca -pa- ayaṃ taṇhāpakappanā -pa- ayaṃ diṭṭhipakappanā. **Pavedhitaṃ vāpi pakappitesūti** pakappitaṃ vatthum acchedasaṅkinopi vedhenti, acchijjantepi vedhenti, acchinnepi vedhenti. Pakappitaṃ vatthum vipariṇāmasaṅkinopi vedhenti, vipariṇamantepi vedhenti, vipariṇatepi vedhenti papedhenti sampapedhentīti papedhitaṃ vāpi pakappitesu.

Cutūpapāto idha yassa natthīti yassāti arahato khīṇāsavassa. Yassa gamanaṃ āgamaṃ gamaṇāgamaṃ kālaṃ gati bhavābhavo cuti ca upapatti ca nibbatti ca bhedo ca jāti ca jarāmaṇaṇca natthi na santi na samvijjanti nupalabbhanti, pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhabbuppattikā nāṇagginā daḍḍhāti cutūpapāto idha yassa natthi.

Sa kena vedheyya kuhiṃ va jappeti so kena rāgena vedheyya, kena dosena vedheyya, kena mohena vedheyya, kena mānena vedheyya, kāya diṭṭhiyā vedheyya, kena uddhaccena vedheyya, kāya vicikicchāya vedheyya, kehi anusayehi vedheyya “ratto”ti vā “duṭṭho”ti vā “mūḷho”ti vā “vinibaddho”ti vā “parāmaṭṭho”ti vā “vikkhepagato”ti vā “aniṭṭhaṅgato”ti vā “thāmagato”ti vā. Te abhisāṅkhārā pahīnā, abhisāṅkhārānaṃ pahīnattā gatiyā kena vedheyya “nerayiko”ti vā “tiracchanayoniko”ti vā “pettivisayiko”ti vā “manusso”ti vā “devo”ti vā “rūpi”ti vā “arūpi”ti vā “saññī”ti vā “asaññī”ti vā “nevasaññīnāsaññī”ti vā. So hetu natthi, paccayo natthi, kāraṇaṃ natthi, yena vedheyya pavedheyya sampavedheyyāti sa kena vedheyya. **Kuhiṃ va jappeti** kuhiṃ vā jappeyya, kimhi jappeyya, kattha jappeyya pajappeyya abhijappeyyāti sa kena vedheyya kuhiṃ va jappe. Tenāha Bhagavā—

Patthayamānassa hi jappitāni,
Pavedhitāṃ vāpi pakappitesu.
Cutūpapāto idha yassa natthi,
Sa kena vedheyya kuhiṃ va jappeti.

138. * **Yamāhu dhammaṃ paramanti eke,**
Tameva hīnanti panāhu aññe.
Sacco nu vādo katamo imesaṃ,
Sabbeva hīme kusalāvadānā.

Yamāhu dhammaṃ paramanti eketi yaṃ dhammaṃ diṭṭhiṃ paṭipadaṃ maggaṃ eke samaṇabrāhmaṇā “idaṃ paramaṃ aggaṃ seṭṭhaṃ visiṭṭhaṃ pāmokkhaṃ uttamaṃ pavaraṃ”ti evamāhaṃsu evaṃ kathenti evaṃ bhaṇanti evaṃ dīpayanti evaṃ voharantīti yamāhu dhammaṃ paramanti eke.

Tameva hīnanti panāhu aññeti tameva dhammaṃ diṭṭhiṃ paṭipadaṃ maggaṃ eke samaṇabrāhmaṇā “hīnaṃ etaṃ, nihīnaṃ etaṃ, omakaṃ etaṃ, lāmakāṃ etaṃ, chatukkaṃ etaṃ, parittakaṃ etaṃ”ti evamāhaṃsu evaṃ kathenti evaṃ bhaṇanti evaṃ dīpayanti evaṃ voharantīti tameva hīnanti panāhu aññe.

* Khu 1. 419 piṭṭhe.

Sacco nu vādo katamo imesanti imesaṃ samaṇabrāhmaṇānaṃ vādo katamo sacco taccho tatho bhūto yāthāvo aviparītoti sacco nu vādo katamo imesaṃ.

Sabbeva hīme kusalāvadānāti sabbevime samaṇabrāhmaṇā kusalavādā paṇḍitavādā thiravādā ñāyavādā hetuvādā lakkhaṇavādā kāraṇavādā ṭhānavādā sakāya laddhiyāti sabbeva hīme kusalāvadānā. Tenāha so nimmito—

Yamāhu dhammaṃ paramanti eke,
Tameva hīnanti panāhu aññe.
Sacco nu vādo katamo imesaṃ,
Sabbeva hīme kusalāvadānāti.

**139. * Sakam hi dhammaṃ paripuṇṇamāhu,
Aññassa dhammaṃ pana hīnamāhu.
Evampi viggayha vivādayanti,
Sakam sakam sammutimāhu saccam.**

Sakam hi dhammaṃ paripuṇṇamāhūti sakam dhammaṃ diṭṭhiṃ paṭipadaṃ maggaṃ eke samaṇabrāhmaṇā “idaṃ samattaṃ paripuṇṇaṃ anomaṇ”ti evamāhaṃsu -pa- evaṃ voharantīti sakam hi dhammaṃ paripuṇṇamāhu.

Aññassa dhammaṃ pana hīnamāhūti aññassa dhammaṃ diṭṭhiṃ paṭipadaṃ maggaṃ eke samaṇabrāhmaṇā “hīnaṃ etaṃ, nihīnaṃ etaṃ, omakaṃ etaṃ, lāmakam etaṃ, chatukkam etaṃ, parittakam etaṃ”ti evamāhaṃsu evaṃ kathenti evaṃ bhaṇanti evaṃ dīpayanti evaṃ voharantīti aññassa dhammaṃ pana hīnamāhu.

Evampi viggayha vivādayantīti evaṃ gahetvā uggahetvā gaṇhitvā parāmasitvā abhinivisitvā vivādayanti, kalahaṃ karonti, bhaṇḍanaṃ karonti, viggahaṃ karonti, vivādaṃ karonti, medhagaṃ karonti “na tvaṃ imaṃ dhammavinayaṃ ājānāsi -pa- nibbetṭhehi vā sace pahosī”ti evampi viggayha vivādayanti.

Sakam sakam sammutimāhu saccanti “sassato loko, idameva saccam moghamaññaṇ”ti sakam sakam sammutimāhu saccam. “Asassato

* Khu 1. 419 piṭṭhe.

loko -pa- neva hoti na na hoti tathāgato paraṃ maraṇā, idameva saccaṃ moghamaññaṃ”ti sakaṃ sakaṃ sammutimāhu saccaṃ. Tenāha Bhagavā—

Sakaṃ hi dhammaṃ paripuṇṇamāhu,
Añña dhammaṃ pana hīnamāhu.
Evampi viggayha vivādayanti,
Sakaṃ sakaṃ sammutimāhu saccanti.

**140. * Parassa ce vambhayitena hīno,
Na koci dhammesu visesi assa.
Puthū hi añña vadanti dhammaṃ,
Nihīnato samhi daḷhaṃ vadānā.**

Parassa ce vambhayitena hīnoti parassa ce vambhayitakāraṇā ninditakāraṇā garahitakāraṇā upavaditakāraṇā paro bālo hoti hīno nihīno omako lāmakato chatukko parittoti parassa ce vambhayitena hīno.

Na koci dhammesu visesi assāti dhammesu na koci aggo seṭṭho viṣiṭṭho pāmokkho uttamo pavaro assāti na koci dhammesu visesi assa.

Puthū hi añña vadanti dhammaṃ nihīnatoti bahukāpi bahūnaṃ dhammaṃ vadanti upavadanti nindanti garahanti hīnato nihīnato omakato lāmakato chatukkato parittato, bahukāpi ekassa dhammaṃ vadanti upavadanti nindanti garahanti hīnato nihīnato omakato lāmakato chatukkato parittato, ekopi bahūnaṃ dhammaṃ vadati upavadati nindati garahati hīnato nihīnato omakato lāmakato chatukkato parittato, ekopi ekassa dhammaṃ vadati upavadati nindati garahati hīnato nihīnato omakato lāmakato chatukkato parittatoti puthū hi añña vadanti dhammaṃ.

Nihīnato samhi daḷhaṃ vadānāti dhammo sakāyanaṃ diṭṭhi sakāyanaṃ paṭipadā sakāyanaṃ maggo sakāyanaṃ, sakāyane daḷhavādā thiravādā

* Khu 1. 419 piṭṭhe.

balikavādā aṭṭhitavādāti nihīnato samhi daḷham vadānā. Tenāha Bhagavā—

Parassa ce vambhayitena hīno,
Na koci dhammesu visesi assa.
Puthū hi aññassa vadanti dhammaṃ,
Nihīnato samhi daḷham vadānāti.

**141. Saddhammapūjāpi¹ nesam tatheva,
Yathā pasamsanti sakāyanāni.
Sabbeva vādā² tathiyā³ bhaveyyuṃ,
Suddhī hi nesam paccattameva.**

Saddhammapūjāpi nesam tathevāti katamā saddhammapūjā, sakaṃ sathāraṃ sakkaroti garuṃ karoti māneti pūjeti “ayaṃ sathā sabbaññū”ti, ayaṃ saddhammapūjā. Sakaṃ dhammakkhānaṃ sakaṃ gaṇaṃ sakaṃ diṭṭhiṃ sakaṃ paṭipadaṃ sakaṃ maggaṃ sakkaroti garuṃ karoti māneti pūjeti “ayaṃ maggo niyyāniko”ti, ayaṃ saddhammapūjā. **Saddhammapūjāpi nesam tathevāti** saddhammapūjā tathā tacchā bhūtā yathāvā aviparītāti saddhammapūjāpi nesam tatheva.

Yathā pasamsanti sakāyanāniti dhammo sakāyanaṃ diṭṭhi sakāyanaṃ paṭipadā sakāyanaṃ maggo sakāyanaṃ, sakāyanāni pasamsanti thomentī kittenti vaṇṇenti yathā pasamsanti sakāyanāni.

Sabbeva vādā tathiyā bhaveyyunti sabbeva vādā tathā tacchā bhūtā yathāvā aviparītā bhaveyyunti sabbeva vādā tathiyā bhaveyyuṃ.

Suddhī hi nesam paccattamevāti paccattameva tesam samaṇabrāhmaṇānaṃ suddhi visuddhi parisuddhi mutti vimutti parimuttīti suddhī hi nesam paccattameva. Tenāha Bhagavā—

Saddhammapūjāpi nesam tatheva,
Yathā pasamsanti sakāyanāni.
Sabbeva vādā tathiyā bhaveyyuṃ,
Suddhī hi nesam paccattamevāti.

1. Saddhammapūjā ca (Sī, Syā) 2. Sabbe pavādā (Syā) 3. Tathī vā (bahūsu)

142. * Na brāhmaṇassa paraneyyamatthi,
 Dhammesu niccheyya samuggahītaṃ.
 Tasmā vivādāni upātivatto,
 Na hi seṭṭhato passati dhammamaññaṃ.

Na brāhmaṇassa paraneyyamatthīti nāti paṭikkhepo. Brāhmaṇoti sattannaṃ dhammānaṃ bāhitattā brāhmaṇo -pa- asito tādi pavuccate sa brahmā. . Na brāhmaṇassa paraneyyamatthīti brāhmaṇassa paraneyyatā natthi, brāhmaṇo na paraneyyo, na parapattiyo, na parapaccayo, na parapaṭibaddhagū¹ jānāti passati asammūḷho sampajāno paṭissato. “Sabbe saṅkhārā aniccā”ti brāhmaṇassa paraneyyatā natthi, brāhmaṇo na paraneyyo, na parapattiyo, na parapaccayo, na parapaṭibaddhagū jānāti passati asammūḷho sampajāno paṭissato. “Sabbe saṅkhārā dukkhā”ti -pa- “yaṃ kiñci samudayadhammaṃ, sabbaṃ taṃ nirodhadhammaṃ”ti brāhmaṇassa paraneyyatā natthi, brāhmaṇo na paraneyyo, na parapattiyo, na parapaccayo, na parapaṭibaddhagū jānāti passati asammūḷho sampajāno paṭissatoti na brāhmaṇassa paraneyyamatthi.

Dhammesu niccheyya samuggahītanti dhammesūti dvāsaṭṭhiyā diṭṭhigatesu. Niccheyyāti nicchinitvā vinicchinitvā vicinitvā pavicinitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā. Samuggahītanti odhiggāho bilaggāho varaggāho koṭṭhāsaggāho uccayaggāho samuccayaggāho idaṃ saccaṃ tathaṃ bhūtaṃ yāthāvaṃ aviparītanti gahitaṃ parāmaṭṭhaṃ abhiniviṭṭhaṃ ajjhositaṃ adhimuttaṃ natthi na santi na saṃvijjati nupalabbhati, pahīnaṃ samucchinnaṃ vūpasantaṃ paṭipassaddhaṃ abhabbuppattikaṃ ñāṇagginā daḍḍhanti dhammesu niccheyya samuggahītaṃ.

Tasmā vivādāni upātivattoti tasmāti tasmā taṅkāraṇā taṃhetu tappaccayā taṃnidānā diṭṭhikalāhāni diṭṭhibhaṇḍanaṃ diṭṭhiviggahāni diṭṭhivivādāni diṭṭhimedhagāni upātivatto atikkanto samatikkanto vītivattoti tasmā vivādāni upātivatto.

Na hi seṭṭhato passati dhammamaññaṃti aññaṃ sathhāraṃ dhammakkhānaṃ gaṇaṃ diṭṭhiṃ paṭipadaṃ maggaṃ aññaṭra satipaṭṭhānehi aññaṭra sammappadhānehi aññaṭra

* Khu 1. 420 piṭṭhe.

1. Parapaṭibandhagū (Ka)

iddhipādehi aññatra indriyehi aññatra balehi aññatra bojjhaṅgehi aññatra ariyā aṭṭhaṅgikā maggā aggamaṃ seṭṭhaṃ visiṭṭhaṃ pāmokkhaṃ uttamam pavaram dhammaṃ na passati na dakkhati na oloketi na nijjhāyati na upaparikkhatīti na hi seṭṭhato passati dhammamaññaṃ. Tenāha Bhagavā—

Na brāhmaṇassa paraneyyamatthi,
Dhammesu niccheyya samuggahītaṃ.
Tasmā vivādāni upātivatto,
Na hi seṭṭhato passati dhammamaññanti.

143. * **Jānāmi passāmi tatheva etaṃ,**
Diṭṭhiyā eke paccenti suddhiṃ.
Adakkhi ce kiñhi tumassa tena,
Atisitvā aññena vadanti suddhiṃ.

Jānāmi passāmi tatheva etaṃ jānāmīti paracittañāṇena¹ vā jānāmi, pubbenivāsānussatiñāṇena vā jānāmi. **Passāmīti** maṃsacakkhunā vā passāmi, dibbena cakkhunā vā passāmi. **Tatheva etaṃ** etaṃ tathaṃ tacchaṃ bhūtaṃ yāthavaṃ aviparītanti jānāmi passāmi tatheva etaṃ.

Diṭṭhiyā eke paccenti suddhinti diṭṭhiyā eke samaṇabrāhmaṇā suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ, muttīm vimuttīm parimuttīm paccenti, “sassato loko idameva saccaṃ moghamaññaṃ”ti diṭṭhiyā eke samaṇabrāhmaṇā suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ, muttīm vimuttīm parimuttīm paccenti. “Asassato loko -pa- neva hoti na na hoti tathāgato paraṃ maraṇā, idameva saccaṃ moghamaññaṃ”ti diṭṭhiyā eke samaṇabrāhmaṇā suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ, muttīm vimuttīm parimuttīm paccenti diṭṭhiyā eke paccenti suddhiṃ.

Adakkhi ce kiñhi tumassa tenāti adakkhīti paracittañāṇena vā adakkhi, pubbenivāsānussatiñāṇena vā adakkhi, maṃsacakkhunā vā adakkhi, dibbena cakkhunā vā adakkhīti adakkhi ce. **Kiñhi tumassa tenāti** tassa tena dassanena kiṃ kathaṃ, na dukkhapariññā atthi, na samudayassa pahānaṃ atthi, na maggabhāvanā atthi, na phalacchikiriyā atthi, na rāgassa samucchadapahānaṃ atthi, na dosassa samucchadapahānaṃ atthi, na mohassa samucchadapahānaṃ

* Khu 1. 420 piṭṭhe.

1. Paracittavijānanañāṇena (Si) Aṭṭhakathā oloketabbā.

atthi, na kilesānaṃ samucchedaḥānaṃ atthi, na saṃsāravatṭassa
upacchedo atthīti adakkhi ce kiṃhi tumassa tena.

Atisitvā aññena vadanti suddhinti te titthiyā suddhimaggaṃ
visuddhimaggaṃ parisuddhimaggaṃ vodātamaggaṃ parivodātamaggaṃ
atikkamitvā samatikkamitvā vītivattitvā aññatra satipaṭṭhānehi aññatra
sammappadhānehi aññatra iddhipādehi aññatra indriyehi aññatra balehi
aññatra bojhaṅgehi aññatra ariyā aṭṭhaṅgikā maggā suddhiṃ visuddhiṃ
parisuddhiṃ muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ vadanti kathenti bhaṇanti
dīpayanti voharantīti evampi atisitvā aññena vadanti suddhiṃ.

Atha vā Buddhā ca Buddhasāvaka ca Paccekabuddhā ca tesaṃ
titthiyānaṃ asuddhimaggaṃ avisuddhimaggaṃ aparisuddhimaggaṃ
avodātamaggaṃ aparivodātamaggaṃ atikkamitvā samatikkamitvā
vītivattitvā catūhi satipaṭṭhānehi catūhi sammappadhānehi catūhi
iddhipādehi pañcahi indriyehi pañcahi balehi sattahi bojhaṅgehi ariyena
aṭṭhaṅgikena maggena suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ, muttiṃ vimuttiṃ
parimuttiṃ vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharantīti evampi atisitvā
aññena vadanti suddhiṃ. Tenāha Bhagavā—

Jānāmi passāmi tatheva etaṃ,
Diṭṭhiyā eke paccenti suddhiṃ.
Adakkhi ce kiṃhi tumassa tena,
Atisitvā aññena vadanti suddhinti.

**144. * Passaṃ naro dakkhati nāmarūpaṃ,
Disvāna vā ñassati¹ tānimeva.
Kāmaṃ bahuṃ passatu appakaṃ vā,
Na hi tena suddhiṃ kusalā vadanti.**

Passaṃ naro dakkhati nāmarūpanti passaṃ naro dakkhati
paracittañāṇena vā passanto pubbenivāsānussatiñāṇena vā passanto
maṃsacakkhunā vā passanto dibbena cakkhunā vā passanto nāmarūpaṃyeva
dakkhati niccato sukhatō attato, na tesaṃ dhammānaṃ samudayaṃ vā
atthaṅgamaṃ vā assādaṃ vā ādīnavaṃ vā nissaraṇaṃ vā dakkhatīti passaṃ
naro dakkhati nāmarūpaṃ.

* Khu 1. 420 piṭṭhe.

1. Ñāyati (Ka)

Disvāna vā ñassati tānimevāti disvāti paracittañāṇena vā disvā pubbenivāsānussatiñāṇena vā disvā maṃsacakkhunā vā disvā dibbena cakkhunā vā disvā nāmarūpamyeva disvā ñassati niccato sukhato attato, na tesam dhammānam samudayaṃ vā atthaṅgamaṃ vā assādaṃ vā ādīnaṃ vā nissaraṇaṃ vā ñassatīti disvāna vā ñassati tānimeva.

Kāmaṃ bahuṃ passatu appakaṃ vāti kāmaṃ bahukaṃ vā passanto nāmarūpaṃ appakaṃ vā niccato sukhato attatoti kāmaṃ bahuṃ passatu appakaṃ vā.

Na hi tena suddhiṃ kusalā vadantīti kusalāti ye te khandhakusalā dhātukusalā āyatanakusalā paṭiccasamuppādakusalā satipaṭṭhānakusalā sammappadhānakusalā iddhipādakusalā indriyakusalā balakusalā bojjaṅgakusalā maggakusalā phalakusalā nibbānakusalā, te kusalā paracittañāṇena vā pubbenivāsānussatiñāṇena vā maṃsacakkhunā vā dibbena cakkhunā vā nāmarūpadassanena suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ na vadanti na kathenti na bhaṇanti na dīpayanti na voharantīti na hi tena suddhiṃ kusalā vadanti. Tenāha Bhagavā—

Passaṃ naro dakkhati nāmarūpaṃ,
Disvāna vā ñassati tānimeva.
Kāmaṃ bahuṃ passatu appakaṃ vā,
Na hi tena suddhiṃ kusalā vadantīti.

145. * Nivissavādī na hi subbinālo,
Pakappitā diṭṭhipurakkharāno.
Yaṃ nissito tattha subhaṃ vadāno,
Suddhiṃ vado tattha tathaddasā so.

Nivissavādī na hi subbināyoti “sassato loko, idameva saccaṃ moghamaññaṃ”ti nivissavādī, “asassato loko -pa- neva hoti na na hoti tathāgato paraṃ maraṇā, idameva saccaṃ moghamaññaṃ”ti nivissavādī. **Na hi subbināyoti** nivissavādī dubbinaṃ duppaññāpayo¹

1. Duppaññāpiyo (Sī) evamīdisesu ṭhānesu.

* Khu 1. 420 piṭṭhe.

dunnijjhāpayo duppekkhāpayo duppasādayoti nivissavādī na hi subbināyo.

Pakappitā diṭṭhipurakkharānoti kappitā pakappitā abhisankhatā saṅghapitā diṭṭhiṃ purekkhato katvā carati. Diṭṭhidhajo diṭṭhiketu diṭṭhādhipateyyo diṭṭhiyā parivārito caratīti pakappitā diṭṭhipurakkharāno.

Yaṃ nissito tattha subhaṃ vadānoti yaṃ nissitoti yaṃ sathhāraṃ dhammakkhānaṃ gaṇaṃ diṭṭhiṃ paṭipadaṃ maggaṃ nissito ānissito allīno upagato ajjhositto adhimuttoti yaṃ nissito. **Tatthā**ti sakāya diṭṭhiyā sakāya khantiyā sakāya ruciyā sakāya laddhiyā. **Subhaṃ vadā**noti subhavādo sobhanavādo paṇḍitavādo thiravādo nāyavādo hetuvādo lakkhaṇavādo kāraṇavādo ṭhānavādo sakāya laddhiyāti yaṃ nissito tattha subhaṃ vadāno.

Suddhiṃvado tattha tathaddasā soti suddhivādo visuddhivādo parisuddhivādo vodatavādo parivodātavādo. Atha vā suddhidassano visuddhidassano parisuddhidassano vodātadassano parivodātadassanoti suddhiṃ vādo. **Tatthā**ti sakāya diṭṭhiyā sakāya khantiyā sakāya ruciyā sakāya laddhiyā tathaṃ tacchaṃ bhūtaṃ yāthavaṃ aviparītanti addassa adakkhi apassi paṭivijjhīti suddhiṃ vādo tattha tathaddasā so. Tenāha Bhagavā—

Nivissavādī na hi subbināyo,
Pakappitā diṭṭhipurakkharāno.
Yaṃ nissito tattha subhaṃ vadāno,
Suddhiṃ vado tattha tathaddasā soti.

146. * Na brāhmaṇo kappamupeti saṅkhā,
Na diṭṭhisārī napi nāṇabandhu.
Ñatvā ca so sammutiyo puthujjā,
Upekkhatī uggahaṇanti maññe.

Na brāhmaṇo kappamupeti saṅkhāti nāti paṭikkhepo. **Brāhmaṇo**ti sattannaṃ dhammānaṃ bāhitattā brāhmaṇo -pa- asito tādi pavuccate sa brahmā. **Kappā**ti dve kappā taṇhākappo ca diṭṭhikappo ca -pa- ayaṃ taṇhākappo -pa- ayaṃ diṭṭhikappo. **Saṅkhā** vuccati nāṇaṃ. Yā paññā pajānanā -pa-

amoho dhammavicayo sammādiṭṭhi. **Na brāhmaṇo kappamupeti saṅkhāti** brāhmaṇo saṅkhāya jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā, “sabbe saṅkhārā aniccā, sabbe saṅkhārā dukkhā -pa- yaṃ kiñci samudayadhammaṃ, sabbaṃ taṃ nirodhadhammaṃ”ti saṅkhāya jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā taṇhākappaṃ vā diṭṭhikappaṃ vā neti na upeti na upagacchati na gaṇhāti na parāmasati nābhinivisatīti na brāhmaṇo kappamupeti saṅkhā.

Na diṭṭhisārī napi nāṇabandhūti tassa dvāsaṭṭhi diṭṭhigatāni pahīnāni samucchinnāni vūpasantāni paṭipassaddhāni abhappuppattikāni nāṇagginā daḍḍhāni. So diṭṭhiyā na yāyati na nīyati na vuyhati na saṃharīyati napi taṃ diṭṭhigataṃ sārato pacceti na paccāgacchatīti na diṭṭhisārī. **Napi nāṇabandhūti** aṭṭhasamāpattiñāṇena vā pañcābhiññāṇāṇena vā taṇhābandhuṃ vā diṭṭhibandhuṃ vā na karoti na janeti na sañjaneti na nibbattetīti nābhinibbattetīti na diṭṭhisārī napi nāṇabandhu.

Ñatvā ca so sammutiyo puthujjāti ñatvāti ñatvā jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā. “Sabbe saṅkhārā aniccā”ti ñatvā jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā, “sabbe saṅkhārā dukkhā”ti -pa- “yaṃ kiñci samudayadhammaṃ, sabbaṃ taṃ nirodhadhammaṃ”ti ñatvā jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvāti ñatvā ca so. **Sammutiyo** vuccanti dvāsaṭṭhi diṭṭhigatāni diṭṭhisammutiyo. **Puthujjāti** puthujjānehi janitā vā tā sammutiyoti puthujjā. Puthu nānājānehi janitā vā sammutiyoti puthujjāti ñatvā ca so sammutiyo puthujjā.

Upekkhatī uggahaṇanti maññeti aññe taṇhāvasena diṭṭhivasena gaṇhanti parāmasanti abhinivisanti. Arahā upekkhatī na gaṇhāti na parāmasati nābhinivisatīti upekkhatī uggahaṇanti maññe. Tenāha Bhagavā—

Na brāhmaṇo kappamupeti saṅkhā,
Na diṭṭhisārī napi nāṇabandhu.
Ñatvā ca so sammutiyo puthujjā,
Upekkhatī uggahaṇanti maññeti.

147. * **Vissajja ganthāni munīdha loke,
Vivādajātesu na vaggasārī.
Santo asantesu upekkhako so,
Anuggaho uggahaṇanti maññe.**

Vissajja ganthāni munīdha loketi ganthāti cattāro ganthā abhijjhākāyagantho byāpādo kāyagantho sīlabbataparāmāso kāyagantho idaṃsaccābhiniveso kāyagantho. Attano diṭṭhiyā rāgo abhijjhākāyagantho, paravādesu āghāto appaccayo byāpādo kāyagantho, attano sīlaṃ vā vataṃ vā sīlavataṃ vā parāmasati sīlabbataparāmāso kāyagantho, attano diṭṭhi idaṃsaccābhiniveso kāyagantho. **Vissajjāti** ganthe vossajjitvā vissajja. Atha vā ganthe gathite ganthite¹ bandhe vibandhe ābandhe² lagge laggite palibuddhe bandhane phoṭayitvā vissajja. Yathā vayhaṃ vā rathaṃ vā sakaṭaṃ vā sandamānikaṃ vā sajjāṃ vissajjāṃ karonti vikopenti, evamevaṃ ganthe vossajjitvā vissajja. Atha vā ganthe gathite gaṇṭhite bandhe vibandhe ābandhe lagge laggite palibuddhe bandhane phoṭayitvā vissajja. **Munīti monaṃ**vuccati ñāṇaṃ -pa- saṅgajālamaticca so muni. **Idhāti** imissā diṭṭhiyā -pa- imasmim manussaloketi vissajja ganthāni munīdha loke.

Vivādajātesu na vaggasārīti vivādajātesu sañjātesu nibbattesu abhinibbattesu pātubhūtesu³ chandāgatim gacchantesu dosāgatim gacchantesu bhayāgatim gacchantesu mohāgatim gacchantesu na chandāgatim gacchati, na dosāgatim gacchati, na bhayāgatim gacchati, na mohāgatim gacchati, na rāgavasena gacchati, na dosavasena gacchati, na mohavasena gacchati, na mānavasena gacchati, na diṭṭhivasena gacchati, na uddhaccavasena gacchati, na vicikicchavasena gacchati, na anusayavasena gacchati, na vaggehi dhammehi yāyati nīyati vuyhati saṃharīyatīti vivādajātesu na vaggasārī.

Santo asantesu upekkhako soti **santoti** rāgassa santattā santo, dosassa santattā santo, mohassa santattā santo -pa- sabbākusalābhisankhārānaṃ santattā samitattā vūpasamitattā vijjhātattā

* Khu 1. 420 piṭṭhe.

1. Gathite gaṇṭhite (bahūsu) 204 piṭṭhe Aṭṭhakathā oloketabbā.

2. Baddhe vibaddhe ābaddhe (Sī)

3. Vivāde jāte sañjāte nibbatte abhinibbatte pātubhūte (Sī, Ka)

nibbutattā vīgatattā paṭipassaddhattā santo upasanto vūpasanto nibbuto paṭipassaddhoti santo. **Asantesūti** asantesu anupasantesu avūpasantesu anibbutesu appaṭipassaddhesūti santo asantesu. **Upekkhako soti** * arahā chaḷaṅgupekkhāya samannāgato cakkhunā rūpaṃ disvā neva sumano hoti na dummano upekkhako viharati sato sampajāno. Sotena saddaṃ sutvā -pakālaṃ kaṅkhati bhāvito sa dantoti santo asantesu upekkhako so.

Anuggaho uggahaṇanti maññeti aññe taṇhāvasena diṭṭhivasena gaṇhante parāmasante abhinivisante arahā upekkhati na gaṇhāti na parāmasati nābhinivisatīti anuggaho uggahaṇanti maññe. Tenāha Bhagavā—

Vissajja ganthāni munīdha loke,
Vivādajātesu na vaggasārī.
Santo asantesu upekkhako so,
Anuggaho uggahaṇanti maññeti.

148. + **Pubbāsave hitvā nave akubbaṃ,
Na chandagū nopi nivissavādī.
Sa vippamutto diṭṭhigatehi dhiro,
Na limpati loke anattagarahī.**

Pubbāsave hitvā nave akubbanti pubbāsavā vuccanti atītā rūpavedanāsaññāsaṅkhāraviññāṇā, atīte saṅkhāre ārabba ye kilesā uppajjeyyūṃ, te kilese hitvā cajitvā paricajitvā pajahitvā vinodetvā byantiṃ karitvā anabhāvaṃ gametvāti pubbāsave hitvā. **Nave akubbanti navā** vuccanti paccuppanā rūpavedanāsaññāsaṅkhāraviññāṇā, paccuppanne saṅkhāre ārabba chandaṃ¹ akubbamāno pemaṃ akubbamāno rāgaṃ akubbamāno ajanayamāno asaṅjanayamāno anibbattayamāno anabhinibbattayamānoti pubbāsave hitvā nave akubbaṃ.

Na chandagū nopi nivissavādīti chandāgatim gacchati, na dosāgatim gacchati, na mohāgatim gacchati, na bhayāgatim gacchati, na rāgavasena

* Dī 3. 207; Aṃ 2. 247; Khu 8. 64; Khu 9. 390 piṭṭhesupi. + Khu 1. 420 piṭṭhe.
1. Khantiṃ (Ka)

gacchati, na dosavasena gacchati, na mohavasena gacchati, na mānavasena gacchati, na diṭṭhivasena gacchati, na uddhaccavasena gacchati, na vicikicchāvasena gacchati, na anusayavasena gacchati, na vaggehi dhammehi yāyati nīyati vuyhati na saṁharīyatīti na chandagū. **Nopi nivissavādīti** “sassato loko, idameva saccaṁ moghamaññaṁ”ti na nivissavādī -pa- “neva hoti na na hoti tathāgato paraṁ maraṇā, idameva saccaṁ moghamaññaṁ”ti na nivissavādīti na chandagū nopi nivissavādī.

Sa vippamutto diṭṭhigatehi dhīroti tassa dvāsaṭṭhi diṭṭhigatehi pahīnāni samucchinnāni vūpasantāni paṭipassaddhāni abhabbuppattikāni nāṇagginā daḍḍhāni. So diṭṭhigatehi vippamutto visaññutto, vimariyādikatena cetasā viharati. **Dhīro**ti dhīro paṇḍito paññavā buddhimā nāṇī vibhāvī medhāvīti sa vippamutto diṭṭhigatehi dhīro.

Na limpato loko anattagarahīti lepāti dve lepā taṇhālepo ca diṭṭhilepo ca -pa- ayaṁ taṇhālepo -pa- ayaṁ diṭṭhilepo. Tassa taṇhālepo pahīno, diṭṭhilepo paṭinissaṭṭho, tassa taṇhālepassa pahīnattā, diṭṭhilepassa paṭinissaṭṭhattā apāyaloke na limpato, manussaloke na limpato, devaloke na limpato, khandhaloke na limpato. Dhātuloke na limpato, āyatanaloke na limpato na palimpato na upalimpato, alitto apalitto anupalitto nikkhanto nissaṭṭo vippamutto visaññutto, vimariyādikatena cetasā viharatīti na limpato loko.

Anattagarahīti dvīhi kāraṇehi attānaṁ garahati katattā ca akatattā ca. Kathaṁ katattā ca akatattā ca attānaṁ garahati, “kataṁ me kāyaduccaritaṁ, akataṁ me kāyasucaritaṁ”ti attānaṁ garahati. “Kataṁ me vacīduccaritaṁ -pa- kataṁ me manoduccaritaṁ. Kato me pāṇātipāto -pa- katā me micchādiṭṭhi, akatā me sammādiṭṭhi”ti attānaṁ garahati. Evaṁ katattā ca akatattā ca attānaṁ garahati.

Atha vā “sīlesu’ mhi na paripūrakārī”ti attānaṁ garahati. “Indriyesu’ mhi aguttadvāro”ti. “Bhojane’ mhi amattaññū”ti. “Jāgariya’ mhi ananuyutto”ti. “Na satisampajaññaṁ’ mhi samannāgato”ti. “Abhāvītā

me cattāro satipaṭṭhānā”ti. “Abhāvitā me cattāro sammappadhānā”ti.
 “Abhāvitā me cattāro iddhipādā”ti. “Abhāvitāni me pañcindriyāni”ti.
 “Abhāvitāni me pañca balāni”ti. “Abhāvitā me satta bojjaṅgā”ti. “Abhāvito
 me ariyo aṭṭhaṅgiko maggo”ti. “Dukkhaṃ me apariññātan”ti.
 “Dukkhasamudayo me appahīno”ti. “Maggo me abhāvito”ti. “Nirodho me
 asacchikato”ti attānaṃ garahati. Evaṃ katattā ca akatattā ca attānaṃ
 garahati. Evaṃ attagarahī. Tayidaṃ kammaṃ akubbamāno ajanayamāno
 asaṅjanayamāno anibbattayamāno anabhinibbattayamāno anattagarahīti na
 limpati loka anattagarahī. Tenāha Bhagavā—

Pubbāsave hitvā nave akubbaṃ,
 Na chandagū nopi nivissavādī.
 Sa vippamutto diṭṭhigatehi dhīro,
 Na limpati loka anattagarahīti.

**149. * Sa sabbadhammesu visenibhūto,
 Yaṃ kiñci diṭṭhaṃ va sutam mutam vā.
 Sa pannabhāro muni vippamutto,
 Na kappiyo nuparato na patthiyo. (Iti Bhagavā,)**

**Sa sabbadhammesu visenibhūto, yaṃ kiñci diṭṭhaṃ va sutam mutam
 vāti senā** vuccati mārasenā, kāyaduccaritam mārasenā, vacīduccaritam
 mārasenā, manoduccaritam mārasenā, rāgo. Doso. Moho. Kodho. Upanāho.
 Makkho. Paḷaso. Issā. Macchariyaṃ. Māyā. Sāṭṭheyyaṃ. Thambho.
 Sārambho. Māno. Atimāno. Mado. Pamādo. Sabbe kilesā. Sabbe duccharitā.
 Sabbe darathā. Sabbe pariḷāhā. Sabbe santāpā. Sabbākusalābhisaṅkhārā
 mārasenā. Vuttam hetam Bhagavatā—

+ Kāmā te paṭhamā senā, dutiyā arati vuccati -pa-.
 Na nam asūro jināti, jetvāva labhate sukhanti.

Yato catūhi ariyamaggehi sabbā ca mārasenā sabbe ca paṭisenikarā
 kilesā jitā ca parājitā ca bhaggā vippaluggā parammukhā, so vuccati
 visenibhūto. So diṭṭhe visenibhūto, sute. Mute. Viññāte visenibhūtoti sa
 sabbadhammesu visenibhūto, yaṃ kiñci diṭṭhaṃ va sutam mutam vā.

* Khu 1. 421 piṭṭhesu.

+ Khu 1. 342; Khu 8. 114 piṭṭhesu.

Sa pannabhāro muni vippamuttoti bhārāti tayo bhārā khandhabhāro kilesabhāro abhisāṅkhārabhāro. Katamo khandhabhāro, paṭisandhiyā rūpaṃ vedanā saññā saṅkhārā viññāṇaṃ, ayaṃ khandhabhāro. Katamo kilesabhāro, rāgo doso moho -pa- sabbākusalābhisāṅkhārā, ayaṃ kilesabhāro. Katamo abhisāṅkhārabhāro, puññābhisāṅkhāro apuññābhisāṅkhāro āneñjābhisāṅkhāro, ayaṃ abhisāṅkhārabhāro. Yato khandhabhāro ca kilesabhāro ca abhisāṅkhārabhāro ca pahīnā honti ucchinnamūlā tālāvattthukatā anabhāvaṃkatā āyatim̐ anuppādadhammā, so vuccati pannabhāro patitabhāro oropitabhāro samoropitabhāro nikkhitabhāro paṭipassaddhabhāro.

* **Munīti monaṃ** vuccati ñāṇaṃ. Yā paññā pajānaṇā vicayo pavicayo dhammavicayo sallakkhaṇā upalakkhaṇā paccupalakkhaṇā paṇḍiccaṃ kosallaṃ nepuññaṃ vebhabyā cintā upaparikkhā bhūri medhā parināyikā vipassanā sampajaññaṃ patodo paññā paññindriyaṃ paññābalaṃ paññāsattaṃ paññāpāsādo paññā āloko paññā-obhāso paññāpajjoto paññāratanāṃ amoho dhammavicayo sammādiṭṭhi. Tena ñāṇena samannāgato muni monappatto.

Tiṇi moneyyāni kāyamoneyyaṃ vacīmoneyyaṃ manomoneyyaṃ, katamaṃ kāyamoneyyaṃ, tividhānaṃ kāyaduccaritānaṃ pahānaṃ kāyamoneyyaṃ, tividhaṃ kāyasucaritaṃ kāyamoneyyaṃ, kāyārammaṇe ñāṇaṃ kāyamoneyyaṃ, kāyapariññā kāyamoneyyaṃ, pariññāsahagato maggo kāyamoneyyaṃ, kāye chandarāgassa pahānaṃ kāyamoneyyaṃ, kāyasaṅkhāranirodho catutthajjhānasamāpatti kāyamoneyyaṃ, idaṃ kāyamoneyyaṃ.

Katamaṃ vacīmoneyyaṃ catubbidhānaṃ vacīduccaritānaṃ pahānaṃ vacīmoneyyaṃ, catubbidhaṃ vacīsucaritaṃ vacīmoneyyaṃ, vācārammaṇe ñāṇaṃ vacīmoneyyaṃ, vācāpariññā vacīmoneyyaṃ, pariññāsahagato maggo vacīmoneyyaṃ, vācāya chandarāgassa pahānaṃ vacīmoneyyaṃ, vacīsaṅkhāranirodho dutiyajjhānasamāpatti vacīmoneyyaṃ, idaṃ vacīmoneyyaṃ.

Katamaṃ manomoneyyaṃ, tividhānaṃ manoduccaritānaṃ pahānaṃ manomoneyyaṃ, tividhaṃ manosucaritaṃ manomoneyyaṃ, cittārammaṇe ñāṇaṃ

manomoneyyāṃ, cittapariññā manomoneyyāṃ, pariññāsahagato maggo manomoneyyāṃ, citte chandarāgassa pahānaṃ manomoneyyāṃ, cittasaṅkhāranirodho saññāvedayitanirodhasamāpatti manomoneyyāṃ, idaṃ manomoneyyāṃ.

Kāyamuniṃ vācāmuniṃ, manomunimanāsavaṃ.

Muniṃ moneyyasampannaṃ, āhu sabbappahāyinaṃ.

Kāyamuniṃ vācāmuniṃ, manomunimanāsavaṃ.

Muniṃ moneyyasampannaṃ, āhu ninhātapāpakanti¹.

Imehi tīhi moneyyehi dhammehi samannāgatā cha munino² agāramunino anagāramunino sekhamunino asekkhamunino Paccekamunino Munimuninoti³. Katame agāramunino, ye te agārikā diṭṭhapadā viññātasāsana, ime agāramunino. Katame anagāramunino, ye te pabbajitā diṭṭhapadā viññātasāsana, ime anagāramunino. Satta sekha sekhamunino. Arahanto asekkhamunino. Paccekabuddhā Paccekamunino. Munimunino vuccanti Tathagatā Arahanto Sammāsambuddhā.

Na monena muni hoti, mūḷharūpo aviddasu.

Yo ca tulaṃva paggayha, varamādāya paṇḍito.

Pāpāni parivajjeti, sa muni tena so muni.

Yo munāti ubho loke, “muni” tena pavuccati.

Asataṅca sataṅca ṅatvā dhammaṃ, ajjhattaṃ bahiddhā ca sabbaloke.

Devamanussehi pūjito yo, saṅgajālamaticca so muni.

Vippamuttoti munino rāgā cittaṃ muttaṃ vimuttaṃ suvimuttaṃ. Dosā cittaṃ. Mohā cittaṃ muttaṃ vimuttaṃ suvimuttaṃ -pa- sabbākusalābhisaṅkhārehi cittaṃ muttaṃ vimuttaṃ suvimuttanti sa pannabhāro muni vippamutto.

Na kappiyo nuparato na patthiyoti Bhagavāti kappāti dve kappā taṇhākappo ca diṭṭhikappo ca -pa- ayaṃ taṇhākappo -pa- ayaṃ diṭṭhikappo. Tassa taṇhākappo pahīno, diṭṭhikappo paṭinissaṭṭho, taṇhākappassa

1. Ninhātapāpakanti (Sī) Am 1. 277; Khu 1. 234; Khu 8. 73 piṭṭhesu.

2. Munayo (Sī, Syā, Ka)

3. Munimunino (Sī, Syā, Ka) 44 piṭṭhepi.

pahīnattā, diṭṭhikappaṣa paṭinissaṭṭhattā taṇhākappaṃ vā diṭṭhikappaṃvā na kappeti na janeti na sañjaneti na nibbatteti nābhinibbattetīti na kappiyo. **Nūparatoti** sabbe bālaputhujjanā rajjanti, puthujjanakalyāṇakam upādāya satta sekhā appattassa pattiya anadhigatassa adhigamāya asacchikatassa sacchikiriyāya āramanti viramanti paṭiviramanti, arahā ārato virato paṭivirato nikkhanto nissaṭo vippamutto visaññuttho, vimariyādikatena cetasā viharatīti na kappiyo nūparato. **Na patthiyoti patthanā** vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo -pa- abhijjhā lobho akusalamūlaṃ. Yassesā patthanā taṇhā pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhabbuppattikā nāṇagginā daḍḍhā, so vuccati na patthiyo.

Bhagavāti gāravādhivacanaṃ. Api ca bhaggarāgoti Bhagavā, bhaggadosoti Bhagavā, bhaggamohoti Bhagavā, bhaggamānoti Bhagavā, bhaggadiṭṭhīti Bhagavā, bhaggakaṇḍakoti Bhagavā, bhaggakilesoti Bhagavā, bhaji vibhaji pavibhaji dhammaratananti Bhagavā, bhavānaṃ antakaroti Bhagavā, bhāvitakāyo, bhāvitasīlo, bhāvitacitto, bhāvitapaññoti Bhagavā, bhaji vā Bhagavā araññavanapatthāni pantāni senāsanāni appasaddāni appanigghosāni vijanavātāni manussarāhasseyyakāni paṭisallānasārūppānīti Bhagavā, bhāgī vā Bhagavā cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajja-parikkhārānanti Bhagavā. Bhāgī vā Bhagavā attharasassa dhammarasassa vimuttirasassa adhisīlassa adhiccittassa adhipaññāyāti Bhagavā, bhāgī vā Bhagavā catunnaṃ jhānānaṃ catunnaṃ appamaññānaṃ catunnaṃ arūpasamāpattīnanti Bhagavā, bhāgī vā Bhagavā aṭṭhannaṃ vimokkhānaṃ aṭṭhannaṃ abhibhāyatanānaṃ navannaṃ anupubbavīhārasamāpattīnanti Bhagavā, bhāgī vā Bhagavā dasannaṃ saññābhāvanānaṃ dasannaṃ kasiṇasamāpattīnaṃ ānāpānassatisamādhissa asubhasamāpattiyāti Bhagavā, bhāgī vā Bhagavā catunnaṃ satipaṭṭhānānaṃ catunnaṃ sammappadhānānaṃ catunnaṃ iddhipādānaṃ pañcannaṃ indriyānaṃ pañcannaṃ balānaṃ sattannaṃ bojjhaṅgānaṃ ariyassa aṭṭhaṅgikassa maggassāti Bhagavā, bhāgī vā Bhagavā dasannaṃ Tathāgatabalānaṃ catunnaṃ vesārājjanānaṃ catunnaṃ paṭisambhidānaṃ channaṃ abhiññānaṃ channaṃ Buddhadhammānanti Bhagavā. Bhagavāti netānaṃ nāmaṃ mātaraṃ kataṃ, na pitarā kataṃ, na bhātaraṃ kataṃ, na bhaginiyā kataṃ, na mittāmaccehi kataṃ, na

ñāṭisālohitehi kataṃ, na samaṇabrāhmaṇehi kataṃ, na devatāhi kataṃ,
vimokkhanṭikametaṃ Buddhānaṃ Bhagavantānaṃ bodhiyā mūle saha
sabbaññutaññāṇassa paṭilābhā sacchikā paññatti yadidaṃ Bhagavāti na
kappiyo nūparato na patthiyo iti Bhagavā. Tenāha Bhagavā—

Sa sabbadhammesu visenibhūto,
Yaṃ kiñci diṭṭhaṃ va suttaṃ mutaṃ vā.
Sa pannabhāro muni vippamutto,
Na kappiyo nūparato na patthiyo. (Iti Bhagavāti,)

Mahābyūhasuttaniddeso terasamo.

14. Tuvaṭakasuttaniddesa

Atha Tuvaṭakasuttaniddesaṃ vakkhati—

150. * Pucchāmi taṃ ādiccabandhu¹,
Vivekaṃ santipadañca Mahesi².
Kathaṃ disvā nibbāti bhikkhu,
Anupādiyāno lokasmiṃ kiñci.

Pucchāmi taṃ ādiccabandhūti pucchāti + tisso pucchā adiṭṭhajotanā
pucchā diṭṭhasaṃsandanā pucchā vimaticchedanā pucchā. Katamā
adiṭṭhajotanā pucchā, pakatiyā lakkhaṇaṃ aññātaṃ hoti adiṭṭhaṃ atulitaṃ
atīritaṃ avibhūtaṃ avibhāvitaṃ, tassa ñāṇāya dassanāya tulanāya tīraṇāya
vibhāvanāya pañhaṃ pucchati, ayaṃ adiṭṭhajotanā pucchā. . Katamā
diṭṭhasaṃsandanā pucchā, pakatiyā lakkhaṇaṃ ñātaṃ hoti diṭṭhaṃ tulitaṃ
tīritaṃ vibhūtaṃ vibhāvitaṃ, aññehi paṇḍitehi saddhiṃ saṃsandanatthāya
pañhaṃ pucchati, ayaṃ diṭṭhasaṃsandanā pucchā. . Katamā vimaticchedanā
pucchā, pakatiyā saṃsayapakkhando³ hoti, vimatipakkhando dvelhakaḷāto
“evaṃ nu kho, na nu kho, kiṃ nu kho, kathaṃ nu kho”ti, so
vimaticchedanatthāya pañhaṃ pucchati, ayaṃ vimaticchedanā pucchā. Imā
tisso pucchā.

1. Ādiccabandhū (Sī, Syā)

2. Mahesiṃ (Sī, Syā)

3. Saṃsayapakkhanno (Sī, Syā)

* Khu 1. 42 piṭṭhe.

+ Khu 8. 50, 62 piṭṭhādisu.

Aparāpi tisso pucchā manussapucchā amanussapucchā nimmitapucchā. Katamā manussapucchā, manussā Buddham Bhagavantam upasaṅkamitvā pañham pucchanti, bhikkhū pucchanti, bhikkhuniyo pucchanti, upāsakā pucchanti, upāsikāyo pucchanti, rājāno pucchanti, khattiyā pucchanti, brāhmaṇā pucchanti, vessā pucchanti, suddā pucchanti, gahaṭṭhā pucchanti, pabbajitā pucchanti, ayaṁ manussapucchā. . Katamā amanussapucchā, amanussā Buddham Bhagavantam upasaṅkamitvā pañham pucchanti, nāgā pucchanti, supaṇṇā pucchanti, yakkhā pucchanti, asurā pucchanti, gandhabbā pucchanti, mahārājāno pucchanti, indā pucchanti, brahmāno pucchanti, devatāyo pucchanti, ayaṁ amanussapucchā. . Katamā nimmitapucchā, yaṁ Bhagavā rūpaṁ abhinimmināti manomayaṁ sabbaṅgapaccāṅgaṁ ahīnindriyaṁ, taṁ so nimmito Buddham Bhagavantam upasaṅkamitvā pañham pucchati, Bhagavā tassa¹ visajjeti, ayaṁ nimmitapucchā. Imā tisso pucchā.

Aparāpi tisso pucchā attatthapucchā paratthapucchā ubhayatthapucchā. . Aparāpi tisso pucchā diṭṭhadhammikattapucchā samparāyikatthapucchā paramatthapucchā. Aparāpi tisso pucchā anavajjatthapucchā nikkilesatthapucchā² vodānatthapucchā. . Aparāpi tisso pucchā atītapucchā anāgatapucchā paccuppannapucchā. . Aparāpi tisso pucchā ajjhattapucchā bahiddhāpucchā ajjhatabahiddhāpucchā. . Aparāpi tisso pucchā kusalapucchā akusalapucchā abyākatapucchā. . Aparāpi tisso pucchā khandhapucchā dhātupucchā āyatanapucchā. . Aparāpi tisso pucchā satipaṭṭhānapucchā sammappadhānapucchā iddhipādapucchā. . Aparāpi tisso pucchā indriyapucchā balapucchā bojjhaṅgapucchā. . Aparāpi tisso pucchā maggapucchā phalapucchā nibbānapucchā.

Pucchāmi tanti pucchāmi taṁ, yācāmi taṁ, ajjhesāmi taṁ, pasādemī taṁ, “kathayassu me”ti pucchāmi taṁ, ādiccabandhūti ādicco vuccati sūriyo³. Sūriyo Gotamo gottena, Bhagavāpi Gotamo gottena, Bhagavā sūriyassa gottañātako gottabandhu, tasmā Buddho Ādiccabandhūti pucchāmi taṁ Ādiccabandhu.

Vivekaṁ santipadaṅca Mahesīti vivekāti tayo vivekā kāyaviveko cittaviveko upadhiviveko. Katamo kāyaviveko,

1. Natthi Sī-Syā-potthakesu.

2. Nikkhepatthapucchā (Sī, Ka)

3. Suriyo (Sī, Syā)

idha bhikkhu vivittaṃ senāsaṃ bhajati araṇṇaṃ rukkhamaṃ pabbataṃ
kandaraṃ giriguhaṃ susānaṃ vanapatthaṃ abbhokāsaṃ palālapuñjaṃ.
Kāyena vivittena viharati so eko gacchati, eko tiṭṭhati, eko nisīdati, eko
seyyaṃ kappeti, eko gāmaṃ piṇḍāya pavisati, eko paṭikkamati, eko raho
nisīdati, eko caṅkamaṃ adhiṭṭhāti, eko carati viharati iriyati vattati pāleti
yapeti yāpeti. Ayaṃ kāyaviveko.

Katamo cittaviveko, paṭhamaṃ jhānaṃ samāpannassa nīvaraṇehi cittaṃ
vivittaṃ hoti, dutiyaṃ jhānaṃ samāpannassa vitakkavicārehi cittaṃ vivittaṃ
hoti, tatiyaṃ jhānaṃ samāpannassa pītiyā cittaṃ vivittaṃ hoti, catutthaṃ
jhānaṃ samāpannassa sukhadukkhehi cittaṃ vivittaṃ hoti.

Ākāsaṇācāyatanāṃ samāpannassa rūpaṣaṇṇāya paṭighasaṇṇāya
nānattaṣaṇṇāya cittaṃ vivittaṃ hoti, viññāṇaṇcāyatanāṃ samāpannassa
ākāsaṇācāyatanasaṇṇāya cittaṃ vivittaṃ hoti, ākiñcaṇṇāyatanāṃ
samāpannassa viññāṇaṇcāyatanasaṇṇāya cittaṃ vivittaṃ hoti,
nevaṣaṇṇānāsaṇṇāyatanāṃ samāpannassa ākiñcaṇṇāyatanasaṇṇāya cittaṃ
vivittaṃ hoti. Sotāpannassa sakkāyaditṭhiyā vicikicchāya sīlabbataparāmāsā
ditṭhānusayā vicikicchānusayā, tadekaṭṭhehi ca kilesehi cittaṃ vivittaṃ hoti,
sakadāgāmiṣṣa oḷārikā kāmarāgasaṇṇojanā paṭighasaṇṇojanā oḷārikā
kāmarāgānusayā paṭighānusayā, tadekaṭṭhehi ca kilesehi cittaṃ vivittaṃ
hoti, anāgāmiṣṣa aṇusahagatā kāmarāgasaṇṇojanā paṭighasaṇṇojanā
aṇusahagatā kāmarāgānusayā paṭighānusayā, tadekaṭṭhehi ca kilesehi cittaṃ
vivittaṃ hoti, arahato rūparāgā arūparāgā mānā uddhaccā avijjāya
mānānusayā bhavarāgānusayā avijjānusayā, tadekaṭṭhehi ca kilesehi
bahiddhā ca sabbanimittehi cittaṃ vivittaṃ hoti. Ayaṃ cittaviveko.

Katamo upadhiviveko, **upadhi** vuccanti kilesā ca khandhā ca
abhisaṅkhārā ca. Upadhiviveko vuccati amataṃ nibbānaṃ. Yo so
sabbasaṅkhārasamatho sabbūpadhipaṭinissaggo taṇhakkhayo virāgo nirodho
nibbānaṃ, ayaṃ upadhiviveko. Kāyaviveko ca vivekaṭṭhakāyānaṃ¹
nekkhammābhiraṭānaṃ, cittaviveko ca parisuddhacittānaṃ
paramavodānapattānaṃ, upadhiviveko

1. Vūpakaṭṭhakāyānaṃ (Sī)

ca nirupadhīnaṃ puggalānaṃ viśaṅkhāragatānaṃ. **Santīti** ekena ākārena santipi santipadampi tanyeva amataṃ nibbānaṃ. Yo so sabbasaṅkhārasamatho sabbūpadhipaṭṭhinissaggo taṇhakkhayo girāgo nirodho nibbānaṃ. Vuttaṃ hetam Bhagavatā— * santametaṃ padaṃ, paṇītametaṃ padaṃ, yadidaṃ sabbasaṅkhārasamatho sabbūpadhipaṭṭhinissaggo taṇhakkhayo virāgo nirodho nibbānanti. Atha aparena ākārena ye dhammā santādhigamāya santiphusanāya santisacchikiriyāya saṃvattanti. Seyyathidaṃ, cattāro satipaṭṭhānā cattāro sammappadhānā cattāro iddhipādā pañcindriyāni pañca balāni satta bojjaṅgā ariyo aṭṭhaṅgiko maggo, ime vuccanti santipadaṃ tāṇapadaṃ leṇapadaṃ saraṇapadaṃ abhayapadaṃ accutapadaṃ amatapadaṃ nibbānapadaṃ.

Mahesīti kiṃ Mahesi Bhagavā. Mahantaṃ sīlakkhandhaṃ esī gavesī pariyesīti Mahesi, mahantaṃ samādhikkhandhaṃ. Mahantaṃ paññākkhandhaṃ. Mahantaṃ vimuttikkhandhaṃ. Mahantaṃ vimuttiñāṇadassanakkhandhaṃ esī gavesī pariyesīti Mahesi, mahato tamokāyassa padālanam, mahato vipallāsassa bhedanam, mahato taṇhāsallassa abbahanam,¹ mahato diṭṭhisamghātassa viniveṭhanam, mahato mānadhajassa papātanam² mahato abhisāṅkhārassa vūpasamam, mahato oghassa nittharaṇam, mahato bhārassa nikkhepanam, mahato saṃsāravaṭṭassa upacchedam, mahato santāpassa nibbāpanam, mahato pariḷāhassa paṭipassaddhim, mahato dhammadhajassa ussāpanam esī gavesī pariyesīti Mahesi, mahante satipaṭṭhāne mahante sammappadhāne mahante iddhipāde mahantāni indriyāni mahantāni balāni mahante bojjaṅge mahantaṃ ariyam aṭṭhaṅgikam maggam mahantaṃ paramattham amataṃ nibbānam esī gavesī pariyesīti Mahesi, mahesakkhehi vā sattehi esito gavesito pariyesito “kham Buddha kham Bhagavā kham Devadevo kham narāsabho”ti Mahesīti vivekam santipadaṃca Mahesi.

Katham disvā nibbāti bhikkhūti katham disvā passitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtam katvā attano rāgam nibbāpeti, dosaṃ nibbāpeti, moham nibbāpeti, kodham. Upanāham. Makkham. Paḷāsam. Issam. Macchariyam. Māyam. Sāṭheyyam. Thambham. Sārambham. Mānam. Atimānam. Madam. Pamādam. Sabbe kilese. Sabbe duccharite. Sabbe darathe. Sabbe pariḷāhe. Sabbe

* Ma 2. 99; Am 3. 221; Khu 8. 142 piṭṭhesupī.

1. Abbūhanam (Sī, Syā), abbhūhanam (Ka) Khu 8. 77piṭṭhepi. 2. Pavāhanam (Syā)

santāpe. Sabbākusalābhisaṅkhāre nibbāpeti sameti upasameti vūpasameti paṭipassambheti. . **Bhikkhūti** puthujjanakalyāṇako vā bhikkhu sekho vā bhikkhūti katham disvā nibbāti bhikkhu.

Anupādiyāno lokasmim kiñcīti catūhi upādānehi anupādiyamāno agaṇhayamāno aparāmasamāno anabhinivisamāno. **Lokasminti** apāyaloke manussaloke devaloke, khandhaloke dhātuloke āyatanaloke. **Kiñcīti** kiñci rūpagataṃ vedanāgataṃ saññāgataṃ saṅkhāragataṃ viññāṇagatanti anupādiyāno lokasmim kiñci. Tenāha so nimmito—

Pucchāmi taṃ Ādiccabandhu,
Vivekaṃ santipadañca Mahesi.
Katham disvā nibbāti bhikkhu,
Anupādiyāno lokasmim kiñcīti.

151. Mūlaṃ papañcasaṅkhāya, (iti Bhagavā,)

Mantā asmīti sabbamuparundhe¹.

Yā kāci taṇhā ajjhataṃ,

Tāsaṃ vinayā sadā sato sikkhe.

Mūlaṃ papañcasaṅkhāya, (iti Bhagavā,) mantā asmīti **sabbamuparundheti** papañcāyeva papañcasaṅkhā, taṇhāpapañcasaṅkhā diṭṭhipapañcasaṅkhā. Katamaṃ taṇhāpapañcassa mūlaṃ, avijjāmūlaṃ ayonisomanasikāro mūlaṃ, asmimāno mūlaṃ, ahirikaṃ mūlaṃ, anottappaṃ mūlaṃ, uddhaccaṃ mūlaṃ, idaṃ taṇhāpapañcassa mūlaṃ. Katamaṃ diṭṭhipapañcassa mūlaṃ, avijjāmūlaṃ, ayonisomanasikāro mūlaṃ, asmimāno mūlaṃ, ahirikaṃ mūlaṃ, anottappaṃ mūlaṃ, uddhaccaṃ mūlaṃ, idaṃ diṭṭhipapañcassa mūlaṃ.

Bhagavāti gāravādhivacanaṃ. Api ca bhaggarāgoti Bhagavā, bhaggadosoti Bhagavā, bhaggamohoti Bhagavā, bhaggamānoti Bhagavā, bhaggadiṭṭhīti Bhagavā, bhaggakaṇḍakoti Bhagavā, bhaggakilesoti Bhagavā, bhaji vibhaji pavibhaji dhammaratananti Bhagavā, bhavānaṃ antakaroti Bhagavā, bhāvitakāyo bhāvitasīlo bhāvitacitto bhāvitapaññoti Bhagavā, bhaji vā

1. Sabbamuparuddhe (Syā) Khu 1. 421 piṭṭhepi.

Bhagavā araṇṇavanapatthāni pantāni senāsanāni appasaddāni appanigghosāni vijanavātāni manussarāhasseyyakāni paṭisallānasārubbānīti Bhagavā, bhāgī vā Bhagavā cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajja-parikkhārānanti Bhagavā, bhāgī vā Bhagavā attharasassa dhammarasassa vimuttirasassa adhisīlassa adhicittassa adhipaññāyāti Bhagavā, bhāgī vā Bhagavā catunnaṃ jhānānaṃ catunnaṃ appamaññānaṃ catunnaṃ arūpasamāpattīnanti Bhagavā, bhāgī vā Bhagavā aṭṭhannaṃ vimokkhānaṃ aṭṭhannaṃ abhibhāyatanānaṃ navannaṃ anupubbavīhārasamāpattīnanti Bhagavā, bhāgī vā Bhagavā dasannaṃ saññābhāvanānaṃ dasannaṃ kaṣiṇasamāpattīnaṃ ānāpānassatisamādhissa asubhasamāpattiyāti Bhagavā, bhāgī vā Bhagavā catunnaṃ satipaṭṭhānānaṃ catunnaṃ sammappadhānānaṃ catunnaṃ iddhipādānaṃ pañcannaṃ indriyānaṃ pañcannaṃ balānaṃ sattannaṃ bojjhaṅgānaṃ ariyassa aṭṭhaṅgissa maggassāti Bhagavā, bhāgī vā Bhagavā dasannaṃ Tathāgatabalānaṃ catunnaṃ vesārajjanaṃ catunnaṃ paṭisambhidānaṃ channaṃ abhiññānaṃ channaṃ Buddhadhammānanti Bhagavā, Bhagavāti netānaṃ nāmaṃ mātarā kataṃ, na pitarā kataṃ, na bhātārā kataṃ, na bhaginiyā kataṃ, na mittāmaccehi kataṃ, na ñātisālohitehi kataṃ, na samaṇabrāhmaṇehi kataṃ, na devatāhi kataṃ, vimokkhantikametaṃ Buddhānaṃ Bhagavantānaṃ bodhiyā mūle saha sabbaññutaññaṇassa paṭilābhā sacchikā paññatti yadidaṃ Bhagavāti mūlaṃ papañcasaṅkhāya iti Bhagavā.

Mantā asmīti sabbamuparundheti mantā vuccati paññā. Yā paññā pajānanā -pa- amoho dhammavicayo sammādiṭṭhi. **Asmīti** rūpe “asmī”ti māno “asmī”ti chando “asmī”ti anusayo. Vedanāya. Saññāya. Saṅkhāresu. Viññāṇe “asmī”ti māno “asmī”ti chando “asmī”ti anusayoti mūlaṃ papañcasaṅkhāya iti Bhagavā. **Mantā asmīti sabbamuparundheti** papañcasaṅkhāya mūlañca asmimānañca mantāya sabbam rundheyya uparundheyya nirodheyya vūpasameyya atthaṅgameyya paṭipassambheyiyāti mūlaṃ papañcasaṅkhāya iti Bhagavā, mantā asmīti sabbamuparundhe.

Yā kāci taṇhā ajjhantanti yā kācīti sabbena sabbam sabbathā sabbam asesam nissesam pariyaḍiyanavacanametam yā kācīti. **Taṇhāti** rūpataṇhā -pa- dhammataṇhā. **ajjhantanti** ajjhantasamuṭṭhānā vā¹ sā taṇhāti

1. Ajjhantaṃ samuṭṭhāti (Syā)

ajjhataṃ. Atha vā **ajjhattikaṃ** vuccati cittaṃ. Yaṃ cittaṃ mano mānaṣaṃ hadayaṃ paṇḍaraṃ mano manāyatanaṃ manindriyaṃ viññāṇaṃ viññāṇakkhandho tajjā manoviññāṇadhātu. Cittena sā taṇhā sahaḡatā sahaḡatā saṃsaṭṭhā sampayuttā ekuppādā ekanirodhā ekavattukā ekāraṃmaṇātipi ajjhattanti yā kāci taṇhā ajjhataṃ.

Tāsaṃ vinayā sadā sato sikkheti sadāti sadā sabbadā sabbakālaṃ niccakālaṃ dhuvakālaṃ satataṃ samitaṃ abbokiṇṇaṃ poṅkhānupoṅkhaṃ udakūmigajātaṃ avīci santati sahitaṃ phusitaṃ purebhattaṃ pacchābhattaṃ purimaṃ yāmaṃ majjhimāṃ yāmaṃ pacchimaṃ yāmaṃ kāḷe juṅhe vasse hemante gimhe purime vayokhandhe majjhime vayokhandhe pacchime vayokhandhe. . **Satoti** catūhi kāraṇehi sato. Kāye kāyānupassanāsatipaṭṭhānaṃ bhāvento sato, vedanāsu -pa-. Citte -pa-. Dhammesu dhammānupassanāsatipaṭṭhānaṃ bhāvento sato, aparehipi catūhi kāraṇehi sato, asati parivajjanāya sato, satikaraṇīyānaṃ dhammānaṃ katattā sato, satipaṭṭipakkhānaṃ dhammānaṃ hatattā sato, satinimittānaṃ asammuttattā sato. Aparehipi catūhi kāraṇehi sato, satiyā samannāgatattā sato, satiyā vasitattā sato, satiyā pāguṇṇatāya sato, satiyā apaccorohanatāya sato. Aparehipi catūhi kāraṇehi sato, sattattā sato, santattā sato, samitattā sato, santadhammasamannāgatattā sato, Buddhānussatiyā sato, dhammānussatiyā sato, saṃghānussatiyā sato, sīlānussatiyā sato, cāḡānussatiyā sato, devatānussatiyā sato, ānāpānassatiyā sato, maraṇassatiyā sato, kāyagatāsatiyā sato, upasamānussatiyā sato, yā sati anussati paṭissati sati saraṇatā dhāraṇatā apilāpanatā asammussanatā sati satindriyaṃ satibalaṃ sammāsati satisambojjhaṅgo ekāyanamaggo, ayaṃ vuccati sati. Imāya satiyā upeto samupeto upagato samupagato upaṇṇo samupapanno samannāgato so vuccati sato.

Sikkheti tisso sikkhā adhisīlasikkhā adhicittasikkhā adhipaṇṇāsikkhā. Katamā adhisīlasikkhā, idha bhikkhu sīlavā hoti, pātīmokkhasaṃvarasaṃvuto viharati ācāragocarasampanno aṇumattesu

vajjesu bhayadassāvī, samādāya sikkhati sikkhāpadesu, khuddako sīlakkhandho. Mahanto sīlakkhandho. Sīlaṃ paṭiṭṭhā ādi caraṇaṃ saṃyamo saṃvaro mukhaṃ pamukhaṃ kusalānaṃ dhammānaṃ samāpattiyā. Ayaṃ adhisīlasikkhā.

Katamā adhicittasikkhā, idha bhikkhu vivicceva kāmehi vivicca akusalehi dhammehi savitakkaṃ savicāraṃ vivekajaṃ pītisukhaṃ paṭhamaṃ jhānaṃ upasampajja viharati. Vitakkavicārānaṃ vūpasamā ajjhataṃ sampasādanaṃ cetaso ekodibhāvaṃ avitakkaṃ avicāraṃ samādhijaṃ pītisukhaṃ dutiyaṃ jhānaṃ upasampajja viharati. Pītiyā ca virāgā upekkhako ca viharati sato ca sampajāno sukhañca kāyena paṭisaṃvedeti, yaṃ taṃ ariyā ācikkhanti “upekkhako satimā sukhavihārī”ti tatiyaṃ jhānaṃ upasampajja viharati. Sukhassa ca pahānā dukkhassa ca pahānā pubbeva somanassadomanassānaṃ atthaṅgamā adukkhamasukhaṃ upekkhāsati pārisuddhiṃ catutthaṃ jhānaṃ upasampajja viharati. Ayaṃ adhicittasikkhā.

Katamā adhipaññāsikkhā, idha bhikkhu paññavā hoti udayatthagāminiyā paññāya samannāgato ariyāya nibbedhikāya sammādukkhakkhayagāminiyā. So “idaṃ dukkhaṃ”ti yathābhūtaṃ pajānāti, “ayaṃ dukkhasamudayo”ti yathābhūtaṃ pajānāti, “ayaṃ dukkhanirodho”ti yathābhūtaṃ pajānāti, “ayaṃ dukkhanirodhagāminī paṭipadā”ti yathābhūtaṃ pajānāti, “ime āsavā”ti yathābhūtaṃ pajānāti, “ayaṃ āsavaṃsamudayo”ti yathābhūtaṃ pajānāti, “ayaṃ āsavanirodho”ti yathābhūtaṃ pajānāti, “ayaṃ āsavanirodhagāminī paṭipadā”ti yathābhūtaṃ pajānāti. Ayaṃ adhipaññāsikkhā.

Tāsaṃ vinayā sadā sato sikkheti tāsaṃ taṇhānaṃ vinayāya paṭivinayāya pahānāya vūpasamāya paṭinissaggāya paṭipassaddhiyā adhisīlampi sikkheyya, adhicittampi sikkheyya, adhipaññampi sikkheyya. Imā tisso sikkhāyo āvajjanto sikkheyya, pajānanto sikkheyya, passanto sikkheyya, paccavekkhanto sikkheyya, cittaṃ adhiṭṭhahanto sikkheyya, saddhāya adhimuccanto sikkheyya, vīriyaṃ paggaṇhanto sikkheyya, satimā upaṭṭhapento sikkheyya, cittaṃ samādahanto sikkheyya, paññāya pajānanto sikkheyya, abhiññeyyaṃ abhijānanto sikkheyya, pariññeyyaṃ pari jānanto sikkheyya, pahātabbaṃ pajahanto sikkheyya, bhāvetabbaṃ bhāvento sikkheyya,

sacchikātabbaṃ sacchikaronto sikkheyya ācareyya samācareyya samādāya
vatteyyāti tāsaṃ vinayā sadā sato sikkhe. Tenāha Bhagavā—

Mūlaṃ papañcasāṅkhāya, (iti Bhagavā,)

Mantā asmīti sabbamuparundhe.

Yā kāci taṇhā ajjhataṃ,

Tāsaṃ vinayā sadā sato sikkheti.

152. * Yam kiñci dhammamabhijaññā, ajjhataṃ atha vāpi bahiddhā.

Na tena thāmaṃ kubbetha, na hi sā nibbuti sataṃ vuttā.

Yam kiñci dhammamabhijaññā ajjhataṃti yaṃ kiñci attano guṇaṃ
jāneyya kusale vā dhamme abyākate vā dhamme. Katame attano guṇā, uccā
kulā pabbajito vā assaṃ¹, mahābhogakulā pabbajito vā assaṃ,
uḷārabhogakulā pabbajito vā assaṃ, ñāto yasassī sagahaṭṭhapabbajitānanti vā
assaṃ, lābhimhi cīvara piṇḍapāta senāsana gilānapaccaya bhesajja
parikkhārānanti vā assaṃ, suttantiko vā assaṃ, vinayadharo vā assaṃ,
dhammakathiko vā assaṃ, āraññiko vā assaṃ, piṇḍapātiko vā assaṃ,
paṃsukūliko vā assaṃ, tecīvariko vā assaṃ, sapadānacāriko vā assaṃ,
khalupacchābhattiko vā assaṃ, nesajjiko vā assaṃ, yathāsanthatiko vā
assaṃ, paṭhamassa jhānassa lābhīti vā assaṃ, dutiyassa jhānassa lābhīti vā
assaṃ, tatiyassa jhānassa lābhīti vā assaṃ, catutthassa jhānassa lābhīti vā
assaṃ, ākāsañācāyatanaśamāpattiyā lābhīti vā assaṃ,
viññāṇañcāyatanaśamāpattiyā. Ākiñcaññāyatanaśamāpattiyā.
Nevasaññānāsaññāyatanaśamāpattiyā lābhīti vā assaṃ. Ime vuccanti attano
guṇā. Yam kiñci attano guṇaṃ jāneyya ājāneyya vijāneyya paṭivijāneyya
paṭivijjheyāti yaṃ kiñci dhammamabhijaññā ajjhataṃ. **Atha vāpi**
bahiddhāti upajjhāyassa vā ācariyassa vā te guṇā assūti² atha vāpi bahiddhā.

* Khu 1. 421 piṭṭhe.

1. Assa (Syā)

2. Assūti ajjhataṃ (bahūsu)

Na tena thāmaṃ kubbethāti attano vā guṇena paresaṃ vā guṇena thāmaṃ na kareyya, thambhaṃ na kareyya, mānaṃ na kareyya, unnatiraṃ na kareyya, unnamāṃ na kareyya, na tena mānaṃ janeyya, na tena thaddho assa patthaddho paggahitasiroti na tena thāmaṃ kubbetha.

Na hi sā nibbuti sataṃ vuttāti satānaṃ santānaṃ sappurisānaṃ Buddhānaṃ Buddhasāvakaṇaṃ Paccekabuddhānaṃ sā nibbutīti na vuttā na pavuttā na ācikkhitā na desitā na paññāpitā na paṭṭhapitā na vivaṭā na vibhattā na uttānīkatā nappakāsitāti na hi sā nibbuti sataṃ vuttā. Tenāha Bhagavā—

Yaṃ kiñci dhammamabhijaññā, ajjhataṃ atha vāpi bahiddhā.
Na tena thāmaṃ kubbetha, na hi sā nibbuti sataṃ vuttāti.

153. * Seyyo na tena maññeyya,
Nīceyyo atha vāpi sarikkho.
Phuṭṭho anekarūpehi,
Nātumānaṃ vikappayaṃ tiṭṭhe.

Seyyo na tena maññeyyāti “seyyohamasmī”ti atimānaṃ na janeyya jātiyā vā gottena vā kolaputtīyena vā vaṇṇapokkharatāya vā dhanena vā ajjhenena vā kammāyatanena vā sippāyatanena vā vijjāṭṭhānena vā sutena vā paṭibhānena vā aññataraññatarena vā vatthunāti seyyo na tena maññeyya.

Nīceyyo atha vāpi sarikkhoti “hīnohamasmī”ti omānaṃ na janeyya jātiyā vā gottena vā -pa- aññataraññatarena vā vatthunā “sadiśohamasmī”ti mānaṃ na janeyya jātiyā vā gottena vā kolaputtīyena vā vaṇṇapokkharatāya vā dhanena vā ajjhenena vā kammāyatanena vā sippāyatanena vā vijjāṭṭhānena vā sutena vā paṭibhānena vā aññataraññatarena vā vatthunāti nīceyyo atha vāpi sarikkho.

Phuṭṭho anekarūpehīti anekavidhehi ākārehi phuṭṭho pareto samohito samannāgatoti phuṭṭho anekarūpeti.

* Khu 1. 421 piṭṭhe.

Nātumānaṃ vikappayaṃ tiṭṭheti ātumā vuccati attā. Attānaṃ kappento vikappento vikappaṃ āpajjanto na tiṭṭheyyāti nātumānaṃ vikappayaṃ tiṭṭhe. Tenāha Bhagavā—

Seyyo na tena maññeyya,
Nīceyyo atha vāpi sarikkho.
Phuṭṭho anekarūpehi,
Mātumānaṃ vikappayaṃ tiṭṭheti.

**154. Ajjhattamevu'pasame,
Na aññato bhikkhu santimeseyya.
Ajjhattaṃ upasantassa,
Natthi attā¹ kuto nirattā² vā.**

Ajjhattamevu'pasameti ajjhattaṃ rāgaṃ sameyya, dosaṃ sameyya, mohaṃ sameyya, kodhaṃ. Upanāhaṃ. Makkhaṃ. Paḷāsaṃ. Issaṃ. Macchariyaṃ. Māyaṃ. Sāṭṭheyyaṃ. Thambhaṃ. Sārambhaṃ. Mānaṃ. Atimānaṃ. Madāṃ. Pamādaṃ. Sabbe kilese. Sabbe duccharite. Sabbe darathe. Sabbe pariḷāhe. Sabbe santāpe. Sabbākusalābhisaṅkhāre sameyya upasameyya vūpasameyya nibbāpeyya paṭipassambheyyāti ajjhattamevu'pasame.

Na aññato bhikkhu santimeseyyāti aññato asuddhimaggena micchāpaṭipadāya aniyyānapatena aññatra satipaṭṭhānehi aññatra sammappadhānehi aññatra iddhipādehi aññatra indriyehi aññatra balehi aññatra bojjhaṅgehi aññatra ariyā aṭṭhaṅgikā maggā santiṃ upasantiṃ vūpasantiṃ nibbutiṃ paṭipassaddhiṃ na eseyya na gaveseyya na pariyeseyyāti na aññato bhikkhu santimeseyya.

Ajjhattaṃ upasantassāti ajjhattaṃ rāgaṃ santassa dosaṃ santassa mohaṃ santassa -pa- sabbākusalābhisaṅkhāre santassa upasantassa vūpasantassa nibbutassa paṭipassaddhiyāti ajjhattaṃ upasantassa.

Natthi attā kuto nirattā vāti natthīti paṭikkhepo. **Attāti** attadiṭṭhi natthi. **Nirattāti** ucchedadiṭṭhi natthi. **Attāti** gahitaṃ natthi. **Nirattāti** muñcitabbaṃ natthi. Yassatthi gahitaṃ, tassatthi muñcitabbaṃ. Yassatthi muñcitabbaṃ,

1. Attāṃ (Syā) Khu 1. 421 piṭṭhe.

2. Nirattaṃ (Syā)

tassa gahitaṃ, gāhaṃ muñcanaṃ samatikkanto arahā
 vuddhipārihānivītivatto, so vuṭṭhavāso ciñṇacaraṇo -pa-. Jātimaraṇasaṃsāro,
 natthi tassa punabbhavoti natthi attā kuto nirattā vā. Tenāha Bhagavā—

Ajjhattamevu'pasame,
 Na aññato bhikkhu santimeseyya.
 Ajjhataṃ upasantassa,
 Natthi attā kuto nirattā vāti.

**155. Majjhe yathā samuddassa,
 Ūmi no jāyatī ṭhito hoti.
 Evaṃ ṭhito anejassa,
 Ussadaṃ bhikkhu na kareyya¹ kuhiñci.**

Majjhe yathā samuddassa, ūmi no jāyatī ṭhito hotīti samuddo
 caturāsītiyojanasahassāni ubbedhena gambhīro. Heṭṭhā
 cattārīsayojanasahassāni udakaṃ macchakacchapehi kampati. Upari
 cattārīsayojanasahassāni udakaṃ vātehi kampati. Majjhe
 cattārīsayojanasahassāni udakaṃ na kampati na vikampati na calati na
 vedhati nappavedhati na sampavedhati. Anerito aghaṭṭito acalito aluḷito
 abhanto vūpasanto, tatra ūmi no jāyati, ṭhito hoti samuddoti, evampi majjhe
 yathā samuddassa, ūmi no jāyatī ṭhito hoti.

Atha vā sattannaṃ pabbatānaṃ antarikāsu satta sīdantarā
 mahāsamuddā², tatra udakaṃ na kampati na vikampati na calati na vedhati
 nappavedhati na sampavedhati. Anerito aghaṭṭito acalito aluḷito abhanto
 vūpasanto, tatra ūmi no jāyati ṭhito hoti samuddoti, evampi majjhe yathā
 samuddassa, ūmi no jāyatī ṭhito hoti.

Evaṃ ṭhito anejassāti evanti opammasampañipādanāṃ. **Ṭhitoti** lābhepi
 na kampati, alābhepi na kampati, yasepi na kampati, ayasepi na kampati,
 pasaṃsāyapi na kampati, nindāyapi na kampati, sukhepi na kampati,
 dukkhepi na kampati na vikampati na calati na vedhati nappavedhati na
 sampavedhatīti evaṃ ṭhito. **Anejassāti eja** vuccati taṇhā. Yo

1. Kare (Si) Khu 1. 422 piṭṭhepi.

2. Sīdantarasamuddo (Syā)

rāgo sārāgo -pa- abhijjhā lobho akusalamūlaṃ. Yassesā eja taṇhā pahīnā ucchinnā samucchinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhabbuppattikā nāṇagginā daḍḍhā, so vuccati anejo. Ejāya pahīnattā anejo, so lābhepi na iñjati, alābhepi na iñjati, yasepi na iñjati, ayasepi na iñjati, pasamsāyapi na iñjati, nindāyapi na iñjati, sukhepi na iñjati, dukkhepi na iñjati, na calati na vedhati nappavedhati na sampavedhatīti evaṃ ṭhito anejassa.

Ussadaṃ bhikkhu na kareyya kuhiñcīti ussadāti sattussadā.
Rāgussadaṃ¹ dosussadaṃ mohussadaṃ mānussadaṃ diṭṭhussadaṃ kilesussadaṃ kammussadaṃ na kareyya na janeyya na sañjaneyya na nibbatteyya nābhinibbatteyya. **Kuhiñcīti** kuhiñci kismiñci katthaci ajjhataṃ vā bahiddhā vā ajjhatabhiddhā vāti ussadaṃ bhikkhu na kareyya kuhiñci. Tenāha Bhagavā—

Majjhe yathā samuddassa,
Ūmi no jāyatī ṭhito hoti.
Evaṃ ṭhito anejassa,
Ussadaṃ bhikkhu na kareyya kuhiñcīti.

**156. * Akittayī vivaṭacakkhu,
Sakkhidhammaṃ parissayavinayaṃ.
Paṭipadaṃ vadehi bhaddante,
Pātimokkhaṃ atha vāpi samādhim.**

Akittayī vivaṭacakkhūti akittayīti akittayī parikittayī ācikkhi desesi paññāpesi paṭṭhapesi vivari vibhaji uttānimakāsi pakāsesīti akittayī².
Vivaṭacakkhūti + Bhagavā pañcahi cakkhūhi vivaṭacakkhu, maṃsacakkhunāpi vivaṭacakkhu, dibbena cakkhunāpi vivaṭacakkhu, paññācakkhunāpi vivaṭacakkhu, Buddhacakkhunāpi vivaṭacakkhu, samantacakkhunāpi vivaṭacakkhu.

Kathaṃ Bhagavā maṃsacakkhunāpi vivaṭacakkhu, maṃsacakkhumhipi Bhagavato pañca vaṇṇā saṃvijjanti, nīlo ca vaṇṇo, pītako ca vaṇṇo, lohita-

* Khu 1. 422 piṭṭhe. 1. Rāgussado (Syā) + Upari 356; Khu 8. 173 piṭṭhesupi.
2. Akittayīti kittitaṃ ācikkhitaṃ desitaṃ paññāpitaṃ paṭṭhapitaṃ vivaṭaṃ vibhattaṃ uttānikataṃ pakāsitanti akittayī (Sī, Ka)

ca vaṇṇo, kaṇho ca vaṇṇo, odāto ca vaṇṇo. Akkhiḷomāni ca Bhagavato, yattha ca akkhiḷomāni patīṭṭhitāni, taṃ nīlaṃ hoti sunīlaṃ pāsādikaṃdassaneyyaṃ umāpupphasamānaṃ¹. Tassa parato pītakaṃ hoti supītakaṃ suvaṇṇavaṇṇaṃ pāsādikaṃ dassaneyyaṃ kaṇikārapupphasamānaṃ. Ubhato ca akkhikūṭāni Bhagavato lohitaḷāni honti sulohitaḷāni pāsādikaṃni dassaneyyaṃni indagopakasamānaṃni. Majjhe kaṇhaṃ hoti sukaṇhaṃ alūkhaṃ siniddhaṃ pāsādikaṃ dassaneyyaṃ addāriṭṭhakaṃsamānaṃ². Tassa parato odātaṃ hoti su-odātaṃ setaṃ paṇḍaraṃ pāsādikaṃ dassaneyyaṃ osadhītārakasamānaṃ. Tena Bhagavā pākātikena maṃsacakkhunā attabhāvaparīyāpanna purimasucaritakammābhiniḷbattena samantā yojanaṃ passaṭi divā ceva rattiṃca. Yaḷā hipi caturaṅgasamannāgato andhakāro hoti. Sūriyo vā atthaṅgato hoti, kāḷapakkho ca uposatho hoti, tibbo ca vanasaṇḍo hoti, mahā ca kāḷamegho³ abbhūṭṭhito hoti. Evarūpepi caturaṅgasamannāgate andhakāre samantā yojanaṃ passaṭi. Natthi so kuṭṭo⁴ vā kavāṭaṃ vā pākāro vā pabbato vā gaccho vā latā vā āvaraṇaṃ rūpānaṃ dassanāya. Ekaṅce tilaphalaṃ nimittaṃ katvā tilavāhe pakkhiḷpeyya. Taṅṅeva tilaphalaṃ uddhareyya. Evaṃ parisuddhaṃ Bhagavato pākātikaṃ maṃsacakkhu, evaṃ Bhagavā maṃsacakkhunāpi vivaṭacakkhu.

Kathaṃ Bhagavā dibbena cakkhunāpi vivaṭacakkhu, Bhagavā dibbena cakkhunā visuddhena atikkantaṃanusakena satte passaṭi cavamāne upapajjamāne hīne paṇīte suvaṇṇe dubbaṇṇe sugate duggate, yathākammūpage satte pajānāti “ime vata bhonto sattā kāyaduccaritena samannāgatā vacīduccaritena samannāgatā manoduccaritena samannāgatā ariyānaṃ upavāḷakā micchadiṭṭhikā micchādiṭṭhikammaṃsamādānā, te kāyassa bhedaṃ paraṃ maraṇā apāyaṃ duggatiṃ vinipātaṃ nirayaṃ upapannā, ime vā pana bhonto sattā kāyasucaritena samannāgatā vacīsucaritena samannāgatā manosucaritena samannāgatā ariyānaṃ anupavāḷakā sammādiṭṭhikā sammādiṭṭhikammaṃsamādānā, te kāyassa bhedaṃ paraṃ maraṇā sugatiṃ saggaṃ lokaṃ

1. Ummāpupphasamānaṃ (Sī, Ka), ummārapupphasamānaṃ (Syā)

2. Aḷāriṭṭhakaṃsamānaṃ (Syā), bhaddāriṭṭhakaṃsamānaṃ (Ṭṭha 331)

3. Akāḷamegho (Syā)

4. Kuḷḷo (Sī)

upapannā”ti iti dibbena cakkhunā visuddhena atikkantamānusakena satte passati cavamāne upapajjamāne hīne paṇīte suvaṇṇe dubbaṇṇe sugate duggate, yathākammūpage satte pajānāti. Ākaṅkhamāno ca Bhagavā ekampi lokadhātum passeyya, dvepi lokadhātuyo passeyya, tissopi lokadhātuyo passeyya, catassopi lokadhātuyo passeyya, pañcapi lokadhātuyo passeyya, dasapi lokadhātuyo passeyya, vīsampi lokadhātuyo passeyya, timsampi lokadhātuyo passeyya, cattālīsampi lokadhātuyo passeyya, paññāsampi lokadhātuyo passeyya, satampi lokadhātuyo passeyya, saḥassimpi cūḷanikaṃ lokadhātum passeyya, dviśahassimpi majjhimikaṃ lokadhātum passeyya, tisahassimpi lokadhātum passeyya, mahāsahassimpi¹ lokadhātum passeyya. Yāvatakaṃ vā pana ākaṅkheyya, tāvatakaṃ passeyya. Evaṃ parisuddham Bhagavato dibbacakkhu. Evaṃ Bhagavā dibbena cakkhunāpi vivaṭacakkhu.

Kathaṃ Bhagavā paññācakkhunāpi vivaṭacakkhu, Bhagavā mahāpañño puthupañño hāsapañño javanapañño tikkhapañño nibbedhikapañño paññāpabhedakusalo pabhinnañño adhiṅgatapaṭisambhido catuvesārajjappatto dasabaladhārī purisāsabho purisasiho purisanāgo purisājañño purisadhoraḥyo anantañño anantatejo anantayasa aḍḍho mahaddhano dhanavā, netā vinetā anunetā, paññāpetā anijjhāpetā, pekkhetā pasādetā, so hi Bhagavā anuppanassa maggassa uppādetā, asaṅjātassa maggassa saṅjanetā, anakkhātassa maggassa akkhātā, maggaññū maggavidū maggakovidō, maggānugā ca pana etarahi sāvaka viharanti pacchā samannāgatā.

So hi Bhagavā jānaṃ jānāti, passaṃ passati, cakkhubhūto nāṇabhūto dhammabhūto brahmabhūto vattā pavattā atthassa ninnetā amatassa dātā Dhammassāmī Tathāgato, natthi tassa Bhagavato aññātaṃ adiṭṭhaṃ aviditaṃ asacchikataṃ aphaṣṣitaṃ paññāya. Atītaṃ anāgataṃ paccuppannaṃ² upādāya sabbe dhammā sabbākārena Buddhassa Bhagavato nāṇamukhe āpāthaṃ āgacchanti. Yaṃ kiñci neyyaṃ nāma atthi jānitaḥḥam³ attattho vā parattho vā ubhayattho

1. Tisahassim mahāsahassimpi (Sī, Ka)

2. Atītānāgatapaccuppannaṃ (Syā) 138; Khu 8. 175; Khu 9. 375 piṭṭhesupi.

3. Atthi dhammaṃ jānitaḥḥam (Sī, Ka)

vā diṭṭhadhammiko vā attho samparāyiko vā attho uttāno vā attho gambhīro vā attho gūḷho vā attho paṭicchanno vā attho neyyo vā attho nīto vā attho anavajjo vā attho nikkilesso vā attho vodāno vā attho paramattho vā attho, sabbaṃ taṃ¹ antobuddhañāṇe parivattati.

Sabbaṃ kāyakammaṃ Buddhassa Bhagavato ñāṇānuparivatti, sabbaṃ vacīkammaṃ. Sabbaṃ manokammaṃ. Atīte Buddhassa Bhagavato appaṭihataṃ ñāṇaṃ, anāgate. Paccuppanne appaṭihataṃ ñāṇaṃ. Yāvatakaṃ neyyaṃ, tāvatakaṃ ñāṇaṃ, yāvatakaṃ ñāṇaṃ, tāvatakaṃ neyyaṃ, neyyapariyantikaṃ ñāṇaṃ, ñāṇapariyantikaṃ neyyaṃ, neyyaṃ atikkamitvā ñāṇaṃ nappavattati, ñāṇaṃ atikkamitvā neyyapatho natthi, aññamaññapariyantaṭṭhāyino te dhammā, yathā dvinnaṃ samuggapaṭalānaṃ sammāphusitānaṃ heṭṭhimaṃ samuggapaṭalaṃ uparimaṃ nātivattati, uparimaṃ samuggapaṭalaṃ heṭṭhimaṃ nātivattati, aññamaññapariyantaṭṭhāyino. Evamevaṃ Buddhassa Bhagavato neyyaṅca ñāṇaṅca aññamaññapariyantaṭṭhāyino. Yāvatakaṃ neyyaṃ, tāvatakaṃ ñāṇaṃ, yāvatakaṃ ñāṇaṃ, tāvatakaṃ neyyaṃ, neyyapariyantikaṃ ñāṇaṃ, ñāṇapariyantikaṃ neyyaṃ, neyyaṃ atikkamitvā ñāṇaṃ nappavattati, ñāṇaṃ atikkamitvā neyyapatho natthi, aññamaññapariyantaṭṭhāyino te dhammā.

Sabbadhammesu Buddhassa Bhagavato ñāṇaṃ pavattati, sabbe dhammā Buddhassa Bhagavato āvajjanapaṭibaddhā ākaṅkhapaṭibaddhā manasikārapaṭibaddhā cittuppādapāṭibaddhā. Sabbasattesu Buddhassa Bhagavato ñāṇaṃ pavattati, sabbesaṃ sattānaṃ Bhagavā āsayāṃ jānāti, anusayāṃ jānāti, caritaṃ jānāti, adhimuttiṃ jānāti, apparajakkhe mahārajakkhe tikkhindriye mudindriye svākāre dvākāre suviññāpaye duviññāpaye bhabbābhabbe satte pajānāti, sadevako loko samārako sabrahmako sassamaṇabrāhmaṇī pajā sadevamanussā antobuddhañāṇe parivattati².

Yathā ye keci macchakacchapā antamaso timi timiṅgalaṃ upādāya automahāsamudde parivattanti, evamevaṃ sadevako loko samārako sabrahmako sassamaṇabrāhmaṇī pajā sadevamanussā antobuddhañāṇe parivattati². . Yathā ye keci pakkhī antamaso garuḷaṃ venateyyaṃ upādāya ākāsassa padese parivattanti, evamevaṃ yepi

1. Paramattho vā, sabbantaṃ (Syā)

2. Parivattanti (Ka) pasūrasuttaniddese avasānepi.

te Sāriputtasamā paññāya, tepi Buddhañāṇassa padese parivattanti. Buddhañāṇaṃ devamanussānaṃ paññaṃ pharivā abhibhavivā tiṭṭhati. Yēpi te khattiyapaṇḍitā brāhmaṇapaṇḍitā gahapatipaṇḍitā samaṇapaṇḍitā nipuṇā kataparappavādā vāavedhirūpā vobhindantā maññe caranti paññāgatena diṭṭhigatāni. Te pañhaṃ abhisankharivā abhisankharivā Tathāgataṃ upasaṅkamitvā pucchanti gūḷhāni ca paṭicchannāni ca. Kathitā visajjitā ca te pañhā Bhagavatā honti niddiṭṭhakāraṇā. Upakkhittakā ca te Bhagavato sampajjanti. Atha kho Bhagavā tattha atirocati yadidaṃ paññāyāti, evaṃ Bhagavā paññācakkhunāpi vivaṭacakkhu.

* Kathaṃ Bhagavā Buddhacakkhunāpi vivaṭacakkhu, Bhagavā Buddhacakkhunā lokaṃ volokento addasa satte apparajakkhe mahārajakkhe tikkhindriye mudindriye svākāre dvākāre suviññāpaye duviññāpaye, appekacce paralokavajjabhayadassāvino viharante, appekacce naparalokavajjabhayadassāvino viharante, seyyathāpi nāma uppaliniyaṃ vā paduminiyaṃ vā puṇḍarīkiniyaṃ vā appekaccāni uppalāni vā padumāni vā puṇḍarīkāni vā udake jātāni, udake saṃvaḍḍhāni, udakā anuggatāni, antonimuggaposīni, appekaccāni uppalāni vā padumāni vā puṇḍarīkāni vā udake jātāni, udake saṃvaḍḍhāni, samodakaṃ ṭhitāni, apekaccāni uppalāni vā padumāni vā puṇḍarīkāni vā udake jātāni, udake saṃvaḍḍhāni, udakā accuggamma tiṭṭhanti anupalittāni udakena. Evamevaṃ Bhagavā Buddhacakkhunā lokaṃ volokento addasa satte apparajakkhe mahārajakkhe tikkhindriye mudindriye svākāre dvākāre suviññāpaye duviññāpaye, appekacce paralokavajjabhayadassāvino viharante, appekacce naparalokavajjabhayadassāvino viharante. Jānāti Bhagavā “ayaṃ puggalo rāgacarito, ayaṃ dosacarito, ayaṃ mohacarito, ayaṃ vitakkacarito, ayaṃ saddhācarito, ayaṃ ñāṇacarito”ti. Rāgacaritassa Bhagavā puggalassa asubhakathaṃ katheti. Dosacaritassa Bhagavā puggalassa mettābhāvanam ācikkhati. Mohacaritassa Bhagavā puggalassa uddese paripucchāya kālena dhammassavane kālena dhammasākacchāya garusaṃvāse niveseti. Vitakkacaritassa Bhagavā puggalassa ānāpānassatiṃ ācikkhati. Saddhācaritassa Bhagavā puggalassa pasādanīyaṃ nimittaṃ ācikkhati

* Khu 8.177; Khu 9. 116 piṭṭhesupī.

Buddhasubodhim¹ dhammasudhammatam saṅghasuppaṭipattim sīlāni ca attano. Nāṇacaritassa Bhagavā puggalassa ācikkhati vipassanānimittam aniccākāram dukkhākāram anattākāram.

* “Sele yathā pabbatamuddhaniṭṭhito,
Yathāpi passe janatam samantato.
Tathūpamaṃ dhammamayaṃ sumedha,
Pāsādamāruyha samantacakkhu.
Sokāvatiṇṇam janatamapetasoko,
Avekkhassu jātijarābhibhūtan”ti.

Evam Bhagavā Buddhacakkhunāpi vivaṭacakkhu.

Katham Bhagavā samantacakkhunāpi vivaṭacakkhu, **samantacakkhu** vuccati sabbaññutaññaṃ. Bhagavā sabbaññutaññaṇena upeto samupeto upagato samupagato upapanno samupapanno samannāgato—

+ “Na tassa adiṭṭhamidhatthi kiñci,
Atho aviññātamajānitabbam.
Sabbam abhiññāsi yadatthi neyyam,
Tathāgato tena samantacakkhū”ti.

Evam Bhagavā samantacakkhunāpi vivaṭacakkhūti akittayi vivaṭacakkhu.

Sakkhidhammam parissayavinayanti sakkhidhammanti na itihitiam, na itikirāya, na paramparāya, na piṭakasampadāya, na takkahetu, na nayahetu, na ākāraparivattakkena, na diṭṭhinijjhānakkhantiyā sāmam sayamabhiññātam attapaccakkham dhammanti sakkhidhammam. . **Parissayavinayanti parissayāti** dve parissayā pākaṭaparissayā ca paṭicchannaparissayā ca. Katame pākaṭaparissayā, sīhā byagghā dīpī acchā taracchā kokā mahimsā² hatthī ahī vicchikā satapadī corā vā assu mānavā vā katakammā vā akatakammā vā cakkhurogo sotarogo ghānarogo jivhārogo kāyarogo sīsarogo kaṇṇarogo mukharogo dantarogo kāso sāso pināso ḍaho³ jaro kucchirogo mucchā pakkhandikā sūlā visūcikā kuṭṭham gaṇḍo kilāso soso

* Dī 2. 33; Ma 1. 225; Ma 2. 292; Saṃ 1. 139 piṭṭhesupi.

+ Khu 8. 93, 178; Khu 9. 127, 227 piṭṭhādīsu.

2. Gomahisā (Syā) 10 piṭṭhepi.

1. Buddhasubuddhatam (Ka)

3. Ḍaho (Sī, Syā) 10 piṭṭhepi.

apamāro daddu kaṇḍu kacchu rakhasā vitacchikā lohitaṭṭam¹ madhumeho
 aṃsā piḷakā bhagandalā pittasamuṭṭhānā ābādhā semhasamuṭṭhānā ābādhā
 vātasamuṭṭhānā ābādhā sannipātikā ābādhā utupariṇāmajā ābādhā
 visamaparihārajā ābādhā opakkamikā ābādhā kammavipākajā ābādhā sītam
 uṇham jighacchā pipāsā uccāro passāvo
 ḍaṃsamakasavātātapasarīsapasamphassā iti vā, ime vuccanti
 pākaṭaparissayā.

Katame paṭicchannaparissayā, kāyaduccaritaṃ vacīduccaritaṃ
 manodiccariṭaṃ kāmacchandaniṭvaraṇaṃ byāpādanīvaraṇaṃ
 thinamiddhanīvaraṇaṃ uddhaccakukkuccanīvaraṇaṃ vicikicchānīvaraṇaṃ,
 rāgo doso moho kodho upanāho makkho paḷaso issā macchariyaṃ māyā
 sāṭṭheyyaṃ thambho sārāmbho māno atimāno mado pamādo sabbe kilesā
 sabbe duccaritā sabbe darathā sabbe pariḷāhā sabbe santāpā
 sabbākusalābhisaṅkhārā, ime vuccanti paṭicchannaparissayā.

Parissayāti kenaṭṭhena parissayā, parisahantīti parissayā. Parihānāya
 saṃvattantīti parissayā. Tatrāsayāti parissayā. Kathaṃ parisahantīti
 parissayā, te parissayā taṃ puggalaṃ saḥanti parisahanti abhibhavanti
 ajjhottharanti pariyādiyanti maddanti, evaṃ parisahantīti parissayā.

Kathaṃ parihānāya saṃvattantīti parissayā, te parissayā kusalānaṃ
 dhammānaṃ antarāyāya parihānāya saṃvattanti. Katamesaṃ kusalānaṃ
 dhammānaṃ sammāpaṭipadāya anulomapaṭipadāya apaccanīkapaṭipadāya
 aviruddhapaṭipadāya anvatthapaṭipadāya dhammānudhammapaṭipadāya
 sīlesu paripūrākāritāya indriyesu guttadvāratāya bhojane mattaññutāya
 jāgariyānuyogassa satisampajaññaṃ catunnaṃ satipaṭṭhānānaṃ
 bhāvanānuyogassa catunnaṃ sammappadhānānaṃ catunnaṃ iddhipādānaṃ
 pañcannaṃ indriyānaṃ pañcannaṃ balānaṃ sattannaṃ bojjaṅgānaṃ
 ariyassa aṭṭhaṅgikassa maggassa bhāvanānuyogassa imesaṃ kusalānaṃ
 dhammānaṃ antarāyāya parihānāya saṃvattanti, evampi parihānāya
 saṃvattantīti parissayā.

1. Lohitaṃ pittaṃ (Syā, Ka)

Kathaṃ tatrāsayaṭi pariṣsayā, tatthete pāpakā akusalā dhammā uppajjanti attabhāvasannissayā, yathā bile bilāsayaṭi pāṇā sayanti, dake dakāsayaṭi pāṇā sayanti, vane vanāsayaṭi pāṇā sayanti, rukkhe rukkhasayaṭi pāṇā sayanti, evamevaṃ tatthete pāpakā akusalā dhammā uppajjanti attabhāvasannissayaṭi, evampi tatrāsayaṭi pariṣsayā.

Vuttaṃ hettaṃ Bhagavatā— * sāntevāsiko bhikkhave bhikkhu sācariyako dukkhaṃ na phāsu viharati. Kathaṅca bhikkhave bhikkhu sāntevāsiko sācariyako dukkhaṃ na phāsu viharati, idha bhikkhave bhikkhuno cakkhunā rūpaṃ disvā uppajjanti pāpakā akusalā dhammā sarasaṅkappā saṅṅojaniyā, tyassa anto vasanti anvāssavanti pāpakā akusalā dhammāti tasmā “sāntevāsiko”ti vuccati, te naṃ samudācaranti. Samudācaranti¹ naṃ pāpakā akusalā dhammāti tasmā “sācariyako”ti vuccati.

Puna caparaṃ bhikkhave bhikkhuno sotena saddaṃ sutvā -pa- ghānena gandhaṃ ghāyivā. Jivhāya rasaṃ sāyivā. Kāyena phoṭṭhabbaṃ phusivā. Manasā dhammaṃ viññāya uppajjanti pāpakā akusalā dhammā sarasaṅkappā saṅṅojaniyā, tyassa anto vasanti anvāssavanti pāpakā akusalā dhammāti tasmā “sāntevāsiko”ti vuccati, te naṃ samudācaranti. Samudācaranti naṃ pāpakā akusalā dhammāti tasmā “sācariyako”ti vuccati. Evaṃ kho bhikkhave bhikkhu sāntevāsiko sācariyako dukkhaṃ na phāsu viharatīti. Evampi tatrāsayaṭi pariṣsayā.

Vuttaṃ hettaṃ Bhagavatā—tayoṃ bhikkhave antarāmalā antarā-amittā antarāsapattā antarāvadhakā antarāpaccatthikā. Katame tayo, lobho bhikkhave antarāmalā² antarā-amitto antarāsapatto antarāvadhako antarāpaccatthiko, doso bhikkhave -pa- moho bhikkhave antarāmalā antarā-amitto antarāsapatto antarāvadhako antarāpaccatthiko. Ime kho bhikkhave tayo antarāmalā antarā-amittā antarāsapattā antarāvadhakā antarāpaccatthikāti.

1. Samudācārenti (Sī)

2. Antarāmalā (Sī, Ka); Am 2. 471; Khu 1. 252; Khu 8. 251 piṭṭhesupī.

* Sam 2. 349; Khu 8. 251; heṭṭhā 11 piṭṭhesupī.

* “Anatthajanano lobho, lobho cittappakopano.
 Bhayamantarato jātaṃ, taṃ jano nāvabujjhati.
 Luddho atthaṃ na jānāti, luddho dhammaṃ na passati.
 Andhantamaṃ¹ tadā hoti, yaṃ lobho sahate naraṃ.
 Anatthajanano doso, doso cittappakopano.
 Bhayamantarato jātaṃ, taṃ jano nāvabujjhati.
 Kuddho atthaṃ na jānāti, kuddho dhammaṃ na passati.
 Andhantamaṃ tadā hoti, yaṃ doso sahate naraṃ.
 Anatthajanano moho, moho cittappakopano.
 Bhayamantarato jātaṃ, taṃ jano nāvabujjhati.
 Mūḷho atthaṃ na jānāti, mūḷho dhammaṃ na passati.
 Andhantamaṃ tadā hoti, yaṃ moho sahate naraṃ”ti.

Evampi tatrāsayaṭi pariṣsayā.

Vuttaṃ hettaṃ Bhagavatā— * tayo kho mahārāja purisassa dhammā
 ajjhattaṃ uppajjamānā uppajjanti ahitāya dukkhāya aphāsuvihārāya. Katame
 tayo, lobho kho mahārāja purisassa dhammo ajjhattaṃ uppajjamāno
 uppajjati ahitāya dukkhāya aphāsuvihārāya, doso kho mahārāja -pa- moho
 kho mahārāja purisassa dhammo ajjhattaṃ uppajjamāno uppajjati ahitāya
 dukkhāya aphāsuvihārāya. Ime kho mahārāja tayo purisassa dhammā
 ajjhattaṃ uppajjamānā uppajjanti ahitāya dukkhāya aphāsuvihārāya.

+ “Lobho doso ca moho ca, purisaṃ pāpacetasāṃ.
 Hiṃsanti attasambhūtā, tacasāraṃva samphalaṃ”ti.

Evampi tatrāsayaṭi pariṣsayā.

* Saṃ 1. 70 piṭṭhepi.

1. Andhatamaṃ (Syā); Aṃ 2. 471; Khu 1. 252; Khu 8. 251 piṭṭhesupi.

+ Khu 1. 226; Khu 8. 252 piṭṭhesupi.

Vuttaṃ hetuṃ Bhagavatā—

* “Rāgo ca doso ca ito nidānā,
Aratī ratī lomahaṃso itojā.
Ito samuṭṭhāya manovitakkā,
Kumārakā dhaṅkamivossajanti”ti.

Evampi tatrāsayaṃti parissayā.

Parissayavinayanti parissayavinayaṃ parissayappahānaṃ parissayavūpasamaṃ parissayapaṭinissaggaṃ parissayapaṭipassaddhiṃ amataṃ nibbānanti sakkhidhammaṃ parissayavinayaṃ.

Paṭipadaṃ vadehi bhaddanteti paṭipadaṃ vadehi sammāpaṭipadaṃ anulomapaṭipadaṃ apaccanīkapaṭipadaṃ aviruddhapaṭipadaṃ anvatthapaṭipadaṃ dhammānudhammapaṭipadaṃ sīlesu paripūrakāritaṃ indriyesu guttadvārataṃ bhojane mattaññutaṃ jāgariyānuyogaṃ satisampajaññaṃ cattāro satipaṭṭhāne cattāro sammappadhāne cattāro iddhipāde pañcindriyāni pañca balāni satta bojjhaṅge ariyaṃ aṭṭhaṅgikaṃ maggaṃ nibbānañca nibbānagāminiñca paṭipadaṃ vadehi ācikkha desehi paññapehi paṭṭhapehi vivara vibhaja uttānikarohi pakāsehīti paṭipadaṃ vadehi. . **Bhaddanteti** so nimmito Buddhaṃ Bhagavantaṃ ālapati. Atha vā yaṃ tvaṃ dhammaṃ ācikkhasi desesi paññapesi paṭṭhapesi vivari vibhaji uttānī-akāsīṃ pakāsesi, sabbaṃ taṃ sundaraṃ bhaddakaṃ kalyāṇaṃ anavajjaṃ sevitaḅbanti paṭipadaṃ vadehi bhaddante.

Pātimokkhaṃ atha vāpi samādhinti pātimokkhanti sīlaṃ paṭiṭṭhā ādi caraṇaṃ saṃyamo saṃvaro mukhaṃ pamukhaṃ kusalānaṃ dhammānaṃ samāpattiyā. **atha vāpi samādhinti** yā cittassa ṭhīti saṅṭhīti avatṭhīti avisāhāro avikkhepo avisāhatamānasatā samatho samādhindriyaṃ samādhibalaṃ sammāsamādhīti pātimokkhaṃ atha vāpi samādhim. Tenāha so nimmito—

Akittayī vivaṭacakkhu,
Sakkhidhammaṃ parissayavinayaṃ.
Paṭipadaṃ vadehi bhaddante,
Pātimokkhaṃ atha vāpi samādhinti.

* Saṃ 1. 209; Khu 1. 320; Khu 8. 252; Khu 10. 126 piṭṭhesupi.

157. * Cakkhūhi neva lola'ssa,
 Gāmakathāya āvaraye sotam.
 Rase ca nānugijjheyya,
 Na ca mamāyetha kiñci lokasmim.

Cakkhūhi neva lola'ssāti katham cakkhuloloti, idhekacco cakkhuloliyena samannāgato hoti “adiṭṭham dakkhitabban, diṭṭham samatikkamitabban”ti ārāmena ārāman, uyyānena uyyānam, gāmena gāman, nigamena nigaman, nagarena nagaram, raṭṭhena raṭṭham, janapadena janapadam dīghacārikam anavaṭṭhitacārikam¹ anuyutto ca hoti rūpassa dassanāya, evampi cakkhulolo hoti.

Atha vā bhikkhu antaragharam pavitṭho vīthim paṭipanno asaṁvuto gacchati hatthim olokento, assam olokento, ratham olokento, pattim olokento, itthiyo olokento, purise olokento, kumārake olokento, kumārikāyo olokento, antarāpaṇam olokento, gharamukhāni olokento, uddham olokento, adho olokento, disāvidisam vipekkhamāno gacchati, evampi cakkhulolo hoti.

Atha vā bhikkhu cakkhunā rūpam disvā nimittaggāhī hoti anubyañjanaggāhī, yatvādhikaraṇamenam cakkhundriyam asaṁvutam viharantam abhijjhādomanassā pāpakā akusalā dhammā anvāssaveyyum, tassa saṁvarāya na paṭipajjati, na rakkhati cakkhundriyam, cakkhundriye na saṁvaram āpajjati. Evampi cakkhulolo hoti.

Yathā vā paneke bhonto samaṇabrāhmaṇā saddhādeyyāni bhojanāni bhuñjitvā te evarūpam visūkadassanam anuyuttā viharanti. Seyyathidam, naccam gītam vāditam pekkham akkhānam pāṇissaram vetālam kumbhathūṇam² sobhanakam³ caṇḍālam vaṁsam dhovanam hatthiyuddham assayuddham mahimsayuddham⁴ usabhayuddham ajayuddham meṇḍayuddham kukkuṭayuddham vaṭṭakayuddham daṇḍayuddham muṭṭhiyuddham nibbuddham uyyodhikam balaggam senābyūham aṅkadassanam iti vā, evampi cakkhulolo hoti.

* Khu 1. 422 piṭṭhepi.

1. Anavaṭṭhitacārikam (Sī, Syā) upari 400 piṭṭhepi.

3. Sobhana garakam (Sī, Syā)

2. Kumbhathūṇam (Sī, Syā, Ka); Dī 1. 6; Khu 8. 285 piṭṭhesupi.

4. Mahisayuddham (Sī, Syā)

Kathaṃ na cakkhulolo hoti, idha bhikkhu antaragharaṃ pavittḥo vīthim paṭipanno saṃvuto gacchati na hatthim olokeno, na assaṃ olokeno, na rathaṃ olokeno, na pattiṃ olokeno, na itthiyo olokeno, na purise olokeno, na kumārake olokeno, na kumārikāyo olokeno, na antarāpaṇaṃ olokeno, na gharamukhāni olokeno, na uddhaṃ olokeno, na adho olokeno, na disāvidisāvipekkhamāno gacchati, evampi na cakkhulolo hoti.

Atha vā bhikkhu cakkhunā rūpaṃ disvāna nimittaggāhī hoti nānubyañjanaggāhī. Yatvādhikaraṇameṇaṃ cakkhundriyaṃ asaṃvutaṃ viharantaṃ abhijjhādomanassā pāpakā akusalā dhammā anvāssaveyyuṃ, tassa saṃvarāya paṭipajjati, rakkhati cakkhundriyaṃ, cakkhundriye saṃvaraṃ āpajjati, evampi na cakkhulolo hoti.

Yathā vā paneke bhonto samaṇabrāhmaṇā saddhādeyyāni bhojanāni bhuñjitvā te evarūpaṃ visūkadassanaṃ ananuyuttā viharanti. Seyyathidaṃ, naccam gītaṃ vādiṭam pekkham akkhānaṃ -pa- anīkadassanaṃ iti vā, evarūpā visūkadassanā paṭivirato hoti, evampi na cakkhulolo hoti.

Cakkhūhi neva lola'ssāti cakkhuloliyaṃ pajaheyya vinodeyyaṃ byantiṃ kareyya anabhāvaṃ gameyya, cakkhuloliyā ārato assa virato paṭivirato nikkhanto nissaṭo vipparamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā vihareyyāti cakkhūhi neva lolassa.

Gāmakathāya āvaraye sotanti gāmakathā vuccati bāttiṃsa tiracchānakathā. Seyyathidaṃ, rājakathā corakathā mahāmatlakathā senākathā bhayakathā yuddhakathā annakathā pānakathā vatthakathā yānakathā sayanakathā mālākathā gandhakathā nātikathā gāmakathā nigamakathā nagarakathā janapadakathā itthikathā¹ sūrakathā visikhākathā kumbhaṭṭhānakathā pubbapetakathā nānattakathā lokakkhāyikā samuddakkhāyikā itibhavābhavakathā iti vā. **Gāmakathāya āvaraye**

1. Itthikathā purisakathā (bahūsu) Dī 1. 7; Ma 2. 181; Saṃ 3. 368; Aṃ 3. 358; Vi 2. 213; Ma-Ṭṭha 3. 156 piṭṭhesu passitabbaṃ.

sotanti gāmakathāya sotam āvareyya nivāreyya samvareyya rakkheyya gopeyya pidaheyya pacchindeyyāti gāmakathāya āvaraye sotam.

Rase ca nānugijjheyyāti rasecāti mūlaraso khandharaso tacaraso pattaraso puppharaso phalaraso ambilaṃ madhuraṃ tittakaṃ kaṭukaṃ loṇikaṃ khārikaṃ lambikaṃ kasāvo sādu asādu sītaṃ uṇhaṃ. Santeke samaṇabrāhmaṇā rasagiddhā, te jivhaggena rasaggāni pariyesantā āhiṇḍanti, te ambilaṃ labhitvā anambilaṃ pariyesanti, anambilaṃ labhitvā ambilaṃ pariyesanti -pa- sītaṃ labhitvā uṇhaṃ pariyesanti. Uṇhaṃ labhitvā sītaṃ pariyesanti. Te yaṃ yaṃ labhitvā tena tena na tussanti, aparāparaṃ pariyesanti, manāpikesu rasesu rattā giddhā gadhitā mucchitā ajjhosannā laggā laggitā palibuddhā. Yassesā rasataṇhā pahīnā samucchinnā -pa- nāṇagginā daḍḍhā, so paṭisaṅkhā yoniso āhāraṃ āhāreti neva davāya -pa- anavajjātā ca phāsuvihāro cāti.

Yathā vaṇaṃ ālimpeyya yāvadeva āruhaṇatthāya¹. Yathā vā pana akkhaṃ ambhañjeyya yāvadeva bhārassa nittharaṇatthāya. Yathā vā puttamaṃsaṃ āhāraṃ āhāreyya yāvadeva kantārassa nittharaṇatthāya, evamevaṃ bhikkhu paṭisaṅkhā yoniso āhāraṃ āhāreti neva davāya -pa- anavajjātā ca phāsuvihāro cāti rasataṇhaṃ pajaheyya vinodeyya byantim kareyya anabhāvaṃ gameyya, rasataṇhāya ārato assa virato paṭivirato nikkhanto nissaṭṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā vihareyyāti rase ca nānugijjheyya.

Na ca mamāyetha kiñci lokasminti mamattāti dve mamattā taṇhāmamattaṃca diṭṭhimamattaṃca -pa- idaṃ taṇhāmamattaṃ -pa- idaṃ diṭṭhimamattaṃ. Taṇhāmamattaṃ pahāya diṭṭhimamattaṃ paṭinissajjitvā cakkhuṃ na mamāyeyya na gaṇheyya na parāmaseyya nābhiviseyya. Sotaṃ. Ghānaṃ. Jivhaṃ. Kāyaṃ. Rūpe. Sadde. Gandhe. Rase. Phoṭṭhabbe. Kulaṃ. Gaṇaṃ. Āvāsaṃ. Lābhaṃ. Yasaṃ. Paṣaṃsaṃ. Sukhaṃ. Cīvaraṃ. Piṇḍapātaṃ. Senāsanaṃ. Gilānapaccayabhesajjaparikkhāraṃ. Kāmadhātuṃ. Rūpadhātuṃ. Arūpadhātuṃ. Kāmabhavaṃ. Rūpabhavaṃ. Arūpabhavaṃ. Saññābhavaṃ. Asaññābhavaṃ. Nevasaññānāsaññābhavaṃ. Ekavokārabhavaṃ. Catuvokārabhavaṃ.

1. Āruhanatthāya (Ka), ropanatthāya heṭṭhā 185 piṭṭhe.

pañcavokārabhavaṃ. Atītaṃ. Anāgataṃ. Paccuppannaṃ.
 Diṭṭhasutamutaviññātabbe dhamme na mamāyeyya na gaṇheyya na
 parāmaseyya nābhiniviseyya. **Kiñcīti** kiñci rūpagataṃ vedanāgataṃ
 saññāgataṃ saṅkhāragataṃ viññāṇagataṃ. **Lokasminti** apāyaloke -pa-
 āyatanaloketi na ca mamāyetha kiñci lokasmiṃ. Tenāha Bhagavā—

Cakkhū hi neva lola'ssa,
 Gāmakathāya āvaraye sotaṃ.
 Rase ca nānugijjheyya,
 Na ca mamāyetha kiñci lokasmiṃti.

158. * Phassena yadā phuṭṭhassa,
 Paridevaṃ bhikkhu na kareyya kuhiñci.
 Bhavañca nābhijappeyya,
 Bheravesu ca na sampavedheyya.

Phassena yadā phuṭṭhassāti phassoti rogaphasso rogaphassena puṭṭho
 pareto samohito samannāgato assa, cakkhurogena phuṭṭho pareto samohito
 samannāgato assa, sotarogena. Ghānarogena. Jivhārogena. Kāyarogena.
 Sīsarogena. Kaṇṇarogena. Mukharogena. Dantarogena. Kāsenā. Sāsenā.
 Pināsenā. Dāhena. Jarena. Kucchirogena. Mucchāya. Pakkhandikāya.
 Sūlāya. Visūcīkāya. Kuṭṭhena. Gaṇḍena. Kilāsenā. Sosena. Apamārena.
 Dadduyā. Kaṇḍuyā. Kacchuyā. Rakhasāya. Vitacchīkāya. Lohitena. Pittena.
 Madhumehena. Aṃsāya. Piḷakāya. Bhagandalāya. Pittasamuṭṭhānena
 ābādhena. Semhasamuṭṭhānena ābādhena. Vātasamuṭṭhānena ābādhena.
 Sannipātikena ābādhena. Utupariṇāmajena ābādhena. Visamaparihārajena
 ābādhena. Opakkamikena ābādhena. Kammavipākajena ābādhena. Sītena.
 Uṇhena. Jighacchāya. Pipāsāya. Uccārena. Passāvena.
 Ḍaṃsamakasavātātapasarīsapasamphassehi phuṭṭho pareto samohito
 samannāgato assāti phassena yadā phuṭṭhassa.

Paridevaṃ bhikkhu na kareyya kuhiñcīti ādevaṃ paridevaṃ ādevanaṃ
 paridevanaṃ ādevitattaṃ paridevitattaṃ vācā palāpaṃ vippalāpaṃ lālappaṃ
 lālappāyanaṃ lālappāyitattaṃ na kareyya na janeyya na sañjaneyya

* Khu 1. 422 piṭṭhepi.

na nibbatteyya nābhiniḅbatteyya. . **Kuhiñcīti** kuhiñci kimhici katthaci
ajjhataṃ vā bahiddhā vā ajjhatabhiddhā vāti paridevaṃ bhikkhu na
kareyya kuhiñci.

Bhavañca nābhijappeyyāti kāmaḅhavaṃ na jappeyya, rūpaḅhavaṃ na
jappeyya, arūpaḅhavaṃ na jappeyya na pajappeyya nābhijappeyyāti
bhavañca nābhijappeyya.

Bheravesu ca na sampavedheyyāti bheravāti ekenākārena bhayaṃpi
bheravampi taññeva. Vuttaṃ hetāṃ Bhagavatā— * etaṃ nūna taṃ
bhayaḅhavaṃ āgacchatīti. Bahiddhārammaṇaṃ vuttaṃ, sīhā byagghā dīpī
acchā taracchā kokā mahimsā assā hatthī ahivicchikā satapaḁī, corā vā assu
mānavā vā katakammā vā akatakammā vā. Athāparena ākārena bhayaṃ
vuccati ajjhattikaṃ cittasamuṭṭhānaṃ bhayaṃ bhayānakaṃ chambhitattaṃ
lomahaṃso cetaso ubbego utrāso jātibhayaṃ jarābhayaṃ byādhibhayaṃ
maraṇabhayaṃ rājabhayaṃ corabhayaṃ aggibhayaṃ udakabhayaṃ
attānuvāḁabhayaṃ parānuvāḁabhayaṃ daṇḁabhayaṃ duggatibhayaṃ
ūmibhayaṃ kumbhīlabhayaṃ āvaṭṭabhayaṃ susukābhayaṃ¹ ājīvikabhayaṃ
asilokabhayaṃ parisāya sārājjabhayaṃ madanabhayaṃ duggatibhayaṃ
bhayaṃ bhayānakaṃ chambhitattaṃ lomahaṃso cetaso ubbego utrāso.
Bheravesu ca na sampavedheyyāti bherave passitvā vā suñitvā vā na
vedheyya na pavedheyya na sampavedheyya na taseyya na uttaseyya na
paritaseyya na bhāyeyya na santāsaṃ āpajjeyya, abhīrū assa achambhī
anutrāsī apalāyī, pahīnabhayaḅheravo vigatalomahaṃso vihareyyāti
bheravesu ca na sampavedheyya. Tenāha Bhagavā—

Phassena yadā phuṭṭhassa,
Paridevaṃ bhikkhu na kareyya kuhiñci.
Bhavañca nābhijappeyya,
Bheravesu ca na sampavedheyyāti.

159. + **Annānamatho pānānaṃ,**
Khādanīyānamathopi vatthānaṃ.
Laddhā na sannidhiṃ kayirā,
Na ca parittase tāni alabhamāno.

* Ma 1. 25 piṭṭhe.

1. Sumsukābhayaṃ (Syā)

+ Khu 1. 422 piṭṭhepi.

Annānamatho pānānaṃ, khādanīyānamathopi vatthānanti annānanti odano kummāso sattu maccho maṃsaṃ. **Pānānanti** * aṭṭha pānāni ambapānaṃ jambupānaṃ cocapānaṃ mocapānaṃ madhupānaṃ muddikapānaṃ sālūkapānaṃ phārusakapānaṃ. Aparānīpi aṭṭha pānāni kosambapānaṃ kolapānaṃ badarapānaṃ ghatapānaṃ telapānaṃ payopānaṃ yāgupānaṃ rasapānaṃ. . **Khādanīyānanti** piṭṭhakhajjakaṃ pūvakhajjakaṃ mūlakhajjakaṃ tacakhajjakaṃ pattakhajjakaṃ pupphakhajjakaṃ phalakhajjakaṃ. **Vatthānanti** cha cīvarāni khomaṃ kappāsikaṃ koseyyaṃ kambalaṃ sāṇaṃ bhaṅganti annanamatho pānānaṃ khādanīyānamathopi vatthānaṃ.

Laddhā na sannidhiṃ kayirāti laddhāti laddhā labhitvā adhigantvā vinditvā paṭilabhitvā na kuhanāya na lapanāya na nemittikatāya na nippesikatāya na lābhena lābhaṃ nijigīsanatāya¹ na dārudānena na veḷudānena na pattadānena na pupphadānena na phaladānena na sinānadānena na cuṇṇadānena na mattikādānena na dantakaṭṭhadānena na mukhodakadānena na cāṭukamyatāya na muggasūpyatāya² na pāribhaṭṭyatāya na piṭṭhamaddikatāya³ na vatthuvijjāya na tiracchānavijjāya na aṅgavijjāya na nakkhattavijjāya na dūtagamanena na pahīṇagamanena na jaṅghapesaniyena na vejjakammaṇa na navakammaṇa na piṇḍapaṭiṇḍakena na dānānuppādānena dhammena samena laddhā labhitvā adhigantvā vinditvā paṭilabhitvāti laddhā. **Na sannidhiṃ kayirāti** annasannidhiṃ pānasannidhiṃ vatthasannidhiṃ yānasannidhiṃ sayanasannidhiṃ gandhasannidhiṃ āmisasannidhiṃ na kareyya na janeyya na sañjaneyya na nibbatteyya nābhiniḥbatteyyāti laddhā na sannidhiṃ kayirā.

Na ca parittase tāni alabhamānoti annaṃ vā na labhāmi, pānaṃ vā na labhāmi, vatthaṃ vā na labhāmi, kulaṃ vā na labhāmi, gaṇaṃ vā na labhāmi, āvāsaṃ vā na labhāmi, lābhaṃ vā na labhāmi, yasaṃ vā na labhāmi, paśaṃsaṃ vā na labhāmi, sukhaṃ vā na labhāmi, cīvaraṃ vā na labhāmi, piṇḍapātaṃ vā na labhāmi, senāsaṇaṃ vā na labhāmi, gilānapaccaya bhesajjaparikkhāraṃ vā na labhāmi, gilānupaṭṭhākaṃ vā na labhāmi “appaññātomi”ti na taseyya na uttaseyya na parittaseyya na bhāyeyya na santāsaṃ

* Vi 3. 344 piṭṭhepi.

1. Nijigimsanatāya (Sī, Syā) Khu 8. 258 piṭṭhepi.

2. Na muggasuppatāya (Sī), na muggasūpatāya (Syā)

3. Piṭṭhimaṃsikatāya (Sī), piṭṭhimaddikatāya (Ka)

āpajjeyya, abhīrū assa achambhī anutrāsī apalāyī, pahīnabhayabheravo
vigatalomahaṃso vihareyyāti na ca parittase tāni alabhamāno. Tenāha
Bhagavā—

Annānamatho pānānaṃ,
Khādaniyānamathopi vatthānaṃ.
Laddhā na sannidhiṃ kayirā,
Na ca parittase tāni alabhamānoti.

160. * Jhāyī na pādālola'ssa,
Virame kukkuccā nappamajjeyya.
Athāsanesu sayanesu,
Appasaddesu bhikkhu vihareyya.

Jhāyī na pādālola'ssāti jhāyīti paṭhamenapi jhānena jhāyī, dutiyenapi
jhānena jhāyī, tatiyenapi jhānena jhāyī, catutthenapi jhānena jhāyī,
savitakkasavicārenapi jhānena jhāyī, avitakkavicāramattenapi jhānena jhāyī,
avitakka-avicārenapi jhānena jhāyī, sappītikenapi jhānena jhāyī,
nippītikenapi jhānena jhāyī, pītisahagatenapi jhānena jhāyī, sātasahagatenapi
jhānena jhāyī, sukhasahagatenapi jhānena jhāyī, upekkhāsahagatenapi
jhānena jhāyī, suññatenapi jhānena jhāyī, animittenapi jhānena jhāyī,
appañihitenapi jhānena jhāyī, lokiyeṇenapi jhānena jhāyī, lokuttarenapi
jhānena jhāyī jhānarato ekattamanuyutto paramatthagarakoti¹ jhāyī.

Na pādālola'ssāti katharaṃ pādālolo hoti, idhekacco pādāloliyena
samannāgato hoti, ārāmena ārāmaṃ, uyyānena uyyānaṃ, gāmena gāmaṃ,
nigamena nigamaṃ, nagarena nagaraṃ, raṭṭhena raṭṭhaṃ, janapadena
janapadaṃ dīghacārikaṃ anavaṭṭhitacārikaṃ anuyutto viharati. Evampi
pādālolo hoti.

Atha vā bhikkhu antopisaṃghārāme pādāloliyena samannāgato hoti, na
atthahetu na kāraṇahetu uddhato avūpasantacitto pariveṇato pariveṇaṃ
gacchati, viharato vihāraṃ gacchati,

* Khu 1. 422 piṭṭhe.

1. Sadatthagarakoti (Sī, Syā)

aḍḍhayogato aḍḍhayogaṃ gacchati, pāsādato pāsādaṃ gacchati, hammiyato hammiyaṃ gacchati, guhāya guhaṃ gacchati, leṇato leṇaṃ gacchati, kuṭito kuṭiṃ gacchati, kūṭāgārato kūṭāgāraṃ gacchati, aṭṭato aṭṭaṃ gacchati, māḷato māḷaṃ gacchati, uddaṇḍato uddaṇḍaṃ gacchati, upaṭṭhānasālato upaṭṭhānasālaṃ gacchati, maṇḍalamāḷato maṇḍalamāḷaṃ gacchati, rukkhamūlato rukkhamūlaṃ gacchati, yattha vā pana bhikkhū nisīdanti, tahiṃ gacchati, tattha ekassa vā dutiyo hoti. Dvinnāṃ vā tatiyo hoti, tiṇṇaṃ vā catuttho hoti, tattha bahuṃ samphappalāpaṃ palapati. Seyyathidaṃ. Rājakaṭhaṃ corakaṭhaṃ mahāmatṭakaṭhaṃ senākaṭhaṃ bhayakaṭhaṃ yuddhakaṭhaṃ annakaṭhaṃ pānakaṭhaṃ vatthakaṭhaṃ yānakaṭhaṃ sayanakaṭhaṃ mālākaṭhaṃ gandhakaṭhaṃ ñātikaṭhaṃ gāmaṭhaṃ nigamaṭhaṃ nagaraṭhaṃ janapadaṭhaṃ itthikaṭhaṃ sūraṭhaṃ visikhākaṭhaṃ kumbhaṭṭhānakaṭhaṃ pubbapetaṭhaṃ nānattaṭhaṃ lokakkhāyikaṃ samuddakkhāyikaṃ iti bhavābhavaṭhaṃ iti vā, evampi pādaloḷo hoti.

Na pādaloḷa'ssāti pādaloḷiyaṃ pajaheyya vinodeyya byantiṃ kareyya anabhāvaṃ gameyya, pādaloḷiyā ārato assa virato paṭivirato nikkhanto nissaṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā vihareyya careyya vicareyya iriyeyya vatteyya pāleyya yapeyya yāpeyya paṭisallānārāmo assa paṭisallānarato ajjhataṃ cetosamathamanuyutto anirākatajjhāno vipassanāya samannāgato brūhetā suññāgārānaṃ jhāyī jhānarato ekattamanuyutto paramatthagarakoti jhāyī na pādaloḷassa.

Virame kukkucā nappamajjeyyāti kukkuccanti hatthakukkuccampi kukkuccaṃ, pādakukkuccampi kukkuccaṃ, hatthapādakukkuccampi kukkuccaṃ, akappiye kappiyasaññitā, kappiye akappiyasaññitā, vikāle kālasaññitā, kāle vikālasaññitā, avajje vajjasaññitā, vajje avajjasaññitā, yaṃ evarūpaṃ kukkuccaṃ kukkuccāyanā kukkuccāyitattaṃ cetaso vippaṭisāro manovilekho, idaṃ vuccati kukkuccaṃ.

Api ca dvīhi kāreṇhi uppajjati kukkuccaṃ cetaso vippaṭisāro manovilekho katattā ca akatattā ca. Kathaṃ katattā ca akatattā ca uppajjati kukkuccaṃ cetaso vippaṭisāro manovilekho—“kataṃ me kāyaduccaritaṃ, akataṃ me kāyasucaritaṃ”ti uppajjati kukkuccaṃ

cetaso vip̄paṭisāro manovilekko. “Kataṃ me vacīduccaritaṃ, akataṃ me vacīsucaritaṃ”ti uppajjati kukkuccaṃ cetaso vip̄paṭisāro manovilekko. “Kataṃ me manoduccaritaṃ, akataṃ me manosucaritaṃ. Kato me pāṇātipāto, akatā me pāṇātipātā veramaṇī “ti uppajjati kukkuccaṃ -pa-manovilekko, “kataṃ me adinnādānaṃ. Kato me kāmesumicchācāro. Kato me musāvādo. Katā me pisuṇā vācā. Katā me pharusā vācā. Kato me samphappalāpo. Katā me abhijjhā. Kato me byāpādo. Katā me micchādīṭṭhi, akatā me sammādīṭṭhi”ti uppajjati kukkuccaṃ cetaso vip̄paṭisāro manovilekko. Evaṃ katattā ca akatattā ca uppajjati kukkuccaṃ cetaso vip̄paṭisāro manovilekko.

Atha vā “sīlesu’ mhi na paripūrakārī”ti uppajjati kukkuccaṃ cetaso vip̄paṭisāro manovilekko, “indriyesu’ mhi aguttadvāro”ti. “Bhojane amattaññu’ mhi”ti. “Jāgariyaṃ ananuyutto’ mhi”ti. “Na satisampajañña samannāgato’ mhi”ti. “Abhāvitā me cattāro satipaṭṭhānā”ti. “Abhāvitā me cattāro sammappadhānā”ti. “Abhāvitā me cattāro iddhipādā”ti. “Abhāvitāni me pañcīndriyāni”ti. “Abhāvitāni me pañca balāni”ti. “Abhāvitā me satta bojjhaṅgā”ti. “Abhāvito me ariyo aṭṭhaṅgiko maggo”ti. “Dukkhaṃ me apariññātan”ti. “Samudayo me appahīno”ti. “Maggo me abhāvito”ti. “Nirodho me asacchikato”ti uppajjati kukkuccaṃ cetaso vip̄paṭisāro manovilekko. **Virame kukkuccāti** kukkuccā ārameyya virameyya paṭivirameyya kukkuccaṃ pajaheyya vinodeyya byantiṃ kareyya anabhāvaṃ gameyya. Kukkuccā ārato assa virato paṭivirato nikkhanto nissaṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā vihareyyāti virame kukkuccā.

Nappamajjeyyāti sakkaccakārī assa sātaccakārī aṭṭhitakārī anolīnavuttiko anikkhittacchando anikkhittadhuro appamādo kusalesu dhammesu. “Kadāhaṃ aparipūraṃ vā sīlakkhandhaṃ paripūreyyaṃ, paripūraṃ vā sīlakkhandhaṃ tattha tattha paññāya anuggaṇheyyaṃ”ti yo tattha chando ca vāyāmo ca ussāho ca ussolhī ca thāmo ca appaṭivānī ca satī ca sampajaññañca ātappaṃ padhānaṃ adhiṭṭhānaṃ anuyogo appamādo kusalesu

dhammesu. “Kadāhaṃ aparipūraṃ vā samādhikkhandhaṃ.
Paññākkhandhaṃ. Vimuttikkhandhaṃ. Vimuttiñāṇadassanakkhandhaṃ.
Kadāhaṃ aparīññātaṃ vā dukkhaṃ parijāneyyaṃ, appahīne vā kilese
pajaheyyaṃ, abhāvitaṃ vā maggaṃ bhāveyyaṃ, asacchikataṃ vā nirodhaṃ
sacchikareyyaṃ”ti yo tattha chando ca vāyāmo ca ussāho ca ussoḥhī ca
thāmo ca appaṭivānī ca sati ca sampajaññaṃca ātappaṃ padhānaṃ
adhiṭṭhānaṃ anuyogo appamādo kusalesu dhammesūti virame kukkucā
nappamajjeyya.

Athāsanesu sayanesu, appasaddesu bhikkhu vihareyyāti athāti
padasandhi -pa-. **Āsanaṃ** vuccati yattha nisīdati mañco pīṭhaṃ bhisi taṭṭikā
cammakhaṇḍo tiṇasanthāro paṇṇasanthāro palālasanthāro, **sayanaṃ** vuccati
senāsanāṃ vihāro aḍḍhayogo pāsādo hammiyaṃ guhāti athāsanesu
sayanesu.

Appasaddesu bhikkhu vihareyyāti appasaddesu appanigghosesu
vijanavātesu manussārāhasseyyakesu paṭisallānasārappesu senāsanesu
careyya vicareyya vihareyya iriyeyya vatteyya pāleyya yapeyya yāpeyyāti
athāsanesu sayanesu, appasaddesu bhikkhu vihareyya. Tenāha Bhagavā—

Jhāyī na pādālola’ssa,
Virame kukkucā nappamajjeyya.
Athāsanesu sayanesu,
Appasaddesu bhikkhu vihareyyāti.

161. * Niddaṃ na bahulīkareyya,
Jāgariyaṃ bhajeyya ātāpī.
Tandiṃ māyaṃ hassaṃ khiḍḍaṃ,
Methunaṃ vippajahe savibhūsaṃ.

Niddaṃ na bahulīkareyyāti rattindivaṃ chakoṭṭhāsaṃ thāretvā
pañcakotṭhāsaṃ paṭijaggeyya, ekakoṭṭhāsaṃ nippajjeyyāti niddaṃ na
bahulīkareyya.

Jāgariyaṃ bhajeyya ātāpīti idha bhikkhu divasaṃ caṅkamaṇa nisajjāya
āvaraṇīyehi dhammehi cittaṃ parisodheyya. Rattiyā paṭhamaṃ yāmaṃ
caṅkamaṇa nisajjāya āvaraṇīyehi dhammehi cittaṃ parisodheyya, rattiyā
majjhimaṃ

* Khu 1. 422 piṭṭhepi.

yāmaṃ dakkhiṇeṇa passena sīhaseyyaṃ kappeyya pādepādaṃ accādhāya sato sampajāno uṭṭhānasaññaṃ manasikarivā, rattiyā pacchimaṃ yāmaṃ paccuṭṭhāya caṅkamaṇa nisajjāya āvaraṇīyehi dhammehi cittaṃ parisodheyya.

Jāgariyaṃ bhajeyyāti jāgariyaṃ bhajeyya sambhajeyya seveyya niseveyya saṃseveyya paṭiseveyyāti jāgariyaṃ bhajeyya.

Ātāpīti ātappaṃ vuccati vīriyaṃ¹. Yo cetasiko vīriyārambho nikkamo parakkamo uyyāmo vāyāmo ussāho ussolhī thāmo ṭhiti asithilaparakkamatā anikkhittacchandatā anikkhittadhuratā dhurasampaggaho vīriyaṃ vīriyindriyaṃ vīriyabalaṃ sammāvāyāmo. Iminā ātāpeṇa upeto samupeto upagato samupagato upapanno samupapanno samannāgato, so vuccati ātāpīti jāgariyaṃ bhajeyya ātāpī.

Tandiṃ māyaṃ hassaṃ khiḍḍaṃ, methunaṃ vippajahe savibhūsanti tandīti² tandī tandiyanā tandiyitattaṃ³ tandimanakatā ālasyaṃ ālasyāyanā ālasyāyitattaṃ. **Māyā** vuccati vañcanikā cariyā. Idhekacco kāyena duccaritaṃ caritvā. Vācāya -pa-. Manasā duccaritaṃ caritvā tassa paṭicchādanahetu pāpikaṃ icchaṃ paṇidahati. “Mā maṃ jaññā”ti⁴ icchati, “mā maṃ jaññā”ti saṅkappeti, “mā maṃ jaññā”ti vācaṃ bhāsati, “mā maṃ jaññā”ti kāyena parakkamati. Yā evarūpā māyāvītā accasarā vañcanā nikati nikiraṇā parihaṇā gūhanā pariḡūhanā chādanā paricchādanā⁵ anuttānīkammaṃ anāvīkammaṃ vocchādanā pāpakiriyā. Ayaṃ vuccati māyā. . **Hassanti** idhekacco ativeḷaṃ dantavidamaṃsakaṃ hasati. Vuttaṃ hetuṃ Bhagavatā— * komārakamidaṃ bhikkhave ariyassa vinaye yadidaṃ ativeḷaṃ dantavidamaṃsakaṃ hasitanti.

Khiḍḍāti dve khiḍḍā kāyikā ca khiḍḍā vācasikā ca khiḍḍā, katamā kāyikā khiḍḍā, hattīhipi kīḷanti, assehipi kīḷanti, rathehipi kīḷanti, dhanūhipi kīḷanti, aṭṭhapadehipi kīḷanti, dasapadehipi kīḷanti, ākāsepi kīḷanti, parihaṇāpadehipi kīḷanti, santikāyapi kīḷanti, khalikāyapi kīḷanti, ghaṭikāyapi kīḷanti, salākahatthenapi kīḷanti, akkhenapi kīḷanti, paṅkacīrenapi

1. Viriyaṃ (Sī, Syā)

2. Tandinti (Sī)

3. Natthi Attadaṇḍasuttaniddeśe Khuddakavatthuvibhaṅgepi.

4. Jaññubhi (Ka) Abhi 2. 372 piṭṭhe.

5. Paṭicchādanā (Sī, Ka) 59 piṭṭhepi.

* Am 1. 263 piṭṭhe.

kīḷanti, vaṅkakenapi kīḷanti, mokkhacikāyapi kīḷanti, ciṅgulakenapi kīḷanti, pattāḷhakenapi kīḷanti, rathakenapi kīḷanti, dhanukenapi kīḷanti, akkharikāyapi kīḷanti, manesikāyapi kīḷanti, yathāvajjenapi kīḷanti, ayaṃ kāyikā khiḍḍā. . Katamā vācasikā khiḍḍā, mukhabherikaṃ¹ mukhālambaraṃ mukhaḍḍimakaṃ² mukhavalimakaṃ mukhabherulakaṃ³ mukhadaddarikaṃ nāṭakaṃ lāpaṃ gītaṃ davakammaṃ, ayaṃ vācasikā khiḍḍā.

Methunadhammo nāma yo so asaddhammo gāmadhammo vasaladhammo duṭṭhullo odakantiko rahasso dvayaṃdvayasamāpatti. Kimkāraṇā vuccati methunadhammo. Ubhinnaṃ rattānaṃ sārattānaṃ avassutānaṃ pariyuṭṭhitānaṃ pariyādinnaṃ ubhinnaṃ sadisānaṃ dhammoti taṃkāraṇā vuccati methunadhammo. Yathā ubho kalahakāraḷā methunakāti vuccanti, ubho bhaṇḍanakāraḷā. Ubho bhassakāraḷā. Ubho adhikaraṇakāraḷā. Ubho vivāḍakāraḷā. Ubho vādino. Ubho sallāpakā methunakāti vuccanti. Evamevaṃ ubhinnaṃ rattānaṃ sārattānaṃ avassutānaṃ pariyuṭṭhitānaṃ pariyādinnaṃ ubhinnaṃ sadisānaṃ dhammoti taṃkāraṇā vuccati methunadhammo.

Vibhūsāti dve vibhūsā. Atthi agāriyassa vibhūsā, atthi pabbajitassa vibhūsā. Katamā agāriyassa vibhūsā, kesā ca massu ca mālā ca gandhā ca vilepanā ca ābharaṇā ca pilandhanā ca vatthaṅca sayanāsanaṅca veṭhanaṅca ucchādanaṃ parimaddanaṃ nhāpanaṃ sambāhanaṃ āḍasaṃ añjanaṃ mālāvilepanaṃ mukhacuṅṅakaṃ mukhalepaṃ hatthibandhaṃ sikhābandhaṃ⁴ daṇḍanāḷiyaṃ khaggaṃ chattaṃ citrā upāhanā uṇhīsaṃ maṇiṃ vāḷabījanaṃ odātāni vatthāni dīghadasāni iti vā ayaṃ agāriyassa vibhūsā. . Katamā pabbajitassa vibhūsā, cīvaramaṇḍanā pattamaṇḍanā senāsanamaṇḍanā imassa vā pūtikāyassa bāhirānaṃ vā parikkhārānaṃ maṇḍanā vibhūsānā keḷanā parikeḷanā gedhitatā gedhitattaṃ capalatā cāpalyaṃ, ayaṃ pabbajitassa vibhūsā.

Tandiṃ māyaṃ hassaṃ khiḍḍaṃ, methunaṃ vippajahe savibhūsanti tandiṅca māyaṅca hassaṅca khiḍḍaṅca methunadhammaṅca savibhūsam saparivāraṃ saparibhaṇḍaṃ saparikkhāraṃ pajaheyya vinodeyya byantiṃ kareyya anabhāvaṃ gameyyāti tandiṃ māyaṃ hassaṃ khiḍḍaṃ, methunaṃ vippajahe savibhūsam. Tenāha Bhagavā—

1. Mukhabheriyaṃ (Syā)

3. Mukhabherulakaṃ (Sī)

2. Mukhaḍḍimakaṃ (Sī, Syā)

4. Vasikkhābandhaṃ (Syā)

Niddaṃ na bahulīkareyya,
 Jāgariyaṃ bhajeyya ātāpī.
 Tandiṃ māyaṃ hassaṃ khiḍḍaṃ,
 Methanaṃ vippajahe savibhūsanti.

**162. * Āthabbaṇaṃ supinaṃ lakkhaṇaṃ,
 No vidahe athopi nakkhattaṃ.
 Virutañca gabbhakaṇaṃ,
 Tikicchaṃ māmako na seveyya.**

Āthabbaṇaṃ supinaṃ lakkhaṇaṃ, no vidahe athopi nakkhattanti
 āthabbaṇikā āthabbaṇaṃ payojenti, nagare vā ruddhe¹ saṅgāme vā
 paccupaṭṭhite parasenapaccatthikesu paccāmittesu itim uppādentī,
 upaddavaṃ uppādentī, rogaṃ uppādentī, pajjaraṃ karonti, sūlaṃ karonti,
 visūcikaṃ karonti, pakkhandikaṃ karonti. Evaṃ āthabbaṇikā āthabbaṇaṃ
 payojenti.

Supinapāṭhakā supinaṃ ādisanti “yo pubbaṇhasamayaṃ supinaṃ
 passati, evaṃ vipāko hoti. Yo majjhanhikasamayaṃ² supinaṃ passati, evaṃ
 vipāko hoti. Yo sāyanhasamayaṃ supinaṃ passati, evaṃ vipāko hoti. Yo
 purime yāme. Yo majjhime yāme. Yo pacchime yāme. Yo dakkhiṇena
 passena nipanno. Yo vāmena passena nipanno. Yo uttānaṃ nipanno. Yo
 avakujja nipanno. Yo candaṃ passati. Yo sūriyaṃ passati. Yo
 mahāsamuddaṃ passati. Yo sineruṃ pabbatarājānaṃ passati. Yo hatthiṃ
 passati. Yo assaṃ passati. Yo rathaṃ passati. Yo pattim passati. Yo
 senābyūhaṃ passati. Yo ārāmarāmaṇeyyakaṃ passati. Yo
 vanarāmaṇeyyakaṃ passati. Yo bhūmirāmaṇeyyakaṃ passati. Yo
 pokkharāṇirāmaṇeyyakaṃ³ passati, evaṃ vipāko hoti”ti. Evaṃ
 supinapāṭhakā supinaṃ ādisanti.

Lakkhaṇapāṭhakā lakkhaṇaṃ ādisanti, maṇilakkhaṇaṃ daṇḍalakkhaṇaṃ
 vatthalakkhaṇaṃ asilakkhaṇaṃ usulakkhaṇaṃ dhanulakkhaṇaṃ
 āvudhalakkhaṇaṃ itthilakkhaṇaṃ purisalakkhaṇaṃ kumārikālakkhaṇaṃ
 kumāralakkhaṇaṃ dāsīlakkhaṇaṃ dāsīlakkhaṇaṃ hatthilakkhaṇaṃ
 assalakkhaṇaṃ mahimsalakkhaṇaṃ usabhalakkhaṇaṃ

* Khu 1. 423 piṭṭhe.

2. Majjhantikasamayaṃ (bahūsu)

1. Rundhe (Ka)

3. Pokkharāṇirāmaṇeyyakaṃ (Syā)

goṇalakkhaṇaṃ ajalakkhaṇaṃ meṇḍalakkhaṇaṃ kukkuṭalakkhaṇaṃ
vaṭṭalakkhaṇaṃ godhālakkaṇaṃ kaṇṇikālakkaṇaṃ kacchapalakkhaṇaṃ
migalakkhaṇaṃ iti vāti, evaṃ lakkhaṇapāṭhakā lakkhaṇaṃ ādisanti.

Nakkhattapāṭhakā nakkhattaṃ ādisanti, aṭṭhavīsati nakkhattāni iminā
nakkhattena gharappaveso kattabbo, iminā nakkhattena makutaṃ
bandhitabbaṃ, iminā nakkhattena vāreyyaṃ kāretabbaṃ, iminā nakkhattena
bījanihāro¹ kattabbo, iminā nakkhattena saṃvāso² gantabboti. Evaṃ
nakkhattapāṭhakā nakkhattaṃ ādisanti.

Āthabbaṇaṃ supinaṃ lakkhaṇaṃ, no vidahe athopi nakkhattanti
āthabbaṇaṇca supinaṇca lakkhaṇaṇca nakkhattaṇca no vidaheyya na careyya
na samācareyya na samādāya vatteyya. Atha vā na gaṇheyya na uggaṇheyya
na dhāreyya na upadhāreyya na upalakkheyya nappayojeyyāti āthabbaṇaṃ
supinaṃ lakkhaṇaṃ, no vidahe athopi nakkhattaṃ.

Virutaṇca gabbharaṇaṃ, tikicchaṃ māmakō na seveyyāti virutaṃ
vuccati migavākkam. Migavākkapāṭhakā³ migavākkam ādisanti, sakuntānaṃ
vā catuppādānaṃ vā rutaṃ⁴ vassitaṃ jānanti. Evaṃ migavākkapāṭhakā
migavākkam ādisanti. . Gabbharaṇiyyā gabbhaṃ saṅghāpenti, dvīhi
kāraṇehi gabbho na saṅghāti pāṇakehi vā vātakuppehi vā, pāṇakānaṃ vā
vātakuppānaṃ vā paṭighātāya osadhaṃ dentīti. Evaṃ gabbharaṇiyyā
gabbhaṃ saṅghāpenti. . **Tikicchāti** pañca tikicchā sālākiyaṃ sallakattiyaṃ
kāyatikicchaṃ bhūtiyaṃ komārabhaccaṃ. **Māmakoti** Buddhamāmakō
dhammamāmakō saṅghamāmakō, so vā Bhagavantaṃ mamāyati, Bhagavā
vā taṃ puggalaṃ pariggaṇhāti. Vuttaṃ hetam Bhagavatā— * Ye te
bhikkhave bhikkhū kuhā thaddhā lapā siṅgī unnaḷā asamāhitā, na me te
bhikkhave bhikkhū māmakā, apagatā ca te bhikkhave bhikkhū imasmā
dhammavinayā, na ca te bhikkhū imasmim dhammavinaye vuddhim
virūḷhim vepullaṃ āpajjanti. Ye ca kho bhikkhave bhikkhū nikkuhā nillapā
dhīrā atthaddhā susamāhitā, te kho me bhikkhave bhikkhū māmakā, na ca
apagatā te bhikkhave bhikkhū imasmā dhammavinayā, te ca bhikkhū
imasmim dhammavinaye vuddhim virūḷhim vepullaṃ āpajjanti.

1. Bījanihāro (Syā, Ka)

2. Gharavāso (Syā)

3. Migacakkam. Migacakkapāṭhakā (Syā)

4. Rutaṃ (Syā)

* Khu 1. 270 piṭṭhe.

Kuhā thaddhā lapā siṅgī, unnaḷā asamāhitā.

Na te dhamme virūhanti, Sammāsambuddhadesite.

Nikkuhā nillapā dhīrā, atthaddhā susamāhitā.

Te ve dhamme virūhanti, Sammāsambuddhadesite.

Virutañca gabbhakarāṇaṃ, tikicchaṃ māmako na seveyyāti virutañca gabbhakarāṇaṃ tikicchañca māmako na seveyya na niseveyya na saṃseveyya nappaṭiseveyya na careyya na samācareyya na samādāya vatteyya. Atha vā na gaṇheyya na uggaṇheyya na dhāreyya na upadhāreyya na upalakkheyya nappayojeyyāti virutañca gabbhakarāṇaṃ, tikicchaṃ māmako na seveyya. Tenāha Bhagavā—

Āthabbaṇaṃ supinaṃ lakkhaṇaṃ,

No vidahe athopi nakkhattaṃ.

Virutañca gabbhakarāṇaṃ,

Tikicchaṃ māmako na seveyyāti.

163. * **Nindāya nappavedheyya,**
Na unnameyya pasamsito bhikkhu.
Lobhaṃ saha macchariyena,
Kodhaṃ pesuṇiyañca panudeyya.

Nindāya nappavedheyyāti idhekacce bhikkhū nindanti jātiyā vā gottena vā kolaputtiyena vā vaṇṇapokkharatāya vā dhanena vā ajjhenena vā kammāyatanena vā sippāyatanena vā vijjāṭṭhānena vā sutena vā paṭibhānena vā aññataraññatarena vā vatthunā nindanti garahanti upavadanti, nindito garahito upavadito, nindāya garahāya upavādena akittiyā avaṇṇahārikāya na vedheyya nappavedheyya na sampavedheyya na taseyya na uttaseyya na paritaseyya na bhāyeyya na santāsaṃ āpajjeyya, abhīrū assa achambhī anutrāsī apalāyī, pahīnabhayabheravo vigatalomahaṃso vihareyyāti nindāya nappavedheyya.

Na unnameyya pasamsito bhikkhūti idhekacce bhikkhū pasamsanti jātiyā vā gottena vā kolaputtiyena vā vaṇṇapokkharatāya vā dhanena vā ajjhenena vā kammāyatanena vā sippāyatanena vā vijjāṭṭhānena

* Khu 1. 423 piṭṭhepi.

vā sutena vā paṭibhānena vā aññataraññatarena vā vatthunā pasamsanti thomenti kittenti vaṇṇenti, pasamsito thomito kittito vaṇṇito, pasamsāya thomanena kittiyā vaṇṇahārikāya unnatiṃ na kareyya unnamāṃ na kareyya mānaṃ na kareyya thambhaṃ na kareyya na tena mānaṃ janeyya na tena thaddho assa patthaddho paggahitasiroti na unnameyya pasamsito bhikkhu.

Lobhaṃ saha macchariyena, kodhaṃ pesuṇiyañca panudeyyāti lobhoti yo lobho lubbhanā lubbhitattaṃ sārāgo sārājjanā sārājjitattaṃ abhijjhā lobho akusalamūlaṃ. **Macchariyanti** pañca macchariyāni, āvāsamacchariyaṃ -paggāho vuccati macchariyaṃ. **Kodhoti** yo cittassa āghāto paṭighāto paṭighaṃ paṭivirodho kopo pakopo sampakopo doso padoso sampadoso cittassa byāpatti manopadoso kodho kujjhanā kujjhitattaṃ doso dussanā dussitattaṃ byāpatti byāpajjanā byāpajjitattaṃ, virodho paṭivirodho caṇḍikkaṃ asuro po anattamanatā cittassa. **Pesuññanti** idhekacco piṣuṇavāco hoti, ito sutvā amutra akkhātā imesaṃ bhedāya, amutra vā sutvā imesaṃ akkhātā amūsaṃ bhedāya, iti samaggānaṃ vā bhettā bhinnānaṃ vā anuppadātā, vaggārāmo vaggarato vagganandī vaggakaraṇiṃ vācaṃ bhāsītā hoti. Idaṃ vuccati pesuññaṃ.

Api ca dvīhi kāraṇehi pesuññaṃ upasaṃharati piyakamyatāya vā bhedādhippāyena vā. Kathaṃ piyakamyatāya pesuññaṃ upasaṃharati, imassa piyo bhavissāmi, manāpo bhavissāmi, vissāsiko bhavissāmi, abbhantariko bhavissāmi, suhadayo bhavissāmīti. Evaṃ piyakamyatāya pesuññaṃ upasaṃharati. . Kathaṃ bhedādhippāyena pesuññaṃ upasaṃharati, “kathaṃ ime nānā assu, vinā assu, vaggā assu, dvidhā assu, dvejjhā assu, dve pakkhā assu, bhijjheyyaṃ na samāgaccheyyaṃ, dukkhaṃ na phāsu vihareyyun”ti. Evaṃ bhedādhippāyena pesuññaṃ upasaṃharati. . **Lobhaṃ saha macchariyena, kodhaṃ pesuṇiyañca panudeyyāti** lobhañca macchariyañca kodhañca pesuññañca nudeyya panudeyya pajaheyya vinodeyya byantiṃ kareyya anabhāvaṃ gameyyāti lobhaṃ saha macchariyena, kodhaṃ pesuṇiyañca panudeyya. Tenāha Bhagavā—

Nindāya nappavedheyya,
 Na unnameyya pasamsito bhikkhu.
 Lobhaṃ saha macchariyena,
 Kodhaṃ pesuṇiyañca panudeyyāti.

164. * **Kayavikkaye na tiṭṭheyya,**
Upavādaṃ bhikkhu na kareyya kuhiñci.
Gāme ca nābhisajjeyya,
Lābhakamyā jaṇaṃ na lapayeyya.

Kayavikkaye na tiṭṭheyyāti ye kayavikkayā vinaye paṭikkhittā, na te imasmiṃ atthe adhippetā. Kathaṃ kayavikkaye tiṭṭhati, pañcannaṃ saddhiṃ pattāṃ vā cīvaraṃ vā aññaṃ vā kiñci parikkhāraṃ vañcaniyaṃ vā karonto udayaṃ vā patthayanto parivatteti. Evaṃ kayavikkaye tiṭṭhati. . Kathaṃ kayavikkaye na tiṭṭhati, pañcannaṃ saddhiṃ pattāṃ vā cīvaraṃ vā aññaṃ vā kiñci parikkhāraṃ na vañcaniyaṃ vā karonto na udayaṃ vā patthayanto parivatteti. Evaṃ kayavikkayena tiṭṭhati. . **Kayavikkaye na tiṭṭheyyāti** kayavikkaye na tiṭṭheyya na santiṭṭheyya, kayavikkayaṃ pajaheyya vinodeyya byantiṃ kareyya anabhāvaṃ gameyya, kayavikkayā ārato assa virato paṭivirato nikkhanto nissaṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā vihareyyāti kayavikkaye na tiṭṭheyya.

Upavādaṃ bhikkhu na kareyya kuhiñcīti katame upavādarkarāti kilesā, santeke samaṇabrāhmaṇā iddhimanto dibbacakkhukā paracittaviduno, te dūratopi passanti, āsannāpi na dissanti, cetasāpi cittaṃ pajānanti, devatāpi kho santi iddhimantiniyo dibbacakkhukā paracittaviduniyo, tā dūratopi passanti, āsannāpi na dissanti, cetasāpi cittaṃ pajānanti. Te oḷārikehi vā kilesehi majjhimehi vā kilesehi sukhumehi vā kilesehi upavadeyyuṃ. Katame oḷārikā kilesā kāyaduccaritaṃ vacīduccaritaṃ manoduccaritaṃ, ime vuccanti oḷārikā kilesā. Katame majjhimā kilesā, kāmavitakko byāpādavitakko vihiṃsāvitakko, ime vuccanti majjhimā kilesā. Katame sukhumā kilesā, nātivitakko janapadavitakko amaravitakko parānudayatā paṭisaññutto

* Khu 1. 423 piṭṭhepi.

vitakko lābhasakkārasilokapaṭisaññutto vitakko anavaññattipaṭisaññutto vitakko, ime vuccanti sukhumā kilesā. Te oḷārikehi vā kilesehi majjhimehi vā kilesehi sukhumehi vā kilesehi na upavadeyya upavādaṃ na kareyya, upavādakare kilese na kareyya na jāneyya na sañjāneyya na nibbatteyya nābhinibbatteyya, upavādakare kilese pajaheyya vinodeyya byantiṃ kareyya anabhāvaṃ gameyya, upavādakarehi kilesehi ārato assa virato paṭivirato nikkhanto nissaṭṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā vihareyya. **Kuhiñcīti** kuhiñci kimhici katthaci ajjhataṃ vā bahiddhā vā ajjhatabhiddhā vāti upavādaṃ bhikkhu na kareyya kuhiñci.

Gāme ca nābhisajjeyyāti kathaṃ gāme sajjati, idha bhikkhu gāme gihīhi saṃsaṭṭho viharati sahanandī sahasokī sukhitesu sukhito dukkhitesu dukkhito uppannesu kiccakaraṇīyesu attanā voyogaṃ āpajjati. Evampi gāme sajjati.

Atha vā bhikkhu pubbaṅhasamayāṃ nivāsetvā pattacīvaramādāya gāmaṃ vā nigamaṃ vā piṇḍāya pavisati arakkhiteneva kāyena arakkhitāya vācāya arakkhitena cittaṃ anupaṭṭhitāya satiyā asaṃvutehi indriyehi. So tatra tatra sajjati, tatra tatra gaṇhāti, tatra tatra bajjhati, tatra tatra anayabyasanaṃ āpajjati. Evampi gāme sajjati.

Kathaṃ gāme na sajjati, idha bhikkhu gāme gihīhi asaṃsaṭṭho viharati na sahanandī na sahasokī na sukhitesu sukhito na dukkhitesu dukkhito uppannesu kiccakaraṇīyesu na attanā voyogaṃ āpajjati. Evampi gāme na sajjati.

Atha vā bhikkhu pubbaṅhasamayāṃ nivāsetvā pattacīvaramādāya gāmaṃ vā nigamaṃ vā piṇḍāya pavisati rakkhiteneva kāyena rakkhitāya vācāya rakkhitena cittaṃ upaṭṭhitāya satiyā saṃvutehi indriyehi. So tatra tatra na sajjati, tatra tatra na gaṇhāti, tatra tatra na bajjhati, tatra tatra na anayabyasanaṃ āpajjati. Evampi gāme na sajjati. . **Gāme ca nābhisajjeyyāti** gāme na sajjeyya na gaṇheyya na bajjheyya na palibajjheyya,

agiddho assa agadhito amucchito anajjhosanno vītagedho vigatagedho cattagedho -pa- brahmabhūtena attanā vihareyyāti gāme ca nābhisajjeyya.

Lābhakamyā janam na lapayeyyāti katamā lapanā,
lābhasakkārasilokasannissitassa pāpicchassa icchāpakatassa
āmisacakkhukassa lokadhammagarukassa yā paresam ālapanā lapanā
sallapanā ullapanā samullapanā unnahanā samunnahanā ukkācanā
samukkācanā¹ anupiyabhāṇitā cātukamyatā muggasūpyatā pāribhaṭyatā
parapiṭṭhimaṁsikatā² yā tattha saṅhavācatā sakhilavācatā sithilavācatā³
apharusavācatā. Ayaṁ vuccati lapanā.

Api ca dvīhi kāraṇehi janam lapati, attānam vā nīcam ṭhapento param uccam ṭhapento janam lapati, attānam vā uccam ṭhapento param nīcam ṭhapento janam lapati. Katham attānam nīcam ṭhapento param uccam ṭhapento janam lapati, tumhe me bahūpakārā, aham tumhe nissāya labhāmi cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhāram, yepi me aññe dātum vā kātum vā maññanti tumhe nissāya tumhe sampassantā, yampi me purāṇam mātāpettikam nāmadheyyam, tampi me antarahitam. Tumhehi aham ñāyāmi “asukassa kulūpako asukāya kulūpako”ti. Evaṁ attānam nīcam ṭhapento param uccam ṭhapento janam lapati.

Katham attānam uccam ṭhapento param nīcam ṭhapento janam lapati, aham tumhākam bahūpakāro, tumhe maṁ āgamma Buddhaṁ saraṇam gate, dhammam saraṇam gate, saṅgham saraṇam gatā, pāṇātipātā paṭiviratā, adinnādānā paṭiviratā, kāmesumicchācārā paṭiviratā, musāvādā paṭiviratā, surāmerayamajjappamādaṭṭhānā paṭiviratā, aham tumhākam uddesam demi, paripuccham demi, uposatham ācikkhāmi, navakammam adhiṭṭhāmi, atha pana tumhe maṁ ujjhivā aññe sakkarotha garum karotha mānetha pūjethāti. Evaṁ attānam uccam ṭhapento param nīcam ṭhapento janam lapati.

1. Ukkāpanā samukkāpanā (Syā)

2. Piṭṭhimaṁsikatā (Ka) Visuddhimagge sīlaniddesavaṇṇanā olokatabbā.

3. Mettavācakatā (Syā)

Lābhakamyā janam na lapayeyyāti lābhahetu lābhapaccayā lābhakāraṇā
 lābhābhiniḅbattiyā lābham paṛipācento janam na lapayeyya lapanam
 pajaheyya vinodeyya byantiṃ kareyya anabhāvaṃ gameyya, lapanā ārato
 assa virato paṭivirato nikkhanto nissaṭo vippamutto visaññutto
 vimariyādikatena cetasā vihareyyāti lābhakamyā janam na palapayeyya.
 Tenāha Bhagavā—

Kayavikkaye na tiṭṭheyya,
 Upavādam bhikkhu na kareyya kuhiñci.
 Gāme ca nābhisaḷḷeyya,
 Lābhakamyā janam na lapayeyyāti.

165. Na ca katthiko¹ siyā bhikkhu,
Na ca vācam payuttaṃ bhāseyya.
Pāgabbhiyaṃ na sikkheyya,
Katham viggāhikaṃ na kathayeyya.

Na ca katthiko siyā bhikkhūti * idhekacco katthi hoti vikatthi. So
 katthati vikatthati “ahamasmi sīlasampanno”ti vā “vatasampanno”ti vā
 “sīlabbatasampanno”ti vā jātiyā vā gottena vā kolaputtiyena vā
 vaṇṇapokkharatāya vā dhanena vā ajjhenena vā kammāyatanena vā
 sippāyatanena vā vijjāṭṭhānena vā sutena vā paṭibhānena vā
 aññataraññatarena vā vatthunā “uccā kulā pabbajito”ti vā “mahābhogakulā
 pabbajito”ti vā “uḷārabhogakulā pabbajito”ti vā -pa- “suttantiko”ti vā
 “vinayadharo”ti vā “dhammakathiko”ti vā “āraññiko”ti vā -pa-
 “nevasaññānāsaññāyatanasamāpattiyā lābhī”ti vā katthati vikatthati. Evaṃ
 na kattheyya na vikattheyya, kattham pajaheyya vinodeyya byantiṃ kareyya
 anabhāvaṃ gameyya, katthanā ārato assa virato paṭivirato nikkhanto nissaṭo
 vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā vihareyyāti na ca katthiko
 siyā bhikkhu.

1. Katthitā (Syā, Ka) Khu 1. 423 piṭṭhepi.

* Heṭṭhā 167 piṭṭhepi.

Na ca vācam payuttaṃ bhāseyyāti katamā payuttavācā, idhekacco cīvarapayuttaṃ vācam bhāsatī, piṇḍapātapayuttaṃ vācam bhāsatī, senāsanapayuttaṃ vācam bhāsatī, gilānapaccayabhesajjaparikkhārapayuttaṃ vācam bhāsatī, ayampi vuccatī payuttavācā.

Atha vā cīvarahetu piṇḍapātahetu senāsanahetu gilānapaccayabhesajjaparikkhārahetu saccampi bhaṇatī, musāpi bhaṇatī. Pisuṇampi bhaṇatī, apisuṇampi bhaṇatī. Pharusampi bhaṇatī, aphaṇusampi bhaṇatī. Samphappalāpampi bhaṇatī, asamphappalāpampi bhaṇatī. Mantāpi vācam bhāsatī, ayampi vuccatī payuttavācā. . Atha vā pasannacitto paresaṃ dhammaṃ deseti “aho vata me dhammaṃ suṇeyyūṃ, sutvāva dhammaṃ pasīdeyyūṃ, pasannā ca me pasannākāraṃ kareyyun”ti. Ayaṃ vuccatī payuttavācā. **Na ca vācam payuttaṃ bhāseyyāti** antamaso dhammadesanaṃ vācam upādāya payuttavācam na bhāseyya na katheyya na bhaṇeyya na dīpeyya na vohareyya, payuttaṃ vācam pajaheyya vinodeyya byantim kareyya anabhāvaṃ gameyya, payuttavācāya ārato assa virato paṭivirato nikkhanto nissaṭṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā vihareyyāti na ca vācam payuttaṃ bhāseyya.

Pāgabbhiyaṃ na sikkheyyāti pāgabbhiyanti tīṇi pāgabbhiyāni kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ vācasikaṃ pāgabbhiyaṃ cetasikaṃ pāgabbhiyaṃ. Katamaṃ kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ, idhekacco saṃghagatopi kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti, gaṇagatopi kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti, bhojanasālāyampi kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti, jantāgharepi kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti, udakatitthepepi kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti, antaragharaṃ pavisantopi kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti, antaragharaṃ paviṭṭhopi kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti.

Kathaṃ saṃghagato kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti, idhekacco saṃghagato acittikārakato there bhikkhū ghaṭṭayantopi tiṭṭhati, ghaṭṭayantopi nisīdati, puratopi tiṭṭhati, puratopi nisīdati, uccepi āsane nisīdati, sasāsaṃ pārupitvā nisīdati, ṭhitakopi bhaṇatī, bāhāvikkhepakopi bhaṇatī. Evaṃ saṃghagato kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti.

Katham gaṇagato kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti, idhekacco gaṇagato acittikāarakato therānaṃ bhikkhūnaṃ anupāhanānaṃ caṅkamantānaṃ sa-upāhano caṅkamati, nīce caṅkame caṅkamantānaṃ ucce caṅkame caṅkamati, chamāya caṅkamantānaṃ caṅkame caṅkamati, ghaṭṭayantopi tiṭṭhati, ghaṭṭayantopi nisīdati, puratopi tiṭṭhati, puratopi nisīdati, uccepi āsane nisīdati, sasīsaṃ pārupitvāpi nisīdati, ṭhitopi bhaṇati, bāhāvikkhepakopi bhaṇati. Evaṃ gaṇagato kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti.

Katham bhojanasālāyaṃ kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti, idhekacco bhojanasālāyaṃ acittikāarakato there bhikkhū anupakhajja nisīdati, navepi bhikkhū āsanena paṭibāhati, ghaṭṭayantopi tiṭṭhati, ghaṭṭayantopi nisīdati, puratopi tiṭṭhati, puratopi nisīdati, uccepi āsane nisīdati, sasīsaṃ pārupitvā nisīdati, ṭhitakopi bhaṇati, bāhāvikkhepakopi bhaṇati. Evaṃ bhojanasālāyaṃ kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti.

Katham jantāghare kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti, idhekacco jantāghare acittikāarakato there bhikkhū ghaṭṭayantopi tiṭṭhati, ghaṭṭayantopi nisīdati, puratopi tiṭṭhati, puratopi nisīdati, uccepi āsane nisīdati, anāpucchāpi kaṭṭhaṃ pakkhipati, anāpucchāpi dvāraṃ pidahati. Evaṃ jantāghare kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti.

Katham udakatitthe kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti, idhekacco udakatitthe acittikāarakato there bhikkhū ghaṭṭayantopi otarati, puratopi otarati, ghaṭṭayantopi nhāyati, puratopi nhāyati, uparitopi nhāyati, ghaṭṭayantopi uttarati, puratopi uttarati, uparitopi uttarati. Evaṃ udakatitthe kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti.

Katham antaragharaṃ pavisanto kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti, idhekacco antaragharaṃ pavisanto acittikāarakato there bhikkhū ghaṭṭayantopi gacchati, puratopi gacchati, vokkammapi therānaṃ bhikkhūnaṃ purato gacchati. Evaṃ antaragharaṃ pavisanto kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti.

Katham antaragharaṃ pavitṭho kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti, idhekacco antaragharaṃ pavitṭho “na pavisa bhante”ti vuccamāno pavisati, “na tiṭṭha bhante”ti

vuccamāno tiṭṭhati, “na nisīda bhante”ti vuccamāno nisīdati, anokāsampi pavisati, anokāsepi tiṭṭhati, anokāsepi nisīdati, yānipi tāni honti kulānaṃ ovarakāni gūḷhāni ca paṭicchannāni ca, yattha kulitthiyo kuladhītarō kulasuṇhāyo kulakumāriyo nisīdanti, tatthapi sahasā pavisati, kumārakassapi sīsaṃ parāmasati. Evaṃ antaragharaṃ paviṭṭho kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti. Idam kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ.

Katamaṃ vācasikaṃ pāgabbhiyaṃ, idhekacco saṃghagatopi vācasikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti, gaṇagatopi vācasikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti, antaragharaṃ paviṭṭhopi vācasikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti. Kathaṃ saṃghagato vācasikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti, idhekacco saṃghagato acittikārakato there bhikkhū anāpucchāṃ vā anajjhīṭṭho vā ārāmagatānaṃ bhikkhūnaṃ dhammaṃ bhaṇati, pañhaṃ visajjeti, pātimokkhaṃ uddasati, ṭhitakopi bhaṇati, bāhāvikkhepakopi bhaṇati. Evaṃ saṃghagato vācasikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti.

Kathaṃ gaṇagato vācasikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti, idhekacco gaṇagato acittikārakato there bhikkhū anāpucchāṃ vā anajjhīṭṭho vā ārāmagatānaṃ bhikkhūnaṃ dhammaṃ bhaṇati, pañhaṃ visajjeti, ṭhitakopi bhaṇati, bāhāvikkhepakopi bhaṇati, ārāmagatānaṃ bhikkhunīnaṃ upāsakānaṃ upāsikānaṃ dhammaṃ bhaṇati, pañhaṃ visajjeti, ṭhitakopi bhaṇati, bāhāvikkhepakopi bhaṇati. Evaṃ gaṇagato vācasikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti.

Kathaṃ antaragharaṃ paviṭṭho vācasikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti, idhekacco antaragharaṃ paviṭṭho itthiṃ vā kumāriṃ vā evamāha “itthannāme itthaṃgotte kiṃ atthi, yāgu atthi, bhattaṃ atthi, khādanīyaṃ atthi, kiṃ pivissāma, kiṃ bhuñjissāma, kiṃ khādissāma, kiṃ vā atthi, kiṃ vā me dassathā”ti vippalapati. Evaṃ antaragharaṃ paviṭṭho vācasikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti. Idam vācasikaṃ pāgabbhiyaṃ.

Katamaṃ cetasikaṃ pāgabbhiyaṃ, idhekacco na uccā kulā pabbajito samāno uccā kulā pabbajitena saddhiṃ sadisaṃ attānaṃ karoti cittena, na mahābhogakulā pabbajito samāno mahābhogakulā pabbajitena saddhiṃ sadisaṃ attānaṃ karoti cittena, na uḷārabhogakulā

pabbajito samāno uḷārabhogakulā pabbajitena saddhiṃ sadisaṃ attānaṃ karoti cittaena, na suttantiko samāno suttantikena saddhiṃ sadisaṃ attānaṃ karoti cittaena, na vinayadharo samāno. Na dhammakathiko samāno. Na ārañṇiko samāno. Na piṇḍapātiko samāno. Na paṃsukūliko samāno. Na tecīvariko samāno. Na sapaḍānacāriko samāno. Na khalupacchābhattiko samāno. Na nesajjiko samāno. Na yathāsanthatiko samāno yathāsanthatikena saddhiṃ sadisaṃ attānaṃ karoti cittaena, na paṭhamassa jhānassa lābhī samāno paṭhamassa jhānassa lābhīnā saddhiṃ sadisaṃ attānaṃ karoti cittaena, na dutiyassa jhānassa. Na tatiyassa jhānassa. Na catutthassa jhānassa lābhī samāno. Na ākāśānañcāyatanasamāpattiyā lābhī samāno. Na viññāṇañcāyatanasamāpattiyā. Na ākiñcaññāyatanasamāpattiyā. Na nevasaññānāsaññāyatanasamāpattiyā lābhī samāno nevasaññānāsaññāyatanasamāpattiyā lābhīnā saddhiṃ sadisaṃ attānaṃ karoti cittaena. Idaṃ cetasaṃ pāgabbhiyaṃ. . **Na sikkheyyāti** pāgabbhiyaṃ na sikkheyya na careyya na ācareyya na samādāya vatteyya, pāgabbhiyaṃ pajaheyya vinodeyya byantiṃ kareyya anabhāvaṃ gameyya, pāgabbhiyā ārato assa virato paṭivirato nikkhanto nissaṭo vipparamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā vihareyyāti pāgabbhiyaṃ na sikkheyya.

Kathaṃ viggāhikaṃ na kathayeyyāti katamā viggāhikā kathā, idhekacco evarūpim kathaṃ kattā hoti “na tvam imam dhammavinayaṃ ājānāsi -pa- nibbeḷhehi vā sace pahosī”ti. . Vuttam hetam Bhagavatā * — viggāhikāya kho moggallāna kathāya sati kathābāhullaṃ pāṭikaṅkham, kathābāhulle sati uddhaccam, uddhatassa asaṃvaro, asaṃvutassa ārā cittaṃ samādhimhāti. **Kathaṃ viggāhikaṃ na kathayeyyāti** viggāhikaṃ kathaṃ na katheyya na bhaṇeyya na dīpeyya na vohareyya, viggāhikaṃ kathaṃ pajaheyya vinodeyya byantiṃ kareyya anabhāvaṃ gameyya, viggāhikakathāya ārato assa virato paṭivirato nikkhanto nissaṭo vipparamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā vihareyyāti kathaṃ viggāhikaṃ na kathayeyya. Tenāha Bhagavā—

* Am 2. 463 piṭṭhe.

Na ca katthiko siyā bhikkhu,
 Na ca vācaṃ payuttaṃ bhāseyya.
 Pāgabbhiyaṃ na sikkheyya,
 Kathaṃ viggāhikaṃ na kathayeyyāti.

**166. * Mosavajje na niyyetha, sampajāno saṭhāni na kayirā.
 Atha jīvitena paññāya, sīlabbatena nāññamatimaññe.**

Mosavajje na niyyethāti mosavajjaṃ vuccati musāvādo. Idhekacco sabhaggato¹ vā parisaggato² vā -pa- āmisakiñcikkhahetu vā sampajānamusā bhāsītā hoti, idaṃ vuccati mosavajjaṃ. . Api ca tīhākārehi musāvādo hoti, pubbevassa hoti “musā bhaṇissan”ti, bhaṇantassa hoti “musā bhaṇāmī”ti, bhaṇitassa hoti “musā mayā bhaṇitan”ti, imehi tīhākārehi musāvādo hoti. . Api ca catūhākārehi pañcahākārehi. Chahākārehi. Sattahākārehi. Aṭṭhahākārehi musāvādo hoti, pubbevassa hoti “musā bhaṇissan”ti, bhaṇantassa hoti “musā bhaṇāmī”ti, bhaṇitassa hoti “musā mayā bhaṇitan”ti, vinidhāya diṭṭhiṃ vinidhāya khantiṃ vinidhāya ruciṃ vinidhāya saññāṃ, vinidhāya bhāvaṃ, imehi aṭṭhahākārehi musāvādo hoti. . **Mosavajje na niyyethā**ti mosavajje na yāyeyya na niyyāyeyya na vaheyya³ na saṃhareyya, mosavajjaṃ pajaheyya vinodeyya byantiṃ kareyya anabhāvaṃ gameyya, mosavajjā ārato assa virato paṭivirato nikkhanto nissaṭṭo vippanutto visaññutto vimariyādikatena cetasā vihareyyāti mosavajje na niyyetha.

Sampajāno saṭhāni na kayirāti katamaṃ saṭṭheyyaṃ, idhekacco saṭṭho hoti parisatṭho, yaṃ tattha saṭṭhaṃ saṭṭhatā saṭṭheyyaṃ, kakkaratā kakkariyaṃ, parikkhattatā pārikkhattiyaṃ, idaṃ vuccati saṭṭheyyaṃ. . **Sampajāno saṭhāni na kayirā**ti sampajāno hutvā saṭṭheyyaṃ na kareyya na janeyya na sañjaneyya na nibbatteyya nābhinibbatteyya, saṭṭheyyaṃ pajaheyya vinodeyya byantiṃ kareyya anabhāvaṃ gameyya, saṭṭheyyā ārato

1. Sabhāgagato (Sī, Ka) 2. Parisagato (Sī, Ka) 118 piṭṭhe natthi pāṭhanānāttāṃ.

3. Na vuyheyya (Sī, Ka), natthi Syā-pothhake.

* Khu 1. 423 piṭṭhepi.

assa virato paṭivirato nikkhanto nissaṭṭo vippamutto visaññutto
vimariyādikatena cetasā vihareyyāti sampajāno saṭṭhāni na kayirā.

Atha jīvitena paññāya, sīlabbatena nāññamatimaññeti athāti padasandhi
-pa- padānupubbatāpetam athāti. Idhekacco lūkhajīvitam jīvanto param
pañītajīvitam jīvantam atimaññati “kiṃ panāyam bahulājīvo sabbam
saṃbhakkheti. Seyyathidaṃ, mūlabījam khandhabījam phaḷubījam
aggabījam bījabījameva pañcamaṃ,
asanivicakkadantakūṭasamaṇappadhānenā”¹. So tāya lūkhajīvitāya param
pañītajīvitam jīvantam atimaññati.

Idhekacco pañītajīvitam jīvanto param lūkhajīvitam jīvantam atimaññati
“kiṃ panāyam appapuñño appesakkho, na lābhī
cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhārānan”^{ti}, so tāya
pañītajīvitāya param lūkhajīvitam jīvantam atimaññati. . Idhekacco
paññāsampanno hoti, so puṭṭho pañham visajjeti. Tassa evaṃ hoti
“ahamasmi paññāsampanno, ime panaññe na paññāsampannā”^{ti}, so tāya
paññāsampadāya param atimaññati. Idhekacco sīlasampanno hoti
pātimokkhasamvarasamvuto viharati ācāragocarasampanno aṇumattesu
vajjesu bhayadassāvī, samādāya sikkhati sikkhāpadesu, tassa evaṃ hoti
“ahamasmi sīlasampanno, ime panaññe bhikkhū dussilā pāpadhammā”^{ti}. So
tāya sīlasampadāya param atimaññati. . Idhekacco vatasampanno hoti
āraññiko vā piṇḍapātiko vā paṃsukūliko vā tecīvariko vā sapadānacāriko vā
khalupacchābhattiko vā nesajjiko vā yathāsanthatiko vā, tassa evaṃ hoti
“ahamasmi vata sampanno, ime panaññe na vatasampannā”^{ti}, so tāya
vatasampadāya param atimaññati. **Atha jīvitena paññāya, sīlabbatena
nāññamatimaññeti** lūkhajīvitāya vā pañītajīvitāya vā paññāsampadāya vā
sīlasampadāya vā vatasampadāya vā param nātimaññeyya nāvajāneyya, na
tena mānam janeyya, na tena thaddho assa patthaddho pagghitasiroti atha
jīvitena paññāya, sīlabbatena nāññamatimaññe. Tenāha Bhagavā—

Mosavajje na niyyetha, sampajāno saṭṭhāni na kayirā.

Atha jīvitena paññāya, sīlabbatena nāññamatimaññeti.

1. Asanīva cakkam dantakūṭam samaṇappadhānenāti (Sī)

167. Sutvā rusito¹ bahum vācam,
 Samaṇānam vā puthujanānam².
 Pharusena ne na paṭivajjā,
 Na hi santo paṭisenim karonti³.

Sutvā rusito bahum vācam, samaṇānam puthujanānanti rusitoti dūsito khumsito ghaṭṭito vambhito garahito upavadito. **Samaṇānanti** ye keci ito bahiddhā paribbajūpagatā paribbajasamāpannā. **Puthujanānanti** khattiyā ca brāhmaṇā ca vessā ca suddā ca gahaṭṭhā ca pabbajitā ca devā ca manussā ca, te bahukāhi vācāhi aniṭṭhāhi akantāhi amanāpāhi akkoseyyum paribhāseyyum roseyyum viroseyyum himseyyum vihimseyyum heṭṭheyyum viheṭṭheyyum ghāteyyum upaghāteyyum upaghātam kareyyum, tesam bahum vācam aniṭṭham akantam amanāpam sutvā suṇitvā uggahitvā upadhārayitvā upalakkhayitvāti sutvā rusito bahum vācam, samaṇānam vā puthujanānam.

Pharusena ne na paṭivajjāti pharusenāti pharusena kakkhaḷena na paṭivajjā nappaṭibhaṇeyya, akkosantam na paccakkoseyya, rosantam nappaṭiroseyya, bhaṇḍanam nappaṭibhaṇḍeyya, na kalaham kareya, na bhaṇḍanam kareyya, na viggaham kareyya, na vivādam kareyya, na medhagam kareyya, kalahabhaṇḍanaviggahavivādamedhagam pajaheyya vinodeyya byantiṃ kareyya anabhāvaṃ gameyya, kalahabhaṇḍanaviggahavivādamedhagā ārato assa virato paṭivirato nikkhanto nissaṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā vihareyyāti pharusena ne na paṭivajjā.

Na hi santo paṭisenim karontī santoti rāgassa santattā santo, dosassa. Mohassa. Kodhassa. Upanāhassa -pa- sabbākusalābhisankhārānam santattā samitattā vūpasamitattā vijjhātattā nibbutattā vigatattā paṭipassaddhattā santo upasanto vūpasanto nibbuto paṭipassaddhoti santo. **Na hi santo paṭisenim karontī** santo paṭisenim paṭimallam paṭikaṇṭakam⁴ paṭipakkham na karonti na janenti na

1. Dūsito (Sī, Syā) Khu 1. 423 piṭṭhepi.

3. Paṭiseni karoti (Syā)

2. Puthuvacanānam (Sī, Syā)

4. Paṭibandhanam (Sī)

sañjanenti nibbattenti nābhinibbattenti na hi santo paṭisenim karonti.
Tenāha Bhagavā—

Sutvā rusito bahuṃ vācaṃ,
Samañānaṃ vā puthujanānaṃ.
Pharusena ne na paṭivajjā,
Na hi santo paṭisenim karontīti.

**168. * Etañca dhammamaññāya,
Vicinaṃ bhikkhu sadā sato sikkhe.
Santīti nibbutim ña tvā,
Sāsane Gotamassa nappamajjeyya.**

Etañca dhammamaññāyāti etanti ācikkhitam desitam paññapitam paṭṭhapitam vivaṭam vibhattam uttānikatam pakāsitam dhammam aññāya jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtam katvāti evampi etañca dhammamaññāya. . Atha vā samañca visamañca, pathañca vipathañca, sāvajjañca anavajjañca, hīnañca paṇītañca, kaṇhañca sukkañca, viññūgarahitañca viññūpasatthañca dhammam aññāya jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtam katvāti evampi etañca dhammamaññāya. . Atha vā sammāpaṭipadam anulomapaṭipadam apaccanīkaṭipadam aviruddhapaṭipadam anvatthapaṭipadam dhammānudhammapaṭipadam sīlesu paripūrakāritam indriyesu guttadvāratam bhojane mattaññutam jāgariyānuyogam satisampajaññaṃ, cattāro satipaṭṭhāne cattāro sammappadhāne cattāro iddhipāde pañcindriyāni pañca balāni satta bojjhaṅge ariyam aṭṭhaṅgikam maggaṃ, nibbānañca nibbānagāminiñca paṭipadam dhammam aññāya jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtam katvāti evampi tañca dhammamaññāya.

Vicinaṃ bhikkhu sadā sato sikkheti vicinanti vicinanto pavicinanto tulayanto tīrayanto vibhāvayanto vibhūtam karonto “sabbe saṅkhārā aniccā”ti -pa- “yaṃ kiñci samudayadhammaṃ, sabbaṃ taṃ nirodhadhammaṃ”ti vicinanto pavicinanto tulayanto tīrayanto vibhāvayanto vibhūtam karontoti vicinaṃ bhikkhu. **Sadāti** sadā sabbadā sabbakālam -pa- pacchime vayokhandhe. **Satoti** catūhi kāraṇehi sato, kāye kāyānupassanāsatiṭṭhānaṃ bhāvento sato -pa- so vuccati sato.

* Khu 1. 423 piṭṭhepi.

Sikkheti tisso sikkhāyo adhisīlasikkhā adhicittasikkhā adhipaññāsikkhā -pa-
ayaṃ adhipaññāsikkhā. Imā tisso sikkhāyo āvajjanto sikkheyya -pa-
sikkheyya ācareyya samācareyya samādāya vatteyyāti vicinaṃ bhikkhu sadā
sato sikkhe.

Santīti nibbutim ñatvāti rāgassa nibbutim santīti ñatvā, dosassa.
Mohassa -pa- sabbākusalābhisankhārānaṃ nibbutim santīti ñatvā jānitvā
tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvāti santīti nibbutim ñatvā.

Sāsane Gotamassa nappamajjeyyāti Gotamassa sāsane Buddhasāsane
Jinasāsane Tathāgatasāsane devasāsane Arahantasāsane. **Nappamajjeyyāti**
sakkaccakārī assa sātaccakārī aṭṭhitakārī anolīnavuttiko anikkhittacchando
anikkhittadhuro kusalesu dhammesu, kadāhaṃ aparipūraṃ vā
sīlakkhandhaṃ paripūreyyaṃ -pa- aparipūraṃ vā samādhikkhandhaṃ.
Paññākkhandhaṃ. Vimuttikkhandhaṃ. Vimuttiñāṇadassanakkhandhaṃ.
Kadāhaṃ aparīññātaṃ vā dukkhaṃ parijāneyyaṃ. Appahīne vā kilese
pajaheyyaṃ, abhāvitāṃ vā maggaṃ bhāveyyaṃ, asacchikataṃ vā nirodhaṃ
sacchikareyyanti yo tattha chando ca vāyāmo ca ussāho ca ussolhī ca thāmo
ca appaṭivānī ca sati ca sampajaññaṅca ātappaṃ padhānaṃ adhiṭṭhānaṃ
anuyogo appamādo kusalesu dhammesūti sāsane Gotamassa nappamajjeyya.
Tenāha Bhagavā—

Etaṅca dhammamaññāya,
Vicinaṃ bhikkhu sadā sato sikkhe.
Santīti nibbutim ñatvā,
Sāsane Gotamassa nappamajjeyyāti.

169. * Abhibhū hi so anabhibhūto,
Sakkhidhamma'manītiha'maddasi.
Tasmā hi tassa Bhagavato sāsane,
Appamatto sadā namassa'manusikkhe. (Iti Bhagavā,)

Abhibhū hi so anabhibhūtoti **abhibhū**ti rūpābhibhū¹ saddābhibhū gandhābhibhū rasābhibhū phoṭṭhabbābhibhū dhammābhibhū anabhibhūto kehici kilesehi, abhibhosi ne pāpake² akusale dhamme saṅkilesike ponobhavike sadare dukkhavipāke āyatim jātijarāmarañiyeti abhibhū hi so anabhibhūto.

Sakkhidhamma'manītiha'maddasīti sakkhidhammanti na itihitiham na itikiriyāya na paramparāya na piṭakasampadāya na takkahetu na nayahetu na ākāraparivitakkena na diṭṭhinijjhānakkhantiyā sāmam sayamabhiññātam attapaccakkhadhammam addasi addakkhi apassi paṭivijjhīti sakkhidhammamānītihamaddasi.

Tasmā hi tassa Bhagavato sāsāneti tasmāti tasmā tamkāraṇā tamhetu tappaccayā tamnidānā. **Tassa Bhagavato sāsāneti** tassa Bhagavato sāsane Gotamasāsane Buddhasāsane Jinasāsane Tathāgatasāsane devasāsane Arahantasāsāneti tasmā tassa Bhagavato sāsane.

Appamatto sadā namassa'manusikkhe. (Iti Bhagavā,)ti appamattoti sakkaccakārī -pa- appamādo kusalesu dhammesu. **Sadāti** sadā sabbakālam -pa- pacchime vayokhandhe. **Namassanti** kāyena vā namassamāno vācāya vā namassamāno cittena vā namassamāno anvatthapaṭipattiyā vā namassamāno dhammānudhammapaṭipattiyā vā namassamāno sakkurumāno garukurumāno³ mānāyamāno pūjayamāno apacayamāno. **Anusikkheti** tisso sikkhāyo adhisīlasikkhā adhicittasikkhā adhipaññāsikkhā -pa- ayaṁ adhipaññāsikkhā. Imā tisso sikkhāyo āvajjanto sikkheyya -pa- sacchikātabbam sacchikaronto sikkheyya careyya ācareyya samācareyya samādāya vatteyya. **Bhagavāti** gāravādhivacanam -pa- sacchikā paññatti, yadidaṁ Bhagavāti appamatto sadā namassa'manusikkhe. (Iti Bhagavā,) Tenāha Bhagavā—

1. Abhibhūtarūpā (Syā) evamaññesu pañcapadesupi.

2. Abhibhū hi ne hīne pāpake (Sī, Ka), abhibhū hi pāpake (Syā)

3. Sakkāramāno garukāramāno (Syā)

Abhibhū hi so anabhibhūto,
 Sakkhidhamma'manītiha'maddasi.
 Tasmā hi tassa Bhagavato sāsane,
 Appamatto sadā namassa'manusikkhe. (Iti Bhagavāti,)
 Tuvaṭṭakasuttaniddeso¹ cuddasamo.

15. Attadaṇḍasuttaniddesa

Atha Attadaṇḍasuttaniddesaṃ vakkhati—

170. * Attadaṇḍā bhayaṃ jātaṃ, jaṇaṃ passatha medhagaṇaṃ.
 Saṃvegaṃ kittayissāmi, yathā saṃvijitaṃ mayā.

Attadaṇḍā bhayaṃ jātanti daṇḍāti tayo daṇḍā kāyadaṇḍo vacīdaṇḍo manodaṇḍo. Tividhaṃ kāyaduccaritaṃ kāyadaṇḍo, catubbidhaṃ vacīduccaritaṃ vacīdaṇḍo, tividhaṃ manoduccaritaṃ manodaṇḍo. **Bhayaṃti** dve bhayāni diṭṭhadhammikaṅca bhayaṃ samparāyikaṅca bhayaṃ. Katamaṃ diṭṭhadhammikaṃ bhayaṃ, idhekacco kāyena duccaritaṃ carati, vācāya duccaritaṃ carati, manasā duccaritaṃ carati, paṇampi hanati, adinnampi ādiyati, sandhimpī chindati, nillopampi harati, ekāgārikampi karoti, paripanthepi tiṭṭhati, paradāraṃpi gacchati, musāpi bhaṇati, tamenam gahetvā rañño dassenti “ayaṃ deva coro āgucārī, imassa yaṃ icchasi taṃ daṇḍaṃ paṇehī”ti. Tamenam rājā paribhāsati, so paribhāsapaccayā bhayampi uppādeti, dukkhaṃ domanassaṃ² paṭisaṃvedeti. Etaṃ bhayaṃ dukkhaṃ domanassaṃ kuto tassa, attadaṇḍato jātaṃ sañjātaṃ nibbattaṃ abhinibbattaṃ pātubhūtaṃ.

Ettakenapi rājā na tussati, tamenam rājā bandhāpeti andubandhanena vā rajjubandhanena vā saṅkhalikabandhanena vā vettabandhanena vā latābandhanena vā pakkhepabandhanena vā³ parikkhepabandhanena vā gāmaṃbandhanena vā nigamaṃbandhanena vā nagaraṃbandhanena vā raṭṭhabandhanena vā janapadaṃbandhanena vā antamaso savacaṇīyampi karoti “na te labbhā ito pakkamitun”ti. So bandhanapaccayāpi dukkhaṃ

1. Tuvaṭṭasuttaniddeso (Ka) Suttanipātepi.

3. Pekkhabandhanena vā (Syā) Khu 8. 235 piṭṭhepi.

2. Dukkhadomanassaṃ (Syā)

* Khu 1. 424 piṭṭhepi.

domanassaṃ paṭisaṃvedeti. Etaṃ bhayaṃ dukkhaṃ domanassaṃ kuto tassa, attadaṇḍato jātaṃ sañjātaṃ nibbattaṃ abhinibbattaṃ pātubhūtaṃ.

Ettakenapi rājā na tussati, rājā tassa dhanam āharāpeti sataṃ vā sahasaṃ vā satasahasam vā. So dhanajānipaccayāpi dukkhaṃ domanassaṃ paṭisaṃvedeti. Etaṃ bhayaṃ dukkhaṃ domanassaṃ kuto tassa, attadaṇḍato jātaṃ sañjātaṃ nibbattaṃ abhinibbattaṃ pātubhūtaṃ.

Ettakenapi rājā na tussati. Tamenam rājā vividhā kammakāraṇā kārāpeti, * kasāhipi tāḷeti, vettehipi tāḷeti, aḍḍhadaṇḍakehipi tāḷeti, hatthampi chindati, pādampi chindati, hatthapādampi chindati, kaṇṇampi chindati, nāsampi chindati, kaṇṇanāsampi chindati, bilaṅgathālikampi karoti, saṅkhamuṇḍikampi karoti, rāhumukhampi karoti, jotimālikampi karoti, hatthapajjotikampi karoti, erakavattikampi karoti, cīrakavāsikampi karoti, eṇeyyakampi karoti, baḷisamaṃsikampi karoti, kahāpaṇikampi karoti, khārāpatacchikampi karoti, palighaparivattakampi karoti, palālapīṭhakampi karoti, tattenapi telena osiṅcati, sunakhehipi khādāpehi, jīvantampi sūle uttāseti, asināpi sīsam chindati, so kammakāraṇapaccayāpi dukkhaṃ domanassaṃ paṭisaṃvedeti. Etaṃ bhayaṃ dukkhaṃ domanassaṃ kuto tassa, attadaṇḍato jātaṃ sañjātaṃ nibbattaṃ abhinibbattaṃ pātubhūtaṃ. Rājā imesaṃ catunnaṃ daṇḍānaṃ issaro.

So sakena kammena kāyassa bhedā paraṃ maraṇā apāyaṃ duggatiṃ vinipātaṃ nirayaṃ upapajjati, tamenam nirayapālā pañcavidhabandhanaṃ nāma kammakāraṇam kārenti, tattaṃ ayokhilaṃ hatthe gamenti, tattaṃ ayokhilaṃ dutiye hatthe gamenti, tattaṃ ayokhilaṃ pāde gamenti, tattaṃ ayokhilaṃ dutiye pāde gamenti, tattaṃ ayokhilaṃ majjhe urasmiṃ gamenti. So tattha dukkhā tibbā¹ kaṭukā vedanā vedeti, na ca tāva kālamkaroti, yāva na taṃ pāpakammaṃ byantīhoti. Etaṃ bhayaṃ dukkhaṃ domanassaṃ kuto tassa, attadaṇḍato jātaṃ sañjātaṃ nibbattaṃ abhinibbattaṃ pātubhūtaṃ.

* Ma 1. 122; Ma 3. 202; Am 1. 50; Khu 8. 236 piṭṭhādīsopi.

1. Tippā (Syā)

Tamenam nirayapālā samvesetvā¹ kuṭhārīhi² tacchenti. So tattha dukkhā tībā kaṭukā vedanā vedeti, na ca tāva kālam karoti yāva na tam pāpakammaṃ byantīhoti. Tamenam nirayapālā uddhampādam³ adhosiram gahetvā vāsīhi tacchenti, tamenam nirayapālā rathe yojetvā ādittāya pathaviyā sampajjalitāya sajotibhūtāya sārentipi paccāsārentipi⁴ -pa-. Tamenam nirayapālā mahantaṃ aṅgārapabbataṃ ādittaṃ sampajjalitaṃ sajotibhūtaṃ āropentipi oropentipi -pa-. Tamenam nirayapālā uddhampādam adhosiram gahetvā tattāya lohakumbhiyā pakkhipanti ādittāya sampajjalitāya sajotibhūtāya, so tattha pheṇuddehakaṃ paccati, so tattha pheṇuddehakaṃ paccamāno sakimpi uddham gacchati, sakimpi adho gacchati, sakimpi tiriyaṃ gacchati. So tattha dukkhā tībā kaṭukā vedanā vedeti, na ca tāva kālam karoti, yāva na tam pāpakammaṃ byantīhoti. Etaṃ bhayaṃ dukkhaṃ domanassaṃ kuto tassa, attadaṇḍato jātaṃ sañjātaṃ nibbattaṃ abhinibbattaṃ pātubhūtaṃ. Tamenam nirayapālā mahāniraye pakkhipanti. So kho pana mahānirayo—

* Catukkaṇṇo catudvāro, vibhatto bhāgaso mito.

Ayopākārapariyanto⁵, ayasā paṭikujjito.

Tassa ayomayā bhūmi, jalitā tejasā yutā.

Samantā yojanasataṃ, pharivā tiṭṭhati sabbadā.

Kadariyātapanā ghorā, accimanto durāsadā.

Lomahaṃsanarūpā ca, bhesmā paṭibhayā dukhā.

Puratthimāya bhittiyā, accikkhandho samuṭṭhito.

Dahanto pāpakammante, pacchimāya paṭihaññati.

Pacchimāya ca bhittiyā, accikkhandho samuṭṭhito.

Dahanto pāpakammante, puratthimāya paṭihaññati.

Uttarāya ca bhittiyā, accikkhandho samuṭṭhito.

Dahanto pāpakammante, dakkhiṇāya paṭihaññati.

1. Samvesitvā (Syā) Ma 3. 221; Khu 8. 237 piṭṭhesupi.

2. Kudhārīhi (Syā, Ka)

3. Uddhampādam (Sī)

4. Hārentipi paccāhārentipi (Sī, Ka)

5. ...pariyatto (Syā, Ka)

* Am 1. 140; Khu 2. 134, 152 piṭṭhādīsipi.

Dakkhiṇāya ca bhittiyā, accikkhandho samuṭṭhito.

Dahanto pāpakammante, uttarāya paṭihaññati.

Heṭṭhato ca samuṭṭhāya, accikkhandho bhayānako.

Dahanto pāpakammante, chadanasmiṃ paṭihaññati.

Chadanamhā samuṭṭhāya, accikkhandho bhayānako.

Dahanto pāpakammante, bhūmiyaṃ paṭihaññati.

Ayokapālamādittam, santattam jalitam yathā.

Evam avīcinirayo, heṭṭhā upari passato.

Tattha sattā mahāluddā, mahākibbisakārino.

Accantapāpakammantā, paccanti na ca miyyare¹.

Jāavedasamo kāyo, tesam nirayavāsinam.

Passa kammānam daḥhattam, na bhasmā hoti napī masi.

Puratthimenapi dhāvanti, tato dhāvanti pacchimam.

Uttarenapi dhāvanti, tato dhāvanti dakkhiṇam.

Yam Yam disam padhāvanti², tam tam dvāram pidhīyati³.

Abhinikkhamitāsā te, sattā mokkhagavesino.

Na te tato nikkhamitum, labhanti kammapaccayā.

Tesañca pāpakammantam, avipakkaṃ kataṃ bahunti.

Etam bhayam dukkham domanassam kuto tassa, attadaṇḍato jātam sañjātam nibbattam abhinibbattam pātubhūtam. Yāni ca nerayikāni dukkhāni, yāni ca tiracchānayanikāni dukkhāni, yāni ca pettivisayikāni dukkhāni, yāni ca mānusikāni dukkhāni, tāni kuto jātāni kuto sañjātāni kuto nibbattāni kuto abhinibbattāni kuto pātubhūtāni, attadaṇḍato jātāni sañjātāni nibbattāni abhinibbattāni pātubhūtānīti attadaṇḍā bhayam jātam.

Janam passatha medhaganti jananti khattiyā ca brāhmaṇā ca vessā ca suddā ca gahaṭṭhā ca pabbajitā ca devā ca manussā ca medhagam janam kalaham janam viruddham janam paṭiviruddham janam āhataṃ janam paccāhataṃ janam āghātitaṃ janam

1. Mīyare (Sī)

2. Disampi dhāvanti (Syā)

3. Pithīyati (Sī, Syā)

paccāghātitaṃ jaṇaṃ passatha dakkhatha oloketha nijjhāyetha
upaparikkhathāti jaṇaṃ passatha medhagaṃ.

Samvegaṃ kittayissāmīti samvegaṃ ubbegaṃ utrāsaṃ bhayaṃ pīḷanaṃ
ghaṭṭanaṃ upaddavaṃ upasaggaṃ. **Kittayissāmī**ti pakittayissāmi
ācikkhissāmi desessāmi paññapessāmi paṭhapessāmi vivarissāmi
vibhajissāmi uttānīkarissāmi pakāsissāmīti samvegaṃ kittayissāmi.

Yathā samvijitaṃ mayāti yathā mayā attanāyeva attānaṃ samvejito
ubbejito samvegamaṇāpāditoti yathā samvijitaṃ mayā. Tenāha Bhagavā—

Attadaṇḍā bhayaṃ jātaṃ, jaṇaṃ passatha medhagaṃ.
Samvegaṃ kittayissāmi, yathā samvijitaṃ mayāti.

171. * **Phandamānaṃ pajāṃ disvā, macche appodake yathā.**
Aññamaññehi byāruddhe, disvā maṇi bhayamāvīsi.

Phandamānaṃ pajāṃ disvāti pajāti sattādhivacanaṃ. Pajāṃ
taṇhāphandaṇāya phandamānaṃ diṭṭhiphandaṇāya phandamānaṃ
kilesaphandaṇāya phandamānaṃ duccharitaphandaṇāya phandamānaṃ
payogaphandaṇāya phandamānaṃ vipākaphandaṇāya phandamānaṃ rattaṃ
rāgena phandamānaṃ duṭṭhaṃ dosena phandamānaṃ mūlhaṃ mohena
phandamānaṃ vinibaddhaṃ mānena phandamānaṃ parāmaṭṭhaṃ diṭṭhiyā
phandamānaṃ vikkhepagataṃ uddhaccena phandamānaṃ aniṭṭhaṅgataṃ
vicikicchāya phandamānaṃ thāmagataṃ anusayehi phandamānaṃ lābhena
phandamānaṃ alābhena phandamānaṃ yasena phandamānaṃ ayasena
phandamānaṃ pasamsāya phandamānaṃ nindāya phandamānaṃ sukkena
phandamānaṃ dukkhena phandamānaṃ jātiyā phandamānaṃ jarāya
phandamānaṃ byādhinā phandamānaṃ maraṇena phandamānaṃ
sokaparidevadukkhadomanassupāyāsehi phandamānaṃ nerayikena
dukkhena phandamānaṃ tiracchānayanonikena dukkhena phandamānaṃ
pattivīsayikena dukkhena phandamānaṃ mānusikena dukkhena
phandamānaṃ gabbhokantimūlakena dukkhena. Gabbhaṭṭhitimūlakena¹
dukkhena. Gabbhavuṭṭhānamūlakena dukkhena. Jātassūpanibandhakena
dukkhena. Jātassa parādheyyakena dukkhena. Attūpakkamena dukkhena.
Parūpakkamena dukkhena. Dukkhadukkhena. Saṅkhāradukkhena.
Vipariṇāmadukkhane. Cakkhurogena dukkhena. Sotarogena. Ghānarogena.
Jivhārogena. Kāyarogena.

1. Gabbheṭhitimūlakena (Ka) 35 piṭṭhepi.

* Khu 1. 424 piṭṭhepi.

Sīsarogena. Kaṇṇarogena. Mukharogena. Dantarogena. Kāsenā. Sāsenā. Pināsenā. Dāhena. Jarena. Kucchirogena. Mucchāya. Pakkhandikāya. sūlāya. Visūcīkāya. Kuṭṭhena. Gaṇḍena. Kilāsenā. Sosena. Apamārena. Dadduyā. Kaṇḍuyā. Kacchuyā. Rakhasāya. Vitacchīkāya. Lohitena. Pittena. Madhumehena. Aṁsāya. Piḷakāya. Bhagandalāya. Pittasamuṭṭhānena ābādhena. Semhasamuṭṭhānena ābādhena. Vātasamuṭṭhānena ābādhena. Sannipātīkena ābādhena. Utupariṇāmajena ābādhena. Visamaparihārajena ābādhena. Opakkamīkena ābādhena. Kammavipākajena ābādhena. Sītena. Uṇhena. Jighacchāya. Pipāsāya. Uccārena. Passāvena. Daṁsamakasavātātapasarīsapasamphassena dukkhena. Mātumaraṇena dukkhena. Pitumaraṇena dukkhena. Bhātumaraṇena dukkhena. Bhaginimaraṇena dukkhena. Puttumaraṇena dukkhena. Dhītumaraṇena dukkhena. Ńābhimaraṇena dukkhena. Bhogabyasanena dukkhena. Rogabyasanena dukkhena. Sīlabyyasanena dukkhena. Diṭṭhibyyasanena dukkhena phandamānaṁ samphandamānaṁ vipphandamānaṁ vedhamānaṁ pavedhamānaṁ sampavedhamānaṁ. **Disvāti** disvā passitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṁ katvāti phandamānaṁ pajāṁ disvā.

Macche appodake yathāti yathā macchā appodake udakapariyādāne kākehi vā kulalehi vā balākāhi vā paripāṭiyamānā ukkhipiyamānā khajjamānā phandanti samphandanti vipphandanti vedhanti pavedhanti sampavedhanti, evamevaṁ pajā taṇhāphandanāya phandanti -pa-diṭṭhibyyasanena dukkhena phandanti samphandanti vipphandanti vedhanti pavedhanti sampavedhanti macche appodake yathā.

Aññamaññehi byāruddheti aññamaññaṁ sattā viruddhā paṭiviruddhā āhatā paccāhatā āghātītā paccāghātītā. Rājānopi rājūhi vivadanti, khattiyāpi khattiyehi vivadanti, brāhmaṇāpi brāhmaṇehi vivadanti, gahapatīpi gahapatīhi vivadanti, mātāpi puttana vivadati, puttapi mātārā vivadati, pitāpi puttana vivadati, puttapi pītārā vivadati, bhātāpi bhātārā vivadati, bhaginīpi bhaginiyā vivadati, bhātāpi bhaginiyā vivadati, bhaginīpi bhātārā vivadati, sahāyopi sahāyena vivadati. Te tattha kalahaviggahavivādāpannā aññamaññaṁ pāṇīhi upakkamanti leḍḍūhi upakkamanti, daṇḍehi upakkamanti, satthehi upakkamanti, te tattha maraṇampi nigacchanti maraṇamattampi dukkhanti aññamaññehi byāruddhe.

Disvā maṃ bhayamāvisīti disvāti disvā passivā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā bhayaṃ pīḷanaṃ ghaṭṭanaṃ upaddavo upasaggo āvisīti¹ disvā maṃ bhayamāvisi. Tenāha Bhagavā—

Phandamānaṃ pajāṃ disvā, macche appodake yathā.
Aññaamaññehi byāruddhe, disvā maṃ bhayamāvisīti.

172. * Samantamasāro loko, disvā sabbā sameritā.

Ichchaṃ bhavanamattano, nāddasāsiraṃ anositaṃ.

Samantamasāro lokoti lokoti nirayaloko tiracchānayaniloko pettivisayaloko manussaloko devaloko, khandhaloko dhātuloko āyatanaloko, ayaṃ loko paro loko brahmaloko devaloko ayaṃ vuccati loko. Nirayaloko asāro nissāro sārāpagato nicasārasārena vā sukhasārasārena vā attasārasārena vā niccena vā dhuvena vā sassatena vā avipariṇāmadhammena vā. Tiracchānayaniloko. Pettivisayaloko. Manussaloko. Devaloko. Khandhaloko. Dhātuloko. Āyatanaloko. Ayaṃ loko. Paro loko. Brahmaloko. Devaloko asāro nissāro sārāpagato nicasārasārena vā sukhasārasārena vā attasārasārena vā niccena vā dhuvena vā sassatena vā avipariṇāmadhammena vā.

Yathā pana naḷo asāro nissāro sārāpagato. Yathā eraṇḍo asāro nissāro sārāpagato. Yathā udumbaro asāro nissāro sārāpagato. Yathā setakaccho asāro nissāro sārāpagato. Yathā pāribhaddako asāro nissāro sārāpagato. Yathā pheṇapiṇḍo asāro nissāro sārāpagato. Yathā udakapubbuḷaṃ² asāraṃ nissāraṃ sārāpagataṃ. Yathā marīci asārā nissārā sārāpagatā. Yathā kadalikkhandho asāro nissāro sārāpagato. Yathā māyā asārā nissārā sārāpagatā, evamevaṃ nirayaloko asāro nissāro sārāpagato

1. Āvisīti (Sī), āvisatīti (Syā)

* Khu 1. 424 piṭṭhepi.

2. Bubbulakaṃ (Sī), pubbuḷakaṃ (Syā)

niccāsārasāreṇa vā sukhasārasāreṇa vā attasārasāreṇa vā niccena vā dhuvena vā sassatena vā avipariṇāmadhammena vā.

Tiracchānayaniloko. Pettivisayaloko. Manussaloko. Devaloko asāro nissāro sārāpagato niccāsārasāreṇa vā sukhasārasāreṇa vā attasārasāreṇa vā niccena vā dhuvena vā sassatena vā avipariṇāmadhammena vā.

Khandhaloko. Dhātuloko. Āyatanaloko. Ayaṃ loko. Paroloko. Brahmalo. Devaloko asāro nissāro sārāpagato niccāsārasāreṇa vā sukhasārasāreṇa vā attasārasāreṇa vā niccena vā dhuvena vā sassatena vā avipariṇāmadhammena vāti samantamasāro loko.

Disā sabbā sameritāti ye puratthimāya disāya saṅkhārā, tepi eritā sameritā calitā ghaṭṭitā aniccatāya jātiyā anugatā jarāya anusaṭṭā byādhinā abhibhūtā maraṇena abbhāhatā dukkhe patiṭṭhitā atāṇā aleṇā asaraṇā asaraṇibhūtā. Ye pacchimāya disāya saṅkhārā. Ye uttarāya disāya saṅkhārā. Ye dakkhiṇāya disāya saṅkhārā. Ye puratthimāya anudisāya saṅkhārā. Ye pacchimāya anudisāya saṅkhārā. Ye uttarāya anudisāya saṅkhārā. Ye dakkhiṇāya anudisāya saṅkhārā. Ye heṭṭhimāya disāya saṅkhārā. Ye uparimāya disāya saṅkhārā. Ye dasasu disāsu saṅkhārā, tepi eritā sameritā calitā ghaṭṭitā aniccatāya jātiyā anugatā jarāya anusaṭṭā byādhinā abhibhūtā maraṇena abbhāhatā dukkhe patiṭṭhitā atāṇā aleṇā asaraṇā asaraṇibhūtā. Bhāsitaṃpi cetam—

* Kiñcāpi te taṃ jalatī vimānaṃ,
Obhāsayaṃ uttariyaṃ disāya.
Rūpe raṇaṃ disvā sadā pavedhitaṃ,
Tasmā na rūpe ramatī sumedho.

+ Maccunābbhāhato loko, jarāya parivārito.
Taṇhāsallena otiṇṇo, icchādhūmāyito¹ sadā.

* Saṃ 1. 150 piṭṭhe.

+ Saṃ 1. 37 piṭṭhe.

1. Icchādhūmāyiko (Syā)

* Sabbo ādīpito loko, sabbo loko padhūpito.

Sabbo pajjalito loko, sabbo loko pakampitoti disā sabbā sameritā.

Iccham bhavanamattanoti attano bhavanam tñam leṇam saraṇam gatim parāyaṇam icchanto sādiyanto patthayanto pihayanto abhijappantoti iccham bhavanamattano. **Nāddasāsīm anositanti** ajjhositānyeva addasam, anajjhositam nāddasam. Sabbam yobbaññam jarāya ositam, sabbam ārogyam byādhinā ositam, sabbam jīvitam maraṇena ositam, sabbam lābham alābhena ositam, sabbam yasam ayasena ositam, sabbam pasaṃsam nindāya ositam, sabbam sukham dukkhena ositam.

+ Lābho alābho yaso ayaso ca,
Nindā pasaṃsā ca sukham dukhañca.
Ete aniccā manujesu dhammā,
Asassatā vipariṇāmadhammāti.

Nāddasāsīm anositam. Tenāha Bhagavā—

Samantamasāro loko, disā sabbā sameritā.
Iccham bhavanamattano, nāddasāsīm anositanti.

173. Osāne tveva byāruddhe, disvā me aratī ahu.

Athettha sallamaddakkhim, duddasam hadayassitam.

Osāne tveva byāruddheti osāne tvevāti sabbam yobbaññam jarā osāpeti, sabbam ārogyam byādhi osāpeti, sabbam jīvitam maraṇam osāpeti, sabbam lābham alābho osāpeti, sabbam yasam ayaso osāpeti, sabbam pasaṃsam nindā osāpeti, sabbam sukham dukkham osāpetīti osāne tveva. .

Byāruddheti yobbaññakāmā sattā jarāya paṭiviruddhā, ārogyakāmā sattā byādhinā paṭiviruddhā, jīvitukāmā sattā maraṇena paṭiviruddhā, lābhakāmā sattā alābhena paṭiviruddhā, yasaṃsākāmā sattā ayasena paṭiviruddhā, pasaṃsakāmā sattā nindāya paṭiviruddhā, sukhakāmā sattā dukkhena paṭiviruddhā āhatā paccāhatā āghātītā paccāghātītātī osāne tveva byāruddhe.

* Sam 1. 135 piṭṭhe.

+ Khu 5. 107 piṭṭhe Jātaka.

Disvā me aratī ahūti disvāti disvā passitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvāti disvā. **Me aratīti** yā arati yā anabhirati yā anabhiramanā yā ukkaṅṭhitā yā paritasitā. **Ahūti** disvā me aratī ahu.

Athettha sallamaddakkhinti athāti padasandhi -pa- padānupubbatāpetam athāti. **Etthāti** sattesu. **Sallanti** sattasallāni rāgasallam dosasallam mohasallam mānasallam diṭṭhisallam sokasallam kathamkathāsallam. **Addakkhinti** addasaṃ adakkhim apassim paṭivijjhinti athettha sallamaddakkhim.

Duddasaṃ hadayassitanti duddasanti duddasaṃ duddakkham duppassaṃ dubbujjhaṃ duranubujjhaṃ duppaṭivijjhanti duddasaṃ. **Hadayassitanti** hadayaṃ vuccati cittaṃ. Yaṃ cittaṃ mano mānasam hadayaṃ paṇḍaram mano manāyatanam manindriyam viññāṇam viññāṇakkhandho tajjā manoviññāṇadhātu. **Hadayassitanti** hadayanissitam cittasitam cittanissitam cittena sahatam sahatam samsaṭṭham sampayuttaṃ ekuppādam ekanirodham ekavattukam ekārammaṇanti duddasaṃ hadayassitam. Tenāha Bhagavā—

Osāne tveva byāruddhe, disvā me aratī ahu.

Athettha sallamaddakkhim, duddasaṃ hadayassitanti.

174. Yenasallena otiṇṇo, disā sabbā vidhāvati.

Tameva sallamabbuyha, na dhāvati na sīdati.

Yena sallena otiṇṇo, disā sabbā vidhāvatiti sallanti satta sallāni rāgasallam dosasallam mohasallam mānasallam diṭṭhisallam sokasallam kathamkathāsallam. . Katamaṃ rāgasallam, yo rāgo sārāgo anunayo anurodho nandirāgo cittassa sārāgo -pa- abhijjhā lobho akusalamūlam, idaṃ rāgasallam.

Katamaṃ dosasallam. “Anattham me acarī”ti āghāto jāyati, “anattham me caratī”ti āghāto jāyati, “anattham me carissatī”ti āghāto jāyati -pa- caṇḍikkam asuropanattamanatā cittassa, idaṃ dosasallam.

Katamaṃ mohasallam, dukkhe aññāṇam -pa- dukkhanirodhagāminiyā paṭipadāya aññāṇam, pubbante aññāṇam, aparante aññāṇam, pubbantāparante

aññāṇaṃ, idappaccayatāpaṭṭicasamuppannesu dhammesu aññāṇaṃ. Yaṃ evarūpaṃ adassanaṃ anabhisamayo ananubodho asambodho appaṭivedho asaṅgāhaṇā aparīyogāhaṇā¹ asaṃapekkhaṇā apaccavekkhaṇā apaccakkhakammaṃ dummejjhaṃ bālyaṃ moho pamoho sammoho avijjā avijjogho avijjāyogo avijjānusayo avijjāpariyuṭṭhānaṃ avijjālaṅgī moho akusalamūlaṃ, idaṃ mohasallaṃ.

Katamaṃ mānasallaṃ, “seyyohamaṃ”ti māno, “sadiśohamaṃ”ti māno, “hīnohamaṃ”ti māno, yo evarūpo māno maññāṇā maññitattaṃ unnati unnamo dhajo sampaggāho ketukamyatā cittassa, idaṃ mānasallaṃ.

Katamaṃ diṭṭhisallaṃ, vīsativatthukā sakkāyadiṭṭhi, dasavatthukā micchādiṭṭhi, dasavatthukā antaggāhikā diṭṭhi. Yā evarūpā diṭṭhi diṭṭhigataṃ diṭṭhigahaṇaṃ diṭṭhikantāro diṭṭhivīsūkāyikaṃ diṭṭhivipphandaṃ diṭṭhisaññojanaṃ gāho paṭiggāho abhiniveso parāmāso kummaggo² micchāpatho micchattaṃ titthāyatanaṃ vipariyesaggāho viparītaggāho vipallāsaggāho micchāgāho ayāthāvakaṃ “yāthāvakaṃ”ti gāho yāvataṃ dvāsaṭṭhi diṭṭhigatāni, idaṃ diṭṭhisallaṃ.

Katamaṃ sokasallaṃ, ñātibyaśanaṇa vā phuṭṭhaśa rogaśyaśanaṇa vā phuṭṭhaśa bhogaśyaśanaṇa vā phuṭṭhaśa śīlaśyaśanaṇa vā phuṭṭhaśa diṭṭhibyaśanaṇa vā phuṭṭhaśa aññataraññatarena byaśanaṇa samannāgataśa aññataraññatarena dukkhadhammena phuṭṭhaśa sokaśocanaṇa socitattaṃ antosoka antopariśoka antoḍāho antopariḍāho cetaso pariśjāyaṇā domaśaśaṃ, idaṃ sokaśallaṃ.

Katamaṃ kathaṃkathāśallaṃ, dukkhe kaṅkhā, dukkhaśamudaye kaṅkhā, dukkhaṇirodhe kaṅkhā, dukkhaṇirodhagāminiyaṇa paṭipadāya kaṅkhā, pubbante kaṅkhā, aparante kaṅkhā, pubbantāparante kaṅkhā, idappaccayatāpaṭṭicasamuppannesu dhammesu kaṅkhā. Yā evarūpā kaṅkhā kaṅkhāyaṇā kaṅkhāyitattaṃ vimati vicikicchā dveḷhakaṃ dvedhāpatho saṃśayo anekaṃśaggāho āśappaṇā pariśappaṇā aparīyogāhaṇā chaṃbhitattaṃ cittassa maṇovilekko, idaṃ kathaṃkathāśallaṃ.

1. Aśaṅgāhatā aparīyogāhatā (Syā), aśaṅgāhaṇā aparīyogāhaṇā (Ka)

2. Kummaggo (Ka) 87 piṭṭhepi.

Yena sallena otiṇṇo, disā sabbā vidhāvatiti rāgasallena otiṇṇo viddho phuṭṭho pareto samohito samannāgato kāyena duccharitaṃ carati, vācāya duccharitaṃ carati, manasā duccharitaṃ carati, pāṇampi hanati, adinnampi ādiyati, sandhimpī chindati, nillopampi harati, ekāgārikampī karoti, paripanthepī tiṭṭhati, paradārampī gacchati, musāpī bhaṇati, evampī rāgasallena otiṇṇo viddho phuṭṭho pareto samohito samannāgato dhāvati vidhāvati sandhāvati saṃsarati. . Atha vā rāgasallena otiṇṇo viddho phuṭṭho pareto samohito samannāgato bhoge pariyesanto nāvāya mahāsamuddaṃ pakkhandati. Sītassa purakkhato uṇhassa purakkhato ḍaṃsamakasa vātātapa sarīsapa samphassehi pīḷiyamāno¹ khuppipāsāya miyyamāno tigumbaṃ gacchati, takkolaṃ gacchati, takkasīlaṃ gacchati, kālamukhaṃ gacchati, purapūraṃ gacchati, vesuṅgaṃ gacchati, verāpathaṃ gacchati, javaṃ gacchati, tāmalīṃ gacchati, vaṅkaṃ gacchati, eḷabandhanaṃ gacchati, suvaṇṇakūṭaṃ gacchati, suvaṇṇabhūmīṃ gacchati, tambapaṇṇīṃ gacchati, suppārakaṃ² gacchati, bhārukacchaṃ gacchati, suraṭṭhaṃ gacchati, bhaṅgalokaṃ³ gacchati, bhaṅgaṇaṃ⁴ gacchati, paramabhaṅgaṇaṃ gacchati, yonaṃ gacchati, paramayonaṃ gacchati, vinakaṃ gacchati, mūlapadaṃ gacchati, marukantāraṃ gacchati, jaṇṇupathaṃ gacchati, ajapathaṃ gacchati, meṇḍapathaṃ gacchati, saṅkupathaṃ gacchati, chattapathaṃ gacchati, vaṃsapathaṃ gacchati, sakuṇapathaṃ gacchati, mūsikapathaṃ gacchati, daripathaṃ gacchati, vettācāraṃ gacchati, pariyesanto na labhati, alābhamūlakampī dukkhaṃ domanassaṃ paṭisaṃvedeti, pariyesanto labhati, laddhā ārakkhamūlakampī dukkhaṃ domanassaṃ paṭisaṃvedeti “kinti me bhoge neva rājāno hareyyuṃ, na corā hareyyuṃ, na aggi daheyya, na udakaṃ vaheyya, na appiyā dāyādā hareyyun”ti, tassa evaṃ ārakkhato gopayato te bhogā vippalujjanti, so vippayogamūlakampī dukkhaṃ domanassaṃ paṭisaṃvedeti. Evampī rāgasallena otiṇṇo viddho phuṭṭho pareto samohito samannāgato dhāvati vidhāvati sandhāvati saṃsarati.

Dosasallena. Mohasallena. Mānasallena otiṇṇo viddho phuṭṭho pareto samohito samannāgato kāyena duccharitaṃ carati,

1. Rissamāno (Sī, Syā) 116 piṭṭhe-pāṭhabhedo natthi.

2. Suppādakaṃ (Ka), suppāraṃ (Syā)

3. Aṅgalokaṃ (Sī), aṅgaṇakaṃ (Syā)

4. gaṅgaṇaṃ (Sī, Syā) hetṭhā 120 piṭṭhepi.

vācāya duccharitaṃ carati, manasā duccharitaṃ carati, pāṇampi hanati, adinnampi ādiyati, sandhimpī chindati, nillopampi harati, ekāgārikampi karoti, paripanthepi tiṭṭhati, paradārampi gacchati, musāpi bhaṇati. Evaṃ mānasallena otiṇṇo viddho phuṭṭho pareto samohito samannāgato dhāvati vidhāvati sandhāvati samsarati.

Diṭṭhisallena otiṇṇo viddho phuṭṭho pareto samohito samannāgato acelako hoti muttācāro hatthāpalekhano¹, na ehibhadantiko, na tiṭṭhabhadantiko, nābhīhaṭaṃ, na uddissakataṃ, na nimantanāṃ sādīyati, so na kumbhimukhā paṭiggaṇhāti, na kaḷopimukhā² paṭiggaṇhāti, na eḷakamantaraṃ, na daṇḍamantaraṃ, na musalamantaraṃ, na dvinnāṃ bhuñjamānānaṃ, na gabbhiniyā, na pāyamānāya, na purisantaragatāya, na saṃkittīsu, na yattha sā upaṭṭhito hoti, na yattha makkhikā saṇḍasaṇḍacārīnī, na macchaṃ, na maṃsaṃ, na suraṃ, na merayaṃ, na thusodakaṃ pivati, so ekāgāriko vā hoti ekālopiko, dvāgāriko vā hoti dvālopiko -pa- sattāgāriko vā hoti sattālopiko, ekissāpi dattiyā yāpeti, dvīhipi dattīhi yāpeti -pa- sattahipi dattīhi yāpeti, ekāhikampi āhāraṃ āhāreti, dvīhikampi āhāraṃ āhāreti -pa- sattāhikampi āhāraṃ āhāreti. Iti evarūpaṃ aḍḍhamāsikampi pariyaḃyabhattabhojanānuyogamanuyutto viharati. Evampi diṭṭhisallena otiṇṇo viddho phuṭṭho pareto samohito samannāgato dhāvati vidhāvati sandhāvati samsarati.

Atha vā diṭṭhisallena otiṇṇo viddho phuṭṭho pareto samohito samannāgato, so sākabhakkho vā hoti, sāmākabhakkho vā hoti, nīvārabhakkho vā hoti, daddulabhakkho vā hoti, haṭabhakkho vā hoti, kaṇabhakkho vā hoti, ācāmabhakkho vā hoti, piññākabhakkho vā hoti, tilabhakkho vā hoti, tiṇabhakkho vā hoti, gomayabhakkho vā hoti, vanamūlaphalāhāro yāpeti pavattaphalabhojano. So sāṇānipi dhāreti, masāṇānipi dhāreti, chavadussānipi dhāreti, paṃsukūlānipi dhāreti, tirīṭānipi dhāreti, ajinampi dhāreti, ajinakkhipampi dhāreti, kusacīrampi dhāreti,

1. Hatthāvalekhano (Syā) Dī 1. 157; Ma 1. 111; Ma 2. 5; Aṃ 1. 300 piṭṭhesupi.

2. Khaḷopimukhā (Sī)

vākacīrampi dhāreti, phalakacīrampi dhāreti, kesakambalampi dhāreti,
 ulūkapakkhampi dhāreti, kesamassulocakopi hoti,
 kesamassulocanānuyogamanuyutto viharati, ubbhaṭṭhakopi hoti
 āsanapaṭikkhitto, ukkuṭīkopi hoti ukkuṭīkappadhānamanuyutto,
 kaṇṭakāpassayiko hoti, kaṇṭakāpassaye seyyaṃ kappeti, phalakaseyyampi
 kappeti, thaṇḍilaseyyampi kappeti, ekāpassayiko hoti rajojalladharo,
 abbhokāsīkopi hoti yathāsanthatiko, vekaṭīkopi hoti
 vikaṭabhojanānuyogamanuyutto, apānakopi hoti apānakattamanuyutto,
 sāyatatiyakampi udakorohanānuyogamanuyutto viharati. Iti evarūpaṃ
 anekavihitāṃ kāyassa ātāpanaparitāpanānuyogamanuyutto viharati. Evampi
 diṭṭhisallena otiṇṇo viddho phuṭṭho pareto samohito samannāgato dhāvati
 vidhāvati sandhāvati samsarati.

Sokasallena otiṇṇo viddho phuṭṭho pareto samohito samannāgato socati
 kilamati paridevati urattāḷim kandati sammohaṃ āpajjati. Vuttaṃ hetam
 Bhagavatā— * bhūtapubbaṃ brāhmaṇa imissāyeva Sāvattiyā aññatarissā
 itthiyā mātā kālamakāsi, sā tassā kālakiriyāya ummattikā khittacittā
 rathiyāya rathiyāṃ, siṅghāṭakena siṅghāṭakaṃ upasaṅkamtivā evamāha “api
 me mātaraṃ addassatha, api me mātaraṃ addassathā”ti.

Bhūtapubbaṃ brāhmaṇa imissāyeva Sāvattiyā aññatarissā itthiyā pitā
 kālamakāsi. Bhātā kālamakāsi. Bhaginī kālamakāsi. Putto kālamakāsi. Dhītā
 kālamakāsi. Sāmiko kālamakāsi, sā tassa kālakiriyāya ummattikā khittacittā
 rathiyāya rathiyāṃ, siṅghāṭakena siṅghāṭakaṃ upasaṅkamtivā evamāha “api
 me sāmikaṃ addassatha, api me sāmikaṃ addassathā”ti.

Bhūtapubbaṃ brāhmaṇa imissāyeva Sāvattiyā aññatarassa purisassa
 mātā kālamakāsi, so tassā kālakiriyāya ummattako khittacitto rathiyāya
 rathiyāṃ, siṅghāṭakena siṅghāṭakaṃ upasaṅkamtivā evamāha “api me
 mātaraṃ addassatha, api me mātaraṃ addassathā”ti.

* Ma 2. 311 piṭṭhe.

Bhūtapubbaṃ brāhmaṇa imissāyeva Sāvattiyā aññatarassa purisassa pitā kālamakāsi. Bhātā kālamakāsi. Bhaginī kālamakāsi. Putto kālamakāsi. Dhītā kālamakāsi. Pajāpati kālamakāsi, so tassā kālakiriyāya ummattako khittacitto rathiyāya rathiyam siṅghāthāṭakena siṅghāṭakam upasaṅkamtivā evamāha “api me pajāpatim addassatha, api me pajāpatim addassathā”ti.

Bhūtapubbaṃ brāhmaṇa imissāyeva Sāvattiyā aññatarā itthī ñātikulamāgamāsi “tassā te ñātakā sāmikam acchinditvā aññassa dātukāmā, sā ca tam na icchati. Atha kho sā itthī sāmikam etadavoca “ime maṃ ayyaputta ñātakā tava acchinditvā aññassa dātukāmā, ubho mayam marissāmā”ti. Atha kho so puriso tam itthim dvidhā chetvā attānam opātesi “ubho pecca bhavissāmā”ti. Evam sokasallena otiṇṇo viddho phuṭṭho pareto samohito samannāgato dhāvati vidhāvati sandhāvati saṃsarati.

Kathamkathāsallena otiṇṇo viddho phuṭṭho pareto samohito samannāgato saṃsayapakkhando hoti vimatipakkhando dveḷhaka jāto “ahosiṃ nu kho aham atītamaddhānam, nanu kho ahosiṃ atītamaddhānam, kiṃ nu kho ahosiṃ atītamaddhānam, katham nu kho ahosiṃ atītamaddhānam, kiṃ hutvā kiṃ ahosiṃ nu kho atītamaddhānam. Bhavissāmi nu kho aham anāgatamaddhānam, nanu kho bhavissāmi anāgatamaddhānam, kiṃ nu kho bhavissāmi anāgatamaddhānam, katham nu kho bhavissāmi anāgatamaddhānam, kiṃ hutvā kiṃ bhavissāmi nu kho anāgatamaddhānam. Etarahi vā paccuppannam addhānam ajjhattam kathamkathī hoti, aham nu khosmi, no nu khosmi, kiṃ nu khosmi, katham nu khosmi, ayam nu kho satto kuto āgato, so kuhim gāmī bhavissatī”ti. Evam kathamkathāsallena otiṇṇo viddho phuṭṭho pareto samohito samannāgato dhāvati vidhāvati sandhāvati saṃsarati.

Te salle abhisaṅkharoti, te salle abhisaṅkharonto sallābhisaṅkhāravasena puratthimam disam dhāvati, pacchimam disam dhāvati, uttaram disam dhāvati, dakkhiṇam disam dhāvati. Te sallābhisaṅkhārā appahinā, sallābhisaṅkhārānam appahinattā gatiyā dhāvati, niraye dhāvati, tiracchānayoniyā dhāvati, pettivisaye dhāvati, manussaloke dhāvati, devaloke dhāvati,

gatiyā gatiṃ, upapattiyā upapattiṃ, paṭisandhiyā paṭisandhiṃ, bhavena bhavaṃ, saṃsārena saṃsāraṃ, vaṭṭena vaṭṭaṃ dhāvati vidhāvati sandhāvati saṃsaratīti yena sallena otiṇṇo, disā sabbā vidhāvati.

Tameva sallamabbuyha, na dhāvati na sīdatīti tameva rāgasallaṃ dosasallaṃ mohasallaṃ mānasallaṃ diṭṭhisallaṃ sokasallaṃ kathāṃkathāsallaṃ abbuyha abbuhitvā uddharitvā samuddharitvā uppāṭayitvā samuppāṭayitvā¹ pajahitvā vinodetvā byantiṃ karitvā anabhāvaṃ gametvā neva puratthimaṃ disaṃ dhāvati, na pacchimaṃ disaṃ dhāvati, na uttaraṃ disaṃ dhāvati, na dakkhiṇaṃ disaṃ dhāvati, te sallābhisaṅkhārā pahīnā, sallābhisaṅkhārānaṃ pahīnattā gatiyā na dhāvati, niraye na dhāvati, tiracchānayoṇiyā na dhāvati, pettivisaye na dhāvati, manussaloke na dhāvati, devaloke na dhāvati, na gatiyā gatiṃ, na upapattiyā upapattiṃ, na paṭisandhiyā paṭisandhiṃ, na bhavena bhavaṃ, na saṃsārena saṃsāraṃ, na vaṭṭena vaṭṭaṃ dhāvati vidhāvati sandhāvati saṃsaratīti tameva sallamabbuyha na dhāvati. . **Na sīdatīti** kāmoghe na sīdati, bhavoghe na sīdati, diṭṭhoghe na sīdati, avijjoghe na sīdati na saṃsīdati na ośīdati na avasīdati na gacchati na avagacchatīti tameva sallamabbuyha, na dhāvati na sīdati. Tenāha Bhagavā—

Yena sallena otiṇṇo, disā sabbā vidhāvati.

Tameva sallamabbuyha, na dhāvati na sīdatīti.

**175. * Tattha sikkhānugīyanti,
Yāni loke gadhitāni.
Na tesu pasuto siyā,
Nibbijjha sabbaso kāme.
Sikkhe nibbānamattano.**

Tattha sikkhānugīyanti, yāni loke gadhitānīti sikkhāti hatthisikkhā assasikkhā rathasikkhā dhanusikkhā sālākiyaṃ sallakattiyaṃ kāyatikicchaṃ bhūtiyaṃ komārabhaccaṃ². Anugīyantīti gīyanti niggīyanti kathīyanti bhaṇīyanti dīpīyanti voharīyanti. Atha vā gīyanti gaṇhīyanti

1. Uppādayitvā samuppādayitvā (Syā, Ka)

2. Komāratikicchaṃ (Syā), komārasaccaṃ (Ka)

* Khu 1. 424 piṭṭhepi.

uggaṇhīyanti dhārīyanti upadhārīyanti upalakkhīyanti gadhitapaṭilābhāya. **Gadhitā** vuccanti pañca kāmagaṇā cakkhaviññeyyā rūpā iṭṭhā kantā manāpā piyarūpā kāmūpasañhitā rajanīyā. Sotaviññeyyā saddā -pa-. Ghānaviññeyyā gandhā. Jivhāviññeyyā rasā. Kāyaviññeyyā phoṭṭhabbā iṭṭhā kantā manāpā piyarūpā kāmūpasañhitā rajanīyā. Kimkāraṇā gadhitā vuccanti pañca kāmagaṇā, yebhuyyena devamanussā pañca kāmagaṇe icchanti sādiyanti patthayanti pihayanti abhijappanti, taṃkāraṇā gadhitā vuccanti pañca kāmagaṇā. **Lokoti** manussaloketi tattha sikkhānugīyanti, yāni loke gadhitāni.

Na tesu pasuto siyāti tāsu vā sikkhāsu, tesu vā pañcasu kāmagaṇesu na pasuto siyā, na tanninno assa, na tappono, na tappabbhāro, na tadadhimutto, na tadadhipateyyoti na tesu pasuto siyā.

Nibbijjha sabbaso kāmēti nibbijjhāti paṭivijjhitvā. “Sabbe saṅkhārā aniccā”ti paṭivijjhitvā, “sabbe saṅkhārā dukkhā”ti paṭivijjhitvā -pa- “yaṃ kiñci samudayadhammaṃ, sabbam taṃ nirodhadhammaṃ”ti paṭivijjhitvā. . **Sabbasoti** sabbena sabbam sabbathā sabbam asesam nissesam pariyaḍiyanavacanametam sabbasoti. **Kāmāti** uddānato dve kāmā vatthukāmā ca kilesakāmā ca -pa- ime vuccanti vatthukāmā -pa- ime vuccanti kilesakāmāti nibbijjha sabbaso kāmē.

Sikkhe nibbānamattanoti sikkhāti tisso sikkhā adhisīlasikkhā adhicitasikkhā adhipaññāsikkhā -pa- ayaṃ adhipaññāsikkhā. . **Nibbānamattanoti** attāno rāgassa nibbāpanāya dosassa nibbāpanāya mohassa nibbāpanāya -pa- sabbākusalābhisaṅkhārānaṃ samāya upasamāya vūpasamāya nibbāpanāya paṇinissaggāya paṭipassaddhiyā adhisīlampi sikkheyya adhicitampi sikkheyya adhipaññampi sikkheyya imā tisso sikkhāyo āvajjanto sikkheyya jānanto sikkheyya -pa- sacchikātabbam sacchikaronto sikkheyya ācareyya samācareyya samādāya vatteyyāti sikkhe nibbānamattano. Tenāha Bhagavā—

Tattha sikkhānugīyanti,
 Yāni loke gadhitāni.
 Na tesu pasuto siyā,
 Nibbijjha sabbaso kāme.
 Sikkhe nibbānamattanoti.

176. * Sacco siyā appagabbho, amāyo rittapesuṇo.

Akkodhano lobhapāpaṃ, vevicchaṃ vitare muni.

Sacco siyā appagabbhoti sacco siyāti saccavācāya samannāgato siyā, sammādiṭṭhiyā samannāgato siyā, ariyena aṭṭhaṅgikena maggena samannāgato siyāti sacco siyā. . **Appagabbhoti** tīṇi pāgabbhiyāni kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ vācasikaṃ pāgabbhiyaṃ cetasikaṃ pāgabbhiyaṃ -pa-. Idam cetasikaṃ pāgabbhiyaṃ. Yassimāni tīṇi pāgabbhiyāni pahīnāni samucchinnāni vūpasantāni paṭipassaddhāni abhabbuppattikāni nāṇagginā daḍḍhāni, so vuccati appagabbhoti sacco siyā appagabbho.

Amāyo rittapesuṇoti māyā vuccati vañcanikā cariyā. Idhekacco kāyena duccaritaṃ caritvā vācāya duccaritaṃ caritvā manasā duccaritaṃ caritvā tassa paṭicchādanahetu pāpikaṃ icchaṃ paṇidahati “mā maṃ jaññā”ti icchati, “mā maṃ jaññā”ti saṅkappeti, “mā maṃ jaññā”ti vācaṃ bhāsati, “mā maṃ jaññā”ti kāyena parakkamati. Yā evarūpā māyā māyāvitā accasarā vañcanā nikati nikiraṇā pariharaṇā gūhanā parigūhanā chādanā paricchādanā anuttānīkammaṃ anāvikammaṃ vocchādanā pāpakiriyā, ayaṃ vuccati māyā. Yassesā māyā pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhabbuppattikā nāṇagginā daḍḍhā, so vuccati amāyo. . **Rittapesuṇoti** pesuññanti idhekacco pisuṇavāco hoti -pa- evaṃ bhedādhippāyena pesuññāṃ upasaṃharati, yassetāṃ pesuññāṃ pahīnāṃ samucchinnāṃ vūpasantaṃ paṭipassaddhaṃ abhabbuppattikaṃ nāṇagginā daḍḍhaṃ, so vuccati rittapesuṇo vivittapesuṇo pavivittapesuṇoti amāyo rittapesuṇo.

Akkodhano lobhapāpaṃ, vevicchaṃ vitare munīti akkodhanoti hi kho vuttaṃ, api ca kodho tāva vattabbo. Dasahākārehi

kodho jāyati “anattamaṃ me acari”ti kodho jāyati -pa- yasseso kodho pahīno samucchinnō vūpasanto paṭipassaddho abhabbuppattiko nāṇagginā daḍḍho, so vuccati akkodhano. Kodhassa pahīnattā akkodhano kodhavatthussa pariññātattā akkodhano kodhahetussa upacchinnattā akkodhano. **Lobhoti** yo lobho lubbhanā lubbhitattaṃ -pa- abhijjhā lobho akusalamūlaṃ. **Vevicchaṃ** vuccati pañca macchariyāni āvāsamacchariyaṃ -pa- gāho vuccati macchariyaṃ. **Munīti** monaṃ vuccati nāṇaṃ -pa- saṅgajālamaticca so muni. . **Akkodhano lobhapāpaṃ, vevicchaṃ vitare munīti** muni lobhapāpaṃ vevicchaṃ atari uttari patari samatikkami vītivattayīti¹ akkodhano lobhapāpaṃ, vevicchaṃ vitare muni. Tenāha Bhagavā—

Sacco siyā appamaḡabbho, amāyo rittapesuṇo.

Akkodhano lobhapāpaṃ, vevicchaṃ vitare munīti.

177. * Niddaṃ tandiṃ sahe thīnaṃ, pamādena na saṃvase.

Atimāne na tiṭṭheyya, nibbānāmanaso naro.

Niddaṃ tandiṃ sahe thīnanti niddāti yā kāyassa akalyatā akammaññatā onāho pariyonāho antosamorodho middhaṃ suppaṃ pacalāyikā suppaṃ suppanā suppitattaṃ. **Tandinti** yā tandi² tandiyanā tandiyitattaṃ tandimanakatā ālasyaṃ ālasyāyanā ālasyāyitattaṃ. **Thīnanti** yā cittassa akalyatā akammaññatā olīyanā sallīyanā līnaṃ līyanā līyitattaṃ, thīnaṃ thīyanā thīyitattaṃ cittassa. . **Niddaṃ tandiṃ sahe thīnanti niddaṃca tandiṃca thīnaṃca sahe saheyya parisāheyya abhibhaveyya ajjhottareyya pariyādiyeyya maddeyyāti niddaṃ tandiṃ sahe thīnaṃ.**

Pamādena na saṃvaseti pamādo vattabbo. Kāyaduccarite vā vacīduccarite vā manoduccarite vā pañcasu vā kāmaguṇesu cittassa vosaggo vosaggānuppādanam³ vā kusalānaṃ vā dhammānaṃ bhāvanāya asakkaccakiriyatā asāttaccakiriyatā anaṭṭhitakiriyatā olīnavuttitā nikkhittacchandatā nikkhittadhuratā anāsevanā abhāvanā abahulīkammaṃ anadhiṭṭhānaṃ ananuyogo pamādo, yo evarūpo pamādo pamajjanā

* Khu 1. 424 piṭṭhepi.

2. Tandi (Sī, Syā, Ka)

1. Vītiva tīti (Ka)

3. Vossaggo vossaggānuppādanam (bahūsu)

pamajjitattaṃ, ayaṃ vuccati pamādo. **Pamādena na saṃvaseti** pamādena na vaseyya na saṃvaseyya na āvaseyya na parivaseyya pamādaṃ pajaheyya vinodeyya byantiṃ kareyya anabhāvaṃ gameyya, pamādā ārato assa virato paṭivirato nikkhanto nissaṭṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā vihareyyāti pamādena na saṃvase.

Atimāne na tiṭṭheyyāti atimānoti idhekacco paraṃ atimaññāti jātiyā vā gottena vā -pa- aññataraññatarena vā vatthunā. Yo evarūpo māno maññanā maññitattaṃ unnati unnamo dhajo sampaggāho ketukamyatā cittaṃ, ayaṃ vuccati atimāno. . **Atimāne na tiṭṭheyyāti** atimāne na tiṭṭheyya na saṃtiṭṭheyya atimānaṃ pajaheyya vinodeyya byantiṃ kareyya anabhāvaṃ gameyya, atimānā ārato assa virato paṭivirato nikkhanto nissaṭṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā vihareyyāti atimāne na tiṭṭheyya.

Nibbānamanaso naroti idhekacco dānaṃ dento sīlaṃ samādiyanto uposathakammaṃ karonto pāṇiyāṃ paribhojanīyāṃ upaṭṭhapento pariveṇaṃ sammajjanto cetiyāṃ vandanto cetiye gandhamālaṃ āropento cetiyāṃ padakkhiṇaṃ karonto yaṃ kiñci tedhātukaṃ kusalābhisaṅkhāraṃ abhisaṅkharonto na gatihetu na upapattihetu na paṭisandhihetu na bhavahetu na saṃsārahetu na vaṭṭahetu sabbaṃ taṃ visaṃyogādhippāyo nibbānaninno nibbānapoṇā nibbānapabbhāro abhisaṅkharotīti evampi nibbānamanaso naro. . Atha vā sabbasaṅkhāradhātuyā cittaṃ paṭivāpetvā¹ amatāya dhātuyā cittaṃ upasaṃharati “etaṃ santaṃ etaṃ paṇītaṃ yadidaṃ sabbasaṅkhārasamatho sabbūpadhipaṭinissaggo taṇhakkhayo virāgo nirodho nibbānaṃ”ti evampi nibbānamanaso naro.

Na paṇḍitā upadhisukhassa hetu,

Dadanti dānāni punabbhavāya.

Kāmañca te upadhiparikkhayāya,

Dadanti dānaṃ apunabbhavāya.

1. Paṭivāsetvā (Ka)

Na paṇḍitā upadhisukhassa hetu,
 Bhāventi jhānāni punabbhavāya.
 Kāmañca te upadhiparikkhayāya,
 Bhāventi jhānaṃ apunabbhavāya.

Te nibbutim āsisamānasā¹ dadanti,
 Tanninnacittā² tadadhimuttā.
 Najjo yathā sāgaramajjhupetā³,
 Bhavanti nibbānaparāyaṇā teti.

Nibbānamanaso naro. Tenāha Bhagavā—

Niddaṃ tandim sahe thīnaṃ, pamādena na saṃvase.
 Atimāne na tiṭṭheyya, nibbānamanaso naroti.

178. * **Mosavajje na niyyetha⁴, rūpe snehaṃ na kubbaye.**

Mānañca parijāneyya, sāhasā virato care.

Mosavajje na niyyethāti mosavajjam vuccati musāvādo. Idhekacco sabhaggato vā parisaggato vā nātimaññhagato vā pūgamajjhagato vā rājakulamajjhagato vā abhinīto sakkhipuṭṭho ehambho purisa yaṃ jānāsi, taṃ vadehīti. So ajānaṃ vā āha “jānāmī”ti, jānaṃ vā āha “na jānāmī”ti, apassaṃ vā āha “passāmī”ti, passaṃ vā āha “na passāmī”ti, iti attahetu vā parahetu vā āmisakiñcikkahetu vā sampajānamusā bhāsītā hoti, idaṃ vuccati mosavajjam. . Api ca tīhākārehi. Catūhākārehi. Pañcahākārehi. Chahākārehi. Sattahākārehi. Aṭṭhahākārehi -pa-. Imehi aṭṭhahākārehi musāvādo hoti. . **Mosavajje na niyyethāti** mosavajje na yāyeyya na niyyāyeyya na vaheyya na saṃhareyya, mosavajjam pajaheyya vinodeyya byantim kareyya anabhāvaṃ gameyya, mosavajjā ārato assa virato paṭivirato nikkhanto nissaṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā vihareyyāti mosavajje na niyyetha.

1. Āsimsamānā (Sī), abhimānā (Syā)

2. Tanninnā tañcittā (Ka)

3. Sāgaramajjhagatā (Syā)

* Khu 1. 425 piṭṭhepi.

4. Nīyetha (Ka)

Rūpe snehaṃ na kubbayeti rūpanti cattāro ca mahābhūtā catunnañca mahābhūtānaṃ upādāya rūpaṃ. . **Rūpe snehaṃ na kubbayeti** rūpe snehaṃ na kareyya, chandaṃ na kareyya, pemaṃ na kareyya, rāgaṃ na kareyya na janeyya na sañjaneyya na nibbatteyya nābhinibbatteyyāti rūpe snehaṃ na kubbaye.

Mānañca pari jāneyyāti mānoti ekavidhena māno, yā cittassa unnati. . Duvidhena māno, attukkaṃsanamāno, paravambhanamāno. . Tividhena māno, “seyyohamasmī”ti māno, “sadiśohamasmī”ti māno, “hīnohamasmī”ti māno. . Catuvidhena māno, lābhena mānaṃ janeti, yasena mānaṃ janeti, pasaṃsāya mānaṃ janeti, sukkena mānaṃ janeti. . Pañcavidhena māno, “lābhimhi manāpikānaṃ rūpānaṃ”ti mānaṃ janeti, “lābhimhi manāpikānaṃ saddānaṃ. Gandhānaṃ. Rasānaṃ. Phoṭṭhabbānaṃ”ti mānaṃ janeti. . Chabbidhena māno, cakkhusampadāya mānaṃ janeti, sotasampadāya. Ghānasampadāya. Jivhāsampadāya. Kāyasampadāya. Manosampadāya mānaṃ janeti. . Sattavidhena māno, atimāno mānātimāno omāno sadiśamāno adhimāno asmimāno micchāmāno. . Aṭṭhavidhena māno, lābhena mānaṃ janeti, alābhena omānaṃ janeti, yasena mānaṃ janeti, ayasena omānaṃ janeti, pasaṃsāya mānaṃ janeti, nindāya omānaṃ janeti, sukkena mānaṃ janeti, dukkkena omānaṃ janeti. . Navavidhena māno, seyyassa “seyyohamasmī”ti māno, seyyassa “sadiśohamasmī”ti māno, seyyassa “hīnohamasmī”ti māno, sadiśassa “seyyohamasmī”ti māno, sadiśassa sadiśohamasmī”ti māno, sadiśassa “hīnohamasmī”ti māno, hīnassa “seyyohamasmī”ti māno, hīnassa ‘Sadiśohamasmī”ti māno, hīnassa “hīnohamasmī”ti māno. . Dasavidhena māno, idhekacco mānaṃ janeti jātiyā vā gottena vā -pa- aññataraññatarena vā vatthunā, yo evarūpo māno maññanā maññitattaṃ unnati unnamo dhajōsamppaggāho ketukamyatā cittassa, ayaṃ vuccati māno.

Mānañca pari jāneyyāti mānaṃ tihi pariññāhi pari jāneyya nātāpariññāya tīraṇāpariññāya pahānāpariññāya. Katamā nātāpariññā, mānaṃ jānāti ayaṃ ekavidhena māno, yā cittassa unnati. Ayaṃ duvidhena māno attukkaṃsanamāno paravambhanamāno -pa- ayaṃ dasavidhena

māno, idhekacco mānaṃ janeti jātiyā vā gottena vā -pa- aññataraññatarena vā vatthunāti jānāti passati, ayaṃ ñātapariññā.

Katamā tīraṇapariññā, etaṃ ñātaṃ katvā mānaṃ tīreti aniccato dukkhato -pa- nissaraṇato tīreti, ayaṃ tīraṇapariññā.

Katamā pahānapariññā, evaṃ tīrayitvā mānaṃ pajahati vinodeti byantiṃ karoti anabhāvaṃ gameti. Ayaṃ pahānapariññā. . **Mānañca pari jāneyyāti** mānaṃ imāhi tīhi pariññāhi pari jāneyyāti mānañca pari jāneyya.

Sāhasā virato careti katamā sāhasā cariyā, rattassa rāgacariyā sāhasā cariyā. Duṭṭhassa dosacariyā sāhasā cariyā, mūḷhassa mohacariyā sāhasā cariyā, vinibaddhassa mānacariyā sāhasā cariyā, parāmaṭṭhassa diṭṭhicariyā sāhasā cariyā, vikkhepagatassa uddhaccacariyā sāhasā cariyā, anitṭhaṅgatassa vicikicchācariyā sāhasā cariyā, thāmagatassa anusayacariyā sāhasā cariyā, ayaṃ sāhasā cariyā. . **Sāhasā virato careti** sāhasā cariyāya ārato assa virato paṭivirato nikkhanto nissaṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā vihareyya careyya vicareyya iriyeyya vatteyya pāleyya yapeyya yāpeyyāti sāhasā virato care. Tenāha Bhagavā—

Mosavajje na niyyetha, rūpa snehaṃ na kubbaye.

Mānañca pari jāneyya, sāhasā virato careti.

179. Purāṇaṃ nābhinandeyya, nave khantiṃ na kubbaye¹.

Hīyamāne na soceyya, ākāsaṃ² na sito siyā.

Purāṇaṃ nābhinandeyyāti purāṇaṃ vuccati atītā rūpavedanāsaññāsaṅkhāra viññāṇā. Atīte saṅkhāre taṇhāvasena diṭṭhivasena nābhinandeyya nābhivadeyya na ajjhoseyya, abhinandānaṃ abhivadaṇaṃ ajjhosaṇaṃ gāhaṃ

1. Khantimakubbaye (bahūsu)

2. Ākassaṃ (Syā)

parāmāsaṃ abhinivesaṃ pajaheyya vinodeyya byantiṃ kareyya anabhāvaṃ gameyyāti purāṇaṃ nābhinandeyya.

Nave khantiṃ na kubbayeti navā vuccati paccuppanā rūpavedanāsaññāsaṅkhāraviññāṇā. Paccuppanne saṅkhāre taṇhāvasena diṭṭhivasena khantiṃ na kareyya chandaṃ na kareyya pemaṃ na kareyya rāgaṃ na kareyya na janeyya na sañjaneyya na nibbatteyya nābhinibbatteyyāti nave khantiṃ na kubbaye.

Hīyamāne na soceyyāti hīyamāne hāyamāne parihāyamāne vemāne vigacchamāne antaradhāyamāne na soceyya na kilameyya na parāmaseyya na parideveyya na urattāḷiṃ kandeyya na sammohaṃ āpajjeyya, cakkhusmiṃ hīyamāne hāyamāne parihāyamāne vemāne vigacchamāne antaradhāyamāne. Sotasmim̐ -pa- ghānasmim̐. Jivhāya. Kāyasmim̐. Rūpasmim̐. Saddasmim̐. Gandhasmim̐. Rasasmim̐. Phoṭṭhabbasmim̐. Kulasmim̐. Gaṇasmim̐. Āvāsasmim̐. Lābhasmim̐. Yasasmim̐. Pasaṃsāya. Sukhasmim̐. Cīvarasmim̐. Piṇḍapātasmim̐. Senāsanasmim̐. Gilānapaccayabhesajjaparikkhārasmim̐ hīyamāne hāyamāne parihāyamāne vemāne vigacchamāne antaradhāyamāne na soceyya na kilameyya na parāmaseyya na parideveyya na urattāḷiṃ kandeyya na sammohaṃ āpajjeyyāti hīyamāne na soceyya.

Ākāsaṃ na sito siyāti ākāsaṃ vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo -pa- abhijjhā lobho akusalamūlaṃ. Kimkāraṇā ākāsaṃ vuccati taṇhā. Yāya taṇhāya rūpaṃ ākassati samākassati gaṇhāti parāmasati abhinivisati. Vedanaṃ. Saññaṃ. Saṅkhāre. Viññāṇaṃ. Gatiṃ. Upapattiṃ. Paṭisandhiṃ. Bhavaṃ. Saṃsāraṃ. Vaṭṭaṃ ākassati samākassati gaṇhāti parāmasati abhinivisati, taṃkāraṇā ākāsaṃ vuccati taṇhā. . **Ākāsaṃ na sito siyāti** taṇhānissito na siyā, taṇhaṃ pajaheyya vinodeyya byantiṃ kareyya anabhāvaṃ gameyya, taṇhāya ārato assa virato paṭivirato nikkhanto nissaṭṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā vihareyyāti ākāsaṃ na sito siyā. Tenāha Bhagavā—

Purāṇaṃ nābhinandeyya, nave khantiṃ na kubbaye.

Hīyamāne na soceyya, ākāsaṃ na sito siyāti.

180. * **Gedham brūmi mahoghoti, ājavam¹ brūmi jappanam.**

Ārammaṇam pakampanam², kāmapaṅko duraccayo.

Gedham brūmi mahoghotiti gedho vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo -pa-abhijjhā lobho akusalamūlam. Mahogho vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo -pa-abhijjhā lobho akusalamūlam. **Gedham brūmi mahoghoti**ti gedham “mahogho”ti brūmi ācikkhāmi desemi paññāpemi paṭṭhapemi vivarāmi vibhajāmi uttānīkaromi pakāsemīti gedham brūmi mahoghoti.

Ājavam brūmi jappananti ājavā vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo -pa-abhijjhā lobho akusalamūlam. **Jappanāpi** vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo -pa-abhijjhā lobho akusalamūlam. **Ājavam brūmi jappananti** ājavam “jappanā”ti brūmi ācikkhāmi -pa- uttānīkaromi pakāsemīti ājavam brūmi jappanam.

Ārammaṇam pakampananti ārammaṇampi vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo -pa- abhijjhā lobho akusalamūlam. Pakampanāpi vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo -pa- abhijjhā lobho akusalamūlanti ārammaṇam pakampanam.

Kāmapaṅko duraccayoti kāmapaṅko kāmakaddamo kāmakilesa kāmapalipo kāmapalirodho³ duraccayo durativatto duttaro duppataro dussamatikkamo dubbītivattoti kāmapaṅko duraccayo. Tenāha Bhagavā—

Gedham brūmi mahoghoti, ājavam brūmi jappanam.

Ārammaṇam pakampanam, kāmapaṅko duraccayoti.

181. * **Saccā avokkamaṁ muni, thale tiṭṭhati brāhmaṇo.**

Sabbaṁ so paṭinissajja, sa ve santoti vuccati.

Saccā avokkamaṁ munīti saccavācāya avokkamanto sammādiṭṭhiyā avokkamanto ariyā aṭṭhaṅgikā maggā avokkamanto. **Munīti** monam vuccati ñāṇam -pa- saṅgajālamaticca so munīti saccā avokkamaṁ muni.

* Khu 1. 425 piṭṭhepi.

2. Pakappanam (Syā, Ka)

1. Ācamam (Syā, Ka)

3. Kāmapalibodho (Syā, Ka)

Thale tiṭṭhati brāhmaṇoti thalaṃ vuccati amataṃ nibbānaṃ. Yo so sabbasaṅkhārasamatho sabbūpadhipaṭinissaggo taṇhakkhayo virāgo nirodho nibbānaṃ. . **Brāhmaṇoti** sattannaṃ dhammānaṃ bāhitattā brāhmaṇo -pa-asito tādi pavuccate sa brahmā. . **Thale tiṭṭhati brāhmaṇoti** thale tiṭṭhati, dīpe tiṭṭhati, tāṇe tiṭṭhati, leṇe tiṭṭhati, saraṇe tiṭṭhati, abhaye tiṭṭhati, accute tiṭṭhati, amate tiṭṭhati, nibbāne tiṭṭhatīti thale tiṭṭhati brāhmaṇo.

Sabbaṃ so paṭinissajjāti sabbaṃ vuccati dvādasāyatanāni cakkhu ceva rūpā ca -pa- mano ceva dhammā ca, yato ajjhattikabāhiresu āyatanesu chandarāgo pahīno hoti ucchinnamūlo tālāvatthukato anabhāvaṅkato āyatim anuppādadhammo. Ettāvatāpi sabbaṃ cattaṃ hoti vantaṃ muttaṃ pahīnaṃ paṭinissaṭṭhaṃ, yato taṇhā ca diṭṭhi ca māno ca pahīnā honti ucchinnamūlā tālāvatthukatā anabhāvaṅkatā āyatim anuppādadhammā. Ettāvatāpi sabbaṃ cattaṃ hoti vantaṃ muttaṃ pahīnaṃ paṭinissaṭṭhaṃ, yato puññābhisāṅkhāro ca apuññābhisāṅkhāro ca āneñjābhisāṅkhāro ca pahīnā honti ucchinnamūlā tālāvatthukatā anabhāvaṅkatā āyatim anuppādadhammā. Ettāvatāpi sabbaṃ cattaṃ hoti vantaṃ muttaṃ pahīnaṃ paṭinissaṭṭhanti sabbaṃ so paṭinissajja.

Sa ve santoti vuccatīti so santo upasanto vūpasanto nibbuto paṭipassaddhoti vuccati kathīyati bhaṇīyati dīpīyati voharīyatīti sa ve santoti vuccati. Tenāha Bhagavā—

Saccaṃ avokkamaṃ muni, thale tiṭṭhati brāhmaṇo.

Sabbaṃ so paṭinissajja, sa ve santoti vuccatīti.

182. Sa ve vidvā¹ sa vedagū, ñatvā dhammaṃ anissito.

Sammā so loke iriyāno, na pihetī dha kassaci.

Sa ve vidvā sa vedagūti vidvāti vidvā vijjāgato ñāṇī vibhāvī medhāvī. **Vedagūti vedā** vuccanti catūsu maggesu ñāṇaṃ -pa- sabbavedanāsu vītarāgo sabbavedamaticca vedagū soti sa ve vidvā sa vedagū.

1. Viddhā (Syā) Khu 1. 425 piṭṭhepi.

Ñatvā dhammaṃ anissitoti ñatvāti ñatvā jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā. “Sabbe saṅkhārā aniccā”ti ñatvā jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā. “Sabbe saṅkhārā dukkhā”ti -pa- “yaṃ kiñci samudayadhammaṃ, sabbam taṃ nirodhadhamman”ti ñatvā jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā. **Anissitoti** dve nissayā taṇhānissayo ca diṭṭhinissayo ca -pa- ayaṃ taṇhānissayo -pa- ayaṃ diṭṭhinissayo. Taṇhānissayaṃ pahāya diṭṭhinissayaṃ paṭinissajjitvā cakkhurā anissito. Sotaṃ anissito. Ghānaṃ anissito -pa- diṭṭhasutamutaviññātabbe dhamme anissito anallīno anupagato anajjhosito anadhimutto nikkhanto nissaṭṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā viharatīti ñatvā dhammaṃ anissito.

Sammā so loke iriyānoti yato ajjhattikabāhiresu āyatanesu chandarāgo pahīno hoti ucchinnamūlo tālāvattukato anabhāvaṃkato āyatim anuppādadhammo. Ettāvatāpi sammā so loke carati viharati iriyati vattati pāleti yapeti yāpeti -pa- yato puññābhisaṅkhāro ca apuññābhisaṅkhāro ca āneñjābhisaṅkhāro ca pahīnā honti ucchinnamūlā tālāvattukatā anabhāvaṃkatā āyatim anuppādadhammā. Ettāvatāpi sammā so loke carati viharati iriyati vattati pāleti yapeti yāpetīti sammā so loke iriyāno.

Na pihetīdha kassacīti vihā vuccati taṇhā. Yo rāgo sāgāro -pa- abhiijhā lobho akusalamūlaṃ. Yassesā pihā taṇhā pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhabbuppattikā ñāṇagginā daḍḍhā. So kassaci na piheti khattiyassa vā brāhmaṇassa vā vessassa vā suddassa vā gahaṭṭhassa vā pabbajītassa vā devassa vā manussassa vāti na pihetīdha kassaci. Tenāha Bhagavā—

Sa ve vidvā sa vedagū, ñatvā dhammaṃ anissito.

Sammā so loke iriyāno, na pihetīdha kassacīti.

**183. * Yodha kāme accatari, saṅgaṃ loke duraccayaṃ.
Na so socati nājjheti, chinnaṃ abandhano.**

Yodha kāme accatari, saṅgaṃ loke duraccayanti yoti yo yādiso
yathāyutto yathāvihito yathāpakāro yaṃṭhānappatto
yaṃdhammasamannāgato khattiyo vā brāhmaṇo vā vesso vā suddo vā
gahaṭṭho vā pabbajito vā devo vā manusso vā. **Kāmā**ti uddānato dve kāmā
vatthukāmā ca kilesakāmā ca -pa- ime vuccanti vatthukāmā -pa- ime
vuccanti kilesakāmā. **Saṅgā**ti satta saṅgā rāgasaṅgo dosasaṅgo mohasaṅgo
mānasaṅgo diṭṭhisaṅgo kilesasaṅgo duccharitasāṅgo. **Lokoti** apāyaloke
manussaloke devaloke khandhaloke dhātuloke āyatanaloke. **Saṅgaṃ loke**
duraccayanti yo kāme ca saṅge ca loke duraccaye durativatte duttare
duppatare dussamatikkame dubbītivatte atari uttari patari samatikkami
vītivattayīti yodha kāme accatari, saṅgaṃ loke duraccayaṃ.

Na so socati nājjhetīti vipariṇataṃ vā vatthum na socati.
Vipariṇatasmiṃ vā vatthusmiṃ na socati. “Cakkhu me vipariṇatan”ti na
socati. Sotaṃ me. Ghānaṃ me. Jivhā me. Kāyo me. Rūpā me. Saddā me.
Gandhā me. Rasā me. Phoṭṭhabbā me. Kulam me. Gaṇo me. Āvāso me.
Lābho me. Yaso me. Pasaṃsā me. Sukhaṃ me. Cīvaraṃ me. Piṇḍapāto me.
Senāsaṇaṃ me. Gilānapaccayabhesajjaparikkhārā me. Mātā me. Pitā me.
Bhātā me. Bhaginī me. Putto me. Dhītā me. Mittā me. Amaccā me. Ñātī me.
“Sālohitā me vipariṇatā”ti na socati na kilamati na paridevati na urattālim
kandati na sammohaṃ āpajjatīti na socati. **Nājjhetīti** najjheti na ajjheti na
upanijjhāyati na nijjhāyati na pajjhāyati. Atha vā na jāyati na jiyati na
miyyati na cavati na upapajjatīti nājjhetīti na so socati nājjheti.

Chinnasoto abandhanoti sotam vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo -pa-
abhihjhā lobho akusalamūlaṃ. Yassesā sotā taṇhā pahīnā samucchinnā -pa-
ñāṇagginā daḍḍhā, so vuccati chinnasoto. **Abandhanoti** rāgabandhanaṃ
dosabandhanaṃ mohabandhanaṃ mānabandhanaṃ diṭṭhibandhanaṃ
kilesabandhanaṃ duccharitabandhanaṃ, yassete bandhanā pahīnā
samucchinnā -pa-

ñānagginā daḍḍhā, so vuccati abandhanoti chinnaṣoto abandhano. Tenāha Bhagavā—

Yodha kāme accatari, saṅgaṃ loke duraccayaṃ.

Na so socati nājjheti, chinnaṣoto abandhanoti.

184. * Yaṃ pubbe taṃ visosehi, pacchā te māhu kiñcanaṃ.

Majjhe ce no gahessasi, upasanto carissasi.

Yaṃ pubbe taṃ visosehīti atīte saṅkhāre ārabba ye kilesā uppajjeyyūṃ, te kilese sosehi visosehi sukkhāpehi visukkhāpehi abījaṃ karohi pajaha vinodehi byantiṃ karohi anabhāvaṃ gamehīti evampi yaṃ pubbe taṃ visosehi. Atha vā ye atītā kammābhisaṅkhārā avipakkavipākā, te kammābhisaṅkhāre sosehi visosehi sukkhāpehi visukkhāpehi abījaṃ karohi pajaha vinodehi byantiṃ karohi anabhāvaṃ gamehīti evampi yaṃ pubbe taṃ visosehi.

Pacchā te māhu kiñcananti pacchā vuccati anāgataṃ. Anāgate saṅkhāre ārabba yāni uppajjeyyūṃ rāgakiñcanaṃ dosakiñcanaṃ mohakiñcanaṃ mānakiñcanaṃ diṭṭhikiñcanaṃ kilesakiñcanaṃ duccharitakiñcanaṃ, imāni kiñcanāni¹ tuyhaṃ mā ahu mā akāsi mā janesi mā sañjanesi mā nibbattesi mā abhinibbattesi pajaha vinodehi byantiṃ karohi anabhāvaṃ gamehīti pacchā te māhu kiñcanaṃ.

Majjhe ce no gahessasīti majjhaṃ vuccati paccuppannā rūpavedanāsaññasaṅkhāraviññāṇā, paccuppane saṅkhāre taṇhāvasena diṭṭhivasena na gahessasi na uggahessasi na gaṇhissasi na parāmasissasi nābhinandissasi nābhicarissasi na ajjhossissasi abhinandanāṃ abhivadanāṃ ajjhosānaṃ gāhaṃ parāmāsaṃ abhinivesaṃ pajahissasi vinodessasi byantiṃ karissasi anabhāvaṃ gamessasīti majjhe ce no gahessasi.

Upasanto carissasīti rāgassa santattā samitattā upasamitattā, dosassa santattā samitattā upasamitattā -pa- sabbākusalābhisaṅkhārānaṃ santattā samitattā upasamitattā vūpasamitattā vijjhātattā nibbutattā vigatattā paṭipassaddhattā santo upasanto vūpasanto nibbuto

* Khu 1. 425 piṭṭhepi.

1. Ime kiñcanā (Ka) passa Dī 3. 182 piṭṭhe.

paṭipassaddho carissasi viharissasi iriyissasi vattissasi pālissasi yapissasi
yāpissasīti upasanto carissasi. Tenāha Bhagavā—

Yaṃ pubbe taṃ visosehi, pacchā te māhu kiñcanaṃ.
Majjhe ce no gahessasi, upasanto carissasīti.

185. * Sabbaso nāmarūpasmim, yassa natthi mamāyitaṃ.

Asatā ca na socati, sa ve loke na jīyati.

Sabbaso nāmarūpasmim, yassa natthi mamāyitanti sabbasoti sabbena
sabbam sabbathā sabbam asesam nissesam pariyādiyanavacanametam
sabbasoti. **Nāmantī** cattāro arūpino khandhā. **Rūpanti** cattāro ca mahābhūtā
catunnañca mahābhūtānaṃ upādāya rūpaṃ. **Yassāti** arahato khīṇāsavassa.
Mamāyitanti dve mamattā taṇhāmamattañca diṭṭhimamattañca -pa- idaṃ
taṇhāmamattam -pa- idaṃ diṭṭhimamattam. . **Sabbaso nāmarūpasmim,**
yassa natthi mamāyitanti sabbaso nāmarūpasmim mamattā yassa natthi na
santi na samvijjanti nupalabbhanti, pahīnā samucchinnā vūpasantā
paṭipassaddhā abhabbuppattikā nāṇagginā daḍḍhāti sabbaso nāmarūpasmim,
yassa natthi mamāyitaṃ.

Asatā ca na socatīti vipariṇatam vā vatthum na socati, vipariṇatasmim
vā vatthusmim na socati “cakkhu me vipariṇatan”ti na socati. Sotam me.
Ghānam me. Jivhā me. Kāyo me. Rūpā me. Saddā me. Gandhā me. Rasā
me. Phoṭṭhabbā me. Kulam me. Gaṇo me. Āvāso me. Lābho me -pa-
“sālohitā me vipariṇatā”ti na socati na kilamati na paridevati na urattālim
kandati na sammoham āpajjatīti evampi asatā ca na socati.

Atha vā asatāya dukkhāya vedanāya phuṭṭho pareto samohito
samannāgato na socati na kilamati na paridevati na urattālim kandati na
sammoham āpajjatīti evampi asatā ca na socati. . Atha vā cakkhurogena
phuṭṭho pareto -pa-. Daṃsamakasavātātapasarīsapasamphassena phuṭṭho
pareto samohito samannāgato na socati na kilamati na paridevati na
urattālim kandati na sammoham āpajjatīti evampi asatā ca na socati. Atha vā
asante asamvijjamāne anupalabbhamāne “ahu vata me, tam vata me

* Khu 1. 425 piṭṭhepi.

natthi, siyā vata me, taṃ vatāhaṃ na labhāmi”ti na socati na kilamati na paridevati na urattāḷim kandatī na sammohaṃ āpajjatīti evampi asatā ca na socati.

Sa ve loke na jīyatīti yassa “mayhaṃ vā idaṃ, paresaṃ vā idan”ti kiñci rūpagataṃ vedanāgataṃ saññāgataṃ saṅkhāragataṃ viññāgataṃ gahitaṃ parāmaṭṭhaṃ abhiniviṭṭhaṃ ajjhositāṃ adhimuttaṃ atthi, tassa jāni atthi, bhāsitaṃpi hetāṃ—

Jīno¹ ratha’ssaṃ² maṇikuṇḍale ca,
Putte ca dāre ca tatheva jīno.
Sabbesu bhogesu asesakesu,
Kasmā na santappasi sokakāle.

Pubbeva maccaṃ vijahanti bhogā,
Macco dhane pubbataraṃ jahāsi.
Asassatā³ bhogino kāmakāmī,
Tasmā na socāmaṃ sokakāle.

Udeti āpūراتi veti cando,
Atthaṃ tapetvāna⁴ paleti sūriyo.
Viditā mayā sattuka lokadhammā,
Tasmā na socāmaṃ sokakāleti.

Yassa “mayhaṃ vā idaṃ, paresaṃ vā idan”ti kiñci rūpagataṃ vedanāgataṃ saññāgataṃ saṅkhāragataṃ viññāgataṃ gahitaṃ parāmaṭṭhaṃ abhiniviṭṭhaṃ ajjhositāṃ adhimuttaṃ natthi, tassa jāni natthi. Bhāsitaṃpi hetāṃ “nandasi samaṇā”ti. Kiṃ laddhā āvusoti. Tena hi samaṇa socasīti. Kiṃ jīyittha āvusoti. Tena hi samaṇa neva nandasi na ca socasīti. Evamāvusoti—

1. Jiṇṇe (Sī), jinno (Syā)

2. Rathasse (Sī) pañcakanipāte (ādimhi) Maṇikuṇḍalajātakaṭṭhakathā oloketabbā.

3. Asassakā (Sī), assakā (Syā)

4. Atthaṃ gamitvāna (bahūsu) Khu 5. 120 piṭṭhe.

* Cirassaṃ vata passāma, brāhmaṇaṃ parinibbutaṃ.
Anandiṃ anaghaṃ bhikkhuṃ, tiṇṇaṃ loke visattikanti.

Sa ve loke na jīyati. Tenāha Bhagavā—

Sabbaso nāmarūpasmiṃ, yassa natthi mamāyitaṃ.
Asatā ca na socati, sa ve loke na jīyatīti.

**186. + Yassa natthi “idaṃ me”ti, pasesaṃ vāpi kiñcanaṃ.
Mamattaṃ so asaṃvindaṃ, “natthi me”ti na socati.**

Yassa natthi “idaṃ me”ti, pasesaṃ vāpi kiñcananti yassāti arahato khīṇāsavassa. Yassa “mayhaṃ vā idaṃ, pasesaṃ vā idan”ti kiñci rupagataṃ vedanāgataṃ saññāgataṃ saṅkhāragataṃ viññāṇagataṃ gahitaṃ parāmaṭṭhaṃ abhiniviṭṭhaṃ ajjhositāṃ adhimuttaṃ natthi na santi na saṃvijjati nupalabbhati, pahīnaṃ samucchinnaṃ vūpasantaṃ paṭipassaddhaṃ abhabbuppattikaṃ ñāṇagginā daḍḍhanti evampi yassa natthi “idaṃ me”ti, pasesaṃ vāpi kiñcanaṃ.

Vuttaṃ hetāṃ Bhagavatā— ++ nāyaṃ bhikkhave kāyo tumhākaṃ, napi aññesaṃ. Purāṇamidāṃ bhikkhave kammaṃ abhisāṅkhataṃ abhisāñcetaṃ vedanīyaṃ daṭṭhabbaṃ. Tatra kho bhikkhave sutavā ariyasāvako paṭiccasamuppādaṃyeva sādhuṃkaṃ yoniso manasikaroti “iti imasmiṃ sati idaṃ hoti, imassuppādā idaṃ uppajjati, imasmiṃ asati idaṃ na hoti, imassa nirodhā idaṃ nirujjhati, yadidaṃ avijjāpaccayā saṅkhārā, saṅkhārapaccayā viññāṇaṃ -pa- evametassa kevalassa dukkhakkhandhassa samudayo hoti. Avijjāyatveva asesavirāganirodhā saṅkhāranirodho -pa- evametassa kevalassa dukkhakkhandhassa nirodho hoti”ti. Evampi yassa natthi “idaṃ me”ti, pasesaṃ vāpi kiñcanaṃ.

Vuttampi hetāṃ Bhagavatā—

Suññato lokāṃ avekkhassu, mogharāja sadā sato.
Attānudiṭṭhiṃ ūhacca¹, evaṃ maccutaro siyā.
Evaṃ lokāṃ avekkhantaṃ, maccurājā na passatīti.

Evampi yassa natthi idaṃ meti, pasesaṃ vāpi kiñcanaṃ.

* Saṃ 1. 1, 53 piṭṭhesu.

+ Khu 1. 425 piṭṭhepi.

++ Saṃ 1. 294 piṭṭhe.

1. Uhadca (Ka) Khu 1. 448; Khu 10. 7 piṭṭhesu.

Vuttampi hetam Bhagavatā—yam bhikkhave na tumhākaṃ, tam pajahatha, tam vo pahīnaṃ dīgharattaṃ hitāya sukhāya bhavissati. Kiñca bhikkhave na tumhākaṃ, rūpaṃ bhikkhave na tumhākaṃ, tam pajahatha, tam vo pahīnaṃ dīgharattaṃ hitāya sukhāya bhavissati. Vedanā. Saññā. Saṅkhārā. Viññāṇaṃ na tumhākaṃ, tam pajahatha, tam vo pahīnaṃ dīgharattaṃ hitāya sukhāya bhavissati. Tam kiṃ maññatha bhikkhave, yam imasmiṃ jetavane tiṇakaṭṭhasākḥāpālāsaṃ, tam jano hareyya vā ḍaheyya¹ vā yathāpaccayaṃ vā kareyya, api nu tumhākaṃ evamassa “amhe jano harati vā ḍahati vā yathāpaccayaṃ vā karoti”ti. No hetam bhante. Tam kissa hetu, no hi no etaṃ bhante attā vā attaniyaṃ vāti. Evamevaṃ kho bhikkhave yam na tumhākaṃ tam pajahatha, tam vo pahīnaṃ dīgharattaṃ hitāya sukhāya bhavissati. Kiñca bhikkhave na tumhākaṃ, rūpaṃ bhikkhave na tumhākaṃ tam pajahatha, tam vo pahīnaṃ dīgharattaṃ hitāya sukhāya bhavissati. Vedanā. Saññā. Saṅkhārā. Viññāṇaṃ na tumhākaṃ tam pajahatha, tam vo pahīnaṃ dīgharattaṃ hitāya sukhāya bhavissatīti. Evampi yassa natthi “idaṃ me”ti, pasesaṃ vāpi kiñcanaṃ. Bhāsitampi hetam—

* Suddhadhammasamuppādaṃ, suddhasaṅkhārasantatiṃ.

Passantassa yathābhūtaṃ, na bhayaṃ hoti gāmaṇi.

Tiṇakaṭṭhasamaṃ lokaṃ, yadā paññāya passati.

Nāññaṃ patthayate kiñci, aññaṃ appaṭisandhiyāti².

Evampi yassa natthi “idaṃ me”ti, pasesaṃ vāpi kiñcanaṃ. . Vajirā bhikkhunī māraṃ pāpimantaṃ etadavoca—

“Kaṃ nu sattoti paccesi, māra diṭṭhigataṃ nu te.

Suddhasaṅkhārapuñjoyaṃ, nayidha sattupalabbhati.

Yathā hi³ aṅgasambhārā, hoti saddo ratho iti.

Evaṃ khandhesu santesu, hoti sattoti sammuti⁴.

Dukkameva hi sambhoti, dukkhaṃ tiṭṭhati veti ca.

Nāññaṃ dukkhā sambhoti, aññaṃ dukkhā nirujjhatī”ti.

1. Daheyya (Sī, Ka) Saṃ 2. 28 piṭṭhepi.

2. Paṭisandhiyāti (Sī)

3. Yathāpi (bahūsu) Saṃ 1. 137 piṭṭhe.

4. Sammati (Syā)

* Khu 8. 185 piṭṭhe.

* Evampi yassa natthi idaṃ me, paresaṃ vāpi kiñcanaṃ.

Vuttañhetam Bhagavatā + evamevaṃ kho bhikkhave bhikkhu rūpaṃ samannesati yāvata rūpassa gati. Vedanaṃ. Saññaṃ. Saṅkhāre. Viññāṇaṃ samannesati yāvata viññāṇassa gati. Tassa rūpaṃ samannesato yāvata rūpassa gati. Vedanaṃ. Saññaṃ. Saṅkhāre. Viññāṇaṃ samannesato yāvata viññāṇassa gati. Yampissa taṃ hoti “ahan”ti vā “mama”ti vā “asmī”ti vā, tampi tassa nahotīti. Evampi yassa natthi “idaṃ me”ti, paresaṃ vāpi kiñcanaṃ.

Āyasmā Ānando Bhagavantam etadavoca— * “suñño loko suñño loko”ti bhante vuccati, kittāvatā nu kho bhante “suñño loko”ti vuccatīti. Yasmā ca kho Ānanda suññaṃ attena vā attaniyena vā, tasmā “suñño loko”ti vuccati. Kiñcānanda suññaṃ attena vā attaniyena vā, cakkhu kho Ānanda suññaṃ attena vā attaniyena vā, rūpā suññā, cakkhuvīññāṇaṃ suññaṃ, cakkhusamphasso suñño, yadidaṃ cakkhusamphassapaccayā uppajjati vedayitaṃ sukhaṃ vā dukkhaṃ vā adukkhamasukhaṃ vā, tampi suññaṃ. Sotaṃ suññaṃ. Saddā suññā. Ghānaṃ suññaṃ. Gandhā suññā. Jivhā suññā. Rasā suññā. Kāyo suñño. Phoṭṭhabbā suññā. Mano suñño, dhammā suññā, manoviññāṇaṃ suññaṃ manosamphasso suñño, yadidaṃ manosamphassapaccayā uppajjati vedayitaṃ sukhaṃ vā dukkhaṃ vā adukkhamasukhaṃ vā, tampi suññaṃ attena vā attaniyena vā. Yasmā kho Ānanda suññaṃ attena vā attaniyena vā, tasmā “suñño loko”ti vuccatīti. Evampi yassa natthi “idaṃ me”ti, paresaṃ vāpi kiñcanaṃ.

Mamattaṃ so asaṃvindanti mamattāti dve mamattā taṇhāmamattañca diṭṭhimamattañca -pa- idaṃ taṇhāmamattaṃ -pa- idaṃ diṭṭhimamattaṃ. Taṇhāmamattaṃ pahāya diṭṭhimamattaṃ paṭinissajjitvā mamattaṃ avindanto asaṃvindanto anadhigacchanto appaṭilabhantoti mamattaṃ so asaṃvindaṃ.

“Natthi me”ti na socatīti vipariṇataṃ vā vatthum na socati, vipariṇatasmim vā vatthusmim na socati. “Cakkhu me vipariṇatan”ti na socati. Sotaṃ me -pa- “sālohitā me vipariṇatā”ti na socati na kilamati na paridevati na urattāḷim kandaṭṭhi na sammohaṃ āpajjatīti “natthi me”ti na socati. Tenāha Bhagavā—

* Saṃ 2. 280; Khu 8. 105piṭṭhesu.

+ Saṃ 2. 401; Khu 8. 186 piṭṭhesu.

Yassa natthi “idaṃ me”ti, paresaṃ vāpi kiñcanaṃ.
Mamattaṃ so asaṃvindaṃ, “natthi me”ti na socatīti.

187. * Anīṭṭhurī ananugiddho, anejo sabbadhī samo.

Tamānisaṃsaṃ pabrūmi, pucchito avikampinaṃ.

Anīṭṭhurī ananugiddho, anejo sabbadhī samoti katamaṃ **niṭṭhuriyaṃ**.

Idhekacco niṭṭhuriyo hoti,

paralābhasakkāragarukāramānavandanapūjanāsu issati usūyati¹ issaṃ bandhati. Yaṃ evarūpaṃ niṭṭhuriyaṃ niṭṭhuriyakammaṃ issā issāyanā issāyitattaṃ usūyā usūyanā usūyitattaṃ. Idaṃ vuccati niṭṭhuriyaṃ. Yassetāṃ niṭṭhuriyaṃ pahīnaṃ samucchinnaṃ -pa- ñāṇagginā daḍḍhaṃ. So vuccati anīṭṭhurīti. . **Ananugiddhoti gedho** vuccati taṇhā, yo rāgo sārāgo -pa- abhijjhā lobho akusalamūlaṃ. Yasseto gedho pahīno samucchinnō -pa- ñāṇagginā daḍḍho. So vuccati ananugiddho. So rūpe agiddho, sadde -pa- diṭṭhasutamutaviññātabbesu dhammesu aviddho agadhito amucchito anajjhosanno vitagedho vigatagedho cattagedho vantagedho muttagedho pahīnagedho paṭinissaṭṭhagedho vītarāgo vigatarāgo cattarāgo vantarāgo muttarāgo pahīnarāgo paṭinissaṭṭharāgo nicchāto nibbuto sītībhūto sukhappaṭisaṃvedī brahmabhūtena attanā viharatīti anīṭṭhurī ananugiddho.

Anejo sabbadhī samoti ejā vuccati taṇhā, yo rāgo sārāgo -pa- abhijjhā lobho akusalamūlaṃ. Yassetā ejā taṇhā pahīnā samucchinnā -pa- ñāṇagginā daḍḍhā, so vuccati anejo, ejāya pahīnattā anejo. So lābhēpi na iñjati, alābhēpi na iñjati, yasepi na iñjati, ayasepi na iñcati, pasamsāyapi na iñjati, nindāyapi na iñjati, sukhepi na iñjati, dukkhepi na iñjati, na calati na vedhati nappavedhati na sampavedhatīti anejo. . **Sabbadhī samoti sabbaṃ** vuccati dvādasāyatanāni. Cakkhu ceva rūpā ca -pa-. Mano ceva dhammā ca, yato ajjhattikabāhiresu āyatanesu chandarāgo pahīno hoti ucchinnamūlo tālāvattukato anabhāvaṃkato āyatīṃ anuppādadhammo, so vuccati sabbadhī samo. So sabbattha tādi sabbattha majjhatto sabbattha upekkhakoti anejo sabbadhī samo.

* Khu 1. 425 piṭṭhepi.

1. Ussuyyati (Syā), usūyati (Ka)

Tamānisaṃsaṃ pabrūmi, pucchito avikampinanti avikampinaṃ puggalaṃ puṭṭho pucchito yācito ajjhesito pasādito ime cattāro ānisaṃse pabrūmi. Yo so aniṭṭhurī ananugiddho anejo sabbadhi samoti brūmi ācikkhāmi -pa- pakāsemīti tamānisaṃsaṃ pabrūmi, pucchito avikampinaṃ, tenāha Bhagavā—

Aniṭṭhurī ananugiddho, anejo sabbadhī samo.

Tamānisaṃsaṃ pabrūmi, pucchito avikampinanti.

188. Anejassa vijānato, natthi kāci nisaṅkhati¹.

Virato so viyārabbhā², khemaṃ passati sabbadhi.

Anejassa vijānatoti eja vuccati taṇhā, yo rāgo sārāgo -pa- abhijjhā lobho akusalamūlaṃ, yassesā eja taṇhā pahīnā samucchinnā -pa- nāṇagginā daḍḍhā. So vuccati anejo, ejaṃ pahīnattā anejo. So lābhepi na iñjati, alābhepi na iñjati, yasepi na iñjati, ayasepi na iñjati, pasāṃsāyapi na iñjati, nindāyapi na iñjati, sukhepi na iñjati, dukkhepi na iñjati na calati na vedhati nappavedhati na sampavedhatīti anejassa. . **Vijānatoti** jānato ājānato vijānato paṭivijānato paṭivijjhato “sabbe saṅkhārā aniccā”ti jānato ājānato vijānato paṭivijānato paṭivijjhato. “Sabbe saṅkhārā dukkhā”ti -pa- “yaṃ kiñci samudayadhammaṃ, sabbaṃ taṃ nirodhadhammaṃ”ti jānato ājānato vijānato paṭivijānato paṭivijjhato anejassa vijānato.

Natthi kāci nisaṅkhātīti nisaṅkhatiyo vuccanti puññābhisaṅkhāro apuññābhisaṅkhāro āneñjābhisaṅkhāro. Yato puññābhisaṅkhāro ca apuññābhisaṅkhāro ca āneñjābhisaṅkhāro ca pahīnā honti ucchinnamūlā tālāvattukatā anabhāvaṅkatā āyatim anuppādadhammā. Ettāvata nisaṅkhatiyo natthi na santi na saṃvijjanti nupalabbhanti. Pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhabbuppattikā nāṇagginā daḍḍhātīti natthi kāci nisaṅkhati.

Virato so viyārabbhāti viyārabbhō vuccati puññābhisaṅkhāro apuññābhisaṅkhāro āneñjābhisaṅkhāro, yato puññābhisaṅkhāro ca

1. Nisaṅkhiti (bahūsu)

Khu 1. 425 piṭṭhepi.

2. Viyārambhā (bahūsu)

apuññābhisaṅkhāro ca āneñjābhisaṅkhāro ca pahīnā honti ucchinnamūlā
tālāvattukatā anabhāvaṅkatā āyatim anuppādadhammā. Ettāvata ārabbhā
viyārabbhā ārato assa virato paṭivirato nikkhanto nissaṭṭo vippamutto
visaññutto vimariyādikatena cetasā viharatīti virato so viyārabbhā.

Khemaṃ passati sabbadhīti bhayakaro rāgo bhayakaro doso bhayakaro
moho -pa- bhayakarā kilesā. Bhayakarassa rāgassa pahīnattā -pa-
bhayakarānaṃ kilesānaṃ pahīnattā sabbattha khemaṃ passati, sabbattha
abhayaṃ passati, sabbattha anītikaṃ passati, sabbattha anupaddavaṃ
passati, sabbattha anupasaggaṃ passati, sabbattha anupasaṭṭhattaṃ¹ passatīti
khemaṃ passati sabbadhi. Tenāha Bhagavā—

Anejassa vijānato, natthi kāci nisaṅkhati.

Virato so viyārabbhā, khemaṃ passati sabbadhīti.

189. Na samesu na omesu, na ussesu vadate muni.

Santo so vītamaccharo², nādeti na nirassati. (Iti Bhagavā)

Na samesu na omesu, na ussesu vadate munīti munīti monaṃ vuccati
ñāṇaṃ -pa- saṅgajālamaticca so muni. “Seyyohamasmī”ti vā
“sadisohamasmī”ti vā “hīnohamasmī”ti vā na vadati na katheti na bhaṇati na
dīpayati na voharatīti na samesu na omesu, na ussesu vadate muni.

Santo so vītamaccharoti santoti rāgassa santattā samitattā santo.
Dosassa. Mohassa -pa- sabbākusalābhisaṅkhārānaṃ santattā samitattā
vūpasamitattā vijjhātattā nibbutattā vigatattā paṭipassaddhattā santo upasanto
vūpasanto nibbuto paṭipassaddhoti santo so. . **Vītamaccharoti** pañca
macchariyāni āvāsamacchariyaṃ -pa- gāho vuccati macchariyaṃ. Yassetāṃ
macchariyaṃ pahīnaṃ samucchinnaṃ -pa- ñāṇagginā daḍḍhaṃ, so vuccati.
Vītamaccharo vigatamaccharo cattamaccharo vantamaccharo
muttamaccharo pahīnamaccharo paṭinissaṭṭhamaccharoti santo so
vītamaccharo.

1. Passaddham (Syā)

2. Vītamacchero (Sī) Khu 1. 425 piṭṭhepi.

Nādeti na nirassati, iti Bhagavāti nādetīti rūpaṃ nādiyati na upādiyati na gaṇhāti na parāmasati nābhinivisati. Vedanaṃ. Saññaṃ. Saṅkhāre. Viññāṇaṃ. Gatim. Upapattim. Paṭisandhim. Bhavaṃ. Saṃsāraṃ. Vaṭṭaṃ nādiyati na upādiyati na gaṇhāti na parāmasati nābhinivisatīti nādeti. **Na nirassatīti** rūpaṃ na pajahati na vinodeti na byantim karoti na anabhāvaṃ gameti. Vedanaṃ. Saññaṃ. Saṅkhāre. Viññāṇaṃ. Gatim. Upapattim. Paṭisandhim. Bhavaṃ. Saṃsāraṃ. Vaṭṭaṃ na pajahati na vinodeti na byantim karoti na anabhāvaṃ gameti. **Bhagavāti** gārāvādhivacanaṃ -pasacchikā paññatti yadidaṃ Bhagavāti. Tenāha Bhagavā—

Na samesu na omesu, na ussesu vadate muni.

Santo so vītamaccharo, nādeti na nirassati. (Iti Bhagavā.)

Attadaṇḍasuttaniddeso pannarasamo.

16. Sāriputtasuttaniddesa

Atha Sāriputtasuttaniddesaṃ vakkhati—

190. * Na me diṭṭho ito pubbe, (iccāyasmā Sāriputto,)

Na suto uda kassaci.

Evaṃ vagguvado satthā,

Tusitā gaṇimāgato.

Na me diṭṭho ito pubbeti ito pubbe me mayā na diṭṭhipubbo so Bhagavā iminā cakkhunā iminā attabhāvena, yadā Bhagavā Tāvatisabhavane Pāricchattakamūle Paṇḍukambalasilāyaṃ vassaṃvuṭṭho¹ devagaṇaparivuto majjhe maṇimayena sopānena Saṅkassanagaraṃ otiṇṇo imaṃ dassanaṃ pubbe na diṭṭhoti na me diṭṭho ito pubbe.

Iccāyasmā Sāriputtoti iccāti padasandhi padasaṃsaggo padapāripūrī akkharasamavāyo byañjanasiliṭṭhatā padānupubbatāpetam iccāti. **Āyasmāti** piyavacanaṃ garuvacanaṃ sagāravasappatissavacanametam āyasmāti.

* Khu 1. 426 piṭṭhe.

1. Vassaṃvutto (Sī, Ka)

Sāriputtoti tassa therassa nāmaṃ saṅkhā samaññā paññatti vohāro nāmaṃ nāmakammaṃ nāmadheyyaṃ nirutti byañjanaṃ abhilāpoti iccāyasmā Sāriputto.

Na suto uda kassacīti nāti paṭikkhepo. **Udāti** padasandhi padasamsaggo padapāripūrī akkharasamavāyo byañjanasiliṭṭhatā padānupubbatāpetam udāti. **Kassacīti** khattiyassa vā brāhmaṇassa vā vessassa vā suddassa vā gahaṭṭhassa vā pabbajitassa vā devassa vā manussassa vāti na suto uda kassaci.

Evam vagguvado satthāti evaṃ vagguvado madhuravado pemaṇiyavado hadayaṅgamavado karavīkarutamañjughoso¹. Aṭṭhaṅgasamannāgato kho pana tassa Bhagavato mukhato ghoso niccharati visaṭṭho ca viññeyyo ca mañju ca savanīyo ca bindu ca avisārī ca gambhīro ca ninnādī ca. Yathā parisam kho pana so Bhagavā sarena viññāpeti, na assa bahiddhā parisāya ghoso niccharati, brahmassaro kho pana so Bhagavā karavīkabhāṇīti evaṃ vagguvado.

Satthāti Satthā Bhagavā Satthavāho, yathā satthavāho satte kantāram tāreti, corakantāram tāreti, vāḷakantāram tāreti, dubbhikkhakantāram tāreti, nirudakakantāram tāreti uttāreti nittāreti patāreti khemantabhūmim sampāpeti, evamevaṃ Bhagavā Satthavāho satte kantāram tāreti, jātikantāram tāreti, jarākantāram tāreti, byādhikantāram -pa-naraṇakantāram. Sokaparideva dukkhadomanassupāyāsakantāram tāreti. Rāgakantāram tāreti. Dosakantāram. Mohakantāram. Mānakantāram. Diṭṭhikantāram. Kilesakantāram. Duccaritakantāram tāreti. Rāgagahanam tāreti. Dosagahanam. Mohagahanam. Mānagahanam. Diṭṭhigahanam. Kilesagahanam. Duccaritagahanam tāreti uttāreti nittāreti patāreti khemantam amataṃ nibbānam sampāpetīti evampi Bhagavā Satthavāho.

Atha vā Bhagavā netā vinetā anunetā paññāpetā nijjhāpetā pekkhetā pasādetāti evampi Bhagavā Satthavāho.

1. Karavīkarudamañjussaro (Syā)

Atha vā Bhagavā anuppannassa maggassa uppādetā, asañjātassa maggassa sañjanetā, anakkhātassa maggassa akkhātā, maggaññū maggavidū maggakovido maggānugā ca pana etarahi sāvakā viharanti pacchā samannāgatāti evampi Bhagavā Satthavāhoti evaṃ vagguvado Satthā.

Tusitā gaṇimāgatoti Bhagavā Tusitakāyā cavitvā sato sampajāno mātukucchīm okkantoti evampi Tusitā gaṇimāgato.

Atha vā devā vuccanti Tusitā, te tuṭṭhā santuṭṭhā attamanā pamuditā pītisomanassajātā devalokato gaṇīm āgatoti evampi Tusitā gaṇimāgato. .
Atha vā arahanto vuccanti Tusitā, te tuṭṭhā santuṭṭhā attamanā paripuṇṇasaṅkappā Arahantānaṃ gaṇīm āgatoti evampi Tusitā gaṇimāgato. .
Gaṇīti gaṇī Bhagavā. Gaṇācariyoti gaṇī, gaṇassa satthāti gaṇī, gaṇaṃ pariharatīti gaṇī, gaṇaṃ ovadatīti gaṇī, gaṇamanusāsātīti gaṇī, visārado gaṇaṃ upasaṅkamatīti gaṇī, gaṇa'ssa¹ sussūsati sotaṃ odahati aññā cittaṃ upaṭṭhapetīti gaṇī, gaṇaṃ akusalā vuṭṭhāpetvā kusale patīṭṭhāpetīti gaṇī, bhikkhugaṇassa gaṇī, bhikkhunigaṇassa gaṇī, upāsakagaṇassa gaṇī, upāsikāgaṇassa gaṇī, rājagaṇassa gaṇī, khattiyagaṇassa. Brāhmaṇagaṇassa. Vessagaṇassa. Suddagaṇassa. Devagaṇassa. Brahmagaṇassa gaṇī, saṅghī gaṇī gaṇācariyo. **Āgatoti** upagato samupagato samupapanno²
Saṅkassanagaranti Tusitā gaṇimāgato. Tenāha thero Sāriputto—

Na me diṭṭho ito pubbe, (iccāyasmā Sāriputto,)

Na suto uda kassaci.

Evaṃ vagguvado satthā,

Tusitā gaṇimāgatoti.

191. * Sadevakassa lokassa, yathā dissati cakkhumā.

Sabbaṃ tamaṃ vinodetvā, ekova ratimajjhagā.

1. Gaṇossa (Sī)

2. Sampatto (Syā, Ka)

* Khu 1. 426 piṭṭhepi.

Sadevakassa lokassāti sadevakassa lokassa samārakassa sabrahmakassa sassamaṇabrāhmaṇiyā pajāya sadevamanussāyāti sadevakassa lokassa.

Yathā dissati cakkhumāti yathā Bhagavantam Tāvatiṃsabhavane Pāricchattakamūle Paṇḍukambalasilāyaṃ nisinnam dhammam desentaṃ devatā pasanti, tathā manussā passanti. Yathā manussā passanti, tathā devatā passanti. Yathā devānam dissati, tathā manussānam dissati. Yathā manussānam dissati, tathā devānam dissatīti evampi yathā dissati cakkhumā. Yathā vā paneke bhonto samaṇabrāhmaṇā adantā dantavaṇṇena dissanti, asantā santavaṇṇena dissanti, anupasantā upasantavaṇṇena dissanti, anibbutā nibbutavaṇṇena dissanti.

Patirūpako mattikākuṇḍalova,
Lohaḍḍhamāsova¹ suvaṇṇachanno.
Caranti loke parivārachannā,
Anto asuddhā bahi sobhamānāti².

Na Bhagavā evaṃ dissati. Bhagavā bhūtena tacchena tathena yāthāvena aviparītena sabhāvena danto dantavaṇṇena dissati, santo santavaṇṇena dissati, upasanto upasantavaṇṇena dissati, nibbuto nibbutavaṇṇena dissati, akappita-iriyāpathā ca Buddhā Bhagavanto paṇidhisampannāti evampi yathā dissati cakkhumā.

Atha vā Bhagavā visuddhasaddo gatakittisaddasiloko³ nāgabhavane ca supaṇṇabhavane ca yakkhabhavane ca asurabhavane ca gandhabbabhavane ca mahārājabhavane ca indabhavane ca brahmabhavane ca devabhavane ca, ediso ca tādiso ca tato ca bhiyyoti evampi yathā dissati cakkhumā.

Atha vā Bhagavā dasahi balehi samannāgato catūhi vesārajjehi catūhi paṭisambhidāhi chahi abhiññāhi chahi Buddhadhammehi, tejena ca balena ca guṇena ca vīriyena ca paññāya ca dissati ñāyati paññāyati.

1. Lohamāsova (Syā)

2. Ayaṃ gāthā Saṃ 1. 79 piṭṭhe dissati.

3. Bhaṭakittisaddasiloko (Syā)

Dūre santo pakāśenti, Himavantova pabbato.
Asantettha na dissanti, rattiṃ khittā¹ yathā sarāti.

Evampi yathā dissati cakkhumā.

Cakkhumāti * Bhagavā pañcahi cakkhūhi cakkhumā, maṃsacakkhunāpi cakkhumā, dibbacakkhunāpi cakkhumā, paññācakkhunāpi cakkhumā, Buddhacakkhunāpi cakkhumā, samantacakkhunāpi cakkhumā.

Kathaṃ Bhagavā maṃsacakkhunāpi cakkhumā, maṃsacakkhumhi Bhagavato pañca vaṇṇā saṃvijjanti nīlo ca vaṇṇo pītako ca vaṇṇo lohitako ca vaṇṇo kaṇho ca vaṇṇo odāto ca vaṇṇo. Akkhillomāni ca Bhagavato. Yattha ca akkhillomāni patiṭṭhitāni, taṃ nīlaṃ hoti sunīlaṃ pāsādikaṃ dassaneyyaṃ umāpupphasamānaṃ. Tassa parato pītakaṃ hoti supītakaṃ suvaṇṇavaṇṇaṃ pāsādikaṃ dassaneyyaṃ kaṇikārapupphasamānaṃ. Ubhato ca akkhikūṭāni Bhagavato lohitaṅkāni honti sulohitaṅkāni pāsādikaṅkāni dassaneyyāni indagopakasamānāni. Majjhe kaṇhaṃ hoti sukaṇhaṃ alūkaṃ suddhaṃ pāsādikaṃ dassaneyyaṃ addāriṭṭhakaṃ samānaṃ. Tassa parato odātaṃ hoti su-odātaṃ setaṃ paṇḍaraṃ pāsādikaṃ dassaneyyaṃ osadhitāraṅkasamānaṃ. Tena Bhagavā pākātikaṃ maṃsacakkhunā attabhāvaṃ pariyāpannaṃ purimasucaritakammābhiniḥbattena samantā yojanaṃ passati divā ceva rattiṃca. Yadāpi caturaṅgasamannāgato andhakāro hoti, sūriyo ca atthaṅgato hoti, kāḷapakkho ca uposatho hoti, tibbo ca vanasaṅgo hoti, mahā ca kāḷamegho abbhūṭṭhito hoti. Evarūpepi caturaṅgasamannāgate andhakāre samantā yojanaṃ passati, natthi so kuṭṭo vā kavāṭaṃ vā pākāro vā pabbato vā gaccho vā latā vā āvaraṇaṃ rūpānaṃ dassanāya. Ekañce tilaphalaṃ nimittaṃ katvā tilavāhe pakkhipeyya. Taññeva tilaphalaṃ uddhareyya. Evaṃ parisuddhaṃ Bhagavato pākātikamaṃsacakkhu. Evaṃ Bhagavā maṃsacakkhunāpi cakkhumā.

Kathaṃ Bhagavā dibbena cakkhunāpi cakkhumā, Bhagavā dibbena cakkhunā visuddhena atikkantaṃ mānusakena satte passati cavamāne upapajjamāne

1. Rattikhittā (Sī) Khu 1. 56 piṭṭhe.

* Heṭṭhā 275; Khu 8. 173 piṭṭhesupi.

hīne paṇīte suvaṇṇe dubbaṇṇe sugate duggate, yathākammūpage satte pajānāti “ime vata bhonto sattā kāyaduccaritena samannāgatā vacīduccaritena samannāgatā manoduccaritena samannāgatā ariyānaṃ upavādakā micchādiṭṭhikā micchādiṭṭhikammasamādānā, te kāyassa bhedaṃ paraṃ maraṇā apāyaṃ duggatiṃ vinipātaṃ nirayaṃ upapannā. Ime vā pana bhonto sattā kāyasucaritena samannāgatā vacīsucaritena samannāgatā manosucaritena samannāgatā ariyānaṃ anupavādakā sammādiṭṭhikā sammādiṭṭhikammasamādānā, te kāyassa bhedaṃ paraṃ maraṇā sugatiṃ saggaṃ lokaṃ upapannā”ti. Iti dibbena cakkhunā visuddhena atikkantamānusakena satte passati cavamāne upapajjamāne hīne paṇīte suvaṇṇe dubbaṇṇe sugate duggate, yathākammūpage satte pajānāti. Ākaṅkhamāno ca Bhagavā ekampi lokadhātuṃ passeyya, dvepi lokadhātuyo passeyya, tissopi lokadhātuyo passeyya, catassopi lokadhātuyo passeyya, pañcapi lokadhātuyo passeyya, dasapi lokadhātuyo passeyya, vīsampi¹ lokadhātuyo passeyya, timsampi lokadhātuyo passeyya, cattālīsampi lokadhātuyo passeyya, paññāsampi lokadhātuyo passeyya, satampi lokadhātuṃ passeyya, sahasimpi cūḷanikaṃ lokadhātuṃ passeyya, dvisahasimpi majjhimikaṃ lokadhātuṃ passeyya, tisahasimpi lokadhātuṃ passeyya, mahāsahasimpi lokadhātuṃ passeyya, yāvatakaṃ pana ākaṅkheyya, tāvatakaṃ passeyya. Evaṃ parisuddhaṃ Bhagavato dibbacakkhu. Evaṃ Bhagavā dibbena cakkhunāpi cakkhumā.

Kathaṃ Bhagavā paññācakkhunāpi cakkhumā, Bhagavā mahāpaṇño puthupaṇño hāsapaṇño javanapaṇño tikkhapaṇño nibbedhikapaṇño paññāpabhedakusalo pabhinnañāṇo adhigatapaṭṭisambhido catuvesārajjappatto dasabaladhārī purisāsabho purisasīho purisanāgo purisājaṇño purisadhoraṃho anantañāṇo anantatejo anantayasa aḍḍho mahaddhano dhanavā netā vinetā anunetā paññāpetā nijjhāpetā pekkhetā pasādetā, so hi Bhagavā anuppanassa maggassa uppādetā, asaṅjātassa maggassa saṅjanetā, anakkhātassa maggassa akkhātā,

1. Vīsatimpi (Sī) heṭṭhā 277; Khu 8.174 piṭṭhesupi.

maggaññū maggavidū maggakovido, maggānugā ca pana etarahi sāvakā viharanti pacchā samannāgatā.

* So hi Bhagavā jānaṃ jānāti, passaṃ passati, cakkhubhūto ñāṇabhūto dhammabhūto brahmabhūto vattā pavattā atthasa ninnetā amatassa dātā Dhammassāmī Tathāgato, natthi tassa Bhagavato aññātaṃ adiṭṭhaṃ aviditaṃ asacchikataṃ aphasitaṃ paññāya. Atītaṃ anāgataṃ paccuppannaṃ upādāya sabbe dhammā sabbākārena Buddhassa Bhagavato ñāṇamukhe āpāthaṃ āgacchanti. Yaṃ kiñci neyyaṃ nāma atthi jānitaḥḥam¹ attattho vā parattho vā ubhayattho vā, diṭṭhadhammiko vā attho samparāyiko vā attho, uttāno vā attho gambhīro vā attho, gūḷho vā attho paṭicchanno vā attho, neyyo vā attho nīto vā attho, anavajjo vā attho nikkilesso vā attho, vodāno vā attho paramattho vā attho, sabbaṃ taṃ antobuddhaññe parivattati.

Atīte Buddhassa Bhagavato appaṭihataṃ ñāṇaṃ, anāgate appaṭihataṃ ñāṇaṃ, paccuppanne appaṭihataṃ ñāṇaṃ, sabbaṃ kāyakammaṃ Buddhassa Bhagavato ñāṇānuparivatti. Sabbaṃ vacīkammaṃ. Sabbaṃ manokammaṃ Buddhassa Bhagavato ñāṇānuparivatti. Yāvatakaṃ neyyaṃ, tāvatakaṃ ñāṇaṃ. Yāvatakaṃ ñāṇaṃ, tāvatakaṃ neyyaṃ. Neyyapariyantikaṃ ñāṇaṃ, ñāṇapariyantikaṃ neyyaṃ. Neyyaṃ atikkamitvā ñāṇaṃ nappavattati, ñāṇaṃ atikkamitvā neyyapatho natthi, aññamaññāpariyantaṭṭhāyino te dhammā. Yathā dvinnaṃ samuggapaṭalānaṃ sammāphusitānaṃ heṭṭhimaṃ samuggapaṭalaṃ uparimaṃ nātivattati, uparimaṃ samuggapaṭalaṃ heṭṭhimaṃ nātivattati, aññamaññāpariyantaṭṭhāyino. Evamevaṃ Buddhassa Bhagavato neyyaṃca ñāṇaṃca aññamaññāpariyantaṭṭhāyino. Yāvatakaṃ neyyaṃ, tāvatakaṃ ñāṇaṃ. Yāvatakaṃ ñāṇaṃ, tāvatakaṃ neyyaṃ. Neyyapariyantikaṃ ñāṇaṃ, ñāṇapariyantikaṃ neyyaṃ. Neyyaṃ atikkamitvā ñāṇaṃ na pavattati, ñāṇaṃ atikkamitvā neyyapatho natthi, aññamaññāpariyantaṭṭhāyino te dhammā.

Sabbadhammesu Buddhassa Bhagavato ñāṇaṃ pavattati sabbe dhammā Buddhassa Bhagavato āvajjanapaṭibaddhā ākaṅkhapaṭibaddhā manasikārapaṭibaddhā cittuppādapāṭibaddhā. Sabbasattesu Buddhassa Bhagavato ñāṇaṃ pavattati, sabbesaṃ

1. Atthi dhammaṃ jānitaḥḥam (Ka) 277 piṭṭhe. * Khu 8. 175; Khu 9. 375 piṭṭhesupi.

sattānaṃ Bhagavā āsayāṃ jānāti, anusayāṃ jānāti, caritaṃ jānāti, adhimuttiṃ jānāti, apparajakkhe mahārajakkhe tikkhindriye mudindriye svākāre dvākāre suviññāpaye duviññāpaye bhabbābhabbe satte pajānāti. Sadevako loko samārako sabrahmako sassamaṇabrāhmaṇī pajā sadevamanussā antobudhadhañāṇe parivattati.

Yathā ye keci macchakacchapā antamaso timitimiṅgalaṃ upādāya antomahāsamudde parivattanti. Evamevaṃ sadevako loko samārako sabrahmako sassamaṇabrāhmaṇī pajā sadevamanussā antobuddhañāṇe parivattati. . Yathā ye keci pakkhī antamaso garuḷhaṃ venateyyāṃ upādāya ākāssa padese parivattanti. Evamevaṃ yepi te Sāriputtasamā paññāya, tepi Buddhañāṇassa padese parivattanti, Buddhañāṇaṃ devamanussānaṃ paññaṃ pharivā abhibhavivā tiṭṭhati. Yepi te khattiyapaṇḍitā brāhmaṇapaṇḍitā gahapatiṇḍitā samaṇapaṇḍitānipuṇā kataparappavādā vāavedhirūpā vobhindantā maññe caranti paññāgatena diṭṭhigatāni. Te paññe abhisankharivā abhisankharivā Tathāgataṃ upasankamivā pucchanti gūḷhāni ca paṭicchannāni ca, kathitā visajjitāva te paññā Bhagavatā honti niddiṭṭhakāraṇā. Upakkhittakā ca te Bhagavato sampajjanti, atha kho Bhagavāva tattha atirocati yadidaṃ paññāyāti. Evaṃ Bhagavā paññācakkhunāpi cakkhumā.

Kathaṃ Bhagavā Buddhacakkhunāpi cakkhumā, Bhagavā Buddhacakkhunā lokaṃ volokento¹ addasa satte apparajakkhe mahārajakkhe tikkhindriye mudindriye svākāre dvākāre suviññāpaye duviññāpaye, appekacce paralokavajjabhayadassāvino viharante appekacce naparalokavajjabhayadassāvino viharante, seyyathāpi nāma uppaliniyaṃ vā paduminiyaṃ vā puṇḍarīkiniyaṃ vā appekaccāni uppalāni vā padumāni vā puṇṇarīkāni vā uduke jātāni uduke samvaḍḍhāni udakānuggatāni antonimuggaposīni, appekaccāni uppalāni vā padumāni vā puṇḍarīkāni vā uduke jātāni uduke samvaḍḍhāni samodakāṃ ṭhitāni, appekaccāni uppalāni vā padumāni vā puṇḍarīkāni vā uduke jātāni uduke samvaḍḍhāni udakāṃ accuggamma tiṭṭhanti

1. Olokento (Si)

anupalittāni udakena. Evamevaṃ Bhagavā Buddhacakkhunā lokāṃ
 volokento addasa satte apparajakkhe mahārajakkhe tikkhindriye mudindriye
 svākāre dvākāre suviññāpaye duviññāpaye, appekacce
 paralokavajjabhayadassāvino viharante, appekacce
 neparalokavajjabhayadassāvino viharante, jānāti Bhagavā “ayaṃ puggalo
 rāgacarito, ayaṃ dosacarito, ayaṃ mohacarito, ayaṃ vitakkacarito, ayaṃ
 saddhācarito, ayaṃ ñāṇacarito”ti. Rāgacaritassa Bhagavā puggalassa
 asubhakathaṃ katheti, dosacaritassa Bhagavā puggalassa mettābhāvanāṃ
 ācikkhati, mohacaritassa Bhagavā puggalassa uddese paripucchāya kālena
 dhammassavane kālena dhammasākacchāya garusaṃvāse niveseti,
 vitakkacaritassa Bhagavā puggalassa ānāpānassatiṃ ācikkhati,
 saddhācaritassa Bhagavā puggalassa pasādanīyaṃ nimittaṃ ācikkhati
 Buddhasubodhiṃ dhammasudhammataṃ saṃghasuppaṭṭipattiṃ sīlāni ca
 attano, ñāṇacaritassa Bhagavā puggalassa vipassanānimittaṃ ācikkhati
 aniccākāraṃ dukkhākāraṃ anattākāraṃ.

* “Sele yathā pabbatamuddhaniṭṭhito,
 Yathāpi passe janataṃ samantato.
 Tathūpamaṃ dhammamayaṃ sumedha,
 Pāsādamāruyaḥ samantacakkhu.
 Sokāvatiṇṇaṃ janatamapetasoko,
 Avekkhassu jātījarābhībhūtan”ti.

Evam Bhagavā Buddhacakkhunāpi cakkhumā.

Kathaṃ Bhagavā samantacakkhunāpi cakkhumā, samantacakkhu
 vuccati sabbaññūtañāṇaṃ. Bhagavā sabbaññūtañāṇena upeto samupeto
 upagato samupagato upapanno samupapanno samannāgato.

+ “Na tassa adiṭṭhamidhatthi kiñci,
 Atho aviññātama jānitabbaṃ.
 Sabbaṃ abhiññāsi yadatthi neyyaṃ,
 Tathāgato tena samantacakkhū”ti.

Evam Bhagavā samantacakkhunāpi cakkhumāti yathā dīssati cakkhumā.

* Dī 2. 33; Ma 1. 225; Ma 2. 292; Saṃ 1. 139; Khu 8. 177piṭṭhesupī.

+ Khu 8. 93, 178; Khu 9. 127, 227 piṭṭhesupī.

Sabbaṃ tamaṃ vinodetvāti sabbaṃ rāgatamaṃ dosatamaṃ mohatamaṃ mānatamaṃ diṭṭhitamaṃ kilesatamaṃ duccharitatamaṃ andhakaraṇaṃ acakkhukaraṇaṃ aññānakaraṇaṃ paññānirodhikaṃ vighātapakkhikaṃ anibbānasaṃvattanikaṃ nuditvā panuditvā jahitvā pajahitvā vinodetvā byantiṃ karitvā anabhāvaṃ gametvāti sabbaṃ tamaṃ vinodetvā.

Ekova ratimajjhagāti ekoti Bhagavā pabbajjāsāṅkhātena eko, adutiyaṭṭhena eko, taṇhāya pahānaṭṭhena eko, ekantavītarāgoti eko, ekantavītadosoti eko, ekantavītamohoti eko, ekantanikkilesoti eko, ekāyanamaggaṃ gatoti eko, anuttaraṃ sammāsambodhiṃ abhisambuddhoti eko.

Kathaṃ Bhagavā pabbajjāsāṅkhātena eko, Bhagavā daharova samāno susu kāḷakeso bhadrena¹ yobbanena samannāgato paṭhamena vayasā akāmakānaṃ mātāpitūnaṃ assumukhānaṃ rudantānaṃ vilapantānaṃ ñātisaṅghaṃ pahāya sabbaṃ gharāvāsapalibodhaṃ chinditvā puttadārapalibodhaṃ chinditvā ñātipalibodhaṃ chinditvā mittāmaccapalibodhaṃ chinditvā sannidhipalibodhaṃ chinditvā kesamassuṃ ohāretvā kāsāyāni vatthāni acchādetvā agārasmā anagāriyaṃ pabbajitvā akiñcanabhāvaṃ upagantvā eko carati viharati iriyati vattati pāleti yapeti yāpeti. Evaṃ Bhagavā pabbajjāsāṅkhātena eko.

Kathaṃ Bhagavā adutiyaṭṭhena eko, so evaṃ pabbajito samāno eko araññavanapatthāni pantāni senāsanāni paṭisevati appasaddāni appanigghosāni vijanavātāni manussarāhasseyyakāni paṭisallānasārubbāni. So eko carati, eko gacchati, eko tiṭṭhati, eko nisīdati, eko seyyaṃ kappeti, eko gāmaṃ piṇḍāya pavisati, eko paṭikkamati, eko raho nisīdati, eko caṅkamaṃ adhiṭṭhāti, eko carati viharati iriyati vattati pāleti yapeti yāpeti. Evaṃ Bhagavā adutiyaṭṭhena eko.

Kathaṃ Bhagavā taṇhāya pahānaṭṭhena eko, so evaṃ eko adutiyo appamatto ātāpī pahitatto viharanto najjā

1. Bhaddena (Syā)

Nerañjarāya tīre Bodhirukkhamūle mahāpadhānaṃ padahanto māraṃ
sasenaṃ kaṇhaṃ namuciṃ pamattabandhum vidhamitvā taṇhājāliniṃ
visaritaṃ visattikaṃ pajahasi vinodesi byantiṃ akāsi anabhāvaṃ gamesi.

“Taṇhādutiyo puriso, dīghamaddhānasaṃsaraṃ.
Itthabhāvaññāthābhāvaṃ¹, saṃsāraṃ nātivattati.

Etamādīnavaṃ ñatvā, taṇhaṃ dukkhassa sambhavaṃ.
Vītataṇho anādāno, sato bhikkhu paribbaje”ti.

Evam Bhagavā taṇhāya pahānaṭṭhena eko.

Kathaṃ Bhagavā ekantavītarāgoti eko, rāgassa pahīnattā
ekantavītarāgoti eko, dosassa pahīnattā ekantavītadosoti eko, mohassa
pahīnattā ekantavītamohoti eko, kilesānaṃ pahīnattā ekantanikkilesoti eko.

Kathaṃ Bhagavā ekāyanamaggaṃ gatoti eko, ekāyanamaggo vuccati
cattāro satipaṭṭhānā cattāro sammappadhānā cattāro iddhipādā pañcīndriyāni
pañca balāni satta bojjhaṅgā ariyo aṭṭhaṅgiko maggo.

* “Ekāyanaṃ jātikhayantadassī,
Maggāṃ pajānāti hitānukampī.
Etena maggena tarimsu² pubbe,
Tarissanti ye ca taranti oghan”ti.

Evam Bhagavā ekāyanamaggaṃ gatoti eko.

Kathaṃ Bhagavā eko anuttaraṃ sammāsambodhiṃ abhisambuddhoti
eko, **bodhi** vuccati catūsu maggesu ñāṇaṃ, paññīndriyaṃ paññābalaṃ
dhammavicayasambojjhaṅgo vīmaṃsā vipassanā sammādiṭṭhi. Bhagavā tena
bodhiññāṇena “sabbe saṅkhārā aniccā”ti bujji, “sabbe saṅkhārā dukkhā”ti
bujji, “sabbe dhammā anattā”ti bujji, “avijjāpaccayā saṅkhārā”ti bujji
-pa- “jātipaccayā jarāmarāṇaṃ”ti bujji. “Avijjānirodhā saṅkhāranirodho”ti
bujji -pa- “jātinirodhā jarāmarāṇanirodho”ti bujji, “Idaṃ dukkhaṃ”ti
bujji, “ayaṃ dukkhasamudayo”ti bujji, “ayaṃ dukkhanirodho”ti bujji,
“ayaṃ

1. Itthaṃ bhāvaññāthābhāvaṃ (Ka) Khu 1. 201, 268; Am 1. 316; Khu 8. 211 piṭṭhādīsu.

2. Atarimsu (Syā)

* Saṃ 3. 162; Khu 8. 212, 231 piṭṭhesu.

dukkhanirodhagāminī paṭipadā”ti bujjhi, “ime āsavā”ti bujjhi -pa- “ayaṃ āsavanirodhagāminī paṭipadā”ti bujjhi, “ime dhammā pariññeyyā”ti bujjhi, pahātabbāti. Bhāvetabbāti. Sacchikātabbāti bujjhi. Channaṃ phassāyatanānaṃ samudayaṅca atthaṅgamaṅca assādaṅca ādīnavaṅca nissaraṅca bujjhi, pañcannaṃ upādānakkhandhānaṃ samudayaṅca atthaṅgamaṅca assādaṅca ādīnavaṅca nissaraṅca bujjhi, catunnaṃ mahābhūtānaṃ samudayaṅca atthaṅgamaṅca assādaṅca ādīnavaṅca nissaraṅca bujjhi, “yaṃ kiñci samudayadhammaṃ, sabbaṃ taṃ nirodhadhammaṃ”ti bujjhi.

Atha vā yaṃ kiñci bujjhitabbaṃ anubujjhitaṃ paṭibujjhitaṃ sambujjhitaṃ adhigantaṃ phassitaṃ sacchikātabbaṃ, sabbaṃ taṃ tena bodhiññānaṃ bujjhi anubujjhi paṭibujjhi sambujjhi sammābujjhi adhigacchi phassesi sacchākāsi. Evaṃ Bhagavā eko anuttaraṃ sammāsambodhiṃ abhisambuddhoti eko.

Ratimajjhagāti ratinti nekkhammaratiṃ vivekaratiṃ upasamaratiṃ sambodhiratiṃ ajjhagā samajjhagā adhigacchi phassesi sacchākāsīti ekova ratimajjhagā. Tenāha thero Sāriputto—

Sadevakassa lokassa, yathā dissati cakkhumā.

Sabbaṃ tamaṃ vinodetvā, ekova ratimajjhagāti.

192. * Taṃ Buddhaṃ asitaṃ tādimaṃ, akuhaṃ gaṇimāgataṃ.

Bahūnamidha baddhānaṃ, atthi pañhena āgamaṃ.

Taṃ Buddhaṃ asitaṃ tādinti Buddhoti yo so Bhagavā sayambhū anācariyako pubbe ananussutesu dhammesu sāmaṃ saccāni abhisambujjhi, tattha ca sabbaññutaṃ pāpuṇi¹ balesu ca vasībhāvaṃ, **Buddhoti** kenaṭṭhena Buddho, bujjhitā saccānīti Buddho, bodhetā pajāyāti Buddho, sabbaññutāya Buddho, sabbadassāvītāya Buddho, anaññaneyyatāya Buddho, visavitāya Buddho, khīṇāsavaśāṅkhātena Buddho, nirupalepaśāṅkhātena² Buddho, ekantavītarāgoti Buddho, ekantavītadosoti Buddho, ekantavītamohoti Buddho, ekantanikkilesoti Buddho, ekāyanamaggaṃ gatoti Buddho, eko anuttaraṃ sammāsambodhiṃ abhisambuddhoti Buddho, abuddhivihatattā buddhipaṭilābhataṃ Buddho. Buddhoti netarā nāmaṃ mātaraṃ kataṃ, na pitarā kataṃ, na bhātaraṃ kataṃ, na bhaginiyā kataṃ, na mittāmaccehi kataṃ, na

* Khu 1. 426 piṭṭhepi.

1. Paṭṭo (Syā)

2. Nirupakkilesaśāṅkhātena (bahūsu) Khu 8. 197; Khu 9. 172 piṭṭhesupi.

ñāṭisālohitehi kataṃ, na samaṇabrāhmaṇehi kataṃ, na devatāhi kataṃ, vimokkhantikametaṃ Buddhānaṃ Bhagavantānaṃ bodhiyā mūle saha sabbaññutañāṇassa paṭilābhā sacchikā paññatti yadidaṃ Buddhoti taṃ Buddhaṃ. . **Asitanti** dve nissayā taṇhānissayo ca diṭṭhinissayo ca. Katamo taṇhānissayo, yāva taṇhāsaṅkhātena sīmakataṃ odhikataṃ¹ pariyantakataṃ pariggahitaṃ mamāyitaṃ, idaṃ mama, etaṃ mama, ettakaṃ mama, ettāvataṃ mama, mama rūpā saddā gandhā rasā phoṭṭhabbā, attharaṇā pāvuraṇā dāsīdāsā ajeḷakā kukkuṭasūkarā hatthigavāssavaḷavā khettaṃ vatthum hiraññaṃ suvaṇṇaṃ gāmanigamarājadhāniyo raṭṭhañca janapado ca koso ca koṭṭhāgārañca, kevalampi mahāpathaviṃ taṇhāvasena mamāyati, yāvataṃ aṭṭhasataṃ taṇhāvicaritaṃ, ayaṃ taṇhānissayo.

Katamo diṭṭhinissayo, vīsativatthukā sakkāyadiṭṭhi, dasavatthukā micchādiṭṭhi, dasavatthukā antaggāhikā diṭṭhi. Yā evarūpā diṭṭhi diṭṭhigataṃ diṭṭhigahanaṃ diṭṭhikantāro diṭṭhivisukāyikaṃ diṭṭhivipphanditaṃ diṭṭhisaññojanaṃ gāho paṭiggāho abhiniveso parāmāso kummaggo micchāpatho micchattaṃ titthāyatanaṃ vipariyesaggāho viparītaggāho vipallāsaggāho micchāgāho ayāthāvakaṃmim yāthāvakanti gāho yāvataṃ dvāsaṭṭhi diṭṭhigatāni, ayaṃ diṭṭhinissayo.

Buddhassa Bhagavato taṇhānissayo pahīno, diṭṭhinissayo paṭinissaṭṭho, taṇhānissayassa pahīnattā, diṭṭhinissayassa paṭinissaṭṭhattā Bhagavā cakkhum asito, sotaṃ. Ghānaṃ. Jivhaṃ. Kāyaṃ. Manaṃ asito. Rūpe. Sadde. Gandhe. Rase. Phoṭṭhabbe. Kulaṃ. Gaṇaṃ. Āvāsaṃ. Lābhaṃ. Yasaṃ. Pasaṃsaṃ. Sukhaṃ. Cīvaraṃ. Piṇḍapātaṃ. Senāsaṃ. Gilānapaccayabhesajja-parikkhāraṃ. Kāmadhātum. Rūpadhātum. Arūpadhātum. Kāmabhavaṃ. Rūpabhavaṃ. Arūpabhavaṃ. Saññābhavaṃ. Asaññābhavaṃ. Nevasaññānāsaññābhavaṃ. Ekavokārabhavaṃ. Catuvokārabhavaṃ. Pañcavokārabhavaṃ. Atītaṃ. Anāgataṃ. Paccuppannaṃ. Diṭṭhasutamutaviññātabbe dhamme asito anissito anallīno anupagato anajjhosito anadhimutto nikkhanto nissaṭṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasaṃ viharatīti taṃ Buddhaṃ asitaṃ.

1. Mariyādikataṃ (Syā)

Tādinti Bhagavā pañcahākārehi tādī, iṭṭhāniṭṭhe tādī, cattāvīti tādī, tiṇṇāvīti tādī, muttāvīti tādī, taṃ niddesā tādī.

Kathaṃ Bhagavā iṭṭhāniṭṭhe tādī, Bhagavā lābhepi tādī, alābhepi tādī, yasepi tādī, ayasepi tādī, pasaṃsāyapi tādī, nindāyapi tādī, sukhepi tādī, dukkhepi tādī, ekacce bāhaṃ gandhena limpeyyum, ekacce bāhaṃ vāsiyā taccheyyum, amukasmim natthi rāgo, amukasmim natthi paṭighaṃ, anunayapaṭighavippahīno ugghātinigghātivītivatto anurodhavirodhaṃ samatikanto, evaṃ Bhagavā iṭṭhāniṭṭhe tādī.

Kathaṃ Bhagavā cattāvīti tādī, Bhagavato¹ rāgo catto vanto mutto pahīno paṭinissaṭṭho. Doso. Moho. Kodho. Upanāho. Makkho. Paḷaso. Issā. Macchariyaṃ. Māyā. Sāṭheyyaṃ. Thambho. Sārambho. Māno. Atimāno. Mado. Pamādo. Sabbe kilesā. Sabbe duccharitā. Sabbe darathā. Sabbe pariḷāhā. Sabbe santāpā. Sabbākusalābhisankhārā cattā vantā muttā pahīnā paṭinissaṭṭhā. Evaṃ Bhagavā cattāvīti tādī.

Kathaṃ Bhagavā tiṇṇāvīti tādī, Bhagavā kāmoghaṃ tiṇṇo, bhavoghaṃ tiṇṇo, diṭṭhoghaṃ tiṇṇo, avijjoghaṃ tiṇṇo, sabbaṃ saṃsārapathaṃ tiṇṇo uttiṇṇo nittiṇṇo atikkanto samatikkanto vītivatto, so vuṭṭhavāso ciṇṇacaraṇo gataddho gatadiso gatakoṭiyo pālita brahmacariyo uttamadiṭṭhippatto bhāvitamaggo pahīnakilesa paṭividdhākuppo sacchikatanirodho dukkhaṃ tassa pariññātaṃ, samudayo pahīno, maggo bhāvito, nirodho sacchikato, abhiññeyyaṃ abhiññātaṃ, pariññeyyaṃ pariññātaṃ, pahātabbaṃ pahīnaṃ, bhāvetabbaṃ bhāvitaṃ, sacchikātabbaṃ sacchikataṃ, so ukkhittapaḷigho² saṃkiṇṇaparikkho abbūḷhesiko niraggaḷo ariyo pannaddhajo pannabhāro visaññutto pañcaṅgavippahīno chaḷaṅgasamannāgato ekārakkho caturāpasseno paṇunna paccekasacco samavayasaṭṭhesano anāvilasaṅkappo passaddhakāyasaṅkhāro suvimuttacitto suvimuttapañño kevalī vusitavā uttamapuriso paramapuriso paramapattipatto, so nevācinati, nāpacinati, apacinitvā

1. Bhagavatā (Sī, Ka)

2. Ukkhittapaḷigho (Sī) 16 piṭṭhepi.

ṭhito, neva pajahati, na upādiyati, pajahitvā ṭhito, neva saṁsibbati, na usineti, visinetvā ṭhito, neva vidhūpeti na sandhūpeti vidhūpetvā ṭhito, asekhena sīlakkhandhena samannāgatattā ṭhito, asekhena samādhikkhandhena samannāgatattā ṭhito, asekhena paññākkhandhena samannāgatattā ṭhito, asekhena vimuttikkhandhena samannāgatattā ṭhito, asekhena vimuttiñāṇadassanakkhandhena samannāgatattā ṭhito, saccaṁ sampaṭipādiyitvā ṭhito, ejaṁ samatikkamitvā ṭhito, kilesaggaṁ pariyādiyitvā ṭhito, aparigamanatāya ṭhito, kaṭaṁ samādāya ṭhito, muttipaṭisevanatāya ṭhito, mettāya pārisuddhiyā ṭhito, karuṇāya pārisuddhiyā ṭhito, muditāya pārisuddhiyā ṭhito, upekkhāya pārisuddhiyā ṭhito, accantapārisuddhiyā ṭhito, atammayatāya pārisuddhiyā ṭhito, vimuttattā ṭhito, santusitattā ṭhito, khandhāpariyante ṭhito, dhātupariyante ṭhito, āyatanāpariyante ṭhito, gatipariyante ṭhito, upapattipariyante ṭhito, paṭisandhipariyante ṭhito, bhavāpariyante ṭhito, saṁsārapariyante ṭhito, vaṭṭāpariyante ṭhito, antime bhave ṭhito, antime samussaye ṭhito, antimadehadharo Bhagavā—

Tassāyaṁ pacchimako bhavo, carimoyaṁ samussayo.

Jātimaraṇasaṁsāro, natthi tassa punabbhavoti.

Evam Bhagavā tiṇṇāvīti tādī.

Kathaṁ Bhagavā muttāvīti tādī, Bhagavato rāgā cittaṁ muttaṁ vimuttaṁ suvimuttaṁ, doṣā cittaṁ. Mohā cittaṁ. Kodhā. Upanāhā. Makkhā. Paḷāsā. Issāya. Macchariyā. Māyāya. Sāṭheyyā. Thambhā. Sārambhā. Mānā. Atimānā. Madā. Pamādā. Sabbakilesehi. Sabbaduccaritehi. Sabbadarathehi. Sabbapariḷāhehi. Sabbasantāpehi. Sabbākusalābhisaṅkhārehi cittaṁ mutthaṁ vimuttaṁ suvimuttaṁ, evam Bhagavā muttāvīti tādī.

Kathaṁ Bhagavā taṁniddeśā tādī, Bhagavā sīle sati sīlavāti taṁniddeśā tādī, saddhāya sati saddhoti taṁniddeśā tādī, vīriye sati vīriyavāti taṁniddeśā tādī, satiyā sati satimāti taṁniddeśā tādī, samādhismim sati samāhitoti taṁniddeśā tādī, paññāya sati paññavāti taṁniddeśā tādī, vijjāya sati tevijjoti taṁniddeśā tādī,

abhiññāya sati chaḷabhiññoti taṃniddesā tādi, dasabale sati dasabaloti taṃniddesā tādi, evaṃ Bhagavā taṃniddesā tādiṃ tam Buddhāṃ asitaṃ tādiṃ.

Akuhaṃ gaṇimāgatanti akuhoti tīṇi kuhanavatthūni paccayaapaṭisevanasaṅkhātāṃ kuhanavatthu, iriyāpathasaṅkhātāṃ kuhanavatthu, sāmantaḷappanasaṅkhātāṃ kuhanavatthu.

Katamaṃ paccayaapaṭisevanasaṅkhātāṃ kuhanavatthu, idha gahapatikā bhikkhuṃ nimantenti cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayaabhesajja-parikkhārehi, so pāpiccho icchāpakato atthiko¹ cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayaabhesajjaparikkhārānaṃ bhīyyokamyataṃ upādāya cīvaraṃ paccakkhāti, piṇḍapātaṃ paccakkhāti, senāsaṇaṃ paccakkhāti, gilānapaccayaabhesajjaparikkhāraṃ paccakkhāti. So evamāha “kiṃ samaṇassa mahagghena cīvarena, etaṃ sārappaṃ, yaṃ samaṇo susānā vā saṅkarakūṭā vā pāpaṇikā vā nantakāni uccinitvā saṅghāṭiṃ karitvā dhāreyya. Kiṃ samaṇassa mahagghena piṇḍapātena, etaṃ sārappaṃ, yaṃ samaṇo uñchācariyāya piṇḍiyālopena jivitaṃ kappeyya. Kiṃ samaṇassa mahagghena senāsaṇena, etaṃ sārappaṃ, yaṃ samaṇo rukkhāmūliko vā assa sosāniko vā abbhokāsiko vā. Kiṃ samaṇassa mahagghena gilānapaccayaabhesajjaparikkhārena, etaṃ sārappaṃ, yaṃ samaṇo pūtimuttena haritakīkhaṇḍena osadhaṃ kareyya”ti, tadupādāya lūkhaṃ cīvaraṃ dhāreti, lūkhaṃ piṇḍapātaṃ paribhuñjati, lūkhaṃ senāsaṇaṃ paṭisevati, lūkhaṃ gilānapaccayaabhesajjaparikkhāraṃ paṭisevati. Tameṇaṃ gahapatikā evaṃ jānanti “ayaṃ samaṇo appiccho santuṭṭho pavivitto asaṃsaṭṭho āradhaviṇḍiyo dhutavādo”ti bhīyyo bhīyyo nimantenti cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayaabhesajjaparikkhārehi, so evamāha “tiṇṇaṃ sammukhībhāvā saddho kulaputto bahuṃ puññaṃ pasavati, saddhāya sammukhībhāvā saddho kulaputto bahuṃ puññaṃ pasavati, deyyadhammassa sammukhībhāvā saddho kulaputto bahuṃ puññaṃ pasavati, dakkhiṇeyyānaṃ sammukhībhāvā saddho kulaputto bahuṃ puññaṃ pasavati. Tumhākañcevāyaṃ saddhā atthi, deyyadhammo ca saṃvijjati, ahaṅca paṭiggāhako. Sace ahaṃ na

1. Atittiko (Sī), itthiko (Syā), heṭṭhā 172 piṭṭhe pāṭhanānattaṃ natthi.

paṭiggahessāmi, evaṃ tumhe puññaena paribāhirā¹ bhavissatha, na mayhaṃ iminā attho, api ca tumhākaṃyeva anukampāya paṭiggaṇhāmī”ti, tadupādāya bahumpi cīvaraṃ paṭiggaṇhāti², bahumpi piṇḍapātaṃ paṭiggaṇhāti, bahumpi senāsaṇaṃ paṭiggaṇhāti, bahumpi gilānapaccayabhesajjaparikkhāraṃ paṭiggaṇhāti. Yā evarūpā bhākuṭikā bhākuṭiyaṃ kuhanā kuhāyanā kuhitattaṃ, idaṃ paccayaapaṭisevanasaṅkhātāṃ kuhanavatthu.

Katamaṃ iriyāpathasaṅkhātāṃ kuhanavatthu, idhekacco pāpiccho icchāpakato sambhāvanādhippāyo “evaṃ maṃ jano sambhāvessatī”ti gamanaṃ saṅṭhapeti, ṭhānaṃ saṅṭhapeti, nisajjaṃ saṅṭhapeti, sayanaṃ saṅṭhapeti, paṇidhāya gacchati, paṇidhāya tiṭṭhati, paṇidhāya nisīdati, paṇidhāya seyyaṃ kappeti, samāhito viya gacchati, samāhito viya tiṭṭhati, samāhito viya nisīdati, samāhito viya seyyaṃ kappeti, āpāthakajjhāyīva hoti. Yā evarūpā iriyāpathassa āṭhapanā ṭhapanā saṅṭhapanā bhākuṭikā bhākuṭiyaṃ kuhanā kuhāyanā kuhitattaṃ, idaṃ iriyāpathasaṅkhātāṃ kuhanavatthu.

Katamaṃ sāmantaṭṭhapanasaṅkhātāṃ kuhanavatthu, idhekacco pāpiccho icchāpakato sambhāvanādhippāyo “evaṃ maṃ jano sambhāvessatī”ti ariyadhammasannissitaṃ vācaṃ bhāsati “yo evarūpaṃ cīvaraṃ dhāreti, so samaṇo mahesakkho”ti bhaṇati, “yo evarūpaṃ pattāṃ dhāreti. Lohathālakaṃ dhāreti. Dhammakaraṇaṃ³ dhāreti. Parissāvanaṃ dhāreti. Kuñcikaṃ dhāreti. Upāhanaṃ dhāreti. Kāyabandhanaṃ dhāreti. Āyogaṃ dhāreti, so samaṇo mahesakkho”ti bhaṇati, “yassa evarūpo upajjhāyo, so samaṇo mahesakkho”ti bhaṇati, “yassa evarūpo ācariyo. Evarūpā samānupajjhāyakā. Samānācariyakā. Mittā. Sandiṭṭhā. Sambhattā. Sahāyā, so samaṇo mahesakkho”ti bhaṇati, “yo evarūpe vihāre vasati, so samaṇo mahesakkho”ti bhaṇati, yo evarūpe aḍḍhayoge vasati. Pāsāde vasati. Hammiye vasati. Guhāyaṃ vasati. Leṇe vasati. Kuṭiyā vasati. Kūṭāgāre vasati. Aṭṭe vasati. Māle vasati. Uddaṇḍe vasati. Upaṭṭhānasālāyaṃ vasati.

1. Paṭibāhirā (Ka)

2. Paṭiggaṇhāti (Sī)

3. Dhammakarakaṃ (Sī, Syā) abhidhānappadīpikābhīnavanissayaṃ oloketabbāṃ.

Maṇḍape vasati. Rukkhamūle vasati, so samaṇo mahesakkho”ti bhaṇāti.

Atha vā korajikakorajiko bhākuṭīkabhākuṭīko kuhakakuhako lapakalapako mukhasambhāvito ayaṃ samaṇo imāsaṃ evarūpānaṃ vihārasamāpattīnaṃ lābhīti tādisaṃ gambhīraṃ gūḷhaṃ nipuṇaṃ paṭicchannaṃ lokuttaraṃ suññatāpaṭisaññuttaṃ kathaṃ katheti. Yā evarūpā bhākuṭīkā bhākuṭīyaṃ kuhanā kuhāyanā kuhitattaṃ, idaṃ sāmantaḥjappanaśākhātāṃ kuhanavatthu. Buddhassa Bhagavato imāni tīṇi kuhanavatthūni pahīnāni samucchinnāni vūpasantāni paṭipassaddhāni abhabbuppattikāni nāṇagginā daḍḍhāni. Tasmā Buddho akuhoti akuhaṃ.

Gaṇimāgatanti gaṇīti gaṇī Bhagavā, gaṇācariyoti gaṇī, gaṇassa satthāti gaṇī, gaṇaṃ pariharatīti gaṇī, gaṇaṃ ovadatīti gaṇī, gaṇaṃ anusāsātīti gaṇī, visārado gaṇaṃ upasaṅkamatīti gaṇī, gaṇa’ssa sussūsati sotaṃ odahati aññā cittaṃ upaṭṭhapetīti gaṇī, gaṇaṃ akusalā vuṭṭhāpetvā kusale patīṭṭhāpetīti gaṇī, bhikkhugaṇassa gaṇī, bhikkhunīgaṇassa gaṇī, upāsakagaṇassa gaṇī, upāsikāgaṇassa gaṇī, rājagaṇassa gaṇī, khattiyagaṇassa gaṇī, brāhmaṇagaṇassa gaṇī, vessagaṇassa gaṇī, suddagaṇassa gaṇī, brahmagaṇassa gaṇī, devagaṇassa gaṇī, saṅghim¹ gaṇim gaṇācariyaṃ. **Āgatanti** upagataṃ samupagataṃ samupapannaṃ² Saṅkassanagaranti akuhaṃ gaṇimāgataṃ.

Bahūnamidha baddhānanti bahūnaṃ khattinaṃ brāhmaṇānaṃ Vessānaṃ Suddānaṃ gahaṭṭhānaṃ pabbajitānaṃ devānaṃ manussānaṃ. **Baddhānanti** baddhānaṃ baddhacarānaṃ paricārakānaṃ sissānanti bahūnamidha baddhānaṃ.

Atthi pañhena āgamanti * pañhena atthiko āgatomhi,³ pañhaṃ pucchitukāmo āgatomhi, pañhaṃ sotukāmo āgatomhīti evampi atthi pañhena āgamaṃ. . Atha vā pañhatthikānaṃ pañhaṃ pucchitukāmānaṃ pañhaṃ sotukāmānaṃ āgamaṃ abhikkamaṃ upasaṅkamaṃ payirupāsanaṃ⁴ siyā atthīti evampi atthi pañhena āgamaṃ. . Atha vā pañhāgamo tuyhaṃ atthi,

1. Saṅghagaṇassa gaṇī (Sī)

2. Sampattaṃ (bahūsu)

3. Atthikāma āgatā (Sī, Ka) evamīdisesu dvīsu padesupi bahuvacanena.

4. Payirupāsanaṃ (Syā, Ka)

* Khu 8. 48 piṭṭhepi.

tvampipahu¹, tvamasi alamatto mayā pucchitaṃ kathetuṃ visajjetuṃ.
Vahassetam bhāraṃti evampi atthi pañhena āgamam. Tenāha thero
Sāriputto—

Taṃ Buddhaṃ asitaṃ tādiṃ, akuhaṃ gaṇimāgataṃ.
Bahūnamidha baddhānaṃ, atthi pañhena āgamanti.

**193. * Bhikkhuno vijigucchato, bhajato rittamāsanaṃ.
Rukkhamūlaṃ susānaṃ vā, pabbatānaṃ guhāsu vā.**

Bhikkhuno vijigucchato bhikkhunoti puthujjanakalyāṇassa vā
bhikkhuno sekkhassa vā bhikkhuno. **Vijigucchato** jātiyā vijigucchato,
jarāya. Byādhinā. Maraṇena. Sokehi. Paridevehi. Dukkhehi. Domanassehi.
Upāyāsehi vijigucchato, nerayikena dukkhena. Tiracchānayanikena
dukkhena. Pettivisayikena dukkhena. Mānusikena² dukkhena.
Gabbhokantimūlakena dukkhena. Gabbhatṭhitimūlakena dukkhena.
Gabbhavuṭṭhānamūlakena dukkhena. Jātassūpanibandhakena dukkhena.
Jātassa parādheyyakena dukkhena. Attūpakkamena dukkhena.
Parūpakkamena dukkhena. Dukkhadukkhena. Saṅkhāradukkhena.
Vipariṇāmadukkhena. Cakkhurogena dukkhena. Sotarogena dukkhena.
Ghānarogena dukkhena. Jivhārogena dukkhena. Kāyarogena dukkhena.
Sīlarogena dukkhena. Kaṇṇarogena dukkhena. Mukharogena dukkhena.
Dantarogena dukkhena. Kāsena. Sāsena. Pināsena. Ḍāhena. Jarena.
Kucchirogena. Mucchāya. Pakkhandikāya. Sūlāya. Visūcikāya. Kuṭṭhena.
Gaṇḍena. Kilāsena. Sosena. Apamārena. Dadduyā kaṇḍuyā. Kacchuyā.
Rakhasāya. Vitacchikāya. Lohitena. Pittena. Madhumeḥena. Aṃsāya.
Piḷakāya. Bhagandalāya. Pittasamuṭṭhānena ābādhena. Semhasamuṭṭhānena
ābādhena. Vātasamuṭṭhānena ābādhena. Sannipātikena ābādhena.
Utupariṇāmajena ābādhena. Visamaparihārajena ābādhena. Opakkamikena
ābādhena. Kammavipākajena ābādhena. Sītena. Uṇhena. Jighacchāya.
Pipāsāya. Uccārena. Passāvena. Ḍaṃsamakasavātātapasarīsapasamphassena
dukkhena. Mātumaraṇena dukkhena. Pitumaraṇena dukkhena.
Bhātumaraṇena. Bhaginimaraṇena.

1. Imāni tīṇi padāni natthi Syā-potthake.

2. Mānusakena (Sī, Syā) 319 piṭṭhe.

* Khu 1. 426 piṭṭhepi.

Puttamarāṇena. Dhītumarāṇena. Ñātibyasanena. Bhogabyasanena. Rogabyasanena. Sīlabyasanena. Diṭṭhibyasanena dukkhena vijjucchato aṭṭiyato harāyato jiggucchatoti bhikkhuno vijjucchato.

Bhajato rittamāsananti āsanam vuccati yattha nisīdati. Mañco pīṭham bhisi taṭṭikā cammakhaṇḍo tiṇasanthāro paṇṇasanthāro palālasanthāro¹, tam āsanam asappāyarūpadassanena rittam vivittam pavivittam, asappāyasaddassavanena rittam vivittam pavivittam, asappāyehi pañcahi kāmaguṇehi rittam vivittam pavivittam, tam pavivittam āsanam bhajato sambhajato sevato nisevato samsevato paṭisevatoti bhajato rittamāsanam.

Rukkhamūlam susānam vāti rukkhamūlamyeva rukkhamūlam, susānamyeva susānanti rukkhamūlam susānam vā. **Pabbatānam guhāsu vāti** pabbatāyeva pabbatā, kandarāyeva kandarā, giriguhāyeva giriguhā, pabbatantarikāyo vuccanti pabbatapabbhārāti pabbatānam guhāsu vā. Tenāha thero Sāriputto—

Bhikkhuno vijjucchato, bhajato rittamāsanam.
Rukkhamūlam susānam vā, pabbatānam guhāsu vāti.

194. * Uccāvacesu sayanesu, kivantō² tattha bheravā.

Ye hi bhikkhu na vedheyya, nigghose sayanāsane.

Uccāvacesu sayanesūti uccāvacesūti uccāvacesu hīnappaṇītesu chekapāpakesu. **Sayanam** vuccati senāsanam vihāro aḍḍhayogo pāsādo hammiyam guhāti uccāvacesu sayanesu. **Kivanto tatthabheravāti kivantoti** kivantō³ kūjanto nadanto saddam karonto. Atha vā **kivantoti** kati kittakā kīvatakā kīvabahukā te. **Bheravāti** sihā byagghā dīpī acchā taracchā kokā mahimsā hatthī ahī vicchikā satapadī corā vā assu mānavā vā katakammā vā akatakammā vāti kivanto tattha bheravā.

Ye hi bhikkhu na vedheyāti ye hīti bherave passivā vā suṇitvā vā na vedheyya nappavedheyya na sampavedheyya na taseyya na

1. Palāsasanthāro (Sī, Syā)

2. Gīvanto (Syā) Moggallānabyākaraṇam oloketabbarā.

3. Kuvanto (Sī), gīvanto (Syā)

* Khu 1. 426 piṭṭhepi.

uttaseyya na parittaseyya na bhāyeyya na santāsaṃ āpajjeyya, abhīrū assa acchambhī anutrāsī apalāyī, pahīnabhayabheravo vigatalomahaṃso vihareyyāti ye hi bhikkhu na vedheyya.

Nigghose sayanāsaneti appasadde appanigghose vijanavāte manussarāhasseyyake paṭisallānasārurpe senāsaneti nigghose sayanāsane. Tenāha thero Sāriputto—

Uccāvacesu sayanesu, kivantō tattha bheravā.

Ye hi bhikkhu na vedheyya, nigghose sayanāsaneti.

195. Kati parissāyā loke, gacchato agataṃ disaṃ.

Ye bhikkhu abhisambhave, pantamhi sayanāsane.

Kati parissayā loketi katīti kati kittakā kīvatakā kīvabahukā. **Parissayāti** dve parissayā pākaṭaparissayā ca paṭicchannaparissayā ca. Katame pākaṭaparissayā, sīhā byagghā dīpī acchā taracchā kokā mahimsā hatthī ahī vicchikā satapadī corā vā assu mānavā vā katakammā vā akatakammā vā, cakkhurogo sotarogo ghānarogo jivhārogo kāyarogo sīsarogo kaṇṇarogo mukharogo dantarogo kāso sāso pināso ḍāho jaro kucchirogo mucchā pakkhandikā sūlā visūcīkā kuṭṭhaṃ gaṇḍo kilāso soso apamāro daddu kaṇḍu kacchu rakhasā vitacchikā lohitaṃ pittaṃ madhumeho aṃsā piḷakā bhagandalā pittasamuṭṭhānā ābādhā -pa- sītaṃ uṇhaṃ jighacchā pipāsā uccāro passāvo ḍaṃsamakasavātātāpasarīsapasamphassā, ime vuccanti pākaṭaparissayā.

Katame paṭicchannaparissayā, kāyaduccaritaṃ vacīduccaritaṃ manoduccaritaṃ kāmacchandanivaraṇaṃ byāpādanīvaraṇaṃ thinamiddhanīvaraṇaṃ uddhaccakukkuccanīvaraṇaṃ vicikicchānīvaraṇaṃ rāgo doso moho kodho upanāho makkho paḷāso issā macchariyaṃ māyā sāṭheyyaṃ thambho sārāmbho māno atimāno mado pamādo sabbe kilesā sabbe duccaritā sabbe darathā sabbe pariḷāhā sabbe santāpā sabbākusalābhisaṅkhārā, ime vuccanti paṭicchannaparissayā.

Parissayāti kenaṭṭhena parissayā, parisahantīti parissayā, parihānāya saṁvattantīti parissayā, tatrāsayāti parissayā.

Kathaṁ parisahantīti parissayā, te parissayā taṁ puggalaṁ saṁhanti parisahanti abhibhavanti ajjhottharanti pariyādiyanti maddanti. Evaṁ parisahantīti parissayā.

Kathaṁ parihānāya saṁvattantīti parissayā, te parissayā kusalānaṁ dhammānaṁ antarāyāya parihānāya saṁvattanti. Katamesaṁ kusalānaṁ dhammānaṁ, sammāpaṭipadāya anulomapaṭipadāya apaccanīkaṭipadāya aviruddhapaṭipadāya anvatthapaṭipadāya dhammānudhammapaṭipadāya sīlesu paripūrakāritāya indriyesu guttadvāratāya bhojane mattaññutāya jāgariyānuyogassa satisampajaññaṁ catunnaṁ satipaṭṭhānaṁ bhāvanānuyogassa catunnaṁ sammappadhānaṁ catunnaṁ iddhipādānaṁ pañcannaṁ indriyānaṁ pañcannaṁ balānaṁ sattannaṁ bojjaṅgānaṁ ariyassa aṭṭhaṅgikassa maggassa bhāvanānuyogassa, imesaṁ kusalānaṁ dhammānaṁ antarāyāya parihānāya saṁvattanti. Evaṁ parihānāya saṁvattantīti parissayā.

Kathaṁ tatrāsayāti parissayā, tatthete pāpakā akusalā dhammā uppajjanti attabhāvasannissayā, yathā bile bilāsayā pāṇā sayanti, dake dakāsayā pāṇā sayanti, vane vanāsayā pāṇā sayanti, rukkhe rukkhasayā pāṇā sayanti. Evamevaṁ tatthete pāpakā akusalā dhammā uppajjanti attabhāvasannissayāti evampi tatrāsayāti parissayā.

Vuttaṁ hettaṁ Bhagavatā— * sāntevāsiko bhikkhave bhikkhu sācariyako dukkhaṁ na phāsu viharati. Kathaṁca bhikkhave bhikkhu sāntevāsiko sācariyako dukkhaṁ na phāsu viharati, idha bhikkhave bhikkhuno cakkhunā rūpaṁ disvā uppajjanti pāpakā akusalā dhammā sarasaṅkappā saññojaniyā, tyassa anto vasanti anvāssavanti pāpakā akusalā dhammāti tasmā “sāntevāsiko”ti vuccati. Te naṁ samudācaranti, samudācaranti naṁ pāpakā akusalā dhammāti, tasmā “sācariyako”ti vuccati.

Puna caparaṁ bhikkhave bhikkhuno sotena saddaṁ sutvā -pa- ghānena gandhaṁ ghāyitvā. Jivhāya rasaṁ sāyitvā. Kāyena phoṭṭhabbaṁ phusitvā. Manasā dhammaṁ viññāya uppajjanti pāpakā akusalā dhammā sarasaṅkappā saññojaniyā,

* Saṁ 2. 349; Khu 8. 251; heṭṭhā 11. 282 piṭṭhesupi.

tyassa anto vasanti anvāssavanti pāpakā akusalā dhammāti tasmā
 “sāntevāsiko”ti vuccati. Te nam samudācaranti, samudācaranti nam pāpakā
 akusalā dhammāti, tasmā “sācariyako”ti vuccati. Evaṃ kho bhikkhave
 bhikkhu sāntevāsiko sācariyako dukkhaṃ na phāsu viharatīti evampi
 tatrāsayāti parissayā.

Vuttaṃ hetam̃ Bhagavatā— * tayome bhikkhave antarāmalā
 antarā-amittā antarāsapattā antarāvadhakā antarāpaccatthikā. Katame tayo,
 lobho bhikkhave antarāmalā antarā-amitto antarāsapatto antarāvadhako
 antarāpaccatthiko, doso bhikkhave -pa- moho bhikkhave antarāmalā
 antarā-amitto antarāsapatto antarāvadhako antarāpaccatthiko. Ime kho
 bhikkhave tayo antarāmalā antarā-amittā antarāsapattā antarāvadhakā
 antarāpaccatthikā.

* Anattahanano lobho, lobho cittappakopano.

Bhayamantarato jātam̃, tam̃ jano nāvabujjhati.

Luddho attham̃ na jānāti, luddho dhammam̃ na passati.

Andhantamaṃ¹ tadā hoti, yaṃ lobho sahate naram̃.

Anattahanano doso, doso cittappakopano.

Bhayamantarato jātam̃, tam̃ jano nāvabujjhati.

Kuddho attham̃ na jānāti, kuddho dhammam̃ na passati.

Andhantamaṃ tadā hoti, yaṃ doso sahate naram̃.

Anattahanano moho, moho cittappakopano.

Bhayamantarato jātam̃, tam̃ jano nāvabujjhati.

Mūḷho attham̃ na jānāti, mūḷho dhammam̃ na passati.

Andhantamaṃ tadā hoti, yaṃ moho sahate naranti.

Evampi tatrāsayāti parissayā.

Vuttaṃ hetam̃ Bhagavatā— † tayo kho mahārāja purisassa ajjhataṃ
 uppajjamānā uppajjanti ahitāya dukkhāya aphāsuvihārāya. Katame

* Khu 1. 252; Khu 8. 251 piṭṭhesupi.

1. Andhatamaṃ (Syā, Ka) 283 piṭṭhe; Khu 1. 252; Añ 2. 471 piṭṭhesupi.

† Saṃ 1. 70 piṭṭhe.

tayo, lobho kho mahārāja purisassa dhammo ajjhattaṃ uppajjamāno uppajjati ahitāya dukkhāya aphāsuvihārāya, doso kho mahārāja -pa- moho kho mahārāja purisassa dhammo ajjhattaṃ uppajjamāno uppajjati ahitāya dukkhāya aphāsuvihārāya. Ime kho mahārāja tayo purisassa dhammā ajjhattaṃ uppajjamānā uppajjanti ahitāya dukkhāya aphāsuvihārāyāti.

* Lobho doso ca moho ca, purisaṃ pāpacetasāṃ.

Himsanti attasambhūtā, tacasāraṃva samphalanti.

Evampi tatrāsayāti parissayā.

Vuttaṃ hetam Bhagavatā—

+ “Rāgo ca doso ca itonidānā,
Aratī ratī lomahaṃso itojā.
Ito samuṭṭhāya manovitakkā,
Kumārakā dhaṅkamivossajantī”ti.

Evampi tatrāsayāti parissayā. . **Loketi** manussaloketi kati parissayā loke.

Gacchato agataṃ disanti agatā disā vuccati amataṃ nibbānaṃ. Yo so sabbasaṅkhārasamatho sabbūpadhipaṭṭinissaggo taṇhakkhayo virāgo nirodho nibbānaṃ, agatapubbā sā disā, na sā disā gatapubbā iminā dīghena addhunā.

Samatittikaṃ anavasesaṃ, telapattaṃ yathā parihareyya.

Evaṃ sacittamanurakkhe, patthayāno¹ disaṃ agatapubbaṃ.

Agatapubbaṃ disaṃ vajato gacchato abhikkamatoti gacchato agataṃ disaṃ.

Ye bhikkhu abhisambhaveti yeti ye parissaye abhisambhaveyya abhibhaveyya ajjhotthareyya pariyādiyeyya maddeyyāti ye bhikkhu abhisambhave.

* Khu 1. 226; Khu 8. 252 piṭṭhesupi.

+ Saṃ 1. 209; Khu 1. 320; Khu 8. 252; Khu 10. 126 piṭṭhādīsupi.

1. Patthayamāno (Syā)

Pantamhi sayanāsaneti ante pante pariyante selante vā vanante vā nadante vā udakante vā yattha na kasīyati na vapīyati, janantaṃ atikkamitvā manussānaṃ anupacāre senāsaneti pantamhi sayanāsane. Tenāha thero Sāriputto—

Kati parissayā loke, gacchato agataṃ disaṃ.

Ye bhikkhu abhisambhave, pantamhi sayanāsaneti.

**196. * Kyāssa byappathayo assu, kyāssassu idha gocarā.
Kāni sīlabbatānāssu, pahitattassa bhikkhuno.**

Kyāssa byappathayo assūti kīdisena byappathena samannāgato assa kiṃsaṅṅhitena kiṃpakārena kiṃpaṭibhāgenāti vacīpārisuddhiṃ pucchati. Katamā vacīpārisuddhi, ⁺ idha bhikkhu musāvādaṃ pahāya musāvādā paṭivirato hoti saccavādī saccasandho theto paccayiko avisamvādako lokassa. Pisunaṃ vācaṃ pahāya pisuṇāya vācāya paṭivirato hoti, ito sutvā na amutra akkhātā imesaṃ bhedāya, amutra vā sutvā na imesaṃ akkhātā amūsaṃ bhedāya, iti bhinnānaṃ vā sandhātā, sahitānaṃ vā anuppadātā, samaggārāmo samaggarato samagganandī samaggakaraṇiṃ vācaṃ bhāsītā hoti. Pharusāṃ vācaṃ pahāya pharusāya vācāya paṭivirato hoti. Yā sā vācā nelā kaṇṇasukhā pemaṇīyā hadayaṅgamā porī bahujanakantā bahujanamanāpā, tathārūpiṃ vācaṃ bhāsītā hoti. Samphappalāpaṃ pahāya samphappalāpā paṭivirato hoti kālavadī bhūtavādī atthavadī dhammavadī vinayavadī, nidhānavatiṃ vācaṃ bhāsītā hoti kālana sāpadesaṃ pariyaṇṇavatiṃ atthasaṃhitaṃ. Catūhi vacīsucaritehi samannāgato, catudosāpagataṃ vācaṃ bhāsati, bāttimsāya tiracchānakathāya ārato assa virato paṭivirato nikkhanto nissaṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasa viharati. Dasa kathāvattūni katheti, seyyathidaṃ, appicchakathaṃ santuṭṭhikathaṃ pavivekakathaṃ asaṃsaggakathaṃ vīriyārambhakathaṃ sīlakathaṃ samādhikathaṃ paññākathaṃ vimuttikathaṃ vimuttiñāṇadassanakathaṃ satipaṭṭhānakathaṃ sammappadhānakathaṃ iddhipādakathaṃ indriyakathaṃ balakathaṃ bojjhaṅgakathaṃ maggakathaṃ phalakathaṃ nibbānakathaṃ

* Khu 1. 426 piṭṭhepi.

⁺ Dī 1. 4 piṭṭhe.

katheti. Vācāya yato yatto paṭiyatto gutto gopito rakkhito saṁvuto, ayaṁ vacīpārisuddhi. Edisāya vacīpārisuddhiyā samannāgato assāti kyāssa byappathayo assu.

Kyāssassu idha gocarāti kīdisena gocarena samannāgato assa kiṁsaṅṭhitena kiṁpakārena kiṁpaṭibhāgenāti gocaraṁ pucchati. Atthi gocarō, atthi agocarō.

Katamo agocarō, idhekacco vesiyāgocarō vā hoti, vidhavāgocarō vā hoti, thullakumārīgocarō¹ vā hoti, paṇḍakagocarō vā hoti, bhikkhunīgocarō vā hoti, pānāgāragocarō vā hoti, saṁsaṅṭho viharati rājūhi rājamahāmattehi titthiyehi titthiyasāvakehi ananulomikena saṁsaggena, yāni vā pana tāni kulāni assaddhāni appasannāni anopānabhūtāni akkosakaparibhāsakāni anatthakāmāni ahitakāmāni aphāsukāmāni ayogakkhemakāmāni bhikkhūnaṁ bhikkhunīnaṁ upāsakānaṁ upāsikānaṁ, tathārūpāni kulāni sevati bhajati payirupāsati, ayaṁ vuccati agocarō.

Atha vā antaragharaṁ pavitṭho vīthiṁ paṭipanno asaṁvuto gacchati hatthiṁ olokento, assaṁ olokento, rathaṁ olokento, pattiṁ olokento, itthiyo olokento, purise olokento, kumārikāyo olokento, kumārake olokento, antarāpaṇaṁ olokento, gharamukhāni olokento, uddhaṁ olokento², adho olokento, disāvidisaṁ vipekkhamāno gacchati, ayampi vuccati agocarō.

Atha vā cakkhunā rūpaṁ disvā nimittaggāhī hoti anubyañjanaggāhī, yatvādhikaraṇaṁenaṁ -pa- manindriyaṁ asaṁvutaṁ viharantaṁ abhijjhā domanassā pāpakā akusalā dhammā anvāssaveyyuṁ, tassa na saṁvarāya paṭipajjati, na rakkhati manindriyaṁ, manindriye na saṁvaram āpajjati, ayampi vuccati agocarō.

1. Thūlakumārīgocarō (Syā, Ka) Abhi 2. 256 piṭṭhepi.

2. Ullokento (Sī, Ka) 285 piṭṭhe natthi pāṭhanānattaṁ.

* Yathā vā paneke bhonto samaṇabrāhmaṇā saddhādeyyāni bhojanāni bhujjivā te evarūpaṃ visūkadassanaṃ anuyutto viharanti. Seyyathidaṃ, naccam gītaṃ vāditaṃ pekkham akkhānaṃ paṇissaraṃ vetālaṃ kumbhathūṇaṃ sobhanakaṃ caṇḍālaṃ vaṃsaṃ dhovanaṃ hatthiyuddhaṃ assayuddhaṃ mahimsayuddhaṃ usabhayuddhaṃ ajayuddhaṃ meṇḍayuddhaṃ kukkuṭayuddhaṃ vaṭṭakayuddhaṃ daṇḍayuddhaṃ muṭṭhiyuddhaṃ nibbuddhaṃ uyyodhikaṃ balaggaṃ senābyūhaṃ anīkadassanaṃ iti vā, iti evarūpaṃ visūkadassanaṃ anuyutto hoti, ayampi vuccati agocaro.

Pañcapi kāmagaṇā agocarā. Vuttaṃ hetam Bhagavatā— + mā bhikkhave agocare carattha paravisaye, agocare bhikkhave carataṃ paravisaye lacchati māro otāraṃ, lacchati māro ārammaṇaṃ. Ko ca bhikkhave bhikkhuno agocaro paravisayo, yadidaṃ pañca kāmagaṇā. Katame pañca, cakkhaviññeyyā rūpā iṭṭhā kantā manāpā piyarūpā kāmūpasamhitā rajanīyā. Sotaviññeyyā saddā. Ghānaviññeyyā gandhā. Jivhāviññeyyā rasā. Kāyaviññeyyā phoṭṭhabbā iṭṭhā kantā manāpā piyarūpā kāmūpasamhitā rajanīyā. Ayaṃ vuccati bhikkhave bhikkhuno agocaro paravisayo, ayampi vuccati agocaro.

Katamo gocaro, idha bhikkhu na vesiyāgocaro hoti, na vidhavāgocaro hoti, na thullakumārīgocaro hoti, na paṇḍakagocaro hoti, na bhikkhunīgocaro hoti, na pānāgāragocaro hoti, asaṃsaṭṭho viharati rājūhi rājamahāmattehi titthiyehi titthiyasāvakehi ananulomikena saṃsaggena, yāni vā pana tāni kulāni saddhāni pasannāni opānabhūtāni kāsāvapajjotāni isivātaṭṭavātāni atthakāmāni hitakāmāni phāsukāmāni yogakkhemakāmāni bhikkhūnaṃ bhikkhunīnaṃ upāsakānaṃ upāsikānaṃ, tathārūpāni kulāni sevati bhajati payirupāsati, ayampi vuccati gocaro.

Atha vā bhikkhu antaragharaṃ pavīṭṭho vīthim paṭipanno saṃvuto gacchati, na hatthim olokento, na assam olokento, na ratham olokento, na pattim olokento -pa- na disāvidisaṃ vipekkhamāno gacchati, ayampi vuccati gocaro.

* Dī 1. 6 piṭṭhepi.

+ Saṃ 3. 128 piṭṭhe.

Atha vā bhikkhu cakkhunā rūpaṃ disvā na nimittaggāhī hoti -pa-manindriye saṃvaram āpajjati, ayampi vuccati gocaro.

Yathā vā paneke bhonto samaṇabrāhmaṇā saddhādeyyāni bhojanāni bhuñjitvā te evarūpaṃ visūkadassanaṃ ananuyuttā viharanti. Seyyathidaṃ, naccam gītaṃ vāditam -pa- anīkadassanaṃ iti vā, iti evarūpā visūkadassanā paṭivirato hoti. Ayampi vuccati gocaro.

Cattāropi satipaṭṭhānā gocaro. Vuttaṃ hetam Bhagavatā— * gocare bhikkhave caratha sake pettike visaye, gocare bhikkhave carataṃ sake pettike visaye na lacchati māro otāraṃ, na lacchati māro ārammaṇaṃ. Ko ca bhikkhave bhikkhuno gocaro sako pettiko visayo, yadidaṃ cattāro satipaṭṭhānā. Katame cattāro, idha bhikkhave bhikkhu kāye kāyānupassī viharati, vedanāsu -pa- citte -pa- dhammesu dhammānupassī viharati ātāpī sampajāno satimā vineyya loka abhijjhā domanassaṃ, ayaṃ vuccati bhikkhave bhikkhuno gocaro sako pettiko visayo, ayampi vuccati gocaro. Edisena gocarena samannāgato assāti kyāssassu idha gocarā.

Kāni sīlabbatānāssūti kīdisena sīlabbatena samannāgato assa kimsaṅghitena kimpakārena kimpāṭibhāgenāti sīlabbatapārisuddhiṃ pucchati. Katamā sīlabbatapārisuddhi, atthi sīlañceva vatañca, atthi vataṃ na sīlaṃ. Katamaṃ sīlañceva vatañca, idha bhikkhu sīlavā hoti pātimokkhasaṃvaramvuto viharati ācāragocarasaṃpanno aṇumattesu vajjesu bhayadassāvī, samādāya sikkhati sikkhāpadesu, yo tattha saññaṃ saṃvaro avītikkamo, idaṃ sīlaṃ. Yaṃ samādānaṃ, taṃ vataṃ. Saṃvaraṭṭhena sīlaṃ, samādānaṭṭhena vataṃ. Idaṃ vuccati sīlañceva vatañca.

Katamaṃ vataṃ, na sīlaṃ, aṭṭha dhutaṅgāni āraññikaṅgaṃ piṇḍapātikaṅgaṃ paṃsukūlikaṅgaṃ tecīvarikaṅgaṃ sapadānacārikaṅgaṃ khalupacchābhattikaṅgaṃ nesajjikaṅgaṃ yathāsanthatikaṅgaṃ, idaṃ vuccati vataṃ, na sīlaṃ. Vīriyasamādānampi vuccati vataṃ, na sīlaṃ. + Kāmaṃ taco ca nhāru ca aṭṭhi ca avasissatu sarīre upasussatu maṃsalohitaṃ, yaṃ taṃ purisathāmena purisabalena purisavīriyena purisaparakkmena pattabbaṃ, na taṃ apāpuṇitvā vīriyassa saṅghānaṃ

* Saṃ 3. 128 piṭṭhe. + Ma 2. 146; Saṃ 1. 267; Am 1. 52; Khu 8. 297 piṭṭhesupi.

bhavissatīti cittaṃ paggaṇhāti padahati, evarūpampi vīriyasamādānaṃ vuccati vataṃ, na sīlaṃ.

“Nāsissaṃ na pivissāmi, vihārato na nikkhame¹.

Napi passaṃ nipāteṣsaṃ, taṇhāsalle anuhate”ti.

Cittaṃ paggaṇhāti padahati, evarūpampi vīriyasamādānaṃ vuccati vataṃ, na sīlaṃ. . Na tāvāhaṃ imaṃ pallaṅkaṃ bhindissāmi, yāva me na anupādāya āsavehi cittaṃ vimuccissatīti cittaṃ paggaṇhāti padahati, evarūpampi vīriyasamādānaṃ vuccati vataṃ, na sīlaṃ. . Na tāvāhaṃ imamahā āsanā vuṭṭhahissāmi. Na tāvāhaṃ imamahā caṅkamā orohissāmi. Vihārā nikkhamissāmi. Aḍḍhayogā nikkhamissāmi. Pāsādā nikkhamissāmi. Hammiyā. Guhāya. Leṇā. Kuṭiyā. Kūṭāgārā. Aṭṭā. Mālā. Uddaṇḍā. Upaṭṭhānasālāya. Maṇḍapā. Rukkhamūlā nikkhamissāmi, yāva me na anupādāya āsavehi cittaṃ vimuccissatīti cittaṃ paggaṇhāti padahati, evarūpampi vīriyasamādānaṃ vuccati vataṃ, na sīlaṃ. Imasmiññeva pubbaṇhasamayaṃ ariyadhammaṃ āharissāmi samāharissāmi adhigacchissāmi phassayissāmi sacchikarissāmīti cittaṃ paggaṇhāti padahati, evarūpampi vīriyasamādānaṃ vuccati vataṃ, na sīlaṃ. Imasmiññeva majjhanhikasamayaṃ. Sāyanhasamayaṃ. Purebhattaṃ. Pacchābhattaṃ. Purimayāmaṃ. Majjhimayāmaṃ. Pacchimayāmaṃ. Kāḷe. Juṇhe. Vasse. Hemante. Gimhe. Purime vayokhandhe. Majjhime vayokhandhe. Pacchime vayokhandhe ariyadhammaṃ āharissāmi samāharissāmi adhigacchissāmi phassayissāmi sacchikarissāmīti cittaṃ paggaṇhāti padahati, evarūpampi vīriyasamādānaṃ vuccati vataṃ, na sīlaṃ. Ayaṃ sīlabbatapārisuddhi. Edisāya² sīlabbatapārisuddhiyā samannāgato assāti kāni sīlabbatānāssu.

Pahitattassa bhikkhunoti pahitattassāti āradhavīriyassa thāmagatassa daḥaparakkamassa anikkhattacchandassa anikkhattadhurassa kusalesu dhammesu. Atha vā pesitattassa yassatthāya pesito attatthe ca ñāye ca lakkhaṇe ca kāraṇe ca ṭhānāṭhāne ca. “Sabbe saṅkhārā aniccā”ti pesitattassa, “sabbe saṅkhārā dukkhā”ti pesitattassa, “sabbe dhammā anattā”ti pesitattassa. “Avijjāpaccayā saṅkhārā”ti

1. Na nikkhamim (Syā) 51 piṭṭhepi.

2. Kīdisāya (Sī), idisāya (Syā)

pesitattassa -pa- “jātipaccayā jarāmarañan”ti pesitatthassa. “Avijjānirodhā saṅkhāranirodho”ti pesitattassa -pa- “jātinirodhā jarāmarañanirodho”ti pesitattassa. “Idaṃ dukkhan”ti pesitattassa -pa- “ayaṃ dukkhanirodhagāminī paṭipadā”ti pesitattassa, “ime āsagā”ti pesitattassa -pa- “ayaṃ āsavanirodhagāminī paṭipadā”ti pesitattassa, “ime dhammā abhiññeyyā”ti pesitattassa -pa- “ime dhammā sacchikātabbā”ti pesitattassa, channaṃ phassāyatanānaṃ samudayaṅca atthaṅgamaṅca assādaṅca ādīnavaṅca nissaraṅca pesitattassa, pañcannaṃ upādānakkhandhānaṃ. Catunnaṃ mahābhūtānaṃ samudayaṅca atthaṅgamaṅca assādaṅca ādīnavaṅca nissaraṅca pesitattassa, “yaṃ kiñci samudayadhammaṃ, sabbaṃ taṃ nirodhadhammaṃ”ti pesitattassa. . **Bhikkhuno**ti puthujjanakalyāṇakassa vā bhikkhuno, sekkhassa vā bhikkhuno ti pahitattassa bhikkhuno. Tenāha Thero Sāriputto—

Kyāssa byappathayo assu, kyāssassu idha gocarā.

Kāni sīlabbatānāssu, pahitattassa bhikkhuno ti.

197. * **Kaṃ so sikkhaṃ samādāya, ekodi nipako sato.**

Kammāro rajatasseva, niddhame malamattano.

Kaṃ so sikkhaṃ samādāyāti kaṃ so sikkhaṃ ādāya samādāya ādiyitvā samādiyitvā gaṇhitvā parāmasitvā abhinivisitvāti kaṃ so sikkhaṃ samādāya.

Ekodi nipako satoti ekodīti ekaggacitto avikkhittacitto avisāhaṭamānaso samatho samādhindriyaṃ samādhibalaṃ -pa- sammāsamādhi. **Nipakoti** nipako paṇḍito paññavā buddhimā ñāṇī vibhāvī medhāvī. **Satoti** catūhi kāraṇehi sato, kāye kāyānupassanāsati paṭṭhānaṃ bhāvento sato, vedanāsu -pa- citte -pa- dhammesu dhammānupassanāsati paṭṭhānaṃ bhāvento sato, so vuccati satoti sato. . Kaṃ so sikkhaṃ samādāyāti adhisīlasikkhaṃ pucchati. Ekodīti adhicitasikkhaṃ pucchati. Nipakoti adhipaññāsikkhaṃ pucchati. Satoti pārisuddhiṃ pucchati ti kaṃ so sikkhaṃ samādāya, ekodi nipako sato.

* Khu 1. 426 piṭṭhepi.

Kammāro rajatasseva, niddhame malamattanoti kammāro vuccati suvaṇṇakāro, rajataṃ vuccati jātarūpaṃ. Yathā suvaṇṇakāro jātarūpassa oḷārikampi malaṃ dhamati sandhamati niddhamati. Majjhimakampi malaṃ dhamati sandhamati niddhamati, sukhumakampi malaṃ dhamati sandhamati niddhamati. Evameva bhikkhu attano oḷārikepi kilese dhamati sandhamati niddhamati pajahati vinodeti byantiṃ karoti anabhāvaṃ gameti, majjhimakepi kilese. Sukhumakepi kilese dhamati sandhamati niddhamati pajahati vinodeti byantiṃ karoti anabhāvaṃ gameti.

Atha vā bhikkhu attano rāgamalaṃ dosamalaṃ mohamalaṃ mānamalaṃ diṭṭhimalaṃ kilesamalaṃ diccaritamalaṃ andhakaraṇaṃ acakkhukaraṇaṃ aññānakaraṇaṃ paññānirodhikaṃ vighātapakkhikaṃ anibbānaśāmvattanikaṃ dhamati sandhamati niddhamati pajahati vinodeti byantiṃ karoti anabhāvaṃ gameti.

Atha vā sammādiṭṭhiyā micchādiṭṭhiṃ dhamati sandhamati niddhamati pajahati vinodeti byantiṃ karoti anabhāvaṃ gameti. Sammāsaṅkappena micchāsaṅkappaṃ. Sammāvācāya micchāvācaṃ. Sammākammantena micchākammantaṃ. Sammā ājīvena micchā-ājīvaṃ. Sammāvāyāmena micchāvāyāmaṃ. Sammāsatiyā micchāsatiṃ. Sammāsamādhinā micchāsamādhinā. Sammāñāṇena micchāñāṇaṃ. Sammāvimuttiyā micchāvimuttiṃ dhamati sandhamati niddhamati pajahati vinodeti byantiṃ karoti anabhāvaṃ gameti.

Atha vā ariyena aṭṭhaṅgikena maggena sabbe kilese sabbe duccharite sabbe darathe sabbe pariḷāhe sabbe santāpe sabbākusalābhisaṅkhāre dhamati sandhamati niddhamati pajahati vinodeti byantiṃ karoti anabhāvaṃ gametīti kammāro rajatasseva, niddhame malamattano. Tenāha Thero Sāriputto—

Kaṃ so sikkhaṃ samādāya, ekodi nipako sato.
Kammāro rajatasseva, niddhame malamattanoti.

198. * **Vijjucchamānassa yadidaṃ phāsu, (Sāriputtāti Bhagavā.)**
Rittāsaṇaṃ sayanaṃ sevato ve.
Sambodhikāmassa yathānudhammaṃ,
Taṃ te pavakkhāmi yathā pajānaṃ.

Vijigucchamānassa yadidaṃ phāsūti vijigucchamānassāti jātiyā vijigucchamānassa, jarāya. Byādhinā. Maraṇena. Sokehi. Paridevehi. Dukkhehi. Domanassehi. Upāyāsehi -pa-. Ditthibyaśanena dukkhena vijigucchamānassa aṭṭiyamānassa¹ harāyamānassāti vijigucchamānassa. **Yadidaṃ phāsūti** yaṃ phāsuvihāraṃ, taṃ kathayissāmi. Katamo phāsuvihāro, sammāpaṭipadā anulomapaṭipadā apaccanīkapaṭipadā aviruddhapaṭipadā anvatthapaṭipadā dhammānudhammapaṭipadā sīlesu paripūrakāritā indriyesu guttadvāratā bhojane mattaññutā jāgariyānuyogo satisampajaññaṃ cattāro satipaṭṭhānā cattāro sammappadhānā cattāro iddhipādā pañcindriyāni pañca balāni satta bojjhaṅgā ariyo aṭṭhaṅgiko maggo nibbānañca nibbānagāminī ca paṭipadā, ayaṃ phāsuvihāroti vijigucchamānassa yadidaṃ phāsu.

Sāriputtāti Bhagavāti taṃ therāṃ nāmenālapati. **Bhagavāti** gāravādhivacanaṃ. Api ca bhaggarāgoti Bhagavā, bhaggadosoti Bhagavā, bhaggamohoti Bhagavā, bhaggamānoti Bhagavā, bhaggadiṭṭhīti Bhagavā, bhaggakaṇḍakoti Bhagavā, bhaggakilesoti Bhagavā, bhaji vibhaji pavibhaji² dhammaratananti Bhagavā, bhavānaṃ antakaroti Bhagavā, bhāvitakāyo, bhāvitasīlo, bhāvitacitto, bhāvitapaññoti Bhagavā, bhaji vā Bhagavā araññavanapaṭṭhāni pantāni senāsanāni appasaddāni appanigghosāni vijanavātāni manussarāhasseyyakāni paṭisallānasārūppānīti Bhagavā, bhāgī vā Bhagavā cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhārānanti Bhagavā, bhāgī vā Bhagavā attharasassa dhammarasassa vimuttirasassa adhiśīlassa adhicittassa adhipaññāyāti Bhagavā, bhāgī vā Bhagavā catunnaṃ jhānaṃ catunnaṃ appamaññaṃ catunnaṃ āruppasamāpattīnanti Bhagavā, bhāgī vā Bhagavā aṭṭhannaṃ vimokkhānaṃ aṭṭhannaṃ abhiññāyatanānaṃ navannaṃ anupubbavihārasamāpattīnanti Bhagavā, bhāgī vā Bhagavā dasannaṃ saññābhāvanānaṃ dasannaṃ kaśiṇasamāpattīnaṃ ānāpānassatisamādhissa asubhasamāpattiyāti Bhagavā, bhāgī vā Bhagavā catunnaṃ satipaṭṭhānaṃ catunnaṃ sammappadhānaṃ catunnaṃ iddhipādānaṃ pañcannaṃ indriyānaṃ pañcannaṃ balānaṃ sattannaṃ bojjhaṅgānaṃ ariyassa aṭṭhaṅgikassa maggassāti Bhagavā, bhāgī vā Bhagavā dasannaṃ Tathāgatabalānaṃ catunnaṃ vesārajjanaṃ catunnaṃ paṭisambhidānaṃ channaṃ abhiññaṃ channaṃ Buddhadhammānanti

1. Aṭṭiyamānassa (Syā, Ka)

2. Paṭibhaji (Sī, Syā) 110 piṭṭhe natthi pāṭhanānattam.

Bhagavā, Bhagavāti netaṃ nāmaṃ mātarā kataṃ, na pitarā kataṃ, na bhātharā kataṃ, na bhaginiyā kataṃ, na mittāmaccehi kataṃ, na ñātisālohitehi kataṃ, na samaṇabrāhmaṇehi kataṃ, na devatāhi kataṃ, vimokkhantikametaṃ Buddhānaṃ Bhagavantānaṃ bodhiyā mūle saha sabbaññutañāṇassa paṭilābhā sacchikā paññatti yadidaṃ Bhagavāti Sāriputtāti Bhagavā.

Rittāsanam sayanam sevato veti āsanam vuccati yattha nisīdati mañco pīṭham bhiṣi taṭṭikā cammakhaṇḍo tiṇasanthāro paṇṇasanthāro palālasanthāro. Sayanam vuccati senāsanam vihāro aḍḍhayogo pāsādo hammiyam guhā. Tam sayanāsanam asappāyarūpadassanena rittam vivittam pavivittam, asappāyasaddassavanena -pa- asappāyehi pañcahi kāmaguṇehi rittam vivittam pavivittam, tam sayanāsanam sevato nisevato samsevato paṭisevatoti rittāsanam sayanam sevato ve.

Sambodhikāmassa yathānudhammanti sambodhi vuccati catūsu maggesu ñāṇam paññā paññindriyam paññābalaṃ -pa- dhammavicaya-sambojjhaṅgo vīmaṃsā vipassanā sammādiṭṭhi, tam sambodhim bujjhitukāmassa anubujjhitukāmassa paṭibujjhitukāmassa sambujjhitukāmassa adhigantukāmassa phassitukāmassa sacchikā tukāmassāti sambodhikāmassa.

Yathānudhammanti katame bodhiyā anudhammā, sammāpaṭipadā anulomapaṭipadā apaccanīkaṭipadā aviruddhapaṭipadā anvatthapaṭipadā dhammānudhammapaṭipadā sīlesu paripūrakāritā indriyesu guttadvāratā bhojane mattaññutā jāgariyānyogo satisampajaññam, ime vuccanti bodhiyā anudhammā. Atha vā catunnam maggānam pubbabhāge vipassanā, ime vuccanti bodhiyā anudhammāti sambodhikāmassa yathānudhammam.

Tam te pavakkhāmi yathā pajānanti tanti bodhiyā anudhammam. **Pavakkhāmīti** pavakkhāmi ācikkhissāmi desessāmi paññapessāmi paṭhapessāmi vivarissāmi vibhajissāmi uttānikarissāmi pakāsissāmi. **Yathā pajānanti** yathā pajānam yathā pajānanto ājānanto vijānanto paṭivijānanto paṭivijjhanto na itihitiam na itikirāya na paramparāya na piṭakasampadāya na takkahetu na nayahetu na ākāraparivitakkena na diṭṭhinijjhānakkhantiyā sāmam sayamabhiññātam attapaccakkham dhammam, tam kathayissāmīti tam te pavakkhāmi yathā pajānam. Tenāha Bhagavā.

Vijjucchamānassa yadidaṃ phāsu, (Sāriputtāti Bhagavā,
Rittāsanam sayanam sevato ve,
Sambodhikāmassa yathānudhammaṃ.
Taṃ te pavakkhāmi yathā pajānanti.

**199. * Pañcannaṃ dhīro bhayānaṃ na bhāye,
Bhikkhu sato sapariyantacārī.
Ḍaṃsādhipātānaṃ sarīsapānaṃ¹,
Manussaphassānaṃ catuppadānaṃ.**

Pañcannaṃ dhīro bhayānaṃ na bhāyeti dhīroti dhīro paṇḍito paññavā buddhimā ñāṇī vibhāvī medhāvī dhīro pañcannaṃ bhayānaṃ na bhāyeyya na taseyya na santaseyya na uttaseyya na parittaseyya na santāsaṃ āpajjeyya, abhīrū assa acchambhī anutrāsī apalāyī pahīnabhayabheravo vīgatalomahaṃso vihareyyāti pañcannaṃ dhīro bhayānaṃ na bhāye.

Bhikkhu sato sapariyantacārīti bhikkhūti puthujjanakalyāṇako vā bhikkhu sekkho vā bhikkhu. **Satoti** catūhi kāraṇehi sato, kāye kāyānupassanāsatiṭṭhānaṃ bhāvento sato, vedanāsu -pa- citte -pa- dhammesu dhammānupassanāsatiṭṭhānaṃ bhāvento sato, so vuccati sato. **Sapariyantacārīti** cattāro pariyaṅtā sīlasaṃvarapariyaṅto indriyaṃvarapariyaṅto bhojane mattaññūtāpariyaṅto jāgariyaṅnuyogapariyaṅto.

Katamo sīlasaṃvarapariyaṅto, idha bhikkhu sīlavā hoti, pātimokkhasaṃvarasaṃvuto viharati ācāragocarasampanno aṇumattesu vajjesu bhayadassāvī, samādāya sikkhati sikkhāpadesu. Antopūtibhāvaṃ paccavekkhamāno anto sīlasaṃvarapariyaṅte carati mariyādaṃ na bhindati, ayaṃ sīlasaṃvarapariyaṅto.

Katamo indriyaṃvarapariyaṅto, idha bhikkhu cakkhunā rūpaṃ disvā na nimittaggāhī hoti nānubyañjanaggāhī, yatvādhikaraṇaṃ -pa- cakkhundriye

* Khu 1. 426 piṭṭhepi.

1. Sirīsapānaṃ (Sī, Ka)

saṁvaram āpajjati. Sotena saddaṁ sutvā. Ghānena gandhaṁ ghāyitvā. Jivhāya rasaṁ sāyitvā. Kāyena phoṭṭhabbaṁ phusitvā. Manasā dhammaṁ viññāya na nimittaggāhī hoti nānubyañjanaggāhī, yatvādhikaraṇamenam manindriyaṁ susaṁvutaṁ viharantaṁ abhijjhādomanassā pāpakā akusalā dhammā nānvāssaveyyuṁ, tassa saṁvarāya paṭipajjati, rakkhati manindriyaṁ, manindriye saṁvaram āpajjati, ādittapariyāyaṁ paccavekkhamāno anto indriyasamvarapariyante carati, mariyādaṁ na bhindati. Ayaṁ indriyasamvarapariyanto.

Katamo bhojane mattaññutāpariyanto, idha bhikkhu paṭisaṅkhā yoniso āhāraṁ āhāreti, neva davāya na madāya na maṇḍanāya na vibhūsanāya yāvadeva imassa kāyassa ṭhitiyā yāpanāya vihimśūparatiyā brahmacariyānuggahāya, iti purāṇaṅca vedanaṁ paṭihaṅkhāmi, navaṅca vedanaṁ na uppādessāmi, yātrā ca me bhavissati, anavajjatā ca phāsuvihāro cāti. Akkhabbhañjanaṇapaṭicchādanaputtamaṁsūpamaṁ paccavekkhamāno anto bhojane mattaññutāpariyante carati, mariyādaṁ na bhindati. Ayaṁ bhojane mattaññutāpariyanto.

Katamo jāgariyānuyogapariyanto, idha bhikkhu divasaṁ caṅkamaṇa nisajjāya āvaraṇīyehi dhammehi cittaṁ parisodheti, rattiyā paṭhamaṁ yāmaṁ caṅkamaṇa nisajjāya āvaraṇīyehi dhammehi cittaṁ parisodheti, rattiyā majjhimam yāmaṁ dakkhiṇena passena sīhaseyyam kappeti pāde pādaṁ accādhāya sato sampajāno uṭṭhānasaññaṁ manasi karitvā. Rattiyā pacchimaṁ yāmaṁ paccuṭṭhāya caṅkamaṇa nisajjāya āvaraṇīyehi dhammehi cittaṁ parisodheti. Bhaddekarattavihāraṁ¹ paccavekkhamāno anto jāgariyānuyogapariyante carati, mariyādaṁ na bhindati. Ayaṁ jāgariyānuyogapariyantoti bhikkhu sato sapariyantacārī.

Daṁsādhipātānaṁ sarīsapānanti daṁsā vuccanti piṅgalamakkhikāyo. **adhipātakā** vuccanti sabbāpi makkhikāyo. Kimkāraṇā adhipātakā vuccanti sabbāpi makkhikāyo. Tā uppatitvā uppatitvā khādanti, taṁkāraṇā adhipātakā vuccanti sabbāpi makkhikāyo. **Sarīsapā** vuccanti ahīti daṁsādhipātānaṁ sarīsapānaṁ.

1. Bhaddekarattavihāraṁ (Sī, Ka)

Manussaphassānaṃ catuppadānanti manussaphassā vuccanti corā vā assu mānavā vā katakammā vā akatakammā vā te bhikkhū pañham vā puccheyyūṃ, vādaṃ vā āropeyyūṃ akkoseyyūṃ paribhāseyyūṃ roseyyūṃ viroseyyūṃ himseyyūṃ vihimseyyūṃ heṭṭheyyūṃ viheṭṭheyyūṃ ghāteyyūṃ upaghāteyyūṃ upaghātaṃ vā kareyyūṃ. Yo koci manussato upaghāto manussaphasso. **Catuppadānanti** sīhā byagghā dīpī acchā taracchā kokā mahimsā hatthī, te bhikkhū maddeyyūṃ khādeyyūṃ himseyyūṃ vihimseyyūṃ heṭṭheyyūṃ viheṭṭheyyūṃ ghāteyyūṃ upaghāteyyūṃ upaghātaṃ vā kareyyūṃ. Catuppadato upaghāto yaṃ kiñci catuppadabhayanti manussaphassānaṃ catuppadānaṃ. Tenāha Bhagavā—

Pañcannaṃ dhīro bhayānaṃ na bhāye,
 Bhikkhu sato sapariyantacārī.
 Ḍaṃsādhipātānaṃ sarīsapānaṃ,
 Manussaphassānaṃ catuppadānanti.

200. * **Paradhammikānampi na santaseyya,
 Disvāpi tesāṃ bahubheravāni.
 Athāparāni abhisambhaveyya,
 Parissayāni kusalānu-esī.**

Paradhammikānampi na santaseyya, disvāpi tesāṃ bahubheravānīti paradhammikā vuccanti satta sahadhammike ṭhapetvā ye keci Buddhe dhamme saṅghe appasannā, te bhikkhū pañham vā puccheyyūṃ, vādaṃ vā āropeyyūṃ akkoseyyūṃ paribhāseyyūṃ roseyyūṃ viroseyyūṃ himseyyūṃ vihimseyyūṃ heṭṭheyyūṃ viheṭṭheyyūṃ ghāteyyūṃ upaghāteyyūṃ upaghātaṃ vā kareyyūṃ. Tesāṃ bahubherave passitvā vā suṇitvā vā na vedheyya na pavedheyya na sampavedheyya na taseyya na santaseyya na uttaseyya na parittaseyya na bhāyeyya na santāsaṃ āpajjeyya, abhīrū assa acchambhī anutrāsī apalāyī pahīnabhayabheravo vigatalomahaṃso vihareyyāti paradhammikānampi na santaseyya, disvāpi tesāṃ bahubheravāni.

Athāparāni abhisambhaveyya, parissayāni kusalānu-esīti athāparānīpi atthi abhisambhotabbāni abhibhavatabbāni ajjhottharitabbāni

pariyādiyitabbāni madditabbāni. **Parissayāti** dve parissayā pākaṭaparissayā ca paṭicchannaparissayā ca -pa-. Evampi tatrāsayāti parissayā. . **Kusalānu-esīti** sammāpaṭipadaṃ anulomapaṭipadaṃ apaccanīkapaṭipadaṃ aviruddhapaṭipadaṃ anvatthapaṭipadaṃ -pa- ariyaṃ aṭṭhaṅgikaṃ maggaṃ nibbānaṅca nibbānagāminiṅca paṭipadaṃ esantena gavesantena pariyesantena parissayā abhisambhotabbā abhibhavitabbā ajjhottharitabbā pariyādiyitabbā madditabbāti athāparāni abhisambhaveyya, parissayāni kusalānu-esī. Tenāha Bhagavā—

Paradhammikānampi na santaseyya,
Disvāpi tesāṃ bahubheravāni.
Athāparāni abhisambhaveyya,
Parissayāni kusalānu-esīti.

201. * **Ātaṅkaphassena khudāya phuṭṭho,**
Sītaṃ athuṇhaṃ¹ adhivāsayeyya.
So tehi phuṭṭho bahudhā anoko,
Vīriyaparakkamaṃ daḷhaṃ kareyya.

Ātaṅkaphassena khudāya phuṭṭhoti ātaṅkaphasso vuccati rogaphasso, rogaphassena phuṭṭho pareto samohito samannāgato assa. Cakkhurogena phuṭṭho pareto samohito samannāgato assa. Sotarogena. Ghānarogena. Jivhārogena. Kāyarogena -p- ḍaṃsamakasavātātapasarīsapasamphassena phuṭṭho pareto samohito samannāgato assa. Khudā vuccati chātako, chātakena phuṭṭho pareto samohito samannāgato assāti ātaṅkaphassena khudāya phuṭṭho.

Sītaṃ athuṇhaṃ adhivāsayeyyāti sītanti dvīhi kāraṇehi sītaṃ hoti abbhantaradhātuppakopavasena² vā sītaṃ hoti, bahiddhā utuvasena vā sītaṃ hoti. **Uṇhanti** dvīhi kāraṇehi uṇhaṃ hoti. Abbhantaradhātuppakopavasena vā uṇhaṃ hoti, bahiddhā utuvasena vā uṇhaṃ hotīti sītaṃ athuṇhaṃ. . **Adhivāsayeyyāti** khamo assa sītassa uṇhassa jighacchāya pipāsāya ḍaṃsamakasavātātapasarīsapasamphassānaṃ

* Khu 1. 427 piṭṭhepi.

1. Atuṇhaṃ (Sī, Ka)

2. Abbhantaradhātusaṅkopavasena (Syā)

duruttānaṃ durāgatānaṃ vacanapathānaṃ uppannānaṃ sārīrikānaṃ vedanānaṃ dukkhānaṃ tibbānaṃ¹ kharānaṃ kaṭukānaṃ asātānaṃ amanāpānaṃ pāṇaharānaṃ adhivāsakajātiko assāti sītaṃ athuṇhaṃ adhivāsayeyya.

So tehi phuṭṭho bahudhā anokoti so tehi ātaṅkaphassena ca khudāya ca sītena ca uṇhena ca phuṭṭho pareto samohito samannāgato assāti so tehi phuṭṭho. . **Bahudhāti** anekavidhehi ākārehi phuṭṭho pareto samohito samannāgato assāti so tehi phuṭṭho bahudhā. **Anokoti** abhisankhārasahagataviññāṇassa okāsaṃ na karotītipi anoko. Atha vā kāyaduccaritassa vacīduccaritassa manoduccaritassa okāsaṃ na karotītipi anokoti so tehi phuṭṭho bahudhā anoko.

Vīriyaparakkamaṃ dalhaṃ kareyyāti vīriyaparakkamo vuccati yo cetasiko vīriyārambho nikkamo parakkamo uyyāmo vāyāmo ussāho ussoḷhī appaṭivānī thāmo dhiti asithilaparakkamatā anikkhattacchandatā anikkhattadhuratā dhurasampaggāho vīriyaṃ vīriyindriyaṃ vīriyabalaṃ sammāvāyāmo. **Vīriyaparakkamaṃ dalhaṃ kareyyāti** vīriyaṃ parakkamaṃ dalhaṃ kareyya thiraṃ kareyya, dalhasamādāno assa avatthitasamādānoti vīriyaṃ parakkamaṃ dalhaṃ kareyya. Tenāha Bhagavā—

Ātaṅkaphassena khudāya phuṭṭho,
Sītaṃ athuṇhaṃ adhivāsayeyya.
So tehi phuṭṭho bahudhā anoko,
Vīriyaparakkamaṃ dalhaṃ kareyyāti.

202. * **Theyyaṃ na kāre na musā bhaṇeyya,**
Mettāya phasse tasathāvarāni.
Yadāvilattaṃ manaso vijaññā,
Kaṇhassa pakkhoti vinodayeyya.

Theyyaṃ na kāre na musā bhaṇeyyāti theyyaṃ na kāreti idha bhikkhu adinnādānaṃ pahāya adinnādānā paṭivirato assa dinnādāyī dinnapāṭikaṅkhī

1. Tippānaṃ (Sī, Syā)

* Khu 1. 427 piṭṭhepi.

athenena sucibhūtena attanā vihareyyāti theyyaṃ na kāre. **Na musā bhaṇeyyāti** idha bhikkhu musāvādaṃ pahāya musāvādā paṭivirato assa saccavādī saccasandho theto paccayiko avisaṃvādako lokassāti theyyaṃ na kāre na musā bhaṇeyya.

Mettāya phasse tasathāvarānīti mettāti yā sattesu metti mettāyanā mettāyitattaṃ anudā anudāyanā anudāyitattaṃ¹ hitesitā anukampā abyāpādo abyāpajjo² adoso kusalamūlaṃ. **Tasāti** yesaṃ tasitā taṇhā appahīnā, yesaṃca bhayabheravā appahīnā. Kimkāraṇā vuccanti tasā, te tasanti uttasanti paritasanti bhāyanti santāsaṃ āpajjanti, taṃkāraṇā vuccanti tasā. **Thāvarāti** yesaṃ tasitā taṇhā pahīnā, yesaṃca bhayabheravā pahīnā. Kimkāraṇā vuccanti thāvarā, te na tasanti na uttasanti na paritasanti na bhāyanti santāsaṃ na āpajjanti. Taṃkāraṇā vuccanti thāvarā. . **Mettāya phasse tasathāvarānīti** tase ca thāvare ca mettāya phasseyya phareyya mettāsahagatena cetasā vipulena mahaggatena appamāṇena averena abyāpajjena pharivā vihareyyāti mettāya phasse tasathāvarāni.

Yadāvilattaṃ manaso vijaññāti yadāti yadā. **Manasoti** yaṃ cittaṃ mano mānasaṃ hadayaṃ paṇḍaraṃ mano manāyatanaṃ manindriyaṃ viññāṇaṃ viññāṇakkhandho tajjā manoviññāṇadhātu, kāyaduccaritena cittaṃ āvilaṃ hoti luḷitaṃ eritaṃ ghaṭṭitaṃ calitaṃ bhantaṃ avūpasantaṃ. Vacīduccaritena. Manoduccaritena. Rāgena. Dosena. Mohena. Kodhena. Upanāhena. Makkhena. Paḷāsenā. Issāya. Macchariyena. Māyāya. Sāṭṭheyyena. Thambhena. Sārambhena. Mānena. Atimānena. Madena. Pamādena. Sabbakilesehi. Sabbaduccaritehi. Sabbadarathehi. Sabbapariḷāhehi. Sabbasantāpehi. Sabbākusalābhisaṅkhārehi cittaṃ āvilaṃ hoti luḷitaṃ eritaṃ ghaṭṭitaṃ calitaṃ bhantaṃ avūpasantaṃ. **Yadāvilattaṃ manaso vijaññāti**

1. Anuddayā (Sī) evamīdisesu dvīsu padesupi dvibhāvavasena. Anudayā anudayanā anudayitattaṃ (Ka) Abhi 1. 215 piṭṭhe.

2. Abyāpajjo (Syā, Ka)

cittassa āvilabhāvaṃ jāneyya ājāneyya vijāneyya paṭivijāneyya
paṭivijjheyāti yadāvilattaṃ manaso vijaññā.

Kaṇhassa pakkhoti vinodayeyyāti kaṇhoti yo so māro kaṇho adhipati
antagu namuci pamattabandhu, kaṇhassa pakkho mārapakkho mārapāso
mārabalīsaṃ māramisaṃ māraṅvisayo māraṅnivāso māragocarō
mārabandhananti pajaheyya vinodeyya byantiṃ kareyya anabhāvaṃ
gameyyāti evampi kaṇhassa pakkhoti vinodayeyya. . Atha vā kaṇhassa
pakkho mārapakkho akusalapakkho dukkhuddayo dukkhavipāko
nirayasāṃvattaniko tiracchānayanisaṃvattaniko pettivisayasāṃvattanikoti
pajaheyya vinodeyya byantiṃ kareyya anabhāvaṃ gameyyāti evampi
kaṇhassa pakkhoti vinodayeyya. Tenāha Bhagavā—

Theyyaṃ na kāre na musā bhaṇeyya,
Mettāya phasse tasathāvarāni.
Yadāvilattaṃ manaso vijaññā,
Kaṇhassa pakkhoti vinodayeyyāti.

**203. * Kodhātīmānassa vasam na gacche,
Mūlampi tesam palikhañña tiṭṭhe.
Athappiyaṃ vā pana appiyaṃ vā,
Addhā bhavanto abhisambhaveyya.**

Kodhātīmānassa vasam na gaccheti kodhoti yo cittassa āghāto
paṭighāto -pa- caṇḍikkaṃ asuro po anattamanatā cittassa. **Atimānoti**
idhekacco param atimaññati jātiyā vā gottena vā -pa- aññataraññatarena vā
vatthunā. **Kodhātīmānassa vasam na gaccheti** kodhassa ca atimānassa ca
vasam na gaccheyya, kodhañca atimānañca pajaheyya vinodeyya byantiṃ
kareyya anabhāvaṃ gameyyāti kodhātīmānassa vasam na gacche.

Mūlampi tesam palikhañña tiṭṭheti katamaṃ kodhassa mūlaṃ, avijjā
mūlaṃ ayoniso manasikāro mūlaṃ asmimāno mūlaṃ ahirikaṃ mūlaṃ
anottappaṃ mūlaṃ uddhaccaṃ mūlaṃ, idaṃ kodhassa mūlaṃ. Katamaṃ
atimānassa mūlaṃ, avijjā mūlaṃ ayoniso manasikāro mūlaṃ asmimāno
mūlaṃ ahirikaṃ

* Khu 1. 427 piṭṭhepi.

mūlaṃ anottappaṃ mūlaṃ uddhaccaṃ mūlaṃ, idaṃ atimānassa mūlaṃ.
Mūlampi tesam palikhañña tiṭṭheti kodhassa ca atimānassa ca mūlaṃ
 palikhaṇitvā uddharitvā samuddharitvā uppāṭayitvā samuppāṭayitvā
 pajahitvā vinodetvā byantiṃ karitvā anabhāvaṃ gametvā tiṭṭheyya
 santiṭṭheyyāti mūlampi tesam palikhañña tiṭṭhe.

Athappiyaṃ vā pana appiyaṃ vā, addhā bhavanto abhisambhaveyyāti
athāti padasandhi padasaṃsaggo padapāripūrī akkharasamavāyo
 byañjanasiliṭṭhatā padānupubbatāpetam athāti. **Piyāti** dve piyā sattā vā
 saṅkhārā vā. Katame sattā piyā, idha yā'ssa¹ te honti atthakāmā hitakāmā
 phāsukāmā yogakkhemakāmā mātā vā pitā vā bhātā vā bhaginī vā puttā vā
 dhītā vā mittā vā amaccā vā ñāti vā sālohitā vā, ime sattā piyā. Katame
 saṅkhārā piyā, manāpikā rūpā manāpikā saddā gandhā rasā phoṭṭhabbā, ime
 saṅkhārā piyā. **Appiyāti** dve appiyā sattā vā saṅkhārā vā. Katame sattā
 appiyā, idha yā'ssa te honti anathakāmā ahitakāmā aphāsukāmā
 ayogakkhemakāmā jīvitā voropetukāmā, ime sattā appiyā. Katame saṅkhārā
 appiyā, amanāpikā rūpā amanāpikā saddā gandhā rasā phoṭṭhabbā, ime
 saṅkhārā appiyā. **Addhāti** ekasāvacaṇaṃ nissāṃsayavacaṇaṃ
 nikkāṅkhavacaṇaṃ advejjhavacaṇaṃ adveḷhakavacaṇaṃ niyyānikavacaṇaṃ
 apaṇṇakavacaṇaṃ avatthāpanavacaṇametam addhāti. . **Athappiyaṃ vā pana**
appiyaṃ vā, addhā bhavanto abhisambhaveyyāti piyāppiyaṃ sātāsātaṃ
 sukhadukkhaṃ somanassadomanassaṃ iṭṭhāṇiṭṭhaṃ abhisambhavanto vā
 abhibhaveyya adhibhavanto vā abhisambhaveyyāti athappiyaṃ vā pana
 appiyaṃ vā, addhā bhavanto abhisambhaveyya. Tenāha Bhagavā—

Kodhātimānassa vasaṃ na gacche,
 Mūlampi tesam palikhañña tiṭṭhe.
 Athappiyaṃ vā pana appiyaṃ vā,
 Addhā bhavanto abhisambhaveyyāti.

1. Yassa (Syā) suttamālā oloketabbā.

204. * **Paññaṃ purakkhatvā kalyāṇapīti,**
Vikkhambhaye tāni parissayāni.
Aratim saheṭṭha sayanamhi pante,
Caturo saheṭṭha paridevadhamme.

Paññaṃ purakkhatvā kalyāṇapīti paññāti yā paññā pajānanā vicayo pavicayo dhammavicayo -pa- amoho sammādiṭṭhi. **Paññaṃ purakkhatvāti** idhekacco paññaṃ purato katvā carati paññādhaḥjo paññāketu paññādhipateyyo vicayabahulo pavicayabahulo pekkhāyanabahulo¹ sampekkhāyanabahulo² vibhūtavihārī taccariko tabbahulo taggaruko tanninno tappoṇo tappabbhāro tadadhimutto tadadhipateyyoti evampi paññaṃ purakkhatvā.

Atha vā gacchanto vā “gacchāmi”ti pajānāti, ṭhito vā “ṭhitomhī”ti pajānāti, nisinno vā “nisinnomhī”ti pajānāti, sayāno vā “sayānomhī”ti pajānāti, yathā yathā vā panassa kāyo paṇihito hoti, tathā tathā nam pajānātīti evampi paññaṃ purakkhatvā.

Atha vā abhikkante paṭikkante sampajānakārī hoti, ālokite vilokite sampajānakārī hoti, samiñjite pasārite sampajānakārī hoti, saṅghāṭipattacīvaradhāraṇe sampajānakārī hoti, asite pīte khāyite sāyite sampajānakārī hoti, uccārapassāvakamme sampajānakārī hoti, gate ṭhite nisinne sutte jāgarite bhāsīte tuṇhibhāve sampajānakārī hotīti evampi paññaṃ purakkhatvā.

Kalyāṇapīti Buddhānussativasena uppajjati pīti pāmojjaṃ³ kalyāṇapīti dhammānussati saṅghānussati silānussati cāgānussati devatānussati ānāpānassati maraṇassati kāyagatāsativasena upasamānussativasena uppajjati pīti pāmojjaṃ kalyāṇapīti paññaṃ purakkhatvā kalyāṇapīti.

Vikkhambhaye tāni parissayāni parissayāti dve parissayā pākaṭaparissayā ca paṭicchannaparissayā ca -pa- ime vuccanti pākaṭaparissayā -pa-

* Khu 1. 427 piṭṭhepi.

2. Samokkhāyanabahulo (Sī, Syā)

1. Okkhāyanabahulo (Bhūsu)

3. Pāmujjaṃ (Syā)

ime vuccanti paṭicchannaparissayā -pa- evampi tatrāsayāti parissayā. .
Vikkhambhaye tāni parissayānīti tāni parissayāni vikkhambheyya
 abhibhaveyya ajjhotthareyya pariyādiyeyya maddeyyāti vikkhambhaye tāni
 parissayāni.

Aratim saheṭṭha sayanamhi panteti aratīti yā arati aratitā anabhirati
 anabhiramaṇā¹ ukkaṇṭhitā paritassitā. **Sayanamhi panteti** pantesu vā
 senāsanesu aññataraññataresu vā adhikusalesu dhammesu aratim saheyya
 abhibhaveyya ajjhotthareyya pariyādiyeyya maddeyyāti aratim saheṭṭha
 sayanamhi pante.

Caturo saheṭṭha paridevadhammeti cattāro paridevanīye dhamme
 saheyya parisahēyya abhibhaveyya ajjhotthareyya pariyādiyeyya
 maddeyyāti caturo saheṭṭha paridevadhamme. Tenāha Bhagavā—

Paññam purakkhatvā kalyāṇapīti,
 Vikkhambhaye tāni parissayāni.
 Aratim saheṭṭha sayanamhi pante,
 Caturo saheṭṭha paridevadhammeti.

205. * **Kimsū asissam kuva vā** ² **asissam,**
Dukkham vata settha kuvajja sessam.
Ete vitakke paridevaneyye,
Vinayetha sekho aniketacārī ³.

Kimsū asissam kuva vā asissanti kimsu asissāmīti kim bhuñjissāmi
 odanam vā kummāsam vā sattum vā maccham vā maṁsam vāti kimsu
 asissam. **Kuva vā asissanti** kattha bhuñjissāmi khattiyakule vā brāhmaṇakule
 vā vessakule vā suddakule vāti kimsū asissam kuva vā asissam.

Dukkham vata settha kuvajja sessanti imam rattim dukkham sayittha
 phalake vā taṭṭikāya vā cammakhaṇḍe vā tiṇasanthāre vā paṇṇasanthāre vā
 palālasanthāre vā āgāmirattim⁴ kattha sukham sayissāmi mañce vā piṭṭhe vā

* Khu 1. 427 piṭṭhepi.

1. Anabhiramaṇā (bahūsu) Abhi 2. 365 piṭṭhe.

2. Kūhim vā (Sī), kuvam vā (Syā), kutha vā (Ka)

3. Aniketāsārī (Syā)

4. Āgamanarattim (Syā)

bhisiyā vā bimbohane vā vihāre vā aḍḍhayoge vā pāsāde vā hammiye vā guhāya vāti dukkhaṃ vata settha kuvajja sessaṃ.

Ete vitakke paridevaneyyeti ete vitakketi dve piṇḍapātaṭṭapaṭisaññutte vitakke, dve senāsanapaṭisaññutte vitakke. **Paridevaneyyeti** ādevaneyye paridevaneyyeti ete vitakke paridevaneyye.

Vinayetha sekho aniketacārīti sekhoti kimkāraṇā vuccati sekho, sikkhatīti sekho. Kiñca sikkhati, adhisīlampi sikkhati, adhicittampi sikkhati, adhipaññampi sikkhati. Katamā adhisīlasikkhā -pa- ayaṃ adhipaññāsikkhā. Imā tisso sikkhāyo āvajjanto sikkhati, jānanto passanto paccavekkhanto cittaṃ adhiṭṭhahanto sikkhati, saddhāya adhimuccanto sikkhati, vīriyaṃ paggaṇhanto, satim upaṭṭhapento, cittaṃ samādahanto, paññāya pajānanto sikkhati, abhiññeyyaṃ abhijānanto sikkhati, pariññeyyaṃ parijānanto, pahātabbaṃ pajahanto, bhāvetabbaṃ bhāvento, sacchikātabbaṃ sacchikaronto sikkhati ācarati samācarati samādāya sikkhati. Tamkāraṇā vuccati sekho. Sekho vinayāya paṭivīnayaṃ pahānāya vūpasamāya paṭinissaggāya paṭipassaddhiyā adhisīlampi sikkheyya, adhicittampi sikkheyya, adhipaññampi sikkheyya, imā tisso sikkhāyo āvajjanto sikkheyya, jānanto -pa- sacchikātabbaṃ sacchikaronto sikkheyya ācareyya samācareyya samādāya vatteyyāti vinayetha sekho.

Aniketacārīti kathaṃ nicketacārī hoti, idhekacco kulapalibodhena samannāgato hoti, gaṇapalibodhena. Āvāsapalibodhena. Cīvarapalibodhena. Piṇḍapātapalibodhena. Senāsanapalibodhena. Gilāna paccaya bhesajja parikkhāra palibodhena samannāgato hoti. Evaṃ nicketacārī hoti. . Kathaṃ aniketacārī hoti, idha bhikkhu na kulapalibodhena samannāgato hoti, na gaṇapalibodhena. Na āvāsapalibodhena. Na cīvarapalibodhena. Na piṇḍapātapalibodhena. Na senāsanapalibodhena. Na gilānapaccayabhesajjaparikkhārapalibodhena samannāgato hoti. Evaṃ aniketacārī hoti.

“Magadham gatā Kosalam gatā,
Ekacciyā pana vajjibhūmiyā.
Migā viya asaṅghacārino¹,
Aniketā viharanti bhikkhavo.

Sādhu caritakam sādhu sucaritam,
Sādhu sadā aniketavihāro.
Atthapucchanaṃ padakkhiṇaṃ kammaṃ,
Etaṃ sāmāññaṃ akiñcanassā”ti.
Vinayetha sekho aniketacārī. Tenāha Bhagavā—
Kiṃsū asissam kuva vā asissam,
Dukkham vata settha kuvajja sessam.
Ete vitakke paridevaneyye,
Vinayetha sekho aniketacārīti.

206. * Annañca laddhā vasanañca kāle,
Mattam sa jañña² idha tosanattham.
So tesu gutto yatacārī gāme,
Rusitopi³ vācam pharusam na vajjā.

Annañca laddhā vasanañca kāleti annanti odano kummāso sattu maccho maṃsam. **Vasananti** cha cīvarāni khomaṃ kappāsikaṃ koseyyaṃ kambalaṃ sāṇaṃ bhaṅgaṃ. **Annañca laddhā vasanañca kāleti** cīvaraṃ labhitvā piṇḍapātaṃ labhitvā na kuhanāya na lapanāya, na nemittikatāya, na nippesikatāya, na lābhena lābham nijigīsanatāya, na dārudānena, na veḷudānena, na pattadānena, na pupphadānena, na phaladānena, na sinānadānena, na cuṇṇadānena, na mattikādānena, na dantakaṭṭhadānena, na mukhodakadānena, na cāṭukamyatāya, na muggasūpyatāya, na pāribhatyatāya, na piṭhamaddikatāya, na vatthuvijjāya, na tiracchānavijjāya, na aṅgavijjāya, na nakkhattavijjāya, na dūtagamanena, na paṇḍagamanena, na jaṅghapesaniyena, na vejjakammena, na piṇḍapaṭiṇḍakena, na dānānuppadānena, dhammena samena laddhā labhitvā adhigantvā vinditvā paṭilabhitvāti annañca laddhā vasanañca kāle.

1. Māgadhā visaṅghacārino (Syā)

2. Mattam so jañña (Syā)

* Khu 1. 427 piṭṭhepi.

3. Dūsitopi (Ka)

Mattaṃ sa jaññā idha tosanatthanti mattaṃ sa jaññāti dvīhi kāraṇehi mattaṃ jāneyya paṭiggahaṇato vā paribhogato vā. Kathaṃ paṭiggahaṇato mattaṃ jānāti, thokepi diyyamāne kulānudayāya¹ kulānurakkhāya kulānukampāya paṭiggaṇhāti, bahukepi diyyamāne kāyaparihārikaṃ cīvaram paṭiggaṇhāti, kucchiparihārikaṃ piṇḍapātaṃ paṭiggaṇhāti, evaṃ paṭiggahaṇato mattaṃ jānāti. . Kathaṃ paribhogato mattaṃ jānāti—

* Paṭisaṅkhā yoniso cīvaram paṭisevati yāvadeva sītassa paṭighātāya, uṇhassa paṭighātāya, ḍaṃsamakasavātātapasarīsapasamphassānaṃ paṭighātāya, yāvadeva hirikopīnapaṭicchādanatthaṃ.

Paṭisaṅkhā yoniso piṇḍapātaṃ paṭisevati neva davāya, na madāya, na maṇḍanāya, na vibhūsanāya, yāvadeva imassa kāyassa ṭhitiyā, yāpanāya, vihiṃsūparatiyā, brahmacariyānuggahāya, iti purāṇaṅca vedanaṃ paṭihaṅkhāmi, navaṅca vedanaṃ na uppādessāmi, yātrā ca me bhavissati anavajjatā ca phāsuvihāro ca.

Paṭisaṅkhā yoniso senāsanāṃ paṭisevatiyāvadeva sītassa paṭighātāya, uṇhassa paṭighātāya ḍaṃsamakasavātātapasarī sapasamphassānaṃ paṭighātāya, yāvadeva utuparissayavinodanapaṭisallānārāmatthaṃ.

Paṭisaṅkhā yoniso gilānapaccayabhesajjaparikkhāraṃ paṭisevati yāvadeva uppanānaṃ veyyābādhikānaṃ² vedanānaṃ paṭighātāya, abyābajjharamatāya.

Evaṃ paribhogato mattaṃ jānāti. Mattaṃ sa jaññāti imehi dvīhikāraṇehi mattaṃ jāneyya ājāneyya paṭivijāneyya paṭivijjheyāti mattaṃ sa jaññā.

Idha tosanatthanti ⁺ idha bhikkhu santuṭṭho hoti itarītarena cīvarena, itarītaracīvarasantuṭṭhiyā ca vaṇṇavādī, na ca cīvarahetu anesanaṃ appatirūpaṃ āpajjati, aladdhā ca cīvaram na paritassati, laddhā ca cīvaram agadhito amucchito anajjhosanno ādīnavadassāvī nissaraṇapañño paribhuñjati,

1. Kulānuddayāya (Sī, Ka)

2. Veyyābyādhikānaṃ (Ka)

* Ma 1. 12; Am 2. 341 piṭṭhesupi.

+ Dī 3. 188; Am 1. 336 piṭṭhesupi.

tāya ca pana itarītaracīvarasantuṭṭhiyā nevattānukkamseti, na param vambheti. Yo hi tattha dakkho analaso sampajāno patissato, ayam vuccati bhikkhu porāṇe aggaññe ariyavaṃse ṭhito.

Puna caparam bhikkhu santuṭṭho hoti itarītarena piṇḍapātena, itarītarapiṇḍapātasantuṭṭhiyā ca vaṇṇavādī, na ca piṇḍapātahetu anesanaṃ appatirūpaṃ āpajjati, aladdhā ca piṇḍapātaṃ na paritassati, laddhā ca piṇḍapātaṃ agadhito amucchito anajjhosanno ādīnavadassāvī nissaraṇapañño paribhuñjati, tāya ca pana itarītarapiṇḍapātasantuṭṭhiyā nevattānukkamseti, na param vambheti. Yo hi tattha dakkho analaso sampajāno patissato, ayam vuccati bhikkhu porāṇe aggaññe ariyavaṃse ṭhito.

Puna caparam bhikkhu santuṭṭho hoti itarītarena senāsanena, itarītarasenāsanasantuṭṭhiyā ca vaṇṇavādī, na ca senāsanahetu anesanaṃ appatirūpaṃ āpajjati, aladdhā ca senāsaṃ na paritassati, laddhā ca senāsaṃ agadhito amucchito anajjhosanno ādīnavadassāvī nissaraṇapañño paribhuñjati, tāya ca pana itarītarasenāsanasantuṭṭhiyā nevattānukkamseti, na param vambheti. Yo hi tattha dakkho analaso sampajāno patissato, ayam vuccati bhikkhu porāṇe aggaññe ariyavaṃse ṭhito.

Puna caparam bhikkhu santuṭṭho hoti itarītarena gilānapaccayabhesajjaparikkhārena, itarītaragilānapaccayabhesajjaparikkhārasantuṭṭhiyā ca vaṇṇavādī, na ca gilānapaccayabhesajjaparikkhārahetu anesanaṃ appatirūpaṃ āpajjati, aladdhā ca gilānapaccayabhesajjaparikkhāraṃ na paritassati, laddhā ca gilānapaccayabhesajjaparikkhāraṃ agadhito amucchito anajjhosanno ādīnavadassāvī nissaraṇapañño paribhuñjati, tāya ca pana itarītaragilānapaccayabhesajjaparikkhārasantuṭṭhiyā nevattānukkamseti, na param vambheti. Yo hi tattha dakkho analaso sampajāno patissato, ayam vuccati bhikkhu porāṇe aggaññe ariyavaṃse ṭhitoti mattaṃ sa jaññā idha tosanatthaṃ.

So tesu gutto yatacāri gāmeti so tesu guttoti cīvare piṇḍapāte senāsane gilānapacayabhesajjaparikkhāre gutto gopito rakkhito saṃvutoti evampi so tesu gutto. . Atha vā āyatanesu gutto gopito rakkhito saṃvutoti evampi so tesu gutto.

Yatacāri gāmeti gāme yato yatto paṭiyatto gutto gopito rakkhito saṃvutoti so tesu gutto yatacāri gāme.

Rusitopi vācam pharusam na vajjāti dūsito khumsito vambhito ghaṭṭito garahito upavadito pharusena kakkhaḷena nappaṭivajjā nappaṭibhaṇeyya, akkosantam na paccakkoseyya, rosantam nappaṭiroseyya, bhaṇḍantam na paṭibhaṇḍeyya, na kalaham kareyya, na bhaṇḍanam kareyya, na viggaham kareyya, na vivadam kareyya, na medhagam kareyya, kalaham bhaṇḍanam viggaham vivadam medhagam pajaheyya vinodeyya byantiṃ kareyya anabhavam gameyya, kalahabhaṇḍanaviggahavivadamedhagā ārato assa virato paṭivirato nikkhanto nissaṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā vihareyyāti rusitopi vācam pharusam na vajjā. Tenāha Bhagavā—

Annañca laddhā vasanañca kāle,
Mattam sa jaññā idha tosanattham.
So tesu gutto yatacāri gāme,
Rusitopi vācam pharusam na vajjāti.

207. * Okkhittacakkhu na ca pādalo,
Jhānānuyutto bahujāgarassa.
Upekkhamārabba samāhitatto,
Takkāsayaṃ kukkuccañcupacchinde¹.

Okkhittacakkhu na ca pādaloloti katham khittacakkhu hoti, idhekacco bhikkhu cakkhulolo cakkhuloliyena samannāgato hoti, “adiṭṭham dakkhitabbanṃ, diṭṭham samatikkamitabbanṃ”ti ārāmena ārāmaṃ uyyānena uyyānaṃ gāmena gāmaṃ nigamaṃ nagarena nagaraṃ raṭṭhena raṭṭhaṃ janapadena janapadaṃ

* Khu 1. 428 piṭṭhepi.

1. Kukkucciyūpacchinde (Syā)

dīghacārikam anavaṭṭhitacārikam anuyutto ca hoti rūpadassanāya. Evampi khittacakkhu hoti.

Atha vā bhikkhu antaragharam pavittḥo vithim paṭipanno asāvuto gacchati hatthim olokento, assam olokento, ratham olokento, pattim olokento, itthiyo olokento, purise olokento, kumārake olokento, kumārikāyo olokento, antarāpaṇam olokento, gharamukhāni olokento, uddham olokento, adho olokento, disāvidisam vipekkhamāno¹ gacchati, evampi khittacakkhu hoti.

Atha vā bhikkhu cakkhunā rūpam disvā nimittaggāhī hoti anubyañjanaggāhī, yatvādhikaraṇamenam cakkhundriyam asāmvutam virahantaṃ abhijjhādomanassā pāpakā akusalā dhammā anvāssaveyyum, tassa samvarāya nappaṭipajjati, na rakkhati cakkhundriyam, cakkhundriye na samvaram āpajjati. Evampi khittacakkhu hoti.

Yathā vā paneke bhonto samaṇabrāhmaṇā saddhādeyyāni bhojanāni bhuñjitvā te evarūpam visūkadassanam anuyutto viharanti, seyyathidam, naccam gītam vāditam pekkham akkhānam paṇissaram vetālam kumbhathūṇam sobhanakam caṇḍālam vaṃsam dhovanam hatthiyuddham assayuddham mahimsayuddham usabhayuddham ajayuddham meṇḍayuddham kukkuṭayuddham vaṭṭakayuddham daṇḍayuddham muṭṭhiluddham nibbuddham uyyodhikam balaggam senābyūham anīkadassanam iti vā. Evampi khittacakkhu hoti.

Katham na khittacakkhu hoti, idhekacco bhikkhu na cakkhulolo na cakkhuloliyena samannāgato hoti, “adiṭṭham dakkhitabban, diṭṭham samatikkamitabban”ti na ārāmena ārāmam na uyyānena uyyānam na gāmena gāmam na nigamena nigamam na nagarena nagaram na raṭṭhena raṭṭham na janapadena janapadam dīghacārikam anavaṭṭhitacārikam ananuyutto ca hoti rūpadassanāya. Evampi na khittacakkhu hoti.

Atha vā bhikkhu antaragharam pavittḥo vithim paṭipanno sāvuto gacchati na hatthim olokento -pa- na disāvidisam vipekkhamāno gacchati. Evampi na khittacakkhu hoti.

1. Pekkhamāno (bahūsu) heṭṭhā 285 piṭṭhepi.

Atha vā bhikkhu cakkhunā rūpaṃ disvā na nimittaggāhī hoti -pa-cakkhundriye samvaram āpajjati. Evampi na khittacakkhu hoti.

Yathā vā paneke bhonto samaṇabrāhmaṇā saddhādeyyāni bhojanāni bhuñjitvā -pa- anīkadassanaṃ iti vā. Evarūpā visūkadassanānuyogā paṭivirato hoti. Evampi na khittacakkhu hotīti okkhittacakkhu.

Na ca pādaloḷoti kathaṃ pādaloḷo hoti, idhekacco bhikkhu pādaloḷo pādaloḷiyena samannāgato hoti, ārāmena ārāmaṃ -pa- dīghacārikaṃ anavaṭṭhitacārikaṃ anuyutto hoti rūpadassanāya. Evampi pādaloḷo hoti.

Atha vā bhikkhu antopi saṃghārāme pādaloḷo pādaloḷiyena samannāgato hoti, na atthahetu na kāraṇahetu uddhato avūpasantacitto pariveṇato pariveṇaṃ gacchati. Vihārato -pa- iti bhavābhavakathaṃ katheti. Evampi pādaloḷo hoti.

Na ca pādaloḷoti pādaloḷiyaṃ pajaheyya vinodeyya byantiṃ kareyya anabhāvaṃ gameyya, pādaloḷiyā ārato assa virato paṭivirato nikkhanto nissaṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā vihareyya. Paṭisallānārāmo assa paṭisallānarato ajjhataṃ cetosamathamānuyutto anirākatajjhāno vipassanāya samannāgato brūhetā suññāgāraṃ jhāyī jhānarato ekattamanuyutto sadatthagarakoti okkhittacakkhu na ca pādaloḷo.

Jhānānuyutto bahuja garassāti jhānānuyutto dvīhi kāraṇehi jhānānuyutto anuppannassa vā paṭhamassa jhānassa uppādāya yutto payutto āyutto samāyutto. Anuppannassa vā dutiyassa jhānassa. Tatiyassa jhānassa. Catutthassa jhānassa uppādāya yutto payutto āyutto samāyuttoti evampi jhānānuyutto. Atha vā uppannaṃ vā paṭhamaṃ jhānaṃ āsevati bhāveti bahulīkaroti¹. Uppannaṃ vā dutiyaṃ

1. Bahuliṃ karoti (Ka)

jhānaṃ. Tatiyaṃ jhānaṃ. Catutthaṃ jhānaṃ āsevati bhāveti bahulikarotīti evampi jhānānuyutto.

Bahujāgarassāti idha bhikkhu divasaṃ caṅkamaṇa nisajjāya āvaraṇīyehi dhammehi cittaṃ parisodheti. Rattiyā paṭhamaṃ yāmaṃ caṅkamaṇa nisajjāya āvaraṇīyehi dhammehi cittaṃ parisodheti. Rattiyā majjhimamaṃ yāmaṃ dakkhiṇena passena sīhaseyyamaṃ kappeti pāde pādaṃ accādhāya sato sampajāno uṭṭhānasaññaṃ manasi katvā. Rattiyā pacchimaṃ yāmaṃ paccuṭṭhāya caṅkamaṇa nisajjāya āvaraṇīyehi dhammehi cittaṃ parisodhetīti jhānānuyutto bahujāgarassa.

Upekkhamārabba samāhitattoti upekkhāti yā catutthe jhāne upekkhā upekkhanā ajjhupekkhanā cittaśamaṭā cittaśpassaddhatā majjhataṭā cittaśsa. **Samāhitattoti** yā cittaśsa ṭhiti saṅṭhiti avaṭṭhiti avisāhāro avikkhepo avisāhaṭamaṇasatā samatho samādhindriyaṃ samādhibalaṃ sammāśamaḍhi. . **Upekkhamārabba samāhitattoti** catutthe jhāne upekkhamaṃ ārabba ekaggacitto avikkhittacitto apisāhaṭamaṇasoti upekkhamārabba samāhitatto.

Takkāśayaṃ kukkuccaṇcupacchindetī takkāti nava vitakkā, kāmavitakko byāpādavitaḱko vihiṃśavitakko ṇātivitaḱko janapadavitakko amaraṃvitaḱko parānudayaṭapaṭisaṇṇutto vitaḱko lābhaśakkāraśilokaṭapaṭisaṇṇutto vitaḱko anavaṇṇattipaṭisaṇṇutto vitaḱko, ime vuccanti nava vitakkā. Kāmavitakkānaṃ kāmasaṇṇāśayo. Byāpādavitaḱkānaṃ byāpādaśaṇṇāśayo. Vihiṃśavitakkānaṃ vihiṃśaśaṇṇāśayo. Atha vā takkānaṃ vitakkānaṃ saṅkappānaṃ avijjāśayo. Ayoṇiso maṇasikāro āśayo. Asmiṃmaṇo āśayo. Anottaṭpaṃ āśayo. Uddhaccaṃ āśayo.

Kukkuccanti hatthakukkuccampi kukkuccamaṃ, pādaḱkukkuccampi kukkuccamaṃ, hatthapādaḱkukkuccampi kukkuccamaṃ, akappiye kappiyasaṇṇitā, kappiye akappiyasaṇṇitā, vikāle kālaśaṇṇitā, kāle vikālaśaṇṇitā, avajje vajjaśaṇṇitā, vajje avajjaśaṇṇitā. Yaṃ evarūpaṃ kukkuccamaṃ kukkuccāyaṇā kukkuccāyitattaṃ cetaso vipṭaṭisāro maṇovilekko. Iḍamaṃ vuccati kukkuccamaṃ.

Api ca dvīhi kāraṇehi uppajjati kukkuccaṃ cetaso vippaṭṭisāro manovilekho katattā ca akatattā ca. Kathaṃ katattā ca akatattā ca uppajjati kukkuccaṃ cetaso vippaṭṭisāro manovilekho—“kataṃ me kāyaduccaritaṃ, akataṃ me kāyasucaritaṃ”ti uppajjati kukkuccaṃ cetaso vippaṭṭisāro manovilekho. “Kataṃ me vacīduccaritaṃ. Kataṃ me manoduccaritaṃ. Kato me pāṇātipāto, akatā me pāṇātipātā veramaṇī”ti uppajjati kukkuccaṃ cetaso vippaṭṭisāro manovilekho. “Kataṃ me adinnādānaṃ. Kato me kāmesumicchācāro. Kato me musāvādo. Katā me piṣuṇā vācā. Katā me pharusā vācā. Kato me samphappalāpo. Katā me abhijjhā. Kato me byāpādo. Katā me micchādīṭṭhi, akatā me sammādīṭṭhi”ti uppajjati kukkuccaṃ cetaso vippaṭṭisāro manovilekho. Evaṃ katattā ca akatattā ca uppajjati kukkuccaṃ cetaso vippaṭṭisāro manovilekho.

Atha vā “sīlesumhi na paripūrakārī”ti uppajjati kukkuccaṃ cetaso vippaṭṭisāro manovilekho, “indriyesumhi aguttadvāro”ti. “Bhojane amattaññūmhī”ti. “Jāgariyaṃ ananuyuttomhī”ti. “Na satisampajañña samannāgatomhī”ti. “Abhāvitā me cattāro satipaṭṭhānā”ti. “Abhāvitā me cattāro sammappadhānā”ti. “Abhāvitā me cattāro iddhipādā”ti. “Abhāvitāni me pañcindriyāni”ti. “Abhāvitāni me pañca balāni”ti. “Abhāvitā me satta bojjhaṅgā”ti. “Abhāvito me ariyo aṭṭhaṅgiko maggo”ti. “Dukkhaṃ me apariññātan”ti. “Dukkhasamudayo me appahīno”ti. “Maggo me abhāvito”ti. “Nirodho me asacchikato”ti uppajjati kukkuccaṃ cetaso vippaṭṭisāro manovilekho. . **Takkāsayaṃ kukkuccañcupacchindeti** takkañca takkāsayañca kukkuccañca upacchindeyya chindeyya ucchindeyya samucchindeyya pajaheyya vinodeyya byantiṃ kareyya anabhāvaṃ gameyyāti takkāsayaṃ kukkuccañcupacchinde. Tenāha Bhagavā—

Okkhittacakkhu na ca pādalolo,

Jhānānuyutto bahuajāgarassa.

Upekkhamārabba samāhitatto,

Takkāsayaṃ kukkuccañcupacchindeti.

208. * **Cudito vacībhi satimābhinande,**
Sabrahmacārīsu khilam pabhinde.
Vācam pamuñce kusalam nātivelam,
Janavādadharmāya na cetayeyya.

Cudito vacībhi satimābhinandeti cuditoti upajjhāyā vā ācariyā vā samānupajjhāyakā vā samānācariyakā vā mittā vā sandiṭṭhā vā sambhattā vā sahāyā vā codenti “idaṃ te āvuso ayuttam, idaṃ te appattam, idaṃ te asārupam, idaṃ te asīlaṭṭhan”ti. Satim upaṭṭhapetvā tam codanam nandeyya abhinandeyya modeyya anumodeyya iccheyya sādiyeyya patthayeyya pihayeyya abhijappeyya. Yathā itthi vā puriso vā daharo yuvā maṇḍanakaḷāṭiko sīsammhāto uppalamālam vā vassikamālam vā adhimuttakamālam vā labhitvā ubho hi hatthehi paṭiggahetvā uttamaṅge sirasmiṃ patiṭṭhapetvā nandeyya abhinandeyya modeyya anumodeyya iccheyya sādiyeyya patthayeyya pihayeyya abhijappeyya. Evamevaṃ satim upaṭṭhapetvā tam codanam nandeyya abhinandeyya modeyya anumodeyya iccheyya sādiyeyya patthayeyya pihayeyya abhijappeyya.

“Nidhinaṃva¹ pavattāram, yaṃ passe vajjadassinam.
 Niggayhavādiṃ medhāvim, tādisaṃ paṇḍitam bhaje.
 Tādisaṃ bhajamānassa, seyyo hoti na pāpiyo.
 Ovadeyyānusāseyya, asabbhā ca nivāraye.
 Satam hi so piyo hoti, asatam hoti appiyo”ti.

Cudito vacībhi satimābhinande, sabrahmacārīsu khilam pabhindeti **sabrahmacārīti** ekakammaṃ ekuddeso samasikkhatā. **Sabrahmacārīsu khilam pabhindeti** sabrahmacārīsu āhatacittatam khilajātatam pabhindeyya, pañcapi cetokhile bhindeyya, tayopi cetokhile bhindeyya, rāgakhilam dosakhilam mohakhilam bhindeyya pabhindeyya sambhindeyyāti sabrahmacārīsu khilam pabhinde.

* Khu 1. 428 piṭṭhepi.

1. Nidhinaṃva (Ka) Khu 1. 24 piṭṭhe.

Vācam̄ pamuñce kusalam̄ nāivelanti ñāṇasamuṭṭhitam̄ vācam̄ muñceyya atthūpasam̄hitam̄ dhammūpasam̄hitam̄. Kālena sāpadesam̄ pariyantavatim̄ vācam̄ muñceyya pamuñceyyāti vācam̄ pamuñce kusalam̄. **Nāivelanti velāti** dve velā kālavelā ca sīlavelā ca. Katamā kālavelā, kālātikkantam̄ vācam̄ na bhāseyya, velātikkantam̄ vācam̄ na bhāseyya, kālavelātikkantam̄ vācam̄ na bhāseyya. Kālam̄ asampattam̄ vācam̄ na bhāseyya, velam̄ asampattam̄ vācam̄ na bhāseyya, kālavelam̄ asampattam̄ vācam̄ na bhāseyya.

“Yo ve¹ kāle asampatte, ativelam̄ ca bhāsati.

Evam̄ so nihato seti, kokilāyeva² atrajo”ti.

Ayam̄ kālavelā. . Katamā sīlavelā, ratto vācam̄ na bhāseyya, duṭṭho vācam̄ na bhāseyya, mūḷho vācam̄ na bhāseyya, musāvādam̄ na bhāseyya, piṣuṇavācam̄ na bhāseyya, pharusavācam̄ na bhāseyya, samphappalāpam̄ na bhāseyya na katheyya na bhaṇeyya na dīpayeyya na vohareyya. Ayam̄ sīlavelāti vācam̄ pamuñce kusalam̄ nāivelam̄.

Janavādadhammāya na cetayeyyāti janāti khattiyā ca brāhmaṇā ca vessā ca suddā ca gahaṭṭhā ca pabbajitā ca devā ca manussā ca. Janassa vādāya upavādāya nindāya garahāya akittiyā avaṇṇahārikāya sīlavipattiyā vā ācāravipattiyā vā diṭṭhivipattiyā vā ājīvavipattiyā vā na cetayeyya cetanam̄ na uppādeyya cittam̄ na uppādeyya saṅkappam̄ na uppādeyya manasikāram̄ na uppādeyyāti janavādadhammāya na cetayeyya. Tenāha Bhagavā—

Cudito vacībhi satimābhinande,
Sabrahmācārīsu khilam̄ pabhinde.
Vācam̄ pamuñce kusalam̄ nāivelam̄,
Janavādadhammāya na cetayeyyāti.

209. * Athāparam̄ pañca rajāni loke,
Yesam̄ satimā vinayāya sikkhe.
Rūpesu saddesu atho rasesu,
Gandhesu phassesu sahetha rāgam̄.

1. Ca (Syā)

2. Kokiliyāva (Syā)

* Khu 1. 428 piṭṭhepi.

Athāparam pañca rajāni loketi athāti padasandhi padasaṃsaggo padapāripūrī akkharasamavāyo byañjanasiliṭṭhatā padānupubbatāpetam athāti. **Pañca rajānīti** rūparaḷo saddaraḷo gandharaḷo rasaraḷo phoṭṭhabbaraḷo.

* Rāgo raḷo na ca pana reṇu vuccati,
Rāgassetam adhivacanam rajoti.
Etam rajam vippajahitvā¹ paṇḍitā,
Viharanti te vigataraḷassa sāsane.

Doso raḷo na ca pana reṇu vuccati -pa-.
Viharanti te vigataraḷassa sāsane.

Moho raḷo na ca pana reṇu vuccati -pa-.
Viharanti te vigataraḷassa sāsane.

Loketi apāyaloke manussaloke devaloke khandhaloke dhātuloke āyatanaloketi athāparam pañca rajāni loka.

Yesam satimā vinayāya sikkheti yesanti rūparāgassa saddarāgassa gandharāgassa rasarāgassa phoṭṭhabbarāgassa. **Satimāti** yā sati anussati paṭissati sati saraṇatā dhāraṇatā apilāpanatā asammussanatā satindriyam satibalam sammāsati satisambojjhaṅgo ekāyanamaggo, ayam vuccati sati, imāya satiyā upeto samupeto upagato samupagato upapanno samupapanno samannāgato. So vuccati satimā. **Sikkheti** tisso sikkhā adhisīlasikkhā adhicittasikkhā adhipaññāsikkhā. Katamā adhisīlasikkhā -pa- ayam adhipaññāsikkhā. . **Yesam satimā vinayāya sikkheti** satimā puggalo yesam rūparāgassa saddarāgassa gandharāgassa rasarāgassa phoṭṭhabbarāgassa vinayāya paṭivinayāya pahānāya vūpasamāya paṭinissaggāya paṭipassaddhiyā adhisīlampi sikkheyya adhicittampi sikkheyya adhipaññampi sikkheyya, imā tisso sikkhāyo āvajjanto sikkheyya. Jānanto sikkheyya -pa- sacchikātabbam sacchikaronto sikkheyya ācareyya samācareyya samādāya vatteyyāti yesam satimā vinayāya sikkhe.

* Khu 8. 154 piṭṭhepi.

1. Paṭivinoditvā (Ka)

Rūpesu saddesu atho rasesu, gandhesu phassesu sahetha rāganti rūpesu saddesu gandhesu rasesu phoṭṭhabbesu rāgam saheyya parisahēyya abhibhaveyya ajjhotthareyya pariyaḍiyeyya maddeyyāti rūpesu saddesu atho rasesu, gandhesu phassesu sahetha rāgam. Tenāha Bhagavā—

Athāparam pañca rajāni loke,
Yesam satimā vinayāya sikkhe.
Rūpesu saddesu atho rasesu,
Gandhesu phassesu sahetha rāganti.

210. * **Etesu dhammesu vineyya chandaṃ,**

Bhikkhu satimā suvimuttacitto.

Kālena so sammā dhammaṃ parivīmaṃsamāno,

Ekodibhūto vihane tamaṃ so, (iti Bhagavā.)

Etesu dhammesu vineyya chandanti etesūti rūpesu saddesu gandhesu rasesu phoṭṭhabbesu. **Chandoti** yo kāmesu kāmacchando kāmarāgo kāmanandī kāmataṇhā kāmasneho kāmapariḷāho kāmamucchā kāmajhosānaṃ kāmogho kāmayogo kāmupādānaṃ -pa- kāmacchandaniṅvaraṇaṃ. **Etesu dhammesu vineyya chandanti** etesu dhammesu chandaṃ vineyya paṭivineyya pajaheyya vinodeyya byantiṃ kareyya anabhāvaṃ gameyyāti etesu dhammesu vineyya chandaṃ.

Bhikkhu satimā suvimuttacittoti bhikkhūti puthujjanakalyāṇako vā bhikkhu, sekho vā bhikkhu. **Satimāti** yā sati anussati -pa- sammāsati satisambojjhaṅgo ekāyanamaggo. Ayaṃ vuccati sati, imāya satiyā upeto samupeto -pa-. So vuccati satimā.

Bhikkhu satimā suvimuttacittoti paṭhamaṃ jhānaṃ samāpannassa nīvaraṇehi cittaṃ muttaṃ vimuttaṃ suvimuttaṃ. Dutiyam jhānaṃ samāpannassa vitakkavicārehi cittaṃ muttaṃ vimuttaṃ suvimuttaṃ. Tatiyam jhānaṃ samāpannassa pītiyā ca cittaṃ muttaṃ vimuttaṃ suvimuttaṃ. Catuttham jhānaṃ samāpannassa sukhadukkhehi cittaṃ muttaṃ vimuttaṃ suvimuttaṃ. Ākāsaṇācāyatanam samāpannassa rūpasāññāya paṭighasaññāya nānattasaññāya cittaṃ muttaṃ vimuttaṃ suvimuttaṃ. Viññāṇācāyatanam samāpannassa

* Khu 1. 428 piṭṭhepi.

ākāsānañcāyatanasaññāya cittaṃ. Ākiñcaññāyatanam samāpannassa viññāṇañcāyatanasaññāya cittaṃ. Nevasaññānāsaññāyatanam samāpannassa ākiñcaññāyatanasaññāya cittaṃ muttam vimuttam suvimuttam. Sotāpannassa sakkāyadiṭṭhiyā vicikicchāya sīlabbataparāmāsā diṭṭhānusayā vicikicchānusayā tadekaṭṭhehi ca kilesehi cittaṃ muttam vimuttam suvimuttam. Sakadāgāmissa oḷārikā kāmarāgānusayā paṭighānusayā tadekaṭṭhehi ca kilesehi cittaṃ muttam vimuttam suvimuttam. Anāgāmissa aṇusahagatā kāmarāgasaññojanā paṭighasaññojanā aṇusahagatā kāmarāgānusayā paṭighānusayā tadekaṭṭhehi ca kilesehi cittaṃ muttam vimuttam suvimuttam. Arahato rūparāgā arūparāgā mānā uddhaccā avijjāya mānānusayā bhavarāgānusayā avijjānusayā tadekaṭṭhehi ca kilesehi bahiddhā ca sabbanimittehi cittaṃ muttam vimuttam suvimuttanti bhikkhu satimā suvimuttacitto.

Kālena so sammā dhammaṃ parivīmaṃsamānoti kālenāti uddhate citte samathassa¹ kālo. Samāhite citte vipassanāya kālo.

“Kāle paggaṇhati cittaṃ, niggaṇhati punāpare².

Sampahaṃsati kālena, kāle cittaṃ samādahe.

Ajjhupekkhati kālena, so yogī kālakovido.

Kimhi kālamhi paggāho, kimhi kāle viniggaho.

Kimhi pahamsanākālo, samathakālo ca kīdiso.

Upekkhākālam cittaṃ, katham dasseti yogino.

Līne cittaṃhi paggāho, uddhatasmim viniggaho.

Nīrassādagataṃ cittaṃ, sampahaṃseyya tāvade.

Sampahaṭṭham yadā cittaṃ, alīnam bhavatinuddhatam.

Samathassa ca so³ kālo, ajjhataṃ ramaye mano.

Etena mevupāyena, yadā hoti samāhitam.

Samāhitacittamaññāya, ajjupekkheyya tāvade.

1. Samādhissa (Sī)

2. Athāpare (Syā)

3. Samathanimittassa so (Sī, Ka)

Evam kāavidū dhīro, kālaññū kālakovido.

Kālena kālam cittaassa, nimittamupalakkhaye”ti.

Kālena so sammā dhammaṃ parivīmaṃsamānoti “sabbe saṅkhārā aniccā”ti sammā dhammaṃ parivīmaṃsamāno. “Sabbe saṅkhārā dukkhā”ti sammā dhammaṃ parivīmaṃsamāno. “Sabbe dhammā anattā”ti sammā dhammaṃ parivīmaṃsamāno -pa- “yaṃ kiñci samudayadhammaṃ, sabbaṃ taṃ nirodhadhammaṃ”ti sammā dhammaṃ parivīmaṃsamāno.

Ekodibhūto vihane tamaṃ so, iti Bhagavāti ekodīti ekaggacitto avikkhittacitto avisāhaṭamānaso samatho samādhindriyaṃ samādhibalaṃ sammāsamādhīti ekodibhūto. **Vihane tamaṃ soti** rāgatamaṃ dosatamaṃ mohatamaṃ diṭṭhitamaṃ mānatamaṃ kilesatamaṃ duccharitamaṃ andhakaṇaṃ acakkhukaṇaṃ aññāṇakaṇaṃ paññānirodhikaṃ vighātapakkhikaṃ anibbānaṃvattanikaṃ haneyya vihaneyya pajaheyya vinodeyya byantiṃ kareyya anabhāvaṃ gameyya.

Bhagavāti gāravādhivacanaṃ. Api ca bhaggarāgoti Bhagavā. Bhaggadosoti Bhagavā, bhaggamohoti Bhagavā, bhaggamānoti Bhagavā, bhaggadiṭṭhīti Bhagavā, bhaggakaṇḍakoti Bhagavā, bhaggakilesoti Bhagavā, bhaji vibhaji pavibhaji dhammaratananti Bhagavā, bhavānaṃ antakaroti Bhagavā, bhāvitakāyo, bhāvitasīlo, bhāvitacitto, bhāvitapaññoti Bhagavā, bhaji vā Bhagavā araññavanapatthāni pantāni senāsanāni appasaddāni appanigghosāni vijanavātāni manussarāhasseyyakāni paṭisallānasārubbānīti Bhagavā, bhāgī vā Bhagavā cīvarapaṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajja-parikkhārānanti Bhagavā, bhāgī vā Bhagavā attharasassa dhammarasassa vimuttirasassa adhiṣīlassa adhicittassa adhipaññāyāti Bhagavā, bhāgī vā Bhagavā catunnaṃ jhānānaṃ catunnaṃ appamaññānaṃ catunnaṃ arūpasamāpattīnanti Bhagavā, bhāgī vā Bhagavā aṭṭhannaṃ vimokkhānaṃ aṭṭhannaṃ abhibhāyatanānaṃ navannaṃ anupubbavīhārasamāpattīnanti Bhagavā, bhāgī vā Bhagavā dasannaṃ saññābhāvanānaṃ dasannaṃ kaṣiṇasamāpattīnaṃ ānāpānassatisamādhissa asubhasamāpattiyāti Bhagavā, bhāgī vā Bhagavā catunnaṃ satipaṭṭhānānaṃ catunnaṃ sammappadhānānaṃ catunnaṃ iddhipādānaṃ pañcannaṃ indriyānaṃ pañcannaṃ balānaṃ sattannaṃ bojjhaṅgānaṃ ariyassa aṭṭhaṅgikassa maggassāti Bhagavā, bhāgī vā Bhagavā dasannaṃ Tathāgatabalānaṃ catunnaṃ vesārajjanaṃ catunnaṃ paṭisambhidānaṃ channaṃ abhiññānaṃ channaṃ Buddhadhammānanti

Bhagavā, Bhagavāti netaṃ nāmaṃ mātarā kataṃ, na pitarā kataṃ, na bhātarā kataṃ, na bhaginiyā kataṃ, na mittāmaccehi kataṃ, na ñāṭisālohitehi kataṃ, na samaṇābrāhmaṇehi kataṃ, na devatāhi kataṃ, vimokkhantikametaṃ Buddhānaṃ Bhagavantānaṃ bodhiyā mūle saha sabbaññutañāṇassa paṭilābhā sacchikā paññatti yadidaṃ Bhagavāti ekodibhūto vihane tamaṃ so, iti Bhagavā. Tenāha Bhagavā—

Etesu dhammesu vineyya chandaṃ,
 Bhikkhu satimā suvimuttacitto.
 Kālena so sammā dhammaṃ parivīmaṃsamāno,
 Ekodibhūto vihane tamaṃ so, (iti Bhagavāti.)

Sāriputtasuttaniddeso soḷasamo.

Aṭṭhakavaggamhi soḷasa suttaniddesā samattā.

Mahāniddeśapāḷi niṭṭhitā.

Khuddakanikāye sattamabhāgapotthake

Mahāniddeṣapāliyaṃ

Saṃvaṇṇitapadānaṃ anukkamaṇikā

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]		[A]	
Akatthamāno	54	Aññato	67, 273
Akappiyo	194	Aññatra saññāya	228
Akittayī	217, 275	Aññadattho	131
Akukkuco	166, 167	Aññamaññaṃ	224
Akubbaṃ	257	Aññamaññehi	320
Akubbamāno	38, 41, 239	Aññamokkhā	24
Akuhaṃ	367	Aññasitā	126
Akuhako	172	Aññāya	312
Akevalī	232	Aññena	65, 107
Akkusalo	222, 229	Aṇumpi saññaṃ	149
Akkodhano	165, 332	Atarī	191
Akkhāya	131	Aticca	93
Akkheyyaṃ	98	Atimaññe	310
Agataṃ disaṃ	375	Atimāne	180, 334
Agiddho	156	Atimāno	197, 391
Aggaṃ	218	Atisāraditṭhiyā	231
Aggaḥesuṃ	160	Atisitvā	252
Accatari	342	Atītaṃ	170
Accantasuddhi	75	Attam pahāya	83
Accayeyya	48	Attagarahī	41
Ajeguccho	175, 178	Attañjaho	69
Ajjhagā	363	Attadaṇḍā	315
Ajjhattaṃ	268, 271	Attanā	230
Ajjhattasantiṃ	143	Attā	63, 80, 191, 273
Aññā	145	Attham	211
Aññaṃ	81	Atthi	369

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
	[A]		[A]
Attho	131	Anissito	103, 163, 189, 341
Atha	117, 136, 294, 310, 324, 392	Anītihaṃ	314
Adakkhi	251	Anu-esī	388
Adassarā	143	Anugijjhati	9, 184
Addasā	254	Anugijjheyya	287
Addasāsīm	323	Anugīyanti	330
Addasi	314	Anuggahāya	142, 144, 146, 244
Adiṭṭhiyā	145	Anuggaho	257
Addhā	2	Anutthunanti	244
Adhiṭṭhito	119	Anutthunā	129
Adhipātakā	386	Anutthunāti	129
Adhivāsayeyya	388	Anuddhato	168
Adhosi	63	Anudhammaṃ	384
Anattagarahī	258	Anupādiyāno	83, 267
Ananugiddho	349	Anupādisese	219
Anapekkhinaṃ	190	Anupucchamāno	149
Anapekkhino	123	Anusikkhe	314
Anabhibhūto	314	Anusocati	170
Anariyadhammaṃ	52	Anussaranti	228
Anavajjakammaṃ	243	Anūpanīto	159
Anassāvī	179	Anūpaneyya	82
Anādiyānaṃ	86	Anūpayamaṃ	63
Anānujānaṃ	222	Anūpayo	62, 239
Anānupuṭṭho	51	Anūpalittaṃ	156
Anāriyaṃ	112	Anūpalitto	69, 157
Aniketacārī	395	Anekarūpehi	272
Aniketasārī	153	Anejassa	274, 350
Aniṭṭhurī	349	Anejo	349
Anissāya	147		

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]		[A]	
Anokasārī	152	Abhigajjaṁ	133
Anoko	389	Abhichanno	18
Anositaṁ	323	Abhijaññā	271
Antaṁ	163	Abhijappeyya	289
Antā	39	Abhijānaṁ	64
Anto	84	Abhinande	404
Annaṁ	196	Abhinandeyya	337
Annānaṁ	290	Abhinibbutatto	54
Anvāyanti	237	Abhipassaṁ	238
Anveti	13	Abhibhū	314
Apatthayāno	243	Abhirattā	233
Aparaṁ	70	Abhivadanti	232
Aparaddhā	232	Abhisajjeyya	302
Apāhataṁ	128	Abhisambhave	375
Apāhataṁ	127	Abhisambhaveyya	387, 392
Apihālu	174	Abhisitto	231
Apucchimha	217	Amaccharī	174, 193
Apurakkhataṁ	192	Amamo	38
Apekkhamānā	25	Amāyo	332
Appaṁ	32, 90, 237	Ambujaṁ	156
Appagabbho	175, 332	Aratiṁ	140
Appamatto	45, 314	Aratī	324, 394
Appasaddesu	294	Ariyānaṁ	122
Appiyaṁ	103, 392	Arogaṁ	64
Appodake	38, 320	Alaṁ	237
Abandhano	342	Alabhamāno	290
Abalā	9	Alābhe	184
Abbatā	145	Avadāniyā	28
Abbuyha	330	Avasissati	98
Abbūlhasallo	45	Avikatthī	166

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]		[Ā]	
Avikampamāno	150	Āgamā	136
Avirujjhamānā	136	Āgā	149
Aviruddho	184	Āgū	155
Avivādabhūmiṃ	238	Ājvaṃ	339
Avītataṇhāse	36, 244	Ātaṅkaphassena	388
Avītivatto	79	Ātappaṃ	295
Avivādātā	56	Ātāpī	295
Avokkamaṃ	339	Ātumānaṃ	52, 230, 273
Asaṃvindaṃ	348	Āthabbaṇaṃ	297
Asaññī	217	Ādānaganthaṃ	76
Asatā	194, 344	Ādiccabandhu	264
Asantāsī	166	Ādiyatī	59
Asante	210, 211, 213	Ādīnavaṃ	121
Asantesu	257	Ādeti	352
Asantya	214	Ānisaṃsaṃ	56, 80
Asātaṃ	204, 210, 211	Āyasmā	108, 352
Asāro	321	Ārammaṇaṃ	339
Asitaṃ	364	Āvaraye	286
Asissaṃ	394	Āvase	95
Asīlatā	145	Āvaheyya	235
Asmi	268	Āvilattaṃ	390
Assā	8	Āvisi	321
Assutiyā	145	Āsaṃ	76
Ahu	132, 324	Āsattiṃ	38
		Āsatti	170
[Ā]		Āsanaṃ	101, 371, 384
Ākāsaṃ	338	Āsanesu	294
Āgataṃ	367	Āsayamaṃ	402
Āgato	354	Āsā	201
Āgamaṃ	369	Āha	67, 79, 145, 229

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
	[Ā]		[U]
Āhu	34, 52, 102, 114, 125, 128, 222	Uccāvacesu	371
	[I]	Uṇhaṃ	388
Īṅgha	217	Uttamaṃ	122, 161
Icca	108, 352	Uttamaṃ naraṃ	161
Icchaṃ	127, 133, 323	Uttariṃ	79
Icchati	107	Udakabindu	104
Icchā	22, 214	Uddhaṃ sa	135
Icchānidānā	23	Uddhaṃsarā	244
Icchānidānāni	214	Unnati	132
Icche	140	Unnamatī	131
Iti	54, 95, 144	Unnameyya	299
Itonidānaṃ	213	Upaccagā	129
Itonidānā	203	Upacchinde	403
Idaṃ	141	Upaṭṭhitāse	240
Idaṃ meti	346	Upanissāya	205, 244
Idameva saccanti	237	Upanissitā	219
Idha	31, 84, 121, 241	Upayaṃ	239
Ime va kāme	26	Upayā	62, 63, 159
Iriyāno	341	Uparundhe	268
	[U]	Upalabbhati	191
Uggayha	134, 156	Upavādaṃ	301
Uggahaṇaṃ	255	Upasantassa	273
Uggahāyanti	70	Upasanto	161, 190, 343
Uggahītaṃ	78, 136	Upasame	273
Ugghāti	130	Upātivatto	250
Uccāvacaṃ	71, 73	Upekkhako	186, 257
		Upekkhati	255
		Upekkhā	402
		Upeti	47, 62, 239, 254
		Ubhayante	84

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[U - Ū]		[O]	
Ubhosu antesu	39	Okam̃	152
Ussadam̃	275	Okasārī	152
Ussadā	55, 188	Okkhittacakkhu	399
Ussesu	351	Ogham̃	14, 15, 17, 43, 46
Ūmi	274	Oghatiṇṇassa	123
[E]		Otiṇṇo	326
Ekam̃ saccam̃	226	Omako	223
Ekacariyam̃	119, 121	Omesu	351
Eke	47	Oram̃	92
Eko	112, 361	Osāne	323
Ekodi	381	[Ka]	
Ekodibhūto	409	Kaṇhassa	391
Ejati	193	Kati	372
Ejā	274, 349	Katthiko	304
Ejānugā	70	Katham̃kathā	204, 206
Etam̃	115, 121, 211, 212, 224, 312	Katham̃kathī	209
Etampi	96	Katham̃dassī	161
Eti	133, 194, 220, 235	Katham̃ nu	144
Ete	219	Katham̃sīlo	161
Ettāvata	218	Kathayeyya	308
Etto	218	Kathojjam̃	126, 130
Ettha	234, 324	Kapaṇo	116
Eyya	239	Kapīva	70
Elambujam̃	156	Kappam̃	194, 254
Evam̃	97, 105, 156, 274	Kappayanti	75, 87
Evābhijānam̃	64	Kappayeyya	82
Esa khvassa	118	Kappā	74, 75, 86, 87, 194, 261
		Kappiyo	261
		Kamma virādhayitvā	242

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ka]	
Kammāro	382
Kammunā	159
Kayavikkaye	301
Kayirā	121, 290, 309
Kareyya	275, 301, 389
Karoti	83
Karonti	311
Kalahā	196, 198
Kalaho	196
Kalyāṇapīti	393
Kasmā	226, 227
Kassaci	341, 353
Kāmaṃ	253
Kāmapaṅko	339
Kāmayamānassa	2
Kāmayānassa	3
Kāmā	1, 5, 15, 21, 27
Kāme	157, 331, 342
Kāmesu	123, 190
Kālaṅkataṃ	98
Kālena	408
Kimsū bhavissāma	29
Kiñcanaṃ	343
Kiñci	267
Kiñhi	251
Kittayissāmi	319
Kitti	114
Kivanto	371
Kyāssa	376
Kukkuccaṃ	167, 402

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ka]	
Kukkuccā	292
Kutoniḍānā	200, 201, 210
Kutoniḍāno	203, 212
Kutopahūtā	196, 198, 203, 212
Kuppati	128, 184
Kuppapaṭiccasantiṃ	57
Kubbati	103, 205, 236
Kubbanti	76
Kubbaye	336, 338
Kubbetha	272
Kurute	79
Kuva	394
Kusalā	52, 81, 133, 221, 224, 253
Kusalānu-esī	388
Kusalāvadānā	126, 219
Kusalāvadāno	230
Kusalo	230
Kuhiṃ	246
Kuhiñci	48, 55, 60, 76, 275, 289
Kodhaṃ	300
Kodho	165, 204, 206, 391
[Kha]	
Khantiṃ	239, 338
Khādanīyānaṃ	290
Khiddaṃ	295

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
	[Kha]		[Ga]
Khilaṃ	404	Gotama	161
Khilo	48	Gotamassa	313
Khīṇasote	38		[Gha]
Khettaṃ	8, 191	Ghaṭṭayantā	160
Khemaṃ	238, 351	Gharamhā	242
Khemadassino	100		[Ca]
	[Ga]	Cakkhu (vivaṭa)	275
Gacchati	195	Cakkhumā	356
Gacchato	375	Cakkhūhi	285
Gacche	391	Catuppadānaṃ	387
Gaṇiṃ	354, 369	Caturo	394
Ganthaṃ	81	Caraṃ	45
Ganthā	76, 159, 190	Carato	123
Ganthāni	256	Carantaṃ	74
Gathitaṃ	76	Caranti	135
Gadhitā	123	Caritvāna	112
Gadhitāni	330	Carissasi	343
Gabbhakarāṇaṃ	298	Care	244, 337
Gavā	8	Careyya	38
Gahāya	70	Cintayanto	137
Gahessasi	343	Cutūpapāto	245
Gāmakathāya	286	Cuto	241
Giddhā	27, 99	Cudito	404
Gutto	399	Cetayeyya	405
Guhā	17	Codito	117
Guhāsu	371		[Cha]
Gedhaṃ	339	Chandaṃ	39, 407
Gedho	27, 99, 193, 349	Chandagū	257
Gocarā	377		

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Cha]		[Ja]	
Chandajātassa	3	Jīvitena	310
Chandanidānāni	201	Jīyati	345
Chandānunīto	49	[Jha]	
Chando	3	Jhānānuyutto	401
Chinnasoto	342	Jhāyati	116
[Ja]		Jhāyī	291
Jaññā	31, 397	[Ña]	
Janam	97, 318	Ñatvā	64, 77, 121, 189, 209
Janavādadhammāya	405	Ñāṇapathāya	209
Janā	94, 98, 405	Ñāṇabandhu	255
Jantu	14, 31, 51, 71, 79	Ñāṇena	82, 145, 147
Jantuno	3, 98	Ñāṇenapi	83
Jappam	26	[Tha - Da]	
Jappanam	339	Ṭhatvā	229, 235
Jappanā	245	Ṭhito	274
Jappitāni	245	Ḍamsā	386
Jappe	147, 246	[Ta]	
Jarasā	93	Tam	161
Jalena	156	Takkaṁ	228
Jāgariyam	294	Takkāsayam	402
Jātam	315	Taṇham	140
Jātā	130	Taṇhā	36, 189, 244, 268
Jāte	135	Taṇhāya	184
Jānāti	221	Tato	13
Jānāmi	251	Tattha	80, 125, 131, 254
Jāniyāma	216		
Jigucchitam	244		
Jīvati	93		
Jīvitam	32, 90		

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
	[Ta]		[Ta]
Tathaddasā	254	Tesaṃ	88
Tathāvidho	21, 117	Tosanattham	397
Tathiyam	224		[Tha]
Tathiyā	249	Thale	340
Thatveva	251	Thāmaṃ	272
Tandiṃ	295, 333	Thāvaraṃ	390
Tamaṃ	361, 409	Thiyo	9
Tammayo	158	Thīnaṃ	333
Taranti	70	Thunanti	227
Tare	15	Theyyam na kare	389
Tava	108		[Da]
Tasā	390	Daṇḍā	315
Tasmā	14, 29, 48, 58, 79, 81	Dassaye	102
Tassa	2, 3, 78, 86, 164, 188	Dassiṃ	74
Tassa bhagavato	314	Dahanti	126, 225
Tādiṃ	365	Dahāti	230
Tādī	88	Dahāsi	149
Tikicchaṃ	298	Daheyya	234
Tiṭṭhaṃ	18	Dalḥaṃ	122, 389
Tiṭṭhe	273, 392	Dalḥaṃ vadānā	234, 248
Tiṭṭheyya	301, 334	Dāsaporiṣaṃ	8
Titthaṃ	233	Dāsā	8
Titthyā	233	Diṭṭhaṃ	81
Tisso	108	Diṭṭhaṃ va sutam	244
Tucchaṃ	225	Diṭṭhasutaṃ mutesu	106
Tumassa	251	Diṭṭhā	98
Tumo	232	Diṭṭhiṃ	48, 134, 160
Tusitā	354	Diṭṭhiparibbasānā	221, 223, 236
Te	15	Diṭṭhipurakkharāno	254
Te ve	144		

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
	[Da]		[Dha]
Diṭṭhimpi	84	Dhīrā	34
Diṭṭhiyā	145, 147, 148, 158	Dhīrehi	144
Diṭṭhisārī	255	Dhīro	42, 220, 258, 385
Diṭṭhīnivesā	57	Dhonassa	59
Diṭṭhīsu	78, 171	Dhonā	59
Diṭṭhe	67, 80	Dhonena	137
Diṭṭhena	64, 65	Dhono	105
Diṭṭhe sute	229		[Na]
Diṭṭho	352	Na	66, 88, 158, 191, 224. ādipiṭṭhesu
Disā	322	Na atthi	213
Disvā	38, 77, 95, 115, 130. ādipiṭṭhesu	Nakkhattaṃ	298
Disvāna	140, 253	Natthi	55, 86, 133, 136, 151. ādipiṭṭhesu
Dissatī	355	Natthi meti	348
Dukkhaṃ	13	Nappamajjeyya	293, 313
Dukkūpanītā	29	Namassaṃ	314
Duṭṭhamanā	47	Nametha	97
Duddasaṃ	324	Naro	9, 58
Duppamuñcā	23	Navīvadātā	223
Duraccayaṃ	342	Nave	257, 338
Duraccayo	339	Nāgāramāvase	95
Duve	238	Nāgo	155
Dūre	21	Nājjheti	342
	[Dha]	Nātivelam	405
Dhammaṃ	189, 232, 247	Nādeti	352
Dhammā	56, 88, 209	Nānā	221, 228
Dhammesu	58, 85, 141, 250	Nāmaṃ	98
Dhāvati	330	Nāmañca	213
Dhī	34		

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Na]		[Na]	
Nāmarūpasmim	344	Nivesanā	85
Nāvaṃ	14, 15	Nivesanesu	58
Nāsīsati	46	Nisaṅkhati	350
Niketacārī	395	Nisevati	113
Niketasārī	153	Nisevetha	122
Nigghosaṃ	117	Nissajja	146
Nigghose	372	Nissayaṃ	83
Nighāti	130	Nissayatā	189
Niccā	94	Nissayā	147, 189
Niccheyya	58, 85, 141, 250	Nissayeyya	81
Niṭṭhā	201, 202	Nissāya	229
Niṭṭhuriyaṃ	349	Nissitā	125
Niddaṃ	294, 333	Nissito	57, 81, 254
Niddhame	382	Nihīnato	81, 248
Nindaṃ	237	Nihīnapañño	223, 232
Nindāya	128, 299	Nihīno	150, 232
Nipako	381	Nīyati	171
Nibbāti	266	Nīceyyo	188, 272
Nibbānamattano	331	Nupasaṅkheyyo	163
Nibbānamanaso	334	Nūparato	261
Nibbānasantike	123	Nejati	193
Nibbijjha	331	Neti	194
Niyyetha	309, 335	Neyyo	88, 159
Nirattā	63, 191, 273	Nopalitto	43
Nirassajanti	70	Nopalimpati	105
Nirassati	352	No santi	188
Nirāsatti	170		
Niviṭṭhā	28, 125, 234	[Pa]	
Niviṭṭho	49	Pakappanā	55, 60, 245
Nivissavādī	253, 258	Pakappayitvā	228

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Pa]		[Pa]	
Pakappitā	55, 60, 86, 254	Paṭisūraṁ	133
Pakappitāni	143	Paṇidhi	84
Pakappitesu	245	Paṇidhīdha	84
Pakappanaṁ	339	Paṇḍitāse	218
Pakubbamāno	49, 69	Paṇḍito	96, 119
Paṅkena	156	Paṇṇe	104
Pakkho	391	Patilīnacarassa	101
Pagāhati	118	Patilīno	172
Pagāḷho	20	Patthanā	245, 262
Pacinaṁ	143	Patthayatī	242
Paccekasaccesu	125	Patthayamānassa	245
Pacceti	84, 88	Patthiyo	262
Paccenti	148, 251	Padume	105
Pacchā	25, 343	Panudeyya	300
Pajaṁ	36, 319	Pantamhi	376
Pajappati	242	Pante	394
Pajā	123, 226	Pannabhāro	260
Pajānaṁ	226, 384	Papañcasaṅkhā	217
Pañhavimaṁsakāse	128	Papañcasaṅkhāya	267
Paññaṁ	393	Pappuyya	132
Paññāya	310	Pabbatānaṁ	371
Paṭinisajja	340	Pabrūmi	212, 350
Paṭipajjati	112	Pabrūhi	161, 211
Paṭipadaṁ	284	Pabhinde	404
Paṭibuddho	97	Pamādena	333
Paṭibhānavā	180	Pamāya	235
Paṭivajjā	311	Pamuñcaṁ	70
Paṭisamyujeyya	151	Pamuñce	405
Paṭiseniṁ	311	Pamohaṁ	149
Paṭisenikattā	135	Param	136

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Pa]		[Pa]	
Paradhammikānaṃ	387	Parissayā	10, 280, 281, 372, 373
Paraneyyaṃ	250	Parissayāni	387, 393
Paramaṃ	64, 78, 246	Parihāyanti	3
Paravādehi	117	Parihīnaṃ	128
Parikissati	119	Parihīnapañño	224
Pariggahaṃ	100	Pareto	116
Pariggahā	94, 100	Paresaṃ	117
Pariggahāni	214	Paro	229
Pariggahesu	43	Pavakkhāmi	384
Parijāneyya	336	Pavasaraṃ	242
Pariññā	43	Pavādiyāse	227
Pariññāya	40	Pavitakkaṃ	136
Parittase	290	Pavuccati	98
Paridevaṃ	288	Pavuttā	209
Paridevati	129	Paveditaṃ	144
Paridevadhamme	394	Pavedhati	242
Paridevaneyye	395	Pavedhitaṃ	245
Paridevayanti	29	Pavedheyya	299
Paridevo	99, 104, 197	Palikhañña	391
Paripuṇṇaṃ	247	Palehi	133
Paripuṇṇamānī	231	Pasaṃsaṃ	127, 237
Pariphandaṃ	35	Pasaṃsakāmā	126
Paribbasāno	78	Pasaṃsanti	249
Parivajjaye	15	Pasaṃsito	131, 299
Parivajjeti	5	Pasavo	191
Parivīmaṃsamāno	409	Pasutā	27
Parisaraṃ	126	Pasuto	331
Parisāya	127, 131	Passaraṃ	142, 252
Parissayavinayaṃ	280	Passati	56, 80, 81, 98, 250

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Pa]		[Pa]	
Passatha	37, 318	Puññe	69
Passāmi	35, 64, 251	Puṭṭho	133
Pahassamāno	229	Puttā	191
Pahāya	15, 62, 243	Puthu kāme	9
Pahitattassa	380	Puthujanānaṃ	311
Pahiyati	95	Puthujjanaṃ	113
Pahoti	205	Puthujjanā	192
Pāgabbhiyaṃ	305	Puthujjā	239, 255
Pātimokkhaṃ	284	Puthuso	233
Pādalo	291, 399, 401	Puthū	248
Pādāpi	140	Pubbanto	163
Pānānaṃ	290	Pubbāsava	257
Pāpe	69	Pubbe	343
Pāraṃ	88	Purakkhataṃ	164
Pāragū	15, 16	Purakkhatā	56
Pāraṅgato	88	Purakkhatvā	393
Pāva	51, 52, 65, 230	Purāṇaṃ	337
Piyaṃ	103, 392	Purābheda	162
Piyappahūtā	198	Purimaṃ	70
Piyāni	201, 202	Purisā	9
Piyāyitaṃ	97	Pure	25
Pihayanti	123	Purekkharonti	75, 87
Pihā	174, 341	Purekkhārā	75, 87, 164, 192
Piheti	341	Petaṃ	98
Pīti	2	Petassa	98
Pītimano	2	Pesuññaṃ	197, 199, 300
Pucchā	263	Pesuṇā	199
Pucchāma	217	Pesuṇāni	200
Pucchāmi	263	Pesuṇiyaṃ	300
Pucchito	161, 350		

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
	[Pa]		[Ba]
Pesuṇeyye	178	Bahūni	228
Pokkhare	104	Bālaṃ	126
	[Pha]	Bālā	223, 224
Phandamānaṃ	319	Bālo	222, 223, 225, 229, 232
Phandamāne	37	Bāloti	234
Pharusena	311	Buddho	363
Phalāni	238	Byappathayo	376
Phassaṃ	39	Byāruddhe	320, 323
Phassanidānaṃ	211	Brāhmaṇaṃ	86
Phassā	215	Brāhmaṇassa	250
Phasse	390	Brāhmaṇā	192
Phassena	288	Brāhmaṇo	66, 77, 88, 151, 254, 340
Phassesu	171	Brūmi	190, 224, 238, 339
Phāsu	383	Brūhi	108, 198, 217
Phuṭṭhassa	288		[Bha]
Phuṭṭho	272, 388	Bhagavato sāsane	314
Phusanti	215	Bhagavā	111, 141, 149, 162, 262, 267. ādi
	[Ba]	Bhajato	371
Baddhānaṃ	369	Bhajaṃānassa	101
Bandhanaṃ	342	Bhajeyya	295
Bandhū	9	Bhantaṃva	113
Balīyanti	9	Bhaddante	284
Bahiddhā	271	Bhayaṃ	315, 321
Bahuṃ	253	Bhavaṃ	147, 205, 210, 212, 289
Bahujāgarassa	402	Bhavanaṃ	323
Bahudhā	389		
Bahunā	18		
Bahulīkareyya	294		
Bahunāṃ	369		

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Bha]		[Ma]	
Bhavane	102	Maññetha	82, 122
Bhavanti	210	Mattam	397
Bhavanto	392	Matto	231
Bhavasātabaddhā	23	Maddante	10, 13
Bhavābhavāya	84, 220	Manasā	137
Bhavābhavesu	36, 60, 244	Manasābhisitto	231
Bhavāya	189	Manaso	390
Bhavūpanitā	241	Manussaphassānaṃ	387
Bhavesu	36, 38	Mano	2, 132, 216
Bhāye	385	Mantabhāṇī	168
Bhārā	260	Mantā	168, 268
Bhāseyya	305	Mando	119
Bhikkhu	54, 267, 385, 407	Mamattam	214, 348
Bhikkhuno	101, 370, 381	Mamattā	37, 38, 94, 99, 287
Bhinnamivodakam	14	Mamattāya	96
Bhūripaṇṇo	73	Mamāyite	37, 94, 99
Bheravā	371	Mamāyetha	287
Bheravesu	289	Mamidanti maññati	96
[Ma]		Mayā	319
Maṅku	117, 127	Maraṇam	95
Maccumukhe	36	Maraṇenapi	95
Macco	3	Malam	382
Maccharam	197	Mahāgedho	118
Macchariyam	99, 193	Mahesi	266
Macchariyena	300	Mahogho	339
Macche	320	Māgaṇḍiya	141, 145, 149
Maccherayuttā	199	Māgaṇḍiyo	144, 148
Maccheva	38	Mānam	60, 336
Majjhe	343	Mānātimānam	132
		Mānena	231

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
	[Ma]		[Ma]
Māno	197	Momuhato	149
Māmako	96, 298	Mosavajjam	118, 204, 206
Māyaṃ	60, 295	Mosavajje	309, 335
Mārisā	108	Mohanasmim	18, 19
Māhu	343		[Ya]
Micchā	112	Yaṃ	81, 96
Mithu	126, 224	Yaṃ kiñci	31
Miyyati	92, 93	Yakkhassa	218
Mutaṃ	81	Yatacāri	399
Mutimā	224	Yatonidānaṃ	211
Mutiyā	158	Yathānudhammaṃ	384
Mute	67, 80	Yadattani	56, 80
Muttakarīsapuṇṇaṃ	140	Yadā	390
Munayo	100	Yadicchati	3
Muni	43, 47, 103, 105, 121. ādipiṭṭhesu	Yadidaṃ	383
Munino	123	Yaduttariṃ	79
Musā	225	Yaso	114
Musāti	151	Yasmim	226
Musā na bhaṇeyya	390	Yassa	55, 56, 84, 189, 194
Mussate	111	Yā kāci	239, 268
Mettā	390	Yānaṃ	113
Metteyya	110	Yugaṃ	137
Metteyyo	108	Yuto	178, 180
Methunaṃ	107, 110, 112, 122, 296	Yutto	119, 127
Methunamanuyuttassa	108, 110	Yudhāya	134
Medhagaṃ	234, 236, 318	Ye	375
Monam	169	Ye keci	236
Momuhaṃ	148	Ye cāpi	200
		Yesam	98

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
	[Ya]		[La]
Yesīdha	136	Lapayeyya	303
Yo	4, 9, 50, 342	Labhanti	237
	[Ra]	Lābhakamyā	182, 303
Ragañca	140	Limpāti	42, 104, 105
Rajatassa	382	Lepā	45, 105, 157
Rajāni	406	Lokamimaṁ parañca	46
Rajjati	107	Lokasmim	75, 82, 267
Ratim	361, 363	Loke	7, 22, 35, 55, 60
Randhamesī	128	Loko	321
Rase	287	Lobhaṁ	300
Rasesu	184	Lobhā	201
Rāgarattā	77		[Va]
Rāgarāgī	77	Vaggasārī	83, 256
Rājakhādāya	133	Vagguvado	353
Rittam	371, 384	Vacasā	232
Rittapesuṇo	332	Vacībhi	404
Rittassa	123	Vajjā	399
Rukkhamūlaṁ	371	Vataṁ	240
Ruciyā	49	Vatāni	71
Ruppati	4	Vatthānaṁ	290
Rusito	311, 399	Vatthum	8, 191
Rūpañca	213	Vadate	351
Rūpe	214, 336	Vadanti	47, 75, 81, 133, 218
Rūpesu	205	Vadassu	134
	[La]	Vadānaṁ	65
Lakkaṇaṁ	297	Vadānā	125
Laddhā	3, 290, 396	Vadeyya	49, 63, 151, 156
Lapanā	303	Vadehi	284
Lapanti	36	Vambhayitena	248

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
	[Va]		[Va]
Vasanam	396	Vidvā	71, 239, 340
Vassasatāpi	92	Vidhāvati	326
Vācam payuttam	305	Vidhāsu	150
Vācāyato	169	Vinayā	270
Vādam	47, 151	Vinayāya	406
Vādakāmā	126	Vinayetha	395
Vādayanti	124, 134, 233, 237	Vinābhāvam	94
Vādesu	193	Vinighāti	127
Vāri	104	Vinicchayam	205
Vikappayam	273	Vinicchayā	143, 203
Vikappayeyya	74, 86	Vinicchayāni	236
Vikkhambhaye	393	Vinicchaye	229, 235
Vigayha	126	Vineyya	39
Viggayha	221, 222, 247	Vinodayeyya	391
Viggāhikam	308	Vinodetvā	361
Vighātam	108	Vippajahe	296
Vighātabhūmi	132	Vippamutto	258, 261
Vicaranti	160, 201	Vippahātave	116
Vicareyya	155	Vibhavam	205, 210, 212
Vicinam	312	Vibhavāya	189
Vijaññā	390	Vibhūtasāññī	217
Vijānato	350	Vibhūte	213, 214
Vijigucchato	370	Vibhūsā	296
Vijigucchamānassa	383	Vibhoti	215, 216, 217
Vijjati	189, 191	Vimaṃsī	219
Vijjanti	190	Vimānadassī	229
Vitakke	395	Vimāneti	230
Vitare	333	Vimutto	219
Vitareyya	43	Viyattesu	83
Viditvāna	96	Viyārabbhā	350

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Va]		[Va]	
Virajjati	107, 181	Visamanti jaññā	31
Virato	244, 337, 350	Visame	28
Virame	130, 292, 293	Visuddhim	107, 125, 233
Virāgaratto	77	Visenikatvā	135
Virādhayitvā	242	Visenibhūto	73, 259
Virutaṃ	298	Visesi	82, 248
Viruddho	184	Visesī	150, 188
Vivaṭaṃ	74	Visosehi	343
Vivaṭacakkhu	275	Vissajja	256
Vivade	226	Vihane	409
Vivadetha	150, 151	Vihareyya	294
Vivādaṃ	220, 235	Vītagedho	193
Vivādayātesu	200, 256	Vītataṇho	162
Vivādayanti	134, 222, 247	Vītamaccharo	351
Vivādayetha	132, 238	Vīriyaparakkamo	389
Vivādassa	238	Vuccati	161, 195, 340
Vivādā	130, 196, 198	Vuttā	204, 272
Vivādāni	79, 250	Vedagū	158, 232, 340
Vivittaṃ	101	Vedi	221
Vivitto	155	Vedehi	71
Vivekaṃ	122, 264	Vedo	158
Vivekadassī	171	Vedheyya	246, 371
Vivekā	20	Vemajjhe	163
Viveke	108	Velā	405
Visajja	76	Vevicchaṃ	333
Visaññaṇaṇṇī	216		
Visattikaṃ	190	[Sa]	
Visattikā	7	Samvase	333, 334
Visamaṃ	151	Samvijitaṃ	319
Visamaṃ careyya	31	Samvegaṃ	319

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]		[Sa]	
Sāmsuddhapaññā	223	Satto	17
Sāmsuddhi	64	Satthā	242, 353
Sakaṃ	48, 194	Satthāni	117
Sakaṃ sakaṃ	247	Sadā	14, 188, 269, 312
Sakāyanāni	249	Sadevakassa	355
Sakāyane	234	Saddhammapūjāpi	249
Sakkhidhammaṃ	280, 314	Saddho	181
Saṅkappehi	116	Santamevidam	94
Saṅkhata	55	Santaseyya	387
Saṅkhā	254, 255	Santiṃ	244
Saṅgam	70, 342	Santi	56, 57, 85, 94, 159
Saṅgataṃ	97	Santipadam	264
Saccaṃ	225, 226	Santivādo	156
Saccanti	151	Santīti nibbutim	313
Saccamanā	47	Sante	208
Saccā	339	Santo	53, 146, 195, 256, 311
Sacco	222, 247	Sandiṭṭhiyā	223
Sacco siyā	332	Sandiṭṭhirāgena	233
Saññaṃ	43, 160	Sannidhim	290
Saññaṃmena	240	Sapariyantacārī	385
Saññaṃsaññī	216	Sappasseva	6
Saññasatto	71	Sappo	6
Saññānidānā	217	Sabbaṃ	103, 339, 340
Saññāya	228	Sabbattha	103
Saññāvimmuttassa	159	Sabbadhi	351
Saññāvirattassa	159	Sabbadhī	349
Saṅho	180	Sabbaso	331, 344
Sataṃ	272	Sabrahmacārīsu	404
Satīmā	406	Samaṃ	151, 188
Sato	7, 14, 188, 269, 312	Samaṇā	130, 192

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]		[Sa]	
Samaṇānaṁ	311	Sayaṁ	71
Samaṇena	204	Sayaṁ samattāni	49
Samativattati	8	Sayanam	384
Samattā	224, 231	Sayanamhi	394
Samatto	231	Sayanāsane	372, 376
Samantaṁ	321	Sayanesu	294
Samāgamā	137	Sayameva	52
Samādāya	240, 381	Sarikkho	272
Samādhiṁ	284	Sarīsapānaṁ	386
Samāya	237	Sallaṁ	45, 324, 330
Samāhitatto	402	Sallaviddhova	4
Samijjati	2	Savibhūsaṁ	296
Samuggahāya	80	Sahetha	394, 407
Samuggahītaṁ	58, 77, 85, 250	Sā taṁ	204, 210, 211
Samuggahītesu	149	Sātiyesu	179
Samuddassa	274	Sāmaṁ	231
Samecca	72	Sāmaggiyaṁ	102
Sametassa	215, 217	Sāriputta	383
Sameti	220	Sāriputto	352
Sameritā	322	Sāvajjakammaṁ	243
Samesu	351	Sāsanam	108, 111
Samo	150	Sāsane	313
Samoti	82	Sāhasā	337
Sampajāno	309	Sikkhati	182
Sampayātave	137	Sikkhā	122, 330, 331
Samparāyāya	201	Sikkhissāmase	108
Sampavedheyya	289	Sikkhe	208, 209, 269, 313, 331
Sambodhi	384	Sikkhetha	29, 115, 122
Sambodhikāmassa	384	Sikkhema	241
Sammutiyo	239, 255		

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]		[Sa]	
Sikkheyya	308	Supinaṃ	297
Sitāse	70	Suppahāya	22
Sito	338	Subbināyo	253
Sitvāva	15	Subhaṃ vadānā	125
Siyā	331	Subhaṃ vadāno	254
Sītaṃ	388	Suvimuttacitto	407
Sīdati	330	Susānaṃ	371
Sīmā	87	Sūro	133
Sīmātigo	77	Sekho	395
Sīlabbatam	81, 243	Seṭṭhato	250
Sīlabbatāni	379	Settha	394
Sīlabbatena	145, 310	Senā	73, 135, 259
Sīlavatato	241	Seyyo	272
Sīlavatāni	50	Sevato	384
Sīlavate	67, 80	Seveyya	299
Sīlavatena	82, 88	Sessaṃ	394
Sīluttamā	240	Soko	99, 197
Sujjhati	65	Socati	129, 194, 342, 344
Sutaṃ	81	Socanti	94
Sutā	98	Soceyya	338
Sute	67, 80	Sotaṃ	342
Sutena	159	Sopadhīko	65
Sutvā	117, 311	Snehaṃ	336
Sutvāna	108	Svātivattā	58
Suddhānupassī	65		
Suddhiṃ	67, 124, 133, 145, 148	[Ha]	
Suddhiṃ vado	254	Hadayassitaṃ	324
Suddhi	65	Hassaṃ	295
Suddhī	249	Hassatī	131
Sunihīnapaññā	223	Hāyate	115

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ha]		[Ha]	
Hitvā	257	Hīnā	79
Hitvāna	236	Hīnā narā	36
Hiraññaṃ	8	Hīno	82, 248
Hīnaṃ	81, 114, 246	Hīyamāne	338
Hīnavādo	129	Huraṃ	84

Khuddakanikāye sattamabhāgapotthake

Mahāniddeṣapāliyaṃ

Lakkhitabbapadānaṃ anukkamaṇikā

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]		[A]	
Akappiyo	194	Attā	63, 191
Akukkuco	167	Atthā nānā	131, 138
Akuhako	172, 367	Atimāne ca	180
Akkodhano	165, 332	Atimāno	197, 334
Akkhāya vādaṃ	131	Atisāradiṭṭhiyā	231
Akkheyyaṃ	98	Atisitvā	252
Agiddho	156	Atītaṃ nānusocati	170
Accantasuddhīti	75	Attam pahāya	83
Ajeguccho	178	Atha	117
Ajjhattamevupasame	273	Atha kho so	93
Ajjhattasantiṃ	143	Atha ce sayam	232
Ajjhattaṃ	268	Atha jīvitena	310
Ajjhattaṃ upasantassa	273	Atha tvaṃ	136
Aññatra saññāya	228	Atha vāpi bahiddhā	271
Aññamaññehi byāruddhe	320	Atha vāpi samādhim	284
Aññassa dhammaṃ	247	Atha vāpi diṭṭhim	244
Aññena so sujhati	65	Athassa suddhim	241
Aññaṃ ito	232	Athāparāni	387
Aññaṃ taṃ pucchāma	217	Athāparaṃ pañca	406
Aññaṃ vimāneti	230	Athāsanesu	294
Aṭṭhaṅgasamannāgato saro	353	Atho pasamsampi	237
Atarī so	190	Athopi ve saccamaṇā	47
Attagaraḥi	41	Adakkhi ce	251
Attañjaho	69	Adakkhim	324
Attadaṇḍā	315	Adassaṃ	143

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]		[A]	
Adiṭṭhiyā	145	Appagabbho	175, 332
Addhā	2, 392	Appañhi'dam	32
Adhivāsayeyya	388	Appañhi'dam jīvitamāhu	34
Adhosi so	63	Appamatto	45, 314
Anattagarahī	258	Apāhatasmiṃ	127
Anariyadhammaṃ	52	Apāhataṃ	128
Ananugiddho	349	Apihālu	174
Anānugiddho	41	Appiyā	103, 392
Anānupuṭṭho	51	Appaṃ vata jīvitam	90
Annānamatho	290	Appaṃ hi etaṃ	237
Aniccato	40	Abandhano	342
Aniketacārī	395	Abalānaṃ balīyanti	9
Aniṭṭhurī	349	Abbūḷhasallo	45
Anissāya	147	Abhigajja	133
Anissito	103, 189	Abhibhū	314
Anuggaho	257	Amaccharī	174, 193
Anugijjhati	9	Amamo	38
Anugīyanti	330	Amāyo	332
Anuddhato	168	Aratiṃ sahetha	394
Anupucchamāno	149	Alābhe ca	184
Anupādiyāno	83, 267	Avadāniyā	28
Anusikkhe	314	Avikatthī	166
Anūpanīto	159	Aviruddho ca	184
Anūpayo	239	Avihālu	174
Anūpayam	63	Avītataṇhāse	36, 244
Anejassa	274, 350	Avīvadātā	56
Anejo	349	Asatā ca	344
Anesanāni	290, 396	Asatā ca na socati	194
Anoko	389	Asantāsī	166
Annam	396	Asantesu	257

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A - Ā]		[I]	
Asātaṃ	204	Idha	31, 84
Assā	8	Idha tosanatthaṃ	397
Asitaṃ	364	Idha paṇḍitāse	218
Ākāsaṃ	338	Idheva sikkhema	241
Āgato	354	Idheva suddhiṃ	124, 233
Āgataṃ	369	Ime va kāme	26
Ājavaṃ brūmi	339	[U]	
Ātaṅkaphassena	388	Uccāvacesu	371
Ātāpī	295	Uṇhaṃ	388
Āthabbaṇaṃ supinaṃ	297	Uttamaṃ naraṃ	161
Ādānaganthaṃ	76	Uttariṃ kurute	79
Ādiccabandhu	264	Uda	353
Ādiyatī ca dhammaṃ	59	Udabindu yathāpi	104
Āyasmā	108, 352	Udāhu aññaṃpi	218
Ārammaṇaṃ	339	Udāhu te	228
Āsā ca	201	Uddhaṃsa lokasmiṃ	235
Āsaṃ na kubbanti	76	Uddhaṃsarā	244
[I]		Upaccagā	129
Iccānidānā	22	Upanissitā	219
Icchānidānāni	214	Upayā	62
Icchāyasmā Tisso	108	Upavādaṃ bhikkhu	301
Icchāya'santya	214	Upasanto	161, 343
Icchaṃ	323	Upekkhako	186
Iti disvā	95	Upekkhako sadā	188
Itihaṃ	54	Upekkhako so	257
Ito ca	149	Upekkhatī	255
Itonidānaṃ	212	Upekkhā	402
Idameva saccanti	134, 237	Ubhosu antesu	39
Idaṃ paṭikkosa	221	Ussadā	55, 188
Idaṃ vadāmi	141	Ussadaṃ bhikkhu	275

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[E]		[E]	
Ekaccariyaṃ	119	Evaṃ munī	156
Ekaccariyaṃ daḷhaṃ	121	Evaṃ vagguvado	353
Ekodi	381	Evaṃ sametassa	217
Ekodibhūto	409	Esa khvassa mahāgedho	118
Eko pubbe	112	[O]	
Ekova	361	Okkhittacakkhu	399
Ekaṃ hi saccam	226	Oghatiṇṇassa	123
Ejānugā	70	Oghaṃ	43
Etañca dhammamaññāya	312	Oraṃ vassasatāpi	92
Etampi viditvāna	96	[Ka]	
Etampi disvā	38, 115	Kaṇho	391
Etampi disvā virame	130	Kati parissayā	372
Etamādīnavaṃ	121	Kathojjaṃ	126, 130
Ettāvataggaṃ	218	Kathaṃkathī	208
Ete ca nissajja	146	Kathaṃdassī	161
Ete ca ñatvā	219	Kathaṃ disvā	266
Etepi dhammā	208	Kathaṃ viggāhikaṃ	308
Ete vitakke	395	Kathaṃ nu	144
Ete vivādā	130	Kathaṃ sametassa	215
Etesu ugghātinighāti	130	Kathaṃsīlo	161
Etaṃ ariyānamuttamaṃ	122	Kappā	74
Etaṃ tasmim	112	Kapīva sākhaṃ	70
Etaṃ me pabrūhi	211	Kammañca sāvajja	243
Elambujam	156	Kammavirādhayitvā	242
Evampi	97	Kammāro	382
Evampi titthyā	233	Kamettha bālo	234
Evampi vigayha	222	Kayavikkaye	301
Evābhijanānaṃ	64	Kalaho	196
Evaṃ ṭhito	274	Kammakāraṇā	120, 316
Evaṃ muni	105		

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ka]		[Ka]	
Kalyāṇapīti	393	Kusalāvadānā	126, 219
Kasmā na ekaṃ	226	Kuhanavatthūni	172, 367
Kasmā nu saccāni	227	Kuhiñci	55, 60
Kāni sīlabbatānāssu	379	Kuhiṃ va jappe	246
Kāmapaṅko	339	Kenīdha	74, 86
Kāmayānassa	3	Kodho	300, 391
Kāmā	1, 21, 27, 342	Kodho mosavajjaṅca	204
Kāmāni parivajjaye	15	Kyāssa byappathayo	376
Kāme ca	157	Kyāssassu	377
Kāme parivajjeti	5	[Kha]	
Kāmesu anapekkhināṃ	190	Khādanīyānaṃ	290
Kāmesu anapekkhino	123	Khiḍḍā	295
Kāmesu giddhā	27	Khettāṃ	8, 191
Kāmaṃ kāmayamānassa	1	Khemaṃ passati	351
Kāmaṃ bahuṃ	253	Khemadassino	100
Kālena	408	Khemā' bhipassaṃ	238
Kiñci	267	[Ga]	
Kiñhi tumassa	251	Gacchato	375
Kittayissāmi	319	Gaṇimāgataṃ	369
Kimevidaṃ		Gaṇī	354
muttakarīsapuṇṇaṃ	140	Ganthā	76, 256
Kivanto	371	Ganthā tassa	190
Kismiṃ asante	210	Gabbha-aṭṭhitakāraṇā	298
Kismiṃ vibhūte	213	Gāmakathāya	286
Kimsū asissaṃ	394	Gāme ca	302
Kimsū bhavissāma	29	Gedhaṃ brūmi	339
Kukkuccaṃ	167, 292, 402	Gotama	161
Kutopahūtā	196, 198	[Ca]	
Kuva vā	394	Cakkhumā	356
Kusalā	52, 55, 81	Cakkhūhi neva	285
Kusalānu esī	388		

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ca]		[Ña]	
Catuppadānaṃ	387	Ñāṇena vā so	65
Caturāṅgatama	276, 356	Ñatvā	121
Caturo	394	Ñatvā ca so	255
Carato	123	Ñatvā dhammaṃ	189, 341
Carantaṃ	74	Ñatvā pavuttā	209
Caraṃ	45	Ñatvā munī	219
Cutūpapāto	245	Ñatvā vimutto	219
Cudito	404		
[Cha]		[Da]	
Chandānidānāni	201	Ḍaṃsādhipātānaṃ	386
Chandānunīto	49		
Chando	3, 39	[Ta]	
Chando nu lokasmim	203	Taṃ	2
Chinnasoto	342	Taṃ jāniyāmāti	216
		Taṃ nissito	57
[Ja]		Taṃ tassa apurakkhataṃ	192
Jantu	14, 31, 51	Taṃ brāhmaṇaṃ	86
Jantuno	3	Taṃ brūmi	190
Janā	405	Taṃ me	161
Janaṃ passatha	318	Taṃ vāpi ganthaṃ	81
Jappitāni	245	Takkaṅca diṭṭhīsu	228
Jāgariyaṃ	294	Takkāsayamaṃ	402
Jānāmi	251	Taṇhagataṃ	36
Jīvitaṃ	32, 90	Taṇhā	36, 184
		Tato naṃ dukkhamanveti	13
[Jha]		Tathā vadānaṃ	65
Jhānānuyutto	401	Tathāvidho	21, 117
Jhāyī	291	Tatheva etaṃ	251
		Tadiṅgha brūhi	217
[Ña]		Tandiṃ	295, 333
Ñāṇapathāya	209		
Ñāṇenapi so	83		

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ta]		[Ta]	
Tandim māyaṃ	296	Tāsaṃ vinayā	269
Tadeva so	80	Tikicchā	298
Tamariyadhammaṃ	55	Tiṭṭhaṃ naro	18
Tamānisaṃsaṃ	350	Tiracchānakathā	286, 292
Tamāhu aññepi	225	Tīsu vidhāsu	150
Tamūpanissāya	205, 244	Tusitā	354
Tameva dassim	74	Te kāmā	3
Tameva sallamabbuyha	330	Te uggahāyanti	70
Tameva hīnanti	246	Te tvaṃ vadassū	134
Tasmā	14	Te duppamuñcā	23
Tasmā tuvaṃ	149	Te na taranti	70
Tasmā na ekaṃ	227	Tenā'tumānaṃ	230
Tasmā naro	58	Te pahāya	15
Tasmā munayo	100	Te vādakāmā	126
Tasmā munī	48	Te visame	28
Tasmā vādesu	193	Te ve	144
Tasmā vivādāni	79, 250	Tesu tvaṃ kiṃ	136
Tasmā hi diṭṭhaṃ va	81	Tesaṃ na koci	224
Tasmā hi tassa	314	Tesaṃ paneke	219
Tasmā hi bāloti	225	[Tha]	
Tassa	85	Thale tiṭṭhati	340
Tassa ce	2, 3	Thāvarā	390
Tassa natthi	164	Thiyo	9
Tassa no	188	Thīnaṃ	333
Tasā	390	Theyyaṃ na kāre	389
Tassīdha natthi	78	[Da]	
Tassīdha diṭṭhe	86	Daṇḍā	315
Tādī	88	Dāsā	8
Tādīm	365	Diṭṭhāpi sutāpi	98
Tāvatiṃse vassaṃvuṭṭho	352	Diṭṭhamaṅgalikādī	67

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Da]		[Dha]	
Diṭṭhañca nissāya	149	Dhīrehi	144
Diṭṭhiparibbasānā	236	Dhīro	42, 220
Diṭṭhimpī lokasmin	82	Dhutaṅgāni aṭṭha	50
Diṭṭhimpī so	84	Dhonena	137
Diṭṭhiyā eke	148, 251	Dhono	59, 105
Diṭṭhiyā so	231	[Na]	
Diṭṭhīnivesā	57	Na alaṃ samāya	237
Diṭṭhīsu ca na nīyati	171	Na aññato	273
Diṭṭhī hi tesampi	224	Na uccāvacaṃ	73
Diṭṭhīhi diṭṭhiṃ	136	Na unnameyya	299
Diṭṭhī hi naṃ pāva	65	Na ussesu	193
Diṭṭhī hi sā	231	Na kappayanti	75, 87
Diṭṭhena ce suddhi	65	Na kappiyo	261
Diṭṭhena saṃsuddhi	64	Nakkhattāni aṭṭhavīsa	298
Diṭṭhe sute	67, 229	Na kammunā	159
Disā sabbā	322	Na koci	232
Disvāna taṇhaṃ	140	Na koci dhammesu	248
Disvāna vā	253	Na ca katthiko	304
Dukkhūpanītā	29	Na ca parittase	290
Dukkhaṃ vata	394	Na ca mamāyetha	287
Duddasaṃ	324	Na ca vācaṃ	305
Duve vivādassa	238	Na ca pādalo	401
Dūre vivekāhi	21	Na chandagū	257
[Dha]		Natthi attā	273
Dhammā	56	Natthi meti	348
Dhammāpi tesam	88	Na tassa puttā	191
Dhammesu	58	Na tassa hetū	31
Dhammesu ca na gacchati	195	Na tassa hoti	141, 150
Dhammesu niccheyya	141, 250	Na tāni uggayha	156
Dhīrā	34	Na tena thāmaṃ	272

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Na]		[Na]	
Na tena seṭṭho	122	Na vivādayetha	132, 238
Na tesu pasuto	331	Na visesī	188
Na diṭṭhiyā	158	Nave akubbari	257
Na diṭṭhiyā na sutiyā	145	Nave khantiṃ	338
Na diṭṭhisārī	255	Na vedagū	158
Na nirassati	352	Na saññasaññī	216
Na nisevetha	122	Na saddho	181
Na pacceṭi	88	Na sannidhiṃ	290
Na patthiyo	262	Na samesu	194
Nappamajjeyya	293, 313	Na sikkheyya	308
Na pādaloḷassa	291	Na so socati	342
Na pi ñāṇabandhu	255	Na ha'ññadattha'tthi	131
Na piyaṃ	103	Na hi aññamokkhā	24
Na pihetidha	341	Na hi tammayo	158
Na purekkharonti	75, 87	Na hi tena	253
Na brāhmaṇassa	250	Na hi tena suddhiṃ	133
Na brāhmaṇo	66, 254	Na hi santi	94
Na mamattāya	96	Na hi santo	311
Namassaṃ	314	Na hi sā	272
Na mutiyā	158	Na hi subbināyo	253
Na musā	390	Na hi seṭṭhato	250
Na me diṭṭho	352	Na hi so	107
Na medhagaṃ kubbati	236	Na heva saccāni	228
Nayidha pakubbamāno	69	Nāgāramāvase	95
Na rāgarāgī	77	Nājjheti	342
Na limpati	258	Nāññena visuddhimicchati	107
Na limpatī	42	Nāññesu dhammesu	125, 233
Na loke	188	Nātumānaṃ vikappayaṃ	273
Na vāhametaṃ	224	Nāddasāsiraṃ	323
Na vivādameṭi	220	Nādeti	352

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Na]		[Na]	
Nānā te saccāni	227	No ce kira	147
Nāmañca rūpañca	213	Nopi asaṅṅī	217
Nāmaṃyeva	98	Nopi nivissavādī	258
Nāvaṃ bhinnamivodakaṃ	14	[Pa]	
Nāvaṃ sitvāva pāragū	15	Pakappanā	55, 245
Nāsīsati	46	Pakappitā	60, 254
Nigghose	372	Pakappitāni	143
Niccheyya	85, 250	Pakubbamāno	49
Niṭṭhā	202	Paccekasaccesu	125
Niddā	333	Pañca rajāni	406
Niddaṃ	294	Pañcannaṃ dhīro	385
Nindāya	299	Pacinaṃ	143
Nindāya so	128	Pacchā pure	25
Nipako	381	Pacchā te	343
Nibbānamattano	331	Pajappatī	242
Nibbānamaso	334	Pajā	36, 226
Nibbijjha	331	Pajānaṃ	226
Nirattā	63, 191	Paññā	393
Nirāsatti	170	Paññāvimuttassa	159
Nivissavādī	253	Paṭipadaṃ	284
Nivesanā	85	Paṭibuddho	97
Nisaṅkhatiyo	350	Paṭibhānavā	180
Nissayā	189	Paṇṇe vāri	104
Nissāya vimānadassī	229	Paṇḍitoti	119
Nihīnato passati	81	Pantamhi	376
Nihīnato	248	Patilīnacarassa	101
Nīceyyo	272	Patilīno	172
Nūparato	262	Patthayatī ca suddhiṃ	242
Neyyo	159		

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Pa]		[Pa]	
Patthayamānassa	245	Pavedhitaṃ	245
Padume vāri	105	Passaṅca diṭṭhīsu	142
Pappuyya tamatthaṃ	132	Pasavo	191
Pabbatānaṃ	371	Passāmi loke	35
Pabrūmi	212	Passāmi suddhaṃ	64
Pamādena	333	Pasutā	27
Pamūḷhā	28	Pasaṃsakāmā	126
Paramaṃ arogaṃ	64	Pasaṃsamicchaṃ	127
Paramanti diṭṭhīsu	78	Pasaṃsito	131
Paradhammikānampi	387	Passaṃ naro	252
Paravādehi	117	Pahitattassa	380
Parassa ce	222, 248	Pahīyati	95
Parassa ce hi	232	Pāgabbhiyaṃ	175, 305
Pariggahā	212	Pātimokkhaṃ	284
Pariggaho	100	Pānāni aṭṭha	290
Paridevaneyye	395	Pāraṅgato	88
Paridevayanti	29	Pāvā	51
Paridevati	129	Piyā	198, 392
Paridevasokā	197	Piyāyitaṃ janāṃ	97
Paridevo	99, 104	Piyā su lokasmiṃ	200
Paridevaṃ	288	Pīti	2
Pariphandaṃ	35	Pucchāmi taṃ	263
Parissayavinayaṃ	284	Pucchito	161
Parissayā	280, 373	Puñṇe ca pāpe ca	69
Parisaṃ vigayha	126	Puthukāme	9
Paresaṃ	51, 117	Puthujanānaṃ	311
Pavādiyāse	227	Puthujjanā	113, 192
Pavitakkamāgamā	136	Puthujjā	255
Paveditaṃ	144	Puthū hi aññassa	248
Pavedhati	242	Pubbamantamanissito	163

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Pa]		[Ba]	
Pubbāsava	257	Bālaṃ	126
Pubbeva natthi	133	Buddhaguṇā	138
Purakkhatā	56	Buddho	363
Purāṇaṃ	337	Byasaṇā	14, 36
Purimaṃ pahāya	70	Byāruddhe	323
Purisā	9	Brāhmaṇā	66, 88, 192
Purekkhārā	164	Brāhmaṇo	77
Petassa jantuno	98	Bodhipakkhiyā	102, 111, 266, 383
Petaṃ kālaṅkataṃ	98		
Pesuññaṃ	197, 300	[Bha]	
Pesuṇeyye ca	178	Bhagavā	110, 162, 262, 267, 409
[Pha]		Bhajato	371
Phandamānaṃ	319	Bhajamānassa	101
Pharusena	311	Bhavaṅca	289
Phassanidānaṃ	211	Bhavane	102
Phasse asante	211	Bhavasātabaddha	23
Phassena yadā	288	Bhavābhavāya	84
Phasso	39	Bhavābhavāya na sameti	220
Phasso nu lokasmiṃ	212	Bhavābhavesu	36, 60, 244
Phassaṃ Pariññāya	40	Bhavāya vibhavāya	189
Phuṭṭho	272	Bhavūpanītā	241
[Ba]		Bhavesu	36
Baddhānaṃ	369	Bhavesu āsatti	38
Bandhu	9	Bhavaṃ na jappeti	147
Bahujaḅgarassa	402	Bhikkhu	54, 267
Bahudhā	389	Bhikkhuno	101, 381
Bahunābhichanno	18	Bhūripaṅṅo	73
Bahūnamidha	369	Bheravā	289, 371
Bālo paro	222, 229	Bheravesu	289
Bālo'mako	223		

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ma]		[Ma]	
Maggapahīnā kilesā	88	Mānena matto	231
Maccumukhe lapanti	36	Māno	61, 336
Macco	3	Māmako	96, 298
Maccharaṃ	197	Māyañca	60
Macchariyaṃ	28, 99, 104, 300	Mārisā	108
Macche appodake	320	Micchā	112
Maccherayuttā	199	Mīthu	126
Maccheva appodake	38	Mutīmā	244
Majjhe ce	343	Muni no upeti	47
Majjhe yathā	274	Mussate vāpi sāsanaṃ	111
Maññāmaharaṃ	148	Musāti vā	151
Mantā asmīti	268	Mūlampi tesam	391
Mantabhāṇī	168	Mūlaṃ papañcasāṅkhāya	267
Mattaṃ sa jaññā	397	Me aratī	324
Maddante naṃ parissayā	10	Mettā	390
Mandova parikissati	119	Metteyyo	108
Manasā diṭṭhigatāni	137	Methunamanuyuttassa	107, 110
Manaso	390	Methunaṃ yo	112
Manussaphassānaṃ	387	Mosavajje	335, 309
Mano	2	Mosavajjaṃ	118
Mamattā	94, 99	Mohanasmim pagāḷho	19
Mamattaṃ so	348	[Ya]	
Mamāyite	37	Yakkhassa	218
Mamidanti maññati	96	Yatacāri	399
Maraṇenapi taṃ	95	Yathā dissati	355
Mahesī	266	Yathānudhammaṃ	384
Māgaṇḍiya	141	Yathā pajānaṃ	384
Mānañca	336	Yathā pasamsanti	249
Mānātimānā	197	Yathā mano	132
Mānātimānaṃ	132	Yathā vibhoti	216

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ya]		[Ya]	
Yathā saṁvijitaṁ	319	Yena sallena	324
Yathā hi jāneyya	49	Yeneva bāloti	230
Yadattanī	80	Yeneva so	133
Yadā	390	Ye bhikkhu	375
Yadicchati	3	Ye samparāyāya	201
Yadidaṁ phāsu	383	Yesīdha natthi	136
Yadidaṁ yudhāya	134	Yesaṁ	406
Yadaṁ	41, 79	Yesaṁ nāmamidaṁ	98
Yamassa vādaṁ	128	Ye hi	371
Yamāhu dhammaṁ	246	Yehi vivitto	155
Yamāhu bālā	224	Yo	4, 342
Yamāhu loke	204	Yo attano	50
Yamāhu saccaṁ	225	Yo ātumānaṁ	52
Yasmiṁ pajā	226	Yo evaṁ jānāti	221
Yasmiṁ samaṁ	151	Yo cepi aticca	93
Yassa	55	Yo naro	9
Yassa natthi	346	Yaṁ kiñci	31, 271
Yassa nissayatā	189	Yaṁ taṁ apucchimma	217
Yassūbhayante paṇidhīdha	84	Yaṁ nissitā	125
Yaso kitti ca	114	Yaṁ nissito	81, 254
Yā unnaṭī	132	Yaṁ pubbe	343
Yā kāci taṇhā	268	Yaṁ puriso	96
Yā kācimā	239	[Ra]	
Yānaṁ bhantaṁva	113	Ratimajjhagā	363
Yutto kathāyaṁ	127	Randhamesi	128
Ye keci	236	Rase ca nānugijjheyya	287
Ye	135	Raso	184
Ye cāpi lobhā	200	Rājakhādāya puṭṭho	133
Ye diṭṭhimuggayha	134	Rittapesuṇo	332
Yena naṁ vajjuṁ	192	Rittassa munino	123

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ra]		[Va]	
Rittāsaṇaṃ	384	Vasaṇaṃ	396
Rukkhamūlaṃ	371	Vācāyato	169
Ruciyaṃ nivīṭṭho	49	Vācaṃ pamañce	405
Rusito	311	Vādañca jātaṃ	47
Rusitopi	399	Vādamhi jāte	135
Rūpe vibhūte	214	Vikkhambhaye	393
Rūpesu	407	Vigayha nānā	221
Rūpesu disvā	205	Vighātaṃ brūhi	108
Rūpe snehaṃ	336	Vicaranti	201
Rogā	10, 13, 35, 320, 370	Vicareyya	155
[La]		Vicinaṃ	312
Laddhā	3, 290	Vijānato	350
Lābhakamyā	182	Vijigucchato	370
Lābhakamyā jaṇaṃ	303	Vijigucchamānassa	383
Lepā	45	Vidvā	71
Lepo	42	Vinābhāvaṃ	94
Lokasmiṃ	75, 86	Vinicchayā	143, 203
Loke	7, 22	Vinicchaye ṭhatvā	229
Loke sakaṃ natthi	194	Vinicchayaṃ kubbatī	205
Lobhā	201	Vippamutto	261
Lobho	333	Vibhavaṃ	210
Lobhaṃ	300	Vibhavaṃ bhavañcāpi	212
[Va]		Vibhūsā	296
Vataṃ samādāya	240	Virato	350
Vatāni	71	Virato care	244
Vatthānaṃ	290	Virame kukkucca	293
Vatthum	8, 191	Virutañca	298
Vadanti te aññasitā	126	Viruddho	184
Vadanti ve duṭṭhamanāpi	47	Vivaṭacakkhu	275
		Vivaṭaṃ	74

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Va]		[Sa]	
Vivādajātesu	200, 256	Saṅkhatā	55
Vivekaṃ	264	Sakkhidhammaṃ	280, 314
Vivekaññeva	122	Saṅgā	342
Vivekadassī	171	Saccanti so	151
Vivekā	20	Sa cāpi methune	119
Viveke	108	Saccā	339
Visajja	76	Saccāni sutāni	228
Vissajja	256	Sace cuto	241
Visattikā	7	Sacco	332
Visamanti jaññā	31	Sacco nu vādo	222, 247
Visenikatvā	135	Saññañca diṭṭhiñca	160
Vihane tamaṃ	409	Saññasatto	71
Vītagedho	193	Saññā	43
Vītataṅho	162	Saññānidānā	217
Vītamaccharo	351	Saññāvirattassa	159
Vīriyaṅgāni cattāri	50, 379	Saññaṃ pariññā	43
Vīriyaparakkamaṃ	389	Saṅho ca	180
Vedagū	340	Santi	56, 266
Vedehi	71	Santimanuggahāya	244
Vemajjhe	163	Santivādo	156
Velā	405	Satimā	406
[Sa]		Santīti nibbutim	313
Sakaṃ sakaṃ	221, 225	Sato	7, 188, 312
Sakaṃ hi dhammaṃ	247	Satto	17
Sakañhi	48	Santo	53, 146
Saṅkappehi pareto	116	Santoti	195
Sakāyane tattha	234	Santo asantesu	256
Sakāyane vāpi	234	Santo so	351
Sa kena	246	Satthā	353
Sakena vādaṃ	151	Satthāni	117

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]		[Sa]	
Satthāva hīno	242	Samijjhati	2
Sadā	269, 312	Samuggahāya	80
Sandiṭṭhiyā	223	Samuggahītaṃ	58, 85
Sandiṭṭhirāgena	233	Samuggahītesu	149
Sadevakassa	355	Sammutiyo	255
Saddhammapūjāpi	249	Samoti	82
Sappasseva padā siro	6	Samo visesī	150
Sampajāno saṭhāni	309	Saya'mattana	230
Sa pannabhāro	260	Sayanamhi pante	394
Sapariyantacārī	385	Sayameva pāva	52
Sabbattha munī	103	Sayaṃ pamāya	235
Sabbadhī samo	349	Sayaṃ samattāni	49
Sabbaso nāmarūpasmiṃ	344	Sayaṃ samādāya	71
Sabbaso	331	Sayaṃva so	235
Sabbāva eṭā	239	Sallaviddhova	4
Sabbeva te	237	Sallaṃ	324
Sabbeva bālā	223	Sa vippamutto	258
Sabbeva hīme	222, 247	Sa ve	169
Sabbeva vādā	249	Save loke	345
Sabbevime	223	Sa ve niccānasantike	123
Sambodhikāmassa	384	Sa ve viyattesu	83
Sabbaṃ tamaṃ	361	Sa sabbadhammesu	73, 259
Sabbaṃ so	340	Sahamaccharā	197
Sabrahmacārī	404	Sātaṃ asātañca	210
Samaṇā	192	Sātiyesu anassāvī	179
Samaṇānaṃ	311	Sāmaggiyo	102
Samaṇena vuttā	204	Sāriputto	353
Samantamasāro	321	Sāsane Gotamassa	313
Samāhitatto	402	Sāhasā	337
Sammā so	341		

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
	[Sa]		[Sa]
Sikkhā	122, 330	Socati	129
Sikkhe	208, 269, 313	Socanti janā	94
Sikkhetha	29, 115	So tesu	399
Sītaṃ	388	So tehi phuṭṭho	389
Sīmātigo	77	Sopadhiko	65
Sīlabbatenāpi	145	So'maṃ	6
Sīlabbataṃ vāpi	243	So vīmaṃsī	219
Sīlavatāni	50	So hassatī	131
Sīluttamā	240	Samvegaṃ	319
Sīlesu akatthamāno	54	Samsuddhapaññā	223
Sukhaṃ dukhañcāpi	216		
Sutvā paresaṃ	117		[Ha]
Sutvāna tava sāsanaṃ	108	Hadayassitaṃ	324
Suddhī hi	249	Hassaṃ	295
Suddhānupassīti	65	Hāyate vāpi	115
Suddhiṃ	218	Hitvāna sabbāni	236
Suddhiṃ asuddhinti	243	Hiraññaṃ	8
Suddhiṃ vado	254	Hīnamaññaṃ	81
Supinena	97	Hīnamāhu puthujjanaṃ	113
Subhaṃ vadānā	125	Hīnavādo	129
Subhaṃ vadāno	254	Hīnāti aññe	79
Sūro	133	Hīnā narā	36
Sekho	395	Hīno na maññetha	82
Seyyo	272	Hīyamāne	338
Soko	99, 197	Hurā	85

Khuddakanikāye sattamabhāgapotthake

Nānāpāṭhā

Paṭhamo mūlapāṭho, Sī = Sīhaḷapotthakam, Syā = Syāmapotthakam,
Kaṁ = Kambojapotthakam, I = Iṅgalisapotthakam, Ka = kesuci
Marammapotthakesu dissamānapāṭho, Ka-Sī = kesuci Sīhaḷapotthakesu
dissamānapāṭho, Ṭṭha = Aṭṭhakathā.

Mahāniddesapāliya

Nānāpāṭhā

Piṭṭhāṅkā

[A]

Acittikārakato = Acittikārakato (Syā, Ka)	175
Ajjhattasamuṭṭhānā vā = Ajjhataṁ samuṭṭhāti (Syā)	268
Ajjhattaṁ bahiddhā ca = Ajjhatabahiddhā ca (Sī) Ajjhattañca bahiddhā ca (Syā, Ka)	188
Ajjhesati = Ajjhosati (Sī)	197
Ajjhosannā = Ajjhoppānā (Sī, Syā)	27, 114
Aññēpi = Aññē (Sī, Ka)	225
Aññoññaṁ = Aññoññē (Ka)	226
Aṭṭiyamānassa = Aṭṭiyamānassa (Syā, Ka)	383
Atammayatā = Akammayatā (Sī, Ka)	146
Atammayatāya = Akammayatāya (Ka) Akammaññatāya (Syā)	17
Antarāmalo = Antarāmalāṁ (Sī, Ka)	12
Attā = Attāṁ (Syā)	273
Antarāmalo = Antarāmalāṁ (Sī, Ka) Khu 1. 252 piṭṭhe.	282
Atītaṁ anāgataṁ paccuppannaṁ = Atītānāgatapaccuppannaṁ (Syā)	277
Antoti = Antāti (Syā)	84
Antodāho antopariḍāho = Antodāho antopariḍāho (Syā)	99
Atha antena jahati = Atho antena jahati (Syā) Asahantena dahati (Ka)	4
Atthiko āgatomhi = Atthikāṁha āgatā (Sī, Ka)	369

Nānāpāṭhā

Piṭṭhāṅkā

[A]

Atthiko = Atittiko (Sī) Itthiko (Syā)	367
Atthijānitabbaṃ = Atthidhammaṃ jānitabbaṃ (Ka)	277, 358
Athuṇhaṃ = Atuṇhaṃ (Sī, Ka)	388
Athopi = Aññepite (Sī) Aññepi (Syā)	47
Addāriṭṭhakaśamānaṃ = Aḷāriṭṭhakaśamānaṃ (Syā)	276
Andubandhanaena = Addubandhanaena (Syā, Ka)	207
Andhantaṃ = Andhataṃ (Syā, Ka)	12, 283, 374
Adhikuṭṭanaṭṭhenaṭi = Adhikantaṭṭhenaṭi (Syā)	5
Andhaṃ tapetvāna = Atthaṃgamitvāna (bahūsu)	345
Anajjhosanno = Anajjhāpanno (Sī) Anajjhopanno (Syā)	157
Anabhāvaṃkatā = Anabhāvakatā (Sī) Anabhāvaṃgatā (Syā)	77
Anabhiramaṇā = Anabhiramaṇā (bahūsu)	394
Anavaṭṭhitacārikaṃ = Anavaṭṭhitacārikaṃ (Sī, Syā)	285
Anānupuṭṭhova = Anānupuṭṭho ca (Syā)	50
Aniketacārī = Aniketasārī (Syā)	394
Anudā = Anuddayā (Sī)	390
Anupalabbhamāne = Anupalabbhiyamāne (Syā, Ka)	195
Apaccorohaṇatāya = Apaccoropanaṭāya (Sī)	7
Apajjhāyati = Avajjhāyati (Syā)	116
Appaṭisandhiyāti = Paṭisandhiyāti (Sī)	347
Appaṭiṭṭhitacitto = Appaṭiṭṭhinacitto (Syā) Appaṭiṭṭhanacitto (Ka)	186
Apalitto = Asaṃlitto (Syā)	42
Appicchaññeva = Appicchamñyeva (Sī)	184
Aphassitaṃ = Aphusitaṃ (Syā)	138
Abbahaṇaṃ = Abbūhanaṃ (Sī, Syā) Abbhūhanaṃ (Ka)	266
Abbhantaradhātuppakopavasena = Abbhantaradhātusaṅkopava- vasena (Syā)	388
Abyāpajjo = Abyāpajho (Syā, Ka)	390
Abhiññānaṃ = Abhiññāṇānaṃ (Sī)	111
Abhibhūti rūpābhībhū = Abhibhūtarūpā (Syā)	314

Nānāpāṭhā

Piṭṭhānkā

[A]

Abhibhosi ne pāpake = Abhibhū hi ne hīne pāpake (Sī, Ka)	
Abhibhūhi pāpake (Syā)	314
Araññavanapatthāni = Araññevanapatthāni (Sī)	110
Alīnamanaso = Ādinamanaso (Syā)	186
Avasissatu = Avasussatu (Syā)	50
Asani -pa- ti = Asanīva -pa- nāti (Sī)	310
Asaṅgāhaṇā apariyogāhaṇā = Asaṅgāhatā apariyogāhatā (Syā)	
Asaṅgāhanā apariyogāhanā (Ka)	325
Asantāya = Asatāya (Sī) Asātāya (Syā)	194
Asito = Anisito (Syā)	66
Assāsūpanibaddhaṃ = Assāsūpanibandhaṃ (Ka)	93
Asuropo = Assuropo (Sī, Ka)	165
Assūti = Assūti ajjhataṃ (bahūsu)	271
Assaṃ = Assa (Syā)	271

[Ā]

Ākāsaṃ = Ākassaṃ (Syā)	337
Āgāmirattim = Āgamanarattim	394
Ājavaṃ = Ācamaṃ (Syā, Ka)	339
Ājānīyā ca = Ājānīyāva (Syā)	187
Āṭhapanā = Aṭṭhapanā (Sī)	173
Ādiccabandhu = Ādiccabandhū (Sī, Syā)	263
Ānaṇyaṃ = Āṇaṇyaṃ (Tṭha)	124
Ānāpānassatim = Ānāpānasatim (Sī)	5
Āyūhinī = Āyūhanī (Sī, Syā)	6
Āruhaṇatthāya = Āruhanatthāya (Ka)	287
Āvisīti = Āvisīti (Sī) Āvisatīti (Syā)	321
Āveṭhiyaṃ = Āvedhiyaṃ (Syā)	127
Āsavati = Pasavati (Syā)	179

Nānāpāṭhā

Piṭṭhānkā

[Ā]

Āsisamānasā = Āsimsamānā (Sī) Abhimānā (Syā)	335
Āhaṃsu = Āhu (Syā, Ka)	240

[I]

Īcchādhūmāyito = Īcchādhumāyiko (Syā)	322
Ītthabhāvaññathābhāvaṃ = Ītthāmbhāvaññathābhāvaṃ (Ka)	
Khu 1. 201 piṭṭhe.	362
Ītthikathā = Ītthikathā purisakathā (bahūsu)	286
Īdamatthitaññeva = Īdamatthikataññeva (Sī)	184
Īndagu = Īndagū (Sī, Syā)	3
Īmāni kiñcanāni = Īme kiñcanā (Ka)	343
Īmaṃ = Īdaṃ (Sī, Ka)	221
Īssatthena = Īssattena (Ka-Sī, Ka) Isu + sattha	206

[U]

Ukkācanā samukkācanā = Ukkāpanā samukkāpanā (Syā)	303
Ukkhittapaḷigho = Ukkhittapaḷigho (Sī)	365
Uttānīkatā = Uttānīmkatā (Ka)	209
Uttānīkarohi = Uttānīmkarohi (Ka)	108
Uddaṇḍā = Uṭṭaṇḍā (Ka)	51
Uddhampādaṃ = Uddhapādaṃ (Sī)	317
Uddhaṃsa = Uddhaṃso (Syā)	235
Unnati = Uṇṇati (Syā, Ka)	61
Unnatiyā = Uṇṇatiyā (Syā, Ka)	130
Unnamatī = Uṇṇamatī (Syā, Ka)	131
Unnāmo = Uṇṇamo (Syā, Ka)	61
Uppāṭayitvā samuppāṭayitvā = Uppādayitvā samuppādayitvā (Syā, Ka)	330
Upāyupādānā = Upayupādānā (Ka)	152
Umāpupphasamānaṃ = Ummāpupphasamānaṃ (Sī, Ka)	
Ummārapupphasamānaṃ (Syā)	276
Usūyati = Ussuyyati (Syā) Ussūyati (Ka)	349

[Ū]

Ūhacca = Ūhacca (Ka)	346
----------------------	-----

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[E]

Ekacariyaṃ = Ekaccariyaṃ (Ka)	119
Etampi viditvāna = Etaṃ disvāna (Sī, Ka)	95
Ete ca = Etesu (Sī)	229
Edisāya = Kīdisāya (Sī) Īdisāya (Syā)	380
Evaṃ jānāti = Evaṃ pajānāti (Sī)	220

[O]

Odhikataṃ = Mariyādikataṃ (Syā)	364
Onatiyā = Oṇatiyā (Syā, Ka)	130
Olokento = Ullokento (Sī, Ka)	377
Ovuto = Ophuto (Syā)	18

[Ka]

Kañci = Kiñci (Ka)	165
Kaṇḍakavārijaṃ = Kaṇḍakaṃ vārijaṃ (Sī)	155
Katthiko = Katthitā (Syā, Ka)	304
Kathamkathāsallaṃ = Duccaritasallaṃ (Sī)	45
Kantāraddhānapakkhandā = Kantāraddhānapakkhantā (Sī)	
Kantāraddhānapakkhannā (Syā)	124
Kammassakataññaṃ	
saccānulomikaññaṃ = Kammassakataṃ ññaṃ saccānulomikaṃ ññaṃ (Sī, Ka) Ñṇavibhaṅgepi.	145
Kamettha = Kaṃ tattha (Sī, Ka)	234
Karavīkarutamañjughoso = Karavīkarudamañjussaro (Syā)	353
Kareyya = Kare (Sī)	274
Kalyāṇakā = Kalyāṇaputhujjanā (Syā)	243
Kaḷopimukhā = Khaḷopimukhā (Sī)	327
Kāmapalibodho = Kāmapalirodho (Sī, Ka)	339
Kālaṅkataṃ = Kālakataṃ (Sī, Syā)	97
Kāḷamegho = Akāḷamegho (Syā)	276

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ka]

Kivanto = kuvanto (Sī) Gīvanto (Syā)	371
Kivanto = Gīvanto (Syā)	371
Kukkuccañcupacchinde = Kukkucciyūpacchinde (Syā)	399
Kuṭṭo = Kuḍḍo (Sī)	276
Kuṭṭhārīhi = Kudhārīhi (Syā, Ka)	317
Kubbati = Kurute (Syā)	204
Kumbhathūṇaṃ = Kumbhathūnaṃ (Sī, Syā, Ka)	285
Kummaggo = Kumaggo (Ka)	325
Kulānudayāya = Kulānuddayāya (Sī, Ka)	397
Kuva vā = Kūhiṃ vā (Sī) Kuvaṃ vā (Syā) Kutha vā (Ka)	394
Kokilāyeva = Kokiliyāva (Syā)	405
Komārabhaccaṃ = Komāratikicchaṃ (Syā) Komārasaccaṃ (Ka)	330
Koraṅjikakoraṅjiko = Koraṅjikākoraṅjiko (Sī)	174

[Kha]

Khantiṃ na kubbaye = Khantimakubbaye (bahūsu)	337
Khalitasiro = Khalitaṃsiro (Sī) Passa Aṃ 1. 137 piṭṭhe.	93
Khārāpatacchikampi = Khārāpaṭicchakampi (Ka)	120
Khittacittā = Ukkhittacittā (Syā)	216

[Ga]

Gaṇa'ssa = Gaṇossa (Sī)	354
Gatakittisaddasiloko = Bhaṭakittisaddasiloko (Syā)	355
Gatiyā = Gatiyo (Syā)	192
Gadhite ganthite = Gathite gaṇṭhite (bahūsu)	256
Gabbhaṭṭhitimūlakena = Gabbheṭṭhitimūlakena (Ka)	319
Garuṃ karonti = Garukaronti (Sī, Syā)	56
Gavā = Gāvo (Ka)	8
Gahapati = Thapati (Sī, Syā) evamuparipi.	68

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ga]

Gāhaṃ = Attagāhaṃ (Sī, Ka)	83
Gāhaṃ jaho = Gāhajaho (Sī, Syā) Attagāhaṃjaho (Ka)	69

[Gha]

Ghaṭṭayantā = Ghaṭṭamānā (Sī, Ka) Khu 1. 411 piṭṭhepi.	159
--	-----

[Ca]

Cakkhu = Cakkhum (Sī, Ka)	163
Cakkhu ca = Cakkhuñca (bahūsu)	213
Cakkhuvīññāṇaṃ = Cakkhuvīññāṇena (Sī, Syā)	64
Catūhākārehi = Catūhi kāraṇehi (Syā)	214
Calakakunā = Balakkakunā (Syā)	138
Cāṭakasakuṇaṃ = Vātasakuṇaṃ (Syā) Cāpasakuṇaṃ (Ka)	67
Cātumahārājikānaṃ = Cātammahārājikānaṃ (Sī, Syā)	91
Cāpi = Vāpi (Sī, Syā)	203, 212
Ceva navivadātā = Ceva navevadātā (Sī) Ce pana vivadātā (Syā)	223

[Cha]

Chatukkā = Jatukkā (Sī, Syā)	58
Chandaṃ = Khantiṃ (Ka)	257
Cha munino = Cha munayo (Syā)	44

[Ja]

Jaññāti = Jaññūti (Ka)	295
Jāgu = Jātu (Syā) Jagu (Ka)	3
Jāniyāmāti = Jānissāmāti (Sī, Ka)	215
Jīno = Jiṇṇe (Sī) Jinno (Syā)	345
Jīvitāvoropano = Jīvitapanāsano (Syā)	166

Nānāpāṭhā

Piṭṭhāṅkā

[Ḍa]

Ḍaheyya = Daheyya (Sī, Ka)	347
Ḍāho = Ḍaho (Sī, Syā)	280

[Ta]

Tathiyanti = Tathivanti (Syā)	224
Tathiyā = Tathivā (bahūsu)	249
Tandīti = Tandinti (Sī)	295
Tandī = Tandī (Sī, Syā, Ka)	333
Tanninnacittā = Tanninnā tañcittā (Ka)	335
Tarīmsu = Atarīmsu (Syā)	362
Tāmalīm = Kamalīm (Syā) Taṃmalīm (Ka)	120
Tibbā = Tippā (Syā)	316
Tibbānaṃ = Tippānaṃ (Sī, Syā)	389
Tiraṇapariññāya = Tiraṇapariññāya (Syā)	40
Tīrayitvā = Tirayitvā (Ka)	38
Te = Tā (Ka)	231
Tesaṃ = Tena (Sī)	102

[Tha]

Thaddhā = Baddhā (Ka) Khu 1. 270 piṭṭhe.	96
Thiravādā = Dhīravādā (Syā)	125
Thullakumārīgocaro = Thūlakumārīgocaro (Syā, Ka)	377
Thokaṃ = Thokakaṃ (Ka)	33

[Da]

Dakamesiṃ = Udakadāyito (Sī) Udakaṃ anvāyikaṃ (Syā)	14
Dāsīdāsā = Dāsīdāsā (Syā, Ka)	87
Diṭṭhasutaṃ mutesu = Diṭṭhasute mutesu (Sī) Diṭṭhasutamutesu (Ka)	104

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Da]

Diṭṭhiñca = Diṭṭhīsu (Sī, Syā, Ka)	149
Diṭṭhiyāyako = Diṭṭhiyā (Sī, Syā) Khu 1. 411 piṭṭhepi.	157
Disaṃ padhāvanti = Disampi dhāvanti (Syā)	318
Dukhañcāpi = Dukkhaṃ vāpi (Syā)	215
Dukkhaṃ domanassaṃ = Dukkhadomanassaṃ (Syā)	315
Duppaññāpayo = Duppaññāpiyo (Sī)	253
Dubbinivattāti = Dubbītivattāti (Sī, Syā, Ka)	58
Duruddharā = Duddharā (Ka)	24
Dussanīye = Dosanīye (bahūsu)	186

[Dha]

Dhaṅkamivossajantīti = Dhaṅkamivossajjanti (Syā)	13
Dhammakaraṇaṃ = Dhammakarakaṃ (Sī, Syā)	368

[Na]

Na nikkhame = Na nikkhamim (Syā)	380
Na palimpati = Na saṃlimpati (Syā)	42
Na muggasūpyatāya = Na muggasuppatāya (Sī)	
Na muggasūpatāya (Syā)	290
Na limpati = Na lippati (Sī)	39
Na vaheyya = Na vuyheyya (Sī, Ka)	309
Na hohisīti = Nahehisīti (Syā)	2
Nānā = Nānāni (Ka)	227
Nānābhisaṅkhāre = Nānābhisaṅkhārehi (Syā)	114
Nābhīhasati = Nābhīhasati (Sī, Syā)	186
Nāmaṃyevā'vasissati = Nāmamevā'vasissati (Sī, Syā)	98
Nikkilesatthapucchā = Nikkhepatthapucchā (Sī, Ka)	264
Nijjigīsanatāya = Nijjigīmsanatāya (Sī, Syā)	290
Nidhīnaṃva = Nidhīnaṃva (Ka)	404
Ninhātapāpakanti = Ninahātapāpakanti (Sī)	261

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Na]

Ninhātapāpakanti = Ninnhātapāpakanti (Syā)	44
Nibbattā ye ca = Nibbattāyeva (sabbattha)	32
Nibbijjha imaṃ = Nibbijjhimam (Syā) Nibbijja imaṃ (Ka)	188
Nibbeṭhiyam = Nibbedhiyam (Syā, Ka)	127
Niyāmāvakkantiṃ = Niyāmāvattantiṃ (Ka)	243
Niyyetha = Nīyetha (Ka)	335
Nirattā = Nirattam (Syā)	273
Nisaṅkhati = Nisaṅkhiti (bahūsu)	350
Nissayatā = Nissayanā (Ka)	189
Neva saṃsibbati = Neva sineti (Sī) Neva visīneti (Syā)	16
Nevācinati = Neva ācināti (Sī, Syā)	16
Nhāyati = Nahāyati (Sī)	176
Nhāru = Nahāru (Sī, Syā)	50

[Pa]

Pakampanam = Pakappanam (Syā, Ka)	339
Pakkhahatam = Pakkhapadam (Ka)	67
Pakkhepabandhanena vā = Pekkhabandhanena vā (Syā)	315
Pajjapatī = Sa jappatī (Sī, Syā)	241
Pajānanti = Pajānam (Sī, Ka) Pajā (Syā)	226
Paññavantehi = Paññāvantehi (Sī, Syā)	144
Pañhavimamsakāse = Pañhavimamsakā ye (Syā)	128
Paṭikacceva = Paṭigacceva (Sī)	94
Paṭikaṇṭakam = Paṭibandhanam (Sī)	311
Paṭibhānena = Paṭibhāṇena (Sī, Syā, Ka)	52
Paṭivāpetvā = Paṭivāsetvā (Ka)	334
Paṭisenikattā = Paṭisenikatā (Ka)	135
Paṭisenimkaronti = Paṭiseni karoti (Syā)	311
Paṭiggaṇhāti = Paṭigaṇhāti (Sī)	368

Nānāpāṭhā

Piṭṭhānkā

[Pa]

Patanato = Papatato (Sī)	93
Pagāhati = Saṅgāhati (Ka)	117
Patthayāno = Patthayamāno (Syā)	375
Padānupubbatāmetaṃ = Padānupubbatāpetam (Sī, Ka)	54
Papātanaṃ = Pavāhanaṃ (Syā)	266
Pamohamāgā = Samohamāgā (Ka)	149
Pamuñcaṃ = Pamukham (Sī, Syā)	70
Payirupāsanaṃ = Payirupāsana (Syā, Ka)	369
Paracittañāṇena = Paracittavijānanañāṇena (Sī)	251
Parapaṭibaddhagū = Parapaṭibandhagū (Ka)	250
Parapiṭṭhimaṃsikatā = Piṭṭhimaṃsikatā (Ka)	303
Paramatthagarakoti = Sadatthagarakoti (Sī, Syā)	291
Paramayonaṃ = Pīnaṃ (Syā)	120
Paricchādanā = Paṭicchādanā (Sī, Ka)	295
Paripucchitā = Paripucchitaṃ (Sī) Paripucchako (Syā)	180
Paribāhirā = Paṭibāhirā (Ka)	368
Pariyanto = Pariyatto (Syā, Ka)	317
Pariyādiyanavacanametam = Paridāyavacanametam (Syā)	31
Parivattati = Parivattanti (Ka)	278
Parisaggato = Parisagato (Sī, Ka)	309
Palālasanthāro = Palāsasanthāro (Sī, Syā)	371
Paligedho = Paḷigedho (Sī)	6
Pavasanti = Saṃvasanti (Syā) Natthi Sīhaḷa-pothhake.	78
Pavitakkamāgamā = Pavitakkamāgama (Sī) Savitakkamāgamā (Ka)	136
Pavibhaji = Paṭibhaji (Sī, Syā)	383
Pavisa = Pavisatha (Sī)	176
Pavedhatī = Sa vedhatī (Sī, Syā)	241
Pasaṭṭhattam = Passaddham (Syā)	351
Pahīyati = Pahiyiyati (Ka)	95

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Pa]

Paḷāsassa = Palāsassa (Sī, Ka)	53
Pāpikaṃ = Pāpakaṃ (Sī)	240
Pāpuṇi = Patto (Syā)	363
Pāmojjaṃ = Pāmujjaṃ (Syā)	393
Pāva = Pāvā (Sī, Syā)	50
Pāvuraṇā = Pāpuraṇā (Sī, Syā)	1
Pāsārikā = Pāsānikā (Syā)	127
Pidhīyati = Pithīyati (Sī, Syā)	318
Piṭṭhamaddikatāya = Piṭṭhimaṃsikatāya (Sī) Piṭṭhimaddikatāya (Ka)	290
Piḷiyamāno = Rissamāno (Sī, Syā)	326
Puthu = Puthuṃ (Sī)	221
Puthujanānaṃ = Puthuvacanānaṃ (Sī, Syā)	311
Puthudiṭṭhiyā = Puthutitthiyā (Sī, Ka)	234
Punāpare = Athāpare (Syā)	408
Pubbuḷaṃ = Bubbulakaṃ (Sī) Pubbuḷakaṃ (Syā)	321
Purakkhatā = Purekkhatā (Sī, Ka)	55
Pekkhāyanabahulo = Okkhāyanabahulo (bahūsu)	393
Pokkharāṇirāmaṇeyyakaṃ = Pokkharāṇirāmaṇeyyakaṃ (Syā)	297
Ponobhaviḱā = Ponobbhaviḱā (Syā, Ka)	54

[Pha]

Pharusavācaṃ nicchāraṇo = Pharusavācanicchāraṇo (Syā)	165
Phāsu = Aphāsuṃ (Sī)	179
Phoṭayitvā = Poṭayitvā (Sī, Ka)	76

[Ba]

Bandhe vibandhe ābandhe = Baddhe vibaddhe ābaddhe (Sī)	256
Baddho = Bandho (Syā, Ka)	207
Bahulīkaroti = Bahulimkaroti (Ka)	401

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ba]

Bālo = Bālato (Sī, Ka)	224
Bāhaṃ = Aṅgaṃ (Sī)	88-9
Bījanīhāro = Bījanīhāro (Syā, Ka)	298
Buddhasubodhiṃ = Buddhasubuddhataṃ (Ka)	280
Buddhānaṃ sāvakānaṃ = Buddhānaṃ Buddhasāvakānaṃ (Sī, Syā)	28
Byantiṃkareyyuṃ = Byantiṃkareyyuṃ (Sī, Syā)	226
Byādhikaṃ = Byādhitāṃ (Sī)	67
Brahmuno vā = Brahmuno vā -pa- (Sī, Ka)	181

[Bha]

Bhagandalāya = Bhagandalena (Ka)	35, 195
Bhagavato = Bhagavatā (Sī, Ka)	365
Bhaggakaṇḍakoti = Bhaggakaṇḍakoti (Sī, Syā)	110
Bhaggā = Bhaṅgā (Sī, Syā)	32
Bhaṅgaṇaṃ = Gaṅgaṇaṃ (Sī, Syā)	326
Bhaṅgalokaṃ = Aṅgalokaṃ (Sī) Aṅgaṇekaṃ (Syā)	326
Bhaddekarattavihāraṃ = Bhaddekarattiviḥāraṃ (Sī, Ka)	386
Bhadrena = Bhaddena (Syā)	361
Bhāvitāni = Vibhāvitāni (Sī)	188
Bhettā = Bhedo (Ka)	179
Bhedādhippāyena = Bhedādhippāyo (bahūsu)	179
Bhojane'mhi = Bhojane (Syā)	42

[Ma]

Maccheva = Macchova (Sī)	37
Majjhanhikasamayaṃ = Majjhantikasamayaṃ (bahūsu)	297
Maññitaṃ = Maññitaṃ hi (Sī)	106
Mattaṃ sa jaññā = Mattaṃ so jaññā (Syā)	396
Manāpikānaṃ = Manāpānaṃ (Sī)	207
Manāpīke = Manāpiye (Sī, Ka)	208

Nānāpāṭhā

Piṭṭhāṅkā

[Ma]

Manussarāhasseyyakāni = Manussarāhaseyyakāni (Sī, Syā)	111
Mahāsahassimpi = Tisahassimmahāsahassimpi (Sī, Ka)	277
Mahimsā = Mahisā (Sī, Syā)	10
Mahimsā = Gomahisā (Syā)	280
Mahimsayuddham = Mahisayuddham (Sī, Syā)	285
Mahesi = Mahesim (Sī, Syā)	263
Māgaṇḍiyāti = Māgandiyāti (Sī, Syā)	141
Mānavo = Māṇavo (Ka)	51
Mānusikena = Mānusakena (Sī, Syā)	370
Migā viya asaṅghacārino = Māgadhā visaṅghacārino (Syā)	396
Migavākkam, migavākkapāṭhakā = Migacakkam.	
	Migacakkapāṭhakā (Syā) 298
Micchādittī = Micchādittī (Sī)	178
Miyyati = Mīyati (Sī)	90
Miyyare = Mīyare (Sī)	318
Mukhaḍḍimakkam = Mukhadēḍimakkam (Sī, Syā)	296
Mukhabherikkam = Mukhabheriyam (Syā)	296
Mukhabherulakkam = Mukhabherulakkam (Sī)	296
Mukhullokikāti = Mukhullokakāti (Sī)	192
Muccissāmi = Muñcissāmi (Sī)	207
Munino = Munayo (Sī, Syā, Ka)	261
Munimuninoti = Munimunino (Sī, Syā, Ka)	261

[Ya]

Yathā hi = Yathāpi (bahūsu)	347
Yassime = Tassime (Sī, Syā)	55
Yā evarūpā = Yo evarūpo (Syā)	129
Yānīdhatthi = Yānipatthi (Sī, Syā) Khu 1. 360 piṭṭhepi.	72
Yā'ssa = Yassa (Syā)	392
Yutto = Yutto samyutto (Sī)	119
Ye cāpi = Ye vāpi (Syā)	201

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ra]

Rakhasā = Rakkhasā (Ka)	10
Rattimkhittā = Rattikhittā (Sī) Khu 1. 56 piṭṭhe.	356
Ratha'ssaṃ = Rathasse (Sī)	345
Rasesu = Rase ca (Sī, Syā)	182
...rāgavinibaddhañca = ...rāgavinibandhañca (Syā, Ka)	152
Rāgussadaṃ = Rāgussado (Syā)	275
Rutaṃ = Rudam (Syā)	298
Ruddhe = Rundhe (Ka)	297
Rusito = Dūsito (Sī, Syā, Ka)	311, 396

[La]

Lambikaṃ = Lapilaṃ (Sī) Lambilaṃ (Syā) Labilaṃ (Ka)	185
Lālapanti = Sallapanti (Sī)	29
Leḍḍūhipi = Letṭūhipi (Ka)	160
Lohaḍḍhamāsova = Lohamāsova (Syā)	355
Lohitapittaṃ = Lohitaṃ pittaṃ (Syā, Ka)	281

[Va]

Vatañca = Vattañca (Syā) evamuparipi.	50
Vatthu = Vatthum (Sī, Ka)	204
Vassaṃvutṭho = Vassaṃvuttho (Sī, Ka)	352
Vāpi = Cāpi (Sī)	81
Vijjāṭṭhānena = Vijjāṭṭhānena (Syā)	52
Vidvā = Viddhā (Syā)	340
Vidhamati = Vidhameti (Syā)	4
Vinakaṃ = Navakaṃ (Sī)	120
Vippajahitvā = Paṭivinoditvā (Ka)	406
Vipariyesaggāho = Vipariyāsaggāho (Ka)	87
Vipekkhamāno = Pekkhamāno (bahūsu)	400

Nānāpāṭhā

Piṭṭhānkā

[Va]

Vibhavañca = Vibhavaṃ (Sī, Ka) Khu 1. 357 piṭṭhepi.	54
Viyārabbhā = Viyārambha (bahūsu)	350
Vivekaṭṭhakāyānaṃ = Vūpakaṭṭhakāyānaṃ (Syā)	21, 265
Vivekaṭṭhe = Vavakaṭṭhe (Sī) Anupakaṭṭhe (Syā)	21
Viṣiṭṭhaṃ = Viṣeṭṭhaṃ (Sī, Syā)	77
Vītamaccharo = Vītamacchero (Sī)	351
Vītivattayīti = Vītivattīti (Ka)	333
Vīriyaṃ = Viriyaṃ (Sī, Syā)	295
Vīsampi = Vīsatimpi (Sī)	357
Vuddhipārihāni = Vuddhipārihāniṃ (Sī)	243
Ve = Ca (Syā)	405
Vedhanti = Vedhenti (Syā)	37
Veyyābyādhikānaṃ = Veyyābādhikānaṃ (Sī, Syā)	397
Vobhindantā = Te bhindantā (Ka)	139
Volokento = Olokento (Sī)	359
Vosaggo vosaggānuppādanaṃ = Vossaggovossaggā nuppādanaṃ (bahūsu)	333
Vohāro = Lokavohāro (Syā)	96

[Sa]

Sakkurumāno garukurumāno = Sakkāramāno garukāramāno (Syā)	314
Saccanti ca vādayanti = Saccanti pavādayanti (Syā)	236
Santhavāni = Sandhavāni (Ka)	152
Saddhammapūjāpi = Saddhammapūjā ca (Sī, Syā)	249
Sanniruddhantā = Sannirumbhentā (Sī)	101
Sannissitā = Patiṭṭhitā (Sī) Ānissitā (Ka)	125
Sampekkhāyanabahulo = Samokkhāyanabahulo (Sī, Syā)	393
Sabbam taṃ = Sabbantaṃ (Syā)	278
Sabbamuparundhe = Sabbamuparuddhe (Syā)	267
Sabbāpi -pa- diṭṭhiyo = Sabbepi titthiyā -pa- diṭṭhiyā (Syā)	231

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Sa]

Sabbeva vādā = Sabbe pavādā (Syā)	249
Sabbe vinicchaye = Sabbā vinicchitadiṭṭhiyo (Syā)	
Sabbā vinicchiyadiṭṭhiyo (Ka)	236
Sabhaggato = Sabhāgaggato (Sī, Ka)	309
Samaṇamuṇḍikāputto = Samaṇo Maṇḍikāputto (Sī)	68
Sammaggatā = Samaggatā (Ka)	145
Samatikkamīyati = Samatikkamiyyati (bahūsu)	216
Samathassa = Samādhissa (Sī)	408
Samathassa ca so = Samathanimittassa so (Sī, Ka)	408
Sammuti = Sammati (Syā)	347
Samupapanno = Sampatto (Syā, Ka)	354
Samupapannaṃ = Sampattaṃ (bahūsu)	369
Samudācaranti = Samudācārenti (Sī)	282
Sayaṃva = Sayameva (Syā)	234
Sarīsapānaṃ = Sirīmsapānaṃ (Sī, Ka)	385
Sarīsapo = Sirīmsapo (Sī)	6
Sāgaramajjhupetā = Sāgaramajjhagatā (Syā)	335
Sārentipi paccāsārentipi = Hārentipi paccāhārentipi (Sī, Ka)	317
Sāvento = Yācanto (Sī, Syā)	109
Sikhābandhaṃ = Vasikkhābandhaṃ (Syā)	296
Sitvā = Siñcitvā (Sī, Syā)	15
Sīthilavācatā = Mettāvācakatā (Syā)	303
Sītībhūto = Sītībhūto (Sī)	123
Sīdantarā mahāsamuddā = Sīdantarasarasamuddo (Syā)	274
Sukatadukkaṭānaṃ = Sukaṭadukkaṭānaṃ (Sī)	145
Supatīti = Sappatīti (Ka)	6
Suppārakaṃ = Suppādakaṃ (Ka) Suppāraṃ (Syā)	120, 326
Susukābhayaṃ = Sumsukābhayaṃ (Syā)	289
Sūtigharepi = Pasūtighare (Syā) Sūtīkaghare (Ka)	92
Sūriyo = Suriyo (Sī, Syā)	264

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Sa]

Sekkhā = Sekhā (Sī, Syā, Ka)	101
Seṭṭhapaññā = Aggapaññā seṭṭhapaññā (Syā)	232
So = So taṃ (Sī)	131
Sobhanakaṃ = Sobhanagarakaṃ (Sī, Syā)	285
Samvāso = Gharavāso (Syā)	298
Samyutā = Samohitā (Sī, Syā, Ka)	90
Samvesetvā = Samvesitvā (Syā)	317
Samsayapakkhando = Samsayapakkhanno (Sī, Syā)	263

[Ha]

Hatthāpalekhano = Hatthāvālekhanō (Syā)	327
Hālidakāni = Haliddakāni (Sī)	152

Khuddakanikāye sattamabhāgapotthake

Mahāniddeṣapāliyaṃ

Gāthāsūci

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā	Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[A]		[A]	
Akittayī vivaṭacakkhu	275, 284	Anantarā ca ye bhaggā	32, 90
Akkodhano asantāsī	165, 169	Aniṭṭhurī ananugiddho	349, 350
Accayanti ahorattā	34, 92	Anidhānagatā bhaggā	32, 91
Ajjhattamevu'pasame	273, 274	Anibbattena na jāto	32, 90
Ajjhupekkhati kālena	408	Anejassa vijānato	350, 351
Aññaṃ ito yā'bhivadanti dhammaṃ	232, 233	Annañca laddhā vasanañca kāle	396, 399
Atisāraditṭhiyā so samatto	231	Annānamatho pānānaṃ	289, 291
Attam pahāya anupā- diyāno	83, 84	Appam vata jāvitam idam	90, 93
Attadaṇḍā bhayaṃ jātam	315, 319	Appam hi etaṃ na alam samāya	237, 239
Attanā hi kataṃ pāpaṃ	25	Appamāyu manussānaṃ	34, 92
Atha tvaṃ pavitakkamāgamā	136, 140	Abalā naṃ balīyanti	9, 14
Atha satthāni kurute	117, 119	Abhibhū hi so anabhibhūto	313, 315
Athāparaṃ pañca rajāni loke	405, 407	Ayokapālamādittam	318
Adassanato āyanti	33, 91	Asatañca satañca ñatvā dhammaṃ	45, 261
Addasaṃ kāma te mūlam	2, 22	Assaddho akataññū ca	182
Anatthajanano doso	12, 283, 374	[Ā]	
Anatthajanano moho	12, 283, 374	Āguṃ na karoti kiñci loke	155
Anatthajanano lobho	12, 283, 374	Ātaṅkaphassena khudāya phuṭṭho	388, 389
		Āthabbaṇaṃ supinaṃ lakkhaṇaṃ	297, 299

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Ā]

Āmāya dāsāpi bhavanti heke 9
Āsāya kasate khettaṃ 203

[I]

Icchānidānā
bhavasātābaddhā 22, 26
Idaṃ vadāmīti na tassa
hoti 141, 143
Idheva suddhiṃ iti vādayanti 124,
126, 233, 234

[U]

Uccāvacesu sayanesu 371, 372
Uttarāya ca bhittiyā 317
Udabindu yathāpi pokkhare 104,
105
Udeti āpūrati veti cando 96, 345
Upayo hi dhammesu
upeti vādaṃ 62, 64
Upakkhako sadā
sato 186, 188
Ubhosu antesu vineyya
chandaṃ 39, 42

[E]

Ekaṃ hi saccaṃ na
dutīyamatti 226, 227
Ekāyanaṃ jātikhayantadassī 362
Eko pubbe caritvāna 112, 114
Etañca dhammamaññāya 312, 313
Etadaññāya medhāvī 4

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[E]

Etamādīnavaraṃ ñatvā 121,
122, 362
Etādisaṃ ce ratanaṃ
na icchasi 141
Ete ca ñatvā upanissitāti 219, 220
Etena mevupāyena 408
Ete vivādā samañesu jātā 130, 131
Etesu dhammesu vineyya
chandaṃ 407, 410
Ettāvata'ggampi vadanti
heke 218, 219
Evaṃ kālavidū dhīro 409
Evampi viggayha
vivādayanti 221, 222
Esā namuci te senā 74

[O]

Okāṃ pahāya aniketa-
sārī 152, 154, 155
Okkhittacakkhu na ca
pādalolo 399, 403
Osāne tveva byāruddhe 323, 324

[Ka]

Kaṃ nu sattoti pacceti 347
Kaṃ so sikkhaṃ samādāya 381,
382
Kati parissayā loke 372, 376

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Ka]	
Kathamdassī kathamāsīlo	161
Katham sametassa vibhoti rūpaṃ	215, 216
Kadariyātapanā ghorā	317
Kayavikkaye na tiṭṭheyya	301, 304
Kasmā nu saccāni vadanti nānā	227, 228
Kāmaṃ kāmayamānassa	1, 3
Kāmā te paṭhamā senā	73, 135, 259
Kāmesu gidhā pasutā- pamūlḥā	27, 29
Kāyamuniṃ vācāmunim	44, 261
Kāle paggaṇḥati cittaṃ	408
Kimsū asissaṃ kuva vā asissaṃ	394, 396
Kiñcāpi te taṃ jalatī vimānaṃ	322
Kimhi pahaṃsanākālo	408
Kutopahūtā kalahā vivādā	196, 198
Kuddho atthaṃ na jānāti	12, 283, 374
Kuhā thaddhā lapā siṅgī	97, 299
Kodhāti mānassa vasaṃ na gacche	391, 392
Kodho mosavajjañca kathaṃ- kathā ca	206, 210
Kyāssa byappathayo assu	376, 381

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Kha - Ga]	
Khettaṃ vatthuṃ hiraññaṃ vā	8, 9
Gedhaṃ brūmi mahoghōti	339
[Ca]	
Cakkhūhi neva lola'ssa	285, 288
Catukkaṇṇo catudvāro	317
Cirassaṃ vata passāma	346
Cudito vacībhi sati- mābhinande	404, 405
Cullāsītisahassāni	32, 90
Corā haranti rājāno	4
[Cha - Ja - Jha]	
Chadanamhā samuṭṭhāya	318
Chandānidānāni piyāni loke	201, 203
Chando nu lokasmiṃ kutonidāno	203, 204
Jātavedasamo kāyo	318
Jānāmi passāmi tatheva etaṃ	251, 252
Jīno ratha'ssaṃ maṇi- kuṇḍale ca	345
Jīvitaṃ attabhāvo ca	32, 90
Jhāyī na pādālola'ssa	291, 294
[Ta]	
Taṃ Buddhaṃ asitaṃ tādim	363, 370
Taṃ brūmi upasantoti	190, 191

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Ta]	
Taṃ vāpi ganthaṃ kusalā vadanti	81, 82
Taṇhādutiyo puriso	362
Tattha satthā mahāluddā	318
Tattha sikkhānugīyanti	330, 332
Tamūpanissāya jigucchitaṃ vā	244, 245
Tasmā jantu sadā sato	14, 17
Tasmā hi sikkhetha idheva jantu	29, 34
Tassa ayomayā bhūmi	317
Tassa ce kāmayānassa	3, 4
Tassāyaṃ pacchimako bhavo	17, 366
Tassīdha diṭṭhe va sute mute vā	85, 86
Tādisaṃ bhajamānassa	404
Tiṇakaṭṭhasamaṃ lokam	347
Te nibbutim āsisa- mānasā dadanti	335
Te vādakāmā parisam vigayha	126, 127
Tesaṃ maccuparetānaṃ	93
[Tha - Da]	
Theyyaṃ na kāre na musā bhaṇeyya	389, 391
Dakkhiṇāya ca bhittiyā	318
Dantaṃ nayanti samitim	187
Daharā ca mahantā ca	93
Diṭṭhāpi sutāpi te janā	98, 99

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Da]	
Diṭṭhiṅca nissāyanu- pucchamāno	149, 150
Diṭṭhimpi lokasmiṃ na kappayeyya	82, 83
Diṭṭhīnivesā na hi svāti- vattā	57, 59
Diṭṭhena ce suddhi narassa hoti	65, 66
Diṭṭhe sute sīlavate mutevā	229, 230
Disvāna taṇhaṃ aratiṃ ragaṅca	140, 141
Dukkameva hi sambhoti	347
Dūre santo pakāsentī	356
Doso rajo na ca pana reṇu vuccati	406
[Dha - Na]	
Dhonassa hi natthi kuhiṅci loke	59, 62
Dhono na hi tena maññati	105, 107
Na kappayanti na purekkharonti	75, 76, 87, 90
Na ca katthiko siyā bhikkhu	304, 309
Na ca kenaci koci hāyati	33, 91
Na tassa adiṭṭhamidhatthi kiṅci	280, 360

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Na]	
Na tassa puttā pasavo	191, 192
Na te tato nikkhamitum	318
Na diṭṭhiyā na sutiyā na ñāṇena	144, 147
Na paṇḍitā upadhisukhassa hetu	334, 335
Na brāhmaṇassa paraneyyamatti	250, 251
Na brāhmaṇo aññāto suddhimāha	66, 69
Na brāhmaṇo kappamupeti saṅkhā	254, 255
Na me diṭṭho ito pubbe	352, 354
Na monena munī hoti	45, 261
Na vāhametaṃ tathiyanti brūmi	224, 225
Na vedagū diṭṭhiyā na mutiyā	157, 159
Na saññasaññī na visaññasaññī	216, 217
Na samesu na omesu	351, 352
Na hi etehi yānehi	187
Na heva saccāni bahūni nānā	228, 229
Nāmañca rūpañca paṭicca phasso	213, 215
Nāsissam na pivissāmi	51, 380
Nāham sahiṣṣāmi pamocanāya	24
Nikkuhā nillapā dhīrā	97, 299

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Na]	
Niddam tandim sahe thīnam	333, 335
Niddam na bahulikareyya	294, 297
Nindāya nappavedheyya	299, 301
Nidhīnamva pavattāram	404
Nibbattānañca dhammānam	33, 91
Nirāsatti anāgate	170, 172
Nivissavādī na hi subbi- nāyo	253, 254
No ce kira diṭṭhiyā na sutiyā na ñāṇena	147, 148
[Pa]	
Pakappitā saṅkhatā yassa dhammā	55, 57
Pacchimāya ca bhittiyā	317
Pajjena katena attanā	54
Pañcannam dhīro bhayānam na bhāye	385, 387
Pañcamī thinamidham te	74
Pañnam purakkhatvā kalyāṇapīti	393, 394
Paṇḍitoti samaññāto	119, 121
Patirūpako mattikākuṇḍalova	355
Patilīnacarassa bhikkhuno	100, 102
Patilīno akuhako	172, 179
Patthayamānassa hi jappitāni	245, 246

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Pa]	
Paradhammikānampi na santaseyya	387, 388
Paramanti diṭṭhīsu paribbasāno	78, 79
Parassace dhammamanānujānaṃ	222, 223
Parassa ce vambhayitena hīno	248, 249
Parassa ce hi vacasā nihīno	232
Pasamsito vā pana tattha hoti	131, 132
Passaṃ naro dakkhati nāmarūpaṃ	252, 253
Passāmi loke pariphandamānaṃ	34, 37
Passāmi suddhaṃ paramaṃ arogaṃ	64, 65
Pāpāni parivajjeti	45, 261
Piyappahūtā kalahā vivādā	198, 200
Piyā su lokasmim kutonidānā	200, 201
Pucchāmi taṃ Ādiccabandhu	263, 267
Pubbāsave hitvā nave akubbaṃ	257, 259
Pubbeva maccaṃ vijahanti bhogā	96, 345
Puratthimāya bhittiyā	317
Puratthimenapi dhāvanti	318
Purāṇaṃ nābhinandeyya	337, 338
Purimaṃ pahāya aparaṃ sitāse	70
Pekkhataññeva ñātīnaṃ	93

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Pha]	
Phandamānaṃ pajaṃ disvā	319, 321
Phalānaṃ pakkānaṃ	93
Phassanidānaṃ sātaṃ asātaṃ	211, 212
Phassena yadā phuṭṭhassa	288, 289
Phasso nu lokasmim kutonidāno	212, 213
[Ba - Bha]	
Bāhitvā sabbapāpakāni	66
Bhikkhuno vijjigucchato	370, 371
[Ma]	
Magadhaṃ gatā Kosalaṃ gatā	396
Maccunābbhāhato loko	322
Majjhe yathā samuddassa	274, 275
Mamāyite passatha phandamāne	37, 39
Maraṇenapi taṃ pahīyati	95, 97
Methunamanu- yuttassa	107, 110, 112
Mūlaṃ papañcasaṅkhāya	267, 271
Mūlho atthaṃ na jānāti	12, 283, 374
Mosavajje na niyyetha	309, 310, 335, 337
Moho rajo na ca pana reṇu vuccati	406
[Ya]	
Yaṃ kiñci dhammamabhijaññā	271, 272
Yaṃ taṃ apucchimha akittayī no	217, 218

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Ya]	
Yaṃ pubbe taṃ visosehi	343, 344
Yaṃ yaṃ disaṃ padhāvanti	318
Yathā ninnā pavattanti	32, 91
Yathāpi kumbhakārassa	93
Yathā hi aṅgasambhārā	347
Yadattanī passati	
ānisamsaṃ	79, 81
Yamassa vādaṃ	
parihīnamāhu	128, 129
Yamāhu dhammaṃ	
paramanti eke	246, 247
Yamāhu saccaṃ tathiyanti	
eke	225, 226
Yaso kitti ca yā pubbe	114, 116
Yassa natthi idaṃ meti	346, 349
Yassa nissayatā natthi	189, 190
Yassa loke sakaṃ	
natthi	194, 196
Yassindriyāni bhāvitāni	188
Yassūbhayante paṇidhīdha	
natthi	84, 85
Yā unnatī sā'ssa	
vighātabhūmi	132, 133
Yā kācimā sammutiyo	
puthujjā	239, 240
Yutto kathāyaṃ parisāya	
majjhe	127, 128
Ye kecime	
diṭṭhiparibbasānā	236, 237
Ye diṭṭhimuggayha	
vivādayanti	134, 135
Yena naṃ vajjuṃ	
puthujjanā	192, 193

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Ya]	
Yena sallena	
otiṇṇo	324, 330
Ye niruddhā marantassa	32, 90
Yeneva bāloti	
paraṃ dahāti	230
Yehi vivitto	
vicareyya loke	155, 157
Yo attano sīlavatāni	
jantu	50, 53
Yo kāme parivajjeti	4, 8
Yodha kāme accatari	341, 343
Yo ve kāle asampatte	405
[Ra]	
Rāgo ca doso ca	
itonidānā	13, 284, 375
Rāgo rajo na ca pana	
reṇu vuccati	406
Rittassa munino carato	123, 124
[La]	
Lābhakamyā na sikkhati	182, 186
Lābho alābho	
yaso ayaso ca	323
Lābho siloko	
sakkāro	74
Līne cittamhi paggāho	408
Luddho atthaṃ na jānāti	12,
	283, 374

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[La - Va]	
Lobho doso	
ca moho ca	13, 283, 375
Vadanti ve	
duṭṭhamanāpi eke	47, 48
Varamassatarā dantā	187
Vijjucchamānassa yadidam	
phāsu	382, 385
Vidhāsu na vikampanti	188
Vinicchayā yāni	
pakappitāni	143, 144
Vinicchaye ṭhatvā	
sayaṃ pamāya	235, 236
Vivekaññeva sikkhetha	122, 123
Visenikatvā pana	
ye caranti	135, 136
Vissajja ganthāni munīdha	
loke	256, 257
Vītagedho amaccharī	193, 194
Vītataṇho purābheda	162, 164
Vedāni viceyya	
kevalāni	72, 158
[Sa]	
Sakaṃ sakaṃ diṭṭhi-	
paribbasānā	220, 221
Sakaṃ hi dhammaṃ	
paripuṇṇamāhu	247, 248
Sakañhi diṭṭhim	
kathamaccayeyya	48, 50
Sakāyane vāpi dalhaṃ	
vadāno	234, 235

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Sa]	
Saṅkappehi pareto so	116, 117
Sace cuto silavatato	
hoti	241, 242
Saccanti so brāhmaṇo	
kiṃ vadeyya	151
Saccā avokkamaṃ muni	339, 340
Sacco siyā appagabbho	332, 333
Saññaṃ pariññā vitareyya	
oghaṃ	43, 46
Saññāvirattassa na	
santi ganthā	159, 161
Satto guhāyaṃ bahunābhi-	
channo	17, 22
Sadevakassa lokassa	354, 363
Saddhammapūjāpi nesam	
tatheva	249
Santo ca bhikkhu abhinibbu-	
tatto	53, 55
Sandiṭṭhiyā ceva	
navīvadātā	223, 224
Sabbattha munī anissito	102, 104
Sabbaso nāmarūpasmiṃ	344, 346
Sabbo ādīpito loko	323
Samatittikaṃ anavasesaṃ	375
Samantamasāro loko	321, 323

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Sa]	
Samo vīsēi uda vā nihīno	150
Sampahaṭṭhaṃ yadā cittaṃ	408
Sayaṃ samādāya vatāni jantu	71, 73
Sa ve vidvā sa vedagū	340, 341
Sa sabbadhammesu vīsēni- bhūto	73, 75, 259, 263
Sātaṃ asātañca kuto- nidānā	210, 211
Sātaṃ asātanti yamāhu loke	205, 206
Sātiyesu anassāvī	179, 182
Sādhu caritakaṃ sādhu sucaritaṃ	396
Sīmātigo brāhmaṇo tassa natthi	76, 78
Sīlabbataṃ vāpi pahāya sabbhaṃ	243, 244

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Sa]	
Sīluttamā saññamenāhu suddhiṃ	240, 241
Suññato lokam avekkhassu	346
Sutvā rusito bahurū vācam	311, 312
Suddhadhammasamuppādam	347
Supinena yathāpi saṅgataṃ	97, 98
Sūro yathā rājakhādāya puṭṭho	133, 134
Seyyo na tena maññeyya	272, 273
Sele yathā pabbata- muddhaniṭṭhito	280, 360
Sokapparidevamaccharaṃ	99, 100
Socanti janā mamāyite	94, 95
[Ha]	
Heṭṭhato ca samuṭṭhāya	318

Khuddakanikāye Mahāniddesapāliyaṃ

Sodhanapattari

Piṭṭhe	Pantiyaṃ	Asuddhapāṭho	Suddhapāṭho
45	7	Pūjito yo	Pūjaniyo
45	5		Asatañca satañca ñatvā dhammanti gāthā Khu 1. 360 piṭṭhe passitabbā.